

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΓΑΛΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ

ΕΚΔΟΣΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

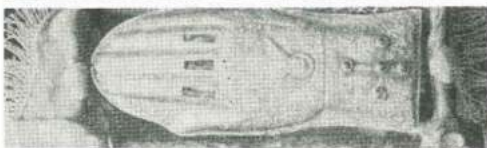
ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ὁφθης θάσις ἄσειστος
τῇ Ἐκκλησίᾳ
νέμων πᾶσιν ἄσυλον
τὴν κυριότητα θρονοῖς,
ἐπισφραγίζων σοῖς δόγμασιν,
Οὐρανοφάντορ Βασίλειε Ὁσιε.

Ὁ Ἅγιος Βασίλειος ὁ Μέγας. Χεῖρ Ἱερομονάχου Πανταλεήμονος Κάρτσωνα, Ἅγιον Ὅρος 1972.

(Εἰς τὸν προηγούμενον βον τόμον ἐκ λάθους ἐγράφη ὅτι ἡ εἰκὼν ἐκείνη εἶναι ἔργον τοῦ ἀνωτέρου π. Πανταλεήμονος, ἐνῶ αὕτη εἶναι ἔργον ἀγνώστου ἀγιογράφου καὶ ἐλήφθη ἐκ χειρογράφου Λειτουργικῆς Φυλλάδος τοῦ ΙΗ' αἰ. τῆς Ἱ. Μ. Μεγίστης Λαύρας, Ἁγίου Ὁρους).

Αυτά εἶναι τὰ «ὁ σ τ ρ ά κ ι ν α σ κ ε ύ η» εἰς τὰ ὅποια ἐσκήνωσε πλουσίως ἡ θεία Χάρις, ὥστε νὰ ἐμπνευσθῇ καὶ νὰ συγγράψῃ τὰ ἱερὰ καὶ σοφώτατα συγγράμματά Του ὁ «οὐρανοφάντωρ» Μέγας Βασίλειος.

(Ἄ ν ω : ἡ θεία Κ ά ρ α τοῦ Ἁγίου Πατρὸς, ἀναβλύζουσα ἄρρητον θεϊαν εὐωδίαν, α ἰ σ θ η τ ῆ ν εἰς πάντα εὐλαβῇ προσκυνητὴν Αὐτῆς. Φυλάσσεται ὡς θησαυρὸς πολυτιμώτατος εἰς τὴν Ἱ. Μ. Μεγίστης Λαύρας, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδωρήθη διὰ Χρυσοβούλλου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ κατ' αἵτησιν τοῦ Ἱδρυτοῦ αὐτῆς Ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, ἑμοῦ μετὰ τεμαχίου τοῦ Τιμίου Ξύλου καὶ τῆς θείας Κάρας τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐν Πύδνῃ. (Βλ. δημοσίευσιν τοῦ Χρυσοβούλλου, ὑπὸ Ἀλέξανδρον Ε. Ακαυριώτου, εἰς «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν», ἔτος δεκάεκτον, Κων)λιν 1892, ἀρ. φ. 5, σ. 39).

Κ ά τ ω ἡ θεοκίνητος Δ ε ξ ι ά Χ ε ἰ ρ τοῦ Ἁγίου Πατρὸς, φυλασσομένη εἰς τὴν Ἱ. Μ. τῶν Ἱδίων, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἑμοῦ μετὰ τῆς θείας Κάρας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Β. Ἀ γ ἱ ο υ Γ ρ η γ ο ρ ῖ ο υ Ν ό σ σ η ς καὶ τοῦ Ἀριστεροῦ Ποδὸς τῆς ἀδελφῆς Αὐτῶν Ὁ σ ί α ς Μ α κ ρ ῖ ν η ς).

Τὸ θεῖον θέαμα καὶ ἀνέκφραστον αἶσθημα - εἶωμα τῆς προσκυνήσεως τῶν περισσοτέρων σφριζομένων τιμίων Λειψάνων τῶν Ἁγίων Πάντων συνιστοῦν περισσώτερον τῶν ἄλλων χαρίτων τοῦ τὴν μεγαλειότητα καὶ ἀγιότητα τοῦ Ἀγιωνύμου Ὁρους, τοῦ ἀνεκτιμήτου τούτου θησαυροφυλακίου καὶ ἀκροπόλεως τῆς Ὁρθοδοξίας.

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ὑπεύθυνος Ἐκδόσεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ
Ἐφημ. Ἱ. Ν. Ἀγ. Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν

ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ*

			M.	K
'Επιστολή	231η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου	17	147
»	232α	»	20	149
»	233η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ὁ ὁποῖος ἠρώτησε (περὶ τοῦ νοῦ)	21	150
»	234η	Πρὸς τὸν ἴδιον, εἰς (τὸ ἐξῆς) ἄλλο ἐρώτημά (του)	24	152
»	235η	»	27	155
»	236η	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀμφιλόχιον	31	158
»	237η	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσάτων	42	166
»	238η	Πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Νικοπόλεως	45	168
»	239η	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσάτων	47	170
»	240η	Πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Νικοπόλεως	51	172
»	241η	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσάτων	54	175
»	242α	Πρὸς τοὺς Δυτικούς ἐπισκόπους	55	176
»	243η	Πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ Γάλλους ἐπισκόπους περὶ τῆς καταστάσεως καὶ συγχύσεως τῶν Ἐκκλησιῶν (τῆς Ἀνατολῆς) . .	58	179
»	244η	Πρὸς τὸν Πατρόφιλον, ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Αἰγῶν	64	184
»	245η	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Θεόφιλον	76	194
»	246η	Πρὸς τοὺς Νικοπολίτας	77	195
»	247η	»	78	196
»	248η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου	79	197
»	249η	Ἀνεπίγραφος, χάριν κάποιου εὐλαβοῦς ἀνδρός	80	198
»	250η	Πρὸς τὸν Πατρόφιλον, ἐπίσκοπον Αἰγῶν	80	198
»	251η	Πρὸς τοὺς Εὐαϊσηνοὺς	82	200
»	252α	Πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Διοικήσεως τοῦ Πόντου	87	204

(*) Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν Μετάφρασιν (Μ), ὁ δεῦτερος εἰς τὸ Κείμενον (Κ).

»	253η	Πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀντιοχείας	88	205
»	254η	Πρὸς τὸν Πελάγιον, ἐπίσκοπον Λαοδικείας τῆς Συρίας ..	89	205
»	255η	Πρὸς τὸν Βίτον, ἐπίσκοπον τῶν Καρρῶν	90	206
»	256η	Πρὸς τοὺς λίαν ἀγαπητοὺς καὶ εὐλαβεστάτους ἀδελφούς (καὶ) συμπρεσβυτέρους Ἀκάκιον, Ἀέτιον, Παῦλον καὶ Σιλουανόν, τοὺς διακόνους Σιλουῖνον καὶ Λούκιον καὶ τοὺς λοιποὺς μονάζοντας, ὁ ἐπίσκοπος Βασίλειος	91	207
»	257η	Πρὸς τοὺς μονάζοντας οἱ ὁποῖοι κατεπονήθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς	93	209
»	258η	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἐπιφάνιον	96	211
»	259η	Πρὸς τοὺς μονάζοντας Παλλάδιον καὶ Ἰννοκέντιον	103	215
»	260η	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ὀπτιμόν	104	216
»	261η	Πρὸς τοὺς Σωζοπολίτας	116	226
»	262α	Πρὸς τὸν μονάζοντα Οὐρθίκιον	121	230
»	263η	Πρὸς τοὺς Δυτικούς ἐπισκόπους	123	232
»	264η	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Βάρσην εὐρισκόμενον εἰς ἔξορίαν .. .	129	237
»	265η	Πρὸς Εὐλόγιον, Ἀλέξανδρον καὶ Ἀδελφοκρατίωνα, ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου ἐξωρισμένους	130	238
»	266η	Πρὸς τὸν Πέτρον, ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας	136	244
»	267η	Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἐδέσσης Βάρσην εὐρισκόμενον εἰς ἔξορίαν	136	247
»	268η	Πρὸς τὸν Εὐσέβιον εὐρισκόμενον εἰς ἔξορίαν	140	248

Πλήν τῶν γνωστῶν, αἱ κάτωθι:

ΒΕΠΕΣ = Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων. Ἔκδοσις τῆς «Ἀποστολικῆς Διακοινῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆναι.

Court. = Courtonne. Ἡ παραπομπὴ γίνεται εἰς τὴν ἀντίστοιχον σελίδα τῆς Ἐπιστολῆς τῆς ἐκδόσεώς του, περὶ ἧς θλ. 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 42 καὶ 43.

Defer. = Deferrari. Ὡς ἀνωτέρω.

Ἐπιστ. = Ἐπιστολὴ — αἱ : μόνον τοῦ Μ. Βασιλείου τῆς παρούσης ἐκδόσεως.

Εἰς τὴν παραπομπὴν Ἐπιστ. 30, 15: ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν 30ὴν Ἐπιστολὴν καὶ ὁ δεύτερος εἰς τὸν 15ον στίχον, ἐνῶ εἰς τὴν παραπομπὴν Ἐπιστ. 38, 2, 11 : ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἐπιστολὴν, ὁ δεύτερος εἰς τὴν § (παράγραφον) καὶ ὁ τρίτος εἰς τὸν στίχον τῆς § ἐκείνης, κ.δ.κ.

ΘΗΕ = Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεΐα. Ἔκδοσις Μαρτίνου, Ἀθῆναι.

L — S = Λεξικὸν Liddell — Scott — Κωνσταντινίδου.

M. B. = Μέγας Βασίλειος.

1 — 7 MBA = Τόμοι «Μεγάλου Βασιλείου Ἀπαντα» τῆς παρούσης ἐκδόσεως.

P. G. = Patrologiae Graecae... (Migne).

ΠΧ = Παναγιώτης Χρήστου. Ἡ παραπομπὴ γίνεται εἰς τὴν ἀντίστοιχον Ἐπιστολὴν τῶν 3 πρώτων τόμων τῆς Σειράς ΕΠΕ (= Ἑλλήνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας), τῶν «Πατερικῶν Ἐκδόσεων Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη.

Σύμβολα τῶν κωδίκων τοῦ κειμένου θλ. σ. 147.

ΠΡΟΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Εἰς τὸν παρόντα 7ον τόμον τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Μ. Βασιλείου περιλαμβάνονται 37 Ἐπιστολαὶ Αὐτοῦ, αἱ ὑπ' ἀρ. 231 — 268, αἱ πλεῖσται τῶν ὁποίων ἔχουν μέγα γενικὸν ἐνδιαφέρον.

Ἰδιαιτέρως ὁμως πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ σπουδαιότης τῶν πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀμφιλόχιον, ἐπίσκοπον Ἰκονίου, Ἐπιστολαὶ 233 — 236, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον «ὑπόμνημα», εἰς τὸ ὁποῖον δίδονται ὑπὸ τοῦ Μ. Β. μετὰ σαφηνείας καὶ θαύτητος ἀπαντήσεις εἰς τεθέντα εἰς Αὐτὸν ἐρωτήματα δογματικοῦ καὶ ἐρμηνευτικοῦ χαρακτῆρος. Τοιαῦτα ἐρωτήματα εἶναι τὰ ἑξῆς: περὶ γνωστικῆς δυνάμεως τοῦ νοῦ· περὶ γνώσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ — τῶν ἐνεργειῶν ἢ τῆς οὐσίας Αὐτοῦ· «ποῖον ἐκ τῶν δύο προηγεῖται, ἡ γνῶσις ἢ ἡ πίστις;»· περὶ γνώσεως ἢ μὴ ἡμέρας καὶ ὥρας τῆς συντελείας τοῦ Κόσμου ὑπὸ τοῦ Κυρίου· περὶ διακρίσεως τροφῶν· περὶ διαφορᾶς «οὐσίας» καὶ «ὑποστάσεως»· περὶ «ἀδιαφόρων» ζητημάτων, κ. ἄ.

Ἐπίσης ὁμοίᾳ ἑξ' ἐπόψεως μορφῆς καὶ σπουδαιότητος εἶναι καὶ ἡ Ἐπιστολὴ 260, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ὁπτιμον, περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χωρίου Γεν. 4, 15 («πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάιν ἐπτά ἐκδικούμενα παραλύσει»)· τοῦ χωρίου Γεν. 4, 23 — 24· καὶ τῆς προφητείας τοῦ Θεοδόχου Συμεῶν περὶ τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Θεομήτορος (Λουκ. 2, 34 — 35). Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐπιστολὴ 261, πρὸς τοὺς Σωζοπολίτας, περὶ Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καὶ περὶ ἀδιαβλήτων καὶ διαβλήτων παθῶν.

Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ λοιπαὶ Ἐπιστολαὶ τοῦ παρόντος τόμου, εἴτε εἶναι παραμυθητικαὶ καὶ ἐνισχυτικαὶ εἰς ὑπομονὴν καὶ τόνον κατὰ τοὺς διωγμοὺς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, ὡς αἱ Ἐπιστολαὶ 240, 246, 247, 256 καὶ 257 ἰδίᾳ (πρὸς Νικοπολίτας καὶ Μονάζοντας)· εἴτε «διεκκλησιαστικαί», ὡς αἱ πρὸς τοὺς Δυτικούς Ἐπισκόπους Ἐπιστολαὶ 242, 243 καὶ 263, ἀλλὰ καὶ ἡ 266, πρὸς τὸν Πέτρον Ἀλεξανδρείας, κ. ἄ.· εἴτε ἀπολογητικαὶ εἰς τὰς τόσον συνήθεις ἐναντίον τοῦ Μ. Β. κατηγορίας, ὡς αἱ Ἐπιστολαὶ 244, 250, 251 κ. ἄ.· εἴτε φιλικαὶ καὶ διάφοροι ἄλλαι· πᾶσαι παρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πρωτοτυπίαν, τὴν πνευματικότητα, τὰς ἱστορικὰς πληροφορίας καὶ τὰς διδομένας ἀμέσους ἢ ἐμμέσους ἀπαντήσεις — λύσεις εἰς διάφορα ζητήματα. Ὅπως γράφει ὁ Μ. Β. πρὸς τὸν Ἅγιον Εὐσέβιον Σαμοσάτων, εἶναι «οὕτω πολλὰ καὶ παράδοξα τὰ πράγματα (= γεγονότα), ὥστε ἱστορίας ἐφημερίδος (= ἡμερολογίου) χρῆζειν, ἣν καὶ συνέταξα, εὖ ἴσθι, εἰ μὴ τῇ συνειστίᾳ τῶν προσπιπτόντων τοὺς λογισμοὺς εἶχον τῶν προκειμένων ἐκκρουομένων» (Ἐπιστ. 237, 1, 16—20, ὅλ. σ. 43).

Τέλος, συνιστῶμεν ἰδιαίτερώς τὴν μελέτην τῆς Ἐπιστολῆς 258, πρὸς τὸν Ἅγιον Ἐπιφάνιον, ἐπίσκοπον Κωνσταντίας Κύπρου. Καὶ τοῦτο, διότι, πλὴν τοῦ γενικωτέρου πνευματικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτῆς, παραθέτομεν εἰς ἑκτενὲς σχετικὸν σχόλιον δύο ἀποσπάσματα ἐξ ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Ἀθανασίου περὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅστις χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ στυλοβάτου τῆς Ὁρθοδοξίας «καύχημα τῆς Ἐκκλησίας» καὶ «ἀληθὺς Θεοῦ δοῦλος». Προτρέπει δὲ ὁ Μ. Ἀθανάσιος τοὺς ὑπὸ τὸν Μ. Β. Κληρικούς καὶ Μοναχοὺς νὰ δοξάζουν «τὸν Κύριον τὸν δεδοκότα τῇ Καππαδοκίᾳ τοιοῦτον ἐπίσκοπον, οἷον καὶ ἐκάστη χώρα ἔχειν εὐχεται» (βλ. σ. 98—99, σημ. 442).

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ μορφήν τῆς μετὰ φράσεως καὶ τοῦ παρόντος τόμου ἰσχύουν ὅσα ἐγράψαμεν εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ 2ου τόμου (βλ. 2 MBA, σ. 40—43), ὡς καὶ τὰ τῆς Προσημειώσεως τοῦ προηγουμένου βου τόμου, ἐξ ἐπόψεως κυρίως πιστότητος ἀποδόσεως. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, λόγον ἀρχῆς καὶ μεθόδου δι' ἡμᾶς, χρησιμοποιοῦμεν τὰς παρενθέσεις (...) δι' ὅσα ἐννοοῦνται μὲν, ἀλλὰ δὲν κεῖνται ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Μ. Β., ἐνῶ πρὸς διάκρισιν τὰ πράγματι ἐν παρενθέσει κείμενα τοῦ κειμένου θέτομεν ἐντὸς ἀγκυλῶν [...]. Καταβάλλεται δηλαδὴ συνειδητὴ προσπάθεια πιστῆς ἀποδόσεως τοῦ κειμένου ἀφ' ἑνός, ἀλλὰ καὶ διασώσεως τοῦ ἀφθάστου θεθαίως ὕφους τοῦ Μεγάλου Πατρὸς ἀφ' ἑτέρου, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, εἰς γλῶσσαν δὲ ἀναλυτικὴν, πλὴν ρέουσαν.

Τέλος, ὁ ἐπόμενος 8ος τόμος θὰ περιλάβῃ πᾶσας τὰς ὑπολοιπὰς Ἐπιστολὰς τοῦ Μ. Βασιλείου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 231 (ΣΛΑ' — CCXXXI)¹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ²

5 Ὀλίγας εὐκαιρίας εὐρίσκω διὰ νὰ γράφω πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου, καὶ αὐτὸ μὲ λυπεῖ ὅχι ὀλίγον. Διότι (τοῦτο) ὁμοιάζει μὲ τὸ ἐξῆς: ἂν καὶ ᾗτο δυνατόν νὰ σὲ βλέπω πολλάς φορές καὶ νὰ σὲ ἀπολαύω, (ἐν τούτοις) νὰ τὸ ἔκαμνον σπανίως. Ὅμως δὲν μοῦ εἶναι δυνατόν νὰ γράφω ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως προσώπων τὰ ὅποια ἔρχονται πρὸς σὰς ἀπ' ἐδῶ, διότι ἄλλως τίποτε δὲν θὰ ἡμπούδιζεν ὥστε νὰ εἶναι αἱ ἐπιστολαὶ μου εἶδος ἡμερολογίου τοῦ θείου μου, δηλαδὴ νὰ ἀναγγέλλω³ εἰς τὴν ἀγάπην σου ὅσα καθημερινῶς (μᾶς) συμβαίνουν. Διότι καὶ εἰς ἔμὲ προξενεῖ ἀνακούφισιν τὸ νὰ ἀνακοινῶνω εἰς σὲ τὰ ζητήματά μας· ἄλλ' ἐπίσης γνωρίζω καλῶς ὅτι καὶ σὺ

1. Ἐγγραφή τὸ τέλος τοῦ 375. Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι σπουδαία διὰ τὰς παραγομένας πληροφορίες.

2. Περὶ τοῦ Ἀγίου Ἀμφιλοχίου βλ. Ἐπιστ. 150, εἰς 4 MBA, σ. 87, σμμ. 322, ὅπου μνημονεύονται καὶ αἱ 18 σφρζόμεναι πρὸς αὐτὸν Ἐπιστ. τοῦ Μ. Β.

3. Οἱ Court., IIΧ εἰς τὸ καίμ. προτιμοῦν τὴν γραφ. «διαγγέλλων», ἐνθ' οἱ Βενεδ., Defer. καὶ ἡμεῖς τὴν γραφ. «διαγγέλλειν», ὑπονοουμένου ὡς ὑποκαίμ. τοῦ ἀπαρ. τῆς ἀντων. «με» ἢ «αὐτά» (τὰ γράμματα). Ὑπὲρ τῆς γραφῆς «διαγγέλλειν» συνηγορεῖ καὶ τὸ παράλληλον χωρίον τῆς Ἐπιστ. 237, 1, 15 - 17: «Καίτοι ἐβουλόμην, εἴ μοι ᾗν δυνατόν, τὰ ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας συμπύκνουντα ἡμῖν διαγγέλλειν σοι». Τὴν θέσιν δὲ τῆς «ἐφημερίδος» — ἡμερολογίου εὐτυχῶς κατέχουν αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. Β., ὡς γράφει ἐπίσης πρὸς τὸν Ἀγ. Εὐθείδιον Σαμοσατών εἰς τὴν ἀνωτέρω Ἐπιστ. 237, στ. 16 - 20.

διὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἐνδιαφέρεσαι τόσον πολὺ, ὅσον διὰ τὰ ἰδικὰ μας (ζητήματα).

- 10 'Ἄλλ' ἰδοὺ τώρα ὁ 'Ελπίδιος,⁴ ὁ ὁποῖος ἐπείγεται νὰ μεταβῇ πρὸς τὸν κύριόν του, διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τὰς κατηγορίας αἱ ὁποῖαι ψευδῶς ἐπλάσθησαν ἐναντίον του ἀπο κάποιους ἐχθροὺς του, μᾶς ἐζήτησε τὴν (παρουῶσαν) ἐπιστολήν. Δι' αὐτῆς⁵ λοιπὸν χαιρετίζομεν ἀφ' ἑνὸς τὴν εὐλάβειάν σου καὶ ἀφ' ἑτέρου σοῦ συνιστῶμεν τὸν ἄνδρα ὡς ἄξιον τῆς προστασίας σου, τόσον χάριν τοῦ δικαίου, ὅσον καὶ χάριν ἡμῶν. Διότι ἡμεῖς (προσωπικῶς)⁶,
15 καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἴχομεν⁷ τίποτε ἄλλο νὰ μαρτυρήσωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ, πάντως διότι ἐνδιεφέρθη πολὺ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κομιστὴς τῆς ἐπιστολῆς μας, (σὲ παρακαλοῦμεν) αὐτὸν μὲν νὰ τὸν ἔχῃς μεταξὺ τῶν ἰδικῶν σου, νὰ ἐνθυμῇσαι δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ νὰ εὐχεσαιο ὑπὲρ τῆς 'Εκκλησίας (μας).

- Μάθε ἐπίσης ὅτι ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφός⁸ μας εἶναι (ἡδη) ἐξόριστος, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὰς
20 ἐνοχλήσεις τῶν ἀναισχύντων. 'Εξ ἄλλου τὰ Δόρα⁹

4. Πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ 'Ελπίδιου τῶν 'Επιστολῶν 63, 64, 77 καὶ 78 (βλ. 3 MBA, σ. 39, σημ. 80). Κύριος δὲ («θεοπότης») τοῦ 'Ελπίδιου πρέπει νὰ εἶναι ἡγεμὼν τις ἢ ἑπαρχος ἢ καὶ ὁ «ἀρχων» ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν Αἰθίαν (βλ. 3 MBA, σ. 74, σημ. 264).

5. «Δι' ἢς»: οἱ κώδικες VBMC ἔχουν γραφὴν «δι' οὗ», τὴν ὁποῖαν προτιμοῦν οἱ Beneδ. καὶ Defer., ὡς καὶ ὁ IIX, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν μετάφρασιν: «δι' αὐτοῦ...», ἐνθ' εἰς τὸ καίμενον του ἔχει: «δι' ἢς». Καὶ ὅτι μὲν ἐν προκειμένῳ δὲν παραδίδεται τὸ νόημα εἶναι προφανές. Τοιαῦται ὅμως ἀσυνέπειαι - διαφοραὶ μεταξύ καίμενου καὶ μετάφρασεως εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ IIX ὑπάρχουν πλείους δοκαί, ὡς καὶ ἱκανὰ π. α. ρ. α. λ. ε. ι. φ. ε. ι. ς. λ. ε. ζ. ε. ω. ν. κ. α. ι. φ. ρ. α. σ. ε. ω. ν., εἴτε εἰς τὸ καίμενον εἴτε εἰς τὴν μετάφρασιν, φαινόμενον ὅπωςδήποτε λυπηρὸν διὰ μίαν ὑπεύθυνον ἑλληνικὴν ἔκδοσιν πατερικῶν καίμενων. Καθ' ἡμᾶς, τὸ φαινόμενον ὀφείλεται εἰς τὴν χρῆσιν δι. π. λ. ο. β. κ. ε. ι. μ. ε. ν. ο. ο., ἥτοι ἄλλης ἐκδόσεως διὰ τὸ καίμενον καὶ ἄλλης διὰ τὴν μετάφρασιν, ἐκτὸς θεαίως καὶ τῶν παροραμάτων. 'Ενθ' ἀπαιτῶν διὰ τὸ καίμενον ἐχρησιμοποιήθη εσαικῶς ἢ ἔκδοσις τοῦ Courtonne, διὰ τὴν μετάφρασιν ἐχρησιμοποιήθη ἢ ἔκδοσις Migne ἢ Deferrari, χωρὶς ἐν τῇ μεταξὺ νὰ γίνῃ πρό τῆς ἀκτουώσεως παραβολὴ καίμενον - μετάφρασεως. 'Εξ ἄλλου ὡς πρὸς τὰς π. α. ρ. ε. ρ. ι. γ. ν. ε. ι. α. ς. ἢ «χ. α. λ. α. ρ. α. ς» ἀποδόσεως εἰς τῆς ἰδίας ἐκδόσεως ἔχομεν δώδεκα δείγματα ἱκανά, διὸ καὶ σπανιώτερον ἐπεζητῇ θὰ ἀναφερόμεθα εἰς αὐτάς λόγῳ τοῦ ὑπερβολικῶς, δυστυχῶς, μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν.

6. Εἰς τὸ καίμ. μονολεκτικῶς: «οἱ», ἀμετάφραστον παρὰ IIX.

7. Προτιμοῦμεν τὴν προτεινομένην καὶ ὑπὸ τῶν Beneδ. διόρθωσιν τῆς γραφ. «ἔχομεν» εἰς «ἔχομεν», καθ' ὅσον ὁ 'Ελπίδιος φαίνεται γνωστὸς καὶ μάλιστα φίλος τοῦ Μ. Β.

8. Πρόκειται περὶ τοῦ 'Αγίου Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης (βλ. 1 MBA, σ. 18 καὶ 'Επιστ. 58, 60 καὶ 215). Περὶ τῆς ἐξορίας τούτου βλ. 'Επιστ. 225, 12 καὶ, εἰς 6 MBA, σ. 139 - 141, καὶ 'Επιστ. 237, 2, 9 - 10.

9. Τὰ Δόρα (ἢ Δώρα καὶ Ραγεδόρα ἢ Ραγέδωρα) ἦσαν κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας τῆς Β' Καππαδοκίας μετὰ τὴν διαίρεσιν τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς, ὑπῆγατο δὲ ὡς ἐπισκοπὴ εἰς τὰ Τόανα καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Μω-

- χειμάζονται, καθ' ὅτι τὸ παχύσαρκον «κῆτος»¹⁰ διαταράσσει τὴν ἐκεῖ κατάστασιν. Ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ἡμῶν οἱ ἐχθροὶ σκευωροῦν σχέδια εἰς τὴν Αὐλὴν, καθὼς διαδίδουν ὅσοι γνωρίζουν τὴν κατάστασιν. Ὅμως ἡ χεὶρ τοῦ Κυρίου¹¹ μέχρι τώρα εἶναι μαζί μας. Μόνον νὰ εὐχεσθαι νὰ μὴ ἐγκαταλειφθῶμεν ἐντελῶς.¹² Διότι ἤδη τόσον ὁ ἀδελφὸς διάγει ἐλευθέρως, ὅσον καὶ τὰ Δόαρα ἀπεμάκρυναν τὸν παλαιὸν ἡμιονηγόν¹³ καὶ δὲν ἔχουν ἀλλήλην δυσκολίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ σχέδια τῶν ἰδικῶν μας ἐχθρῶν θὰ διαλύσῃ ὁ Κύριος. Ἐν τούτοις, εἰς ἡμᾶς ἀπαλλαγὴ ἐξ ὅλων τῶν λυπηρῶν, τόσον ὅσων τώρα μᾶς συμβαίνουν, ὅσον καὶ ὅσων περιμένομεν (ὅτι θὰ μᾶς συμβοῦν), εἶναι (μόνον) τὸ νὰ σὲ ἴδωμεν. Συναεπῶς, ἐὰν κάποτε καταστῇ εἰς σὲ δυνατόν, ἐνόσω ἀκόμη εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῆς γῆς, κάμε μας τὴν τιμὴν νὰ μᾶς ἰδῇς.

- Τὸ θιβλίον «Περὶ τοῦ (Ἁγίου) Πνεύματος»¹⁴, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος γνωρίζεις, ἔχει ἀπὸ ἡμᾶς γραφῇ καὶ ἐπεξεργασθῇ (τελικῶς). Πλὴν ὅμως οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται μαζί μου μὲ ἡμπόδισαν νὰ τὸ ἀποστείλω (εἰς σέ) γραμμένον εἰς χάρτην, διότι εἶπον ὅτι ἔχουν ἐντολὰς ἀπὸ τὴν εὐγένειάν σου νὰ τὸ ἀντιγράψουν εἰς μεμβράνην. Διὰ νὰ μὴ φανῶμεν λοιπὸν ὅτι κάμνομεν κάτι ἀντίθετον πρὸς τὴν ἐντολήν σου, ἀνεβάλομεν τώρα (τὴν ἀποστολήν), θὰ τὸ ἀποστείλωμεν ὅμως ὀλίγον ἀργότερον, ἀρκεῖ μόνον νὰ εὐρώμεν κάποιον κατάλληλον διακομιστήν.

- Εἴθε ὑγίης καὶ εὐθυμος καὶ προσευχόμενος περισσῶς πρὸς τὸν Κύριον ὑπὲρ ἡμῶν νὰ χαρισθῇς εἰς ἐμέ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Ἁγίου (Θεοῦ).

κηρόν (βλ. ΘΗΕ, τόμ. 5, στ. 129).

10. Ὀνομάζει οὕτω τὸν δικαίον τοῦ Πόντου Δημοσθένη (βλ. 6 MBA, σ. 138, σημ. 726).

11. Ἀγιογραφικὴ εἰκὼν καὶ ἔκφρασις.

12. Πρβλ. Ἰουδθ 7, 30. Ἡ ἔκφρασις δὲ «εἰς τὸ τέλος» ἔχει τροπικὴν μᾶλλον ἔννοιαν (ἐντελῶς) παρὰ χρονικὴν («ἕως τὸ τέλος», ΗΧ).

13. «Ἡμιονηγόν» (=μουλίωνα) ὀνομάζει τὸν τοποθετηθέντα εἰς Δόαρα (βλ. σημ. 9) ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον ὀνόματι Γεώργιον (βλ. Ἐπιστ. 239, 1, 25), ἐκδιωχθέντα δὲ ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων. Σημειωθήτω ὅτι τὸ καίμ. ἔχει: «Δόαρα τὸν παλαιὸν ἀ π ε λ α β ε μουλίωνα», τοῦ ρήματος σημαίνοντος ἀναστῆναι: ἀπέκλεισεν, ἡμπόδισεν, ἀπεμάκρυνεν, ἐκτός ἂν πρὶν νὰ διορθωθῇ εἰς «ἀπέδωκε», χωρὶς νὰ μαρτυρῇται τοῦτο ὑπὸ τῶν κωδίκων.

14. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Εὐφυχίου (βλ. 3 MBA, σ. 122, σημ. 475 καὶ 4 MBA, σ. 79, σημ. 296) ἡ τριαδικὴ δοξολογία: «τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, νῦν μὲν μετὰ τοῦ Υἱοῦ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ, νῦν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι», ἡ ὁποία ἀχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Μ. Β., ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ νὰ ζητηθῇ ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόγιος ἀπὸ τῶν Μ. Β. ἔκθεσιν τῆς πίστεως τοῦ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐντὸς ἐνὸς ἔτους παρίπου τὸ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 232 (ΣΛΒ' — ССХХІІ)¹⁵ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ¹⁶

Κάθε ἡμέρα ἢ ὁποία ἔχει (νὰ μᾶς δώση) ἐπιστολὴν τῆς θεοσεθείας σου εἶναι δι' ἡμᾶς ἑορτὴ καὶ μάλιστα ἡ μεγίστη τῶν ἑορτῶν. Ὅταν ὁμως αὕτη φέρῃ μαζί της καὶ σύμβολα ἑορτῆς,¹⁷ τί ἄλλο πρέπει νὰ τὴν ὀνομάζωμεν παρὰ ἑορτὴν ἑορτῶν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ παλαιὸς Νόμος συνήθιζε νὰ ὀνομάζῃ «Σάββατα Σαββάτων»¹⁸;

- Εὐχαριστοῦμεν λοιπὸν τὸν Κύριον, διότι ἐμάθομεν
 5 ὅτι ἀφ' ἑνὸς ὑγιαίνεις κατὰ τὸ σῶμα καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅτι ἐτέλεσες τὴν ἀνάμνησιν τῆς Σωτηρίου Οἰκονομίας (τοῦ Κυρίου)¹⁹ μὲ κατὰστασιν εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας (σου). Τοῦναντίον ἡμᾶς ἐνέβαλον εἰς μεγάλην σύγχυσιν κάποιαι ταραχαί. Πράγματι, δὲν ἐπεράσαμεν χωρὶς θλίψιν ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφός μας εἶναι ἐξόριστος. Ἀλλὰ προσεύχου ἀφ' ἑνὸς ὑπὲρ ἐκείνου, ὥστε
 10 νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς εἰς αὐτὸν κάποτε νὰ ἐπανίδῃ τὴν Ἐκκλησίαν του θεραπευμένην ἀπὸ τὰ τραύματα τῶν αἰρετικῶν φόβων²⁰, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἡμᾶς κάμε τὴν μεγάλην τιμὴν νὰ μᾶς ἐπισκεφθῇς ἐνόσω ἀκόμη εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῆς γῆς. Κάμε μίαν πράξιν ἢ ὁποία καὶ εἰς σέ ἀρμόζει, ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμᾶς εἶναι ἀξία τῆς μεγίστης εὐχῆς.

- Ἐξ ἄλλου εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ καὶ ἡ σημασία τῶν
 15 «εὐλογιῶν», τὸ ὅτι δηλαδὴ διὰ συμβολισμῶν μᾶς νυχήθης γῆρας ἰσχυρόν. Διότι ἠθέλησες νὰ δείξῃς ὅτι διὰ μὲν τῶν φανῶν²¹ μᾶς διεγείρεις εἰς νυκτερινούς κόπους, διὰ δὲ τῶν ξηρῶν καρπῶν μᾶς παρέχεις τὴν ἐγγύησιν ὅτι

ἔργον ἦτο ἑτοιμον (βλ. καὶ Ἐπιστ. 248, 21 - 24, σημ. 328).

15. Ἐγράφη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 376.

16. Βλ. σημ. 2.

17. Δηλαδὴ ὁθόρα, βλ. στ. 14 κξξ.

18. Λευ. 16, 31· 23, 32. Ἰδιωτικῶς τῆς Ἑβραϊκῆς πρὸς ἑκφρασιν τοῦ υπερβατικοῦ. Πρβλ. καί: «εἰς τοῦς αἰῶνας τῶν αἰῶνων».

19. Πρόκειται περὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Ἐνανθρωπήσεως - Γεννήσεως τοῦ Κυρίου, ἢ ὅποια, ὡς γνωστόν, ἑορτάζετο μέχρι τῶν μέσων τοῦ 4ου αἰ. ἐποσμάτῃ τῆς ἑορτῆς τῆς Βαπτίσσεως τοῦ Κυρίου τὴν 6ην Ἰανουαρίου καὶ ὀνομάζετο «Ἐπιφάνεια». Ὡς ἰδιαιτέρα ἑορτὴ ἀγομένη τὴν 25ην Δεκεμβρίου ὁρίσθη τὸ πρῶτον ἐν Ρώμῃ, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολὴν φαίνεται ὅτι τὸ πρῶτον εἰσῆλθῃ εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ὑπὸ τοῦ Μ. Β. περὶ τὸ 375 καὶ συγχρόνως εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. (Βλ. ΘΗΕ, 12, στ. 352).

20. Εἰς τὸ καίμ. «δαϊμάτων» (δαΐδω, δάος), ἐνθ' οἱ Βασιλ., Defer. ἔχουν «δηγμάτων» καὶ οἱ παλαιοὶ ἐκδόται «τραυμάτων».

21. Εἰς τὸ καίμ. «λαμπήναι, —ών», ἂν καὶ «λαμπήνῃ» ἐλέγετο κυρίως ἡ εὐτρυχὴς ἐστεγασμένη ἁμαρτία, ὥστε διότι ἔφερε καὶ «λαμπήν, —ας».

ἀπὸ κάθε πλευρὰν εἴμεθα τονωμένοι. Ἄλλ' ὅμως εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον δὲν εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὴν ἡλικίαν μου τὸ μᾶσημα («τραγημάτων»), διότι ἀπὸ καιρὸν οἱ ὁδόν-
 20 τες (μου) ἔχουν πέσει τόσον ἔνεκα τοῦ χρόνου, ὅσον καὶ ἔνεκα τῆς ἀσθενείας²².

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπερωτήματά (σου) ἔγιναν μερικαὶ ἀπαντήσεις εἰς τὸ ὑπόμνημά (μου),²³ ὅσον μοῦ ἦτο δυνατόν καὶ ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ περίστασις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 233 (ΣΛΓ'—CCXXXIII)²⁴

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, Ο ΟΠΟΙΟΣ ΗΡΩΤΗΣΕ (ΠΕΡΙ
 ΤΟΥ ΝΟΥ)²⁵

1. Γνωρίζω καλῶς τὸ θέμα τοῦ ἐρωτήματος, καθ' ὅτι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔχω ἀκούσει τοῦτο, ἀλλ' ἐπίσης γνωρίζω τὴν ψυχοσύνθεσιν τῶν ἀνθρώπων. «Τί λοιπὸν θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτά;»²⁶ (Θὰ ἀπαντήσωμεν) ὅτι ἀγαθὸν (πράγμα) θεθαίως εἶναι ὁ νοῦς καὶ εἰς αὐτὸν ἔγκειται εἰς ἡμᾶς τὸ «κατ' εἰκόνα»²⁷ τοῦ Κτίστου. Ἀγαθὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι, ἐπειδὴ οὗτος εἶναι ἀεικίνητος, πολλάκις μὲν φαντάζεται
 5 καὶ παριστάνει τὰ ἀνύπαρκτα ὡς ὑπαρκτά, πολλάκις δὲ ὀδηγεῖται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Ἐπειδὴ ὅμως εἰς αὐτὸν συνυπάρχουν ἐκ φύσεως δύο εἰδὼν δυνάμεις, συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν οἱ ὁποῖοι πιστεύομεν εἰς τὸν Θεόν, ἅφ' ἑνὸς δηλαδὴ ἡ πονηρά, ἡ ὁποία προέρχεται ἐκ τῶν δαιμόνων καὶ ἡ ὁποία μᾶς σύρει εἰς τὴν ἰδικὴν τῆς ἀποστασίας (ἀπὸ τοῦ Θεοῦ), καὶ ἅφ' ἑτέρου ἡ θειότερα καὶ ἀγαθὴ, ἡ ὁποία μᾶς ἀναθιβάξει εἰς τὴν ὁμοίωσιν μὲ τὸν Θεόν, (συμβαίνει τὸ ἐξῆς) : ὅταν μὲν ὁ νοῦς παραμῆνῃ καθ' ἑαυτὸν (καὶ μόνος), ἀντιλαμβάνεται ὡς μικρὰ ἐπίσης τὰ ἀνάλογα μὲ
 10

22. Πρὸβλ. καὶ 6 MBA, σ. 141, σῆμ. 738. Χαρακτηριστικὴ ἡ πτώσις τῶν ὁδόντων του πρὸ πολλοῦ («πάλαι»), ἐνθ' ἦτο 45 ἐτὼν!

23. Πρόκειται διὰ τὰς ἐπομένους τέσσαρας Ἐπιστολάς (233 - 236), αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν ἀπεσταλῇσαν πᾶσαι συγχρόνως, ἀποτελοῦν πάντως ἓν - ἐν - ἓκον «ὑπόμνημα», μάλιστα αἱ τρεῖς πρῶται.

24. Ἐγγραφή ἐπίσης τὸν Ἰανουάριον τοῦ 376.

25. Βλ. σῆμ. 2. Ἡ Ἐπιστολὴ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἀνωτέρω «ὑπομνήματος». Ὁ κωδὶξ M εἰς τὸν τίτλον προσθέτει: «τίς ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια».

26. Ρωμ. 8, 31.

27. Γεν. 1, 26.

τὸν ἑαυτὸν του (αἰσθητὰ ἢ νοητὰ) ὄντα· ὅταν ὁμως παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς ἀπατεῶνας (δαίμονας), τότε ἐξαφανίζει τὸ ἰδικόν του κριτήριον καὶ φαντάζεται ἄλλοκότους φαντασίας. Τότε ἀκόμη καὶ τὸ ξύλον πιστεύει ὅτι δὲν εἶναι ξύλον, ἀλλὰ θεός, καὶ τὸν χρυσὸν δὲν τὸν

15 διακρίνει ὅτι εἶναι (πολύτιμον ἀπλῶς) κτῆμα, ἀλλὰ ἀντικείμενον εὐσεβείας καὶ λατρείας. Τοῦναντίον, ὅταν στραφῇ πρὸς τὴν θειοτέραν μερίδα καὶ δεχθῇ τὰς δωρεὰς τοῦ ('Αγίου) Πνεύματος, τότε γίνεται ἱκανὸς νὰ ἐννοῇ τὰ θειότερα, ὅσον (τοῦτο) εἶναι δυνατόν εἰς τὴν φύσιν του.

Τρεῖς ἄρα εἶναι τρόπον τινὰ αἱ καταστάσεις θίου καὶ

20 ἰσάριθμοι μὲ αὐτάς καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ νοῦ μας. Εἴτε δηλαδή εἶναι πονηρὰ τὰ ἔργα μας, ὁπότε προφανῶς πονηρὰ εἶναι καὶ τὰ κινήματα τοῦ νοῦ μας, ὅπως (εἶναι) αἱ μοιχεῖαι, κλοπαί, εἰδωλολατρίαι, συκοφαντίαι, ἐριδες, οἱ θυμοί, φατριασμοί, ἐγωισμοί καὶ ὅσα ἄλλα ἀπηρίθμησεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μετὰ τῶν (ἀμαρτωλῶν) ἔργων τῆς σαρκός²⁸. Εἴτε πάλιν ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς εἶναι

25 κάπως μέσης καταστάσεως, χωρὶς δηλαδή νὰ ἔχη κάτι τὸ ἀξιοκατάκριτον ἢ τὸ ἀξιέπαινον, ὅπως εἶναι ἡ ἐκμάθησις τῶν χειρωνακτικῶν ἐκείνων τεχνῶν, τὰς ὁποίας ἀκριβῶς ὀνομάζομεν μέσας, ἐπεὶδὴ εἰς τὸ εἶδος τῶν αὐταῖ καθ' ἑαυτάς οὐδόλως ἀποκλίνουν εἴτε πρὸς τὴν ἀρετὴν εἴτε πρὸς τὴν κακίαν. Διότι ποία κακία ὑπάρχει εἰς τὴν τέχνην τῆς κυβερνήσεως πλοίου ἢ τὴν ἰατρικὴν; Ἀσφαλῶς ὁμως οὔτε καὶ ἀρεταὶ εἶναι αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ἀναλόγως πρὸς τὴν προαίρεσιν ὅσων τὰς ἀ-

30 σκοῦν ἀποκλίνουν πρὸς τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἐκ τῶν (δύο) ἀντιθέτων καταστάσεων. Τοῦναντίον, ὁ νοῦς ὁ ὁποῖος ἔχει ἐνωθῇ (κατὰ χάριν) μὲ τὴν θεότητα τοῦ ('Αγίου) Πνεύματος, αὐτὸς πλέον εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀντιλαμβάνεται μεγάλας θεωρίας καὶ νὰ βλέπῃ τὰ θεῖα κάλλη, πλὴν ὁμως τόσον μόνον, ὅσον ἐπιτρέπει ἡ Χάρις καὶ ὅσον χω-

35 ρεῖ ἡ (φυσικὴ) κατασκευή του.

2. Ἐπομένως ἂς ἀφήσουν ἐκείνας τὰς διαλεκτικὰς ἀντιρρήσεις καὶ ἂς ἐξετάζουν²⁹ τὴν ἀλήθειαν ὄχι μὲ πονηρίαν, ἀλλὰ μὲ εὐλάβειαν. (Βεβαίως) μᾶς ἔχει δοθῇ τὸ κριτικὸν ὄργανον τοῦ νοῦ διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Εἶναι δὲ ἡ (μόνη) αὐτοαλήθεια ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἄρα πρωταρχικὸν ἔργον τοῦ νοῦ εἶναι ἡ ἐπίγνωσις τοῦ

28. Πρὸς Γαλ. 5, 19 - 21.

29. Ἐννοοῦνται οἱ ἀκραῖοι Ἀρειανοὶ Ἀνόμοιοι ἢ Εὐνομιανοὶ (βλ. 1 ΜΒΑ, σ. 125, σημ. 331), οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζοντο ὅτι ἐγνώριζον τὸν Θεὸν μέσῳ τοῦ νοῦ τῶν τόσον, ὅσον ὁ Γίῶς τὸν ἑαυτὸν Του! Πατὴρ ὅλων τῶν αἰρέσεων

- 5 Θεοῦ ἡμῶν, ἀλλὰ τοιαύτη ἐπίγνωσις, ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζεται ὁ ἀπειρομεγέθης ἀπὸ τὸν μικρότατον. Ἄλ-
λωστε, ἐπειδὴ οἱ ὀφθαλμοὶ ἔχουν ταχθῇ διὰ τὴν παρατή-
ρησιν τῶν ὁρατῶν, δὲν συμβαίνει ἀμέσως νὰ ἔρχωνται
δλα τὰ ὁρατὰ κάτω ἀπὸ τὴν θέαν τῶν. Οὔτε ἐπίσης (ὁ-
λόκληρον) τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ γίνεται ὁρατὸν
ἐν μιᾷ ριπῇ (τῶν ὀφθαλμῶν). Τὸυναντίον, ἐνῶ παρουσιάζ-
10 ζεται πέριξ τῶν ὀφθαλμῶν μας μία θέα, εἰς τὴν πραγ-
ματικότητα ὅμως τὰ περισσότερα, διὰ νὰ μὴ εἴπω ὅ-
λα, εἰς αὐτὸν μᾶς εἶναι ἄγνωστα, ὅπως (εἶναι) ἡ φύ-
σις τῶν ἀστέρων, τὰ μεγέθη των, αἱ διαστάσεις, αἱ κι-
νήσεις, αἱ συνδρομαὶ (καὶ συζυγίαι),³⁰ αἱ ἀποστάσεις,
αἱ λοιπαὶ σχέσεις, αὕτη αὕτη ἡ οὐσία τοῦ στερεώματος,
τὸ βάθος ἀπὸ τὴν κοίλην περιφέρειαν (τοῦ Ἰσημερι-
νοῦ) μέχρι τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν (τοῦ οὐρανοῦ). Παρὰ
15 ταῦτα ὅμως δὲν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἐξ αἰτίας ὅσων
ἀγνοοῦμεν ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀόρατος, ἀλλ' ἀντιθέτως
(λέγομεν ὅτι εἶναι) ὁρατὸς χάρις εἰς τὴν μετρίαν γνῶ-
σιν (μας περὶ) αὐτοῦ.

- Παρομοίως λοιπὸν συμβαίνει καὶ (ὡς πρὸς τὴν
γνώσιν μας) περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν θεοβαίως ὁ νοῦς ἔχη
θλασθῇ (καὶ ἀποπλανηθῇ) ἀπὸ τοὺς δαίμονας, θὰ
στραφῇ πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν ἢ πρὸς κάποιον ἄλλο εἶ-
20 δος ἀσεθείας. Ἐὰν ὅμως προσέφερε τὸν ἑαυτὸν του εἰς
τὴν γειραγωγίαν τοῦ (Ἁγίου) Πνεύματος, (τότε) θὰ
γνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ θὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν
τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπίγνωσις ὅμως αὕτη θὰ εἶναι, καθὼς εἴ-
πεν ὁ Ἀπόστολος (Παῦλος), μερικὴ, ἐνῶ εἰς τὴν μέλ-
λουςαν ζωὴν θὰ εἶναι τελειότερα. «Ὅταν δηλαδὴ ἔλθῃ
τὸ τελειότερον, τότε τὸ μερικὸν (καὶ ἀτελές) θὰ κα-
ταργηθῇ».³¹

- Ἐπομένως ὁ νοῦς ὡς κριτικὸν ὄργανον καὶ καλὸς
25 εἶναι καὶ πρὸς σκοπὸν ὀρησιμώτατον, δηλαδὴ τὴν ἐπί-
γνωσιν τοῦ Θεοῦ, ἔχει δοθῇ, ἐφ' ὅσον ὅμως ἐνεργεῖ τό-
σον (μόνον), ὅσον ἐπιτρέπεται εἰς αὐτόν.

εἶναι ἡ ὑπερτίμησις καὶ ἀπολυτοποίησις τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, ἐξ ἧς ὁ Γνωστικισμὸς, ὁ Ὁρθολογισμὸς κ.τ.θ. (βλ. καὶ 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγή, σ. 12 - 13 καὶ σ. 90, σημ. 150).

30. «Σ υ ν ὀ ρ ο μ ῆ ν» ἢ «σ ὅ ν ο ὀ ο ν» καλοῦν οἱ ἀστρονόμοι τὴν θέσιν σ υ ζ υ γ ί α ς ἐνὸς πλανήτου, ὅταν οὗτος εὐρίσκαται πρὸς τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ Ἥλιου πλευρὰν ἐν σχέσει πρὸς τὴν Γῆν. Σ υ ζ υ γ ί α ν δὲ τὴν θέσιν εἰς τὸν οὐράνιον θάλλον δύο ἀστέρων, οἱ ὅποιοι φαίνονται καί-
μενοι ἐπὶ τῆς εὐθείας τῆς διαρχομένης διὰ τοῦ κέντρου τῆς Γῆς, πρὸς τὴν αὐτὴν ὥς πρὸς τὴν Γῆν, πλευρὰν (σύνθετος) τῇ ἐκατέρωθι αὐτῆς (ἀποχή). Ὡς γνωστὸν, ὁ Μ. Β. εἶχε καὶ ἀστρονομικὸν κκαρτισμὸν πλήρη, τοῦτον δὲ θὰ γνωρίσωμεν εἰς τὴν «Ἐξαήμερόν» του.

31. Α' Κορ. 13, 10.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 234 (ΣΛΔ'—CCXXXIV)³²

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ,³³ ΕΙΣ (ΤΟ ΕΞΗΣ) ΑΛΛΟ ΕΡΩΤΗΜΑ
(ΤΟΥ):

1. «Ό,τι γνωρίζεις λατρεύεις ή ό,τι αγνοείς;»

Ἐάν ἀπαντήσωμεν ότι «έκείνο προσκυνούμεν, τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν», ἰδοὺ ἡ ἄμεσος ἀπάντησίς τῶν: «ποία εἶναι ἡ οὐσία ἐκείνου τὸ ὁποῖον προσκυνεῖτε;» Ἐάν ὁμῶς ὁμολογήσωμεν ότι ἀγνοοῦμεν τὴν οὐσίαν τούτου, πάλιν θά μᾶς ἀντεῖπουν: «ἄρα λοιπὸν προσκυνεῖτε ἐκεῖ-
5 νο τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζετε». Ἄλλ' ἡμεῖς λέγομεν ότι ἡ ἔννοια τοῦ ρήματος «γνωρίζω» εἶναι πολυσήμαντος.

Πράγματι, λέγομεν ότι γνωρίζομεν τὴν μεγαλωσύ-
νην τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀ-
γαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν, μέ τὴν ὁποίαν μᾶς συντηρεῖ,
καὶ τὴν δικαιοκρισίαν Του, ὅχι ὁμῶς τὴν ἰδίαν τὴν οὐσί-
αν Του. Συνεπῶς ἡ ἐρώτησις εἶναι παραπειστική (καὶ πα-
ραπλανητική). Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζεται ότι
10 δὲν γνωρίζει τὴν οὐσίαν δὲν παρεδέχθη (δι' αὐτοῦ) ότι
οὐδόλως γνωρίζει τὸν Θεόν, καθ' ὅσον ἡ γνῶσις περὶ τοῦ
Θεοῦ συνάγεται εἰς ἡμᾶς ἀπὸ πολλὰ ἰδιώματα Αὐτοῦ,
τὰ ὁποῖα ἀπρηριθμήσαμεν (προηγουμένως). Ἄλλ' (ἐκεῖ-
νος) ἀντιλέγει: «ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλοῦς καὶ ἄρα οἶονδή-
ποτε ἰδιώμα Του καὶ ἂν ἀπαριθμῆση κανεὶς ὡς γνωστόν,
τοῦτο εἶναι δηλωτικὸν τῆς οὐσίας Του». Ἡ ἀπάντησις
ὁμῶς αὐτῇ εἶναι σόφισμα,³⁴ τὸ ὁποῖον περιέχει μυρίους
15 παραλογισμούς. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ τὰ ἰδιώματα τοῦ Θε-
οῦ, τὰ ὁποῖα ἀπρηριθμήσαμεν, εἶναι τόσον πολλὰ, ποῖον
ἐκ τῶν ἐξῆς δύο συμβαίνει: εἶναι δηλαδὴ ὅλα αὐτὰ ὀνό-
ματα (δηλωτικά) μιᾶς (καὶ μόνης) οὐσίας; Εἶναι ἐπί-
σης ἰσοδύναμα (τὰ ἰδιώματα Αὐτοῦ, ὅπως) ὁ φόβος καὶ
ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ δημιουργικότης
καὶ ἡ πρόγνωσις καὶ ἡ ἀνταπόδοσις καὶ ἡ μεγαλωσύνη
καὶ ἡ πρόνοια; Ἡ μήπως, οἶονδήποτε καὶ ἂν ἀναφέρω-

32. Ἐγγραφή τῶν Ἰανουάριον τοῦ 376.

33. Βλ. σημ. 2. Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι οὐκ ἀριστοτέλης, διότι ἐξετάζει τὴν
ὕψος τοῦ ἀνθρώπου γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ διακρίνει τὴν γνῶσιν τῆς οὐσίας Του
ἀπὸ τῆς γνῶσεως τῶν ἐνεργειῶν Του (βλ. καὶ σημ. 35). Ἀποτελεῖ δὲ τὸ
δεύτερον μέρος τοῦ «ὑπομνήματος» τῆς σημ. 23.

34. Σ ὁ φ ἰ σ μ α λέγεται ἐκ οὐσιῶς ἐσφαλμένος συλλογισμός, ἐνθ' ὁ
ἀκουσῶς τοιοῦτος λέγεται π α ρ α λ ο γ ἰ σ μ ὁ ς.

ΛΟΓΙΚΗ. Μυστικὴ Θεολογία σ. 75 + 17.

Τετάρτη. Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Θεολογία σ. 36.

- 20 μεν ἀπὸ αὐτά, δηλώνομεν (δι' αὐτοῦ) τὴν οὐσίαν (τοῦ Θεοῦ); Διότι, ἐὰν θεθαίως ἐννοοῦν τοῦτο, (τότε) ἄς μὴ ἐρωτοῦν ἐὰν γνωρίζωμεν τὴν οὐσίαν (τοῦ Θεοῦ), ἀλλ' ἄς ζητοῦν νὰ μάθουν ἀπὸ ἡμᾶς ἐὰν γνωρίζωμεν τὸν Θεὸν ὡς φοβερὸν ἢ ὡς δίκαιον ἢ ὡς φιλόανθρωπον. Αὐτὰ ὁμολογοῦμεν ὅτι τὰ γνωρίζομεν. Ἐὰν ὁμως λέγουν ὅτι ἡ οὐσία (τοῦ Θεοῦ) εἶναι κάτι ἄλλο, ἄς μὴ μᾶς παραπλανοῦν μὲ τὸ σόφισμα περὶ τῆς ἀπλότητος (τοῦ Θεοῦ).
- 25 Διότι οἱ ἴδιοι ὁμολόγησαν ὅτι ἄλλο εἶναι οὐσία καὶ ἄλλο καθὲν ἀπὸ τὰ ἀπαριθμηθέντα ἰδιώματα, καθ' ὅτι αἱ μὲν ἐνέργειαι (τοῦ Θεοῦ) εἶναι πολλαὶ καὶ διάφοροι, ἡ δὲ οὐσία εἶναι ἀπλῆ. Ἄλλ' ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ἀπὸ μὲν τὰς ἐνεργείας Του γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, δὲν ἰσχυριζόμεθα ὁμως ὅτι προσεγγίζομεν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Διότι αἱ μὲν ἐνέργειαι Του κατευθύνονται καὶ φθάνουν εἰς ἡμᾶς, ἐνῶ ἡ οὐσία Του παραμένει (ἐντελῶς) ἀπρόσιτος.³⁵
- 30

2. «Ἄλλ' ἐφ' ὅσον», λέγει πάλιν, «ἄγνοεῖς τὴν οὐσίαν, ἄγνοεῖς Αὐτὸν τὸν ἴδιον» (τὸν Θεόν).

- Σὺ ὁμως ἀντίστοιεψε (τὸ ἐπιχείρημα καὶ λέγε εἰς αὐτόν) ὅτι: «Ἐὰν λέγῃς ὅτι γνωρίζεις τὴν οὐσίαν, Αὐτὸν τὸν ἴδιον δὲν τὸν γνωρίζεις». Διότι οὔτε ὁ λυσσόδηκτος ὁ ὁποῖος θλέπει τὸν σκύλον εἰς τὴν «φιάλην»³⁶ δὲν θλέπει (κάτι) περ' ὀσότερον ἀπὸ τοὺς ὕγιεις. Τοῦναντίον μάλιστα, εἶναι δι' αὐτὸ ἀξιολύπητος, διότι νομίζει ὅτι θλέπει ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν θλέπει (ἀληθῶς).
- 5 Ἐπομένως μὴ θαυμάσης αὐτὸν διὰ τὸν ἰσχυρισμὸν του, ἀλλὰ θεώρησέ τον ἀξιολύπητον διὰ τὴν παραφροσύνην του. Μάθε λοιπὸν ὅτι (μόνον) ὅσων ἀστειεύονται εἶναι ὁ (ἐπόμενος) λόγος: «ἐφ' ὅσον ἄγνοεῖς τὴν οὐσίαν τοῦ

35. Δηλαδή: τὰ ἰδιώματα - ἰδιότητες καὶ αἱ (ἄκτιστοι) ἐνέργειαι τῆς ἀπολύτως μιᾶς φύσεως - οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι πολλαὶ καὶ διάφοροι, ἀλλὰ «προσιταί». Τοῦναντίον ἡ οὐσία Του εἶναι ἀπολύτως ἀπλῆ, ἥτοι μὴ πολλαπλῆ καὶ μὴ σύνθετος καὶ ἀπολύτως ἀδικαίρετος. ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως «ἀπρόσιτος». Τὸ χωρίον δὲ τοῦτο τοῦ Μ. Β. (στ. 27—31) καὶ τὴν ἐν γένει σχετικὴν διδασκαλίαν του ἐπεκαλέσθη ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (1296—1359) κατὰ τῶν Λατίνων καὶ Λατινοφρόνων εἰς τὰς Συνόδους Κων/λεως 1341 καὶ 1351, ὅτε τὸ θέμα τοῦτο ὑπερῆεν ἀντικείμενον πολλῆς συζητήσεως τῶν λαγομένων «Ἡ σ ο υ χ α σ τ ι κ ὸ ν Ἐ ρ ῖ θ ω ν». (Βλ. Ἰω. Ν. Καρυίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα..., τόμ. Ι, Ἀθῆναι 1952, σ. 305, Συνοδικὸς Τόμος 1341, § 32).

36. «Φιάλη» ἐνταῦθα εἶναι πλατεῖα καὶ ἀβαθὴς μαρμαρίνη λεκάνη μετὰ κρήνης (βρύσεως), εὐρισκομένη πρό νῶον καὶ μονῶν ἢ ἐντὸς δημοσίων κήπων καὶ πλατειῶν. Ἐννοεῖται δὲ ἡ ἀνακλωμένη εἰς τὸ ὕδωρ, ὡς εἰς κάτοπτρον, εἰκὼν τοῦ σκύλου. Ὡς γνωστόν, τὰ λυσσόδηκτα ζῷα, ὡς καὶ ὁ ἄνθρωπος, φοβοῦνται ἰδιαιτέρως τὸ ὕδωρ, διὸ καὶ ἡ λύσσα ἐκαλεῖτο ἄλλοτε καὶ «ὁ θ ρ ο ψ ο β ῖ α».

Θεοῦ, ἄρα λατρεύεις ὅ,τι δὲν γνωρίζεις».

- 10 Ἄλλ' ἐγὼ τὸ ὅτι θεθαίως ὑπάρχει (ὁ Θεός), τὸ γνωρίζω, ποία ὁμως εἶναι ἡ οὐσία (Του), τοῦτο τὸ θεωρῶ ἄνωτερον ἀπὸ τὴν ἀντιληπτικὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ἄρά γε ὁμως πῶς σώζομαι; Διὰ τῆς πίστεως³⁷. Ἀρκεῖ δὲ ἡ πίστις διὰ νὰ γνωρίζῃ κανεῖς ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, ὅχι θεθαίως τί εἶναι (ὁ Θεός κατ' οὐσίαν), καὶ ὅτι «εἰς ὅσους Τὸν ἀναζητοῦν γίνεται μισθαποδότης»³⁸. Ἄρα λοιπὸν γινώσκεις τῆς θείας οὐσίας σημαίνει συναίσθησιν τῆς ἀκαταληψίας³⁹ Αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἄξιον λατρείας δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ὅποιον (δῆθεν) κατενοήθη ὡς πρὸς τὸ ποία εἶναι ἡ οὐσία (Του), ἀλλ' (ἡ πίστις) ὅτι ὑπάρχει ἡ οὐσία (Του).

3. Ἐπειτα ἂς ἐρωτηθοῦν καὶ αὐτοὶ ὡς ἐξῆς: «Οὐδεὶς (ἀπολύτως) δὲν εἶδε μέχρι τώρα τὸν Θεόν. (Μόνον) ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὁ Ὅποιος εὐρίσκεται (πάντοτε) εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, Αὐτὸς (μᾶς) ἐξήγησε» (καὶ μᾶς ἀπεκάλυψε τὸν Θεόν).⁴⁰ Τί ἀκριβῶς (μᾶς) ἀπεκάλυψε περὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής; Τὴν οὐσίαν ἢ τὴν δύναμιν; Ἐάν (μᾶς ἀπεκάλυψε) τὴν δύναμιν, εἰς ὅποιον βαθμὸν μᾶς τὴν ἀπεκάλυψεν, εἰς τοιοῦτον καὶ τὴν γνωρίζομεν. Ἐάν ὁμως (ὡς ἰσχυρίζεσαι, μᾶς ἀπεκάλυψε) τὴν οὐσίαν, τότε, λέγε μου, ποῦ εἶπεν ὅτι ἡ οὐσία (τοῦ Πατρὸς) εἶναι ἡ ἀγεννησία (Του);⁴¹ (Ἐπειτα λέγε μου:) πότε προσεκύνησεν ὁ Ἀθραάμ (τὸν Θεόν);⁴² Μήπως ὅχι ὅταν ἐπίστευσε; Πότε δὲ ἐπίστευσε; Μήπως ὅχι ὅταν ἐκλήθη (ἀπὸ τὸν Θεόν); Ποῦ λοιπὸν ἐδῶ (εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀθραάμ) ἡ κατανόησις ἀπὸ αὐτὸν (τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ) ἐβεβαιώθη ἀπὸ τὴν (Ἀγίαν) Γραφήν; Ἐξ ἄλλου οἱ Μαθηταὶ πότε προσεκύνησαν Αὐτὸν (τὸν Κύριον); Μήπως ὅχι ὅταν εἶδον τὴν κτίσιν νὰ ὑποτάσσεται εἰς Αὐτόν; Διότι ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς ἀνέμους, ὅταν ὑπήκουσαν εἰς Αὐτόν,⁴³ ἀνεγνώρισαν τὴν Θεότητά Του.
- 5
- 10

37. Πρβλ. Ρωμ. 1, 17 κ.ἀ.

38. Ἐβρ. 11, 6.

39. Πρβλ. τὸ κλασσικὸν ἐπίσης χωρίον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ: «...τοῦτο μόνον Αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) καταληπτόν, ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς οὐσίας» (Ἐκθ. Ὁρθ. Πίστ., I, 8, P.G. 94, 808-9. Πρβλ. καὶ M. B. Ἐπιστ. 38, 4, 45 - 47, 2 MBA, σ. 78 καὶ 166).

40. Ἰωάν. 1, 18.

41. Τοῦτο ἰσχυρίζοντο οἱ αἱρετικοὶ Ἀνόμοιοι (βλ. σημ. 29). Ἄλλ' ἐν ταυτῇ περιπτώσει συνέχον τὸ (ἰδιαίτερον καὶ ἀκοινώνητον) ὑποστατικὸν ἰδιωμα τοῦ Πατρὸς πρὸς τὴν θείαν οὐσίαν τῆς Θεότητος, ἀπολύτως κοινὴν καὶ ἀδιαίρετον καὶ εἰς τὰ τρία θεὰ Πρόσωπα - Τροπιάσεις (βλ. σημ. 116).

42. Γεν. 12, 1 - 5, 7· 15, 5 - 6.

43. Πρβλ. Ματθ. 8, 23 - 27· Μάρκ. 4, 35 - 41· Λουκ. 8, 22 - 25.

- Ἐπομένως λοιπὸν ἀπὸ μὲν τὰς ἐνεργείας (τοῦ Θεοῦ) προέρχεται ἡ γνῶσις (Αὐτοῦ), ἀπὸ δὲ τὴν γνῶσιν ἢ (λατρευτικὴ) προσκύνησίς Του. «—Πιστεύεις ὅτι δύναμαι νὰ πράξω αὐτὸ (τὸ ὁποῖον ζητεῖς, ἠρώτησεν ὁ Κύριος τὸν τυφλόν); — Πιστεύω, Κύριε, (ἀπήντησεν ἐκεῖνος), καὶ προσεκύνησεν Αὐτόν».⁴⁴ Ὄθεν ἡ μὲν προσκύνησις ἀκολουθεῖ εἰς τὴν πίστιν, ἡ δὲ πίστις στηρίζεται (καὶ ἰσχυροποιεῖται) ἀπὸ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς δυνάμεως (τοῦ Θεοῦ). Ἐφ' ὅσον δὲ ὁμολογεῖς ὅτι ὅποιος πιστεύει, αὐτὸς καὶ γνωρίζει,⁴⁵ (μάθε) ὅτι ἐξ ὧν πιστεύει, ἀπὸ αὐτὰ προέρχεται ἡ γνῶσις του· ἢ καὶ ἀντιστρόφως: ἐξ ὧν γνωρίζει, ἀπὸ αὐτὰ στηρίζεται ἡ πίστις του. Γνωρίζομεν λοιπὸν τὸν Θεὸν ἀπὸ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς δυνάμεώς Του. Ἄρα ἂν ἑνὸς πιστεύομεν εἰς Αὐτὸν ὁ Ὅποῖος μᾶς ἐγνωρίσθη καὶ ἂν ἑτέρου προσκυνούμεν Αὐτόν εἰς τὸν Ὅποῖον ἐπιστεύσαμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 235 (ΣΛΕ' — CCXXXV)⁴⁶

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ, ΕΙΣ (ΤΟ ΕΞΗΣ) ΑΛΛΟ ΕΡΩΤΗΜΑ (ΤΟΥ):⁴⁷

1. «Ποῖον ἐκ τῶν δύο προηγεῖται, ἡ γνῶσις ἢ ἡ πίστις;»^{47α}

Ἄλλ' ἡμεῖς λέγομεν ὅτι γενικῶς εἰς τὰς ἐπιστήμας

44. Ματθ. 9, 28 καὶ Ἰωάν. 9, 35, 38.

45. Μεταπλάσιμος τοῦ κλασσικοῦ χωρίου τοῦ Ἠσαΐου 7, 9: «καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνήτε», τὸ ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ μεταπλάσθη εἰς «credo ut intelligam» (πιστεύω, ἵνα ἐννοήσω). Ἡ ρήτρα αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν Ἀνσελμὸν Καντουαρίου (1033—1109) καὶ «δηλοῖ ὅτι ἀποδεχόμενός τις διὰ τῆς πίστεως τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας εἶναι δυνατόν ἐφεξῆς νὰ καταστήσῃ αὐτὰς καὶ λογικῶς ἀποδεκτάς. Ἡ ρήτρα αὕτη ἀποτελεῖ τὸ σύνθημα τῆς Σχολαστικῆς Θεολογίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ρήτραν τοῦ Τερτυλλιανοῦ: «credo quia absurdum est» (πιστεύω, διότι εἶναι παράλογον), τὴν πρυτανεύσαν κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας» (Χρ. Ἀνδρότσου, Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας, ἐκδ. δαντ., Θεσσαλονίκη 1965, ἐν λ. *credo*, σ. 219). Τὴν ὀρθόδοξον ἀποφιν ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦτου γενικῶς διδάσκει ὁ «πατερικὸς» ἀποφατισμὸς ἢ ἡ Ἀποφατικὴ Θεολογία ἢ ἡ Μυστικὴ Θεολογία (βλ. Vladimir Lossky, Ἡ Μυστικὴ Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μετάφρ. ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Πρεσβυτέρου Στέλλου Κ. Πλευράκη, Θεσσαλονίκη 1964, κεφ. Α' καὶ Β').

46. Ἐγγραφή τὸν Ἰανουάριον τοῦ 376.

47. Ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν προηγουμένων ὡς τὸ τρίτον μέρος τοῦ «ὁπομνήματος» τῆς σημ. 23.

47α. Βλ. σημ. 45.

προηγείται ἡ πίστις ἀπὸ τὴν γνῶσιν. Προκειμένου ὁμως περὶ τῆς ἰδικῆς μας (χριστιανικῆς) διδασκαλίας, καὶ ἐὰν ἀκόμη κανεὶς ἰσχυρίζεται ὅτι ἔρχεται πρώτη ἡ γνῶσις ἀπὸ τὴν πίστιν, δὲν ἀντιλέγομεν [ἄρκεῖ μόνον νὰ ἐννοῇ τὴν γνῶσιν ἡ ὁποία εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀντιληπτικὴν ἰκανότητα]. Πράγματι, εἰς τὰς (διαφόρους) ἐπιστήμας πρῶτον πρέπει νὰ πιστεύσῃ κανεὶς ὅτι (ἐν στοιχείῳ) λέγεται ἄλφα καὶ, ἀφοῦ μάθῃ τοὺς (διαφόρους) χαρακτῆρας καὶ τὴν προφοράν (των), ἔπειτα νὰ συλλάβῃ καὶ τὴν ἀκριβῆ ἐννοίαν τῆς ἐκφραστικῆς δυνάμεως τοῦ γράμματος.

- Ἄλλ' εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν προηγείται μὲν ἡ σκέψις περὶ τοῦ ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός,⁴⁸ συνάγομεν δὲ (καὶ συμπεραίνομεν) αὐτὴν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα. Διότι τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ ὅλα Αὐτοῦ τὰ ἀόρατα (ἰδιώματα) τὰ ἀναγνωρίζομεν διὰ μέσου τῆς (παρατηρήσεως καὶ) κατανοήσεως τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου,⁴⁹ μέχρις ὅτου πλέον Τὸν παραδεχόμεθα καὶ ὡς Δεσπότην μας. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ὅλου τοῦ Κόσμου θεθαίως δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός, ἡμεῖς δὲ εἴμεθα ἐν μέρος τοῦ Κόσμου, ἄρα ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς καὶ ἡμῶν. Εἰς αὐτὴν τὴν γνῶσιν ἀκολουθεῖ ἡ πίστις καὶ εἰς τὴν τοιαύτην πίστιν ἀκολουθεῖ ἡ (λατρευτικὴ) προσκύνησις (τοῦ Θεοῦ).

2. Ἄλλ' ἐν προκειμένῳ, ἐπειδὴ ἡ λέξις «γνῶσις» εἶναι πολυσήμαντος, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι περιπαίζουσιν τοὺς ἀπλουστεροὺς καὶ παρομοίως ἐπιδεικνύονται μὲ τὰ παρὰ ξένα (σοφίσματά των), ὅπως καὶ ὅσοι εἰς τὰ θέατρα ὑποκλέπτουν ἐνώπιον ὄλων τὰς ψηφίδας, μὲ τὴν γενικὴν ἐρώτησιν (περὶ γνώσεως) προσπαθοῦν νὰ ἀρπάξουν συνάμα τὸ ὅλον (νόημά της). Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ἡ λέξις «γνῶσις» ἔχει εὐρύτατον περιεχόμενον, ἐπόμενον εἶναι ἐν μέρος τῆς ἐννοίας της (ἐκάστοτε) νὰ σημαίνῃ ἀναλόγως: ἄλλοτε ἀριθμόν, ἄλλοτε ὄγκον, ἄλλοτε δύναμιν, ἄλλοτε τρόπον ὑπάρξεως, ἄλλοτε χρόνον γεννήσεως, ἄλλοτε οὐσίαν (κ.ἄ.). Αὐτοὶ λοιπόν, ἀφοῦ (ἀπατηλῶς) περιλάβουν εἰς ἓν γενικὸν ἐρώτημα τὸ ὅλον (περιεχόμενον τῆς ἐννοίας της), ἐὰν μᾶς εὐρουν νὰ παραδεχώμεθα ὅτι γνωρίζομεν (τὸν Θεόν), μᾶς ζητοῦν γνῶσιν τῆς οὐσίας (Του), ἐνῶ, ἐὰν μᾶς ἀντιληφθοῦν νὰ διστάζωμεν εἰς τὴν ἀπάντησιν, μᾶς προσάπτουν τὴν ὕβριν τῆς ἀσεθείας.

48. Πρβλ. Ἐβρ. 11, 5: «πιστεβοσι γὰρ ὅτι τὸν προσερχόμενον τῇ Θεῷ ἔστι ἔστι...».

49. Ρωμ. 1, 20.

Ἡμεῖς ὁμῶς ὁμολογοῦμεν θεθαίως ὅτι γνωρίζομεν ὅ,τι εἶναι δυνατόν νά γνωσθῇ περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπίσης ὅτι κάπως γνωρίζομεν καὶ ὅ,τι διαφεύγει τὴν κατανόησίν μας. "Ὅπως λοιπόν, ὅταν μὲ ἐρώτησης ἐάν γνωρίζω τί εἶναι ἄμμος καὶ ἀποκριθῶ ὅτι γνωρίζω, προφανῶς θὰ γίνης συκοφάντης (μου), ἐάν ἀμέσως ζητήσης (νά γνωρίζω) καὶ τὸν ἀριθμὸν (τῶν κόκκων) τῆς, καθ' ὅτι, ἐνῶ ἡ πρώτη σου ἐρώτησις ἀνεφέρετο εἰς τὴν (ἐξωτερικὴν) μορφήν τῆς ἄμμου, ἡ δευτέρα, ἡ ὁποία εἶναι συκοφαντία, μετεστράφη (εἰς ἐρώτησιν) σχετικῶς μὲ τὸν ἀριθμὸν (τῶν κόκκων) τῆς. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ σόφισμα εἶναι παρόμοιον μὲ τὸ ἐξῆς: «Γνωρίζεις τὸν Τιμόθεον; Λοιπόν, ἐάν γνωρίζῃς τὸν Τιμόθεον, (ἀσφαλῶς) θὰ γνωρίζῃς καὶ τὴν φύσιν του. Ἄλλ' ὁμῶς πράγματι ὡμολόγησες ὅτι γνωρίζεις τὸν Τιμόθεον καὶ ἄρα πρέπει νά μᾶς ἐξηγήσης τὴν φύσιν τοῦ Τιμοθέου».⁵⁰

Ἄλλ' ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος γνωρίζω τὸν Τιμόθεον καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲν τὸν γνωρίζω, ἀσφαλῶς ὁμῶς ὅχι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἀποψιν. Διότι δὲν συμβαίνει ἀπὸ τὴν ἀποψιν ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν τὸν γνωρίζω, ὡς πρὸς αὐτὴν συγχρόνως καὶ νά τὸν ἄγνοῶ. Ἀντιθέτως, ὡς πρὸς μίαν (συγκεκριμένην) ἀποψιν τὸν γνωρίζω, ἐνῶ ὡς πρὸς μίαν ἄλλην (διαφορετικὴν) τὸν ἄγνοῶ. Γνωρίζω δηλαδὴ αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν μορφήν καὶ τὰ ὑπόλοιπα (προσωπικά) χαρακτηριστικά, ἀλλὰ τὴν (θεαυτέραν) τοῦ οὐσίαν (καὶ φύσιν) τὴν ἄγνοῶ, καθ' ὅσον ἀκόμη καὶ τὸν ἑαυτὸν μου παρομοίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀφ' ἑνὸς τὸν γνωρίζω καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν ἄγνοῶ. Διότι γνωρίζω θεθαίως τὸν ἑαυτὸν μου (ὡς πρὸς τὸ) ποῖος εἶμαι, ἀλλὰ καὶ δὲν τὸν γνωρίζω ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἄγνοῶ τὴν οὐσίαν μου.

3. Ἄλλωστε ἅς μᾶς ἐξηγήσουν ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν εἶπεν ὁ (Ἀπόστολος) Παῦλος ὅτι «τώρα θεθαίως (ἐνὸς ὧ ζῶμεν εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν) μερικῶς γνωρίζομεν» (τὸν Θεόν)⁵¹. Ἄρα γε δηλαδὴ μερικῶς γνωρίζομεν τὴν οὐσίαν Του, τρόπον τινά κάποια μέρη τῆς οὐσίας Του τὰ γνωρίζομεν; Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι παράλογον, διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀμερῆς (καὶ ἀδιαίρετος). Μήπως ὁμῶς τὴν γνωρίζομεν ὁλόκληρον; Ἀλλὰ τότε πῶς (λέγει ὁ Ἀπόστολος): «ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ μερικὸν θὰ καταργηθῇ»;⁵² Ἐξ ἄλλου οἱ εἰδωλολάτραι διατί κατηγοροῦνται

50. Παράλληλα ἐπιχειρήματα ἐπὶ ἄλλου θέματος, τριαδολογικοῦ, βλ. εἰς Ἑπιστ. 8, 2, 18 κίε. (1 MBA, σ. 86 κίε.).

51. Α' Κορ. 13, 9.

52. Α' Κορ. 13, 10.

- (ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς); Μήπως ὅχι διότι, «ἐνῶ ἐγνώρισαν τὸν Θεὸν (ὡς πρὸς τὸ ὅτι ὑπάρχει), ὅμως δὲν τὸν ἐλάτρευσαν ὡς Θεόν»⁵³ (φύσεως πνευματικῆς); Ἐπίσης οἱ Γαλάται, οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζονται ὡς ἀνόητοι⁵⁴ ἀπὸ τὸν (Ἀπόστολον) Παῦλον, διατί κατηγοροῦνται εἰς τοὺς ἐξῆς λόγους του: «ἀφοῦ πλέον (διὰ τῆς πίστεως) ἐγνώρισαν τὸν Θεὸν ἢ μᾶλλον ἀνεγνώρισαν ἀπὸ τὸν Θεὸν (ὡς τέκνα Του), πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν εἰς τὰ ἀνίσχυρα καὶ πτωχὰ (πρὸς σωτηρίαν σας) στοιχεῖα» (τοῦ Νόμου);⁵⁵ Ἐπειτα, ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν «ἦτο γνωστὸς εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Θεός»;⁵⁶ Ἀρά γε ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἔγινε γνωστὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅποια-δήποτε τέλος πάντων^{56α} (ἐπιστεύετο ὅτι) ἦτο; Λέγει (καὶ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας): «ὁ θοὺς (ἀνα)γνωρίζει τὸν ἰδιοκτήτην του»⁵⁷. Δηλαδή, κατὰ τὴν γνώμην σας, ὁ θοὺς γνωρίζει τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου του. Ἐπίσης (λέγει): «καὶ ὁ ὄνος (γνωρίζει) τὴν φάτνην τοῦ κυρίου του».⁵⁸ Ἐπομένως καὶ ὁ ὄνος γνωρίζει τὴν οὐσίαν τῆς φάτνης. «Ἄλλ' ὁ Ἰσραὴλ, λέγει, δὲν μὲ (ἀνα)γνωρίζει»⁵⁹. Διὰ τοῦτο κατηγορεῖται, κατὰ τὴν γνώμην σας, ὁ Ἰσραὴλ, διότι δὲν κατενόησε τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, οἷαδήποτε τέλος πάντων εἶναι; Ἐξ ἄλλου λέγει (ὁ Ψαλμωδός): «ἐξαπόλυσε τὴν ὀργὴν Σου ἐναντίον τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα δὲν Σε γνωρίζουν»⁶⁰, τὰ ὁποῖα δηλαδή δὲν ἔχουν κατανοήσει τὴν οὐσίαν Σου. Ἄλλ' ὅπως εἵπομεν, ἡ (λέξις) «γνώσις» λαμβάνεται μὲ πολλὰς ἐννοίας. Διότι δι' αὐτῆς ἐκφράζεται τόσον ἡ ἀντίληψις (ἡμῶν) περὶ τοῦ Κτίστου μας, ὅσον καὶ ἡ κατανόησις τῶν θαυμαστῶν Του (ἔργων) καὶ ἡ τήρησις τῶν Ἐντολῶν Του καὶ ἡ μετ' ἀγάπης ἐπικοινωνία μαζί του. Ἐκεῖνοι ὅμως, ἀφοῦ παρεμέρισαν ὅλας αὐτάς τὰς σημασίας, περιορίζουν (ἐκθιαστικῶς) εἰς μίαν (μόνον) σημασίαν τὴν λέξιν «γνώσις», δηλαδή εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἰδίας τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμη λέγει (ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν): «Θὰ τοποθετήσης (αὐτά) κατ' ἀντικρὺ τῶν μαρτυριῶν (τῆς παρουσίας μου), διότι ἀπὸ ἐκεῖ θὰ σοῦ γνωρισθῶ»⁶¹. Ἄ-

53. Ρωμ. 1, 21.

54. Γαλ. 3, 1.

55. Γαλ. 4, 9.

56. Ψαλμ. 75, 2.

56α. Οἱ Court., ΠΝ προτιμοῦν τὴν γραφὴν «τότε», ἐνῶ οἱ Bezae. καὶ ὁ Defer. τὴν καὶ καθ' ἡμᾶς ὀρθοτέραν γραφὴν «ποτέ».

57. Ἠσ. 1, 3.

58. Αὐτόθι.

59. Αὐτόθι.

60. Ψαλμ. 78, 6.

61. Πρβλ. Ἠε. 25, 17, 20 - 21. Τὸ χωρίον ὑπὸ τοῦ Μ. Β. παρατί-

- ρά γε τὸ «θά σοῦ γνωρισθῶ» λέγεται ἀντὶ τοῦ: θά (σοῦ) φανερῶσω τὴν οὐσίαν μου; «Γνωρίζει ὁ Κύριος ὅσους εἶναι ἰδικοὶ Του» (λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος)⁶². Ὁ Ἰησοῦς λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶³. Ὁ Μωϋσῆς λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶⁴. Ὁ Κύριος λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶⁵. Ὁ Κύριος λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶⁶. Ὁ Κύριος λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶⁷.
- 30 ρά γε λοιπὸν τῶν μὲν ἰδικῶν Του γνωρίζει τὴν οὐσίαν, ὅσων δὲ δὲν ὑπακούουν (εἰς Αὐτὸν) ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν; (Λέγει καὶ ὁ Μωϋσῆς): «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶³. Ὁ Κύριος λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶⁴. Ὁ Κύριος λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶⁵. Ὁ Κύριος λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶⁶. Ὁ Κύριος λέγει: «Ἐγὼ γὰρ οὐκ ἔγνωκα τὴν οὐσίαν σου»⁶⁷.
- 35 «γνωρίζω» συνηθίζει ἡ (Ἀγία) Γραφή νὰ χρησιμοποιῇ ἐπὶ τῶν σχέσεων τοῦ γάμου; Ἐπίσης τὸ ὅτι «θά γνωρισθῇ ὁ Θεός» διὰ μέσου τοῦ Ἰλαστηρίου⁶⁶ σημαίνει θά φανερωθῇ εἰς τοὺς λάτρες Του. Τέλος καὶ τὸ «γνωρίζει ὁ Κύριος ὅσους εἶναι ἰδικοὶ Του»⁶⁷ σημαίνει: τοὺς ἐδέχθη διὰ μέσου τῶν ἀγαθῶν ἔργων των εἰς τὴν (ἐν ἀγάπῃ) ἐπικοινωνίαν μαζί Του.
- 40

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 236 (ΣΛΣ'—CCXXXVI)⁶⁸ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ⁶⁹

(Περὶ γνώσεως ἢ μὴ ἡμέρας καὶ ὥρας τῆς συντελείας ὑπὸ τοῦ Κυρίου)

1. Ἐχει ἤδη ἐξετασθῇ ἀπὸ πολλοὺς τὸ εὐαγγελικὸν ρητὸν περὶ τοῦ ὅτι ἀγνοεῖ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς συντελείας⁷⁰ (τοῦ

ἔσται ἐλευθέρως, κατὰ τὸ νόημα. Ἀντικείμενον τοῦ «θῆσαι» («ἐπιθῆσαι»): τὰ «ὅσα χρυσοπορευτὰ Χερουδὶμ» (στ. 17), ἐπὶ δὲ τὰ «μαρτύρια» ἐννοοῦνται τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα: Κιβωτός, Ἰλαστήριον, πλάκες τοῦ Νόμου.

62. Β' Τιμ. 2, 19.

63. Γεν. 4, 1.

64. Γεν. 24, 16.

65. Λουκ. 1, 34.

66. Βλ. σημ. 61.

67. Βλ. σημ. 62.

68. Ἐγγραφή τὸν Ἰανουάριον τοῦ 376.

69. Βλ. σημ. 2. Ἡ Ἐπιστολή, ἂν δὲν ἀποσταλῇ τμήμα, τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον, τοῦ «ὁπομνήματος» τῆς σημ. 23, ἀποσταλὲι ἡ ἰδίᾳ ἐρμηνευτικὸν «ὁπομνήμα» ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων.

70. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐρμηνεύεται ἐκτενῶς καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 8, §§ 6 - 7 (βλ. 1 ΜΒΑ, σ. 95 καὶ.). Πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου: Ματθ. 24, 36 καὶ Μάρκ. 13, 32.

- κόσμου). Μάλιστα τοῦτο συνεχῶς προβάλλεται ἀπὸ τοὺς Ἄνομοιους, μὲ σκοπὸν τὴν κατάργησιν τῆς δόξης (τῆς Θεότητος) τοῦ Μονογενοῦς (Υἱοῦ), ὡς ἀπόδειξις τάχα
 5 ἀφ' ἐνὸς τῆς ἀνομοιότητος ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς κατωτερότητος ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν (ἐν σχέσει πρὸς τὸν Πατέρα). Διότι δῆθεν δὲν δύναται οὔτε νὰ ἔχη τὴν ἰδίαν φύσιν οὔτε νὰ ἐννοῇται εἰς μίαν ὁμοιότητα ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει τὰ πάντα μὲ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει τὴν γνῶσιν ὅλων μὲ τὴν προγνωστικὴν καὶ κυριαρχικὴν ἐπὶ τῶν μελλόντων δύναμιν του. Τώρα ὅμως αὐτὸ μᾶς προεβλήθη ἀπὸ τὴν σύνεσίν σου
 10 ὡς νέον (ζήτημα).

- Λοιπὸν, ὅσα ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἔχομεν ἀκούσει (κατὰ παράδοσιν) ἀπὸ μέρους τῶν Πατέρων καὶ τὰ ὁποῖα χάρις εἰς τὴν πρὸς τὰ καλὰ ἀγάπην μας ἐδέχθημεν ἀναντιρρήτως, αὐτὰ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν⁷¹. Ταῦτα δὲ θεθαίως δὲν ἐξαφανίζουν τὴν ἀναισχυντίαν τῶν Χριστομάχων [διότι ποῖος λόγος θὰ ἡδύνατο ἔστω νὰ φανῇ ἰσχυρότερος ἀπὸ τὴν ὀρμητικὴν ἐπίθεσίν των;]. Εἰς ὅ-
 15 σους ὅμως ἀγαποῦν τὸν Κύριον καὶ κατέχουν τὴν πρωταρχικὴν γνῶσιν ἐκ τῆς πίστεως ὡς ἰσχυρότεραν ἀπὸ τὰς ἀποδείξεις τοῦ λογικοῦ (των), ταῦτα ἴσως προσφέρουν ἐπαρκῆ θεβαιότητα.

- (Ἐν πρώτοις) εἶναι φανερόν ὅτι τὸ «οὐδεὶς» εἶναι θεθαίως γενικὴ (καὶ ἀπόλυτος) ἔκφρασις, ὥστε κανὲν ἀπολύτως πρόσωπον νὰ μὴ ἐξαιρῇται μὲ τὴν λέξιν αὐτήν. Δὲν συμβαίνει ὅμως νὰ ἀναφέρεται παρομοίως (τὸ
 20 «οὐδεὶς») εἰς τὴν (Ἀγίαν) Γραφήν, ὅπως ἔχομεν παρατηρήσει εἰς τὸ (ρητόν): «οὐδεὶς εἶναι ἀγαθὸς παρὰ μόνον εἰς, ὁ Θεός»⁷². Διότι πράγματι, ἐνῶ λέγει τοὺς λόγους τούτους ὁ Υἱός, οὔτε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν θέτει τὸν ἑαυτὸν Του ἔξω ἀπὸ τὴν (θεῖαν) φύσιν τοῦ Ἀγαθοῦ. Τοῦναντίον, ἐπειδὴ πρῶτον (καὶ ἀπόλυτον) Ἀγαθὸν εἶναι ὁ Πατὴρ, πιστεύομεν ὅτι τὸ «οὐδεὶς» ἔχει λεχθῇ ὑπονοουμένου μαζὶ καὶ τοῦ «πρῶτος». Ἐπίσης καὶ τὸ
 25 (ρητόν): «οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ»⁷³. Διότι

71. Εἶναι ἡ στερεότυπος καὶ κλασσικὴ, θὰ ἐλέγομεν, ἀποψὶς τοῦ Μ. Β. περὶ Παραδόσεως. Πρὸς. σχετικῶς, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ ὅσα παρόμοια λέγει εἰς τὰς Ἐπιστ. 204, § 6 καὶ 223, § 3, 32 κ.ε. (6 MBA, σ. 26 καὶ σ. 126).

72. Μάρκ. 10, 18. Ὁ Courtonne ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Μ. Β. ἰσχύει δι' ὅσα χωρία οὗτος ἐπιλέγει, ἀλλ' ὅχι δι' ὅλα τὰ ἄλλα. Μήπως ὅμως διὰ τοῦ ρ. «τετηρήκαμεν» ἐννοεῖται «γραπτῇ» ἐρμηνείᾳ τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου ὑπὸ τοῦ Μ. Β., ἐνθα καὶ θὰ παρεῖχοντο παραδείγματα; Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀγνοοῦμεν τοῦτο.

73. Ματθ. 11, 27. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ρ. «οἶδε» (= γνωρίζει) τὸ πρωτότυπον ἔχει «ἐπιγινώσκει».

- ἀσφαλῶς οὔτε καὶ ἐδῶ ἐννοεῖ σαφῶς τὴν ἄγνοιαν τοῦ (Ἁγίου) Πνεύματος, ἀλλὰ θεβαιώνει ὅτι ἡ γνῶσις τῆς φύσεώς Του ὑπάρχει πρωταρχικῶς εἰς τὸν Πατέρα. Παρομοίως καὶ ἡ φράσις «οὐδεὶς οἶδε» νομίζομεν ὅτι ἔχει λεχθῇ διὰ τὴν ἀναγὰγην (καὶ ἀποδῶση) τὴν (ἀπολύτως) πρώτην γνῶσιν ὁμοῦ ὧσων ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρξουν εἰς τὸν Πατέρα, καθὼς καὶ διὰ τὴν ὑποδηλώση εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν εἰς πάντα⁷⁴ διήκουσαν πρώτην αἰτίαν. Διότι ἄλλως πῶς πρῶτον συμφωνεῖ τὸ ρητὸν τοῦτο μετὰς λοιπὰς (σχετικὰς) μαρτυρίας τῆς (Ἁγίας) Γραφῆς; Ἡ πῶς ἔπειτα εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβάζεται (τοῦτο) μετὰς κοινὰς ἐννοίας ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι πιστεύομεν ὅτι ὁ Μονογενὴς (Υἱὸς) εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ;⁷⁵ Εἰκὼν δὲ ὅχι τοῦ σωματικοῦ χαρακτήρος, ἀλλὰ τῆς ἰδίας τῆς Θεότητος καὶ ὧσων μεγαλειότητων ἀποδίδονται εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ (ὡς κοινὰ ἰδιώματα), δηλαδὴ εἰκὼν δυνάμεως καὶ εἰκὼν σοφίας, καθὼς ἔχει λεχθῇ (ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον), ὅτι εἶναι ὁ «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»;⁷⁶ Εἶναι δὲ προφανές ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι μέρος τῆς σοφίας, τὴν ὁποίαν (Οὗτος) δὲν θὰ ἀπεικόνιζεν ὁλόκληρον, ἐὰν θεβαίως ὑστέρει εἰς μερικὰ (ἰδιώματα τῆς Θεότητος).
- Ἐξ ἄλλου πῶς θὰ ἦτο δυνατόν ὁ Πατὴρ νὰ μὴ φανερώσῃ εἰς Αὐτόν, διὰ τοῦ Ὁποίου ἐδημιούργησεν ἐν χρόνῳ τὰ σύμπαντα, τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἐν χρόνῳ δημιουργίας, δηλαδὴ ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν (τῆς συντελείας); Ἡ πάλιν πῶς εἶναι δυνατόν ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων (Υἱὸς) νὰ ὑστερῇ (καὶ νὰ εἶναι κατώτερος) εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἐλαχίστου (τούτου) μέρους ἐξ ὧσων ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ Αὐτόν; Ἐπίσης Ἐκεῖνος ὁ Ὁποῖος λέγει ὅτι, ὅταν ἐγγίξῃ τὸ τέλος (τοῦ Κόσμου), αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ (προγνωστικά) σημεῖα θὰ φανοῦν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς γῆς, πῶς τὸ ἴδιον τὸ τέλος τὸ ἀγνοεῖ; Διότι μετὰ τοὺς λόγους Του «δὲν θὰ εἶναι ἀκόμῃ τὸ τέλος»⁷⁷ δὲν ἀποφαίνεται ὡς νὰ ἀμφιβάλλῃ, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος γνωρίζει (τὰ πάντα). Ἐξ ἄλλου ὁμοίως, ἐὰν κανεὶς ἐξετάζῃ μετὰ καλοπιστίαν (καὶ φιλαλήθειαν) τὰ πράγματα, ὁ Κύριος λέγει πολλὰ ἀκόμῃ καὶ ἀπὸ (κα-

74. Οὕτως ἐρμηνεύομεν τὴν φράσιν «διὰ πάντων», συμπληροῦντες τὴν ἐννοιαν διὰ τῆς ὑπονοουμένης μετοχῆς «διήκουσαν» (ἢ καὶ τοῦ ἀπαρ. «διήκειν»). Ὁ ΠΧ μεταφράζει: «μὴ καθὼς μέσον».

75. Κολ. 1, 15. Πρβλ. καὶ Β' Κορ. 4, 4.

76. Α' Κορ. 1, 24.

77. Ματθ. 24, 6.

θαρώς) ἀνθρωπίνης πλευρᾶς. Διότι ὁ λόγος (τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα): «δῶσε μου νὰ πῶ» ἱκανοποιεῖ
 50 μίαν σωματικὴν ἀνάγκην, μολοντί θεθαίως ὁ Ζητῶν δὲν ἦτο σῶμα χωρὶς ψυχὴν (λογικὴν), ἀλλ' ἡ Θεότης ἐνδεδυμένη μὲ ἔμφυχον σῶμα^{77α}. Τοιοῦτοτρόπως λοιπόν, ἐάν κανεὶς θεωρῇ ὅτι ἡ περίπτωσις τῆς ἀγνοίας (τοῦ τέ-
 λους) ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν Ἐκείνου ὁ Ὅποιος «προέκοπτεν (ὡς ἄνθρωπος) εἰς σοφίαν καὶ χά-
 ριν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων»⁷⁸, δὲν θὰ ὀ-
 55 χηγηθῇ ἔξω ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ ἔννοιαν (καὶ ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου)⁷⁹.

2. Ἀλλὰ θὰ ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν φιλοπονίαν σου (ἐ-
 ἂν ἤθελες) νὰ παραθέσης τὰ εὐαγγελικὰ ρητὰ καὶ νὰ τὰ
 συγκρίνης μεταξύ των, τόσον ἐκεῖνο τοῦ Ματθαίου, ὅσον
 καὶ αὐτὸ τοῦ Μάρκου, διότι μόνοι αὐτοὶ φαίνονται νὰ εἶ-
 ναι σύμφωνοι μεταξύ των ὡς πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο. Τὸ
 χωρίον λοιπόν τοῦ Ματθαίου κατὰ λέξιν ἔχει ὡς ἐξῆς:
 5 «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης [καὶ τῆς ὥρας]⁸⁰ οὐδεὶς
 οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μό-
 νος»⁸¹. Τὸ δὲ τοῦ Μάρκου: «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης
 ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι οἱ ἐν τῷ ου-
 ρανῶ, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ»⁸².

Γι' λοιπόν (ἐδῶ) ἀξίζει νὰ ἐπισημανθῇ; Τὸ ὅτι ὁ μὲν
 Ματθαῖος δὲν ἀναφέρει τίποτε περὶ τῆς ἀγνοίας τοῦ Υἱ-
 10 οῦ, ἐνῶ φαίνεται ὅτι συμφωνεῖ μὲ τὸν Μᾶρκον ὡς πρὸς
 τὴν ἔννοιαν ἐκ τοῦ ὅτι λέγει: «εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος».
 Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τὸ «μόνος» ἐλέχθη πρὸς (σα-
 φῇ) διαχωρισμὸν ἀπὸ τοὺς Ἄγγέλους καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν
 συμπεριλαμβάνεται μαζί μὲ τοὺς δούλους Του ὡς πρὸς
 τὴν ἀγνοίαν. Διότι εἶναι ἀψευδὴς Ἐκεῖνος ὁ Ὅποιος εἶ-
 15 πεν ὅτι «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἰδικὰ μου»⁸³. «Ἐν
 δὲ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχει (κοινὰ) εἶναι καὶ ἡ γνῶσις
 τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. Ἀρα λοιπόν, ἀφοῦ ἀ-
 πεσιώπησεν ὡς κοινῶς παραδεκτὸν τὸ ἰδικόν Του πρό-
 σωπον ὁ Κύριος εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ματθαίου, εἶπεν ὅτι

77α. Ἐμμεσοὺς ἀπάντησις καὶ εἰς τὴν αἰρετικὴν γνώμην τοῦ Ἀπο-
 λιναρίου (βλ. σημ. 582), ὅστις ὑπεστήριξε, πλὴν ἄλλων, καὶ ὅτι ὁ Κύριος
 προσέλαβε σῶμα χωρὶς λογικὴν ψυχὴν.

78. Λουκ. 2, 52.

79. Ἡ «εὐσεβὴς ἔννοια» ἐνταῦθα εἶναι τὸ κατὰ πόσον γνωρίζει καὶ
 προγνωρίζει τὰ πάντα ὁ Θεάνθρωπος ὡς Θεὸς «ὁμοούσιος τῷ Πατρί», πρᾶ-
 γμα τὸ ὅποιον καὶ ἀπέδειξεν ὁ Μ. Β.

80. Ποικίλλει ἡ γραφὴ: «καὶ τῆς ὥρας», τὴν ὁποίαν παραλείπουν οἱ
 Court., ΠΧ, ἐνῶ αἱ γνωστὰὶ ἐκδόσεις Κ. Δ. παραλείπουν τὸ ἄρθρον «τῆς».

81. Ματθ. 24, 36.

82. Μάρκ. 13, 32.

83. Ἰωάν. 16, 15.

20 ἀγνοοῦν (αὐτάς) οἱ Ἀγγελοι καὶ ὅτι μόνον ὁ Πατὴρ (τάς) γνωρίζει, καθ' ὅτι σιωπηρῶς ἐννοεῖ ὅτι ἡ γνώσις τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ ἰδική Του, ἐφ' ὅσον καὶ με' ἄλλους λόγους Του εἶχεν εἶπει: «καθὼς γνωρίζει Ἐμὲ ὁ Πατὴρ, καὶ Ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα»⁸⁴. Ἐφ' ὅσον δὲ γνωρίζει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ὅλον καὶ καθ' ὅλοκληρίαν, ὥστε νὰ γνωρίσῃ καὶ ὅλην τὴν σοφίαν ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς Αὐτόν, προφανῶς θὰ γνωρισθῇ ἐξ Ἰσοῦ πλήρως ἀπὸ τὸν 25 Υἱὸν μαζί με' ὅλην τὴν σοφίαν ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς Αὐτόν, ὡς καὶ τὴν πρόγνωσιν τῶν μελλόντων. Ἡμεῖς λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐρμηνείαν νομίζομεν ὅτι ἔχει τὸ εἰς τὸν Ματθαῖον χωρίον: «εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος».

Τὸ δὲ χωρίον τοῦ Μάρκου, ἐπειδὴ σαφῶς φαίνεται νὰ ἀποκλείῃ ἀπὸ τὴν γνώσιν (τοῦ τέλους μαζί με' τοὺς Ἀγγέλους) καὶ τὸν Υἱόν, ὡς ἐξῆς ἐρμηνεύομεν: ὅτι 30 οὐδεὶς γνωρίζει, οὔτε οἱ Ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ Υἱὸς θὰ ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ, ἐὰν δὲν ἐγνώριζεν ὁ Πατὴρ. Ἡ αἰτία δηλαδὴ τῆς γνώσεως τοῦ Υἱοῦ εἶναι ὁ Πατὴρ. Εἶναι δὲ ἀβίαστος ἡ ἐξηγήσις αὐτὴ εἰς ὅποιον ἐννοεῖ ὀρθῶς, διότι δὲν ὑπάρχει ἐπὶ πλεόν τὸ «μόνος», ὅπως εἰς τὸν Ματθαῖον. Ἐπομένως ἡ ἐννοια εἰς τὸν Μάρκον εἶναι τοιαύτη: περὶ δὲ τῆς ἡμέρας (ἐκείνης) ἡ ὥρα 35 οὐδεὶς γνωρίζει, οὔτε οἱ Ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ Υἱὸς θὰ ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ, ἐὰν δὲν ἐγνώριζεν ὁ Πατὴρ. Διότι ἀπὸ τὸν Πατέρα ἐξ ὑπαρχῆς ἐδόθη εἰς Αὐτόν ἡ γνώσις. Τὸ νὰ λέγωμεν δὲ τοῦτο περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι εὐσεβεστάτον⁸⁵ καὶ θεοπρεπές, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ Ἐκεῖνον, με' τὸν Ὅποῖον εἶναι ὁμοούσιος, ἀπὸ Αὐτόν ἔχει 40 (λάβει) καὶ τὴν γνώσιν καὶ τὴν ἐπισκόπησιν⁸⁶ (τῶν πάντων) με' ὅλην τὴν σοφίαν καὶ τὴν δόξαν ἡ ὁποία ἀρμόζει εἰς τὴν Θεότητά Του.

(Περὶ τοῦ Ἰεχονίου καὶ τοῦ βασιλικοῦ καὶ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος τοῦ Κυρίου)

3. Ὡς πρὸς δὲ τὸν Ἰεχονίαν, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Προφῆτης Ἰερεμίας ὡς ἐξῆς λέγει ὅτι ἐκηρύχθη ἐξόριστος ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴν χώραν: «ἐκρίθη ἄτιμος ὁ Ἰεχονίας, ὅπως τὸ σκεῦος τὸ ὁποῖον εἶναι ἀχρηστον, καὶ ἐξηφανίσθη ὁ ἴδιος καὶ οἱ ἀπόγονοί του καὶ δὲν πρόκειται

84. Ἰωάν 10, 15.

85. Εἰς τὸ κείμεν. «εὐφημότατον» (τὸ ἀντιθ. δυσφημότατον, ἅρα βλαφημότατον καὶ ἀσεβεστάτον). Ὁ ΠΧ μεταφράζει: «εὐλογώτατον».

86. Εἰς τὸ κείμεν. «θεωρεῖσθαι» μετ' ἑνεργ. σημασίας, ὅπερ μὴ ἀντιληφθεὶς ὁ ΠΧ παρενόησε, καθ' ἡμᾶς, τὸ χωρίον μεταφράσας τὸ «θεωρεῖσθαι» ὡς «στολισμόν».

- 5 (πλέον)· νὰ προέλθῃ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ κάποιος ὁ ὁποῖος θὰ καθίσῃ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Δαθιδ ὡς ἄρχων (τοῦ βασιλείου) τοῦ Ἰούδα,⁸⁷ ὁ λόγος εἶναι σαφὴς καὶ ἀπλοῦς.

- Ἀφοῦ δηλαδὴ κατεστράφη ἡ Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τὸν Ναβουχοδονόσορα, κατηργήθη θεβαίως τὸ βασιλείον καὶ δὲν ὑπῆρξαν πλέον πατρογονικαὶ (κληρονομικαὶ) διαδοχαὶ τῶν ἡγεμονιῶν, ὅπως θεβαίως (συνέβαινε) προηγουμένως. Τούναντίον, τότε ἀκριθῶς οἱ ἀπόγονοι τοῦ Δαθιδ (ἐξέπεσαν καὶ) ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν ἔζων (πλέον) εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὅταν ὅμως ἐπέστρεψαν (ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν)⁸⁸ οἱ σύντροφοι τοῦ Σαλαθιήλ καὶ τοῦ Ζοροβάβελ⁸⁹, ἐκυθέρων (οὗτοι) τὸν λαὸν περισσότερον δημοκρατικῶς, καθ' ὅτι ἔκτοτε ἡ ἐξουσία περιήλθεν εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ἕνεκα τῆς ἀναμιξεως τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς ἀρχιερατικῆς φυλῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος εἶναι βασιλεὺς καὶ ἀρχιερεὺς⁹⁰ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Καὶ
- 15 καὶ μὲν δὲν εἶχεν ἐκλείψει ἡ βασιλικὴ φυλὴ μέχρι καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ, πλὴν ὅμως πλέον δὲν ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Δαθιδ ἀπόγονος τοῦ Ἰεχονίου. Διότι προφανῶς «θρόνος»^{90α} ὀνομάζεται τὸ βασιλικὸν ἄξιωμα.

87. Ἱερ. 22, 28 - 30. Τὸ χωρίον ὁ Μ. Β. παραθέτει ἐλευθέρως ἐκ τῶν Ο', τὸ δὲ Ἑβραϊκὸν παραλλάσσει πῶς, ἀλλ' ἡ ἔννοια παραμένει ἡ αὐτή. — Ὁ Ἰ ε χ ο ν ι α ς ἢ Ἰωαχίν, υἱὸς τοῦ Ἰωακείμ, διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Χαλδαίων (597 π.Χ.). Μετὰ τρίμηνον ἡναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα Β', ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐξωρίσθη εἰς Βαβυλῶνα ἐγκλεισθεὶς εἰς φυλακὴν ἐπὶ 37 ἐτη (ἔως τὸ 561. Βλ. Δ' Βασ. 25, 1 κέξ. καὶ Β' Παρ. 23, 1 κέξ.). Εἰς τὸν Ἰεχονίαν συνέκλινον αἱ μεσσιανικαὶ ἐλπίδες τῆς θαδιδείου δυναστείας καὶ εἰς αὐτὸν ἀνασυνάγεται ἡ γενεαλογικὴ σειρὰ «μετὰ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος» (536 π.Χ.) ἕως τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. 1, 11 - 12). Ὑπὸ τὸν χαρακτηρισμὸν δὲ τοῦ Ἰεχονίου ὡς «ἀ τ ἰ μ ο υ» («ἐκκηρύκτου» κατὰ τοὺς Ο' καὶ «ἀτέκνου» κατὰ τὸ Ἑβραϊκόν) νοεῖται ἡ ἐξορία καὶ φυλάκις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποστέρησις διαδόχων ὡς φορέων τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καθ' ὃν τρόπον ἡσκαίτο αὕτη πρότερον.

88. Τὸ 536 π.Χ.

89. Ὁ Σ α λ α θ ι ἢ λ ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰεχονίου καὶ φυσικὸς ἢ νομικὸς πατὴρ τοῦ Ζοροβάβελ, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Φαθαῖα (Β' Ἑοδρ. 3, 2 καὶ 5, 2; Α' Παρ. 3, 17—19; Ματθ. 1, 12 καὶ Λουκ. 3, 27).

Ὁ Ζ ο ρ ο β α β ε λ, υἱὸς τοῦ Σαλαθιήλ, ἐντολὴ τοῦ Κύρου (Β' Ἑοδρ. 1, 2 κέξ.), τὸ 538 μετὰ τοῦ Ἰ η σ ο υ, υἱοῦ Ἰωσεδέκ (Β' Ἑοδρ. 3, 2), ἡγήθη τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ τῶν Ἑβραίων (τὸ 536) ἐκ τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ναοῦ. «Σ ὄ ν τ ρ ο φ ο ι» δὲ τούτων νοοῦνται οἱ περὶ τὸν Ἰησοῦν Ἱερεῖς καὶ Λευῖται (Β' Ἑοδρ. 3, 10).

90. Τὸ πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὺς ἀποστολικὸν καὶ πρωτοχριστιανικὸν κήρυγμα ἰδιαίτερος ἐτόνιζε τὴν «βασιλικήν» καταγωγὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν ταύτῃ τὸ τρισὸν ἄξιωμα τούτου: βασιλικόν, προφητικόν, ἀρχιερατικόν (τὸ ὁποῖον καὶ ἀποτελεῖ βασικὸν θέμα τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς).

90α. Ἡ λ. ἐκ τοῦ «θ ρ α ν ο ς» = θρανίον, ἔδρα, ὑποπόδιον (ρῖζ.

- 20 "Ἄλλ' ἐξάπαντος ἐνθυμείσαι τὴν ἱστορίαν, ὅτι δηλαδὴ ἦτο (φόρου) ὑποτελὴς εἰς τὸν Δαβὶδ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος ὁλόκληρος ἡ Ἰουδαία⁹¹ καὶ ἡ περιοχή τῆς Ἰδουμαίας⁹² καὶ ἡ Μωαβίτις⁹³ καὶ ἀπὸ τὴν Συρίαν⁹⁴ ὅσα μέρη εἶναι πλησιόχωρα, ἀλλὰ καὶ τὰ μακρύτερα μέχρι τὴν Μεσοταμίαν,⁹⁵ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μέχρι τὸν ποταμὸν τῆς Αἰγύπτου⁹⁶. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς μετέπειτα δὲν ἐνεφανίσθη μὲ τόσον μέγα ἀξίωμα, πῶς δὲν εἶναι ἀληθινὸς ὁ (ἄνωτέρω) λόγος τοῦ Προφήτου (Ἰερεμίου), ὅτι δὲν θὰ καθίσῃ πλέον εἰς τὸν θρόνον τοῦ
- 25 Δαβὶδ ἀπόγονος τοῦ Ἰεχονίου; Διότι κανεὶς ἀπόγονός του δὲν ἐμφανίζεται νὰ ἔχῃ ἀναλάβει τὸ ἀξίωμα αὐτό. Ἄλλ' ἐν τούτοις δὲν ἐξέλιπεν ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα μέχρις οὗτο ἦλθεν Αὐτός, εἰς τὸν Ὅποιον ἦτο προωρισμένον (νὰ προέλθῃ ἐξ αὐτῆς), ὁ Ὅποιος ὅμως οὔτε ὁ Ἰδιος ἐκάθισεν εἰς τὸν σωματικὸν (καὶ αἰσθητὸν) θρόνον (τοῦ Δαβὶδ), ἐπειδὴ τότε ἡ Ἰουδαϊκὴ βασιλεία εἶχε περιέλθει
- 30 εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀσκαλωνίτου⁹⁷ Ἀντιπάτρου⁹⁸ Ἡρώδην⁹⁹ καὶ τοὺς υἱοὺς¹⁰⁰ τούτου, οἱ ὅποιοι διήρεσαν εἰς

σανσκριτικῆς).

91. Ἡ νότιος Παλαιστίνη μὲ κέντρον τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐνφ κατωτέρω (στ. 32) νοεῖται ὡς ἡ Παλαιστίνη γενικώτερον.

92. Ἰ δ ο υ μ α ί α ἡ Γῆ Ἐδὼμ (παρεπινόμενον τοῦ Ἡσαῦ) ἦτο ἀρχικῶς ἡ νοτίως τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης χώρα, ἀπὸ τῆς ἀργότερον διὰ κατοχῆς μέρους τῆς Ἰουδαίας.

93. Ἡ Μ ω α β ί τ ι ς ἡ Γῆ Μωάβ ὠρίζετο Δ. ὑπὸ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἰορδάνου, Β. ὑπὸ τῆς Ἀρμυνιτιδος καὶ Ν. ὑπὸ τῆς Ἰδουμαίας, ἀν καὶ τὰ ὅρια ταῦτα κατὰ καιροὺς ἤλλασσον.

94. Ἡ πρὸς Β. τῆς Παλαιστίνης χώρα (βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 45, σημ. 153).

95. Ὑπὸ τὴν Μεσοποταμίαν ἐννοεῖται κυρίως ἡ μέση καὶ ἡ κάτω, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Τίγρητος καὶ Εὐφράτου, ἐνταῦθα δὲ πρέπει νὰ νοῆται τὸ νότιον καὶ δυτικὸν αὐτῆς τμήμα.

96. Ἐννοεῖται ὁ π. Νεῖλος, εἰς τὰς ἐκ τ ο λ ᾱ ς αὐτοῦ, ἦτοι τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τῆς Μεσογείου, ἡ μεταξὺ Γαζῆς καὶ Πηλουσίου χώρα. Τὸ ἐνταῦθα σχόλιον τοῦ ΠΧ, ὅτι «τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές», φαίνεται ὑπερβολικόν.

97. Ἡ Ἀσκαλων (ὁ κατ. Ἀσκαλωνίτης) ἦτο ἀρχαία Φιλισταϊκὴ πόλις μεταξὺ Γαζῆς καὶ Ἀζώτου, εἰς τὴν πεδιάδα Σαφηλά.

98. Πρόκειται περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς του ὠνόμασε κτισθεῖσαν ὅπ' αὐτοῦ πόλιν τῆς Ἰουδαίας, τὴν Ἀ ν τ ί π α τ ρ ί δ α (Πράξ. 23, 31), Β. τῆς Ἀρμαθείας.

99. Ἡρώδης ὁ Μέγας, υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀπὸ τοῦ 37 π.Χ., δραστήριος ἀναδειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν του, ἀλλὰ καὶ θηριώδης καὶ αἰμοσταγῆς. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐγεννήθη ὁ Κ. ἡ. Ἰ. Χριστός. Τῇ διαταγῇ δὲ τοῦ Ἡρώδου τούτου ἐσφάγησαν τὰ Ἅγια Νήπια τῆς Βηθλεὲμ καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν ἡ σζυγὸς του Μαριὰμ καὶ τρεῖς υἱοὶ του, πλὴν καὶ ἄλλων πολλῶν.

100. Ἐννοοῦνται οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνωτέρω Ἡρώδου: α) Ἡ ρ ῶ δ η ς ὁ Ἀ ν τ ί π α ς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του τετράρχης τῆς Γαλιλαίας καὶ Περαιᾶς β) Ἀ ρ χ ῆ λ α ο ς, τετράρχης τῆς Ἰουδαίας (Ματθ. 2, 22) καὶ τῆς Σαμαρείας γ) (Ἡρώδης) Φίλιππος, ἐκ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἡ-

τέσσαρας διοικήσεις τὴν Ἰουδαίαν,¹⁰¹ ὅταν (τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς) ἡγεμῶν μὲν ἦτο ὁ Πιλάτος¹⁰², ὀλόκληρον δὲ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας κατεῖχεν ὁ Τιθέριος.¹⁰³

- (Ὁ Προφήτης Ἰερεμίας) ὁμῶς ὀνομάζει «θρόνον τοῦ Δαβὶδ», εἰς τὸν ὁποῖον ἐκάθισεν ὁ Κύριος, τὴν ἀκατάλυτον (καὶ αἰώνιαν) βασιλείαν. Διότι (λέγει): «Αὐτὸς εἶναι ἡ ἐλπίς τῶν ἐθνῶν»¹⁰⁴ καὶ ὄχι δηλαδὴ ἐνὸς ἐλαχίστου μέρους τῆς Οἰκουμένης (ὡς εἶναι ἡ Ἰουδαία). Οὕτω λέγει: «θὰ εἶναι (Οὗτος) ρίζα ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν καὶ ὁ προερχόμενος (ἀπὸ αὐτὴν) θὰ βασιλεύσῃ εἰς τὰ ἔθνη καὶ εἰς Αὐτὸν θὰ ἐλπίζουν τὰ ἔθνη».¹⁰⁵ Διότι «σὲ ἔχω προορίσει διὰ τὴν σύναψιν συμφωνίας (νέας) μετὰ τοῦ γένους (τοῦ Ἰσραὴλ) καὶ ὡς φῶς τῶν ἐθνῶν».¹⁰⁶ Ἀκόμη λέγει: «καὶ θὰ καταστήσω αἰώνιον τὴν γενεὰν (τῶν ἀπογόνων) Τοῦ καὶ τὸν θρόνον Τοῦ ὡσὰν τὰς (ἀτελευτήτους) ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ».¹⁰⁷ Τοιουτοτρόπως λοιπὸν καὶ (ἀρχ)ιερεὺς διεφυλάχθη (κατὰ διαδοχὴν ὁ Κύριος), ἂν καὶ δὲν ἀνέλαθε τὰ σκῆπτρα (τῆς ἀρχιερωσύνης) τῆς Ἰουδαίας, καὶ βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς εἶναι ὡς Θεός, ἀλλὰ καὶ ἡ (προφητικὴ) εὐλογία τοῦ Ἰακώβ (πρὸς τὸν Ἰούδαν) ἐπληθεύθη, ὅτι «θὰ λάβουν εὐλογίαν ἀπὸ τὸ σπέρμα Τοῦ ὅλαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς»¹⁰⁸ καὶ ὅλα
- 45 τὰ ἔθνη θὰ μακαρίζουν τὸν Χριστόν.¹⁰⁹

(Περὶ διακρίσεως τροφῶν)

4. Εἰς δὲ τοὺς ὑπερακριθεῖς Ἑγκρατίτας¹¹⁰ (πρὸς

ῥόδου Μαριάμ, πρῶτος σὺζυγος τῆς Ἡρωδιάδος, ἥτις συνεζεύχθη ἐν συνεχείᾳ τὸν Ἡρώδην Ἀντίπαν καὶ ὃ) (Ἡρώδης) Φίλιππος, ἐκ τῆς ἐτέρας γυναικὸς τοῦ Ἡρώδου Κλεοπάτρας, ὅστις συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τῆς Ἡρωδιάδος Σαλώμην καὶ ὠρίσθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του τετράρχης Βαταναίας, Τραχωνίτιδος, Ἰτουραίας (Λουκ. 3, 1), Πανεάδος καὶ Ἀβεληνῆς, ἂν καὶ τῆς τελευταίας ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἀναφέρεται τετράρχης ὁ Λουσανίας (βλ. ΘΗΕ, τ. 8, στ. 418). Ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τετράρχης συνηθέτερον ἦτο τὸ ὄνομα ἀπὶ τ ρ ο π ο ς.

101. Ἐνταῦθα νοεῖται ἡ Παλαιστίνη πᾶσα (βλ. καὶ σημ. 91).

102. Ἡγεμῶν ἢ ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας κατὰ τὰ ἔτη 26—36 μ.Χ., ὅστις καὶ ἐπεκύρωσε τὴν θανατικὴν καταδίκην τοῦ Κ. ἡ. Ἰ. Χ. (Πλείονα βλ. ἐν ΘΗΕ, τ. 10, στ. 390).

103. Ὁ Τιθέριος (42 π.Χ. — 37 μ.Χ.) ὑπῆρξεν αὐτοκράτωρ ἀπὸ τοῦ 14 — 37 μ.Χ.

104. Γεν. 49, 10.

105. Ἠσ. 11, 10.

106. Ἠσ. 42, 6. Ἀντὶ «τέθεικα» οἱ Ὁ' ἔχουν «ἐδωκα».

107. Ψαλμ. 88, 30.

108. Γεν. 22, 18. Πρβλ. καὶ Γεν. 18, 18 καὶ 26, 4.

109. Πρβλ. Λουκ. 1, 48.

110. Οἱ Ἑγκρατίται, ὡς ἦσαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐσταθίου Σαδαστείας, ἀπέρριπτον τὸν γάμον καὶ τὴν ἐμφυχοφαγίαν, τὸν οἶνον καὶ ἄλλα, καταστάν-

- ἀπάντησιν) εἰς τὸ σοβαροφανὲς ἐρώτημά των: διατί καὶ ἡμεῖς δὲν τρώγομεν τὰ πάντα, ὡς λέγεται τὸ ἐξῆς, ὅτι καὶ τὰ περιττώματά μας τὰ σιγαίνόμεθα. Διότι ἀπὸ πλευρᾶς θεθαίως ἀξιολογήσεως¹¹¹ (ἐπιτρεπτοῦ ἢ μὴ) δι' ἡμᾶς τὸ κρέας εἶναι ὡς τὰ λαχανικά. Ἀπὸ πλευρᾶς ὅμως διακρίσεως ὅσων μᾶς συμφέρουν (καὶ ὠφελοῦν πνευματικῶς), ὅπως καὶ εἰς τὰ λαχανικά κάμνομεν διαχωρισμόν τοῦ θλαθεροῦ ἀπὸ τὸ κατάλληλον, παρομοίως καὶ εἰς τὰ κρέατα διαχωρίζομεν τὸ θλαθερόν ἀπὸ τὸ χρήσιμον. Διότι πράγματι λαχανικὸν εἶναι καὶ τὸ κώνειον,^{111α} ὅπως ἀσφαλῶς κρέας εἶναι καὶ τὸ κρέας τοῦ γυπός. Ἐν τούτοις, κανεὶς νουνεχῆς ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔτρωγε (τὸ δηλητηριῶδες φυτὸν) ὕοσκύαμον,¹¹² οὔτε θὰ ἐγεύετο κρέατος σκύλου χωρὶς κατεπεύγουσαν ἀνάγκην, καθὼς καὶ 10 ὅποιοι πάντως ἔφαγε δὲν διέπραξε παρανομίαν.

(Περὶ Εἰμαρμένης, Βαπτίσματος καὶ τῆς λ. φάγος)

5. Δι' ὅσους λέγουν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα κατευθύνονται συμφώνως πρὸς τὴν Εἰμαρμένην,¹¹³ μὴ ζητῆς ἀπὸ ἡμᾶς ἀπαντήσεις, ἀλλὰ κατατραυματίζε τους μὲ τὰ θέλη τῆς ἰδικῆς σου ρητορικῆς, καθ' ὅτι τὸ ζήτημα ἀπαιτεῖ ἐκτενεστέραν ἀνάπτυξιν ἀπὸ ὅ,τι ἐπιτρέπει ἡ παρούσα μου ἀσθένεια.

- 5 Περὶ δὲ τῆς ἀναδύσεως κατὰ τὸ Βάπτισμα ἀπορῶ πῶς ἐσκέφθης νὰ ἐρωτήσης, ἐφ' ὅσον ἀσφαλῶς παρέλαβες ὅτι ἡ (τριττὴ) κατάδυσις συμβολίζει τὰς τρεῖς ἡμέρας (τῆς Ταφῆς τοῦ Κυρίου). Ὅθεν εἶναι ἀδύνατον νὰ θυθισθῇ κανεὶς εἰς τὸ ὕδωρ τρεῖς φορές, χωρὶς νὰ ἀναδυθῇ (ἀπὸ τὸ ὕδωρ) ἄλλας τόσας φορές¹¹⁴.

Τὴν δὲ λέξιν «φάγος»¹¹⁵ ἡμεῖς τονίζομεν μὲ ὀξεῖαν εἰς τὴν παραλήγουσαν.

τες αἰρετικοὶ (βλ. 1 MBA, σ. 49, σημ. 3 καὶ 5 MBA, σ. 46, σημ. 142).

111. Οὕτω μεταφράζομεν τὴν λ. «ἀξία», ἐνθ' ὁ ΠΧ «δαπάνη».

111α. Τὸ «κώνειον» (βλ. 1 MBA, σ. 128, σημ. 128), τὸ κοινῶς «καρωνάκι» ἢ «θραμύχορτο», εἶναι δηλητηριώδες φυτὸν, ὅπως δὲ (= ἔκκριμα κατόπιν χαράξεως) τοῦτου ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὸν φόνον καταδίκων.

112. Τὸ κοινῶς «γεροῦλι», τὸ ὅποιον προκαλεῖ κ ἄ ρ ω σ ι ν, δηλαδὴ νάρκωσιν κομματώδους καταστάσεως, καὶ μανίαν, δηλαδὴ τρέλλαν.

113. βλ. 1 MBA, σ. 50, σημ. 5α

114. Τὸ ὁμοιωδέστατον αἰσθητὸν καὶ συμβολικὸν τοῦτο σημεῖον τοῦ Μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος κατήγγησαν οἱ Παπικοὶ καὶ οἱ Προτεστάνται, ὥστε καὶ μόνον διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἐκτός τῶν ἄλλων αἰρετικῶν πλανῶν των, νὰ ἐπιβέλλεται ὁ ἄ ν α δ α π τ ι σ μ ὁ ς των προσερχομένων εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, συμφώνως πρὸς τὸν Ζ' Καν. τῆς Ἀγ. Β' Οἰκ. Συνόδου: «...τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους... αὐτοὺς βαπτίζομεν». Ἄλλ' οἱ ἀνωτέρω δὲν ἐφύλαξαν σθεμνίαν κατάδυσιν!

115. Σημαίνει λαίμαργος, φαγᾶς. Κατὰ τὸν γραμματικὸν Ἀρχάδιον (2 αἰ. μ.Χ.) ἡ λ. ὀξυτονεῖται: φαγός.

(Περὶ διαφορᾶς «οὐσίας» καὶ «ὑποστάσεως») ¹¹⁶

6. Ἡ «οὐσία» καὶ ἡ «ὑπόστασις» ἔχουν τὴν ἰδίαν διαφοράν, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὸ κοινὸν ἀπὸ τὸ μερικόν, παρομοίως ὅπως τὸ ζῶον (γενικῶς) ἀπὸ τὸν τάδε (συγκεκριμένον) ἄνθρωπον. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Θεότητα ὁμολογοῦμεν «οὐσίαν» θεβαίως μίαν (μόνην), ὥστε τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως (τοῦ Θεοῦ) νὰ μὴ ἐρμηνεύη κανεὶς κατὰ διάφορον τρόπον. Ἀντιθέτως, (ὁμολογοῦμεν) «ὑπόστασιν» ἰδιαίτεραν (εἰς τὰ Τρία Πρόσωπα), ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἐντὸς ἡμῶν ἀσύγχυτος καὶ ἀποσαφηνισμένη ἡ ἔννοια περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Διότι, ἐφ' ὅσον δὲν διακρίνομεν νοερῶς τὰ ἰδιαίτερα εἰς καθὲν Πρόσωπον χαρακτηριστικὰ (ιδιώματα), ὅπως εἶναι ἡ πατρότης καὶ ἡ υἱότης καὶ ὁ ἁγιασμός, ἀλλὰ ἀντιθέτως ὁμολογοῦμεν τὸν Θεὸν μὲ θάσιν τὴν γενικὴν ἔννοιαν τῆς ὑπάρξεως (Θεοῦ), (ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει) εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρμηνευθῇ ὀρθῶς τὸ ζήτημα τῆς πίστεως. Ἄρα εἶναι ἀνάγκη, ἀφοῦ εἰς ὅ,τι κοινὸν (ιδίωμα ἔχουν τὰ Τρία πρόσωπα) προσθέτομεν (καὶ) τὸ ἰδιαίτερον (καθενός), οὕτω νὰ ὁμολογῶμεν τὴν πίστιν (μας). Κοινὸν δηλαδὴ (ιδίωμα) εἶναι ἡ Θεότης, ἰδιαίτερον δὲ ἡ πατρότης. Ἀφοῦ τὰ συνάπτομεν, θὰ λέγωμεν: «Πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα...». Ἐπειτα εἰς τὴν ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὸν Υἱὸν πρέπει νὰ κάμνωμεν τὸ ἴδιον, νὰ συνάπτωμεν δηλαδὴ εἰς τὸ κοινὸν (ιδίωμα τῆς Θεότητος) τὸ ἰδιαίτερον (τῆς υἱότητος) καὶ νὰ λέγωμεν: «(Πιστεύω) εἰς Θεὸν Υἱόν...». Παρομοίως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἀφοῦ κάμνομεν τὴν (περὶ Αὐτοῦ) διατύπωσιν κατὰ τρόπον συμφωνον μὲ τὴν (Τριαδικὴν δοξολογικὴν) ¹¹⁷ προσφώνησιν, νὰ λέγωμεν: «Πιστεύω καὶ εἰς τὸ θεῖον Πνεῦμα τὸ Ἅγιον». Τοιοῦτοτρόπως διὰ τοῦ γενικοῦ ἀφ' ἑνὸς θὰ διαφυλάσσεται ἡ ἑνότης μὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς Μιᾶς Θεότητος καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ ὁμολογῇται ἡ ἰδιαιτερότης τῶν Προσώπων μὲ τὸν διαχωρισμὸν τῶν ιδιωμάτων, τὰ ὁποῖα νοερῶς διακρίνομεν εἰς καθὲν (ἐξ Αὐτῶν).

Τοῦναντίον, ὅσοι ¹¹⁸ λέγουν ὅτι «οὐσία» καὶ «ὑπόστα-

116. Τὸ θέμα τοῦτο ἐν ἐκτάσει ἀναπτύσσεται εἰς τὴν μεγάλην Ἐπιστ. 38 (2 MBA, σ. 72 κέξ. καὶ 162 κέξ.). Εἰς τὴν παροῦσαν παράγραφον ἐντύπωσιν προκαλεῖ ἡ σαφήνεια τοῦ Μ. Β. εἰς θέμα τόσοον βαθύ. Περὶ τῶν τριαδολογικῶν ὅρων «οὐσία», «ὑπόστασις» κλπ. βλ. Ἐπιστ. 8, § 2 κέξ. (1 MBA, σ. 85, σημ. 121).

117. Βλ. σημ. 14.

118. Οἱ αἵρετικοὶ Μοναρχιανοὶ (βλ. 1 MBA, σ. 84, σημ. 121).

- σις» εἶναι τὸ ἴδιον πράγμα, ἀναγκάζονται νὰ ὁμολογοῦν ἀπλῶς διάφορα πρόσωπα. Ἀλλ' ἐπειδὴ διστάζουν νὰ ὁμιλήσουν περὶ Τριῶν Ὑποστάσεων, δὲν κατορθώνουν νὰ ἀποφύγουν τὸ κακὸν τοῦ Σαβελλίου¹¹⁹. Διότι ἀκριβῶς
- 25 καὶ αὐτός, ἐνῶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις συγχέει τὴν (ἀληθῆ) ἔννοιαν (τῶν Ὑποστάσεων), προσπαθεῖ νὰ διαχωρίζη τὰ Πρόσωπα καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἰδίᾳ «Ὑπόστασις» μεταμορφώνεται ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀνάγκην ἢ ὁποία παρουσιάζεται κάθε φοράν.

(Π ε ρ ι «ἀδ ι α φ ὀ ρ ω ν» ζ η τ η μ ᾱ τ ω ν)

7. Τέλος ὡς πρὸς τὸ ἐρώτημά σου περὶ τοῦ πῶς χειριζόμεθα (καὶ κρίνομεν) ὅσα ζητήματα εἶναι δι' ἡμᾶς οὐδέτερα καὶ ἀδιάφορα¹²⁰, (τὰ ὁποῖα συμβαίνουν) εἴτε ἀπὸ κάποιαν ἀπροσδιόριστον περίστασιν εἴτε ἔπειτα ἀπὸ τὴν δικαίαν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, λέγομεν τὸ ἐξῆς: ὅτι ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀσθένεια, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πτωχεία, ἡ δόξα καὶ ἡ ἀτιμία, ἐφ' ὅσον βεβαίως δὲν κάμνουν ἀγα-
- 5 θοὺς τοὺς κατόχους των, δὲν ἀνήκουν εἰς τὰ «φύσει» ἀγαθὰ· ἐφ' ὅσον ὅμως προσφέρουν εἰς τὸν (ἀνθρώπινον) βίον κάποιαν εὐδαιμονίαν¹²¹, τὰ πρῶτα εἶναι προτιμότερα ἀπὸ τὰ ἀντίθετά των καὶ σχετικῶς ἀξιόλογα. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα δίδονται ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς ἄλλους μὲν χάριν διαχειρίσεως, ὅπως εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰωβ καὶ εἰς παρομοίους (δικαίους)¹²². Τούναντίον, εἰς τοὺς κατωτέρους εἶναι μία παρακίνησις νὰ θελιωθοῦν ὡς
- 10 πρὸς τὴν διαγωγήν των¹²³, εἰς τρόπον ὥστε ἐκείνος τοῦλάχιστον ὁ ὁποῖος ἐπιμένει εἰς τὴν ἀδικίαν ἔπειτα ἀπὸ μίαν τόσον εὐεργετικὴν χειρονομίαν ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ ἀναντιρρήτως καθιστᾷ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἔνοχον πρὸς καταδίκην του. Ὁ δίκαιος δηλαδὴ οὔτε, ὅταν ὑπάρχη

119. Περὶ τοῦ Σαβελλίου βλ. 6 MBA, σ. 35, σημ. 98 καὶ σ. 57, σημ. 231.

120. Ὁ Courtonne, κατὰ τοὺς κώδικας, ἔχει «διάφορα», γραφὴν τὴν ὁποῖαν οἱ Beneđ., Defer. διορθοῦν εἰς «ἀδ ι α φ ὀ ρ α», κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὁρολογίαν. Ὁ ὅρος εἶναι τῶν Στωϊκῶν, οἵτινες ἐκάλουν «ἀδιάφορα» τὰ μ ε τ α ξ ῖ ο τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἀστερημένα ἀξίας (βλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας, ἐκδ. δευτέρα, Θεσσαλονίκη 1965, ἐν λ.).

121. Ὑπὸ σχετικὴν ἔννοιαν καὶ ὅχι ὡς ἐφρόνουν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ «Εὐδαιμονισμοῦ» (βλ. λ. ἐ.ἀ.).

122. Ἀντὶ «Ἰωβ» δύο κώδικες ἔχουν «Ἰακώβ». Οἱ «δίκαιοι» πλοῦσιοι ἀποτελοῦν εἰς τὸν ἐν πτώσει γῆινον βίον μας ἐξάρσεις, διὸ καὶ οἱ πάντες πρέπει νὰ ἐνωτιζῶνται καὶ νὰ σκέπτονται μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὸν λόγον τοῦ Κυρίου: «πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται!» (Μάρκ. 10, 23)· καὶ νὰ δέωνται τοῦ Κυρίου μᾶλλον: «... π λ ο ὖ τ ο ν δ ῆ κ α ι π ε ν ῖ α ν μ ῆ μ ο ι δ ῶς, σὺνταξον δέ μοι τὰ δέοντα καὶ τὰ ἀτάκην...» (Παρμ. 24, 8).

123. Διὰ τῆς ἐλενημοσύνης καὶ ἀγαθοεργίας.

- ὁ πλοῦτος, μεταβάλλεται¹²⁴, οὔτε, ὅταν δὲν ὑπάρχη, τὸν ἐπιδιώκει, διότι δὲν εἶναι προσκεκολλημένος εἰς τὴν ἀ-
 15 πόλαυσιν ὧσων τοῦ ἔχουν δοθῇ, ἀλλ' εἰς τὴν διαχείρισιν.
 "Ἀλλωστε κανεὶς νουνεχῆς ἄνθρωπος δὲν ἀσχολεῖται προ-
 θύμως μὲ τὴν σπατάλῃ τῶν ξένων ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον δὲν
 ἐπιδιώκει τὴν δόξαν ἐκ μέρους τῶν πολλῶν ἀνθρώπων,
 οἱ ὅποιοι συνήθως θαυμάζουν καὶ ζηλεύουν ὅσους κατέ-
 χουν κάποια ἐξουσίαν (καὶ δύναμιν). Ἀλλὰ καὶ τὴν
 20 ἀσθένειαν οἱ δίκαιοι δέχονται ὥς εὐκαιρίαν ἀθλήσεως
 καὶ ἐλπίζουν μεγάλους στεφάνους διὰ τὴν ὑπομονὴν τῶν.
 Ἐπομένως ἡ τοποθέτησις κάποιου ἄλλου (ἀπὸ τὸν δίκαι-
 ον) εἰς τὴν διαχείρισιν αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν δὲν εἶναι μό-
 νον ἀνάρμοστον, ἀλλὰ καὶ ἀσεθές¹²⁵.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 237 (ΣΛΖ' — CCXXXVII)¹²⁶ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ¹²⁷

- "Εγὼ θεθαίως ἔγραψα ἐπιστολὰς (πρὸς ἀποστολὴν)
 εἰς τὴν θεοσεβειάν σου ἀφ' ἐνὸς διὰ μέσου τοῦ θικαρί-
 ου¹²⁸ τῆς Θράκης καὶ ἄλλας ἀφ' ἐτέρου διὰ μέσου κάποιου
 προϊσταμένου¹²⁹ τοῦ δημοσίου ταμείου τῆς Φιλιππουπό-
 λεως, ὁ ὁποῖος διήρχετο ἀπ' ἐδῶ (καὶ κατευθύνετο) διὰ
 τὴν Θράκην καὶ τὸν ὅποιον παρεκάλεσα νὰ τὰς παρα-
 λάβῃ, ὅταν θὰ ἀναχωρήσῃ. Ἀλλ' ὁ θικάριος πρῶτον δὲν
 5 ἐπῆρε τὰς ἐπιστολὰς μας, διότι ἡμεῖς περιωδεύομεν τὴν
 ἐπαρχίαν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν εἰς ὥραν ἑσπερινήν,
 ἀνεχώρησε δὲ πάλιν πολὺ πρὶν φωτίσῃ, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ
 ἀντιληπτὴ ἡ ἀφίξις τοῦ ἀπὸ τοὺς οἰκονόμους τῆς Ἐκκλη-
 σίας καὶ τοιουτοτρόπως νὰ παραμείνουν εἰς ἡμᾶς αἱ ἐπι-
 10 στολαί. Ἐπειτα ὁ προϊστάμενος (τοῦ ταμείου), ἴσως λό-
 γῳ κάποιας ἀκουσίου περιστάσεως ἢ ὁποῖα τὸν εὐρή-
 κεν, ἀνεχώρησεν ἑσπευσμένως, χωρὶς νὰ πάρῃ τὰς ἐπι-
 στολὰς καὶ χωρὶς νὰ μᾶς ἰδῇ. Κάποιον ἄλλον (γραμματο-
 τοκομιστὴν) δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὕρωμεν. Δι' αὐτὸ ἔκτο-

124. Δεῖγμα τῆς μακαρίας ἀπαθείας, τοῦ σχετικοῦ «ἀτρέπτου» τοῦ ἐναρέτου ἐπὶ γῆς, αἰωνίου δὲ μετὰ θάνατον.

125. Διότι διὰ τῆς πλεονεξίας, ἀδικίας καὶ ἀσπλαγχνίας θὰ καταν-
 τήσῃ εἰς ἀσέβειαν καὶ ἀθεΐαν, ἔστω καὶ ἂν ὑποκρίνεται ἀκόμη καὶ τὸν θεοσεβῆ!

126. Ἐγγραφή τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 376.

127. Περὶ τοῦ Ἀγίου Εὐσεβίου βλ. 2 MBA, σ. 47, σμ. 11.

128. Περὶ τῆς λ. βλ. 6 MBA, σ. 138, σμ. 726. Θὰ ἦτο ἀσφαλῶς μυ-
 στικὸς φίλος τοῦ Μ. Β., ὥς καὶ ὁ ἐπόμενος.

129. Εἰς τὸ καίμ. «πραιποσίτου», λ. λατινικῆς: prae-positus = ὁ ἐ-
 πιστάτης, ὁ προϊστάμενος.

τε διατελοῦμεν λυπημένοι, διότι δὲν μᾶς εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ ἀποστείλωμεν οὔτε νὰ λάθωμεν ἐπιστολὰς ἀπὸ μέρους τῆς θεοσεβείας σου. Καὶ ὅμως ἤθελον, ἔάν μοι
 15 ἦτο δυνατόν, νὰ σοῦ ἀνακοινώσω ὅσα μᾶς συμβαίνουν καθημερινῶς. Διότι εἶναι τόσο πολλὰ καὶ παράξενα τὰ γεγονότα, ὥστε νὰ χρειάζωμαι σύνταξιν ἱστορίας ἡμερολογίου. Καὶ νὰ εἶσαι θέβαιος ὅτι (ἐξ ἀρχῆς) θὰ τὴν συν-
 ἔτασσον, ἔάν δὲν ἐματαιώνοντο αἱ σκέψεις μου αὐταὶ ἀπὸ τὰ συνεχῇ ἐμπόδια.¹³⁰

2. Μᾶς ἦλθε κάποιος δικάριος¹³¹, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ πρώτη καὶ μεγίστη ἀπὸ τὰς συμφορὰς μας. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἔάν μὲν εἶναι αἰρετικός εἰς τὸ φρόνημα, δὲν γνωρίζω. [Νομίζω δηλαδὴ ὅτι εἶναι ἀμαθὴς πάσης παι-
 5 δεύσεως καὶ ὅτι οὔτε κἂν δεικνύει κάποιο ἐνδιαφέρον ἢ κάποιαν προσπάθειαν εἰς τοιαῦτα ζητήματα, διότι τὸν βλέπω εἰς ἄλλα μὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα νὰ ἀσχολῇται νύκτα καὶ ἡμέραν].¹³² Πάντως ὅμως εἶναι φιλαίρετικός καὶ μάλιστα δὲν διάκειται περισσότερον πρὸς αὐτοὺς φιλικῶς ἀπὸ ὅ,τι πρὸς ἡμᾶς ἐχθρικῶς. Συνεκρότησε λοιπὸν εἰς τὸ μέσον τοῦ χειμῶνος «σύνοδον ἁθε-
 10 τούτων»¹³³ εἰς τὴν Γαλατίαν¹³⁴, διὰ τῆς ὁποίας ἀφ' ἐνὸς ἐξετόπισε τὸν Ὑψιν¹³⁵ καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ τὸν Ἐκδίκιον¹³⁶, ἐνῶ διέταξε νὰ ἀπαχθῇ ὁ ἀδελφός μου, ἐπειδὴ κατηγορήθῃ ἀπὸ ἑνα μόνον ἄνθρωπον καὶ μάλιστα εὐτελεῖ¹³⁷. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἐπ' ὀλίγον διάστημα ἀπησχολήθῃ μὲ (δημόσια) ζητήματα τῆς Αὐ-

130. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 231, 5—8 καὶ σημ. 3. Τὴν θέσιν τῆς «ἐφημερίδος» - ἡμερολογίου κατέχουν αἱ Ἐπιστ. τοῦ Μ. Β.

131. Πρόκειται περὶ τοῦ δικαρίου τοῦ Πόντου Δ η μ ο σ θ ἔ ν ο υ ς (πρὸς θν ἢ Ἐπιστ. 225. Βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 138, σημ. 726 καὶ σημ. 736).

132. Πρβλ. καὶ χαρακτηρισμὸν τοῦ ὡς «κῆτους πολυσάρκου» (Ἐπιστ. 231, 21 - 22). Εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἰβιον τὸν Δημοσθένη «συνεδικὴν» Ἐπιστ. 225 ὁ Μ. Β. κατὰ φυσικὸν λόγον γράφει «ἐὸ γενῶς», ἐλπίζων ἄλλωστε εἰς κάποιαν ἀλλαγὴν.

133. Ἰερ. 9, 2. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 251, 2, 5.

134. Ἡ σύνοδος αὕτη τῶν Ἀρειανῶν συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους τὸν Δεκέμβριον τοῦ 375 εἰς τὴν πρωτεύουσάν καὶ μητροπόλιν τῆς Γαλατίας Ἀγκυραν (βλ. 1 ΜΒΑ, σ. 153, σημ. 421), καθ' ὅτι τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ δικαριᾶτου τοῦ, ὁ Διόσποντος ἢ Γαλατικός (Πόντος), ἦτο περιοχὴ πρὸς τὴν Γαλατίαν καὶ Βιθυνίαν. (Βλ. καὶ 6 ΜΒΑ, σ. 141, σημ. 736, ὡς καὶ σημ. 275 καὶ 276 τοῦ παρόντος).

135. Ὁ Ὑψις (ἢ Ὑψιος ἢ Τψίνος) ἦτο ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος τῆς Παρνασσῶς, καί μιν εἰς τὴν Βορ. Καππαδοκίαν, παρὰ τὴν δεξιὰν ὁχθὴν τοῦ ἁλίου ποταμοῦ (βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 37, σημ. 70 καὶ 71).

136. Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος καταλαβὼν τὸν θρόνον τῆς Παρνασσῶς τὸ 375. Μνημονεύεται καὶ εἰς Ἐπιστ. 226, 2, 23 καὶ εἰς Ἐπιστ. 239, 1, 17.

137. Περὶ τῆς κατηγορίας, συλλήψεως καὶ ἐξορίας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Β. Ἀγ. Γρηγορίου Νύσσης βλ. Ἐπιστ. 225, 12 καὶ ἐν 6 ΜΒΑ, σ. 139, καθὼς καὶ Ἐπιστ. 231, 19—21, 25—26 καὶ σημ. 8 τοῦ παρόντος τόμου.

λῆς, ἐπανῆλθε καὶ πάλιν ἐναντίον ἡμῶν (ἐδῶ) γεμᾶτος ἀπὸ θυμὸν καὶ φονικὴν διάθεσιν¹³⁸ καὶ μὲ μίαν διαταγὴν τοῦ παρέπειψεν εἰς τὴν βουλὴν ὧλους τοὺς κληρικούς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καισαρείας (ὡς ὑποδίκους)¹³⁹.

- 15 Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Σεβάστειαν¹⁴⁰ παρέμεινεν ἐπὶ πολ-
λὰς ἡμέρας καὶ ἔκαμνεν ἀνακρίσεις. Καὶ ὅσους μὲν ἐ-
πικοινωνοῦν μαζί μας τοὺς διώρισε βουλευτὰς καὶ (οὐ-
τω) τοὺς κατεδίκασεν εἰς (ὑποχρεωτικὴν) δημοσίαν ὑ-
πηρεσίαν¹⁴¹, ἐνῶ ὅσους εἶναι μὲ τὸ μέρος τοῦ Εὐσταθίου¹⁴²
τοὺς περιέβαλε μὲ μεγίστας τιμάς. Ἀλλὰ καὶ πάλιν διέ-
ταξε νὰ συνέλθῃ σύνοδος εἰς τὴν Νύσσα¹⁴³ τῶν ἐπισκό-
πων τῆς Γαλατίας καὶ τοῦ Πόντου.¹⁴⁴ Ἐκεῖνοι δὲ ἐπειθάρ-
χῃσαν καί, ἀφοῦ συνῆλθον, ἔστειλαν κάποιον (ἀγγελια-
φόρον τῶν) εἰς τὰς Ἐκκλησίας, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγὼ θὰ
προετίμων νὰ μὴ ἀναφέρω τί εἶδους ἄνθρωπος εἶναι,
20 πλὴν ὅμως δύναται ἡ φρόνησίς σου νὰ εἰκάσῃ τί εἶδους
εἶναι φυσικὸν νὰ εἶναι ὅποιοι ἐξυπηρετεῖ ἄνθρώπους μὲ
τοιαύτας διαθέσεις¹⁴⁵.

- 25 Καὶ τώρα ἐπίσης, ἐνῶ γράφω αὐτά, ἡ ἰδίᾳ αὐτὴ συμ-
μορία¹⁴⁶ τρέχει πρὸς τὴν Σεβάστειαν¹⁴⁷, διὰ νὰ ἐνωθῇ
μὲ τὸν Εὐστάθιον¹⁴⁸ καὶ μαζί του νὰ ἀνατρέψῃ τὴν (ἐκ-
κλησιαστικὴν) κατάστασιν τῆς Νικοπόλεως¹⁴⁹, διότι ὁ

138. Πρβλ. Πράξ. 9, 1, περὶ τοῦ Ἀπ. Παύλου.

139. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 225, 12 - 13, 231, 22 - 23 καὶ 237, 2, 33 - 35.

140. Ἐκεῖτο εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Παρυάβρου καὶ εἰς ἀπόστ. 2 χιλμ. ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Ἄλνυος, εἰς Μικράν Ἀρμενίαν.

141. Αἱ τοπικαὶ βουλαὶ τῆς ἐποχῆς ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ σημερινὰ δημοτικά καὶ νομαρχιακὰ συμβούλια, ἀλλὰ διὰ διορισμοῦ καὶ ὄχι ἐκλογῆς.

142. Βλ. 6 MBA, σ. 120, σημ. 633.

143. Ἡ Νύσσα, πόλις τῆς ΝΔ. Καππαδοκίας, εὑρίσκετο εἰς τὴν περιο-
χὴν τῆς Μορμηνῆς, πλησίον τοῦ π. Ἄλνυος καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἣτις συνέδεε
τὴν Ἀγκυραν πρὸς τὴν Καισάρειαν. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀρειανικὴ σύνοδος
συνεκροτήθη τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 376 καὶ ἐκήρυξεν ἑκπτώτον τὸν ἀπόντα ἐπί-
σκοπον αὐτῆς Ἀγίον Γρηγόριον (βλ. Ἐπιστ. 239, 1, 19 - 20 καὶ σημ. 171).

144. Βλ. σημ. 134.

145. Πρόκειται περὶ τοῦ «ἀθλίου Φρόντωνος» (Ἐπιστ. 239, 1, 28. Πρβλ. καὶ σχόλιον τῶν Βενεδ. ἐν P.G. 32, 887D. Βλ. κυρίως σημ. 155).

146. Εἰς τὸ κείμεν. «σύνταγμα».

147. Βλ. σημ. 140.

148. Βλ. σημ. 142.

149. Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως τῆς Νικοπόλεως ἡμεῖς τῷ θανάτῳ τοῦ αὐστηρῶς ὀρθοδόξου μητροπολίτου αὐτῆς Θεοδοῦτου βλ. τὴν εἰσαγωγικὴν σημ. 791 (6 MBA, σ. 150) εἰς τὰς Ἐπιστ. 227 - 230, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν. Μετὰ θηλαδὴ τὴν κατὰ τὸ 375 κοιμήσιν τοῦ Θεοδοῦτου (περὶ οὗ βλ. 3 MBA, σ. 109, σημ. 432), ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Σατάλων Ποιμένιος, ἐν συνεννοήσῃ μετὰ τοῦ Μ. Β., προέλαβε καὶ ἐνήρ-
γησε νὰ μετατεθῇ εἰς Νικόπολιν ὁ ἐπίσης ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Κολωνίας Εὐφρόνιος, ἃν καὶ ἡ μετάθεσις ἐλύπησε βαθύτατα τοὺς Κολωνιάτας. Τὴν
κατάστασιν αὐτὴν ἐπεχείρησαν νὰ ἀνατρέφουν οἱ Ἀρειανοί, πλὴν εἰς μάτην.

- μακαρίτης (ἐπίσκοπος) Θεόδοτος¹⁵⁰ ἐκοιμήθη. Καὶ μέχρι τῶρα μὲν (οἱ Νικοπολίται) ἀπέκρουσαν μὲ γενναίότητα καὶ δύναμιν τὰς πρώτας ἐπιθέσεις τοῦ θικαρίου¹⁵¹ διότι (ἀρχικῶς) προσεπάθει νὰ τοὺς πείσῃ εἰς τὸ νὰ δεχθοῦν τὸν Εὐστάθιον καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἐπίσκοπον διὰ μέσου αὐτοῦ. "Όταν ὁμως εἶδεν ὅτι οὗτοι ἐκουσίως δὲν ὑποχωροῦν, ἤδη προσπαθεῖ διὰ τῆς θίας νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν ἐπίσκοπον ὁ ὁποῖος προσφέρεται¹⁵² (εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Εὐστάθιον). Ἐξ ἄλλου ψιθυρίζεται ὅτι ἴσως γίνῃ καὶ κάποια σύνοδος, εἰς τὴν ὁποίαν σκοπεύουν νὰ καλέσουν ἡμᾶς ἢ διὰ νὰ (ἐπιτύχουν καὶ) μᾶς κάμουν νὰ κοινώσωμεν μαζί των ἢ διὰ νὰ ἐφαρμόσουν τὰ συνήθη μέτρα (των ἐναντίον μας)¹⁵³. Τοιαύτη λοιπὸν εἶναι ἡ κατάστασις τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἰς ποίαν δὲ κατάστασιν εὕρισκομαι ἐγὼ ὁ ἴδιος ὡς πρὸς τὴν σωματικὴν ὑγείαν, νομίζω ὅτι εἶναι καλλίτερον νὰ τὸ ἀποσιωπήσω παρὰ νὰ γράψω (σχετικῶς), διότι, ἐὰν βεβαίως εἴπω τὴν ἀλήθειαν, θὰ σὲ λυπήσω, ἐνῶ νὰ ψευσθῶ δὲν τὸ ἀνέχομαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 238 (ΣΛΗ' — CCXXXVIII)¹⁵⁴

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ¹⁵⁵

"Ελαθον τὴν ἐπιστολὴν τῆς εὐλαθείας σας, πλὴν ὁμως δὲν ἠδυνήθην νὰ πληροφορηθῶ ἀπὸ αὐτὴν τίποτε τὸ νεώτερον ἀπὸ ὅσα ἤδη εἶναι γνωστά. Διότι πλέον προέλαθεν ἡ φήμη νὰ κάμῃ γνωστὴν εἰς ὅλην τὴν γειτονικὴν περιοχὴν τὴν καταισχύνην αὐτοῦ ὁ ὁποῖος ἐξέπεσε με-

* Ἦτο δὲ ἡ Νικόπολις μητρόπολις τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, εἰς τὰ ΒΑ. ταύτης κειμένη καὶ παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Πολεμωνιακοῦ Πόντου, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πομπηίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς πρώτης κατὰ τοῦ Μιθριδάτου νίκης τοῦ τὸ 66 π.Χ.

150. Ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν Ἐπιστ. 99, 125 καὶ 130, ἰδίᾳ ὁ Θεόδοτος ὑποψιάζετο πολὺ τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας ὡς υποκρινόμενον ὀρθοδόξον, ἐδικαιώθη δὲ εἰς τὴν ὑποψίαν του. Ἦδη ὁ Εὐστάθιος, ὡς ἐπικεφαλῆς τῆς ἀρειανικῆς «συμμορίας», θὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἀπορφανισθεῖσαν μητρόπολιν τοῦ Θεοδότου.

151. Δηλαδὴ τοῦ Δημοσθένους (βλ. σημ. 131 καὶ 132).

152. Βλ. σημ. 145.

153. Βλ. σημ. 139.

154. Ἐγράφη τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 376.

155. Βλ. σημ. 149, 150, 187 καὶ 310. Ἦδη εἶχαν ἐπιχειρηθῇ ἡ ἀνατροπὴ τῆς καταστάσεως τῆς Νικοπόλεως διὰ τῆς τοποθετήσεως ὡς μητροπόλεως αὐτῆς τοῦ ἐγακταλεῖφαντος τὴν Ὀρθοδοξίαν Φρόντωνος καὶ γενομένου ὁργάνου τῶν Ἀρειανῶν χάριν τοῦ «δυστηνοῦ δοξαρίου» (βλ. σημ. 158). Ὁ Φρόντων ὡς φίλος τοῦ Εὐσταθίου μνημονεύεται ἤδη εἰς τὴν Ἐπιστ. 125, τέλος (βλ. 4MBA, σ. 46, σημ. 139).

- ταξύ σας.¹⁵⁶ Διότι οὗτος ἐξ αἰτίας τῆς κενοδοξίας του
 5 ἐπέσυρεν ἐπάνω του τὴν πλεον ἐπαίσχυντον¹⁵⁷ ἀτιμίαν
 καὶ κατήντησεν ἅφ' ἐνὸς νὰ χάσῃ τὴν ἀμοιβὴν του διὰ τὴν
 πίστιν, λόγῳ τῆς φιλαυτίας του, καὶ ἅφ' ἐτέρου νὰ μὴ
 κατέχῃ οὔτε αὐτὸ τὸ ἄθλιον «δοξάριον»¹⁵⁸, χάριν τοῦ ὁ-
 ποίου ἐπωλήθη εἰς τὴν (ἀσεβῇ) αἵρεσιν, λόγῳ τῆς δικαί-
 ας ἀποστροφῆς (πρὸς αὐτὸν) ὧσιν ἔχουν φόβον Θεοῦ.
 10 Καὶ ἐκεῖνος μὲν διὰ τῆς παρούσης διαγωγῆς του παρέ-
 σχε σαφεστάτην ἀπόδειξιν τῆς ὅλης του ζωῆς, ὅτι δη-
 λαδὴ οὐδέποτε ἔζη μὲ τὴν ἐλπίδα εἰς τὰς περὶ τοῦ μέλ-
 λοντός μας ὑποσχέσεις τοῦ Κυρίου. Τούναντίον, ὁτιδῆ-
 ποτε καὶ ἂν ἔπραττεν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, ἀκόμη
 καὶ τοὺς λόγους περὶ τῆς πίστεως καὶ τὴν ἐπίδειξιν εὐ-
 λαθείας, ὅλα τὰ ἐχρησιμοποιεῖ διὰ νὰ ἐξαπατᾷ ὅσους
 τὸν συνανεστρέφοντο¹⁵⁹.
 15 Ἄλλ' ἐσὰς διατί σὰς καταθλίβει τὸ γεγονός; Διατί
 ἐγίνατε ἔνεκα τούτου κατώτεροι ἀπὸ τοὺς (γνωστοὺς)
 ἑαυτοὺς σας; (Ἔστω) ἔλειψεν εἰς ἀπὸ τὸ πλήρωμά σας.
 Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἴσως τὸν ἠκολούθησε καὶ εἰς ἄλλος
 ἢ καὶ δεύτερος, αὐτοὶ εἶναι ἀξιοθρήνητοι λόγῳ τῆς πτώ-
 σεώς των, ἐνῶ τὸ ἰδικόν σας σῶμα παραμένει ὁλόκληρον
 μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Διότι πράγματι καὶ τὸ μέλος τὸ
 20 ὁποῖον κατέστη ἄχρηστον ἀπεκόπη καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον
 παραμένει δὲν ἐκολοθῶθη¹⁶⁰. Ἐὰν ἐξ ἄλλου σὰς λυπῇ
 τὸ ὅτι ἐξεδιώχθητε ἀπὸ τοὺς τοίχους (τῶν ναῶν), ὅμως
 «θὰ ἐκκλησιαάζεσθε (ἤδη) κάτω ἀπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θε-

156. Ἐκ τῆς φράσεως «παρ' ἡμῖν» (στ. 4) καὶ τῆς κατωτέρω: «Ἐ-
 λειψεν εἰς ἐκ τοῦ πληρώματος ἡμῶν» (στ. 16 - 17), φαίνεται ὅτι ὁ Φρόν-
 των ἦτο καὶ Νικοπολίτης ἢ πάντως μέλος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Νικοπόλεως,
 ἐκ τῆς ὁποίας «ἐξέπεσαν» εἰς τὴν αἵρεσιν. (Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 240, 2, 7—
 11).

157. Παραλείπεται εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ ΠΧ.

158. «Δύστηνον δοξάριον» = ἄθλια καὶ ποταπὴ δόξα. Ἡ φράσις ἔχει γί-
 ναι παροιμιώδης καὶ λέγεται μεταφορικῶς περὶ τῆς ἀρχιερατικῆς ράβδου,
 ἥτοι τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος.

159. Μία τόσοσ «ζωνηρά» περιγραφὴ τοῦ Φρόντωνος προϋποθέτει μᾶλλον
 προσωπικὴν γνωριμίαν τούτου ὑπὸ τοῦ Μ.Β.

160. Χαρακτηριστικὴ ἡ ἀποφῆς τοῦ Μ.Β. διὰ τὸ θαύτατον ἐκκλησιο-
 λογικόν της νόημα. Ἡ ἐκπτώσις - ἀποκοπὴ μέλους ἢ μελῶν ἀπὸ τῆς Ἐκ-
 κλησίας δὲν «σχίζει» τὸ σῶμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον παραμένει ὁλόκληρον καὶ
 «ἀκολούθωτον». Ἡ Ἐκκλησία παραμένει Μία καὶ ἀκεραία - ἀδιαίρετος, ἐφ'
 ὅσον μόνον παραμένει «στῆλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ. 3,
 15), ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἐκπεσόντα εἰς αἵρεσιν μέλη, τὰ ὁποῖα καθίστανται
 «νεκρά». Ἐντεῦθεν φαίνεται πόσον ἔωλος καὶ ψευδὴς εἶναι ἡ «οἰκουμενι-
 στικὴ» «καὶ αἰνοφωνία» περὶ τῆς λεγομένης «θεωρίας τῶν κλάδων», ὅτι
 δηλαδὴ αἱ σύγχρονοι αἰρέσεις τῆς Δύσεως (Παπισμὸς καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ ἀ-
 ποσπασθεῖσαι προτεσταντικαὶ παραφυάδες) ἀποτελοῦν «ζῶντας κλάδους» τῆς
 Μιᾶς Ἀγίας (Unae Sanctae) Ἐκκλησίας, πρὸς «ἐπανίδρυσιν» (!) τῆς ὁ-
 ποίας ἐργάζεται ὁ Οἰκουμενισμός!

οὐ τοῦ οὐρανοῦ»¹⁶¹ καὶ ὁ φύλαξ "Ἀγγελος τῆς Ἐκκλη-
 σίας σας σὰς ἔχει ἀκολουθήσει.¹⁶² Ἐπομένως εἰς κενοὺς
 οἴκους συνοθροίζονται καθημερινῶς καὶ ἐξ αἰτίας τῆς
 διασπορᾶς τοῦ λαοῦ ἐτοιμάζουν διὰ τοὺς ἑαυτοῦς τῶν
 25 θαρεῖαν καταδίκην. Ἐάν πάλιν ἡ περίστασις ἀπαίτη καὶ
 αὕτη δὲν θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ κενόν. Συνεπῶς ὅσον πε-
 ρισσοτέρους πειρασμοὺς θὰ ἀντιμετωπίσετε, τόσοι πλου-
 σιώτερον μισθὸν νὰ ἀναμένετε ἀπὸ τὸν Δίκαιον Κρι-
 τήν. Μήτε λοιπὸν νὰ δυσφορῆτε ἐξ αἰτίας τῶν παρόντων
 γεγονότων μήτε νὰ ἀπελπίζεσθε. Διότι ἀκόμη ὀλίγον
 30 μόλις διάστημα καὶ θὰ ἔλθῃ πλησίον σας ὁ Προστάτης
 σας, χωρὶς νὰ θραδύνῃ.¹⁶³

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 239 (ΣΛΘ' — CCXXXIX)¹⁶⁴

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ¹⁶⁵

1. Μᾶς ἐχάρισεν ὁ Κύριος (τὴν εὐκαιρίαν) καὶ πά-
 λιν τώρα νὰ χαίρετίσωμεν τὴν ὁσιότητά σου διὰ μέσου
 τοῦ λίαν ἀγαπητοῦ καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ μας, τοῦ
 συμπρεσβυτέρου Ἀντιόχου¹⁶⁶, ὥστε σέ ἀφ' ἐνὸς νὰ πα-
 ρακαλέσωμεν νὰ (ἐξακολουθήσης νὰ) κάμνης δι' ἡμᾶς
 ὡς συνήθως, δηλαδὴ νὰ προσεύχεσαι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀφ'
 ἑτέρου προσωπικῶς νὰ εὕρωμεν μέσῳ τῆς διὰ τῆς ἐπι-
 στολῆς ἐπικοινωνίας κάποιαν παρηγορίαν διὰ τὸν μακρο-
 5 χρόνιον χωρισμόν (μας). Ὅταν δὲ προσεύχεσαι, σέ παρα-
 καλοῦμεν, αὐτὴν τὴν χάριν ὡς πρώτην καὶ μεγίστην νὰ

161. Ψαλμ. 90, 1. Πρβλ. τὰ παράλληλα τῶν Ἐπιστ. 92, 2, 42 - 48· 240, 18—20· 242, 2, 11—18· 243, 2, 8—9. Ἀρχικῶς οἱ Νικοπολίται «ἐξ-
 ἐβλήθησαν» τῶν ναῶν. Θὰ ἀκολουθήσουν ὁμῶς καὶ διαίτερα μέτρα (βλ.
 Ἐπιστ. 246 καὶ 247).

162. Χαρακτηριστικὴ ἡ διδασκαλία περὶ «φύλαξ» ἡ «φύλαξ» τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας. Πλὴν τῶν «φύλακων Ἀγγέλων» τῶν ἐ-
 θνῶν (βλ. Δανιὴλ 10, 12 - 13, 20 - 21), ἔχομεν καὶ «φύλακα Ἀγγέλων»
 εἰς ἐκάστην Τοπικὴν Ἐκκλησίαν (καὶ παροικίαν - ἐνορίαν. Πρβλ. Μ. Β., Κα-
 τὰ Εὐνομίου, Λόγ. Γ', Ρ.Γ. 29, 656).

163. Ἀδελφ. 2, 3 καὶ Ἑβρ. 10, 37.

164. Ἐγράφη τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 376. Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι σπουδαία διὰ
 τὰς πληροφορίες περὶ τῆς δράσεως τῶν Ἀρειανῶν. Χαρακτηρισμὸν τῆς ὁλῆς
 κηταστάσεως ἔχει ἤδη κἀμει εἰς τὴν πρὸς τοὺς Αὐτικούς (Ἰταλοὺς καὶ
 Γάλλους) Ἐπιστ. 92.

165. Βλ. σημ. 127.

166. Ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Ἀγ. Εὐσεβίου καὶ ἀπὸ τοῦ 374 τοῦλάχιστον,
 ὅτε εἶχε χειροτονηθῇ πρεσβύτερος, ἦτο καὶ συναξόριστος αὐτοῦ (βλ. Ἐπιστ.
 168, τίτλος). Πρὸς αὐτόν, λαϊκὸν ὄντα, ἀπευθύνονται καὶ αἱ Ἐπιστ. 146,
 157 καὶ 158 (βλ. καὶ 4 ΜΒΑ, σ. 82, σημ. 305).

- ζητῆς ἀπὸ τὸν Κύριον, νὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ τοὺς παραλόγους καὶ πονηροὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι τόσον πολὺ κατεξουσιάζουν τοὺς λαοὺς, ὥστε τώρα νὰ μὴ παρομοιάζωμεν μὲ τίποτε ἄλλο παρὰ μὲ τὴν κατάστασιν τῆς Ιουδαϊκῆς ἀλώσεως.¹⁶⁷

- 10 Πράγματι, ὅσον περισσότερο καταντοῦν αἱ Ἐκκλησίαι εἰς μεγαλυτέραν ἀδυναμίαν, τόσον περισσότερο γίνονται ἀκμαιότεραι αἱ φιλαρχίαι τῶν ἀνθρώπων. Καὶ λοιπὸν ἥδη τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα κατήντησεν εἰς ἐλεεινοὺς ἀνθρώπους, δούλους ἐκ καταγωγῆς, καθ' ὅτι κανεῖς ἀπὸ τούς (γνησίους) δούλους τοῦ Θεοῦ δὲν θέλει νὰ προβάλλῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσους εὐρίσκονται
- 15 εἰς ἀπόγνωσιν^{167α}. Καὶ τοιοῦτοι εἶναι ὅσοι ἀπεστάλησαν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν τώρα ἀπὸ τὸν Ἀνύσιον,¹⁶⁸ τὸ πνευματικὸν τέκνον τοῦ Εὐιππίου¹⁶⁹ καὶ τοῦ Ἐκδικίου τοῦ Παρνασσηνοῦ,¹⁷⁰ τὸν ὁποῖον ὅποιος ἐχειροτόνησεν ἀφήκεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας μίαν συμφοράν, ἡ ὁποία θὰ εἶναι τὸ ἐφ' ὅδιόν του διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Αὐτοὶ τώρα ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν Νύσσαν τὸν ἀδελφόν μου¹⁷¹ καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐτοποθέτησαν κάποιον ἄνδρα, ἢ μᾶλλον ἀνδράπο-
- 20 δον ἀξίας μερικῶν ὀβολῶν, ὡς πρὸς δὲ τὴν διεφθαρμένην πίστιν τοῦ ὁμοίου μὲ ὅσους τὸν ἐτοποθέτησαν.

- Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν κωμόπολιν Δόαρά¹⁷² ἔστειλαν ἕνα διεφθαρμένον ἄνθρωπον, δούλον ἡγορασμένον ὡς ὀρφανόν, ὁ ὅποιος ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τοὺς κυρίους του καὶ ἔγινε κόλαξ κάποιας ἀθέου (καὶ ὑπόπτου) γυναικός, ἡ ὁποία προηγουμένως μὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τὸν Γεώργιον,¹⁷³ ὅπως οὗτος ἤθελεν, τώρα δὲ εὐρήκε διὰδοχον

167. Ἐννοεῖται μία ἐκ τῶν δύο Ιουδαϊκῶν ἀλώσεων, ἡ ἡ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων τὸ 586 π.Χ. ἢ ἡ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων τὸ 70 μ.Χ.

167α. Πρβλ. κατωτέρω (στ. 26 - 27) καὶ Ἐπιστ. 92, 2, 9 καὶ.

168. Τὸ πρῶτον ἐνταῦθα μνημονευόμενος, ἐπίσκοπος προφανῶς τῶν Ἀρειανῶν ἐκ τῶν προσχόντων, ἀναδειχθεὶς ὑπὸ τῶν Εὐιππίου καὶ Ἐκδικίου, Ἀρειανῶν ἐπισκόπων ἐπίσης.

169. Περὶ τούτου βλ. 3 MBA, σ. 49, σημ. 140. Παλαιὸς φίλος τοῦ Μ. Β., ἀλλὰ καταστὰς Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος ἀγνώστου ἐπισκοπῆς.

170. Βλ. σημ. 136 καὶ 135. Παρνασσηνὸς ὀνομάζεται διὰ τὴν θέσιν καὶ διὰ τὴν καταγωγὴν. Ὅτι δὲ προσφάτως ἀνοδείχθεις εἶχε «θρέμμα» τὸν σημαίνοντα Ἀνύσιον ἀμφισβητεῖ ὁ Combefisius (βλ. σχόλιον τῶν Beved., P.G. 32, 891D).

171. Εἰς τὴν Ἐπιστ. 237, 2, 19 - 20 (βλ. σημ. 143) ἀνέφερε περὶ τῆς Ἀρειανικῆς συνόδου εἰς Νύσσαν ὡς διαταχθείσης καὶ ἀναμενομένης.

172. Βλ. σημ. 9 καὶ 13. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ὑπὸ τῶν Ὀρθόδοξων τοῦ Γεωργίου, «παλαιὸς ἡμιονηγός», πάλιν κατῴρθωσαν νὰ ἐπιβάλλουν οἱ Ἀρειανοὶ πρόσωπον διεφθαρμένον εἰς τὴν πίστιν καὶ τὸ ἥθος.

173. Τὸ ὄνομα Γ ε ρ γ ι ο ς συννητήσαμεν καὶ εἰς τὰς Ἐπιστ. 51, 2, 4 (βλ. 2 MBA, σ. 128, σημ. 333) καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 190, 2, 1 (βλ. 5 MBA, σ. 75, σημ. 269). Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἰπώμεν μετὰ βεβαιότητος ἂν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου εἰς τὰς προηγουμένας δύο

ἐκεῖνου τοῦτον, διὰ τοῦ ὁποῖου (ὅσοι τὸν ἀπέστειλαν) ἐξευτελίζουσιν τὸ ἐλεεινόν (εἰς αὐτούς) ἐπισκοπικὸν ἀξιῶμα.¹⁷⁴ Ἐπίσης καὶ τὴν κατάστασιν εἰς τὴν Νικόπολιν¹⁷⁵ ποῖος ἄρα γε θὰ ἠδύνατο νὰ θρηνήσῃ ἀνταξίως; Ἐνῶ δηλαδὴ ὁ ἄθλιος Φρόντων προηγουμένως ὑπεκρίνετο ὡς δῆθεν ὑπερασπιστὴς τῆς ἀληθείας, ὕστερον ὅμως προέδωσε κατὰ τρόπον αἰσχροὺν καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὡς ἀμοιβὴν τῆς προδοσίας ἀπέκτησεν ὄνομα ἄτιμον. Διότι ναι μὲν ἐδέχθη ἀπὸ αὐτοὺς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξιῶμα, ὅπως νομίζει, πλὴν ὅμως μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ κατήντησε νὰ γίνῃ γενικῶς τὸ βδέλυγμα ὅλης τῆς Ἀρμενίας.¹⁷⁶ Πάντως τίποτε δὲν ὑπάρχει τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἀποτολμᾶται ἀπὸ αὐτοὺς, οὔτε τοὺς λείπουν οἱ ἀντάξιοι τῶν συνεργοί. Ὡς πρὸς δὲ τὰ ὑπόλοιπα γεγονότα τῆς Συρίας¹⁷⁷ καλλίτερον ἀπὸ ἡμᾶς γνωρίζει καὶ θὰ σοῦ (τὰ) ἀναφέρῃ λεπτομερῶς ὁ ἀδελφός Ἀντίοχος¹⁷⁸.

2. Ἐξ ἄλλου ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς Δύσεως ἐπληροφορήθης ἐνωρίτερον ὁ ἴδιος, ἀφοῦ σοῦ τὰ ἀνέφερε λεπτομερῶς ὅλα ὁ ἀδελφός Δωρόθεος.¹⁷⁹ Εἰς τοῦτον ὅμως τί εἶδους ἐπιστολὰς χρειάζεται νὰ ἐπιδώσω, ὅταν θὰ ἀναχωρήσῃ πάλιν; Ἴσως μάλιστα νὰ συνταξιδεύσῃ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν καλὸν Σαγκτήσιμον,¹⁸⁰ ὁ ὁποῖος διακρίνεται διὰ τὸν ζήλον του καὶ περιοδεύει τὴν Ἀνατολὴν καὶ παίρνει ὑπογραφὰς καὶ ἐπιστολὰς ἀπὸ κάθε ἐπίσημον.¹⁸¹ Περὶ ποίων λοιπὸν ζητημάτων πρέπει νὰ ἀποστείλω ἐπιστολὰς μέσω αὐτῶν ἢ εἰς ὅσους γράφουν πῶς νὰ ἀπαντήσω (καὶ διατεθῶ), προσωπικῶς τοῦλάχιστον εὐρίσκομαι εἰς ἀπορίαν. Ἐὰν ὅμως τυχὸν εὕρῃς συντόμως τοὺς

*Επιστ., εἰς τὴν παροῖσαν καὶ τὴν Ἐπιστ. 251, 2, 11, ὅπου δεδαίως ταυτίζεται οὗτος. Τὸ πιθανώτερον εἶναι νὰ πρόκηται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου (περὶ οὗ βλ. 2 MBA, σ. 128, σημ. 333).

174. Πρὸβλ. καὶ ἀνωτέρω (στ. 12 - 14) καὶ Ἐπιστ. 92, 2, 9 - 17.

175. Βλ. σημ. 149, 150 καὶ 156.

176. Βλ. σημ. 159.

177. Περὶ τῆς Συρίας βλ. 6 MBA, σ. 45, σημ. 153. Ἐννοεῖται κυρίως ἡ Ἐκκλησία Ἀντιοχείας.

178. Βλ. σημ. 166.

179. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ «Μελετιανοῦ» Δωροθέου, γνωστοῦ ἀρχικῶς ὡς διακόνου καὶ εἶτα ὡς πρεσβυτέρου, σπουδαίου συνδέσμου μεταξὺ Ἀντιοχείας, Ἀγ. Μελετίου, Μ. Ἀθανασίου, Μ. Β. καὶ Δύσεως (βλ. 6 MBA, σ. 83, σημ. 395). Μόλις εἶχεν ἐπιστρέφει ἐκ Ρώμης (βλ. Ἐπιστ. 214 καὶ 215).

180. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ πρεσβυτέρου Σαγκτησίμου (ἢ Σαγκτισίμου), περὶ οὗ βλ. 4 MBA, σ. 35, σημ. 89.

181. Ὅτι π ο γ ρ α φ ᾶ ς μὲν εἰς ἀπὸ κοινοῦ γραμμένην ἐπιστολὴν τῶν Ἀνατολικῶν ἐπισκόπων πρὸς τοὺς Δυτικούς, ἐ π ι σ τ ο λ ᾶ ς δὲ διαφόρων ἐπιστήμων θυναιμένων νὰ ἐπηρεάσουν τοὺς Δυτικούς ἐπισκόπους εὐμενῶς διὰ τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς.

άνθρώπους οἱ ὅποιοι θὰ ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς, κάμε μας τὴν τιμὴν νὰ μᾶς γνωρίσης σχετικῶς. Εἰς ἐμὲ πάντως ἔρχεται νὰ εἶπω τὸν γνωστὸν λόγον τοῦ Διομήδους:

10

«Εἶθε νὰ μὴ ἰκέτευες», διότι, λέγει,
«εἶναι ὑπερόπτης αὐτὸς» ὁ ἀνὴρ¹⁸².

15

20

Πράγματι, ὅταν οἱ ὑπερήφανοι χαρακτηῖρες κολακεύονται, εἶναι φυσικὸν νὰ γίνωνται ὑπεροπτικώτεροι ἀπὸ ὅ,τι εἶναι συνήθως. Διότι ἄλλωστε, ἐὰν θεθαίως μᾶς εὐσπλαγχνισθῇ ὁ Κύριος, ποίαν ἄλλην βοήθειαν χρειαζόμεθα; Ἐὰν ὁμως ἐξακολουθήσῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ (ἐναντίον μας), ποία θὰ εἶναι ἡ βοήθειά μας ἀπὸ τὴν «ὀφρύν»^{182α} τῶν Δυτικῶν; Οὗτοι οὔτε γνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν (περὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἀνατολὴν) οὔτε καταδέχονται νὰ τὴν μάθουν, ἀλλ' ὅπως εἶναι προκατειλημμένοι ἀπὸ ψευδεῖς ὑποψίας κάμνουν καὶ τώρα ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔκαμον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μαρκέλλου¹⁸³. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐφιλονίκησαν μὲ ὅσους τοὺς ἔλεγον τὴν ἀλήθειαν, ἐστήριξαν οἱ ἴδιοι τὴν αἵρεσίν (του). Πάντως ἐγὼ προσωπικῶς, χωρὶς κοινὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν¹⁸⁴, ἤθελον νὰ γράψω εἰς τὸν ἐπὶ κεφαλῆς ἀπὸ αὐτοὺς, ὅχι θεθαίως τίποτε συγκεκριμένον περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς ὑπαινιγμοὺς, ὅτι δηλαδὴ οὔτε γνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν ὥς πρὸς τὴν ἱδικὴν μας κατάστασιν (εἰς τὴν Ἀνατολὴν) οὔτε κατα-

182. Ἰλίουδης I, 698 - 9. Πλήρεις οἱ στίχοι ἔχουν οὕτω:

«μὴ θφελας λίσσεσθαι ἀμόμονα Πηλεΐωνα
μυρία δῶρα διδοῦς» ὁ δ' ἀγήμερ ἐστί καὶ ἄλλως.

Λόγοι τοῦ βασιλέως τοῦ Ἀργεὺς Διομήδους πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Μυκηθῶν καὶ ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον Ἀγαμέμνονα. Ὁ λόγος πρόκειται περὶ τοῦ χολωθέντος Ἀχιλλεύως. Τοῦς λόγους δὲ τοῦτους ἐφαρμόζει ὁ Μ. Β. περὶ τοῦ πάπα Ρώμης καὶ τῶν Δυτικῶν ἐπισκόπων καὶ εἶναι οὗτοι παράλληλοι πρὸς ὅσα ἔγραψε σχετικῶς καὶ πρὸς τὸν Δωρόθεον (Ἐπιστ. 215 18 - 21. Βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 85 καὶ 195). Ἡ πικρὰ πείρα καὶ ἡ καθαρὰ δικαιοσύνη του τὸν ἠνάγκασαν νὰ γράψῃ τοὺς, δυστυχῶς, ἀληθεῖς λόγους τοῦτους, ἀν καὶ παρὰ τοῦτους ὡς ἄνθρωπος θὰ συνεχίσῃ νὰ παρακαλῇ καὶ νὰ ἐλπίζῃ εἰς βοήθειαν (βλ. Ἐπιστ. 258).

182α. Ἡ λ. «ὀφρύν», τὸ κοινῶς φρύδι, παριστᾷ τὴν ὑπεροφίαν, ἀλαζονείαν, ὑπερηφάνειαν.

183. Περὶ τοῦ σαβαλλιανικῶν φρονημάτων Μαρκέλλου Ἀγκόρας (+375) βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 53, σημ. 158, 159 καὶ 160 (Ἐπιστ. 69, § 2). Ἐνταῦθα ὑπονοεῖ μᾶλλον τὴν ὑπὸ τῶν συνόδων Ρώμης (341) καὶ Σαρδικίης (343) ἀποκατάστασιν τοῦ Μαρκέλλου ὑπὸ τῶν Δυτικῶν κυρίως ἐπισκόπων, ἐνθ' οὗτος φαίνεται ὅτι διετήρησε τὰ φρονήματα αὐτοῦ, μάλιστα οἱ ὁπαδοὶ του, οἵτινες διετηρήθησαν μέχρι τοῦ 400. Εἰς τὴν πρὸς τοὺς Δυτικοὺς Ἐπιστ. 263 ὁ Μ. Β. θὰ ἐπισημάνῃ ὅτι καὶ ὁ ὑπ' αὐτῶν ὑποστηριζόμενος Παυλῖνος (Ἀντιοχείας) ἐφρόναι τὰ τοῦ Μαρκέλλου καὶ «ἐκοινῶναι» μετ' αὐτοῦ (βλ., 5, 1 - 11).

184. Εἰς τὸ καίμ. «ἄνευ τοῦ κοινοῦ σχήματος», ἦτοι ἐκτὸς τοῦ καθιερωμένου τύπου ἐπισήμου ἐπικοινωνίας διὰ γράμματος «συνοδικοῦ».

δέχονται νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ὁδὸν διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὴν μάθουν. Ἀλλὰ καὶ γενικῶς περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτίθενται ἐναντίον ὧν ἔχουν καταπονηθῇ ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς οὔτε νὰ θεωροῦν ὡς προτέρημα τὴν ὑπερηφάνειαν,¹⁸⁵ ἢ ὁποία εἶναι ἀμάρτημα ἱκανὸν καὶ μόνον νὰ δημιουργήσῃ ἔχθραν ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 240 (ΣΜ' — CCXL)¹⁸⁶

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ¹⁸⁷

1. Ἀσφαλῶς ἐπράξατε καλῶς, διότι μᾶς ἐγράψατε καὶ μάλιστα διότι ἀπεστείλατε τὴν ἐπιστολὴν μέσῳ σπουδαίου ἀνδρός,¹⁸⁸ ὁ ὁποῖος καὶ ἄνευ ἐπιστολῆς θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ μᾶς προσφέρῃ ἅφ' ἑνὸς ἐπαρκῆ παρηγορίαν διὰ τὰς ἀνησυχίας μας καὶ ἅφ' ἑτέρου νὰ κάμῃ μίαν ἀκριβῆ ἐκθεσιν περὶ τῆς (ἐκεῖ) καταστάσεως. Διότι πράγματι ὑπῆρχον πολλὰ σημεῖα περὶ τῶν ὁποίων ἐπεδιώκομεν νὰ πληροφορηθῶμεν ἀπὸ κάποιον ὁ ὁποῖος τὰ γνωρίζει σαφέστατα, καθ' ὅτι αἱ φῆμαι φθάνουν εἰς ἡμᾶς συγ-

185. Ὡς ἔχομεν ἀναφέρει (βλ. 6 MBA, σ. 54-55, σμμ. 209, 212, καὶ σ. 79, σμμ. 368), εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ὅπου ὁ Μ. Β. ἐκφράζεται ὅτι περὶ τοῦ πάπα καὶ τῶν Λατικῶν, ὁ παπικὸς Courtonne σχολιάζων ἀνταποδίδει τὰ ἴσα εἰς τὸν Μ. Β.! Ἰδοὺ πῶς σχολιάζει ἐν προκειμένῳ τοὺς λόγους τοῦ Μ. Β. περὶ «δοτικῆς ὑφρῶς»!

«Ὁ Βασιλεὺς εἶναι σκληρὸς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ τῆς Λατικῆς Ἐκκλησίας. Ἀρὰ γε ὑπῆρχεν ἀληθὺς εἰς αὐτοὺς ὑπερηφάνεια, ἅφ' ὅσον δὲν ἀπήντησαν εἰς ὅλας τὰς αἰτήσεις τῆς Ἀνατολῆς; Αὐτὸς οὗτος ὁ Βασιλεὺς ἦτο ἀρὰ γε ἐλεύθερος αὐτῆς τῆς ἀμαρτίας; Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ μ α ς ε δ ε ι ξ ε ν (!) (ὑπάρχουσιν) εἰς αὐτὸν μίαν ὑπεροψίαν ἐγγίζουσιν ἐνίοτε τὴν ὑπερηφάνειαν»!

Πρόκειται, δυστυχῶς, περὶ «παπικῶν» τρόπου ἀναγνώσεως τῆς ἐπιστολογραφίας τοῦ Μ. Β. Διότι, ὡς γνωστόν, ὑπάρχει καὶ «παπικὸς» καὶ «προτεσταντικὸς»... τρόπος ἀναγνώσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν λοιπῶν κειμένων τῆς Ἱ. Παραδόσεως... Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα, δυστυχῶς, εἶναι γνωστόν: ἡ παρερμηνεία, ἡ κολῶδωσις, ἡ ἀσθαλὴ τοῦ ἐκλεκτικότητος, ἡ ἀλλοίωσις καὶ νοθεύα τῶν ἱερῶν κειμένων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ γενικῶς.

186. Ἐγράφη τὸ 376.

187. Βλ. σμμ. 149, 150 καὶ 155. Μετὰ τὴν «ἐκπτώσιν» τοῦ «ἀθλίου φρόντωνος» (σμμ. 156) καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς Ἐπιστ. 238 παραμυθεῖ τοὺς Νικοπολίτας ὁ Μ. Β. καὶ στηρίζει αὐτοὺς εἰς τὸ ὁρθόδοξον φρόνημα. Ἄν δὲν ὑπῆρχον συγκεκριμένα περιπτώσεις προσχωρήσεως καὶ ἄλλων εἰς τὴν μερίδα τοῦ φρόντωνος, ὑπῆρχεν ὅμως πάντοτε ὁ κίνδυνος, μάλιστα λόγῳ πίστεως καὶ ἀπειλῶν. Ἡ Ἐπιστ. ἐπιγράφεται «Νικοπολίταις πρεσβυτέροις», πλὴν ἀποστέλλεται κυρίως πρὸς τὸν Εὐφρόνιον (βλ. σμμ. 149), ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς τελευταίας φράσεως αὐτῆς (3, 20, σμμ. 200).

188. Τοῦ Θεοδοσίου, πρεσβυτέρου τῆς Νικοπόλεως (στ. 9), ἀπαξ ἐνταθὰ ἀναφερομένου.

κεχυμένοι, ἐνῶ ὁ λίαν ἀγαπητὸς καὶ τιμιώτατος ἀδελφός μας Θεοδόσιος ὁ συμπτρεσβύτερος ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ ἐξέθεσε μὲ ἀκρίθειαν καὶ ἐμπειρογνωμοσύνην.

- 10 Ὅσα λοιπὸν συμβουλευόμεν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, αὐτὰ γράφομεν καὶ πρὸς τὴν εὐλάβειάν σας. Ὅτι δηλαδή εἰς πολλοὺς συνέβησαν ὅσα καὶ εἰς σᾶς καὶ μάλιστα ὄχι μόνον κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ὑπάρχουν μύρια ὅσα παρόμοια παραδείγματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν μᾶς ἐκληρονόμησαν γραπτῶς αἱ ἱστορικαὶ διηγήσεις, ἄλλα δὲ παρελάβομεν μέσῳ τῆς ἀγράφου παραδόσεως ἀπὸ ὅσους τὰ γνωρίζουν καλῶς.
- 15 (Ἐξ αὐτῶν λοιπὸν συνάγεται) ὅτι τόσον καθένα ἀτομικῶς, ὅσον καὶ πόλεις ὁλοκλήρους εὐρήκαν πειρασμοὶ χάριν τοῦ Ὀνόματος τοῦ Κυρίου ὅσους ἔχουν στηρίζει εἰς Αὐτὸν τὰς ἐλπίδας των. Πλὴν ὅμως ὅλα ἐπέρασαν καὶ κανὲν λυπηρὸν συμβάν δὲν παρέμεινεν αἰώνιον. Ὅπως αἱ χάλαζαι καὶ οἱ χεῖμαρροι καὶ ἄλλα φυσικὰ κακὰ εὐκόλως
- 20 θλάπτουν καὶ καταστρέφουν τὰ μαλακὰ ἀντικείμενα, ἐνῶ ὅταν συμβῇ νὰ πέσουν εἰς ὅσα εἶναι σκληρὰ καὶ ἀπωθητικὰ περισσότερον ὑφίστανται παρὰ προκαλοῦν κάποιαν ἐνέργειαν, τοιουτοτρόπως καὶ ὅσοι σφοδροὶ πειρασμοὶ ἐγείρονται ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας τελικῶς ἀποδεικνύονται ἀσθενέστεροι ἀπὸ τὴν στερεὰν δύναμιν τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν. Ὅπως λοιπὸν παρέρχεται τὸ νέφος τῆς χαλάζης καὶ ἐπ' ὀλίγον πλημμυρεῖ καὶ χάνεται ἀπὸ
- 25 τὴν χαράδραν ὁ χεῖμαρρος [διότι τὸ μὲν νέφος διαλύεται καὶ γίνεται αἰθρία, ὁ δὲ χεῖμαρρος χάνεται ἐντὸς τοῦ θυθοῦ (τῆς θαλάσσης, ὅπου ἐκβάλλει) καὶ ἀφήνει ὀπίσω του ξηρὰν καὶ χωρὶς ὑγρασίαν τὴν κοίτην τὴν ὁποίαν διέρρευσε], τοιουτοτρόπως καὶ ὅσα τώρα σᾶς ἀναταράσσουν μετ' ὀλίγον δὲν θὰ ὑπάρχουν, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ θέλωμεν νὰ βλέπωμεν τὸ παρόν, ἀλλὰ νὰ ἀτενίζωμεν
- 30 διὰ μέσου τῶν ἐλπίδων τὰ ὀλίγον μακρύτερα.

2. Ἐπομένως, ἀδελφοί, εἴτε εἶναι θαρὺς ὁ πειρασμός, ἅς ὑπομείνωμεν τὰς δυσκολίας (του), καθ' ὅτι «κάνεις δὲν στεφανώνεται»¹⁸⁹ εἰς ἕνα ἀγῶνα, ἐάν δὲν πληγῇ καὶ δὲν σκοπισθῇ. Εἴτε πάλιν εἶναι ἐλαφρὰ αὐτὰ τὰ παιγνίδια τοῦ Διαβόλου καὶ ἐνοχλητικοὶ μὲν ὅσοι σᾶς ἀπεστάλησαν,¹⁹⁰ ἐφ' ὅσον εἶναι ἐκεῖνου ὑπηρεταί, ἀλλὰ καὶ
- 5 εὐκαταφρόνητοι, ἐφ' ὅσον εἰς τὴν πονηρίαν των ὁ Θεὸς προσέθεσε τὴν ἀδυναμίαν, ἅς ἀποφύγωμεν τὴν καταδίκην, διότι πολὺ θρηνοῦμεν ἐνώπιον μικρῶν δοκιμασιῶν. Ἐν πρᾶγμα ὄντως εἶναι ἄξιον ὁδύνης, ἢ ἀπώλεια τοῦ

189. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 5.

190. Ἐννοεῖται ὁ Φρόντιων (βλ. σημ. 156).

ιδίου εκείνου, ὁ ὁποῖος χάριν τῆς προσκαίρου δόξης [ἐάν θεθαίως πρέπη νά ὀνομάζῃ κανεῖς δόξαν τήν δημοσίαν ἀσχημοσύνην] ἐγύμνωσε τόν ἑαυτόν του ἀπό τήν
 10 αἰώνιον τιμὴν τῶν Δικαίων.¹⁹¹

(Τοῦναντίον σεῖς) εἴσθε τέκνα Ὁμολογητῶν καὶ τέκνα Μαρτύρων, οἱ ὁποῖοι ἀντεστάθηνσαν μέχρις ἐκχύσεως τοῦ αἵματός των ἀπέναντι τῆς ἁμαρτίας.¹⁹² Καθεὶς ἄς χρησιμοποίησῃ τὰ γνωστά του παραδείγματα δι' ἀντίστασιν χάριν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. (Ἀκόμη) κανεῖς ἀπὸ σᾶς δὲν κατεξέσχίσθη ἀπὸ τὰς πληγὰς, κανενὸς ἡ
 15 οἰκία δὲν ἐδημεύθη. Οὔτε ἐμείναιμεν εἰς τὴν ἐξορίαν οὔτε φυλακὴν ἐγνωρίσαμεν. Τί τὸ φοβερόν ἔχομεν ὑποφέρει; Ἐκτὸς ἐάν θεωρῆται λυπηρόν τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ τίποτε δὲν ἔχομεν ὑποφέρει οὔτε θά ἡδυνάμεθα νά θεωρηθῶμεν ἄξιοι παθημάτων χάριν τοῦ Χριστοῦ.¹⁹³

Ἐξ ἄλλου ἐάν τὸ ὅτι ὁ τάδε κατέχει τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, ἐνῷ σεῖς λατρεύετε εἰς τὸ ὑπαιθρον τὸν Δεσπότην τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς,¹⁹⁴ αὐτὸ ἀκριβῶς σᾶς
 20 λυπῇ, σκεφθῆτε ὅτι οἱ Ἐνδεκα Μαθηταὶ ἦσαν κλεισμένοι εἰς τὸ Ὑπερῶν,¹⁹⁵ ἐνῷ οἱ σταυρωταὶ τοῦ Κυρίου ἐτέλουν τὴν ἰουδαϊκὴν λατρείαν εἰς τὸν περίφημον Ναόν. Ἀκόμη καὶ ὁ Ἰούδας, ὁ ὁποῖος προετίμησε τὸν δι' ἀπαγχονισμοῦ θάνατον¹⁹⁶ ἀπὸ μίαν ζωὴν αἰσχύνῃς, ἀπέδειξε
 25 ἴσως τὸν ἑαυτόν του προτιμότερον ἀπὸ ὅσους¹⁹⁷ τώρα δὲν ἐρυθριοῦν ἀπὸ ἐντροπὴν ἐνώπιον τῆς γενικῆς ἀποδοκιμασίας (των) ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ δι' αὐτὸ ἐξακολουθοῦν νά πράττουν ἀναισχύντως τὰ αἰσχροά.

3. Μόνον (προσέξατε) νά μὴ ἐξαπατηθῆτε ἀπὸ τὰς ψευδολογίας των, ὅταν προσποιούνται ὁμολογίαν ὀρθοδόξου πίστεως. Κατ' ἀλήθειαν εἶναι Χριστέμποροι οἱ τοιούτου εἵδους ἄνθρωποι καὶ ὅχι Χριστιανοὶ καὶ πάντοτε
 5 προτιμοῦν ὅτι τοὺς συμφέρει εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἀληθείας. Ὅταν νομίσουν ὅτι ἀπέκτησαν τὴν ματαίαν αὐτὴν ἐξουσίαν, πηγαίνουν μὲ τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν ὅμως ἴδουν τοὺς λαοὺς νά ἐπαναστατοῦν, προσποιούνται πάλιν τοὺς ὀρθοδόξους.

Ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἀναγνωρίζω ὡς ἐπίσκοπον οὔτε θά ἡ-

191. Πρβλ. τὰ παράλληλα τῆς Ἐπιστ. 238, 6 - 8, 22 - 15.

192. Πρβλ. Ἐβρ. 12, 4.

193. Πρβλ. Ρωμ. 8, 18 καὶ Πράξ. 5, 41. Ὡς γνωστόν, οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ καὶ οἱ ἐπὶ τῶν Διωγμῶν διεκρίνοντο ὅχι μόνον διὰ τὴν ὁμολογίαν των, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν πόθον τοῦ μαρτυρίου χάριν τοῦ Χριστοῦ.

194. Βλ. σημ. 161.

195. Πράξ. 1, 13.

196. Ματθ. 27, 5.

197. βλ. σημ. 190.

- δυνάμην νά συγκαταριθμήσω μεταξύ τῶν ἱερέων τοῦ Χριστοῦ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἀπὸ θεβήλους χεῖρας εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐπισκοπείας μὲ σκοπὸν τὴν κατάργησιν τῆς (ὀρθοδόξου) πίστεως.¹⁹⁸ Αὕτῃ εἶναι ἡ γνώμη μου
- 10 (περὶ αὐτῶν). Ἐάν λοιπὸν καὶ σεῖς ἀνήκετε κάπως μὲ τὸ μέρος μας, προφανῶς θὰ φρονήτε τὰ ἴδια μὲ ἡμᾶς. Ἐάν ἀντιθέτως σκέπτεσθε καὶ ἀποφασίζετε μόνοι σας, καθεὶς εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν γνώμην του, (πλὴν ὅμως) ἡμεῖς εἴμεθα «ἀθῶοι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου».¹⁹⁹ Καὶ τὰ γράφω αὐτὰ ὅχι διότι δὲν ἔχω ἐμπιστοσύνην εἰς σᾶς, ἀλλὰ διὰ νά στηρίξω τὴν ἀμφίβολον στάσιν μερικῶν μὲ τὸ νά κάμω γνωστὴν τὴν γνώμην μου. Ὅτι δηλαδὴ δὲν θὰ γίνου-
15 νουν δεκτοὶ (ἀπὸ ἡμᾶς) μερικοὶ εἰς κοινωνίαν, οὔτε, ἐφ' ὅσον ἐδέχθησαν χειροτονίαν ἀπὸ αὐτοῦς, ὅταν ἀργότερον ἐπέλθῃ εἰρήνη, νά ἀγωνισθοῦν νά ἐντάξουν τοὺς ἑαυτοῦς των εἰς τὸ (κανονικὸν) ἱερατικὸν πλήρωμα.
- (Τέλος) ὅλον τὸν κλῆρον, τόσον τὸν ἐντὸς τῆς πόλεως, ὅσον καὶ τὸν τῆς ἐπαρχίας, μαζὶ μὲ ὅλον τὸν λαὸν ὁ ὁποῖος εὐλαβεῖται τὸν Κύριον, χαιρετίζομεν διὰ μέσου
20 σοῦ.²⁰⁰

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 241 (ΣΜΑ' — CCXLI)²⁰¹ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ²⁰²

- (Ἀσφαλῶς), ὅχι διὰ νά πολλαπλασιάσωμεν τὰς θλίψεις σου, δὲν φειδόμεθα πολλάκις νά ἀναφέρωμεν εἰς τὰς πρὸς τὴν τιμιότητά σου ἐπιστολάς τὰς (διαφόρους) δυσκολίας, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς διὰ νά δώσωμεν κάποιαν παρηγορίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας μὲ τοὺς στεναγμούς (μας), οἱ ὁποῖοι ὅταν ἐξέρχονται, εἶναι κάπως φυσικὸν νά διασκεδάζουν τὸν πόνον, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει εἰς τὸ θάθος (τῆς καρδίας), καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νά παρακινήσωμεν τὴν μεγαλοψυχίαν σου εἰς ἐκτενεστέραν προσευχὴν ὑπὲρ τῶν
5 Ἐκκλησιῶν.²⁰³ Ἀλλωστε καὶ ὁ Μωυσῆς προσήυχετο

198. Χαρακτηριστικοὶ οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Μ. Β. περὶ τῶν χειροτονιῶν τῶν αἱρετικῶν. Πρβλ. καὶ στ. 15 - 18.

199. Ματθ. 27, 24.

200. Ἐννοεῖται ὁ ὀρθόδοξος μητροπολίτης Εὐφρόνιος (βλ. σημ. 149).

201. Ἐγράφη τὸ 376.

202. Βλ. σημ. 127.

203. Ὅχι ἀπλῆς ἐντόπῳσιν, ἀλλὰ κατάπληξιν προξενεῖ ἡ σταθερὰ πίστις - ἐμπιστοσύνη καὶ ὁ στηριγμὸς τοῦ Μ. Β. εἰς τὰς προσευχὰς τῶν ἀληθινῶν ἐπισκόπων τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἦσαν οἱ Ἅγιοι καὶ Ὁμολογηταὶ ἐπίσκοποι Εὐσέβιος Σαμσατῶν, Μελέτιος Ἀντιοχείας καὶ Ἀθανάσιος ὁ Μέγας. Ὡς ἔχομεν πολλὰκις τονίσει, αἱ πρὸς αὐτοὺς Ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. Β. παρουσιάζουν μέγα ἐκκλησιαστικὸν καὶ πνευματικὸν ἐνδιαφέρον.

προφανῶς πάντοτε ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. "Όταν ὅμως οὗτος (ὁ λαός) ἠγωνίζετο ἐναντίον τοῦ Ἀμαλὴκ, δὲν κατεβίβασε τὰς χεῖρας ἀπὸ τὸ πρῶν ἕως τὸ θράδν, ἀλλ' ἡ ὑψώσις τῶν χειρῶν τοῦ Ἀγίου ἐτελείωσε μαζί μὲ τὸ τέλος τῆς μάχης.²⁰⁴

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 242 (ΣΜΒ'—CCXLII)²⁰⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΥΤΙΚΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ²⁰⁶

1. Ἐφ' ὅσον ὁ "Άγιος Θεὸς ὑπόσχεται εἰς ὄσους ἐλπίζουν εἰς Αὐτὸν τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ κάθε θλίψιν, μολοντί ἡμεῖς ἔχομεν ἐγκαταλειφθῆ²⁰⁷ εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους τῶν συμφορῶν καὶ θασσανιζόμεθα ἀπὸ τὰς τρικυμίας, τὰς ὁποίας ἐγείρουν ἐναντίον μας τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἐν τούτοις (ἀκόμη) ἀντέχομεν, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος μᾶς ἐνισχύει, καὶ δὲν ἐχα-
5 λαρώσαμεν τὴν ἔντασιν τοῦ ζήλου χάριν τῶν Ἐκκλησιῶν. Οὔτε, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς κακοκαιρίαν, ὅτε ὑψώνεται τὸ κύμα (ἀπειλητικόν), ἀπηλπισμένοι διὰ τὴν σωτηρίαν (μας) περιμένομεν τὴν καταστροφὴν. Ἀντιθέτως, ἀκόμη διατηροῦμεν ὅσον ζῆλον δυνάμεθα, ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι καὶ ὁ καταποθεὶς ἀπὸ τὸ κῆτος (Προφή-
10 τῆς Ἰωνᾶς), χάρις εἰς τὸ ὅτι δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἐβόησε (προσευχόμενος) εἰς τὸν Κύριον, ἐκρίθη ἄξιος σωτηρίας.²⁰⁸ Παρομοίως λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, μολοντί ἔχομεν φθάσει εἰς τὸ ἔσχατον θάθος τῶν συμφορῶν, ἐν τούτοις δὲν ἐγκαταλείπομεν τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν,

204. Βλ. Ἐξ. 17, 8 κἑξ.

205. Ἐγράφη τὴν ἄνοιξιν τοῦ 376 καὶ μετὰ τῆς ἐπομένης (Ἐπιστ. 243) διεκομίσθησαν εἰς τοὺς παραλήπτας ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων Δωροθέου (βλ. σημ. 179) καὶ Σαγκτησίμου (βλ. σημ. 180).

206. Παρὰ τὴν γενικὴν ἐπιγραφὴν τῆς, ἡ Ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν πάπαν Ρώμης Δάμασον Α' (366 - 384), πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπηύθυνεν ὁ Μ. Β. καὶ τὴν Ἐπιστ. 70 (βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 55, σημ. 166). Ἐξ ἄλλου πρὸς τοὺς Δυτικούς ἀπηρθύνθησαν καὶ αἱ Ἐπιστ. 90 - 92 (ἱ.δ., σ. 92, σημ. 357). Πᾶσαι δὲ αἱ Ἐπιστ. αὗται μετὰ τῆς ἐπομένης (243) καὶ τῆς 263 ἀποτελοῦν μίαν ὁ μ α ῥ α περιέχουσαν τὸ σχέδιον τοῦ Μ. Β. πρὸς συγκρότησιν ἐν Ἀνατολῇ τῇ συμμετοχῇ καὶ βοηθείᾳ τῶν Δυτικῶν μεγάλης συνόδου πρὸς ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων αὐτῆς, πλὴν εἰς μάτην. Τοὺς εἰδικούς ἢ γενικωτέρους λόγους τῆς τοιαύτης τακτικῆς τῶν Δυτικῶν ἔχομεν ἤδη ἀναφέρει κατὰ τὸν σχολιασμόν τῶν ἀνωτέρων Ἐπιστολῶν.

207. Οἱ Beved., Defer. καὶ Courtonne προτιμοῦν τὴν περισσότερον μαρτυρημένην γραφὴν «ἀπελήφθημεν» (= ἀπακλείσθημεν). Ἡμεῖς δμως προτιμῶμεν τὴν γραφὴν τῶν κωδ. LC «ἀπελείφθημεν». Ὁμοίως καὶ ὁ ΠΧ.

208. Ἰωνᾶ, κεφ. 2.

ὅλλ' ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη βλέπομεν πέριξ ἡμῶν τὴν βοήθειάν Του.

- Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς τώρα, τιμιώτατοι ἀδελφοί μας, στρέφομεν τὰ βλέμματα πρὸς σᾶς, τοὺς ὁποίους θεθαίως
 15 πολλάκις κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θλίψεως (μας) ἀνεμείναμεν νὰ μᾶς παρουσιασθῆτε (βοηθοί). Ὅταν ὁμως διεψεύσθημεν εἰς τὴν ἐλπίδα μας, εἴπομεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἡμεῖς τό: «περιέμεινα κάποιον νὰ μὲ συμπονέσῃ καὶ δὲν παρουσιάσθῃ (κανεῖς). Ἐπίσης (ἀνεζήτησα νὰ εὐρω) παρηγορητάς μου καὶ δὲν εὐρήκα». ²⁰⁹ Διότι εἶναι τόσον πολλὰ καὶ μεγάλα τὰ παθήματά μας, ὥστε ἔφθασεν (ἡ φήμη των) εἰς τὰ πέρατα τῆς γνωστῆς μας Οἰκουμένης. Ἐφ' ὅσον δέ, «ὅταν πάσῃ ἐν μέλος (τοῦ σώματος), συμπάσχουν ὅλα τὰ μέλη», ²¹⁰ ἔπρεπεν ἀσφαλῶς μαζὶ μὲ ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἔχομεν καταπονηθῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον, νὰ ἐκδηλωθῇ συμπαθῶς καὶ ἡ ἰδική σας εὐσπλαγχνία. Διότι θεθαίως ὄχι ἡ ἐγγύτης τῶν μερῶν, ἀλλ' ἡ πνευματικὴ ἔνωσις συνήθως δημιουργεῖ τὴν οἰκειότητά, ἡ ὁποία πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς
 25 ἀγάπης σας.

2. Ἄρά γε ὁμως διατὶ τέλος πάντων οὔτε ἐπιστολὴ παρηγορητικὴ οὔτε ἐπίσκεψις ἀδελφῶν οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅσα μᾶς ὀφείλονται ἀπὸ τὸν νόμον τῆς ἀγάπης δὲν συνέβη (νὰ γίνῃ ἐκ μέρους σας); Εἶναι μάλιστα (τοῦτο) τὸ δέκατον τρίτον ἔτος ἀφ' ὅτου ἠγέρθη ἐναντίον μας ὁ αἰρετικὸς πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον συνέβησαν
 5 εἰς τὰς Ἐκκλησίας περισσότεραι θλίψεις ἀπὸ ὅσας ἀναφέρονται ἐξ ἀρχῆς τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. ²¹¹ Τὰς λεπτομερείας ὁμως αὐτῶν (τῶν θλίψεων) ἀποφεύγομεν νὰ σᾶς ἐκθέσωμεν, (ἐπειδὴ φοβούμεθα) μήπως κατὰ κάποιον τρόπον ἡ ἀδυναμία τοῦ λόγου μας ἀτονήσῃ τὴν ζωηράν παράστασιν τῶν συμφορῶν. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διότι δὲν νομίζομεν ὅτι σεῖς ἔχετε ἀνάγκην ἀπὸ (παρομοίαν) διδασκαλίαν, ἐφ' ὅσον ἤδη ἀπὸ καιρὸν ἐκ τῆς (κυκλοφορούσης) φήμης ἔχετε πληροφορη-
 10 θῇ τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς καταστάσεώς (μας).

Ἴδού ὁμως μία περίληψις τῆς συμφορᾶς (μας): τὰ

209. Ψαλμ. 68, 21. Εἰς τὴν § 1 μόνον ἐμμέσως ἐμλεῖ ὁ Μ.Β. περὶ τῆς ἐγκαταλείψεως των ἐκ μέρους τῶν Δυτικῶν. Ἄλλ' ἡ § 2 θὰ ἀρχίσῃ μὲ τὸ ἐρώτημα - παράπονον: «Διὰ τί τέλος πάντων...»

210. Α' Κορ. 12, 26.

211. Τὸν διωγμὸν ἐναντίον των Ὁρθόδοξων ἡγείραν ὁ Ἀρειανὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Οὐάλης ἅμα τῇ ἀνάσσει του εἰς τὸν θρόνον, ἦτοι τὸν Ἰανουάριον τοῦ 364, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὁρθόδοξου αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ (363 - 64). Ἀντιθέτως εἰς τὴν Δύσιν αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Οὐάλεντος, ἀλλ' Ὁρθόδοξος Οὐαλεντινιανὸς Α' (364—375).

- πλήθη ἔχουν ἐγκαταλείψει τοὺς οἴκους τῆς προσευχῆς καὶ συναθροίζονται εἰς τὰς ἐρήμους. Ἄλλο θέαμα ἐλεεινόν: αἱ γυναῖκες, τὰ παιδιὰ, οἱ γέροντες καὶ οἱ ἄλλοι ἀσθενεῖς εἰς καιρὸν χειμῶνος μὲ ραγδαίας θροχάς καὶ χιονοπτώσεις καὶ ἀνέμους καὶ παγετούς, ἄλλ' ἐπίσης καὶ
- 15 κατὰ τὸ θέρος κάτω ἀπὸ τὸν φλογερὸν ἥλιον ταλαιπωροῦνται εἰς τὸ ὑπαιθρον.²¹² Καὶ τὰ ὑποφέρουν (ὄλα) αὐτά, διότι δὲν θέλουν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν πονηράν ζύμην τοῦ Ἀρείου²¹³.

3. Πῶς ἄρα γε θὰ ἦτο δυνατόν αὐτὰ νὰ σᾶς τὰ παραστήσῃ ζωηρῶς ὁ λόγος, ἐάν ἡ ἰδία ἡ (προσωπικὴ) ἐμπειρία καὶ ἡ διὰ τῶν (ιδίων) ὀφθαλμῶν θέα δὲν σᾶς κινήσῃ τὴν συμπάθειαν; Δι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς παρακαλοῦμεν τώρα τοῦλάχιστον νὰ τείνετε χεῖρα βοηθείας πρὸς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι ἤδη εἶναι γονατισμέναι (ἀπὸ τὰς δοκιμασίας), καὶ νὰ ἀποστείλετε μερικοὺς οἱ ὁποῖοι θὰ ὑπενθυμίσουν (εἰς τοὺς πιστοὺς)
- 5 τὰς ἀνταμοιβάς, αἱ ὁποῖαι ἐπιφυλλάσσονται διὰ τὴν ὑπομονὴν τῶν παθημάτων χάριν τοῦ Χριστοῦ.²¹⁴ Διότι εἶναι φυσικὸν νὰ μὴ ἐπιδρᾷ τόσον ὁ λόγος ἐνὸς οἰκείου, ὅσον παρηγορεῖ ὁ λόγος κάποιου ξένου, μάλιστα ὅταν προέρχεται ἀπὸ ἄνδρας οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ διακρίνονται διὰ τὴν ἀρίστην διαγωγὴν των.²¹⁵ Καὶ ὡς
- 10 τοιοῦτους ἡ (κυκλοφοροῦσα) φήμη²¹⁶ μεταξὺ ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρει ἐσᾶς, ὅτι δηλαδὴ ἔχετε παραμείνει ἀτρωτοὶ (καὶ ἀκέραιοι) ὡς πρὸς τὴν πίστιν, ὅτι ἔχετε διαφυλάξει ἀπαράβιαστον τὴν ἀποστολικὴν παρακαταθήκην (καὶ παράδοσιν).²¹⁷

- Ἄλλ' ὅμως δὲν εἶναι καὶ ἡ ἰδική μας κατάστασις τοιαύτη. Τούναντίον, εὐρέθησαν μεταξὺ μας μερικοὶ οἱ ὁποῖοι ἀπὸ φιλοδοξίαν καὶ ἔπαρσιν, ἡ ὁποία ἰδιαιτέρως καταστρέφει τὰς ψυχὰς τῶν Χριστιανῶν, ἀπετόλμησαν
- 15 (νὰ ἐκστομίσουν) μερικὰς νεωτεριστικὰς διδασκαλίας (περὶ πίστεως), ἀπὸ τὰς ὁποίας αἱ Ἐκκλησίαι, ἀφοῦ διε-

212. Πρβλ. σημ. 161, ὡς καὶ τὰς Ἐπιστ. 74, 75 καὶ 76 (3 ΜΒΑ, σ. 64 κέξ.).

213. Πρβλ. Ματθ. 16, 6, περὶ «τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων», καὶ σημ. 288 καὶ 339.

214. Πρβλ. Ρωμ. 8, 28 καὶ Β' Κορ. 1, 5 - 7.

215. Ψυχολογικὴ καὶ παιδαγωγικὴ παρατήρησις.

216. Πρβλ. Ἀγ. Ἰγνατίου, Πρὸς Ρωμ., I (ΒΕΠΕΣ, 2, σ. 274, στ. 14 - 16).

217. Αἱρέσεις καὶ διαιρέσεις ἐγνώρισε πολλὰς καὶ ἡ Δύσις, ἀλλ' ἐπεβλήθησαν ἐπ' αὐτῶν τελικῶς οἱ πάπαι διὰ τοῦ πρωίμως ἐκδηλωθέντος ἀπολυταρχικοῦ τῶν πνευμάτων, τὸ ὅποion ὅμως δὲν ἀφῆκε μέχρι τέλους «ἀτρώτους» τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀποστολικὴν Παράδοσιν. Τὸ ἀπόστολον τοῦ ἀπολυταρχικοῦ «μαζικόν» πνεῦμα ὑποταγῆς τῶν πάντων εἰς τὸν πάντα ὑπέταξεν ὁλόκληρον καὶ συμπαγῆ τὴν Δύσιν καὶ εἰς τὴν αἴρουν!

20 θρώθησαν, ὅπως ἀκριβῶς τὰ τρυπημένα δοχεῖα, ἐδέχθησαν τὴν διαφθορὰν τῆς αἰρέσεως ἢ ὅποια εἰσέρρευσεν εἰς αὐτάς. Ὅμως σεῖς, ἀγαπητοὶ καὶ περιπόθητοί μας (ἀδελφοί), γίνετε εἰς μὲν τοὺς τραυματίας λατροί, εἰς δὲ τοὺς ὑγιεῖς προπονηταί. Δηλαδή ὅσον μὲν τμήμα εἶναι ἄρρωστον νὰ τὸ θεραπεύετε, ὅσον δὲ εἶναι ὑγιὲς νὰ τὸ ἀσκήτε εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν (καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνας).²¹⁸

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 243 (ΣΜΓ'—CCXLIII)²¹⁹

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΤΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ²²⁰
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΥΣΕΩΣ ΤΩΝ
ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ (ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ)

1. Πρὸς τοὺς ἀληθῶς θεοφιλεστάτους καὶ λίαν ἀγαπητοὺς ἀδελφούς καὶ ὁμόφρονas συλλειτουργούς ἐπισκόπους τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ὁ Βασίλειος, ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας.

5 Ἐφ' ὅσον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατεδέχθη ἅφ' ἑνός νὰ ὀνομάσῃ Σῶμα Του ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἅφ' ἑτέρου ἔκαμε τὸν καθένα ἀπὸ ἡμᾶς μέλη ἀναμεταξύ μας, ἐχάρισε καὶ εἰς ὅλους ἡμᾶς τὴν δυνατότητα νὰ ἔχωμεν στενὸν δεσμόν μετ' ὅλους, ὅπως τὰ μέλη συνδέονται ἀρμονικῶς.²²¹ Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, μολονότι εἴμεθα πάρα πολλοὶ χωρισμένοι μεταξύ μας ὡς πρὸς τὰς κατοικίας, ὅμως ἀπὸ ἀπόψεως τοῦλάχιστον ἐνότητος εὐρισκόμεθα πλησίον μεταξύ μας.²²² Ἐπειδὴ λοιπὸν «δὲν δύναται ἡ κεφαλὴ νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς πόδας: δὲν σὰς ἔχω ἀνάγκην»,²²³ ἐξάπαντος οὔτε καὶ σεῖς θὰ ἀνεχθῆτε νὰ

218. Εἰς τὴν Ἐπιστ. 239 (§ 2, 1 κἑ.), πρὸς τὸν Ἀγ. Εὐσέβιον Σαμσοάτων, ὁ Μ. Β., ἀφοῦ ἐκφράζει τὴν ἐκ μικρᾶς πείρας αὐστηρὰν γνώμην του περὶ τῶν Δυτικῶν καὶ τῆς ἐκ μέρους τῶν ὁσθησίας, γράφει ὅτι ἤθελε νὰ γράψῃ ἀπ' αὐθείας εἰς τὸν πάπαν τὰ ὅσα γράφει σχετικῶς πρὸς τὸν Εὐσέβιον. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπραξε. Χάριν τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας στυπνίγει τὸ παράπονον του καὶ παρακαλεῖ καὶ ἐλπίζει...

219. Βλ. σημ. 205.

220. Βλ. 3 MBA, σ. 98, σημ. 393 (Ἐπιστ. 92). Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι ἐγκύκλιος, κατὰ τὸν καθιερωμένον τύπον τῆς Ἐπιστολογραφίας καὶ πυκνοτάτη εἰς περιεχόμενον, χαρακτηριστικὴ δὲ τοῦ βασιλευμένου θρόνου.

221. Πρὸς Α' Κορ. 12, 12 κἑ.

222. Τὴν ἰδέαν ἐπαναλαμβάνει συχνάκις ὁ Μ. Β. Πρὸς Α' Κορ. καὶ εἰς Ἐπιστ. 242 (§ 1, 23 - 26).

223. Α' Κορ. 12, 21.

μᾶς ἀπαρνηθῆτε. Τοῦναντίον, τόσον πολὺ θὰ δείξετε συμπάθειαν εἰς τὰς θλίψεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔχομεν παραδοθῆ ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν μας, ὅσον καὶ ἡμεῖς συγχαίρομεν μαζί σας καθὼς δοξάζεσθε μὲ τὴν εἰρήνην τὴν ὁποῖαν σᾶς ἐχάρισεν ὁ Κύριος.

- 15 Καὶ ἄλλοτε θεθαίως ἐπεκαλέσθημεν τὴν ἀγάπην σας εἰς βοήθειάν μας καὶ συμπάθειαν²²⁴. Ἐξάπαντος ὁμοί, διότι δὲν εἶχε συμπληρωθῇ ἡ τιμωρία μας, δὲν ἀπεφασίσαστε νὰ κινήσετε εἰς βοήθειάν μας. Ἄλλ' ἤδη ἰδιαίτερος ζητοῦμεν διὰ μέσου τῆς εὐλαθείας σας νὰ γίνῃ γνωστὴ ἡ ἰδική μας ἀκαταστασία καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν αὐτοκράτορα τῆς ἰδικῆς σας Χώρας²²⁵. Ἐάν ὁμοῦ αὐτὸ εἶναι δύσκολον, τοῦλάχιστον νὰ ἔλθουν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς πρὶν ἐπίσκεψιν καὶ παρηγορίαν τῶν θλιβομένων, διὰ νὰ γυμρίσουν ἐποπτικῶς τὰς συμφορὰς τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι ἀκριβῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνουν πιστευταὶ ἐξ ἀκριβῆς, ἕνεκα τοῦ ὅτι δὲν εὐρίσκεται κανεὶς λόγος νὰ σᾶς
- 25 παραστήσῃ ἀκριβῶς τὴν κατάστασίν μας.

2. Λοιπὸν, τιμωτάτοι ἀδελφοί, μᾶς ἔχει εὔρει εἰς διωγμός, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶναι ὁ σκληρότερος ἐξ ὅλων. Διότι καταδιώκονται οἱ ποιμένες, διὰ νὰ διασκορπισθοῦν τὰ ποίμνια²²⁶. Καὶ τὸ ἀκόμη σκληρότερον εἶναι ὅτι, ἐνῶ ὅσοι κακοποιοῦνται ὑπομένουν τὰ παθήματα μὲ τὴν ἐσωτερικὴν θεβαιότητα τοῦ μαρτυρίου, ἀντιθέτως τὰ πλήθη δὲν τιμοῦν τοὺς ἀθλητὰς (τῆς πίστεως) ὡς μάρτυρας,
- 5 διότι τὸ χριστιανικὸν ὄνομα ἀνῆκει (καὶ) εἰς τοὺς διώκτας²²⁷. Ἐν εἶναι τώρα τὸ ἀδίκημα, τὸ ὁποῖον τιμωρεῖται σκληρῶς, ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν παραδόσεων τῶν Πατέρων. Δι' αὐτὸ (μόνον) ἐξορίζονται οἱ εὐσεβεῖς (Ὁρξόδοξοι) ἀπὸ τὰς πατρίδας των καὶ ὁδηγοῦνται εἰς τὰς ἐρήμους. Οὔτε ἡ πολιὰ (τῆς πρεσβυτικῆς ἡλικίας) εἶναι σεβαστὴ ἀπὸ τοὺς ἀδίκους δικαστὰς, οὔτε ἡ ἀσκησις τῆς εὐσεβείας, οὔτε ὁ εὐαγγελικὸς θεὸς διαρκείας ἀπὸ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν μέχρι τὸ γῆρας.
- 10 Ἄλλ' ἐνῶ κανεὶς κακοῦργος δὲν καταδικάζεται χωρὶς ἀνακρίσεις (καὶ ἀποδείξεις),^{227α} ἀντιθέτως ἐπίσκο-

224. Ἔννοοῦνται αἱ Ἐπιστ. 70 καὶ 92 ἀποσταλθεῖσαι τὸ 371 καὶ 372.

225. Πρόκειται περὶ τοῦ Ὁρθοδόξου αὐτοκράτορος τοῦ δυτικοῦ κράτους Γρατιανοῦ, υἱοῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ Α', ὅστις ἤδη ἀντατιθεὶς ὑπῆρξε συνάρχων τοῦ πατρὸς του, ἀπέμεινε δὲ μόνος τὸ 375/376.

226. Πρβλ. Ματθ. 26, 31· Μάρκ. 14, 27· καὶ Ζαχ. 13, 7: «παταίξει τοὺς ποιμένας καὶ ἐκσπάσκει τὰ πρόβατα...».

227. Ἦτο τοῦτο, μετὰ καὶ τῶν ἄλλων, χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς ἐπικρατοῦσης «σ υ γ χ ὁ σ ε ω ς» (ἐλ. τίτλον παροῦσης Ἐπιστολῆς).

227α. Πρβλ. Πράξ. 16, 37.

15 ποι συνελήφθησαν (μόνον) λόγω συκοφαντίας καὶ παραδίδονται εἰς τιμωρίας χωρὶς νὰ προσαχθῇ καμμία ἀποδείξεις διὰ τὰς κατηγορίας (ἐναντίον των).²²⁸ Μάλιστα μερικοὶ οὔτε (κἂν) ἐγνώρισαν κατηγοροὺς οὔτε προσήχθησαν εἰς δίκην οὔτε καὶ ἐσυκοφαντήθησαν καθόλου ἄλλ' ἀφοῦ ἡρπάγησαν ἄργὰ τὴν νύκτα, ἐστάλησαν μακρὰν ἐξορίαν καὶ (οὕτω) παρεδόθησαν εἰς τὸν θάνατον διὰ τῶν κακουχιῶν τῆς ἐρημίας.

20 Ἄλλὰ καὶ ὅσα ἀκολουθοῦν (ὡς συνέχεια) εἰς αὐτὰ εἶναι γνωστὰ εἰς τὸν καθένα, ἔστω καὶ ἂν ἡμεῖς τὰ ἀποσιωπήσωμεν. Δηλαδή ἐξορίαι πρεσβυτέρων, ἐξορίαι διακόνων, διαρπαγὴ (τῶν οἴκων) ὄλου τοῦ κλήρου. Διότι κατ' ἀνάγκην (ἐν ἐκ τῶν δύο θὰ συμβῇ), ἡ «θὰ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα» (τῆς αἰρέσεως) ἡ θὰ παραδοθοῦν εἰς τὴν ὀδυνηρὰν φλόγα²²⁹ τῶν μαστιγώσεων. Ἐπειτα στεναγμοὶ τῶν λαῶν, συνεχῇ δάκρυα, εἴτε κατ' ἰδίαν εἴτε δημοσίως, καθ' ὅτι ὅλοι θρηνοῦν ἀναμεταξύ των τὰ παθήματά των. Διότι ἀσφαλῶς κανεὶς δὲν εἶναι τόσον λιθοκάρδιος, ὥστε, ἐνῶ ἐστερήθη τὸν πατέρα του, νὰ ὑποφέρῃ ἀτάραχος τὴν ὀρφανίαν. Κλαίοντες ἀκούονται εἰς τὴν πόλιν, κλαίοντες ἀκούονται εἰς τοὺς ἀγρούς, εἰς τοὺς δρόμους, εἰς τὰς ἐρήμους. Μία θλιβερά φωνὴ (ἀκούεται) καθ' ὅτι ὅλοι ὁμιλοῦν περὶ τῶν λυπηρῶν (γεγονότων). Ἀπεμακρύνθη ἡ χαρὰ καὶ ἡ πνευματικὴ εὐφροσύνη. Αἱ ἑορταὶ μας μετεβλήθησαν εἰς πένθος²³⁰, οἱ οἴκοι τῶν 30 προσευχῶν ἐκλείσθησαν, τὰ θυσιαστήρια τῆς πνευματικῆς λατρείας ἀργοῦν. Δὲν γίνονται πλέον συναθροίσεις τῶν Χριστιανῶν, δὲν προΐστανται οἱ διδάσκαλοι, δὲν γίνονται σωτήρια διδασκαλίας οὔτε πανηγύρεις οὔτε ὑμνωδία νυκτερινὰ οὔτε ἡ μακαρία ἐκείνη ἀγαλλίασις τῶν ψυχῶν, ἡ ὁποία γεννᾶται εἰς τὰς ψυχὰς ὅσων πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον κατὰ τὰς (λατρευτικὰς) συνά 35 ξεις καὶ τὴν μετοχὴν εἰς τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Πράγματι, εἰς ἡμᾶς ἀρμόζει νὰ λέγωμεν ὅτι: «δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἄρχων οὔτε προφήτης οὔτε ἡγούμενος οὔτε προσφορά οὔτε θυμίαμα οὔτε κἂν τόπος διὰ νὰ προσφερθῇ θυσία ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ νὰ εὐρωμεν ἔλεος»²³¹. 40

228. Ὡς γνωστόν, τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπαναλαμβάνει πολλάκις ὁ Μ. Β. εἰς τὰς ἀπολογητικὰς περὶ ἑαυτοῦ Ἐπιστολάς.

229. Δανιήλ 3, 7, 11.

230. Πρβλ. Ἀμώς 8, 10 καὶ Τωβ. 2, 6.

231. Δανιήλ 3, Ὕμνος Τριῶν Παίδων, στ. 14. Ὁλόκληρος ἡ § 2 εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ζωηρότητα τῆς περιγραφῆς, τὸ πυκνότερον περιχόμενον, τὸν μεταπλασμὸν ἀγιογραφικῶν χωρίων, καθίσταται δὲ ζωηρότερα διὰ τοῦ ἀσυνδέτου σχήματος.

3. Αὐτὰ θεθαίως τὰ γράφομεν πρὸς ὅσους τὰ γνωρίζουν, διότι δὲν ὑπάρχει κανὲν μέρος τῆς Οἰκουμένης τὸ ὁποῖον νὰ ἀγνοῇ πλέον τὰς ἰδικάς μας συμφοράς. Ἐπομένως δὲν θὰ πρέπη νὰ νομίζετε ὅτι λέγομεν ταῦτα χάριν διδασκαλίας, ἀλλ' οὔτε διὰ νὰ τὰ ὑπενθυμίσωμεν εἰς τὴν κοσμιότητά σας. Διότι γνωρίζομεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μᾶς λησμονήσετε κάποτε, τοῦλάχιστον ὄχι περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἡ μήτηρ τὰ γεννήματα τῆς κοιλίας της²³². Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅσοι ὑποφέρουν ἀπὸ κάποιον ὑπερβολικὸν πόνον συνηθίζουν μὲ τοὺς στεναγμοὺς νὰ ἀνακουφίζουν κάπως τοὺς πόνους, αὐτὸ ἀκριβῶς κάμνομεν καὶ ἡμεῖς. Ὡσὰν δηλαδὴ νὰ ἀποβάλλωμεν τὸ θάρος τῆς λύπης μὲ ὅσα ἀνακοινώνομεν εἰς τὴν ἀγάπην σας τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας συμφοράς μας²³³. Καὶ τοῦτο, μήπως, ἀφοῦ κινήθητε κάπως ἐντονώτερον εἰς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν προσευχάς (σας), ἐξιλεώσετε τὸν Κύριον νὰ συμφιλωθῇ μαζί μας.
- 10 Ἄλλ' ἐὰν θεθαίως ὑπῆρχον μόναι αἱ θλίψεις αἱ ὁποῖαι μᾶς κατεπόνουν, θὰ ἡδυνάμεθα τοῦλάχιστον νὰ συμβουλεύσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ εἰρηνεύουν καὶ (μάλιστα) νὰ χαίρουν εἰς τὰ παθήματα χάριν τοῦ Χριστοῦ²³⁴, ἐφ' ὅσον «δὲν εἶναι ἄξια τὰ παθήματα τῆς παρούσης ζωῆς πρὸς τὴν μελλοντικὴν δόξαν ἡ ὁποία θὰ μᾶς ἀποκαλυφθῇ»²³⁵. Ἦδη ὅμως φοβούμεθα μήπως κάποτε, ἐνόσω προχωρεῖ τὸ κακόν, ὅπως ἀκριβῶς προχωρεῖ μία φλόγα διὰ μέσου τοῦ δάσους τὸ ὁποῖον καίεται, ἀφοῦ κατακαύσῃ τὰ πλησίον (μέρη), ἀρχίσῃ νὰ καίῃ καὶ τὰ μακρύτερα. Διότι ἐπεκτείνεται τὸ κακόν τῆς αἰρέσεως καὶ ὑπάρχει φόβος μήπως, ἀφοῦ καταφάγῃ τὰς ἰδικάς μας Ἐκκλησίας, ἐξαπλωθῇ τελικῶς καὶ εἰς τὸ ὑγιὲς μέρος τῆς ἰδικῆς σας περιοχῆς²³⁶.
- 20 Ἴσως λοιπὸν πρῶτον, διότι εἰς ἡμᾶς ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, παρεδόθημεν πρῶτοι πρὸς καταθρόχθισιν εἰς τοὺς ὠμοφάγους ὀδόντας τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ.²³⁷

232. Ἡσ. 49, 15.

233. Ψυχολογικὴ παρατήρησις ἐπαναλαμβανομένη καὶ εἰς ἄλλας Ἐπιστολάς ὑπὸ διαφόρους μορφάς διατυπώσεως (πρβλ. Ἐπιστ. 241, 3 - 5· 243, 3, 7 - 8· 263, 1, 8 - 11).

234. Πρβλ. Πράξ. 5, 41· Φιλίπ. 1, 29· Κολασ. 1, 24· Ἰακ. 1, 2.

235. Ρωμ. 8, 18.

236. Καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐμπρησμοῦ πολλάκις καὶ διαφοροτρόπως ἐφαρμόζει ἐπὶ τῆς αἵρέσεως ὁ Μ. Β. Πρβλ. ἰδίᾳ χαρακτηριστικὴν διατύπωσιν αὐτῆς εἰς Ἐπιστ. 222, 9 - 15 καὶ 248, 4 - 6.

237. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 8. Ἐξ ὅσων πολλὰχὺ καὶ περὶ τῶν προσωπικῶν τῶν θλίψεων λέγει ὁ Μ. Β., ἡ ἀπόδοσις τῶν δοκιμασιῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰς «πλεονασμὸν ἁμαρτίας» (πρβλ. καὶ § 1, 15—19 τῆς παρούσης) ἀπετέλει πίστιν αὐτοῦ, δεῖγμα ἀτομικοῦ καὶ συλλογικοῦ πνεύματος ταπεινώσεως.

ἴσως ἐπειτα, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πιθανώτερον, ἐπειδὴ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἤρχισε (νὰ κηρύττεται) ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας μέρη καὶ ἔφθασεν εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην, δι' αὐτὸ ὁ κοινὸς ἐχθρὸς τῶν ψυχῶν μας (Διάβολος) ἀγωνίζεται ὥστε τὰ σπέρματα^{237α} ἀποστασίας (ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν), τὰ ὅποια ἔχουν τὴν ἀρχὴν τῶν εἰς τὰ ἴδια μέρη (τῆς Ἀνατολῆς), νὰ διαδοθοῦν εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην. Εἰς ὅσους δηλαδὴ ἔλαμψεν ὁ φωτισμὸς τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ^{237β}, εἰς αὐτοὺς μηχανεύεται (ὁ Διάβολος) νὰ φθάσῃ καὶ τὸ σκότος τῆς ἀσεβείας²³⁸.

4. Θεωρήσατε λοιπὸν ἰδικὰ σας τὰ παθήματά μας, ὡς γνήσιοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου. Οὔτε χάριν χρημάτων οὔτε χάριν δόξης οὔτε χάριν κάποιου ἄλλου προσκαιροῦ (ἀγαθοῦ) ἀγωνιζόμεθα, ἀλλὰ χάριν τοῦ κοινοῦ κτήματος, τοῦ πατρικοῦ θησαυροῦ τῆς ὑγιοῦς πίστεως, μένομεν σταθεροὶ εἰς τὸν ἀγῶνα. Συμπονέσατέ μας, ὦ φιλάδελφοι, διότι μεταξὺ μας τὰ μὲν στόματα τῶν εὐσεβῶν ἔχουν κλεισθῇ, ἐνῶ ἔχει ἀπολυθῇ κάθε θρασεῖα καὶ θλάσφημος γλῶσσα ὧσων ἐκστομίζουσιν λόγους ἀδίκους (καὶ ἀσεβεῖς) κατὰ τοῦ Θεοῦ.²³⁹ «Οἱ στῦλοι καὶ οἱ θεμέλιοι τῆς ἀληθείας»²⁴⁰ ἔχουν διασκορπισθῇ (εἰς ἐξορίαν), ἐνῶ ἡμεῖς (οἱ λοιποὶ), οἱ ὅποιοι παρεβλέφθημεν λόγῳ μηδαιμότητος, στερούμεθα τοῦ μετὰ παρρησίας (καὶ ἐλευθερίας) λόγου.²⁴¹ Ἀνησυχῆσατε ἐντόνως^{241α} χάριν τῶν λαῶν καὶ μὴ βλέπετε μόνον τὴν ἀτομικὴν σας περίπτωσιν, τὸ ὅτι δηλαδὴ εἴσατε προσωρμισμένοι εἰς γαληνούς λιμένας, ἐπειδὴ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ σὰς χαρίζει κάθε προστασίαν ἀπὸ τὴν ἀνεμοζάλην τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας. Ἀντιθέτως, τείνατε χεῖρα (βοηθείας) καὶ πρὸς τὰς χειμαζομένας Ἐκκλησίας, μήπως, ἐάν ἐγκαταλειφθοῦν, πάθουν ὀλοκληρωτικὸν ναυάγιον ὡς πρὸς τὴν πίστιν. Στενάξατε δι' ἡμᾶς, διότι ὁ Μονογενὴς (Υἱὸς) θλασφμεῖται καὶ δὲν ὑπάρχει κάποιος νὰ ἀντικρούσῃ (τὴν θλασφημίαν). Γίνεται ἀρνήσις (τῆς Θεότητος) τοῦ Ἀγίου

237α. «Σπέρματα», κατὰ τοὺς κώδικας LC, ἀντὶ «ρήματα» (Courtonne).

237β. Β' Κορ. 4, 6.

238. Καὶ ἡ περὶ τοιοῦτου φθόνου τοῦ Διαβόλου ἰδέα πρωτότυπος, ἀλλὰ καὶ διδακτικὴ. «Ἄλλωστε τὸ κέντρον τοῦ κακοῦ, ὁ θάνατος, «φθόνῳ διαβόλου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον» (Σοφ. Σολ. 2, 24).

239. Ψαλμ. 74, 6.

240. Α' Τιμ. 3, 15. «Στῦλον καὶ ἰσθμὸν τῆς ἀληθείας» ὁ Ἀπ. Παῦλος καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ δὲ Μ. Β. ἐφαρμόζει τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων. Ἐννοοῦνται δὲ ἐνταῦθα κυρίως οἱ Ἅγιοι καὶ Ὁμολογηταὶ ἐπίσκοποι Εὐσέβιος, Σαμουὴλ καὶ Μελέτιος Ἀντιοχείας.

241. Πρὸλ. καὶ Ἐπιστ. 255, 15 - 16, σημ. 398 καὶ σημ. 636.

241α. Εἰς τὸ κείμεν. «ἀγωνιάσατε», ὅπερ ὁ ΠΧ μεταφράζει «ἀγωνιοῦσθε».

- Πνεύματος καὶ ἀπομακρύνεται ὅποιος δύναται νὰ ἀποδείξη ψευδῇ τὴν ἄρνησιν. Ἐχει ἐπικρατήσῃ (πλέον) ἡ πολυθεΐα²⁴². Μεταξὺ αὐτῶν (τῶν αἱρετικῶν) ὑπάρχει Θεὸς μέγας (ὁ Πατὴρ) καὶ μικρὸς (Θεός, ὁ Υἱός). Τὸ ὄνομα «Υἱός» δὲν θεωρεῖται ὡς ὄνομα (δηλωτικόν) ὑποστατικῆς φύσεως (θείας καὶ ὁμοουσίου πρὸς τὸν Γεννήτορα
- 20 Πατέρα), ἀλλὰ (ὀνομασία) κάποιας (κατωτέρας) τιμῆς. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον (ἐπίσης) δὲν θεωρεῖται ὅτι εἶναι (ἀπαραίτητον) συμπλήρωμα τῆς (τρισυποστάτου) Ἁγίας Τριάδος, οὔτε ὅτι εἶναι μέτοχον τῆς (μιας καὶ ἀμερίστου) θείας καὶ μακαρίας φύσεως, ἀλλ' ὅτι εἶναι κάποιο κτίσμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσκόπως καὶ τυχαίως παραπεταμένον (πλησίον εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν).
- 25 Ἄλλὰ «ποῖος θὰ δώσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν μου ὕδωρ καὶ εἰς τὰ θλέφαρά μου πηγὴν δακρύνων, διὰ νὰ κλαύσω»²⁴³ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος μαζί με αὐτάς τὰς πονηρὰς διδασκαλίας σπρώχνεται εἰς τὴν καταστροφήν; Παρασύρονται (καὶ τείνονται εὐήκοα) τὰ ὄντα τῶν ἀπλουστέρων. Ἡδὴ πλέον ἔχουν ἐξοικειωθῇ μετὰ τὴν αἱρετικὴν δυσσέθειαν (καὶ θλασφημίαν). Τὰ μικρὰ παιδιὰ τῆς Ἐκκλησίας (ἀπὸ νήπια) ἐκπαιδεύονται (καὶ
- 30 μεγαλώνουν) μετὰ τὰ ἀσεβῆ λόγια (τῆς αἱρέσεως). Τί ἄλλωστε θὰ ἠδύναντο νὰ κάμουν; Ἀπὸ αὐτοὺς (τοὺς αἱρετικούς τελοῦνται) αἱ θαπτίσεις, αἱ κηδεῖαι τῶν ἀποθανόντων, αἱ ἐπισκέψεις τῶν ἀσθενῶν, ἡ παρηγορία τῶν θλιβομένων, ἡ βοήθεια τῶν ταλαιπωρουμένων (καὶ ἀδυνάτων), αἱ παντὸς εἶδους προστασίαι, αἱ συμμετοχαὶ εἰς τὰ Μυστήρια. Ὅλα αὐτά, καθὼς τελοῦνται διὰ μέσου ἐκείνων
- 35 (τῶν αἱρετικῶν), γίνονται στενὸς δεσμὸς τῶν λαῶν, ὥστε νὰ ἔχουν τὸ ἴδιον φρόνημα μετὰ ἐκείνους. Συνεπῶς, μετὰ παρέλευσιν μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, ἀκόμη καὶ ἂν ἐπικρατήσῃ κάποια ἐλευθερία, δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἐλπίς πλεον ὅσοι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον (αὐτὴν) ἀπάτην νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας.²⁴⁴

242. Ὅχι μόνον ἡ εἰδωλολατρία, ἀλλὰ καὶ ἡ αἵρεσις, μάλιστα τοῦ Ἀρειανισμοῦ, καταντᾷ εἰς ἀθεΐαν ἀφ' ἑνὸς καὶ πολυθεΐαν ἀφ' ἑτέρου. Ἐξῆς γὰρ ὁμοῦς ὁ Ἰδιὸς ὁ Μ. Β. τὴν ἰδέαν του.

243. Ἱερ. 9, 1.

244. Ἡ ἀπὸ π ο σ ι μ α ν τ ι κ ῆ ς ἀπόψεως σημασία τῆς § 4 γενικῶς εἶναι ὁψίστη καὶ μάλιστα ὁ στ. 30: «Συνεκτρεφεται τὰ νήπια τῆς Ἐκκλησίας τοῖς λόγοις τῆς ἀσεβείας», ὁ ὁποῖος, δυστυχῶς, ἰσχύει διὰ τὰ παπικὰ Σχολεῖα («Écoles Chrétiennes») εἰς τὰς χώρας ἰδίᾳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς, τὰ ὅποια, ὡς γνωστόν, διευθύνουν παπικαὶ μοναχοὶ καὶ μοναχαί, οἱ γνωστοὶ «φρέρηδες - φλάρτοι» καὶ αἱ «καλογραφαί». Ἡ ἐπάρματος «Ὀνία» καὶ ἡ «Propaganda de Fidei» ἐξέρουν πολὺ καλὰ τί κάνουν», ἔταν ἀνυπόπτως διὰ τοὺς ἀφελεῖς ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων ἀγρεῖον τόσας ἀπλάστους παιδικὰς ψυχὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐπιδρῶν ποικιλοτρόπως καὶ ἀπὸ αἰ-

5. "Ενεκα τούτων ἔπρεπε πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς νὰ τρέ-
ξωμεν ὁμοῦ πρὸς τὴν σεμνότητά σας καὶ καθεὶς νὰ γίνῃ
διερμηνεὺς τῶν ἰδικῶν του δυσχερειῶν. Ἀλλὰ πρὸς τὸ
παρὸν καὶ μόνον τὸ ἐξῆς ἄς γίνῃ εἰς σᾶς δεῖγμα τῆς τα-
λαιπωρίας εἰς τὴν ὁποίαν ζῶμεν, τὸ ὅτι δὲν εἴμεθα ἐλεύ-
θεροι οὔτε νὰ ταξιδεύσωμεν. Διότι, ἐάν κάποιος ἤθελεν
ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν του, ἔστω καὶ δι' ἐλά-
5 χιστον χρόνον, θὰ ἀφήσῃ τὰ πλήθη (τῶν πιστῶν) ἐκτε-
θειμένα εἰς τοὺς καιροφυλακτοῦντας (ἐχθρούς). "Ομως
μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀντὶ πολλῶν ἀποστέλλομεν ἓνα,
τὸν εὐλαβέστατον καὶ ἀγαπητὸν μας ἀδελφὸν Δωρό-
θεον,²⁴⁵ τὸν συμπρεσβύτερον. Οὗτος εἶναι ἱκανὸς νὰ συμ-
πληρώσῃ μὲ τὴν ἀπ' εὐθείας ἐκθεσίν του καὶ ὅσα τυχόν
10 μᾶς διέφυγον εἰς τὴν ἐπιστολὴν, καθ' ὅτι ἔχει παρακο-
λουθήσει (καὶ γνωρίζει) τὰ πάντα μὲ ἀκρίβειαν καὶ εἶναι
(ἀνέκαθεν) ζηλωτὴς τῆς ὁρθῆς πίστεως. Ἀφοῦ λοιπὸν
τὸν ὑποδεχθῆτε μὲ εἰρηνικὴν διάθεσιν, νὰ τὸν ἀποστεί-
λετε ὀπίσω συντόμως κομιστὴν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν καὶ εὐ-
15 ρίστων εἰδήσεων περὶ τοῦ ζήλου τὸν ὁποῖον ἔχετε διὰ τὴν
βοήθειαν τῶν ἀδελφῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 244 (ΣΜΔ' — CCXLIV)²⁴⁶

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΤΡΟΦΙΛΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΙΓΩΝ²⁴⁷

1. Ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν σου, τὴν ὁποίαν (μοῦ)

ὧνων ἤδη κάμουν τὸ ἔργον τοῦ λεγομένου «λαϊκοῦ Οἰκουμενισμοῦ», ἦτοι
τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ Συγκρητισμοῦ ἢ, ἀπλούστερον, τὴν ἰσοπέ-
δωσιν τῶν πάντων!

245. Βλ. σημ. 179 καὶ 205.

246. Ἐγγράφῃ τοῦ θέρος τοῦ 376. Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι ἀπολογητικὴ.

247. Ὁ ἐπίσκοπος Πατروفίλος, τὸ πρῶτον ἐνταῦθα καὶ εἰς τὴν πρὸς
αὐτὸν ἐπίσης ἀπευθυνομένην Ἐπιστ. 250 ἀναφερόμενος, ἦτο κοινὸς φίλος
τῶν Εὐδοκίου Σεβαστείας (βλ. σημ. 142 καὶ 140) καὶ Μ. Β. Ἀλλ' ὅταν
ἐπληροφορήθῃ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Εὐδοκίου περὶ τῆς διαστάσεως τοῦτου
πρὸς τὸν Μ. Β., διετέθη, φαίνεται, ὑπὲρ τοῦ Εὐδοκίου καὶ ἔγραψε σχετικῶς
εἰς τὸν Μ. Β., ὅστις καὶ ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς παρουσίας ἐκτενοῦς
καὶ σπουδαίας Ἐπιστολῆς καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ τῆς Ἐπιστ. 250, ἀδελφρο-
τέρου ὅρου. Τελικῶς ὁ Πατروفίλος παρέμεινε πιστὸς φίλος τοῦ Μ. Β.

Ἡ ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς του ὠνομάζετο Α ἰ γ α ῖ (κατὰ τοὺς κώ-
δικας Αἰγαί, Α ἰ γ ε α ῖ καὶ Αἰγαίαι), αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ εἶναι ἡ πο-
λίχνη - λιμὴν πλησίον τῶν Ἀμανίδων Πυλῶν εἰς Κ ἰ λ ἰ κ ἰ α ν, γνω-
στὴ ὡς Ἀγιά - Σκάλα. (Καὶ τοῦτο, διότι ὁ κομιστὴς τῆς παρούσης Στρα-
τήγιος, ἀπῆρξε κομιστὴς καὶ τῆς ἱπομένης Ἐπιστ. 245, πρὸς τὸν ἐπίσκο-
πον Θεόφιλον, τῆς ἐπισκοπῆς Κασταβάλων τῆς Κιλικίας. Ὑπῆρχον καὶ αἱ
Α ἰ γ α ῖ τῆς Αἰολίδος, εἰς τὴν μεθόριον Αυσίας καὶ Μυσίας καὶ ἐπὶ τῆς
τελευταίας κείμεναι, βορείως τῆς Σμύρνης).

- ἀπέστειλες διὰ μέσου τοῦ ἀδελφοῦ μας Στρατηγίου²⁴⁸ τοῦ συμπρεσβυτέρου, καὶ μάλιστα τὴν ἀνέγνωσα εὐχαρίστως. Διότι πῶς ἦτο δυνατόν νὰ πράξω ἄλλως, ἐφ' ὅσον εἶχε γραφῇ ἀπὸ ἄνδρα ὁ ὁποῖος ἔχει καὶ σύνεσιν, ἀλλὰ καὶ καρδίαν διδασμένην ἀπὸ τὴν Ἐντολὴν τοῦ Κυρίου νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν ἀγάπην πρὸς ὅλους; (Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως) λοιπὸν περίπου κατενόησα τὴν αἰτίαν τῆς σιωπῆς κατὰ τὸ παρελθὸν χρονικὸν διαστήμα. Ὡμοιάζεις δηλαδὴ μὲ κάποιον ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς ἀπορίαν καὶ ἐκπληξιν: διατὶ ὁ γνωστὸς Βασίλειος, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν «ὑπηρετήσε» τὸν δεῖνα,²⁴⁹ ὁ ὁποῖος τάδε καὶ τάδε ἔκαμεν εἰς τὰς ἐξῆς περιόδους (χάριν ἐκείνου), ὁ ὁποῖος προετίμησε τὸν πόλεμον μὲ μυρίους (ἐχθρούς)²⁵⁰ χάριν τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸν ἕνα, (διατὶ) αὐτὸς τῶρα ἐγίνεν ἄλλος ἐξ ἄλλου καὶ ἀντὶ τῆς ἀγάπης ἀνέλαθε πόλεμον, καὶ ὅσα ἄλλα γράφεις, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπαρκῶς παρουσιάζεις τὴν ἐκπληξιν τῆς ψυχῆς (σου) διὰ τὴν παράλογον μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Μάλιστα καὶ ἂν κάπως μᾶς προσέβαλες, δὲν τὸ ἐδέχθην μὲ δυσκολίαν. Διότι δὲν εἶμαι τόσον ἀνεπίδεκτος νοθεσίας, ὥστε νὰ δυσαρεστοῦμαι μὲ τὰς φιλικὰς ἐπιπλήξεις τῶν ἀδελφῶν. Τόσον πολὺ μάλιστα ἀπέχω ἀπὸ τοῦ νὰ λυποῦμαι διὰ τὰ γραφόμενά (σου), ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ γελάσω δι' αὐτά. (Ἠπόρησα δηλαδὴ) πῶς, ἂν καὶ εἶναι τόσον πολλὰ καὶ τόσον μεγάλα ὅσα ἐφαίνετο ὅτι ἐστήριζον προηγουμένως τὴν μεταξύ μας φιλίαν, σὺ ὁ ἴδιος γράφεις ὅτι δι' ἀσημάντους πληροφορίας, αἱ ὁποῖαι ἔφθασαν μέχρι σέ, ἐξεπλάγης τόσον πολὺ. Ἄρα λοιπὸν καὶ σὺ ἔπαθες ὅτι παθαίνουν οἱ περισσότεροι (ἄνθρωποι). Οὗτοι δηλαδὴ, ἀφοῦ ἀφήσουν κατὰ μέρος τὴν ἐξέτασιν τῆς οὐσίας τῶν ζητημάτων, προσέχουν (μόνον) τοὺς ἀνθρώπους περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται καὶ γίνονται ὄχι ἐξετασταὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἐρευνηταὶ τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων, καὶ λησμονοῦν τὴν συμβουλὴν (τῆς Γραφῆς), ὅτι δὲν εἶναι καλὸν νὰ κάμνῃ κανεὶς προσωπικὰς διακρίσεις κατὰ τὴν δίκην²⁵¹.

248. Εἶναι ὁ ἀναφερθεὶς Στρατήγιος, πρεσβύτερος, ἄγνωστος ἄλλοθεν, «ποθηνότατος καὶ εὐλαχίστατος» καὶ μάλιστα «γνήσιος» φίλος καὶ συναργὸς τοῦ Μ. Β. (Ἐπιστ. 245, 4 - 7. Περὶ τοῦ Στρατηγίου τῆς Ἐπιστ. 345, τοῦ Λιθκίου πρὸς τὸν Μ. Β., βλ. τὸ ἀκόθι σελίδιον. Εἶναι δηλαδὴ ἀμφίβολον ἂν πρόκειται περὶ κυρίου ἐνθυιατοῦ).

249. Δηλαδὴ τὸν Εὐστάθιον Σεβασταίαν (βλ. σημ. 142).

250. Ἐννοοῦνται κυρίως ὅσα περιγράφει ὁ Μ. Β. εἰς τὰς Ἐπιστ., 95, 98 καὶ 99, περὶ τῆς φυγῆς δηλαδὴ στάσεως ἀπέναντι τοῦ τῶν παρὶ τὸν Θεόδοτον Νικοπόλεως, διότι ὑποπτεύετο ὁ Θεόδοτος τὴν σέξιν του πρὸς τὸν Εὐστάθιον.

251. Ἐλαφρὸς μεταπλασμὸς τῶν χωρίων Λευτ. 1, 17 καὶ Παρμ. 18, 5.

2. Ἐξ ἄλλου ὁμως, ἐπειδὴ «ὁ Θεὸς δὲν προσωπο-
ληπτεῖ»,²⁵² τὴν ἀπολογίαν τὴν ὁποίαν ἔχω ἐτοιμάσει διὰ
τὸ μέγα Δικαστήριον, δὲν θὰ ἀρνηθῶ νὰ τὴν κάμω γνω-
στὴν καὶ εἰς σέ. (Λέγω δηλαδὴ) ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ μέ-
ρους μας δὲν ὑπῆρξε κάποιον γεγονὸς, εἴτε ἀσήμαντον
εἴτε σημαντικώτερον, ὡς αἰτία τῆς διαστάσεως παρὰ ἄν-
θρωποι οἱ ὅποιοι μᾶς μισοῦν, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους
5 γνωρίζουν οἱ ἴδιοι (διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν πρέπει νὰ
εἶπω περὶ αὐτῶν τίποτε), καὶ οἱ ὅποιοι συνεχῶς ἐμηχα-
νεύοντο συκοφαντίας.

Καὶ θεθαίως διὰ πρώτην καὶ δευτέραν φοράν τὰς
ἀπεκρούσαμεν. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ὑπόθεσις (τῶν συκοφαν-
τιῶν) δὲν εἶχε πέρας οὔτε προήρχετο καμμία ὠφέλεια
ἀπὸ τὴν συνεχῇ ἀπολογίαν, καθ' ὅτι ἡμεῖς μὲν διεμένο-
μεν μακράν, ἐνῶ οἱ ψευδολόγοι ἡδύναντο ἐκ τοῦ πλησί-
10 νου²⁵³ μὲ τὰς ἐναντίον μας συκοφαντίας νὰ τραυματίζουν
(μίαν) καρδίαν εὐκατάβλητον καὶ ἄπειρον νὰ φυλάττη
τὸ ἐν οὗς ἀκέραιον διὰ τὸν ἀπόντα (κατηγορούμε-
νον)²⁵⁴, ὅταν οἱ Νικοπολίται²⁵⁵ ἐζήτησαν ἐπιμόνως κά-
ποιαν ἐπιθεθαίωσιν τῆς πίστεως (του), πρᾶγμα τὸ ὁποι-
ον ἀσφαλῶς οὔτε σεῖς ἀγνοεῖτε,²⁵⁶ μᾶς ἐφάνη καλὸν νὰ
ἀναλάβωμεν τὸ ἔργον τῆς συντάξεως τῆς γραπτῆς ὁμο-
15 λογίας πίστεως.²⁵⁷ Διότι ἐσκέφθημεν ὅτι (δι' αὐτῆς)
θὰ ἐπιτύχωμεν ταυτοχρόνως τὰ ἐξῆς δύο πράγματα: ἅψ'
ἐνὸς θὰ πείσωμεν τοὺς Νικοπολίτας νὰ μὴ ἔχουν κακὴν
γνώμην περὶ τοῦ ἀνδρός²⁵⁸ καὶ ἅψ' ἑτέρου θὰ φράξωμεν
τὰ στόματα ὧσων μᾶς συκοφαντοῦν, καθ' ὅσον ἡ συμφω-
νία ὡς πρὸς τὴν πίστιν θὰ ἀπέκλειε (πλέον) τὰς συκοφαν-
τίας καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη.

Πράγματι λοιπὸν συνετάχθη πρῶτον ἡ ὁμολογία
20 πίστεως, ἔπειτα παρουσιάσθη ἀπὸ ἡμᾶς (εἰς αὐτόν) καὶ
τέλος ὑπεγράφη (ὑπ' αὐτοῦ). Ἀφοῦ δὲ ὑπεγράφη, ὠρί-
σθησαν τόπος δευτέρας συνόδου καὶ ἄλλη προθεσμία,
ὥστε, ἀφοῦ μετὰσχουν τῆς συνόδου καὶ οἱ ἀδελφοί μας
(ἐπίσκοποι) τῆς ἐπαρχίας (μας), νὰ ἐνωθοῦν μετὰξὺ τῶν

252. Γαλ. 2, 6. Πρβλ. καὶ Ματθ. 22, 16.

253. Πρέπει νὰ ἐννοῦνται ἢ αἱ περὶ τὴν Σεβαστείαν ἐπίσκοποι ἢ αἱ περὶ τὴν Νικόπολιν.

254. Πρόκειται περὶ παροιμίας.

255. Βλ. σημ. 250 καὶ ἰδίᾳ Ἐπιστ. 99, § 2, 1 κἑξ.

256. Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν πανήγυριν τῆς Φαρμαγοῦς (Ἐπιστ. 95, 15 - 18) ἐκαλοῦντο καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Κιλικίας, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ Πατρόφιλος καὶ Θεόφιλος (βλ. καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ τῆς παρούσης λεγόμενα).

257. Πρόκειται περὶ τῆς Ἐπιστ. 125, ἣτις εἶναι ὁμολογία πίστεως ὑπο-
γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου παρούς φιλων του. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 140, § 2.

258. Δηλαδὴ τοῦ Εὐσταθίου.

- καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ὑπάρχη γνησίᾳ καὶ ἄδολος ἐπικοινωνία. Ἡμεῖς λοιπὸν ἐφθάσαμεν τὴν ὠρισμένην προθεσμίαν, καθὼς καὶ οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὁποῖοι ἦσαν μαζί μας, ἄλλοι μὲν ἦσαν παρόντες, ἄλλοι δὲ κατέφθانون, ὅλοι χαρούμενοι καὶ πρόθυμοι, διότι ἔσπευδον χάριν τῆς εἰρήνης. Μάλιστα ἐστείλαμεν καὶ ἐπιστολάς καὶ ἀγγελιαφόρους νὰ ἀναγγείλουν ὅτι εἴμεθα παρόντες, καθ' ὅτι ὁ καθωρισμένος τόπος²⁵⁹ ὑποδοχῆς τῶν συνερχομένων ἀνῆκεν εἰς ἡμᾶς.
- 30 Ἀλλ' ἐν τούτοις ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οὐδεὶς ὑπῆρχεν, εἴτε κάποιος ὁ ὁποῖος ἐφθασε πρῶτος εἴτε κάποιος ἀγγελιαφόρος διὰ τὴν ἔλευσιν ὅσων ἀνεμένοντο, ἐνῶ ὅσοι ἐστάλησαν ἀπὸ ἡμᾶς ἐπανῆλθον καὶ ἀνέφεραν περὶ τῆς μεγάλης δυσαρεσκείας καὶ τοῦ γογγυσμοῦ τῶν ἐκεῖ (οἱ ὁποῖοι διέδιδον) ὅτι δῆθεν ἔχει ὁμολογηθῆ ἀπὸ ἡμᾶς νέα πίστις. Μάλιστα ἐσκέπτοντο νὰ λάβουν αὐστηρὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπιτρέψουν εἰς τὸν ἐπίσκοπὸν τῶν νὰ μεταβῇ
- 35 εἰς ἡμᾶς. Ἦλθε δὲ καὶ κάποιος ὁ ὁποῖος ἐκόμισεν ἐπιστολὴν, ἣ ὁποία ἀπηυθύνετο εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ δὲν ἀνέφερε τίποτε ἀπὸ τὰ συμφωνηθέντα ἐξ ἀρχῆς. Ἀκόμη καὶ ὁ εἰς ἐμὲ λίαν ἀξιοσέβαστος καὶ ἀξιότιμος ἀδελφὸς Θεόφιλος²⁶⁰ ἀπέστειλεν ἕνα ἐκ τῶν ἰδικῶν του καὶ μοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅσα ἐνόμισεν ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς τὸν ἴδιον νὰ εἴπῃ καὶ ὅσα ἤρμοζεν εἰς ἡμᾶς νὰ ἀκούσωμεν. Διότι δὲν μᾶς ἔκρινεν ἀξιόους ἐπιστολῆς, ὅχι τόσο διότι ἐφοβεῖτο τὸν ἔλεγχον διὰ τὰ γραφόμενά του, ὅσον διότι ἐνδιεφέρετο νὰ μὴ εὕρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μᾶς προσφωνήσῃ ὡς ἐπισκόπους. Ὅπωςδὴποτε ὁμως οἱ λόγοι (του) ἦσαν ἐπιθετικοὶ καὶ προήρχοντο ἀπὸ καρδίαν ἐξηρηθισμένην.
- 45 Κατόπιν αὐτῶν διελύθημεν ἐντροπιασμένοι καὶ ἀποκαρδιωμένοι, χωρὶς νὰ ἔχωμεν τί νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς ὁσους μᾶς ἠρώτων. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ δὲν ἐπέρασε πολὺς χρόνος καὶ μετέβημεν μέχρι τὴν Κιλικίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόλις ἐπανήλθομεν, μᾶς κατέφθασαν ἐπιστολαί, αἱ
- 50 ὁποῖαι ἀπηγόρευον τὴν ἐπικοινωνίαν μαζί μας.
3. Ἡ δὲ αἰτία τῆς ἀποκοπῆς ὑπῆρξε, λέγει, τὸ ὅτι ἀπεστείλαμεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀπολινάριον²⁶¹ καὶ ὅτι ἐπικοινωνοῦμεν μὲ τὸν συμπρεσβύτερον Διόδωρον²⁶².

259. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Καππαδοκίας καὶ διακισσίας τοῦ Μ. Β.

260. Περὶ τούτου καὶ τῶν ἐνταῦθα γραφομένων βλ. Ἐπιστ. 130, 1, 16 καὶ 55, σμ. 189α), καθὼς καὶ Ἐπιστ. 245. Ὁ Θεόφιλος οὗτος εἶχε μεταβῇ τὸ 365—66 μετὰ τοῦ Σιλουανοῦ Ταρσοῦ καὶ τοῦ Εὐσταθίου εἰς Ρώμην (βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 147, σμ. 767).

261. Περὶ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων περὶ τοῦ Ἀπολινάριου, ἐπισκόπου Λαοδικείας τῆς Συρίας. βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 128, σμ. 677, γενικώτερον δὲ περὶ τοῦ Ἀπολινάριου βλ. σμ. 263 καὶ 562 τοῦ παρόντος.

262. Πρόκειται περὶ τοῦ «Μαλετιανοῦ» πρεσβυτέρου τῆς Ἀντιοχείας καὶ μετέπειτα ἐπισκόπου Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας (βλ. 4 ΜΒΑ, σ. 62, σμ. 222).

- Ἄλλ' ἐγὼ ἐχθρόν θεθαίως τὸν Ἀπολινάριον οὐδέποτε ἐθεώρησα, μάλιστα ὑπάρχουν λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους σέβομαι τὸν ἄνδρα. Οὐδόλως ὁμως συνεδέθην μὲ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν οὕτως, ὥστε νὰ ἀναλάβω ἐγὼ ὁ ἴδιος τὰς
- 5 εὐθύνας τῶν κατηγοριῶν ἐναντίον του, καθ' ὅσον μάλιστα δύναμαι καὶ ἐγὼ προσωπικῶς διὰ μερικά σημεῖα νὰ τὸν κατηγορήσω, ἐξ ὧν ἀνέγνωσα εἰς μερικά ἀπὸ τὰ συγγράμματά του. Πάντως θιβλίον περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος εἰμαι θέβαιος ὅτι οὔτε τοῦ ἐζήτησα οὔτε μοῦ ἀπέστειλε καὶ τὸ ἐδέχθην. Πλὴν ὁμως ἀκούω ὅτι οὗτος
- 10 ἔχει γίνει ὁ περιφημοτάτος ἐξ ὧν τῶν συγγραφέων, ἀλλ' ὀλίγα συγγράμματά του ἔτυχε ν' ἀναγνώσω²⁶³. Διότι οὔτε εὐκαιρίαν ἔχω νὰ ἐξετάζω ἐπισταμένως παρόμοια συγγράμματα καὶ συγχρόνως εἰμαι κάπως δύσκολος εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν νεωτερισμῶν, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον ἡ σωματικὴ μου ὑγεία δὲν μοῦ ἐπιτρέπει οὔτε τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς νὰ ἐξακολουθῶ νὰ μελετῶ ἐπιμελῶς
- 15 καὶ καθὼς πρέπει.²⁶⁴ Ποίαν λοιπὸν σχέσιν ἔχει μὲ ἐμὲ τοῦτο, τὸ ἐὰν δηλαδὴ κάποιος συνέγραψε κάτι τὸ ὁποῖον δὲν ἀρέσει εἰς τὸν δεῖνα²⁶⁵; Καὶ ὁμως, ἐὰν θὰ ἔπρεπε κάποιος ἄλλος νὰ εὐθύνεται δι' ἓνα ἄλλον, (τότε) αὐτὸς ὁ ὁποῖος κατηγορεῖ ἐμὲ ἔνεκα τοῦ Ἀπολιναρίου, ἃς μᾶς ἀπολογηθῇ διὰ τὸν Ἄρειον, τὸν ἰδικόν του διδάσκαλον, καὶ διὰ τὸν Ἀέτιον,²⁶⁶ τὸν ἰδικόν του μαθητήν. Τοῦναντίον ἡμεῖς οὔτε κατὰ κάποιον τρόπον ἐδιδάχθημεν
- 20 οὔτε ἐμαθητεύσαμεν πλησίον τοῦ ἀνδρός, τοῦ ὁποίου τὰς κατηγορίας μᾶς ἐπιρρίπτουν. Ἐξ ἄλλου τὸν Διόδωρον²⁶⁷ ἐξ ἀρχῆς ἐδέχθημεν (εἰς κοινωνίαν), διότι ὑπῆρξε (πνευ-

263. Βλ. περὶ τούτων καὶ τῆς ἐννοίας των καὶ Ἐπιστ. 223, 5, 32 - 38 (καὶ 6 MBA, σ. 131, σμ. 691). Δὲν λέγει δηλ. ταῦτα ἐκ συμπαιδείας πρὸς τὸν Ἀπολινάριον, ἀλλ' ἐκ μὴ οὐδοῦς κατηγορίας τινὸς ἀνεξετάστως. Ἀντιθέτως, ὅταν μετὰ ταῦτα μελετήσῃ καὶ πεισθῇ περὶ τῶν αἰρετικῶν φρονημάτων τοῦ Ἀπολιναρίου, θὰ ζητήσῃ τὴν καταδίκην του (βλ. Ἐπιστ. 263, 4, 1 κἄρ. καὶ 265, 2, 1 κἄρ. Πρὸβλ. καὶ σμ. 261 καὶ 562).

264. Διδακτικωτάτῃ ἡ π ρ ο τ ε ρ ό τ η ς μ ε λ ε τ ῆ ς συστηματικῆς καὶ συνεχοῦς τῆς Ἀγ. Γραφῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Β., ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀγ. Πατέρων γενικῶς, μελέτης ἡ ὁποία δὲν ἀναπληροῦται ἀπὸ ποικίλα θρησκευτικὰ ἢ καὶ θεολογικὰ βιβλία. Μίαν ζωηράν ἀναζωπύρωσιν τοῦ ἱεροῦ πόθου συνεχοῦς μελέτης τῆς Ἀγ. Γραφῆς δύνανται νὰ προκαλῇ ἡ μετὰ προσοχῆς ἀνάγνωσις τοῦ Ψαλμοῦ 118, ὅστις εἶναι ἐγκόμιον τοῦ θεοῦ Νόμου, τῶν ἱερῶν Λογίων καὶ Δικαιωμάτων τοῦ Θεοῦ.

265. Δηλαδὴ εἰς τὸν Εὐστάθιον.

266. Πρὸβλ. τὰ αὐτὰ ἀγιογραφικῶς στήριζόμενα καὶ ἀλληγορικῶς καὶ πραγματικῶς λεγόμενα εἰς Ἐπιστ. 223, 5, 23 - 32. Περὶ τοῦ Ἀ ε τ ί ο υ, βλ. 6 MBA, σ. 130, σμ. 690.

267. Βλ. σμ. 262. Ἡ κατωτέρω περὶ «χάριτος τοῦ λόγου» τοῦ Διοδώρου μαρτυρία τοῦ Μ. Β. ἐπιβεβαιόηται κυρίως ἐκ τοῦ οὐνοδαίου ἐρμηνευτικοῦ ἔργου του.

ματικόν) τέκνον τοῦ μακαρίτου Σιλουανοῦ.²⁶⁸ Ἀλλά καὶ
 25 τῶρα ἐξακολουθοῦμεν νὰ τὸν ἀγαπῶμεν καὶ νὰ τὸν ἐκτι-
 μῶμεν, διότι διακρίνεται διὰ τὴν χάριν τοῦ λόγου του,
 διὰ τῆς ὁποίας πολλοὶ ἐξ ὧσων ἐπικοινωνοῦν μαζί του γί-
 νονται καλλίτεροι.

4. "Ὅπως ἦτο φυσικόν, ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν ἐπιστο-
 λῶν ἐπηρεάσθην καὶ ἐξεπλάγην διὰ τὴν τόσον παράλο-
 γον καὶ αἰφνιδίαν μεταβολήν, ὥστε δέν ἠδυνήθην οὔτε
 κἂν νὰ ἀπαντήσω. Διότι ἡ καρδιά μου ἐσταμάτησεν, ἡ
 γλῶσσα μου παρέλυσεν, ἡ χεὶρ μου ἔπαθε νάρκωσιν καὶ
 5 (γενικῶς) ἔπαθον ὅτι πάσχει ἡ μοχθηρὰ ψυχὴ [διότι
 πρέπει νὰ λεχθῇ ἡ ἀλήθεια, ἡ ὁποία ὁμως εἶναι ἀξία
 συγγνώμης]. Παρ' ὀλίγον μάλιστα νὰ καταντήσω μέχρι
 μισανθρωπίας²⁶⁹ καὶ νὰ θεωρῶ κάθε χαρακτῆρα ὑπο-
 πτον καὶ ὅτι δέν ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὸ ἀ-
 γαθὸν τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ὅτι εἶναι εὐσχημος λόγος, ὁ ὁ-
 ποῖος προσδίδει κάποιαν αἴγλην εἰς ὅσους τὸν χρησιμο-
 10 ποιοῦν, πλὴν ὁμως δέν ὑπάρχει ἀληθῶς εἰς τὴν καρδίαν
 τοῦ ἀνθρώπου αὐτὴ ἡ διάθεσις. (Καὶ δικαίως), ἐφ' ὅσον
 ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο ὅτι ἀπὸ τὴν παιδικὴν του ἡλικί-
 ας μέχρι τὸ θαυτὸ γῆρας του εἶχεν ἐπιδείξει ἐπιμέλειαν διὰ
 τὸν χαρακτῆρα του ἐξηγριώθη τόσον εὐκόλως ἐξ αἰτίας
 μηδαμινῶν ἀφορμῶν, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ καμμίαν ἀπὸ
 τὰς ἰδικὰς μας ἀπόψεις, μῆτε νὰ θεωρήσῃ ἀξιολιστοτέ-
 ραν τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν προσωπικὴν γνωριμίαν ἀπὸ
 τὴν τόσον ταπεινὴν συκοφαντίαν. Ἀντιθέτως, ὥσάν εἰς
 15 νεαρὸς ἵππος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀδάμαστος καὶ δέν ἔχει ἀ-
 κόμῃ συνηθίσῃ νὰ κρατῇ καλῶς τὸν ἀναβάτην, ἔνεκα μι-
 κρᾶς ὑποψίας ἀνεσηκώθη καὶ ἐτινάχθη καὶ ἔρριψε κατὰ
 γῆς αὐτοῦς²⁷⁰ διὰ τοὺς ὁποίους προηγουμένως ἔχαι-
 ρε (καὶ ἔκαυχᾶτο). (Ἐν τοιαύτῃ ὁμως περιπτώσει) τί
 πρέπει νὰ εἰκάσωμεν διὰ τοὺς ἄλλους, ἀπέναντι τῶν ὁ-
 ποίων οὔτε ἡμεῖς διαθέτομεν τόσα πειστήρια τῆς φιλίας
 (μας), ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτοὶ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν παρομοί-
 20 ας (πρὸς ἐκεῖνον) ἐπιμέλειαν τοῦ χαρακτῆρος των; Ἐνῶ
 λοιπὸν ἀνεκίνουν αὐτὰ μόνος εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ τὰ
 περιέστρεφον εἰς τὴν καρδίαν μου, ἡ μᾶλλον ἀνεταράσ-

268. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐπισκόπου Ταρσοῦ Σιλουανοῦ (+373), ὅστις εἶχε μὲν φρόνημα ὀρθόδοξον, ἀλλὰ συνειργάζετο μετὰ τῶν Ἡμιαιρετιανῶν (βλ. ΘΗΕ, 11, στ. 154 καὶ 6 MBA, σ. 129, σημ. 681). Περί τῆς Ταρσοῦ (ἐπὶ Σιλουανοῦ) ἔμειλε ὁ M. B. εἰς τὴν πρὸς τὸν M. Ἀθανάσιον Ἐπιστ. 34, 5 κξ., ὡς καὶ ὀνομαστὶ περὶ τοῦ Σιλουανοῦ εἰς τὴν πρὸς τὸν αὐτὸν M. Ἀθα-
 νάσιον Ἐπιστ. 67 (τέλος).

269. Βλ. Ἐπιστ. 223, 3, 22 (6 MBA, σ. 125, σημ. 669) καὶ Ἐπιστ. 258, 1, 9—20 (σημ. 435 τοῦ παρόντος).

270. Ἀγλαζή τὸν ἴδιον τὸν M. B.

σετο ἡ καρδία μου ἀπὸ αὐτά, διότι πολὺ μὲ ἐδάγκανον καὶ μὲ ἐκέντριζον διὰ τῆς μνήμης, οὐδόλως ἀπήνησα εἰς ἐκείνην τὴν ἐπιστολήν²⁷¹. "Ὅχι διότι ἐσιώπησα ἀπὸ ὑπεροψίας [μὴ φαντασθῆς τοῦτο, ἀδελφέ, διότι δὲν ἀπο-
 25 λογούμεθα εἰς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ ὁμιλοῦμεν],²⁷² ἀλλ' ἀπὸ ἀπορίας καὶ ἀμηχανίας καὶ διότι δὲν ἠδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν κάτι τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ λυτήσῃ.

5. Ἐνῶ λοιπὸν εὕρισκόμεθα εἰς αὐτὴν τὴν κατά-
 στασιν, κατέφθασεν εἰς ἡμᾶς καὶ ἄλλη ἐπιστολή, ἡ ὁποία
 εἶχε γραφῇ δῆθεν πρὸς κάποιον Δαζίζαν²⁷³, εἰς τὴν πρα-
 γματικότητα ὅμως ἀπηυθύνετο πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώ-
 5 πους, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ τόσον ταχεῖα κυκλοφορία τῆς,
 ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ διαδοθῇ εἰς ὁλόκληρον
 10 τὸν Πόντον²⁷⁴ καὶ νὰ διατρέξῃ τὴν Γαλατίαν²⁷⁵. Λέγουν
 μάλιστα μερικοὶ ὅτι, ἀφοῦ διῆλθον ὁλόκληρον τὴν Βιθυ-
 νίαν²⁷⁶ ἀγγελιαφόροι τῶν «ἀγαθῶν»²⁷⁷ αὐτῶν διαδόσε-
 ων, ἔφθασαν μέχρι καὶ τὸν Ἑλλησποντον.²⁷⁸ Ποία δὲ ἦσαν
 τὰ ἐναντίον μας (δῆθεν) πρὸς τὸν Δαζίζαν γραφόμενα,
 ἀσφαλῶς τὰ γνωρίζεις. Διότι δὲν σὲ κρατοῦν τόσον πολὺ
 εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν φιλίαν των, ὥστε μόνον ἐσὲ νὰ
 10 ἀφήσουν ἀφιλοδώρητον ἀπὸ ἐκείνην τὴν τιμὴν. Ἐάν ὅμως
 (τυχόν) δὲν ἔφθασεν εἰς σὲ ἡ ἐπιστολή, θὰ σοῦ τὴν ἀπο-
 στείλω ἐγώ. Εἰς αὐτὴν θὰ εὔρης νὰ μᾶς κατηγοροῦν διὰ
 δόλον καὶ ραδιουργίαν, διὰ καταστροφὴν Ἑκκλησιῶν

271. Ἐννοεῖται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πατροφίλου πρὸς τὸν Μ. Β. (Πρὸλ. καὶ § 1, 1 καὶ § 4, 1 τῆς παρόσης).

272. Πρὸλ. Β' Κορ. 2, 17.

273. Τίς ἀκριβῶς ἦτο ὁ Δαζίζας οὗτος δὲν γνωρίζομεν. Ὁ ἀναφερό-
 μενος ὅμως Δ α ζ ι ν α ς εἰς τὴν Ἐπιστ. 131, ἐάν κρινώμεν ἐκ τοῦ πα-
 ρισχομένου τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς τὸν Εὐσταθίου, πρέπει νὰ ταυτι-
 ζεταὶ πρὸς τὸν Δαζίζαν, καίτοι εἰς τὴν ἐκτὶ σημείωσιν (1 ΜΒΑ, σ. 57, σημ.
 198) σημειοῦται ὅτι πρόκειται περὶ ἄλλου προσώπου.

274. Βλ. περὶ Πόντου γενικῶς εἰς 6 ΜΒΑ, σ. 141, σημ. 736.

275. Προφανῶς πρόκειται περὶ τῆς Γ α λ α τ ι α ς τῆς κεντρικῆς
 Μ. Ἀσίας, ἧτις ἦτο ρωμαϊκὴ ἐπαρχία ὀριζομένη πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Πόντου
 καὶ τῆς Παφλαγονίας, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Φρυγίας, Καππαδοκίας, Λυκαονίας
 καὶ Πισιδίας, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Καππαδοκίας καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Βιθυνίας
 καὶ Φρυγίας.

276. Ἡ Β ι θ υ ν ι α, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνῆκον αἱ γνωσιώταται πό-
 λεις Νίκαια, Νικομήδεια, Πρῶτα, ἐν καὶ διοικητικῶς πολλὰκις ἠλλάζον
 ἔργα, ἐνοθεῖσα κυρίως μετὰ τοῦ Πόντου, κατὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ παρῶ-
 λιον τμήμα αὐτῆς ἐβρέχετο ΒΔ. καὶ Β. ὑπὸ τῆς Προποντίδος, τοῦ Βασί-
 λευ καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὀριζετο δὲ πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Παφλαγονίας,
 πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Μυσίας καὶ τῆς Γαλατίας καὶ ὑπὸ τῆς Φρυγίας πρὸς Ν.

277. Λέγεται προφανῶς αἰρωνικῶς.

278. Ὁ ἄλλως λεγόμενος «Στανὰ τῶν Ἀρδικαλλίων», ἦτο ὁ πορθμῶς
 ὅστις ἐνώνει τὴν Προποντίδα μετὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ χωρίζει τὴν Εὐρώπην
 ἀπὸ τῆς Ἀσίας.

- καὶ ἀπώλειαν ψυχῶν καὶ διὰ τό, ὅπως αὐτοὶ νομίζουσιν, ἀληθέστατον ὄλων, ὅτι κακοθυόλως προετείναμεν ἐκείνην τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ὅχι διὰ νὰ βοηθησώμεν τοὺς Νικοπολίτας²⁷⁹, ἀλλ' ὅτι τὴν ἐπενόησαμεν διὰ νὰ ἀποσπάσώμεν (ἀπὸ αὐτοὺς) μὲ δόλον ὁμολογίαν οἱ ἴδιοι.
- Ἄλλὰ (περὶ ὄλων) αὐτῶν ἀσφαλῶς κριτὴς θὰ εἶναι ὁ Κύριος. Διότι ὄντως ποῖος φανερός ἔλεγχος τῶν λογισμῶν τῆς καρδίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνη; Πάντως τὸ ἐξῆς μὲ ἐκπλήσσει εἰς αὐτοὺς, τὸ πῶς δηλαδὴ, διότι μὲν ὑπέγραψαν τὸ κείμενον τῆς ὁμολογίας, τὸ ὁποῖον τοὺς παρουσίασαμεν ἡμεῖς, κατέφυγον εἰς τοιοῦτου εἶδους διάστασιν, ὥστε ἀκόμη καὶ πραγματικὰ καὶ ἀνύπαρκτα γεγονότα ἀναμειγνύουν προκειμένου νὰ πείσουν ὅσους τοὺς κατηγοροῦν. Ἀντιθέτως, τὸ ὅτι εἰς τὴν Ρώμην φυλάσσεται ἔγγραφος ὁμολογία των (τοῦ Συμβόλου) τῆς Πίστεως τῆς Νικαίας, αὐτὸ δὲν τὸ σκέπτονται. Οὔτε ἐπίσης τὸ ὅτι μὲ τὴν ἰδίαν των τὴν χεῖρα παρέδωσαν εἰς τὴν σύνοδον τῶν Τυάνων ἀντίγραφον τῆς ὁμολογίας τῆς Ρώμης, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ἡμᾶς καὶ τὸ ὁποῖον περιέχει τὸ ἴδιον ἀκριβῶς Σύμβολον Πίστεως²⁸⁰. Ἀκόμη καὶ τὴν ἰδίαν τὴν ἀπολογία των ἐλησμόνησαν, μὲ τὴν ὁποίαν τότε, ὅτε παρουσιάσθησαν ἐνώπιον τῆς συνόδου, ἐθρήνουν διὰ τὴν ἀπάτην εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέπεσαν, νὰ ἀποδεχθοῦν (καὶ νὰ ὑπογράψουν) τὸν τόμον τὸν ὁποῖον συνέταξεν ἡ παράταξις τοῦ Εὐδοξίου²⁸¹. Διότι ὡς πειστήριον τῆς ἀπολογίας των δι' ἐκεῖνο τὸ σφάλμα των ἐπενόησαν τὸ ἐξῆς: ἀφοῦ δηλαδὴ μεταβοῦν εἰς τὴν Ρώμην, νὰ πάρουν ἀπὸ ἐκεῖ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τῶν Πατέρων (τῆς Νικαίας), ὥστε, τὴν βλάβην τὴν ὁποίαν προεξένησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας διὰ τῆς συμφωνίας των μὲ τὸ κακόν, νὰ τὴν ἐπανορθώσουν μὲ τὴν ἐπίδειξιν τοῦ καλλιτέρου. Ἐκεῖνοι λοιπὸν οἱ ὁποῖοι ὑπεβλήθησαν εἰς μακρότατα ταξίδια χάριν τῆς πίστεως καὶ ἕκαμον τὰς σοφὰς αὐτὰς ἀπολογίας, αὐτοὶ τώρα κατηγοροῦν ἡμᾶς ὅτι συμπεριφερόμεθα δολίως καὶ ὅτι μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἀγάπης ἐνεργοῦμεν ἐπιβουλευτικῶς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἡ ὁποία κυκλοφορεῖ τώρα ἀποδεικνύει ὅτι οὗτοι ἀπορρίπτουν τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τῆς Νικαίας. Διότι, ἀφοῦ

279. Βλ. σχετικῶς Ἐπιστ. 99 καὶ 125, ἅτις καὶ ἀποτελεῖ τὸ κείμενον τῆς ἐν λόγῳ «ὁμολογίας πίστεως», γραφείσης μὲν ὑπὸ τοῦ Μ. Β., ὑπογραφείσης δὲ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 140, § 2.

280. Περὶ τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων βλ. ὁ ΜΒΑ, σ. 147, σὺμ. 767. (Περὶ τῶν Τ' υ' ς' γ' ω' ν, πόλεως τῆς νοτιοδυτικῆς Καππαδοκίας καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν αὐτῆς μητροπόλεως τῆς Β' Καππαδοκίας ὑπὸ τὸν Ἀνθίμιον, βλ. 1 ΜΒΑ, σ. 28).

281. Περὶ τοῦ Εὐδοξίου βλ. ὁ ΜΒΑ, σ. 144, σὺμ. 753. Τὸ 360 ἐγένετο ἐπίσκοπος Κων)πόλεως.

40 μετέβησαν εἰς τὴν Κύζικον²⁸², ἐπέστρεψαν μὲ διαφορετικὴν πίστιν.

5 Ὡς ἄλλα πρὸς τί νὰ ἀναφέρω τὸ εὐμετάβολον εἰς τοὺς λόγους των, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τὰς ἰδίας τὰς πράξεις των διαθέτω πολὺ ἰσχυροτέρας ἀποδείξεις περὶ τῆς μεταστροφῆς των εἰς τὰ ἀντίθετα; Οὗτοι δηλαδὴ δὲν ἐπειθάρχησαν εἰς τὴν κατ' αὐτῶν ἐκδοθεῖσαν ἀπόφασιν πεντακοσίων ἐπισκόπων²⁸³ οὔτε ἐδέχθησαν νὰ ἀπόσχουν ἀπὸ τὴν
15 διοίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν, μολονότι ὑπῆρξαν τόσοι πολλοὶ ὅσοι συνεφώνησαν εἰς τὴν ἀπόφασιν διὰ τὴν καθαίρεσίν των. (Καὶ τοῦτο), διότι, ἰσχυρίζεται, δὲν ἦσαν (οἱ καθαιρέται των) μέτοχοι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οὔτε ἐκυθέρνων διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὰς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἤρπασαν τὰς ἐπισκοπὰς διὰ μέσου τῆς ἀνθρωπίνης (πολιτικῆς) ἐξουσίας ἀπὸ κενόδοξον ἐπιθυμίαν. (Καὶ ἐν
10 τούτοις) αὐτοὶ τῶρα τοὺς χειροτονημένους ἀπὸ ἐκείνους (τοὺς καθαιρέτας των) τοὺς δέχονται ὥς (κανονικοὺς) ἐπισκόπους.

Καίτοι ὅμως οὗτοι περιφρονοῦν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὥς νὰ μὴ εἶχον οὔτε ὀφθαλμοὺς οὔτε ὦτα οὔτε καρδίαν αἰσθαντικὴν, ὥστε τοῦλάχιστον νὰ δύναται νὰ διακρίνῃ τὸ ἀσυμβίβαστον τῶν γεγονότων, ἐρώτησέ τους ἀντὶ ἐμοῦ: ποίαν σκέψιν κρύπτουν εἰς τὴν καρδίαν των;
15 Ἄρα γε πῶς δύνανται νὰ εἶναι ἐπίσκοποι (καὶ) οἱ δύο, καὶ ὁ καθηρημένος ἀπὸ τὸν Εὐίππιον²⁸⁴ καὶ ὁ χειροτονημένος ἀπὸ τὸν ἴδιον; Διότι καὶ τὰ δύο αὐτὰ (καθαίρεσις καὶ χειροτονία) εἶναι ἔργον τῆς ἰδίας χειρὸς (τοῦ Εὐίππιου). Οὗτος, ἐάν δὲν εἶχε τὴν χάριν ἢ ὁποία εἶχε δοθῇ εἰς τὸν Ἱερεμίαν, δηλαδὴ νὰ κρημνίζῃ καὶ νὰ ἀνοικοδομῇ, νὰ ἐκριζώῃ καὶ νὰ φυτεύῃ²⁸⁵, οὔτε τὸν ἕνα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκριζώσῃ οὔτε τὸν ἄλλον νὰ φυτεύσῃ. Ἐφ'
20 ὅσον ὅμως ἐπιτρέπεις εἰς αὐτὸν τὸ ἓν, θὰ ἐπιτρέψῃς εἰς αὐτὸν καὶ τὸ ἄλλο. Ὅμως εἰς εἶναι ὁ σκοπὸς (των), ὅπως φαίνεται, τὸ νὰ ἐπιδιώκουν παντοῦ τὸ ἰδικόν των (συμφέρον), εἰς τρόπον ὥστε νὰ θεωροῦν φίλον μὲν ἐκεῖ-

282. Τῆς Κυζίκου, σπουδαιοτάτης πόλεως «τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῃ Φρυγίας», θρησκευτικῆς δὲ καὶ πολιτικῆς μητροπόλεως τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐπίσκοπος ἦτο τότε ὁ Εὐνόμιος (ἐλ. Ἐπιστ. 16, εἰς 1 MBA, σ. 125, σημ. 331), μαθητῆς τοῦ Ἀστίου (+ 365), ἀρχηγῶ τῶν Ἀνομοίων. Ἐνταῦθα συνήλθε σύνοδος τῶν Ἀρειανῶν τὸ 376 (ἐλ. καὶ σημ. 304).

283. Ἐννοεῖται ἡ σύνοδος τῆς Κωνσταντίας τοῦ 360, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπερίσχυον οἱ Ὀμοιοσυριανοί. Ὡς γνωστόν, τῆς συνόδου ταύτης ἀπλοῦς παρτηρητικῆς ὡς διάκονος μετέσχε καὶ ὁ Μ. Β. (ἐλ. 1 MBA, σ. 26).

284. Βλ. σημ. 169.

285. Ἱερ. 1, 10.

νον ὁ ὁποῖος συνεργεῖ εἰς τὰς ἐπιθυμίας των, νὰ κρίνουν
 δὲ ὡς ἐχθρὸν καὶ νὰ μὴ διστάζουν πρὸ οὐδεμιᾶς συκο-
 25 φαντίας ἐναντίον ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἀντιτίθεται εἰς τὰς ἐ-
 πιθυμίας των.

7. Ὁ ἄρα γε ὅμως ποῖαι εἶναι ἀκόμη καὶ τῶρα αἱ
 χειρονομίαι των κατὰ τῆς Ἐκκλησίας; Εἶναι ἅψ' ἐνὸς
 φρικταί, ἔνεκα τῆς εὐκολίας (ἀναλήψεως) ἐκείνων οἱ
 ὁποῖοι τὰς ἐκτελοῦν, καὶ ἅψ' ἐτέρου ἑλεειναί, ἔνεκα τῆς
 ἀναισθησίας ὅσων τὰς ὑφίστανται. (Πνευματικὰ) τέκνα
 τοῦ Εὐιππίου²⁸⁶ καὶ ἐγγόνια τοῦ Εὐιππίου, ἄφοῦ διὰ μέ-
 5 σου ἀξιοπιστῶν ἀπεσταλμένων ἀνεκλήθησαν ἀπὸ τὴν ἐξ-
 ορίαν (καὶ μετέβησαν) εἰς τὴν Σεβάστειαν,²⁸⁷ τοὺς ἐνε-
 πιστεύθησαν τὴν διαποίμανσιν τοῦ λαοῦ. Παρέλαθον τὸ
 θυσιαστήριον, ἐγίναν ζύμη²⁸⁸ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας. Ἀπὸ
 αὐτοὺς ἡμεῖς μὲν διωκόμεθα ὡς «ὁμοουσιασταί», ἐνῶ ὁ
 Εὐστάθιος, ὁ ὁποῖος ἐκράτησε (μόνον) εἰς τὸν χάρτην
 τὸ «ὁμοούσιον» ἀπὸ τὴν Ρώμην μέχρι τὰ Τύανα²⁸⁹, αὐ-
 10 τὸς τῶρα ἔχει ἀναμιχθῆ με αὐτοὺς, καίτοι δὲν ἡδυνήθη
 νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὴν πολυπόθητον (δι' αὐτὸν) κοινω-
 νίαν των, εἴτε διότι ἐφοβήθησαν τὸ πλῆθος ὅσων ἀπεφά-
 σισαν κατ' αὐτοῦ (καθαίρεσιν) εἴτε διότι ἐσεβάσθησαν
 τὴν ἀξιοπιστίαν των.

Ἄλλὰ ποῖοι ἦσαν ὅσοι συνεκεντρώθησαν²⁹⁰, πῶς κα-
 θεῖς ἦτο χειροτονημένος καὶ ποῖον θίον διῆγεν ἀρχικῶς
 μέχρις οὗτου ἔφθασε τῶρα εἰς αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν, ἐγὼ
 15 τοῦλάχιστον εἶθε ποτὲ νὰ μὴ εὕρω τόσην εὐκαιρίαν,
 ὥστε νὰ ἐκδιηγηθῶ τὰ ἔργα ἐκείνων, καθ' ὅτι ἐδιδά-
 γθην νὰ προσεύχωμαι: «νὰ μὴ ἀναφέρῃ τὸ στόμα μου τὰ
 ἔργα τῶν ἀνθρώπων»²⁹¹. Σὺ ὅμως, ἂν ἐρευνηήσης, θὰ μά-
 θῃς. Καὶ ἂν διαφύγουν τὴν ἰδικὴν σου προσοχήν, ἐξ ἁ-
 παντος δὲν θὰ διαφύγουν τὸν Κριτὴν.

8. Πάντως ὅ,τι ἔπαθον δὲν θὰ ἀποφύγω νὰ ἀνα-
 φέρω καὶ εἰς τὴν ἀγάπην σου, ὅτι δηλαδὴ πέρυσιν, ὅτε
 ἡσθένησα μὲ θαυρύτατον πυρετὸν καὶ ἔφθασα σχεδὸν μέ-
 5 χρις αὐτὰς τὰς πύλας τοῦ θανάτου, ἀλλ' ἔπειτα ἐπανήλ-
 θον (εἰς τὴν ζωὴν) ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ἐ-
 στενοχωροῦμένη διὰ τὴν ἐπάνοδον (εἰς τὴν ζωὴν), διότι
 ἐσκεπτόμην εἰς ποῖα κακὰ ἐπανερχομαι.²⁹² Δι' αὐτὸ καὶ

286. Βλ. σημ. 169. Ἦτοι χειροτονηθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἢ ὑπ' ἐκείνου
 χειροτονημένων.

287. Βλ. σημ. 140 καὶ 190. Ἐννοεῖται ψευδοσύνδοχος ὑπὸ τὸν Εὐστάθιον.

288. Βλ. σημ. 213 καὶ 339.

289. Βλ. σημ. 280.

290. Βλ. σημ. 287.

291. Ψαλμ. 16, 4.

292. Ἡ ἀναφορά τοῦ Μ. Β. εἰς τὰς «πολλὰς ἀσθενείας» του, ἀλλὰ

- μόνος έσκεπτόμην: ἄρα γε τί τέλος πάντων νά κρύπτεται εἰς τὸ βάθος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ (περὶ ἐμοῦ), χάριν τοῦ ὁποίου ἀφέθησαν εἰς ἐμὲ πάλιν ἡμέραι ζωῆς σωματικῆς. "Όταν ὅμως ἔμαθον αὐτά, ἐσκέφθην ὅτι ἠθέλησεν ὁ Κύριος νά ἴδωμεν τὰς Ἐκκλησίας ἀπηλλαγμένας
- 10 ἀπὸ τὸν σάλον, τὸν ὁποῖον ὑπέστησαν προηγουμένως ἐξ αἰτίας τοῦ χωρισμοῦ ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύοντο τὰ πάντα λόγῳ τῆς ἐπιπλάστου σεμνότητός των. "Η ἀκόμη ἴσως ἠθέλησεν ὁ Κύριος νά μοῦ τονώσῃ τὴν ψυχὴν καὶ νά τὴν κάμῃ νηφαλιωτέραν, εἰς τὸ ἐξῆς τοῦλάχιστον, ὥστε νά μὴ στηρίζεται εἰς ἀνθρώπους, ἀλλὰ νά
- 15 ἐφοδιάζεται μὲ τὰς εὐαγγελικὰς. Ἐντολὰς, αἱ ὁποῖαι οὔτε μὲ τοὺς καιροὺς οὔτε μὲ τὰς δυσχερείας τῶν ἀνθρώπων πραγματῶν μεταβάλλονται ἀναλόγως, ἀλλὰ παραμένουν αἱ ἴδιαι, ὅπως ἐξηγγέλθησαν ἀπὸ τὸ ἀψευδὲς καὶ μακάριον Στόμα (τοῦ Κυρίου), παρομοίως ἀμετάβλητοι²⁹³ εἰς τοὺς αἰῶνας.

9. Ἀντιθέτως, οἱ ἄνθρωποι ὁμοιάζουν μὲ τὰ σύννεφα,²⁹⁴ τὰ ὁποῖα, ἀναλόγως μὲ τὰς μεταβολὰς τῶν ἀνέμων, περιφέρονται ἄλλοτε πρὸς τοῦτο καὶ ἄλλοτε πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἰδιαιτέρως μάλιστα αὐτοὶ ἐδῶ, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος, ἀπεδείχθησαν οἱ πλεον εὐμετάβολοι ἐξ ὧν ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν. Ἐὰν θεθαίως καὶ εἰς τὰ ἄλλα ζητήματα τοῦ θείου (εἶναι ἐπίσης εὐμετάβολοι), θὰ ἠδύναντο νά εἰπουν περὶ τούτου
- 5 ὅσοι συνέζησαν μαζί των. Ἐκεῖνο πάντως τὸ ὁποῖον ἔγινε φανερόν εἰς ἐμὲ, τὸ εὐμετάβολόν των ὡς πρὸς τὴν πίστιν, δὲν γνωρίζω μέχρι τώρα (νά ὑπάρχῃ τόσον πολὺ) εἰς ἄλλους, οὔτε ἐξ ὧν ἠρεύνησα καὶ ἔμαθον προσωπικῶς οὔτε ἐξ ὧν ἤκουσα ἀπὸ ἄλλους.

- Ἀρχικῶς λοιπὸν ἠκολούθουν τὸν Ἀρειον.²⁹⁵ Ἐπειτα μετεπήδησαν πρὸς τὸν Ἑρμογένην,²⁹⁶ ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος μὲ τὴν κακοδοξίαν τοῦ Ἀρείου, ὅπως δεικνύει τὸ ἴδιον τὸ Σύμβολον Πίστεως τῆς Νικαίας, τὸ ὁποῖον ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνδρα ἐξεφωνήθη ἀρχικῶς. Ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ Ἑρμογένης, καὶ πάλιν μετέβησαν πρὸς
- 10

καὶ ἡ ἐπιθυμία του «εἰς τὸ ἀναλῶσαι» (Φιλιπ. 1, 20) εἶναι συγχρότως καὶ διδακτικώταται.

293. Πρβλ. Λουκ. 21, 33.

294. Πρβλ. Ἰούδα, στ. 12.

295. Δὲν ἐννοεῖται ἀναγκαστικῶς προσωπικὴ μαθητεία εἰς τὸν Ἀρειον, ἀλλὰ καὶ γενικῶς ἀσπαρμός τῆς αἰρέσεώς του.

296. Περὶ τοῦ προκατόχου τοῦ Διανίου, ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, Ἑρμογένους τούτου βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 77, σημ. 283. Τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας (325), τῆς ὁποίας ὑπῆρξε γραμματεὺς, μετέσχεν οὗτος ὡς διάκονος καὶ ἀκόλουθος τοῦ τότε Καισαρείας Λεοντίου.

- τὸν Εὐσέβιον,²⁹⁷ ἄνδρα κορυφαῖον τοῦ κύκλου τοῦ Ἀρείου, ὅπως λέγουν ὅσοι ἔχουν προσωπικὴν πείραν περὶ αὐτοῦ. Ἀφοῦ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ ἐκεῖ διὰ κάποιους τέλους πάντων λόγους, πάλιν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα²⁹⁸
- 15 καὶ πάλιν ἐκράτουν μυστικῶς τὸ φρόνημα τοῦ Ἀρείου. Ὅταν ἀνῆλθον εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, διὰ νὰ παραλείψω τὰ ἐνδιάμεσα, πόσας ὁμολογίας πίστεως ὡμολόγησαν; Ἄλλην εἰς τὴν Ἀγκυραν,²⁹⁹ ἄλλην εἰς τὴν Σελεύκειαν,³⁰⁰ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν³⁰¹ ἐκείνην τὴν πολυθρύλητον, ἄλλην εἰς τὴν Λάμψακον,³⁰² ἐν συνεχείᾳ
- 20 αὐτὴν τῆς Νίκης τῆς Θράκης,³⁰³ τώρα πάλιν τὴν τῆς Κυζίκου,³⁰⁴ τῆς ὁποίας τὰ μὲν ἄλλα σημεῖα δὲν γνωρίζω, μόνον τοῦτο ἔχω ἀκούσει, ὅτι, ἀφοῦ ἀπεισιώπησαν τὸ «ὁμοοῦσιον», τώρα κυκλοφοροῦν τὸ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν «ὅμοιον» καὶ μαζὶ μὲ τὸν Εὐνόμιον^{304α} συνυπογράφουν τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα θλασφημίας.
- 25 Αὐταὶ δὲ αἱ ὁμολογίαι πίστεως, τὰς ὁποίας ἀπηρίθμησα, ἂν καὶ δὲν εἶναι ὅλαι ἀντίθετοι μετὰ τῶν, ὅπως δὴ ποτε ὁμως συνθέτουν (καὶ ἐπιβεβαιώνουν) τὸ εὐμετάβολον ὁμοίως τοῦ χαρακτῆρος των, ἔνεκα τοῦ ὅτι οὗτοι οὐδέποτε μένουν σταθεροὶ εἰς τοὺς ἰδίους λόγους. Αὐτὰ (πάντως) εἶναι ἀληθῆ, μολονότι μύρια ἄλλα ἀπεισιωπήθησαν.

297. Πρόκειται περὶ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας, θεωρουμένου ὡς «ψυχῆς τοῦ Ἀρειανισμοῦ», συμμαθητοῦ δὲ τοῦ Ἀρείου παρὰ τῇ Λουκιανῷ. Ἀπὸ τοῦ 339 - 342 ὑπῆρξε καὶ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως.

298. Ἐννοεῖται ἡ Σαδάστεια (βλ. σημ. 140), διότι ὁ λόγος πρόκειται περὶ τοῦ Εὐσταθίου κυρίως καὶ τῶν περὶ αὐτόν.

299. Πρόκειται περὶ τῆς συνόδου τῶν Ὀριουσιανῶν τοῦ ἔτους 358, ἣν τις καὶ ἔστειλεν ἀντιπροσώπους καὶ ἐπιστολὴν εἰς Σίρμιον (358). Ὅσοι δὲν ἐτάχθησαν τὸν ἔρον «ὁμοοῦσιος», ἀντὶ τοῦ καταδικασθέντος «ὁμοοῦσιου», καταδικάσθησαν.

300. Πρόκειται περὶ συνόδου τῶν Ἀρειανῶν κυρίως ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς εἰς Σελεύκειαν τῆς Ἰσχυρίας τὸ 359, ἐνῶ διὰ τοῦς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως παρομοίᾳ σύνοδος συνεκλήθη εἰς Ἀρίμιον (βλ. 6 MBA, σ. 145, σημ. 757). Οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ τῶν δύο συνόδων τότε ἐξεβιάσθησαν εἰς υπογραφήν τοῦ συμβόλου τῆς συνόδου τῆς Νίκης (359), ὁμοουσιανὸν περιεχόμενον (βλ. ἐπομένην σημ.). Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Σελεύκειας ὑπέγραψαν τοῦτο ἐν Κωνσταντίνῳ τὴν 31.12.359.

301. Συνῆλθε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 360 καὶ ἐπισφράγισε τὰς ἐν Νίκῃ νίκης τῶν Ὁμοίων υπογραφάντων σφύραλον περιέχον τὴν φράσιν: «ὁ μ ο ι ο ς τῇ γεννήσαντι αὐτὸν Πατρὶ κατὰ τὰς Γραφάς». Σὺν τοῖς ἄλλοις ἡ σύνοδος καθήρσε τὸν Εὐσταθίου Σαδαστείας, ἐχειροτόνησε δὲ τὸν Εὐνόμιον ὡς ἐπίσκοπον Κυζίκου.

302. Μαλλον τὸ 364 (βλ. περὶ τούτου καὶ τῆς Λαμψάκου γενικῶς εἰς 6 MBA, σ. 129, σημ. 683).

303. Ἡ Νίκη ἦτο πολίχνη καμένη μετὰ τὴν Ἡρακλείας τῆς Θράκης καὶ Ἀδριανουπόλεως (βλ. σημ. 300 καὶ 301).

304. Βλ. σημ. 282.

304α. Ἐπίσκοπον Κυζίκου (βλ. 1 MBA, σ. 125, σημ. 331). Γιὸν καὶ Πνεῦμα θεοῦ καὶ «κτίσματα».

- Ἄλλ' ἐπειδὴ τώρα ἔφθασαν (οὗτοι) μέχρι καὶ σᾶς, σὲ παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς γράψῃς ἐπίσης διὰ μέσου τοῦ
 30 ἰδίου ἀνδρός [ἐννοῶ προφανῶς τὸν συμπρεσβύτερόν
 μας Στρατήγιον],³⁰⁵ εἴτε παραμένει ὁ ἴδιος ἀπέναντί
 μας εἴτε καὶ ἂν ἔχῃς ἀλλάξει ἐξ αἰτίας τῆς συναντήσεως
 (μαζί των). Διότι ἀσφαλῶς οὔτε ἐκεῖνοι ἦτο εὐλογον νὰ
 σιωπήσουν οὔτε καὶ αὐὸ ὁ ἴδιος, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔγραψες
 τοιαῦτα, (δὲν ἦτο δυνατόν) νὰ μὴ ὀμιλήσῃς καὶ πρὸς ἐ-
 35 κείνους μὲ παρρησίαν. Ἐὰν λοιπὸν παραμένῃς εἰς κοι-
 νωνίαν μαζί μας, τοῦτο εἶναι ἄριστον καὶ ἀξιοποθητό-
 τατον. Ἐὰν ὅμως σὲ μετέστρεψαν πρὸς τὸν ἑαυτὸν των,
 εἶναι λυπηρὸν θεβαίως. Διότι πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ εἴ-
 ναι λυπηρὸς ὁ χωρισμὸς τοιούτου ἀδελφοῦ; Ἐν τούτοις,
 ἂν ὅχι τίποτε ἄλλο, τοῦλάχιστον ἐγυμνάσθημεν ἐπαρκῶς
 40 ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους νὰ ὑπομένωμεν παρομοίας ζη-
 μίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 245 (ΣΜΕ' — CCXLV)³⁰⁶ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΘΕΟΦΙΛΟΝ³⁰⁷

- Μολονότι ἀπὸ καιρὸν ἔλαθον τὴν ἐπιστολὴν ἐκ μέ-
 ρους τῆς ἀγάπης σου, ἀνέμενον νὰ σοῦ ἀπαντήσω διὰ
 μέσου καταλλήλου προσώπου, ὥστε ἀκόμη καὶ ὅσα τυχόν
 θὰ μοῦ διαφύγουν εἰς τὴν ἐπιστολὴν, νὰ (δύναται) νὰ τὰ
 συμπληρώσῃ ὁ γραμματοκομιστής. Ἀφοῦ λοιπὸν μᾶς
 5 ἦλθεν ὁ λίαν ἀγαπητὸς καὶ εὐλαβέστατος ἀδελφός μας
 Στρατήγιος,³⁰⁸ ἔκρινα ὅτι εἶναι ὀρθὸν αὐτὸν νὰ χρησιμο-
 ποιήσω ὡς κομιστήν, ἐπειδὴ οὗτος ἀφ' ἑνὸς γνωρίζει τὸ
 φρόνημά μου καὶ ἀφ' ἑτέρου δύναται μὲ ἀκρίθειαν καὶ
 συγχρόνως μὲ διάκρισιν νὰ μεταφέρῃ τὰς ἀπόψεις μου.
 Μάθε λοιπὸν, λίαν ἀγαπητέ μας καὶ τιμιώτατε, ὅτι ἡ-
 10 μεῖς θεωροῦμεν πολύτιμον τὴν ἀγάπην μαζί σου, εἰς τὴν
 ὁποίαν, ἐξ ἐπόψεως τοῦλάχιστον ψυχικῆς διαθέσεως, δὲν
 ἔχομεν τὴν συναίσθησιν ὅτι ὑστερήσαμεν καμμίαν ἡμέ-
 ραν, μολονότι πολλαὶ καὶ σοβαραὶ ὑπῆρξαν αἱ ἀφορμαὶ
 εὐλόγου λύτης. Ἄλλ' ὅμως ἀπεφασίσαμεν τὸ ἐξῆς, ὅπως
 ἀκριθῶς συμβαίνει εἰς τὸ ζύγισμα, ἀφοῦ δηλαδὴ θέσωμεν
 τὰ εὐχάριστα ἀπέναντι εἰς τὰ δυσάρεστα, νὰ προσθέσω-
 μεν τὴν γνώμην μας εἰς τὸ μέρος τῶν καλλιτέρων.
 Ἐφ' ὅσον ἄλλωστε τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἀπὸ

³⁰⁵. Βλ. σημ. 248.³⁰⁶. Ἐγγραφή ἢ πάντως ἀπεστάλη τὸ 376 (βλ. καὶ σημ. 247).³⁰⁷. Βλ. σημ. 260.³⁰⁸. Βλ. σημ. 248.

- 15 ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οὐδόλως ἔπρεπε νὰ γίνη τοῦτο, συγχώρησε καὶ ἡμᾶς, ὅχι διότι μετεβλήθημεν ὡς πρὸς τὸ φρόνημα, ἀλλὰ διότι ἡλλάξαμεν τὴν θέσιν (μας ἀπέναντί των). Ἡ μᾶλλον ἡμεῖς μὲν θὰ παραμένωμεν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, ἄλλοι δὲ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι συνεχῶς τὴν ἀλλάσσουν, μάλιστα τώρα καὶ φανερώς αὐτομολοῦν πρὸς τὸ μέρος τῶν ἀντιθέτων. Πάντως πόσον πολῦτιμον ἔθεωροῦμεν τὴν κοινωνίαν μαζί των, οὔτε ὁ ἴδιος τὸ ἀγνοεῖς. Τώρα ὅμως, ἐὰν μήτε με ἐκείνους συμφωνοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμόφρονάς των ἀποφεύγωμεν, δικαίως θὰ τύχωμεν ἀσφαλῶς συγγνώμης, ἐπειδὴ τίποτε ἄλλο δὲν θεωροῦμεν προτιμότερον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εὐστάθειάν μας (εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 246 (ΣΜΣ'—CCXLVI)³⁰⁹ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΙΚΟΠΟΛΙΤΑΣ³¹⁰

- Ὅταν βλέπω ἅφ' ἑνὸς τὸ κακὸν νὰ προχωρῇ ἀσύδοτον³¹¹ καὶ ἅφ' ἑτέρου τὴν εὐλόθειάν σας νὰ εἶναι καταπονημένη καὶ ἀπογοητευμένη ἀπὸ τὰς συνεχεῖς ἐπιθέσεις (του), καταλαμβάνομαι ἀπὸ θαρυθυμίαν. Ὅταν ὁμως πάλιν φέρω εἰς τὸν νοῦν (μου) τὴν μεγάλην χεῖρα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι γνωρίζει Ἐκεῖνος ἅφ' ἑνὸς μὲν «νὰ ἀνορθῶνῃ ὅσους ἔχουν πέσει καὶ συντριβῇ καὶ ἀγαπᾷ τοὺς δικαίους»,³¹² ἅφ' ἑτέρου δὲ νὰ συντριβῇ τοὺς ὑπερηφάνους καὶ «νὰ καταθιβάξῃ τοὺς δυνάστας ἀπὸ τοὺς θρόνους των»,³¹³ πάλιν μεταβάλλομαι καὶ (ἀπὸ θαρύθυμος) γίνομαι χάρις εἰς τὰς ἐλπίδας ἐλαφρότερος καὶ κατανοῶ ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν σας ὁ Κύριος θὰ μᾶς φανερώσῃ συντόμως τὴν γαλήνην.
- Ἄρκει λοιπὸν μόνον νὰ μὴ ἀποκάμετε νὰ προσεύχεσθε, ἀλλ' ἀντιθέτως ὅσα με τὰ λόγια διδάσκετε, αὐτὰ εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν νὰ προθυμοποιηθῇτε νὰ τὰ παρρουσιάσετε ἐνώπιον ὅλων ἐμπράκτως ὡς φανερά παραδείγματα.

309. Ἐγράφη τὸ μέρος τοῦ 376.

310. Βλ. σημ. 149 καὶ 155. Ὡς Νικοπολίται νοοῦνται οἱ Ὁρθόδοξοι τῆς Νικοπόλεως ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Εὐφρόνιον.

311. Πρβλ. Ἰερ. 12, 1: «τί ἐτι ἐβὺς ἀσεβῶν εὐδοῦται;»

312. Ψαλμ. 145, 8.

313. Λουκ. 1, 51—52. Πρβλ. καὶ Λευιτ. 26, 19.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 247 (ΣΜΖ'—CCXLVII)³¹⁴ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΙΚΟΠΟΛΙΤΑΣ³¹⁵

- “Όταν ανέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν τῆς ὁσιότητός σας, πολὺ ἐστέναξα καὶ ἐθρήνησα, διότι καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ κακὰ ἔμελλον νὰ ἀκούσουν τὰ ὦτα μου, δηλαδὴ πληγὰς καὶ ὕβρεις (αἱ ὁποῖαι ἔγιναν) εἰς σᾶς τοὺς ἰδίους, καταστροφὴν τῶν οἰκιῶν, ἐρήμωσιν τῆς πόλεως καὶ ἀνατροπὴν ὅλης τῆς πατρίδος, διωγμὸν τῆς Ἐκκλησίας, ἐξορίαν τῶν
- 5 ἱερέων, (μὲ ἓνα λόγον) ἐπιδρομὴν τῶν λύκων³¹⁶ καὶ διασκορπισμὸν τῶν ποιμνίων.³¹⁷ Ἀλλ’ ἀφοῦ ἐσταμάτησα τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα καὶ ἔστρεψα τὰ θλέμματα πρὸς τὸν οὐράνιον Δεσπότην, κατενόησα καὶ ἐπέισθην περὶ τοῦ ἐξῆς, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμῶ καὶ σεῖς νὰ γνωρίζετε, ὅτι δηλαδὴ σύντομος θὰ ἔλθῃ ἡ βοήθεια καὶ δὲν θὰ εἶναι
- 10 παντελεῖς ἡ ἐγκατάλειψις.³¹⁸
- “Ὅ,τι λοιπὸν ἐπάθομεν τὸ ἐπάθομεν ἔνεκα τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἐνῶ τὴν βοήθειάν Του ὁ Φιλάνθρωπος θὰ ἐπιδείξῃ χάρις εἰς τὴν πρὸς τὰς Ἐκκλησίας Του ἀγάπην καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν (Του). Ἐν τούτοις, δὲν παρελείψαμεν καὶ διὰ (προσωπικῆς μας) παρουσίας (καὶ παραστάσεως) νὰ καθικετεύσωμεν τοὺς ἰσχυροὺς (καὶ δυναμένους), ἀλλὰ καὶ δι’ ἐπιστολῶν πρὸς ὅσους εἶναι φίλοι
- 15 μας εἰς τὴν Αὐλήν,³¹⁹ διὰ νὰ συγκρατήσουν τὴν ὀργὴν τοῦ λυσσασμένου (αὐτοῦ ἀνθρώπου).³²⁰ Καὶ πιστεύω ὅτι θὰ ἐπέλθῃ ἡ καταδίκη (ὡς ἀπαίτησις) ἐκ μέρους πολλῶν, ἐκτὸς ἐὰν θεθαίῳς ἡ (παρούσα) δύσκολος κατάστασις, πλήρης ταραχῆς,³²¹ δὲν ἀφήσῃ καμμίαν εὐκαιρίαν δι’ αὐτὰ εἰς τοὺς ἄρχοντας.

314. Ἐργάτῃ ἐπὶ τῆς τῆς θέρης τοῦ 376, μετὰ τὴν λήξιν ἀπαντήσεως εἰς τὴν προηγουμένην Ἐπιστολήν.

315. Βλ. σημ. 310.

316. Ἐννοοῦνται οἱ Ἀρμενοὶ μὲ ἐπικρατῆς τὸν «λυσοῦντα» δικάριον τοῦ Πόντου Δημοκράτη (βλ. σημ. 131 καὶ 132).

317. Πρὸς Μαρτ. 26, 31.

318. Ἰουδαῖο 7, 30.

319. Πρὸς ἐπιστ. 74, 75 καὶ 76, πλὴν καὶ ἄλλων.

320. Βλ. καὶ σημ. 131 καὶ 132.

321. Ἐννοεῖται ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων, οἱ ὅποιοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Οὐννων ἤδη, ὡς ἀνέφερον ὁ Μ. Β. εἰς τὴν Ἐπιστ. 215 (στ. 8 - 12), εἶχον ἐξαπλωθῇ ἀπὸ τοῦ Αἰμοῦ μέχρι τῶν συνόρων τῆς Καππαδοκίας (βλ. περὶ τούτων 6 ΜΒΑ, σ. 84, σημ. 404).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 248 (ΣΜΗ'—CCXLVIII)³²²ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ³²³

5 Ὅσακις θεθαίως προσέχομεν τὴν προσωπικὴν μας ἐπιθυμίαν, λυπούμεθα διότι διαμένομεν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν εὐλόθειάν σου. Ὅταν ὁμως σκεπτόμεθα τὴν εἰρηνικὴν διαθίωσίν σου, εὐχαριστοῦμεν τὸν Κύριον, διότι ἐξήρесе τὴν εὐλόθειάν σου ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἐμπρησμόν, ὁ ὁποῖος ἐξηπλώθη εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας μας.³²⁴ Μᾶς ἔδωσε δηλαδὴ ὁ Δικαιοκρίτης συμφώνως μὲ τὰ ἔργα μας «ἄγγελον τοῦ Σατανᾶ»,³²⁵ ὁ ὁποῖος μᾶς γρονθοκοπᾷ ἰσχυρῶς καὶ τὴν μὲν αἵρεσιν ὑπερασπίζεται μανιωδῶς, ἐνῶ τὸν ἐναντίον μας πόλεμον τὸν ἔφθασε μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ μὴ ὑπολογίσῃ οὔτε τὸ αἷμα ὅσων πιστεύουν (ἀληθῶς) εἰς τὸν Θεόν. Διότι
 10 ἐξάπαντος δὲν θὰ διέφυγε τὴν προσοχὴν τῆς ἀγάπης σου ὅτι κάποιος Ἀσκληπίος,³²⁶ διότι δὲν προετίμησε τὴν κοινωνίαν μὲ τὸν Δωήκ,³²⁷ ἐνῶ τὸν ἐκτύπων ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς πληγὰς τῶν, ἡ μᾶλλον διὰ μέσου τῶν πληγῶν μετετέθη εἰς τὴν ζωὴν. Ἀνάλογα ὁμως μὲ (ὅσα συνέβησαν εἰς) ἐκείνον νὰ φαντάζεσαι ὅτι συμβαίνουν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, δηλαδὴ οἱ διωγμοὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν δι-
 15 δασκάλων καὶ ὅσα ἄλλα θὰ ἠδύναντο νὰ κάμουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν τὴν δύναμιν τοῦ ἀξιώματός τῶν κατὰ τὴν θέλησίν των.

20 Ἄλλ' ὁμως τὴν ἀπαλλαγὴν ἀσφαλῶς ἐκ τούτων θὰ μᾶς χαρίσῃ ὁ Κύριος μὲ τὰς προσευχὰς σου, καθὼς καὶ τὴν ὑπομονήν, διὰ νὰ θαστάσωμεν τὸ θάρρος τῶν πειρασμῶν ἀνταξίως μὲ τὴν ἐλπίδα εἰς Αὐτόν. Σὺ δὲ νὰ μᾶς κάμνης τὴν τιμὴν ἀφ' ἐνὸς νὰ μᾶς γράφῃς συνεχῶς περὶ τῶν ζητημάτων σου καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἐὰν εὔρης κάποιον ὁ ὁποῖος δύναται ἐμπίστως νὰ μεταφέρῃ εἰς σέ τὸ

322. Ἐγράφη τὸ 376, μετὰ τὰ ἀνωτέρω γεγονότα καὶ ἄλλα παρόμοια.

323. Βλ. σημ. 2.

324. Πρβλ. Ἐπιστ. 229, 9—15 καὶ 243, 3, 17—23.

325. Β' Κορ. 12, 7. Ἐννοεῖται δὲ ὁ εὐκαίριος Δημοσθένης (βλ. σημ. 131, 132 καὶ 320).

326. Ἄγνωστος ἄλλοθεν, ἀλλὰ Μάρτυς, ἔστι καὶ ἂν διὰ τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Μ. Β. εἰς τὴν Ἐπιστ. 243, 2, 3 - 6 πολλοὶ τοιοῦτοι Μάρτυρες παρέμειναν ἄγνωστοι.

327. Διὰ τὴν ἡμετέραν ἐξέτασιν ἦτο «ὁ καθεστηκὴς ἐπὶ τὰς ἡμετέρας τοῦ Σατοῦ» (Α' Βασ. 22, 9). ὑπὸ τοῦτον δὲ ἐνταχθεὶς νοεῖται ὁ «μουλίκον» (= ἡμιονηγγός) τῆς Ἐπιστ. 231, 26—27 (βλ. σημ. 13), ὅστις, φαίνεται, ἦ ἐπανήλθεν εἰς Δάρα (βλ. σημ. 9) ἢ κάπου ἄλλου ἐποικιστήθη ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ὡς ἐπίσκοπος.

βιβλίον³²⁸ τὸ ὁποῖον ἐξεπονήσαμεν, κάμε μας τὴν χάριν νὰ τὸν στείλῃς (πρὸς παραλαβὴν του), ὥστε, ἐὰν ἐνθαρρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου κριτικὴν, νὰ τὸ ἀποστείλωμεν καὶ εἰς ἄλλων τὰς χεῖρας.

Εἶθε μὲ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου (Θεοῦ) νὰ χαρισθῇς εἰς ἐμὲ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου ὑγίης, χαίρων ἐν
25 Κυρίῳ καὶ εὐχόμενος ὑπὲρ ἡμῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 249 (ΣΜΘ'—CCXLIX)³²⁹

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ, ΧΑΡΙΝ ΚΑΠΟΙΟΥ ΕΥΛΑΒΟΥΣ

ΑΝΔΡΟΣ³³⁰

Συγχαίρω³³¹ τὸν ἐπιφέροντα τὴν παροῦσαν ἀδελφόν, τόσον διότι ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τοὺς ἐπιγείους θορύβους, ὅσον καὶ διότι ἔρχεται εἰς τὴν εὐλάβειάν σου. Πράγματι δὲ οὗτος ἐξέλεξεν ἀγαθὸν δι' αὐτὸν ἐφόδιον (εἰς τὴν πορείαν του) πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα αἰώνιον ζωὴν, δηλαδὴ τὴν ἀγαθὴν διαθίωσιν μὲ ὅσους εὐλαβοῦνται τὸν Κύριον. Τοῦτον λοιπὸν ἐμπιστευόμεθα εἰς τὴν τιμιότητά σου καὶ
5 διὰ μέσου αὐτοῦ σὲ παρακαλῶ νὰ εὐχесαι ὑπὲρ τῆς ἐλεεινῆς ζωῆς μας, ὥστε, ἀφοῦ λυτρωθῶμεν ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς τοὺς ὁποίους δοκιμάζομεν, νὰ ἀρχίσωμεν νὰ ὑπηρετῶμεν τὸν Κύριον συμφώνως μὲ (ὅσα ὀρίζει) τὸ Εὐαγγέλιον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 250 (ΣΝ'—CCL)³³²

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΤΡΟΦΙΛΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΙΓΩΝ³³³

Ἔπειτα μὲν ἀπὸ καιρὸν ἔλαθον τὴν ἀπάντησιν εἰς

328. Πρόκειται περὶ τοῦ βιβλίου «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (βλ. Ἐπιστ. 231, 31 - 35, σημ. 14).

329. Κατὰ τοῦς ξένους ἐκδότας ἐγράφη τὸ 376, ἂν καὶ εἰς τοῦτο οὐδαμία ἐσωτερικὴ μαρτυρία συνηγορῇ.

330. Πρόκειται περὶ συστατικῆς ἐπιστολῆς ἀπαυθνομένης εἰς τινὰ ἡγούμενον μονῆς, εἰς τὸν ὁποῖον συνιστᾷ καὶ ἐμπιστεύεται ὑποψήφιον μοναχόν. Παρομοία καὶ ἀντιπροσωπευτικὴ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο Ἐπιστολὴ εἶναι ἡ ὑπ' ἀρ. 23 (βλ. 1 MBA, σ. 146).

331. Καταλληλοτάτη ἡ χρῆσις τοῦ ρ. ὑπὸ τοῦ ἐπισχημοτέρου νομοθέτου τοῦ Μοναχισμοῦ, τὸ θεότατον νόημα τοῦ ὁποῖου πρέπει ἰδικιτέρως νὰ σκέπτονται ὅσοι ἀξιῶνται νὰ ἔχουν συγγενικὰ ἢ φιλικὰ πρόσωπα ἀφιερούμενα εἰς τὸν Μοναχισμόν. Ἡ ἀφιέρωσις των εἶναι ὑπόθεσις καθαρῆς χαρᾶς καὶ δι' αὐτὸ οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοιαύτων προσώπων πρέπει μόνον τοιαύτην καθαρὰν χαρὰν νὰ αἰσθάνονται καὶ ἐκδηλώνουν ἐν σχέσει πρὸς αὐτά.

332. Ἐγράφη τὸ θέρος τοῦ 376.

333. Βλ. σημ. 247.

τὴν προηγουμένην ἐπιστολήν (μου), πάντως ὁμῶς τὴν ἔλαβον διὰ μέσου τοῦ λίαν ἀγαπητοῦ Στρατηγίου,³³⁴ καὶ ἠὐχαρίστησα τὸν Κύριον, διότι ἐξακολουθεῖς νὰ παραμένῃς ὁ ἴδιος εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην. Ἀλλωστε ὅσα
 5 ἰδίου ζητήματος ἀποδεικνύουν τὴν ἀγαθὴν σου προαίρεσιν, ὅτι δηλαδὴ φρονεῖς τὰ πρέποντα καὶ μᾶς συμβουλευέ-
 εις τὰ ὠφέλιμα.

Παρά ταῦτα ὁμῶς, ἐπειδὴ πάλιν προβλέπω ὅτι ὁ λό-
 γος μου θὰ γίνῃ μακρότερος,³³⁵ ἐάν ἤθελον ἀπαντήσῃ
 ἰδιαίτερώς εἰς καθὲν τῶν γραφομένων ἐκ μέρους τῆς
 10 τῆς εἰρήνης, ἐφ' ὅσον θεβαίως περιορίζεται εἰς τὸ ὄνομα
 μόνον τῆς εἰρήνης, (ἐπόμενον εἶναι ὅτι) εἶναι πολὺ γε-
 λοῖον, ἀφοῦ ἐκλέγομεν τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, μόνον
 πρὸς αὐτοὺς νὰ συμπεριφερώμεθα μὲ εἰρηνικὸν τρόπον,
 νὰ ἀποκλείωμεν δὲ μυρίους ἄλλους ἀπὸ τὴν μετοχὴν
 (των) εἰς τὸ ἀγαθόν (τῆς εἰρήνης). Ἐξ ἄλλου ἐάν ἡ
 συμφωνία μὲ τοὺς ἐπιβλαθεῖς ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς εἰ-
 15 ρήνης προξενῇ εἰς ὅσους τὴν ἀποδέχονται ὅτι καὶ οἱ
 ἐχθροί, παρατήρησε ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι μὲ τοὺς ὁποίους
 ἀνemiχθήσαν ὅσοι μᾶς μισοῦν μὲ ἄδικον μῖσος, ἀλλ' οἱ ὁ-
 ποῖοι ἀνήκουν εἰς τὴν μερίδα τῶν ἀκοινωνήτων μὲ ἡμᾶς.
 "Ἀλλωστε δὲν ἔχω ἀνάγκην τώρα νὰ τοὺς μνημονεύσω
 μὲ τὸ ὄνομά τους. Οὗτοι ἐκλήθησαν ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὴν
 20 Σεθάστειαν³³⁶ καὶ ἀνέλαβον τὴν Ἐκκλησίαν, ἐλειτούργη-
 σαν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ μετέδωσαν εἰς ὀλόκληρον
 τὸν λαὸν ἀπὸ τὸν ἰδικὸν των ἄρτον, συνιστῶντο ὡς
 ἐπίσκοποι εἰς τὸν ἐκεῖ κλῆρον καὶ συνωδεύοντο ἀπὸ αὐ-
 τοὺς καθ' ὅλην τὴν χώραν ὡς ἅγιοι καὶ ὁμόφρονες (καὶ
 κοινωνικοί) μαζί των.

Ἄλλ' ἐάν πρέπη νὰ προτιμῇ κανεὶς τὴν μερίδα
 25 τούτων, εἶναι πολὺ γελοῖον νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τοὺς ὄνυχας
 καὶ νὰ μὴ διαλέγεται μὲ τὰς ἰδίας τὰς κεφαλὰς των.³³⁷
 Ἐάν ὁμῶς θεβαίως κανεὶς δὲν πρέπη γενικῶς νὰ θεωρῇ
 κάποιον αἰρετικὸν οὔτε νὰ τὸν ἀποφεύγῃ, διὰ ποῖον λό-
 γον, εἰπέ μου, ἀποχωρίζεις σὺ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ἀπο-
 φεύγεις τὴν κοινωνίαν μὲ μερικοὺς; Ἐάν ἐξ ἄλλου ὑπάρ-
 χουν μερικοὶ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ κανεὶς,

334. Βλ. σημ. 248.

335. Ὡς καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 244, ἡ ὁποία εἶναι ὅπως λίαν ἐκτενής.

336. Βλ. σημ. 140. Μνημονεύεται ἡ ἔδρα τοῦ Εὐσταθίου ἀντὶ τοῦ ἐνό-
 ματός του.

337. Ἐννοῦνται οἱ ἐπιζῶντες ἀρχηγοὶ τῶν Ἀρειανῶν, ὁ Εὐζώνιος (βλ. 6
 MBA, σ. 146, σημ. 765), ὁ Εὐσεβίος (Ἐ.Ἀ., σ. 144, σημ. 753), ὁ Εὐνόμιος
 (Ἐλ. 1 MBA, σ. 125, σημ. 331) κ.ἄ. Τὸς περὶ τὸν Εὐσταθίον ὁ M. B. διὰ
 τῶν ἀνωτέρω θεωρεῖ ἀσχημάτους καὶ οὐχὶ ἐπισκόπους.

- καθώς απαιτεῖ ἡ ἀκρίβεια, ἅς μᾶς εἶπουν οἱ εἰς ὅλα ἀ-
 30 κριθολόγοι εἰς ποῖαν μερίδα ἀνήκουν ἐκεῖνοι τοὺς ὁποί-
 ους ἐπῆραν μὲ τὸ μέρος των ἀπὸ τὴν Γαλατίαν.³³⁸ Καὶ
 ἐάν μὲν αὐτὰ σοῦ φαίνονται ἄξια λύπης, καταλόγισε τὸν
 χωρισμὸν εἰς τοὺς αἰτίους τούτων. Ἐάν ὁμως τὰ κρίνης ἀ-
 διάφορα, θὰ μᾶς συγχωρήσης, διότι δὲν δεχόμεθα νὰ ἀ-
 35 ναμιχθῶμεν μὲ τὴν ζύμην τῶν «ἐτεροδιδασκάλων».³³⁹ Ἐ-
 πομένως, ἐὰ νομίζης, ἀφοῦ ἀφήσης τοὺς εὐλογοφανεῖς
 ἐκείνους λόγους, ἔλεγχε μὲ κάθε παρρησίαν ὅσους δὲν
 θαδίζουσιν ὀρθῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου.³⁴⁰

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 251 (ΣΝΑ'—CCLI)³⁴¹ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΥΑΙΣΗΝΟΥΣ³⁴²

1. Ἄν καὶ εἶναι πολλαὶ αἱ δυσκολίαι αἱ ὁποῖαι μᾶς
 περισφίγγουν καὶ ἡ διάνοιά μας ἀπασχολῆται μὲ μυρίας
 φροντίδας, ὁμως οὐδέποτε ἀφήσαμεν ἀπὸ τὴν μνήμην μας
 τὴν μέριμναν διὰ τὴν ἀγάπην σας. Παρακαλοῦμεν δηλα-
 δὴ τὸν Θεόν μας νὰ παραμείνετε διαρκῶς εἰς τὴν πίστιν,
 5 «εἰς τὴν ὁποῖαν εἰσθε στερεωμένοι καὶ καυχᾶσθε διὰ τὴν
 ἐλπίδα (μετοχῆς) τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ».³⁴³ Διότι εἶναι ὄν-
 τως δυσεύρετον πλέον καὶ πάρα πολὺ σπάνιον πρᾶγμα
 τὸ νὰ ἴδῃ κανεὶς μίαν Ἐκκλησίαν καθαρὰν, ἡ ὁποία οὐ-
 δόλως ἐβλάθῃ ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τῶν περιστάσεων, ἀλ-
 λά διαφυλάττει ἀκεραίαν καὶ ἄθικτον τὴν ἀποστολικὴν
 διδασκαλίαν, ὅπως ἀνέδειξε τοιαύτην τὴν ἰδικὴν σας εἰς
 10 τὰς ἡμέρας μας Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος ἀναδεικνύει εἰς κά-
 θε γενεάν³⁴⁴ τοὺς ἀξιους τῆς κλήσεώς Του.³⁴⁵ Δι' αὐτὸ
 εἶθε ὁ Κύριος νὰ σᾶς χαρίσῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἄνω Ἱερου-
 σαλήμ,³⁴⁶ χάριν τοῦ ὅτι τὰς ψευδεῖς κατηγορίας ἐναντίον
 μας τὰς ἐπεστρέψατε εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ψευδολόγων,

338. Ἐννοοῦνται οἱ Ἀρειανοὶ ἐπίσκοποι τῆς Γαλατίας, οἱ ὅποιοι εἶχον συνέλθει καὶ εἰς τὴν Ἀγκυραν τὸ 375 (βλ. σημ. 134 καὶ 275).

339. Βλ. σημ. 213 καὶ 288.

340. Πρὸλ. Γαλ. 2, 14.

341. Ἐγγραφή τὸν Δεκέμβριον τοῦ 376.

342. Εἰς τοὺς κώδικας ἡ γραφὴ ποικίλλει. Πρόκειται περὶ τῶν κατοί-
 κων τῆς πόλεως Εὐαίστου ἢ Εὐήσου, ἧτις εὗρισκετο εἰς τὴν ὀρεινὴν
 Ἀρμενίαν (βλ. Ἐπιστ. 278, 5), καὶ ἴσως περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου
 ἀναφερομένης Σεῖου ἢ Σεῖου (Σεῖουα, μετονομασθεῖσα Ἅγιος Ἰωάννης,
 κατὰ Defer.).

343. Ρωμ. 5, 2.

344. Πρὸλ. Πράξ. 13, 36.

345. Πρὸλ. Ἐφ. 4, 1.

346. Πρὸλ. Ἐφ. 4, 25.

χωρίς νά ἐπιτρέψετε εἰς αὐτοὺς νά εἰσέλθουν εἰς τὰς
 15 καρδίας σας. Καὶ εἶμαι θεόβασις καὶ ἔχω πεποιθήσιν εἰς
 τὸν Κύριον ὅτι ἡ ἀμοιβή σας θά εἶναι μεγάλη διὰ τὴν
 πράξιν σας αὐτὴν.³⁴⁷ Διότι σοφῶς ἐσκέφθητε μόνοι σας
 τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε ἀληθῶς συμβαίνει, ὅτι δηλα-
 δὴ «ὅσοι μοῦ ἀνταπέδωσαν πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν καὶ μί-
 20 σος ἀντὶ τῆς ἀγάπης μου»³⁴⁸ ἀπέναντί των μέ κατηγο-
 ροῦν τώρα δι' ὅσα οἱ ἴδιοι συλλαμβάνονται νά ἔχουν πα-
 ρουσιάσει δημοσίως ἐγγράφους ὁμολογίας.

2. Ἀλλὰ δὲν περιέπεσαν μόνον εἰς αὐτὴν τὴν ἀντί-
 φασιν, καθ' ὅτι δηλαδὴ μᾶς προσέφεραν ἀντὶ κατηγορίας
 τὰ ἰδικὰ των ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ διότι, ἐνῶ καθηρέθη-
 σαν παμψηφί ἀπὸ ὅσους συνῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινου-
 πολιν,³⁴⁹ δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν καθαιρέσιν των. Ἀντιθέ-
 5 τως, ὠνόμαζον αὐτοὺς «σύνοδον ἀθετούντων»³⁵⁰ καὶ οὔτε
 κἂν ἐδέχοντο νά τοὺς ὀνομάζουν ἐπισκόπους, διὰ νά μὴ
 ἐπικυρώσουν (οὕτω) τὴν (καθαιρετικὴν) ἀπόφασιν τὴν
 ὁποῖαν (ἐκεῖνοι) ἔλαβον ἐναντίον των. Μάλιστα προσή-
 10 γον καὶ τὴν ἐξῆς δικαιολογίαν περὶ τοῦ ὅτι δὲν ἦσαν ἐπί-
 σκοποι: διότι, λέγει, ἡγήθησαν πονηρὰς αἰρέσεως. Ταῦ-
 τα δὲ ἐγίναν πρὸ δέκα ἐπτὰ περίπου ἐτῶν,³⁵¹ ὅταν ἦσαν
 10 ἀρχηγοὶ τῶν καθαιρετῶν των οἱ Εὐδόξιος,³⁵² Εὐίππιος,³⁵³
 Γεώργιος,³⁵⁴ Ἀκάκιος³⁵⁵ καὶ ἄλλοι, τοὺς ὁποίους ἡμεῖς ἔ-
 χομεν εἰς ἄγνοιαν.³⁵⁶ Ἀλλὰ καὶ ὅσοι εἶναι ἰσχυροὶ σήμερον

347. Πρβλ. Ματθ. 5, 12. Ὁ Courtonne ἐδῶ καὶ γενικώτερον θά ᾔθε-
 λεν ὁ Μ. Β. νά κηρύττῃ ἀνιδιοτελεῖ ἀγάπην καὶ ὅχι ἐκ λόγου μισθοποιο-
 οῦν. Νομίζομεν ὅμως ὅτι εἶναι περὶ τὰ τὰ σχόλια, ὅταν εἶναι τόσον... σχο-
 λαστικά.

348. Παλμ. 108, 5.

349. Συνῆλθε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 360 (βλ. σημ. 301 καὶ 351) καὶ σὺν
 τοῖς ἄλλοις καθήρεσε τὸν Ἀέτιον, διάκονον ἐπὶ θύται, ἀλλὰ καὶ τὸν Εὐδοά-
 θιον Σεβαστάριον. Ὡς ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ ὁ Μ. Β. τῆς συνόδου προσεγγίζον
 οἱ Εὐδόξιος, Εὐίππιος, Γεώργιος καὶ Ἀκάκιος (βλ. σημ. 352, 353, 354
 καὶ 355).

350. Ἰερ. 9, 2. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 237, 2, 8, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν Ἀγκόρα
 τοῦ 375.

351. Ἀκριβὲς χρονολόγησις τῆς Ἐπιστολῆς (τὸ 376), ἀλλὰ καὶ τῆς
 συνόδου Κων)λεως (τὸ 360).

352. Βλ. 6 MBA, σ. 144, σημ. 753 καὶ σημ. 337 τοῦ παρόντος. Ὁ
 Εὐδόξιος μέχρι τοῦ 360 ἦτο ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας καὶ ἀπὸ τοῦ 360 Κων-
 σταντινουπόλεως, Ἀντιοχείας ἀναβειβάντος τοῦ Εὐζεκίου (βλ. σημ. 337).

353. Βλ. 3 MBA, σ. 49, σημ. 140.

354. Βλ. σημ. 173.

355. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀκακίου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ὅστις
 ἐδέσποζεν εἰς τὴν σύνοδον τῆς Κων)λεως τοῦ 360. Οὗτος διεδέχθη τὸν δι-
 δασκαλὸν τοῦ Εὐσεβίου τὸ 340. Τῆλξε ἐκ τῶν ἡγηγόρων τῆς ἡμιαιρετικῆς
 μερίδος τῶν Ὀμοίων καὶ καθηρέθη ὑπὸ τῆς ἡμιαιρετικῆς συνόδου τῆς Λαμ-
 ψίκου τὸ 365, ἀπέθανε δὲ τὸ 306. (Βλ. Δημ. Σ. Μπαλάνου, Πατρολογία,
 ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 269 - 70).

356. Ἰσως ὅχι ἀγνωσόμενοι ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἐπισκο-

εις τὰς Ἐκκλησίας ἐκείνων εἶναι διάδοχοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἐχειροτονήθησαν εἰς τὴν θέσιν των, ἄλλοι δὲ προήχθησαν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους.

3. Ἄς μᾶς εἴπουν³⁵⁷ λοιπὸν τώρα ὅσοι μᾶς κατηγοροῦν ἐπὶ κακοδοξίᾳ: πῶς ἂφ' ἐνὸς ἦσαν αἰρετικοὶ ἐκείνοι τῶν ὁποίων δὲν ἐδέχθησαν τὴν καθαίρεσιν καὶ πῶς ἂφ' ἐτέρου εἶναι ὀρθόδοξοι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι προήχθησαν ἀπὸ ἐκείνων καὶ οἱ ὁποῖοι διατηροῦν τὸ ἴδιον φρόνημα μὲ τοὺς πατέρας των. Διότι, ἐὰν θεθαίως εἶναι ὀρθόδοξος ὁ Εὐύππιος, πῶς δὲν εἶναι λαϊκὸς ὁ Εὐστάθιος, ὁ ὁποῖος καθηρέθη ἀπὸ ἐκείνον; Ἐὰν ὁμως ἐκείνος εἶναι αἰρετικός, πῶς τώρα ἐπικοινωνεῖ μετὰ τὸν Εὐστάθιον αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει προαχθῇ ἀπὸ τὴν χεῖρα ἐκείνου (τοῦ Εὐυππίου); Ἀλλὰ (δυστυχῶς) αὐτὰ εἶναι παιγνίδια, τὰ ὁποῖα παίζονται (ἀπὸ αὐτοὺς) εἰς θάρος τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ χάριν τοῦ συμφέροντός των, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν εἴτε νὰ συκοφαντήσουν μερικοὺς ἀνθρώπους εἴτε νὰ ἀποκαταστήσουν.

- (Οὕτως), ὅταν ὁ Εὐστάθιος διήρχετο τὴν Παφλαγονίαν,³⁵⁸ ἀνέτρεψε τὰ θυσιαστήρια τοῦ Βασιλείδου³⁵⁹ τοῦ Παφλαγόνος καὶ ἐλειτούργει ἐπάνω εἰς ἰδικὰς του τραπέζας, ἐνῶ τώρα παρακαλεῖ τὸν Βασιλείδην νὰ τὸν δεχθῇ (εἰς κοινώνίαν). Ἐπειτα ἀφώρισε τὸν εὐλαβέστατον Ἀδελφὸν Ἐλπίδιον,³⁶⁰ διότι εἶχεν ἐπαφῇν μὲ τοὺς πιστοὺς τῆς (Ἐκκλησίας) τῆς Ἀμασειας,³⁶¹ ἐνῶ τώρα παρακαλεῖ τοὺς Ἀμασεῖς καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἑνωσιν μαζί των. Τέλος τὰ ἐναντίον τοῦ Εὐυππίου κηρύγματα (του) καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε πόσον ἦσαν φρικτά, ἐνῶ τώρα ἐγκωμιάζει ὡς ὀρθοδόξους τοὺς ὁμόφρονας ἐκείνου, ἀρκεῖ μόνον νὰ θεσηθῶσιν εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀποκαταστάσεώς του.³⁶² Ἀντιθέτως, ἡμεῖς κατηγορούμεθα, ὅχι διότι πταίομεν εἰς κάτι, ἀλλὰ διότι νομίζει ὅτι αὐτὸ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀπόκτησιν ὑπολήψεως τοῦ πλησίον τῶν

πικρὸν ἀξίωμα. Ἐννοοῦνται δὲ ἀσφαλῶς οἱ Εὐϋππίος (βλ. 6 MBA, σ. 146, σημ. 765), Ἐκδίκιος (βλ. σημ. 170) καὶ Ἀνόσιος (βλ. σημ. 168) κ.λ.

357. Ἀντίστοιχα ἢ μᾶλλον τὰ αὐτὰ περίπου γράφει καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 226, 2, 23 κ.λ.

358. Βλ. 6 MBA, σ. 145, σημ. 758.

359. Ἦτο ἐπίσκοπος Γάγγρας, Ἀρειανὸς τὸ φρόνημα, «κοινωνικός» τοῦ Ἐκδικίου (βλ. Ἐπιστ. 226, 2, 23).

360. Βλ. 6 MBA, σ. 30, σημ. 74. Ἦτο ἐπίσκοπος εἰς τὸν Πόντον, «Παραλιώτης» (βλ. κ.λ.).

361. Βλ. προηγ. σημ. καὶ βλ. κ.λ., σημ. 759.

362. Ὁ Courtonne κάπως θέλει νὰ δικαιολογήσῃ τὸ «ἐνμετάβολον» τῶν περὶ τὸν Εὐστάθιον, ὀφειλομένου, κατ' αὐτόν, εἰς τὸ ἀκαθόριστον τοῦ

(ισχυρῶν) τῆς Ἀντιοχείας.³⁶³ Ἐξ ἄλλου ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἔστειλαν καὶ ἐκάλεσαν πέρυσιν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν,³⁶⁴ (ἐπειδὴ ἐνόμιζον) ὅτι διὰ μέσου αὐτῶν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποκτήσουν τὸ κῦρος τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, εἶναι τοιούτου εἶδους (ἄνθρωποι), ὅπως τοὺς ἐγνώρισαν ἀκόμη καὶ ὅσοι ὀλίγον τοὺς συνανέστράφησαν. Εἰς ἐμὲ ὅμως ἄς μὴ δώσῃ ποτὲ ὁ Κύριος τόσῃν εὐκαιρίαν, διὰ νὰ ἀπαριθμήσω τὰς πράξεις των.

Παρὰ ταῦτα ὅμως θὰ ἀναφέρω μόνον ὅτι μὲ τὴν συνοδείαν πολυτιμοτάτων ὁπαδῶν καὶ συναδέλφων αὐτοῦ (τοῦ Εὐσταθίου) περιώδευσαν ὅλην τὴν χώραν του μὲ ἐπισκοπικὰς τιμὰς καὶ περιποιήσεις. Ἐπειτα εἰσηλθόν μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔκαμον συνάθροισιν (τοῦ λαοῦ) ἐπιτακτικῶς, διότι παρεδόθη εἰς αὐτοὺς ὁ λαός, παρεδόθη καὶ τὸ θυσιαστήριον. (Ἐξ ἄλλου) οὗτοι, ἀφοῦ ἔφθασαν μέχρι τὴν Νικόπολιν³⁶⁵ καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πραγματοποιήσουν τίποτε ἀπὸ ὅσα διεκήρυξαν, τὸ πῶς ἐπέστρεψαν καὶ πῶς ἐφάνησαν κατὰ τὴν ἐπάνοδον, τὸ γνωρίζουν ὅσοι ἦσαν παρόντες. Τοιουτοτρόπως (ἐνεργοῦντες) πάντοτε παρουσιάζονται ὅτι ὄλα τὰ πράττουν (ἀποβλέποντες) εἰς τὸ συμφέρον των. Ἐάν ὅμως λέγουν ὅτι μετενόησαν, ἄς παρουσιάσουν ἔγγραφον τὴν μετάνοιάν των καὶ ἀναθεματισμὸν τῆς ὁμολογίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως³⁶⁶ καὶ ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς καὶ ἄς μὴ ἐξαπατοῦν τοὺς ἀθωότερους (καὶ ἀπλυστέρους). Τοιαῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ σχετικὰ μὲ ἐκείνους.

4. Τοῦναντίον ἡμεῖς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἂν καὶ εἴμεθα θεβαίως μικροὶ καὶ ταπεινοί, ἀλλ' ὅμως (παραμένομεν) πάντοτε οἱ ἴδιοι (ὡς πρὸς τὴν πίστιν) μὲ τὴν χάριν

δόγματος! Ὅχι μόνον οἱ τότε Δυτικοί, τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Β., ἀλλὰ πάντοτε δυστυχῶς οὗτοι μόνον νὰ παρανοοῦν ἢ μᾶλλον νὰ κατηγοροῦν τοὺς Ἀνατολικούς θύνανται... Ὅσα εἶπεν ἐπανειλημμένως ὁ Μ. Β. περὶ τοῦ ἀνὰ λ. λ. ο. ὡ. τ. ο. υ. τ. ἡ. ς. π. ἰ. σ. τ. ε. ω. ς., ἂν κανεῖς, ὡς ὁ Ἰβριος, εἶναι θυντῶς ἐρρηδόετος (βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 126, σημ. 673), φαίνεται ὅτι ὁ Courtonne τὰ ἐξέλαβε θυτικῶς!

363. Ἐννοεῖται ὁ Εὐζώνιος (βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 146, σημ. 765). Εἶχε τότε (τὸ 360) διαδεχθῇ τὸν Εὐδόξιον, ἔκτοτε Κωνσταντινουπόλεως.

364. Ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου εἰς τὴν Σεβαστείαν (βλ. Ἐπιστ. 250, 19 - 24 καὶ σημ. 336). Ἐκλήθησαν, διότι οὗτοι, μετασχόντες καὶ τῆς συνέδου τῆς Κων. λέως τὸ 360, εἶχον καθαιρέσει τότε τὸν Εὐστάθιον, τὸν ὁποῖον ἦδη ἀναγνώριζον!

365. Ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην προσπάθειαν τῶν περὶ τὸν Εὐστάθιον καὶ Δημοσθένη, ἀποτυχούσαν (βλ. σημ. 149). Ματὰ ταῦτα ὅμως διὰ διαίον μίσων θὰ ἐπικρατήσουν πρὸς καιρὸν οἱ Ἀρειανοί (βλ. Ἐπιστ. 246 καὶ 247).

366. Τὸ 360 (βλ. σημ. 301 καὶ 349). Ἡ σύνοδος ἀπαδέχθη τὸν θρον «θμοιος». Ἠδὲ δηλαδὴ ὁ Εὐστάθιος ἐδέχετο τοὺς καθαιρέτας του, τῶν ὁποίων τὴν καθαιρέσιν δὲν ἀπαδέχθη τότε, διότι ἦσαν αἵρετικοί, ἐνῷ τῶρα αὐτομάτως ἔγιναν «ἐρρηδόετοι»!

- τοῦ Θεοῦ καὶ ποτὲ δὲν προσηρμόσθημεν (ὡς πρὸς τὴν πίστιν ἀναλόγως) μὲ τὰς μεταβολὰς τῶν (πολιτικῶν) καταστάσεων.³⁶⁷ Ἀπὸ ἡμᾶς οὐδέποτε (ὠμολογήθη) ἄλλη μὲν πίστις εἰς τὴν Σελεύκειαν,³⁶⁸ ἄλλη δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν³⁶⁹ καὶ ἄλλη εἰς τὰ Ζήλα³⁷⁰ καὶ εἰς τὴν
- 5 Λάμψακον³⁷¹ ἄλλη καὶ εἰς τὴν Ρώμην³⁷² ἄλλη καὶ αὐτὴ ἡ ὁποία κυκλοφορεῖ τώρα διαφορετικὴ ἀπὸ τὰς προηγουμένων, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτή. Διότι, ὅπως παρελάβομεν ἀπὸ τὸν Κύριον, οὕτω θαπτιζόμεθα· οὕτω (δέ) πιστεύομεν, ὅπως θαπτιζόμεθα· (καὶ) ὅπως πιστεύομεν, οὕτω δοξολογοῦμεν.³⁷³ Δηλαδή οὔτε χωρίζομεν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα οὔτε (τό) προτάσσομεν ἀπὸ τὸν Πατέρα ἢ λέγομεν ὅτι εἶναι πρεσβύτερον ἀπὸ τὸν Υἱὸν τὸ ("Ἅγιον) Πνεῦμα, ὅπως ἐπινόουν αἱ γλῶσσαι τῶν θλασφῆμων (αἵρετικῶν). Διότι ποῖος εἶναι τόσον τολμηρός, ὥστε, ἀφοῦ οὗτος παραμερίσῃ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Δεσπότη (Χριστοῦ), νὰ τολμήσῃ νὰ ἐπινόησῃ ἰδικὴν του τάξιν εἰς τὰ θεῖα Ὀνόματα; Ἄλλ' ἐπίσης οὔτε κτιστόν (δημιούργημα) λέγομεν τὸ ("Ἅγιον) Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἶναι τεταγμένον μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, οὔτε πάλιν τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι δουλικόν (καὶ ὑποτασσόμενον) τὸ (φύσει) ἡγεμονικόν (καὶ κυρίαρχον).³⁷⁴
- 10 Δι' αὐτὸ σὰς παρακαλοῦμεν νὰ ἐνθυμῆσθε τὴν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος εἶπε: «κάθε ἁμαρτία καὶ θλασφημία θὰ συγχωρηθῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ ἡ θλασφημία κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν θὰ συγχωρηθῇ οὔτε εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν οὔτε εἰς τὴν μέλλουσαν»
- 15 (αἰωνιότητα).³⁷⁵ Προφυλάξατε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀπὸ

367. Βλ. σημ. 362. Πλὴν τῶν ἑλλων, καὶ ἡ ἀνάμειξις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀνάκαθεν δημιουργεῖ πολλὰν σύγχυσιν.

368. Τὸ 359 (βλ. σημ. 300).

369. Τὸ 360 (βλ. σημ. 301 καὶ 349).

370. Τὰ Ζήλα, πρὸς Β. τῆς Ἀρκαδίας (βλ. σημ. 361), ἔσαν ἐστὶν μὲς τῶν 23 ἐπισκοπῶν τοῦ Ἐκλεκτόντου, τοῦ ὁποῖου πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἀρκαδία (βλ. ὁ MBA, σ. 145, σημ. 759). Καὶ ἐξῆ, φαίνεται, εἰ περὶ τὸν Εὐσταθίου συνεισέλασαν σύνθετον καὶ ὁμολόγησαν ὅτι ἡ πίστις, ὡς μεταξὺ 360 καὶ 361.

371. Μᾶλλον τὸ 364 (βλ. σημ. 302).

372. Βλ. σημ. 260 καὶ 280. Ἡ «πίστις» εἰς τὴν Ρώμην, ὁμολογηθεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου τὸ 366, ἦτο τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας.

373. Περὶ τῆς τριαδικῆς δοξολογίας τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησε ὁ Μ. Β. βλ. σημ. 14.

374. Πρὸς ἀσφατέραν ἀνάπτυξιν τῶν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνταῦθα λεγομένων κυρίως εἰς Ἐπιστ. 125, 3, 1 καὶ 2. (ὁμολογίαν πίστεως γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μ. Β. καὶ ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου Σαδικταίας, εἰς 4 MBA, σ. 44—46), ὡς καὶ εἰς ἐπιστ. 258, 2, 15—20. Τὴν πλήρη ὅμως Ἀγιοπνευματολογίαν τοῦ ὁ Μ. Β. ἐκ ἀναπτύξεως εἰς τὸ «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» διδόνον του.

375. Ματθ. 12, 31—32.

- τάς θλαθεράς διδασκαλίας κατὰ τοῦ (*Αγίου) Πνεύματος. «Μείνατε σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν».³⁷⁶ Στρέψατε τὰ βλέμματά σας γύρω εἰς τὴν Οἰκουμένην καὶ ἴδετε ὅτι μικρὸν εἶναι αὐτὸ τὸ μέρος τὸ ὁποῖον εἶναι ἄρρωστον, ἐνῶ ὁλόκληρος ἡ ὑπόλοιπος Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ἐν
- 25 ἄκρον (τῆς γῆς) ἕως τὸ ἄλλο ἐδέχθη τὸ Εὐαγγέλιον, παραμένει ἐπὶ τῆς (θάσεως) τῆς ὀρθῆς αὐτῆς καὶ ἀδιαστροφῶς διδασκαλίας.³⁷⁷ Ἐκ τῆς μετὰ τούτων κοινωνίας εὐχόμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ μὴ ἀποκοπῶμεν, ἀλλὰ καὶ μαζί σας εὐχόμεθα ἐπίσης νὰ λάβωμεν μέρος κατὰ τὴν δικαίαν ἡμέραν τῆς (Παρουσίας) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅταν θὰ ἔλθῃ νὰ ἀνταποδώσῃ εἰς καθένα μας
- 30 συμφῶνως μὲ τὰς πράξεις του.³⁷⁸

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 252 (ΣΝΒ'—CCLII)³⁷⁹

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΤΟΥ

ΠΟΝΤΟΥ³⁸⁰

Αἱ τιμαὶ πρὸς τοὺς Μάρτυρας³⁸¹ εἶναι ἀσφαλῶς περιπόθητοι εἰς ὅσους ἐλπίζουν εἰς τὸν Κύριον, ἐξαιρετικῶς ὁμῶς εἰς σας, οἱ ὅποιοι ἐπιμελεισθε τὴν ἀρετὴν καὶ οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ἑκφρασιν τῆς οἰαθέσεώς σας πρὸς τοὺς ἐξόχους ὁμοδούλους (ἀδελφούς) ἐκδηλώνετε τὴν ἀγαπὴν

376. Α' Κορ. 16, 13.

377. Ὅλη ἡ Δύσις, εἰς τὴν ὁποῖαν περιλαμβάνετο καὶ ἡ Ἑλλάς (ἡ κορίως, ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία κλπ.), ἡτο ὁρθόδοξος. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἶχαν μὲν ἐξαπλωθῇ ἡ αἵρεσις, ἀλλὰ καὶ ἡ Ὀρθοδοξία ἀνίστατο σθεναρῶς, ὥστε ὁ Μ. Β. ὁ ὁποῖος πρὸς τοὺς Δυτικούς γράφων παρίστα περισσότερον τὴν ζοφεράν ὅσιν τῶν πραγμάτων, νὰ ἐλέγῃ ἡδὴ τὸν ἐγγὺς ὁριζόν, τὸν ὁποῖον τόσοι πολλοὶ ὁ ἴδιος προητοίμασε.

378. Ματθ. 16, 27 καὶ Ρωμ. 2, 6.

379. Ἐγγραφή περὶ τὸ τέλος τοῦ θέρους τοῦ 376.

380. Περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Πόντου καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ ὡς ρωμαϊκῆς καὶ εἰς τα θυζαντινῆς ἐπαρχίας βλ. ὁ ΜΒΑ, σ. 141, σημ. 136. Ἐποδηρεῖτο δηλαδὴ αὕτη εἰς: α) τὸν Διοσποντον ἢ Γαλατικὸν Πόντον, β) τὸν Πολεμωνιακόν, γ) τὸν Ἐλενόποντον καὶ δ) τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν. Ἄλλ' ὁ Maran (P.G. 32, σ. 1388) ἀμφιδάλλει ἂν πρόκειται περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Πόντου.

Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι ἐγκύβλιος καὶ προσκλητήριος διὰ τὸν πανηγυρισμὸν τοπικῆς ἑορτῆς Μαρτύρων, περιέχει δὲ καὶ σύντομον, ἀλλὰ χαρακτηριστικὴν «μάρτυρολογίαν» τοῦ Μ. Β. (Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 256, 11—16).

381. Κλασσικὴ ἐν προκατεμένῃ εἶναι καὶ ἡ σχετικὴ φράσις τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου: «τιμὴ Μάρτυρος μίμησιν Μάρτυρος». Παρόμοια γράφει ὁ Μ. Β. καὶ πρὸς τὸν Ἀγ. Ἀμβρόσιον Μεδιολάνων (βλ. Ἐπιστ. 197, 2, 1—8, ὁ ΜΒΑ, σ. 89—90).

- (σας) πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην, τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ὁ συνεπὴς ἐνάρετος θίος ἔχει κάποίαν συγγένειαν πρὸς ὄσους ἀπῆλθον ὡς τέλειοι³⁸² με καρτερίαν (εἰς τὰς δοκιμασίας των).

- Ἐπειδὴ λοιπὸν μεταξύ τῶν Μαρτύρων οἱ Εὐψύχιος³⁸³ καὶ Δάμας³⁸⁴ καὶ ἡ χορεία ὄσων ἐμαρτύρησαν μαζί των εἶναι ἐνδοξότατοι καὶ ἡ μνήμη των τελεῖται κατ' ἔτος ἀπὸ τὴν πόλιν μας καὶ ὅλην τὴν περιφέρειάν (της), ἡ Ἐκκλησία διὰ μέσου τῆς ἰδικῆς μας φωνῆς σᾶς ὑπενθυμίζει τὸν ἰδιαίτερον στολισμὸν της καὶ παρακαλεῖ νὰ δεχθῇ καὶ πάλιν τὴν συνηθισμένην ἐπίσκεψίν σας.

- Συνεπῶς ἐφ' ὅσον πρόκειται νὰ προσφέρετε μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ποθεῖ τὴν οἰκοδομὴν του ἀπὸ σᾶς, καὶ ἐπειδὴ σᾶς ἐπιφυλάσσονται ἀμοιβαὶ διὰ τὴν τιμὴν πρὸς τοὺς Μάρτυρας,³⁸⁵ δεχθῆτε τὴν παράκλησίν μας καὶ συγκατατεθεῖτε νὰ μᾶς κάμετε (αὐτὴν) τὴν χάριν, καθ' ὅτι με μικρὸν κόπον θὰ μᾶς προσφέρετε μεγάλην εὐεργεσίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 253 (ΣΝΓ'—CCLIII)³⁸⁶ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ³⁸⁷

Τὴν μέριμναν (καὶ ἀγωνίαν) τὴν ὁποίαν ἔχετε διὰ

382. Μονολεκτικῶς: «ἐ τ ε λ ε ι ὅ θ η σ α ν». Τὸ ῥ. χρησιμοποιεῖται ἐπὶ τοῦ ἐν εἰρήνῃ ἢ διὰ μαρτυρίου θανάτου τῶν Ἁγίων-Μαρτύρων, ὑπὸ διπλὴν ἔννοιαν: τοῦ τ ε λ ο υ ε -τελευτῆς καὶ τῆς τ ε λ ε ι ὅ τ η τ ο ς. Πρὸλ. κυρίως τὸν γνωστὸν στίχον τῆς Σοφ. Σολομῶντος: «τ ε λ ε ι ὅ θ η ε (ὁ Δίκαιος) ἐν ὀλίγῃ ἐπλήρωσε χρόνους μακροὺς» (4, 13). Ὡς γνωστὸν δέ, προκειμένου περὶ μα ρ τ υ ρ ι κ ῆ ς τ ε λ ε ι ὅ σ ε ω ς Χριστιανῶν ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ὁμολογίας δηλαδὴ ὄχι μόνον διὰ στόματος, ἀλλὰ καὶ δι' αἵματός, ἡ Ἐκκλησία ἀποδίδει ἀ μ ε σ ω ς τιμὰς εἰς τοὺς τοιοῦτους «μάρτυρας» ἀνακηρύττουσα τοὺς τοὺς Ἁγίους-Μάρτυρας. Καὶ ἀδάπτιστοι τοιοῦτοι Μάρτυρες, ὡς οἱ ἀπὸ θηρίων κ.ἄ., ἀνακηρύσσονται Ἁγιοί, διότι «Βάπτισμα αἵματος» εἶναι τὸ μαρτύριόν των.

383. Περὶ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Εὐψυχίου βλ. 3 MBA, σ. 122, σμ. 475 (Ἐπιστ. 100) καὶ 4 MBA, σ. 79, σμ. 296 (Ἐπιστ. 142). Ὑπάρχει κάποια ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἀκριβοῦς Μάρτυρος Εὐψυχίου πρόκειται, ἥτοι ἂν ὁὗτος εἶναι ὁ ἐπὶ Ἀθριανοῦ μαρτυρήσας καὶ ἱεραρχόμενος τὴν 7ην Σεπτεμβρίου, ὡς ρητῶς ἀναφέρει ὁ M. B., ἢ ὁ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρήσας καὶ ἱεραρχόμενος τὴν 9ην Ἀπριλίου. Ὁ Deferrari, παραπέμπον εἰς πηγὰς, τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐλέγξωμεν, ἀναφέρει ὡς μαρτυρήσαντα ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τὸν ἱεραρχόμενον τὴν 7ην Σεπτεμβρίου (βλ. σχόλιόν του εἰς παρόσαν Ἐπιστ.).

384. Τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἀναφερόμενος, ἀγνωστος δὲ εἰς τὰ γνωστὰ Μαρτυρολόγια-Ἀγιολόγια.

385. Πρὸλ. Ματθ. 10, 40—41.

386. Ἐγράφη τὸ 376.

387. Ἐννοοῦνται οἱ «Μαλατιανοὶ» πρεσβύτεροι. Περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ

τάς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ^{387α} θὰ καθησυχάσῃ ἅφ' ἑνὸς ὁ
λίαν ἀγαπητὸς καὶ εὐλαβέστατος ἀδελφός μας Σαγ-
κτήσιμος,³⁸⁸ ὁ συμπρεσβύτερος, ὅταν θὰ σᾶς ἐκθέσῃ λε-
πτομερῶς περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς σᾶς καὶ τοῦ ἐνδιαφέ-
ροντος ὅλης τῆς Δύσεως. Ἀφ' ἑτέρου ὁμῶς (οὗτος) καὶ
θὰ τὴν διεγείρῃ καὶ ἐρεθίσῃ ἀκόμη περισσότερον (τὴν
ἀγωνίαν σας), καθ' ὅτι θὰ σᾶς παραστήσῃ ζωνῶς ὁ ἴ-
διος πόσον ζῆλον (καὶ ἀγῶνα) ἀπαιτεῖ ἡ παρούσα κα-
τάστασις.

Διότι ὄντως καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους (ἀπεσταλμέ-
νους) τρόπον τινὰ κατὰ τὸ ἥμισυ μᾶς ἀνέφερε τόσοι τὰς
γνώμας τῶν ἐκεῖ ἀνδρῶν, ὅσον καὶ τὴν κατάστασιν τῶν
πραγμάτων. Τοῦναντίον αὐτός, διότι εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀν-
τιληφθῇ καλῶς τὴν προαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐξε-
τάσῃ ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, θὰ σᾶς
εἴπῃ τὰ πάντα καὶ εἰς πάντα θὰ γειραγωγῇ τὸν ἀγα-
θὸν ζῆλον σας. Ἐπομένως (ἰδοὺ) ἔχετε κατάλληλον ὕλι-
κὸν διὰ τὴν τελείαν προαίρεσίν σας, τὴν ὁποίαν πάντοτε
ἐπεδείξατε μὲ τὰς φροντίδας σας χάριν τῶν Ἐκκλησιῶν
τοῦ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 254 (ΣΝΔ'—CCLIV)³⁸⁹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΕΛΑΓΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ³⁹⁰

Εἶθε ὁ Κύριος νὰ δώσῃ κάποτε καὶ εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον
(τὴν εὐκαιρίαν) νὰ ἔλθω εἰς προσωπικὴν γνωριμίαν μὲ τὴν
ἀληθινὴν σου θεοσέβειαν, ὥστε ὅσα παρελείψαμεν εἰς
τὴν ἐπιστολὴν νὰ τὰ συμπληρώσωμεν μὲ τὴν παρουσίαν
μας. Ἀσφαλῶς, (πολύ) ἄργά κάμνομεν ἀρχὴν νὰ γρά-
ψωμεν (εἰς σέ) καὶ (δι' αὐτό) μᾶς χρειάζεται ἰκανὴ ἀ-

καταστάσεως βλ. 3 MBA, σ. 18, σημ. 10.

387α. Β' Κορ. 11, 28 (βλ. καὶ στ. 14—15).

388. Βλ. περὶ τούτου σημ. 180. Ἦδη ἐπέστρεψεν ἐκ Ρώμης μεταφέρων
καλὰς, πολλὰχίστον, ὑποσχέσεις. Εἰς τὴν Δύσιν εἶχε μεταφέρει τὰς Ἐπιστ.
242 καὶ 243.

389. Ἐγράφη τὸ 376.

390. Ὁ Οὐ π ε λ α γ ι ο ς ἦτο ἐπίσκοπος Λαοδικείας τῆς Κοίλης
Συρίας, Ὁρθόδοξος, ὑπογράφει δὲ τὴν Ἐπιστ. 92 (πρὸς Ἱταλοὺς καὶ Γάλ-
λους) ὡς ὅς κατὰ σειρὰν ἐπίσκοπος. Μετέσχε καὶ τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου
προαπείσας τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, διό καὶ ἀνατέθη εἰς αὐτὸν ἡ διοικητικὴ
μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς.

Ἦ δὲ Λ α ο δ ι κ ε ι α ἦτο παράλιος πόλις, κτισθεῖσα ἐπὶ τῆς
ἀρχαίας φοινικικῆς Ραμὴθας, ἀπέναντι τῆς Κύπρου. Ἄλλη ἦτο ἡ Λαοδικεία

- πολογία.³⁹¹ Ἐπειδὴ ὁμῶς συμβαίνει νὰ εὐρίσκεται ἐδῶ
- 5 ὁ λίαν ἀγαπητὸς καὶ εὐλαθέστατος ἀδελφὸς Σαγκτήσι-
μος,³⁹² ὁ συμπρεσβύτερος, αὐτὸς θὰ διηγηθῇ εἰς σέ τὰ
πάντα, τόσον τὰ ἰδικὰ μας (νέα), ὅσον καὶ τὰ τῆς Δύ-
σεως.
- Ἄλλ' ἐνῶ δι' ἐκεῖνα ἀσφαλῶς θὰ εὐφρανθῇς (ἀπὸ
χαράν), ὅταν ἀντιθέτως θὰ ἀναφέρῃ εἰς σέ διὰ τὰς τα-
ραχὰς αἱ ὁποῖαι μᾶς εὔρον, ἴσως νὰ προσθέσῃ κάποιαν
λύπην καὶ ἀνησυχίαν εἰς ὅσα λυπηρὰ κατέχουν ἤδη τὴν
- 10 ἀγαθὴν σου καρδίαν. Ὅμως δὲν εἶναι ἀνωφελές τὸ νὰ
λυπῇσθε σεῖς οἱ ὁποῖοι δύνασθε νὰ ἐξιλεώσετε (χάριν ἡ-
μῶν) τὸν Κύριον, διότι ἡ μέριμνά σας³⁹³ θὰ μᾶς ἀποθῇ
χρήσιμος. Καὶ πράγματι, εἶμαι θέβαιος ὅτι θὰ ἐπιτύχω-
μεν τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον θὰ ἔχωμεν τὴν συν-
εργίαν τῶν προσευχῶν σας. Ἐάν μάλιστα προσευχη-
θῇς (καί) δι' ἡμᾶς νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰς ἀνησυχίας
- 15 καὶ ζητήσης κάποιαν προσθήκην σωματικῆς δυνάμεως,
θὰ μᾶς κατευοδώσῃ ὁ Κύριος διὰ νὰ ἱκανοποιήσωμεν
τὴν ἐπιθυμίαν μας, ὥστε νὰ ἔλθωμεν εἰς προσωπικὴν
γνωριμίαν μὲ τὴν κοσμιότητά σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 255 (ΣΝΕ'—CCLV)³⁹⁴ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΙΤΟΝ,³⁹⁵ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΤΩΝ ΚΑΡΡΩΝ³⁹⁶

Εἶθε νὰ μοῦ ᾔτο δυνατόν ἀκόμη καὶ καθημερινῶς νὰ
ἔγραφον εἰς τὴν εὐλαθείαν σου. Διότι, ἅφ' ὅτου ἐδοκίμα-
σα τὴν ἀγάπην σου, πολὺ ποθῶ κυριώτατα θεβαίως νὰ
ἔζων μαζί σου, εἰ δ' ἄλλως, τοῦλάχιστον νὰ σοῦ γράφω
καὶ νὰ λαμβάνω ἐπιστολάς, ὥστε νὰ δύναμαι ἅφ' ἐνὸς
νὰ γνωστοποιῶ τὰ ἰδικὰ μου καὶ ἅφ' ἐτέρου νὰ μανθάνω

τῆς Φρουρίας, γνωστὴ ἐκ τῆς ἀπολαύσεως(!) πρὸς Ἀποδείξει· Ἐπιστολὴς
τοῦ Ἀπ. Παύλου καὶ τῆς Τοπικῆς Συνόδου (μετὰ 343—381).

391. Ὡς ὁ Ἀπ. Παῦλος, ὁ Μ. Β. θεωρεῖ ἐκυτόν πρὸς πάντας «ἐπειλέ-
την» (Ρωμ. 1, 14).

392. Βλ. σημ. 180 καὶ 388.

393. Πρβλ. Β' Κορ. 11, 28.

394. Ἐγγραφή τὸ 376.

395. Ὁ ἐπίσκοπος Καρρῶν Βίτορ, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πα-
ριαγομένου τῆς Ἐπιστολῆς, ἦτο φίλος τοῦ Μ. Β., τοῦ ὁποῖου τὴν Ἐπιστ.
92 (πρὸς Ἰταλοὺς καὶ Γάλλους) ὑπογράφει ὡς 10ος κατὰ σειρὰν ἐπίσκοπος.
Καὶ οὗτος ἐπίσης συμμετείχε τῆς Β' Οἰκον. Συνόδου (381).

396. Αἱ Κ α ρ ρ α ῖ, ἔδοκ ἐπισκοπῆς, ἦσαν ἡ ἀρχαία Χ α ρ ρ ὶ ν
τῆς Βλ. Μεσοποταμίης (Γεν. 11, 31—32) καὶ ἴσως ἡ ἀρχαία χαλδαϊκὴ
πόλις Ὀβρ, ἔκειτο δὲ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Balih, εἰς τὸ κέντρον τοῦ μεγάλου
τόξου τοῦ Εὐφράτου πρὸς τὴν Μεσόγειον.

- 5 νω τὰ τῆς καταστάσεώς σου. Ἐπειδὴ ὁμῶς δὲν μᾶς συμβαίνουν ὅσα ἐπιθυμοῦμεν, ἀλλ' ὅσα ὁ Κύριος ἐπιτρέπει, αὐτὰ ὀφείλομεν νὰ δεχώμεθα μὲ εὐγνωμοσύνην. (Δι' αὐτὸ καί) ἠὲχαριστήσαμεν τὸν Ἅγιον Θεόν, διότι μᾶς ἔδωκεν ἀφορμὴν ἐπιστολῆς πρὸς τὴν εὐλαβειάν σου τὴν ἄφιξιν (καὶ ἀναχώρησιν) τοῦ λίαν ἀγαπητοῦ καὶ εὐλαβ-
 10 θεστάτου ἀδελφοῦ μας Σαγκτησίμου,³⁹⁷ τοῦ συμπρεσβυτέρου, ὁ ὁποῖος θὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸν μέγαν κόπον τῆς ὁδοιπορίας καὶ θὰ σοὺ ἐξιτορήσῃ μὲ ἀκρίθειαν ὅλα ὅσα συνέβρισαν εἰς τὴν Δύσιν. Χάριν δὲ τούτων ὀφείλομεν νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν Κύριον καὶ νὰ τὸν προσκυνῶμεν, διὰ νὰ δώσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν ἰδίαν εἰρήνην καὶ νὰ συναντηθῶμεν μετὰ μᾶς ἐλεύθεροι.³⁹⁸ Χαιρέτισε (ἀπὸ μέρους μου) ὅλους τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 256 (ΣΝΣ'—CCLVI)³⁹⁹

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΙΑΝ ΑΓΑΠΗΤΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΟΥΣ
 ΑΔΕΛΦΟΥΣ (ΚΑΙ) ΣΥΜΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ:
 ΑΚΑΚΙΟΝ, ΑΕΤΙΟΝ, ΠΑΥΛΟΝ ΚΑΙ ΣΙΛΟΥΑΝΟΝ, ΤΟΥΣ
 ΔΙΑΚΟΝΟΥΣ ΣΙΛΟΥ·Ι·ΝΟΝ ΚΑΙ ΛΟΥΚΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ
 ΛΟΙΠΟΥΣ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ,⁴⁰⁰ Ο ΕΠΙΣΚΟ-
 ΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Ἐγὼ ὅταν ἐπληροφορήθην ὅτι ἐκινήθῃ ἐναντίον σας

397. Βλ. σημ. 180 καὶ 388.

398. Πρὸς καὶ ἑπιστ. 243, 4, 10, σημ. 24 καὶ 636.

399. Ἐγγραφή τῷ 376 καὶ εἶναι παραμυθητικὴ διὰ τὸν διωγμὸν τῶν Ἀρειανῶν, ὡς καὶ αἱ ἑπιστ. 220 καὶ 221 (βλ. τέλος ἀπομ. σημ.).

400. α) Ὁ πρεσβύτερος Ἀκάκιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν «ἀδελφὸν Ἀκάκιον» τῆς ἑπιστ. 215, 5, πρὸς τὸν πρεσβύτερον Ἀκάκιον τῆς ἑπιστ. 220, 14 (βλ. καὶ 6 MBA, σ. 84, σημ. 399), ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπον Βαρίας τῆς Συρίας Ἀκάκιον, ἀναμειχθέντα εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου πόλεμον.

β) Ὁ πρεσβύτερος Ἀετίος, προφανῶς διάφορον πρόσωπον τοῦ αἱρετικοῦ Ἀετίου (ἑπιστ. 223, 5, 30 καὶ 244, 3, 19), εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν.

γ) Ὁ πρεσβύτερος Παύλος ἴσως εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τῆς ἑπιστ. 268, 21, βλ. καὶ σημ. 651 καὶ 648.

δ) Ὁ πρεσβύτερος Σιλουανὸς, διάφορον πρόσωπον τοῦ ἐπισκόπου Ταρσοῦ (ἑπιστ. 67, 24 καὶ 244, 3, 22), εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν. (Εἰς 3 MBA, σ. 47, σημ. 125 ἐκ λάθους ταυτίζονται).

ε) Οἱ διάκονοι Σιλουϊνὸς καὶ Ἀδόκιος εἶναι ἐπίσης ἄγνωστοι ἄλλοθεν.

Πάντας οὗτοι συμμνησκαὶ ὄντας πρέπει νὰ ἀνήκον εἰς τὴν περιοχὴν Βαρσίας τῆς Συρίας (βλ. ἑπιστ. 220, 6 MBA, σ. 114, σημ. 607), ζπου

- ὁ ἄγριος ἐκεῖνος διωγμός⁴⁰¹ καὶ ὅτι «ὅσοι ἐνήστευσαν
 μετὰ τὸ Πάσχα ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν σκηνῶν σας καὶ
 παρέδωσαν εἰς τὸ πῦρ τοὺς κόπους σας, ἂν καὶ οὕτως
 εἰς σᾶς μὲν ἐτοιμάζουν τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀχειροποι-
 5 ητον κατοικίαν,⁴⁰³ εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των δὲ θησαυρίζουν
 τὸ πῦρ,⁴⁰⁴ τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησαν διὰ νὰ σᾶς κα-
 κοποιήσουν, ἐστέναξα θεθαίως διὰ τὸ γεγονός. Καὶ
 τοῦτο, ἀδελφοί, ὅχι ἀπὸ συμπάθειαν⁴⁰⁵ πρὸς σᾶς, μὴ γέ-
 νοιτο, ἀλλὰ πρὸς τοὺς καταποντισμένους τόσον πολὺ ἀ-
 πὸ τὴν κακίαν, ὥστε νὰ φθάσουν μέχρις αὐτοῦ τοῦ ση-
 μείου τὴν πονηρίαν των. Ἐξ ἄλλου εἶχον τὴν προσδοκίαν
 ὅτι ἀμέσως θὰ τρέξετε ὅλοι σας πρὸς τὸ ἔτοιμον (νὰ σᾶς
 10 δεχθῇ) καταφύγιον, τὴν ταπεινότητά μας. Διότι ἤλπιζον
 ὅτι θὰ μοῦ δώσῃ ὁ Κύριος μίαν ἀναπνοὴν ἀπὸ τοὺς συνε-
 χεῖς πόνους μὲ τὸ ὅτι θὰ σᾶς ἐναγκαλισθῶ καί, ἀφοῦ ὑ-
 ποδεχθῶ εἰς τὸ ἀκίνητον τοῦτο σῶμα μου τὸν καλὸν ἰ-
 δρωτά,⁴⁰⁶ τὸν ὁποῖον χύνετε χάριν τῆς ἀληθείας, θὰ ἔχω
 κάποιαν μετοχὴν εἰς τὰ θραβεῖα τὰ ὁποῖα σᾶς ἐπιφυ-
 15 λάσσονται ἀπὸ τὸν Κριτὴν τῆς ἀληθείας.⁴⁰⁷
- Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτὸ ἴσως οὔτε κἂν σᾶς ἤλθεν εἰς τὸν
 νοῦν οὔτε ἤλπισατε ὅτι θὰ ἔχετε κάποιαν ἀνακούφισιν ἀ-
 πὸ ἡμᾶς, εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν τοῦλάχιστον νὰ εὕρισκω
 συνεχεῖς ἀφορμὰς διὰ νὰ σᾶς γράφω, ὥστε, ὅπως ἀκρι-
 βῶς ὅσοι μουρμουρίζουν πρὸς τοὺς ἀθλητάς, καὶ ἐγὼ κά-
 πως μέσῳ τῶν ἐπιστολῶν νὰ φωνάξω προτρεπτικῶς
 20 πρὸς σᾶς (νὰ συνεχίσετε) τὴν ἀγαθὴν σας ἀθλήσιν.⁴⁰⁸
 Ὅμως οὔτε καὶ αὐτὸ δὲν ὑπῆρξεν εὐκόλον εἰς ἡμᾶς διὰ
 δύο λόγους: πρῶτον μὲν διότι δὲν ἐγνωρίζομεν ποῦ δια-
 μένετε⁴⁰⁹ καὶ δεύτερον διότι οὐδόλως εἶναι πολλοὶ ὅσοι

καὶ ὁ ἀντιτρεφὴς Ἀκάκιος, ὡς καὶ οἱ μονάζοντες τῆς Ἐπιστ. 257 (βλ. σημ. 416).

401. Ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους (375) οἱ Ἀρειανοὶ εἶχον ὑποκινή-
 σει διωγμὸν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βεροῖας τῆς Συρίας (βλ. σημ. 399), ὃ ὅποιος
 ἤδη ἐνετάθη, ὥστε νὰ περποληθῶν καὶ μοναχικὰ σκηνώματα.

402. Πρ. 58, 4.

403. Β' Κορ. 5, 1.

404. Β' Πέτρ. 3, 7.

405. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ εἰκτον.

406. Ἡ πρὸς τοὺς Μάρτυρας τιμὴ, ζῶντας — Ὁμολογητάς — καὶ
 «τετελειωμένους διὰ κερταρίας» (βλ. σημ. 382), ἦτο ἀνέκταθον μεγίστη ὑπὸ
 τῆς Ἐκκλησίας.

407. Πρβλ. Β' Κορ. 1, 7: «ὅσοις κοινωνοὶ ἐστέ τῶν παθημάτων, οὕτω
 καὶ τῆς παρακλήσεως».

408. Τὴν αὐτὴν παρομοίωσιν, ζωνοτῆραν, χρησιμοποίησεν καὶ οἱ δύο
 Ἅγιοι: Γ ρ η γ δ ρ ι ο ι. ὁ Ναζιανζηνός (Λόγ. 43, Ἐπιστολὴ εἰς
 Μ. Β., § 1Ε', P.G. 36, 518D—516A), καὶ ὁ Νύσσης (Περὶ τοῦ θείου
 Μοναχίου..., Προλόγιον, P.G. 44, 297B—300A), ἐφαρμόζοντας αὐτὴν ἐ π ι
 ι π π ι κ ῶ ν ἀ γ ῶ ν ω ν.

409. Βλ. τέλος σημ. 400.

ἀπέρχονται ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς σᾶς.

- 25 καὶ εὐλαθέστατον ἀδελφὸν Σαγκτήσιμον,⁴¹⁰ τὸν συμπρεσβύτερον, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ χαιρετίζομεν τὴν ἀγάπην σας. Συγχρόνως (δι' αὐτοῦ) σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ προσεύχεσθε ὑπὲρ ἡμῶν «μὲ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, διότι ὁ μισθὸς σας θὰ εἶναι πολὺς εἰς τοὺς οὐρανοὺς».⁴¹¹ Ἐπίσης, ἐφ' ὅσον ἔχετε παρρησίαν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου,⁴¹² μὴ παύσετε νύκτα καὶ ἡμέραν νὰ θοᾶτε πρὸς Αὐτόν,⁴¹³ διὰ νὰ σταματήσῃ αὐτὸς ὁ σάλος τῶν Ἐκκλησιῶν, νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τοὺς λαοὺς οἱ ποιμένες καὶ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν συνήθη τῆς τάξεως. Διότι ἔχω πεποιθήσιν ὅτι, ἐὰν εὑρεθῇ κάποια φωνὴ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν ἀγαθὸν Θεόν, δὲν θὰ θραδύνῃ νὰ δεῖξῃ τὸ ἔλεός Του, ἀλλ' εἰς τὸ ἐξῆς «θὰ μᾶς δώσῃ μαζί μὲ τὸν πειρασμὸν καὶ τὴν διέξοδον, τὴν δύναμιν νὰ τὸν ὑποφέρωμεν».⁴¹⁴ Χαιρετίσατε ἀπὸ μέρους μας ὅλους τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς.
- 30
- 35

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 257 (ΣΝΖ'—CCLVII)⁴¹⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑΣ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΚΑΤΕΠΟΝΗΘΗΣΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΕΙΑΝΟΥΣ⁴¹⁶

1. "Ὅσα εἶπον εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ὅταν ἐπληροφωρήθην διὰ τὸν διωγμὸν τὸν ὁποῖον ἐκίνησαν ἐναντίον σας οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ ἔκρινα ὅτι εἶναι καλὸν νὰ ἀνακοινώσω καὶ εἰς σᾶς δι' ἐπιστολῆς. "Ὅτι δηλαδή εἰς ἐποχὴν ἢ ὁποία θεωρεῖται εἰρηνικὴ⁴¹⁷ ἐπετύχετε πρὸς χάριν σας τὸν μακαρισμὸν ὁ ὁποῖος ἐπιφυλάσσεται δι' ὅσους
- 5 διώκονται χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ⁴¹⁸. Διότι ἀσφαλῶς δὲν πρέπει, ἐπειδὴ οἱ ἐργάται τῆς πονηρίας φέ-

410. Βλ. σημ. 180 καὶ 388.

411. Ματθ. 5, 12.

412. Α' Ἰωάν. 3, 21 καὶ 5, 14.

413. Λουκ. 18, 7.

414. Α' Κορ. 10, 13.

415. Ἐγγράφη τὸ 376 πρὸς παρχμυθίαν, ὡς καὶ ἡ προηγουμένη, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι ἐπὶ νόμῳ.

416. Ἀνεκτότως καὶ γενικῶς ἀπευθύνεται πρὸς Μοναχοὺς, ἰσως τῆς ἐπισκοπῆς Βεροῦνης τῆς Συρίας ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς περιοχῆς, καθ' ὅσον οἱ Μοναχοὶ ἀνέκλινον ἀποσταλεῖν περισσότερον τῶν ἀπλῶν πιστῶν τὸν στόχον τῶν θρησκευτικῶν διωκτῶν, ὡς καὶ τότε τῶν Ἀρειανῶν.

417. Διὰ τὸ κράτος καὶ ἀπὸ ἀπόψεως μόνον ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἂν καὶ οὗτοι εἴναι ἑλπίστον (βλ. σημ. 321).

418. Ματθ. 5, 11 καὶ 10, 22.

- ρουν ὄνομα εὐχάριστον καὶ ἡμερον,⁴¹⁹ ἕνεκα τούτου νὰ νομιζώμεν ὅτι καὶ αἱ ἐνέργειαι τῶν δὲν εἶναι ἐχθρिकाί. Ἐγὼ μάλιστα θεωρῶ δυσκολώτερον τὸν πόλεμον ἀπὸ μέρους τῶν ὁμοφύλων, ἐπειδὴ ἀπὸ μὲν τοὺς κεκηρυγμένους ἐχθροὺς εἶναι εὐκολον καὶ νὰ προφυλαχθῇ κανεῖς, ἐνῶ κατ' ἀνάγκην εἴμεθα ἐκτεθειμένοι εἰς κάθε θλάττην ἀπὸ ὅσους εἶναι ἀναμειγμένοι μαζί μας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπάθετε καὶ σεῖς.⁴²⁰ Διότι ἐδιώχθησαν θεβαίως καὶ οἱ πατέρες σας, ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτραις. Ἐπίσης ἐλεηλατήθη ἡ περιουσία των καὶ κατεστράφησαν αἱ οἰκίαι των καὶ οἱ ἴδιοι ἐξωρίσθησαν ἀπὸ ὅσους φανερώς μᾶς πολεμοῦν χάριν τοῦ Ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι ὅμως παρουσιάσθησαν τώρα ὡς διώκται, ἐνῶ μᾶς μισοῦν οὐδόλως ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνους, ὅμως, διὰ νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς πολλοὺς, προβάλλουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ὅσοι διώκονται νὰ μὴ ἔχουν οὔτε τὴν παρηγορίαν ἀπὸ τὴν ὁμολογίαν (των), ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ καὶ πλέον ἄθῳοι παραδέχονται μὲν ὅτι ἀδικούμεθα, ἀλλ' ὅμως δὲν θεωροῦν ὡς μαρτύριον τὸν θάνατόν (μας) χάριν τῆς ἀληθείας.⁴²¹

- Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐγὼ ἔχω πεποιθήσιν ὅτι εἰς ἡμᾶς ἐπιφυλάσσεται μεγαλύτερος μισθὸς ἀπὸ τὸν Δίκαιον Κριτὴν παρὰ εἰς ὅσους ἐμαρτύρησαν ἄλλοτε, ἐφ' ὅσον θεβαίως ἐκείνοι εἶχον ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὁμολογίας των ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἀνέμενον καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸν μισθὸν των. Τοῦναντίον εἰς ἡμᾶς διὰ τὰ ἴδια κατορθώματα δὲν ὑπάρχουν αἱ τιμαὶ ἀπὸ μέρους τῶν λαῶν, ὥστε νὰ εἶναι εὐλογον ὅτι μᾶς ἐπιφυλάσσεται εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἀκόμη πολλαπλασία
- 30 ἀνταμοιθὴ διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κόπους (μας).

2. Ἐνεκα τούτου σᾶς παρακαλοῦμεν «νὰ μὴ ἀποκάμνετε εἰς τὰς θλίψεις»,⁴²² ἀλλὰ νὰ ἀνανεώσεσθε⁴²³ ὡς πρὸς τὴν ἀγάπην (σας) εἰς τὸν Θεὸν καὶ καθημερινῶς νὰ αὐξάνετε τὸν ζῆλον (σας), μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι εἰς σᾶς πρέπει νὰ διασωθῇ τὸ ὑπόλειμμα τῆς εὐσεβείας, τὸ

419. Ὁ Deferrari νομίζει ὅτι ὑπονοεῖται τὸ ὄνομα «συνπατριότης» (fellow—countrymen), ἐπειδὴ ἴσως ὁ Μ. Β. ἐν συνεχείᾳ ὁμιλεῖ περὶ «ὁμοφύλων». Ἡμεῖς ὅμως νομιζομεν ὅτι ἔννοεῖ τὸ ὄνομα «Χριστιανός», καθ' ὅσον ρητῶς λέγει εἰς τὴν Ἐπιστ. 243, 2, 5—6: «διὰ τὸ Χριστιανὸν ὄνομα τοῖς διώκουσι περικεῖσθαι», ὡς καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς παρούσης, στ. 19: «... τὸ τοῦ Χριστοῦ προβάλλονται ὄνομα».

420. Πρβλ. Παλμ. 54, 13—14: «εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνεῖδισέ με, ὑπὴνευκα ἂν... Σὺ δέ, ἄνθρωπε ἰσόφυγε...»! Εἰς τὴν σύγχρονον γλῶσσον θὰ ἐλέγομεν: ἡ «πέμπτη φάλαγγ»!

421. Πρβλ. Ἐπιστ. 243, 2, 3—5.

422. Ἐφ. 3, 13.

423. Πρβλ. Β' Κορ. 4, 16 καὶ Ἐφ. 4, 23.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 258 (ΣΝΗ'—CCLVIII)⁴³¹ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΠΙΦΑΝΙΟΝ⁴³²

1. "Ο,τι ἀνέκαθεν ἀνεμένετο (νὰ συμῶῃ), ἔνεκα τῆς (σχετικῆς) προρρήσεως τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ ὁποῖον τώρα πλέον ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὴν πείραν τῶν γεγονότων, ὅτι δηλαδή, «ἐπειδὴ ἐπληθύνθη ἡ ἀνομία, θὰ ψυχρανθῇ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν»,⁴³³ μολονότι (τοῦτο) ἤδη εἶχεν ἐπικρατήσῃ εἰς ἡμᾶς, ἐφάνη ὅτι τὸ κατήργησεν ἡ ἐπιστολὴ ἡ ὁποία μᾶς ἦλθεν ἀπὸ τὴν τιμιότητά σου.
- 5 Πράγματι λοιπὸν εἶναι ἔνδειξις ὅχι τυχαίας ἀγάπης τὸ γεγονὸς πρῶτον ὅτι ἐνεθυμήθης ἡμᾶς, τοὺς τόσον μικροὺς καὶ ἀναξίους, καθὼς ἔπειτα καὶ τὸ ὅτι ἔστειλεις πρὸς ἐπίσκεψίν μας ἀδελφοὺς ἱκανοὺς νὰ χρησιμεύσουν ὡς κομιστὰι εἰρηνικῶν γραμμάτων.⁴³⁴ Διότι δὲν ὑπάρχει ἀσφαλῶς σπανιώτερον θέαμα ἀπὸ αὐτό, ἐπειδὴ ἤδη ὅλοι
- 10 συμπεριφέρονται πρὸς ὅλους μὲ ὑποψίαν.⁴³⁵ Οὐδαμοῦ δηλαδή ὑπάρχει εὐσπλαγχνία, οὐδαμοῦ συμπάθεια, οὐδαμοῦ δάκρυον ἀδελφικὸν δι' ἀδελφὸν ὁ ὁποῖος πάσχει. Οὐτε οἱ διωγμοὶ (τοὺς ὁποίους ὑφιστάμεθα) ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, οὐτε αἱ Ἐκκλησίαι, τῶν ὁποίων ὅλοι οἱ πιστοὶ στενάζουν, οὐτε ὁ μακρὸς οὗτος κατάλογος τῶν λυπηρῶν,

431. Ἐγράφη τὸ 377.

432. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου, μητροπολίτου Κωνσταντίας (ἀρχαίας Σαλαμίνος) τῆς Κύπρου, ἐνὸς ἐκ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ 4ου αἰ. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Παλαιοστίνῃ τὸ 315 καὶ ἀπῆθανε τὸ 403 καθ' ὃδόν, ἐνῶς ἐπέστρεψεν εἰς Κύπρον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. (Λεπτομερεῖαι περὶ τοῦ βίου του βλ. εἰς Δημ. Σ. Μπαλάνου, Πατρολογία, ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 378 κίε., καὶ εἰς ΘΗΕ, τόμ. 5, σσ. 800—808).

"Ο,τι χαρακτηρίζει κυρίως τὴν ζωὴν τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου εἶναι τὸ αὐστηρὸν μοναχικὸν καὶ ὀρθόδοξον πνεῦμα του, μέχρις ἀντιθέσεως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως καταίχεν (ὡς καὶ πάντες γλώσσα), μάλιστα δὲ τὸ σπουδαῖον ἀντικειμενικὸν συγγραφικὸν ἔργον του («Ἀγχωρωτός», «Πανάριον»). Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐπίσης κατὰ τῶν Ὀριγενιστῶν, Ἀπολιναριστῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἐφάνη ὁξὺς. Ἐν τούτοις ἡ ἀναμφισβήτητος ἀρετὴ καὶ ἀγιότης του ἐτύγχανον γενικῆς ἀναγνωρίσεως, διό καὶ ἐπεβάλλετο καὶ διέθετα μέγα κύρος.

Ἀφορμὴν, ὡς θά ἴσωμεν κατωτέρω, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν παροῦσαν Ἐπιστ. τοῦ Μ. Β. ὑπῆρξαν δύο ἰδικαὶ τοῦ ἐπιστολῆ. Εἶναι δὲ ἡ παροῦσα Ἐπιστολὴ ἐνδεικτικὴ τοῦ σεδαρμοῦ τοῦ Μ. Β. πρὸς τὸν Ἁγίον Ἐπιφάνιον, ἀλλὰ καὶ τῆς ταπεινώσεως καὶ διακρίσεως μετὰ τῶν ὁποίων γράφει, μολονότι εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Ἀντιοχειακοῦ Σχίσματος διαφέρει ἡ θέσις των, ἴσως δὲ καὶ εἰς ἄλλα.

433. Ματθ. 24, 12.

434. Διὰ τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο μεσολάθεσις εἰρηνευτικῇ. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὰ γράμματα ἦσαν γραμμένα μὲ πνεῦμα ἀγάπης καὶ εἰρήνης, ὅ,τι δευτέρωθεν συνεκίνησε ἐκθόσστα τὸν Μ. Β.

435. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 244, 4, 6—10 καὶ σημ. 269.

15 τὰ ὁποῖα μᾶς περισφίγγουν, δύνανται νὰ μᾶς κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον μεταξύ μας. Τούναντίον, πατῶμεν (καὶ πηδῶμεν) ἐπὶ πτωμάτων, ἀναξαίνομεν τὰς πληγὰς. Ὅσοι παρουσιαζόμεθα ὅτι εἴμεθα ὁμόφρονες ἐπαυξάνομεν τὰς ἐπιθέσεις ἀπὸ μέρους τῶν αἰρετικῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι συμφωνοῦν εἰς τὰ σπουδαιότατα σημεῖα (τῆς πίστεως) εἰς κάποιον τοῦλάχιστον ἐξάπαντος ἔχουν διαφορὰν μεταξὺ των.

20 Κατόπιν τούτων πῶς νὰ μὴ θαυμάσωμεν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων δεικνύει καθαρὰν καὶ ἄδολον τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς πλησίον καὶ χαρίζει εἰς τὰς ψυχὰς μας τὴν δυνατὴν (εἰς αὐτόν) ἐπιμέλειαν, μολονότι τόσον μεγάλη ἀπόστασις ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἀπὸ ξηρᾶς μᾶς χωρίζει σωματικῶς;

2. Ἄλλ' ἐπὶ πλέον ἐθαύμασα εἰς σὲ καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ περιῦλος ἐδέχθη τὴν διάστασιν τῶν ἀδελφῶν εἰς τὸν Ἑλαιῶνα⁴³⁶ καὶ θέλεις νὰ γίνῃ μεταξύ των κάποιος συμβιβασμός. Ἐπίσης τὸ ὅτι δὲν διέφυγον τὴν προσοχὴν σου αἱ ἐπινοήσεις⁴³⁷ μερικῶν, αἱ ὁποῖαι καὶ προεκάλεσαν ταραχὰς εἰς τὴν ἀδελφότητα, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἀνέλαβες νὰ φροντίσης σχετικῶς, καὶ αὐτὰ τὰ ἤκουσα εὐχαρίστως.

5 Τούναντίον, τὸ ἐξῆς δὲν θεωρῶ ἐπίσης ἄξιον τῆς συνέσεώς σου, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀναθέτεις τὴν διόρθωσιν τόσον μεγάλων ζητημάτων εἰς ἡμᾶς, ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι οὔτε οδηγούμεθα ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ζῶμεν ἐν ἁμαρτίαις,⁴³⁸ οὔτε διαθέτομεν κά-
10 ποίαν δύναμιν λόγου. Διότι ναὶ μὲν εὐχαρίστως ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ τὴν ματαίαν σοφίαν,⁴³⁹ ἀλλ' ὅμως δὲν ἀπεκτήσαμεν ἀκόμῃ τὸν ἀναγκαῖον καταρτισμὸν εἰς

436. Πρόκειται περὶ μονῆς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν τῆς Παλαιστίνης (βλ. γνη. 441).

437. Ἐ π ι ν ο ῆ σ ε ι ς («πρ-εραθεντα») πέρα τῆς προκαθορισμένης πίστεως ἐννοοῦνται αἱ αἰρετικαὶ ἰδέαι τοῦ Ἀκαλιναρίου, τὰς ὁποίας ἤδη ὁ Μ. Β. εἶπε μαλεῖσθαι καὶ διακρίνει, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συνέβαινον ὅτε ἔγραφε τὴν Ἐπιστ. 244, 3, 1 κ.ε., ἦτοι τὸ θέρος τοῦ 376 (βλ. καὶ σημ. 261, 263 καὶ 562).

438. Ὅμιλαὶ ταπεινοφρόνης. Θὰ ἦρκει δὲ μόνῃ ἡ προσοχὴ § 2 νὰ πείσῃ πάντα κατήγορον του περὶ ὑπεροχῆς του κλπ. διὰ τὸ ἀντιθέτον ἀκοιδῶς. τὴν ἀληθῆ ταπεινώσειν του. (βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 54—55, σημ. 209 καὶ 212, ὡς καὶ Ἐπιστ. 223, 2, 1—12. Πρβλ. καὶ σημ. 185 τοῦ παρόντος τόμου).

439. Πρβλ. Ἐπιστ. 223, 2, 1—8, ἰ.κ., σ. 122—123. Ἡ κρίσις του εἶναι εἰλικρινής, ἀλλὰ δὲν ἀποσθ. εἰς τὸ σύνολον τῶν γνώσεων τῆς θόραθεν σοφίας. Ὁ Μ. Β. καὶ οἱ δύο ἑταροὶ μεγάλοι Καππαδόκαι, ὡς καὶ ἄλλοι Πατέρες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς προγενέστεροι καὶ μεταγενέστεροι τούτων, ἐφαρμοζόν διακριτικὴν καὶ ἐκλεκτικὴν μέθοδον μελέτης, τότε μάλιστα, ὅτε ἡ χριστιανικὴ γραμματεία δὲν εἶχεν ἀναπτῶθῃ. (βλ. καὶ 2 ΜΒΑ, σ. 14, σημ. 8, 8α, 1 ΜΒΑ, σ. 84, γνη. 113 καὶ 6 ΜΒΑ, σ. 25, σημ. 49).

τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας.⁴⁴⁰ Πάντως ἐγράψαμεν ἤδη⁴⁴¹ εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφούς μας οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὸν Ἑλαιῶνα, εἰς τὸν ἰδικόν μας Παλλάδιον⁴⁴² καὶ

440. Βλ. σμμ. 438. Κατωτέρω ἀναπτύσσει τὴν ἰδέαν του.

441. Δὲν ἐννοεῖται ἡ πρὸς τοὺς κατωτέρω παραλήπτας ἀποστολεῖσα Ἐπιστ. 259, καὶ ὅτι ἄλλα πρὸς ἐπὶ ἐνταῦθα ἀναφέρει γράφει ἑκαί. Ἡ λοιπὴν ἐκονοποίησεν εἰς αὐτοὺς τὴν ὁμολογίαν πίστεως, Ἐπιστ. 125 καὶ 140, § 2, ἡ τὴν Ἐπιστ. 226 ἡ ἄλλην παρομοίαν, ἀλλ' ἀπολεσθεῖσαν.

442. Ὁ πρεσβύτερος Π α λ λ ᾶ δ ι ο ς, ἀναφερόμενος καὶ εἰς τὴν ἐπομένην Ἐπιστολὴν 259, πρέπει νὰ ἦτο Κ α π α δ ὁ κ η ς καὶ ἴσως ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καισαρείας, ἐμόναζεν ὅμως ἢ παραπεδύμει εἰς τὸ Ὅρος τῶν Ἑλαιῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπισκέπτετο εἰς Καισαρείαν τὸν Μ. Β., ἀλλὰ καὶ ὅτι διατρίβει ἀπαφὴν μετὰ «τῶν ἐν Καισαρείᾳ μοναζόντων», ὡς καὶ μετὰ τοῦ Ἀγ. Ἐπιφυνίου καὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, τὸν ὁποῖον, πλὴν τοῦ Παλλαδίου, καὶ κάποιου Διδνίου, μᾶλλον Καισαρεὺς, ἐπιηροφόρησε «περὶ τῶν μοναζόντων τῶν ἐν Καισαρείᾳ» «ὡς λυπουμένων καὶ ἀνθισταμένων αὐτῶν... Βασιλεῖν τῇ ἐπισκόπῃ» (Μ. Ἀθων. Ἐπιστ. πρὸς Παλλάδιον πρεσβύτερον, ΒΕΠΕΣ, 33, σ. 89, στ. 12—15). Ποία ἡ αἰτία τῆς θουαρσασίας «τῶν ἐν Καισαρείᾳ μοναζόντων» τοῦτον πρὸς τὸν Μ. Β. φαίνεται εἰς τὴν Ἐπιστ. 226 (τοῖς ὅφ' ἑαυτὸν ἀσκηταῖς, βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 141—150). Ὅσοι δηλαδὴ εἶχον ἐπιηρεασθῇ ἐκ τῶν περὶ τὸν Εὐσταθίου καὶ ἐνόμιζον ὅτι ὁ Μ. Β. «ὑποπτος ἦν περὶ τὴν ἀλήθειαν» (Μ. Ἀθων., ἑ.ἀ., στ. 17) καὶ μάλιστα ὅτι ἔφρονε: ὅτι καὶ ὁ Ἀπολιναρίου (βλ. σμμ. 261). Αἱ συκοφαντίαι κατὰ τοῦ Μ. Β. εἶχον φθάσει μέχρι καὶ τῆς Παλαιστίνης, ὡς φαίνεται ἐξ ἐτέρως τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου «Ἐπιστ. πρὸς Ἰωάννην καὶ Ἀντίστον τοὺς πρεσβυτέρους», γράφοντας εἰς αὐτὸν ἐξ Ἱεροσολύμων (ΒΕΠΕΣ, ἑ.ἀ., σ. 88). Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ἐπιστ. 259 πρὸς Παλλάδιον καὶ Ἱννοκέντιον (ἔστις μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἑ.ἀ., σ. 89, στ. 9) εἶναι σύντομος καὶ προϋποθέτει καὶ ἄλλας ἐπικοινωνίας, νομιζομεν ὅτι ὁ Μ. Β. ὅα ἐκονοποίησε καὶ εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλους «μονάζοντας» τῆς Παλαιστίνης τὴν ἀπολογητικὴν Ἐπιστ. 226.

Ἡ ζήτησις ὅμως ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Ἐπιφυνίου μεσολάδῃται τοῦ Μ. Β. πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἑλαιῶνος δὲν ἀποσκοπεῖ μόνον εἰς διδάσκαι τῶν κατὰ τοῦ ἰδίου κατηγοριῶν, μάλιστα ὡς πρὸς τὴν κακοδοξίαν τοῦ Ἀπολιναρίου, ἀλλ' ἀκριβὲς καὶ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὸν ἐλεγον αὐτῆς.

Τέλος, σημειωθῆτω ὅτι εἰς τὰς δύο ἀναφερθείσας Ἐπιστολάς τοῦ Μ. Ἀθανασίου, οὗτος ἀναφερόμενος εἰς τὸν Μ. Β. καὶ ἀ π ο λ ο γ ο ῦ μ ε ν ο ς ὑ π ῆ ρ α ὕ τ ο ὦ ἑ γ κ ω μ ι δ ῆ ι τ ο ὦ τ ο ν τὰ μέγιστα. Ὅπως γράφει πρὸς Ἰωάννην καὶ Ἀντίστον:

«...Πάνυ τεθαύμακα τὴν θρασύτητα τῶν τολμούντων λαλεῖν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν, τοῦ ἀληθῶς Θεοῦ δοῦλου, Βασιλεῖου τοῦ ἐπισκόπου...» (ἑ.ἀ.). Καὶ πρὸς τὸν Παλλάδιον:

«...Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν μοναζόντων τῶν ἐν Καισαρείᾳ ἐδήλωσας, ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Διδνίου ὡς λυπημένων καὶ ἀνθισταμένων αὐτῶν τῇ ἀγαπητῇ ἡμῶν Βασιλεῖν τῇ ἐπισκόπῃ, σὲ μὲν ἀπεδεξάμενην δηλώσαντα, αὐτοῖς δὲ τὰ πρέποντα δεδήλωκα· ἵν' ὡς τέκνα ὑπακούσῃσι πατρὶ καὶ μὴ ἀντιλέγῃσιν οἷς αὐτοὺς δοκιμάζει. Εἰ μὲν γάρ ὑποπτος ἦν περὶ τὴν ἀλήθειαν, καλῶς ἐμάχοντο· εἰ δὲ τεθαρρήκασι, τεθαρρήκαμεν δὲ καὶ πάντες ἡμεῖς ὡς κ α ὁ χ η μ α τ ῆ ς Ἐ κ κ λ η σ ί α ς ἐστίν, ἀγωνιζόμενος μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ διδάσκων τοὺς θεομένους· οὐ γὰρ πρὸς τὸν τοιοῦτον μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τὴν ἁγὰν αὐτοῦ συνείζοντι. Ἐξ ὅν γάρ διηγῆσθαι ὁ ἀγαπητὸς Διδνίος, μ ᾰ τ η ν φ α ῖ ν ο ν τ α ἰ λ υ π ο ῦ μ ε ν ο ἰ. Αὐτὸς μὲν γάρ, ὡς τεθαρρήκα, τοῖς ἀθενοῦσιν ἀσθενῆς γίνεται, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ· οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν, ἀ π ο β λ ῆ π ο ν τ ε ς εἰς τὸν σ κ ο π ὸ ν τ ῆ ς ἀ λ η θ ε ῖ α ς α ὗ τ ο ὦ καὶ τ ῆ ν σ ῖ κ ο ν ο μ ῖ α ν, δο-

- 15 εἰς τὸν Ἰταλὸν Ἰννοκέντιον,⁴⁴³ εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐπιστολῶν τῶν πρὸς ἡμᾶς, ὅτι δὲν δυνάμεθα τίποτε ἀπολύτως νὰ προσθέσωμεν ἡμεῖς εἰς τὸ Σύμβολον Πίστεως τῆς Νικαίας, οὔτε τὸ ἐλάχιστον,⁴⁴⁴ ἐκτὸς τῆς δοξολογίας εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα,⁴⁴⁵ ἐπειδὴ οἱ Πατέρες μας ὡς πρὸς τὸ σημείον τοῦτο παρεμπιπτόντως (καὶ ἀκροθιγῶς) ἔκαμον λόγον, καθ' ὅτι δὲν εἶχεν ἀκόμη τότε ἀνακινηθῆ τὸ ζήτημα τοῦτο.⁴⁴⁶ Ἐξ ἄλλου τὰς δογματικὰς διδασκαλίας αἱ ὁποῖαι προσυφαίνονται (καὶ ἐφαρμόζονται)⁴⁴⁷ εἰς ἐκεῖνο
- 20 τὸ Σύμβολον Πίστεως περὶ τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ τὰς εὐρίσκομεν θαυμάσιας τῆς ἰδικῆς μας κατανοήσεως, οὔτε τὰς ἐβασανίσασμεν (καὶ ἐμελετήσαμεν ἐπισταμένως) οὔτε τὰς παρεδέχθημεν (ὡς ἔχουν). Καὶ τοῦτο, διότι γνωρίζομεν ὅτι, ὅταν ἅπαξ παρασαλεύσωμεν τὴν ἀπλότητα τῆς πίστεως, ἅφ' ἑνὸς δὲν πρόκειται νὰ εὐρώμεν κάποιον πέρας εἰς τὰς συζητήσεις, ἐπειδὴ πάντοτε ἡ ἀντιλογία μᾶς ὁδηγεῖ περισσότερον πρὸς τὰ
- 25 ἐμπρός, καὶ ἅφ' ἑτέρου θὰ σκανδαλίσωμεν τὰς ψυχὰς τῶν ἁθωτέρων μὲ τὴν εἰσαγωγὴν (νέων) στοιχείων τὰ ὁποῖα παραξενεύουν.⁴⁴⁸

3. Ὡς πρὸς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας⁴⁴⁹ [ἐννοῶ προφανῶς ἐκείνην ἣ ὁποῖα ἀκολουθεῖ τὸ ἴδιον (μὲ ἡμᾶς) φρόνημα] εἶθε νὰ δώσῃ κάποτε ὁ Κύριος νὰ

ἐκζήτησαν τὸν Κύριον τὸν δεδωκότα τῇ Καππαδοκίᾳ τοιοῦτον ἐπίσκοπον, οἷον καὶ ἐκείνη χώρα ἔχειν εἴχεται. Καὶ σὺ οὖν, ἀγαπητέ, θέλησον αὐτοῖς δηλώσαι, ἵνα, ὡς ἔγραφα, πεισθῶσι. Τοῦτο γάρ καὶ αὐτοὺς συνίστησιν εὐγνώμονας πρὸς πατέρα τοῦτο καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας διαφυλάξει...» (ἔ.δ.).

443. Καὶ ὁ Ἰταλὸς Ἰννοκέντιος, ἐν διαστολῇ πρὸς τὸν «ἡμέτερον» Καππαδόκην (ἢ Ἑλλήνα) Παλλάδιον, ἐμύναζεν εἰς τὸ Ὅρος τῶν Ἑλαίων συν-«διάγνυν» μετὰ τοῦ Παλλαδίου (βλ. Μ. Ἀθην., Ἐπιστ. πρὸς Παλλάδιον, ἔ.δ., σ. 89, στ. 9). Ὡς καὶ οὗτος ἦτο ἐπίσης π ρ ο σ ε ὅ τ ε ρ ο ς, κατὰ τοῦς κώδικας.

444. «Τοὺς δὲ λέγοντας» δοκ. ὁ Ἀρειὸς ἢ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ καὶ πάντες οἱ αἰρετικοί, ἦτοι πᾶσαν ἀλλοίωσιν ἢ προσθήκην (ὡς τὸ παπικὸν Filioque), ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία» (βλ. Ἐπιστ. 125, 2, 12—15).

445. Βλ. σημ. 14. Δὲν ἐννοεῖται ὅμως ἐνταῦθα ἀπλῶς ὁ τύπος-διατύπωσις τῆς τριαδικῆς δοξολογίας, ἀλλὰ ἡ ὀρθόδοξος Τριαδολογία καὶ ἐν προκειμένῳ Ἀγιοπνευματολογία.

446. Πρβλ. τὰ αὐτὰ εἰς Ἐπιστ. 125, 3, 4—6.

447. Εἰς τὸ καίμενον: «Τὰ δὲ προσυφαίνονα τῇ πίστει ἐκείνη δόγματα...». Ἐννοοῦνται τὰ διδασκόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀπολινάριου, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. σημ. 261, 263 καὶ 562.

448. Εἶναι σαφές ὅτι δὲν ἀρνεῖται πᾶσαν θεολογικὴν προσπάθειαν δυνατῆς κατανοήσεως, πάντοτε «κατὰ τὰς Γραφάς» καὶ τὴν Ἱ. Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀκριβῶς τὰς πέρας καὶ ἐκτὸς τῶν Γραφῶν καὶ τῆς Παραδόσεως προσθήκας καὶ ἀνατιθέσεις. (Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 223, 3, 35—50, εἰς 6 MBA, σ. 126—127, καὶ σημ. 673).

449. Ἐννοοῦνται κυρίως τὰ μὲν οἱ Ὀρθόδοξοι «Μ ε λ ε τ ι κ α ν ο ι» τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, ἀναπομείναντες ἀνευ ἐπισκόπου μετὰ τὴν

- τὴν ἰδωμεν ἡνωμένην. Διότι αὕτη κινδυνεύει πάρα πολὺ νὰ δεχθῇ πλήρως τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος μνησικακεῖ ἐναντίον της, ἔνεκα τοῦ ὅτι διὰ πρώτην φοράν εἰς τοὺς ἐκεῖ (κατοίκους) ἐδόθη ἡ ὀνομασία «Χριστιανοί».⁴⁵⁰ Καὶ ἔχει θεοβαίως ἀποκοπῇ ἡ αἵρεσις ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἀλλ' εἶναι κομματιασμένη καὶ ἡ ἰδία ἡ ὀρθοδοξία ὡς πρὸς τὸν ἑαυτὸν της. Ἡμεῖς ὁμῶς, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ὠμίλησε μὲ παρρησίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ἡγωνίσθη μέχρι τέλους τὸν καλὸν ἐκείνον ἀγῶνα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι ὁ αἰδεσιμώτατος ἐπίσκοπος Μελέτιος,⁴⁵¹ δι' αὐτὸ καὶ εἶχε τοῦτον
- 10 (ἔξ ἀρχῆς) κοινωνικὸν ἡ Ἐκκλησίᾳ μου, καθ' ὅτι τὸν ὑπερηγάπησε λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀνενδότου ἐκείνης ἀντιστασεως. Ἀλλὰ καὶ μέχρι σήμερον τὸν ἔχομεν κοινωνικὸν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ τὸν ἔχωμεν θεοβαίως, ἐὰν θέλῃ ὁ Θεός. Ἀλλωστε καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Ἀθανάσιος,⁴⁵² ὅταν ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρείαν μετέθῃ

ἐξορίαν τοῦ Ἀγίου Μελετίου, μόνον «κανονικῶς» ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας κατ' αὐτοῦς, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ὁ πρεσβύτερος Διόρθος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Μ. Β. Οἱ «Μελετιανοί» οὗτοι εἶχον στενωπὴν ἐπαφῆν μετὰ τοῦ ἐξορίστου ἐπισκόπου τῶν Ἀγ. Μελετίου, μετὰ τοῦ Μ. Β., ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ὥστε ἡ «μερίς» τούτων νὰ μὴ θύναται νὰ χαρακτηρισθῇ «σχισματικὴ» ὑπὸ γενικοτέρων ἔννοιαν, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τυπικῶς. (Ἐνθ' ὁληθῇ δὲν «ἐκοινωνοῦν» μετὰ τῶν «Ἐκσταθικῶν», ὑπὸ τὸν Παυλῖνον, «ἐκοινωνοῦν» ὅμως μετὰ τῆς Ρώμης, ἥτις εἶχαν ἀναγνωρίσει τὸν Παυλῖνον, ὅπως καὶ μετὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἀναγνώρισε τὸν Παυλῖνον, προσωρινῶς τοῦλάχιστον). Ὁρθόδοξοι εἰς ἄλλον ἐθεωροῦντο καὶ οἱ «Εὐ ο τ α θ ι α ν ο ι», μὴ ἀναγνωρίσαντες τὸν Ἀγ. Μελέτιον, τούτων δὲ προσῆλθεν ὁ πρεσβύτερος ἀρχιεπίσκοπος καὶ αἰτα ἐπίσκοπος Παυλῖνος, τὸν ὅποιον ὅμως ὁ Μ. Β. ὑποκρίνεται καὶ ὡς Μαρκιλλιανόν (βλ. Ἐπιστ. 214, 2, 30—35, 6 ΜΒΑ, σ. 79, σημ. 370 καὶ Ἐπιστ. 263, 5, 1 κἑ.). Περὶ τῶν δύο ἄλλων «μερίδων», τῶν Ἀρειανῶν ὑπὸ τὸν Εὐζόειον καὶ τῶν Ἀπολινάριων ὑπὸ τὸν Βιτάλιον, ἀλλὰ καὶ γενικῶς περὶ τοῦ Ἀντιοχειανοῦ Σχίσματος βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 18, 21, σημ. 10.

Ἐν προκειμένῳ ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνιος ἀναγνώριζε τὸν Παυλῖνον, εἶχε δὲ ἐπιχειρήσει νὰ ἐνωθῇ μετὰ τούτου καὶ τὸν Βιτάλιον, γενομένουθεντα ὑπὸ τοῦ Ἀπολινάριου. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπάτυχεν εἰς τὴν προσπάθειάν του ταύτην, χάριν τῆς ὁποίας μετέβη καὶ προσωπικῶς εἰς Ἀντιόχειαν, παρεκάλει τὸν Μ. Β. νὰ μεσολάβησιν ἐκεῖνος καὶ νὰ παίσῃ τὸν Βιτάλιον εἰς ἔνωσιν μετὰ τοῦ Παυλίνου. Ἡ ἀπὸ ἱστορικοκανονικῆς ἀπόψεως τοῦ τμήματος τούτου τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Β. εἶναι σπουδαιότατη.

450. Παράξ. 11, 26.

451. Βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 18, σημ. 10. Ὁ Ἀγ. Μελέτιος κατ' αὐτὴν τὴν ἐνθρόνισίν του καὶ πρὸς κατάπληξιν τῶν ὑπολογιζόντων εἰς αὐτὸν Ἀρειανῶν ἀπολόγησε τὴν ὀρθοδόξιν, διὸ καὶ μετὰ ἓνα μῆνα ἐξαθροῦνθῇ καὶ ἐξωρίσθῃ ὑπ' αὐτῶν εἰς Γήτσοα τῆς Ἀρμενίας. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι «Ἐκσταθικοί» δὲν τὸν ἀναγνώρισαν, διότι εἶχαν ἐκλεγῇ καὶ γενοσυνθῇ καὶ ὑπὸ Ἀρειανῶν, «ὃν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν του εἶνον τιμωμένησι πάντες, θεωροῦντες αὐτὸν «ἰδικόν» τὸν, ἐνθ' ἤτο μόνον ὀρθόδοξος!

452. Περὶ τοῦ Ἀγίου καὶ Μ. Ἀθανασίου βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 32, σημ. 55—57. Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας καὶ δι' τῆς ἐνῶ-

- 15 ἐκεῖ, πάρα πολύ ἤθελε νὰ ἐπιτευχθῇ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἢ μετ' ἐκείνου (τοῦ Μελετίου) κοινωνία, πλὴν ὁμως λόγῳ κακοβουλίας τῶν συμβούλων ἀνεβλήθη ἡ ἔνωσις τῶν δι' ἄλλην εὐκαιρίαν, (ἀναβολὴ ἢ ὁποία) εἴθε νὰ μὴ ἐγίνετο ποτέ. "Ὅμως κανενὸς ποτὲ ἐξ ὧσων μετὰ ταῦτα παρουσιάσθησαν (εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του) δὲν ἐδέχθημεν τὴν κοινωνίαν, ὅχι διότι τοὺς ἐκρίναμεν ἀναξίους, ἀλλὰ διότι
- 20 δὲν ἔχομεν τίποτε διὰ νὰ καταδικάσωμεν ἐκεῖνον. Μολοντί δέ πολλὰ ἠκούσαμεν περὶ τῶν ἀδελφῶν (αὐτῶν εἰς θάρος τῶν), ἐν τούτοις δὲν τὰ ἐδέχθημεν, ἐπειδὴ δὲν ἀντιπαρεστάθησαν (εἰς ἀπολογίαν) ἐνώπιον τῶν κατηγορῶν οἱ κατηγορούμενοι, συμφώνως πρὸς ὅ,τι ἔχει γραφῇ: «μήπως ὁ Νόμος μας καταδικάζει τὸν ἄνθρωπον, ἐάν προηγουμένως δὲν τὸν ἀκούσῃ (ὁ δικαστής) καὶ μάθῃ
- 25 τί (ἀξιοκατάκριτον) κάμνει;»⁴⁵³ Συνεπῶς λοιπὸν δὲν δυνάμεθα ἀκόμη νὰ γράψωμεν εἰς αὐτοὺς, τιμώτατε ἀδελφέ, οὔτε πρέπει νὰ ἐξαναγκαζώμεθα εἰς τοῦτο.
- Ἐξ ἄλλου θὰ ἔπρεπεν ἡ εἰρηνευτικὴ σου πρόθεσις νὰ μὴ ἐνώνῃ μὲν τὸ ἕν μέρος, νὰ διασπᾷ δὲ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ χωρισμένα (τμήματα) εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν ἐνότητά. Ἐπομένως πρῶτον μὲν προσεύχου
- 30 καὶ ἔπειτα, ὅσον δύνασαι, παρακάλεσέ τους, ἀφοῦ ἀποβάλουν ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν τὰς (φατριαστικὰς) φιλοδοξίας, νὰ συμφωνήσουν (καὶ νὰ ἐνωθοῦν) μετὰ τῶν. Πολὺ πάντως ἐπαρηγόρησε τὴν ψυχὴν μου καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσετέθη ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου ἀκριβείαν (καὶ τελειότητα) εἰς ὅσα ἄλλα καλῶς καὶ ἀκριβῶς ἐθεολογήθησαν, τὸ ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὁμολογῶμεν
- 35 τρεῖς Ὑποστάσεις. "Ὡστε λοιπὸν αὐτὸ ἄς διδάσκωνται ἀπὸ σέ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἀντιοχείας, καίτοι πιστεύω ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ τὸ ἔχουν διδαχθῇ. Διότι δὲν θὰ ἐδέ-

σεως πάντων ὑπὲρ τὸν μόνον κανονικὸν ἐπίσκοπον "Ἄγιον Μελέτιον ὁ Μ. Β. εἶχε γράφει ἐπανειλημένως εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον (βλ. Ἐπιστ. 66, 2, 1, καὶ 67, 2, 3, καὶ 69 καὶ 82). Αἱ προσπάθειαι τοῦ θμῶς ἐναυάγησαν, διότι ὁ ἴδιος ὁ "Ἄγιος Μελέτιος ἀπέκρουσε καὶ ἀνέβαλε δι' ἄλλον χρόνον τὴν «κοινωνίαν» του μετὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ὅτε ὁ τελευταῖος ἐπεδίωξεν αὐτὸν τὸ 363—364. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἶχε ἀναγνωρίσει καὶ εἶχε «κοινωνικὸν» προσωρινῶς τὸν Παυλῖνον. Μάλιστα εἰς τὴν Ἐπιστ. 214, 2, 16—17 ὁ Μ. Β. ἀναφέρει ὅτι ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἔγραψεν εἰδικῶς εἰς τὸν Παυλῖνον, ἐνταῦθα δὲ ἀναφέρει καὶ περὶ μεταξέωσός του εἰς Ἀντιόχειαν (βλ. περὶ τούτων καὶ εἰς 6 ΜΒΑ, σ. 78, σημ. 362 καὶ 363, ἐνθα καὶ περὶ τοῦ «πρὸς τοὺς Ἀντιοχείας Τ ὁ μ ο υ», βλ. BEHES, 31, σ. 124—129).

453. Ἰωάν. 7, 51. Δὲν τοῦς κατέκρινεν ὡς πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχαν ἐκκλησιαστικὴν «κοινωνίαν» μετ' αὐτῶν, συμφώνως μὲ τὴν «κανονικὴν» τάξιν. Ὁ Παυλῖνος πάντως μετὰ τοῦ ὁποίου ἐκοινωνοῦν οἱ λοιποὶ Ὁρθόδοξοι, πλὴν τοῦ Μ. Β., ἐθεωρεῖτο ὅχι μόνον μαρκαλλικανίζων, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ὡς ἡμιαιρετικὸς (βλ. σημ. 449 καὶ ἐπομένην). Αἱ ἄλλαι δύο «μερίδες» ἦσαν θεολογικῶς περισσότερον ὁμοῦτοι.

40 χεσο προφανῶς τὴν κοινωνίαν μαζί των, ἐὰν δὲν εἶχες ἐξασφαλίσαι ἰδιαίτέρως αὐτὴν των τὴν πλευράν.⁴⁵⁴

4. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἔθνος τῶν Μαγουσαίων⁴⁵⁵ [περὶ τοῦ ὁποίου δι' ἄλλης ἐπιστολῆς σου μᾶς ἐζήτησες νὰ (σοῦ) δώσωμεν ἐξηγήσεις], τοῦτο εἶναι πολυάριθμον ἐδῶ καὶ ἐξηπλωμένον εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν χώραν, εἰσῆχθησαν δὲ (οἱ Μαγουσαῖοι οὗτοι) εἰς ἡμᾶς τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ὡς ἄποικοι ἀπὸ τὴν Βαβυλωνίαν. Οὗτοι ἔχουν ἰδικὰ των ἔθιμα καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συναναστρέφονται τοὺς
5 ἄλλους ἀνθρώπους, ἐνῶ ἐξ ἄλλου εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ συνομιλήσῃ κανεὶς μαζί των (καὶ νὰ τοὺς διδάξῃ), καθ' ὅτι «εἶναι ἡχημαλωτισμένοι ἀπὸ τὸν Διάβολον εἰς τὸ θέλημά του».^{456a} Δὲν ὑπάρχουν δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς οὔτε θιβλία οὔτε διδάσκαλοι (κάποιας) παιδείας, ἀλλ' ἀνατρέφονται μὲ ἀλόγους συνηθείας καὶ κληρονομεῖ τὸ παιδί ἀπὸ τὸν πατέρα τὴν ἀσέβειαν. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ
10 αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀντιληπτὰ ἀπὸ ὅλους, ἀποφεύγουν τὴν σφαγὴν ζώων, ἐπειδὴ τὴν θεωροῦν μίasma, καὶ σφάζουν τὰ πρὸς διατροφήν των ζῶα μὲ ξένας χεῖρας. Ἀκόμη συνάπτονται παραφύρως εἰς παρανόμους γάμους καὶ θεωροῦν τὸ πῦρ ὡς θεὸν καὶ ἄλλα παρόμοια. Ὅμως τὰς γενεαλογίας (τούτων) ἐκ τοῦ Ἀθραάμ μέχρι σήμερον
15 κανεὶς ἐκ τῶν μάγων δὲν ἀνέφερεν εἰς τὴν μυθικὴν του παράδοσιν. Τούναντίον διαδίδουν ὅτι ἀρχηγὸς τοῦ γέ-

454. Ὁ Ἀπολιναριόμος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθει ὁ Βιτάλιος, ἀρχικῶς καὶ μέχρι τότε ἐνομιμάτο παράλληλως τοῦ Σαβαλλικισμοῦ (βλ. 1 MBA, σ. 85, σημ. 121 καὶ 6 MBA, σ. 35, σημ. 98, καὶ σ. 57, σημ. 221), ὅστις ἠρνεῖτο τὰς πραγματικὰς ὑποστάσεις τοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος (βλ. καὶ σημ. 116). Ὡς «ἐξασφάλισον» δὲ ὁμολογίας ὀρθοδόξου τριαδικῆς πίστεως ἐκ μέρους τοῦ Παυλίνου, ὡς πρὸς τὸν Ἁγίον Ἐπιφάνιον καὶ μάλιστα τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἔχομεν «τὸν πρὸς τοῦς Ἀντιοχεῖς Τ ὁ μ ο ν», γραφέντα ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἀλλ' ὑπογραφέντα ὑπὸ πολλῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, ὡς καὶ τοῦ Παυλίνου (βλ. ἐν BEPES, 31, σ. 129, § 11, στ. 21—43). Μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ «τόμου», ἤτοι ὁμολογίας πίστεως, ὁ Παυλίνος κἀναί καὶ ἐξέτασεν ὁμολογίαν πίστεως (ἐ.δ., στ. 24—43), ἡμεκῶς καὶ σαφῶς ὀρθόδοξον, περὶ Ἁγ. Τριάδος, περὶ Ἐκκλησιολογίας τοῦ Λόγου καὶ περὶ Ἁγίου Πνεύματος, καταλήγει δὲ οὕτως:

«Ὅθεν ἀναθεματίζω τοὺς τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἀπιστοῦντας καὶ μὴ λέγοντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Ἀναθεματίζω δὲ τοὺς λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κτιστὸν δι' Ἰσοῦ γεγονὸς. Ἐτι δὲ ἀναθεματίζω Σαβαλλίον καὶ Φωτεινὸν καὶ πᾶσαν αἵρεσιν στοιχὸν τῇ πίστι· τῇ κατὰ Νίκαιαν καὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις».

455. Τὴν πρὸςέλευσιν τοῦτον ὁ Μ. Β. ἀνάγει εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, ἐνθ' οἱ Πλίνιος καὶ Ἰερουκλῆς εἰς τὴν Πατρίαν Ἀραβίαν. Τὸ ἐνδιαφέρον δὲ τοῦ Ἁγ. Ἐπιφανίου περὶ τοῦτον δικαιολογεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οὗτος διέθετε καὶ εὐραῖαν «ἐγκυκλοπαιδικήν» μόρφωσιν, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, καὶ ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἔργου του «περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» (ἐν P.G. 48, 237—294^a βλ. πρόσφατον κριτικὴν ἔκδοσιν ὑπὸ Ἠλία Δ. Μοντσόλλα, ἐν «Θεολογία», τόμ. 44 (1973), 157—209), ἀλλὰ καὶ ἄλλων.

456a. Β' Τμ. 2, 26.

νους των εἶναι κάποιος Ζαρνούας. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν δύναμαι νὰ γράψω τίποτε περισσότερον περὶ αὐτῶν εἰς τὴν τιμιότητά σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 259 (ΣΝΘ'—CCLIX)⁴⁵⁶

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑΣ ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ ΚΑΙ INNOKENTION⁴⁵⁷

Τὸ πόσον ἐγὼ θεβαίως σᾶς ἀγαπῶ πρέπει νὰ τὸ εἰ-
κάσετε ἀπὸ τὸ πόσον σεῖς οἱ ἴδιοι μᾶς ἀγαπᾶτε. Δι' αὐ-
τό, ἐνῶ πάντοτε ἔχω τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνω εἰρηνοποιός
(εἰς σᾶς), ὅταν ἀποτυγχάνω, θεβαίως λυποῦμαι [διότι
πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λυποῦμαι;]. Πλὴν ὁμῶς δὲν δύ-
ναμαι νὰ ἀντιπαθῶ μερικούς, τοῦλάχιστον ἐξ αἰτίας αὐ-
τοῦ, καθ' ὅτι γνωρίζω ὅτι ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἔχει φύγει
ἀπὸ σᾶς τὸ ἀγαθὸν τῆς εἰρήνης.

- 5 'Αλλ' ἐφ' ὅσον ἡ αἰτία τῆς διαστάσεως εὐρίσκεται
εἰς ἄλλους, εἴθε νὰ δώσῃ ὁ Κύριος νὰ σταματήσουν ὅσοι
προκαλοῦν τὰς διχοστασίας.⁴⁵⁸ ('Εν τοιαύτῃ περιπτώσει)
ἀσφαλῶς οὐδόλως ἐπιμένω νὰ μᾶς ἐπισκέπτεσθε συνε-
χῶς. Διότι γνωρίζω ὅτι ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἐξέλεξαν τὸν
ἀσκητικὸν θίον καὶ πάντοτε (ἐργαζόμενοι) μὲ τὰς χεῖρας
των ἐξοικονομοῦν τὰ ἀναγκαῖα δι' αὐτοὺς (μέσα συντη-
10 ρήσεως) δὲν δύνανται νὰ ἀπουσιάζουν πολὺν χρόνον ἀ-
πὸ τὰς οἰκίας των. 'Αλλ' ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὐρίσκεσθε,
νὰ μᾶς ἐνθυμῆσθε καὶ νὰ προσεύχεσθε, ὥστε καὶ ἡμεῖς
οἱ ἴδιοι τοῦλάχιστον νὰ ἔχωμεν εἰρήνην μεταξύ μας καὶ
μὲ τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ παραμένῃ καμμία ταραχὴ εἰς
τοὺς λογισμούς μας.

456. Ἐγράφη τὸ 377. Τὴν Ἐπιστολὴν, καίτοι γνησίαν, παραλείπει ὁ ΠΧ εἰς τὴν ἐκδοσὶν του.

457. Κατὰ τοὺς κώδικας ἀμφότεροι ἦσαν προσδότεροι, ὁρισμένως δὲ ὁ Παλλάδιος. (Βλ. περὶ τούτων σημ. 442 καὶ 443). Ἡ ἀναφερομένη ὡς ἀποσταλίσσα πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Β. εἰς τὴν προηγουμένην Ἐπιστολὴν (2, 12 κῆ.) δὲν εἶναι ἡ παρεῖσα (βλ. σημ. 441).

458. Ὡς ἀνεφάρμαεν καὶ εἰς τὴν σημ. 442, ἐννοοῦνται μᾶλλον οἱ ἀντίθετοι ἢ συκοφάνται τοῦ Μ. Β., ὡς καὶ οἱ Ἀπολιναρισταί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 260 (ΣΞ'—CCLX)⁴⁵⁹ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΟΠΤΙΜΟΝ⁴⁶⁰

('Απάντησις εἰς ἀπορίας Γραφικῶν χωρίων)

1. Καὶ γενικῶς θεβαίως διατίθεμαι εὐχαρίστως ἀπέναντι τῶν ἐναρέτων νέων,⁴⁶¹ τὸσον διὰ τὸν καλὸν καὶ σταθερὸν χαρακτῆρα των, ὅσον καὶ διὰ τὴν στενὴν μὲ τὴν εὐλάβειάν σου σχέσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναμένωμεν κάτι σπουδαῖον δι' αὐτούς. "Ὅταν μάλιστα εἶδον νὰ ἔρχονται οὗτοι εἰς ἐμὲ μὲ ἐπιστολήν σου (πρὸς ἐμέ), ἐδιπλασίασα τὴν ἀγάπην μου ἀπέναντί των. Ἀλλ'
- 5 ὅταν (πλέον) ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολήν (σου) καὶ εἶδον εἰς αὐτὴν ἄφ' ἐνὸς μὲν τὸ προνοητικὸν σου ἐνδιαφέρον διὰ τὰς Ἐκκλησίας, ἄφ' ἐτέρου δὲ τὴν ἐπιμέλειάν σου εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν,⁴⁶² ηὐχαρίστησα τὸν Κύριον καὶ ηὐχθήην τὰ ἀγαθὰ εἰς αὐτούς οἱ ὁποῖοι μᾶς μετέφεραν τοιαύτην ἐπιστολήν καὶ πρὶν ἀσφαλῶς
- 10 ἀπὸ αὐτούς εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τὴν ἔγραψε.

(Περὶ ἐννοίας τοῦ χωρίου: «Πᾶς ὁ ἀποκτείνωνας Κἂιν ἐπτά ἐκδικούμενα παρὰ λύσει»)

2. Ἐρωτᾷς ποῖαν ἐξήγησιν ἔχει τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο χωρίον, τὸ ὁποῖον κυκλοφορεῖ μεταξὺ δλων, ἀνω-

459. Ἐγράφη πιθανῶς τὸ 377. Εἶναι παρομοία πρὸς πολλὰς Ἐπιστ. πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου, τὸ δὲ προσήμιον αὐτῆς (§ 1 καὶ 2, 4—12) εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν $\varphi \iota \lambda \sigma \lambda \omicron \gamma \iota \kappa \eta \nu$ του $\mu \omicron \rho \varphi \eta \nu$, τὸσον οἰκείαν εἰς τὸν Μ. Β., γνωστὴν δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἡδὴ μελέτης τῶν Ἐπιστολῶν του.

460. Ὁ Ὀπτιμὸς ἦτο ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον 23 ἐπισκοπαί, μητρόπολις δὲ ἦτο ἡ Ἀντιόχεια (βλ. 6 MBA, σ. 28, σημ. 63). Ὁ Ὀπτιμος, σημαίνων ἐπίσκοπος τῆς ἐποχῆς του καὶ προκοπιστῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ἦτο φίλος ὅχι μόνον τοῦ Μ. Β., ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τῆς Διακονίας τοῦ Ὀλυμπίου, μετέσχε δὲ καὶ εἰς τὴν Β' Οἰκισμ. Σύνοδον.

461. Διανομιστὴν καὶ τῆς Ἐπιστολῆς, μαθητὴν δὲ ἀσφαλῶς τοῦ Ὀπτιμου. Περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Μ. Β. πρὸς τοὺς νέους μαρτυρεῖ ἰδίως ἡ πραγματεία του «Πρὸς τὸ ὅς ν ἐοῦς ἔπος ἂν ἐξ ἀλληλικῶν ὀφθαλμοῖν λόγων» (βλ. 2 MBA, σ. 14, σημ. 8 καὶ σημ. 536 τοῦ παρόντος). Ἐπίσης ἡ παροχὴ παιδείας εἰς νέους ὅπῃ τῶν μοναχικῶν ἀδελφότητων του, ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ πολλῶν νέων μαθητῶν του ἐπικοινωνία, ὡς φαίνεται τοῦτο εἰς πολλὰς Ἐπιστολάς του.

462. Πόσον ἐπιμελειώτατος καὶ ἐκθὺς γνώστης τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἦτο ὁ Ἐπίσκοπος Μ. Β., πλὴν τὸσον ἄλλων διειρημάτων, βλέπομεν εἰς τὴν παρούσαν. Ἀλλωστὴ καὶ ἡ ὑπέρβατος γλώσσα του δὲν εἶναι παρὰ μία προσωπικὴ καὶ πρωτότυπος σύνθεσις-μεταπλασμοὺς τῆς ἁγιογραφικῆς γλώσσας, σὺν τῇ θύραθεν.

τέρων καὶ κατωτέρων (παντοῦ), τό: «Οἰοσδήποτε φονεύ-
ση τὸν Κάιν θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἑπταπλασίαν τιμω-
ρίαν του».⁴⁶³

- Ἄλλὰ μὲ τό (ἑρώτημα) τοῦτο πρῶτον θεθαίως πα-
ρουσίασες σύ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν σου ὅμοιον μὲ τὸν Τι-
μόθεον, νὰ φυλάττῃ δηλαδὴ ἀκριβῶς ὅτι παρήγγειλεν
5 εἰς αὐτὸν ὁ Παῦλος [διότι φαίνεται ὅτι προσέχεις εἰς τὴν
ἀνάγνωσιν⁴⁶⁴ (τῶν Γραφῶν)]. Ἐπειτα καὶ ἡμᾶς τοὺς γέ-
ροντας καὶ ναρκωμένους πλέον, τόσον ἀπὸ τὴν ἡλικίαν
καὶ τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος
τῶν θλίψεων, αἱ ὁποῖαι τώρα ἠγέρθησαν ἀπὸ πολλὰ ση-
μεῖα ἐναντίον μας καὶ μᾶς κατεπίεσαν τὴν ζωὴν, παρὰ
ταῦτα μᾶς διηγείρες καὶ μὲ τὴν ζέσιν τοῦ πνεύματός σου,
10 ἡμᾶς τοὺς κατεψυγμένους ὡς τὰ ναρκωμένα εἰς τὴν φω-
λεάν των ζῶα, (μᾶς) ἐπανέφερες εἰς κατάστασιν μετρίας
ἐργηγόρσεως καὶ ζωτικῆς ἐνεργείας.

- Λοιπὸν, εἶναι δυνατόν τὸ χωρίον (τοῦτο) νὰ ἐρμη-
νευθῇ πολὺ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχθῇ ὁ ἀφόρους ἐρμη-
νείας. Οὕτως, ἡ ἀπλουστέρα σημασία καὶ δυνατὴ νὰ γί-
νῃ ἀντιληπτὴ εἰς τὸν καθένα προχείρως εἶναι ἡ ἑξῆς: ὅτι
15 πρέπει ὁ Κάιν νὰ ἀποδώσῃ ἑπταπλασίαν τιμωρίαν δι' ὅ-
σα ἡμάρτησε. Διότι δὲν εἶναι γνώρισμα δικαίου κριτοῦ
νὰ ὀρίζῃ τὰς ἀνταποδόσεις (καὶ τιμωρίας) ἴσας πρὸς ἴ-
σας (μὲ τὰς κολασίμους πράξεις). Τούναντίον, εἶναι ἀ-
νάγκη ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρῶτος διέπραξε τὸ κακὸν νὰ ἀ-
ποδώσῃ τὴν ὀφειλομένην ποινὴν μὲ κάποιαν προσθήκην
(ἐπὶ πλέον), ἐάν θὰ ἐπρόκειτο καὶ ὁ ἴδιος νὰ θελτιωθῇ
μὲ τὰς τιμωρίας καὶ τοὺς ἄλλους νὰ κάμῃ σωφρονεστέ-
20 ρους μὲ τὸ παράδειγμά (του).⁴⁶⁵ Ἐπομένως, ἐφ' ὅσον ὠ-
ρίσθη ὅτι ὁ Κάιν θὰ ἀνταποδώσῃ ἐπτά φορές τὴν ποι-
νὴν (του) δι' ὅσα ἡμάρτησε, θὰ θέσῃ τέρμα, λέγει (ἡ

463. Γεν. 4, 15, κατὰ τὸ καίμενον τῶν Ο' (Ἑβδομήκοντα). Κατὰ τὸ
εβραϊκὸν καίμενον τὸ χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς: «θὰ ληφθῇ ἑπταπλασία ἐκδίκησις
ἀπὸ ἐκείνου ὁ ὁποῖος θὰ φονεύσῃ τὸν Κάιν».

Τὰ χωρία ἢ τὰς «γραφάς» τοῦ εἰδ. ρ. α. γ. κ. ο. β. κ. ε. ι. μ. ἐ. ν. ο. υ.
λαμβάνομεν ἐκ τῆς μόνης καὶ βασικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκδόσεως: «Ἡ
Ἀγία Γραφή», τῶν Π. καὶ Σ. Δημητράκου, ὡς πρὸς τὴν «Παλαιὰν Διαθή-
κην, γενικὴ ἀπιστοσίαν Ἀθανασίου Π. Χ. α. σ. τ. ο. ὁ. π. η. Καθηγητοῦ Πανε-
πιστημίου...». Ἄλλ' ὁ Μ. Β. δὲν φαίνεται νὰ ἐχρησιμοποιήσῃ καὶ τὸ εβραϊκὸν
καίμενον ἐν προκειμένῳ.

464. Α' Τιμ. 4, 13.

465. Οἱ στ. 16—21 συνιστοῦν, θὰ ἔλεγε κανεὶς, τὸν «χρυσὸν κανόνα»
τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ-Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ἱ. Ἐξομολογητικῆς τῆς
Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Πᾶσα δηλαδὴ ποινὴ-τιμωρία ἔχει τὸν «φιλάνθρω-
πον» σκοπὸν τῆς σωτηρίας ἐν γένει τοῦ πταίστου-ἐνόχου καὶ ὄχι τὴν «μισάν-
θρωπον» ἐξουθενώσιν ἢ καὶ τὸν ἐξαφανισμόν τούτου, πρέπει δὲ νὰ ἐφαρμόζε-
ται μετὰ «φιλανθρωπίαν» ἐπίσης δικαιοκρισίας καὶ διακρίσεως πολυμεροῦς καὶ
πολυτρόπου.

Γραφή), εἰς αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν δι' αὐτὸν τῆς θείας κρίσεως οἰοσθήποτε τὸν φονεύσῃ. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἔννοια ἐκ τοῦτου (τοῦ χωρίου), ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν
25 μᾶς ἔρχεται (εἰς τὴν σκέψιν).

3. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ νοῦς τῶν ἐπιμελεστέρων ἔχει φυσικὴν ροπὴν νὰ ἐρευνᾷ τὸ θάθος (τῶν πραγμάτων, δι' αὐτό) ζητεῖ νὰ μάθῃ πῶς ἀνταποδίδεται τὸ δίκαιον εἰς τὸ «ἐπτάκις» καὶ τί σημαίνει «τὰ ἐκδικούμενα», ποῖον δηλαδὴ ἐκ τῶν δύο: ἐπτά εἶναι τὰ ἀμαρτήματα τὰ ὁποῖα διεπράχθησαν ἢ ἔν μὲν εἶναι τὸ ἀμάρτημα, ἀλλ' ἐπτά αἱ τιμωρίαι διὰ τὸ ἕν (τοῦτο);

Λοιπόν, πάντοτε θεβαίως ἡ Γραφὴ καθορίζει προκειμένου περὶ ἀφέσεως ἀμαρτημάτων ἀριθμὸν ἐπταδικόν.^{465α} Οὕτω λέγει: «Πόσας φορὰς θὰ ἀμαρτήσῃ εἰς θάρος μου ὁ ἀδελφός καὶ θὰ τὸν συγχωρήσω; [ὁ Πέτρος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος λέγει τοῦτο εἰς τὸν Κύριον]. Ἔως ἐπτάκις;» (Ἀκολουθεῖ) ἔπειτα ἡ ἀπάντησις τοῦ Κυρίου: «Δὲν σοὶ λέγω ἔως ἐπτάκις, ἀλλ' ἔως ἐβδομηκοντάκις ἐπτά».⁴⁶⁶ Δηλαδὴ ὁ Κύριος δὲν μετέθετο εἰς ἄλλον ἀριθμὸν, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπολλαπλασίασε τὸν (ἀριθμὸν) ἐπτά, εἰς αὐτὸν (τὸν πολλαπλάσιον τοῦ ἐπτά) ἔθεσε τὸ ὅριον τῆς ἀφέσεως.⁴⁶⁷ Ἐπίσης ἀνὰ ἐπτά ἔτη ὁ Ἐβραῖος ἀπληθευερῶντο ἀπὸ τὴν δουλείαν.⁴⁶⁸ Ἐπτά ἐξ ἄλλου ἐβδομάδες ἐτῶν ἔκαμνον κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους τὸ περιήρημον «ἰωθλαῖον»,⁴⁶⁹ κατὰ τὸ ὁποῖον ἔπαυεν ἡ γῆ ἀφ' ἑνός (νὰ καλλιεργῇται) καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐγίνοντο παραγραφαί (καὶ ἀποσθέσεις) τῶν χρεῶν, ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς δουλείας καὶ ὥσαν νὰ ἐδημιουργεῖτο (καὶ ἐπεκράτει) ἐξ ἀρχῆς νέος

465α. Βλ. καὶ Ἑπιστ. 264, 13—17 καὶ σσημ. 577.

466. Ματθ. 18, 21—22. Τὸ «ἐβδομηκοντάκις ἐπτά» θύναται νὰ ἐκληφθῇ διττῶς· εἴτε ὡς ἐβδομήκοντακις καὶ ἐπτά (= 77), ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Μ. Β. (§ 5, 28), συμφώνως πρὸς ἀλεξανδρινὸν ἰσχυρισμὸν, εἴτε ὡς ἐπτάφορὰς τὸ ἐβδομήκοντα (= 490), ὡς ἐπίσης ἀναφέρει ὁ Μ. Β. (§ 5, 12—13). Ἄλλ' ἡ ἀπάντησις αὕτη τοῦ Κυρίου εἰς τὸν Πέτρον, ὁ ὅπολος «ἐνόμιζε μέγα τι λέγειν» (ἰ. Χρυσόστομος) ὑπερβᾷ διὰ τοῦ «ἐπτάκις» τὸ σὸνῆθαι εἰς τοὺς Ἰουδαίους «τρίς», δὲν ἔχει ἔννοιαν ἀριθμητικὴν, ἀλλὰ πνευματικὴν, δηλοῦσα τὸ «ἀπαιρὼν καὶ διηνακὲς καὶ αἰεὶ» (ἰ. Χρυσ.). «Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν» ὁ ἀάκις ἂν πταίσας μ ε τ α ν ο ῦ, σ υ γ χ ω ρ ε ι α ὗ τ η ς (Θεοφύλακτος. Βλ. Η. Ν. Τρεμπέλα, Ἑρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Αἰθήνα 1951, σ. 349—350).

467. Ὁ Μ. Β. ἐνταῦθα φαίνεται ἀκολουθῶν τὴν γραμματικὴν ἐρμηνείαν, ἀλλ' ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν ἀλληγορικὴν, χωρὶς νὰ ἀποκλείῃ καὶ τὴν γυνικὴν παραδεικτὴν αὐτοτέραν (βλ. σσημ. 466).

468. Δευτ. 15, 12.

469. «Ἰωθλαῖος» ἐνικυτός (= ἔτος), ἐξαλληνισμένη λ. ἐκ τοῦ ἰβραϊκοῦ *iobhel* (= κέραιον χρυσοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκαλλιπάζετο ἡ π ε ν τ η κ ο ν τ α ε τ ῆ ρ ις), ὀνομαζέτο ὁ μετὰ 7 X 7 = 49 ἐνικυτός 506ς «ἐ ν ι α υ τ ὸς ἀ φ ε σ ε ις», καθ' ὃν «οἰνοῖ νέος ἄνωθεν καθίστατο ἔτος», κατὰ τὸν Μ. Β. (στ. 14). Περὶ τοῦ θ ε σ μ ο ὦ βλ. Δευτ. 25, 8 κέξ.

θίος, ἐνῶ ὁ παλαιὸς κατὰ κάποιον τρόπον ἑτερματίζετο εἰς τὸν ἑπταδικὸν ἀριθμὸν.

20 Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι τύποι (καὶ ἐξεικονίσεις) τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὁ ὁποῖος (συνεχῶς) περιστρέφεται εἰς κύκλους ἑπτὰ ἡμερῶν καὶ μᾶς ὑπερβαίνει (συνεχῶς), ἐντὸς τοῦ ὁποίου γίνονται αἱ ἀνταποδόσεις (καὶ πληρωμαί) διὰ τὰ κάπως μέτρια ἁμαρτήματα, συμφώνως μετὰ τὴν φιλόφρονον φροντίδα τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότη, ὥστε νὰ μὴ παραδοθῶμεν πρὸς τιμωρίαν εἰς τὸν ἀπέραντον αἰῶνα (τοῦ μέλλοντος). Ἐπομένως λοιπὸν τὸ «ἐπτάκις» (τιθεταὶ ὡς ὅριον) λόγῳ τῆς συγγενείας (τοῦ ἐπτά) μετὰ τὸν παρόντα κόσμον, ἐπειδὴ οἱ φιλόκοσμοι ἄνθρωποι πρέπει ἀπὸ αὐτὰ κυρίως νὰ τιμωροῦνται, χάριν τῶν ὁποίων προετίμησαν τὸν πονηρὸν θίον.⁴⁷⁰

25 Ἐξ ἄλλου «ἐκδικούμενα»,⁴⁷¹ ἐὰν μὲν ἐννοῇς ὅσα ἁμαρτήματα διεπράχθησαν ἀπὸ τὸν Κάιν, θὰ τὰ εὔρης ἑπτὰ. Ἐὰν πάλιν (ἐννοῇς) ὅσα ὠρίσθησαν δι' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Κριτὴν, καὶ οὕτω δὲν θὰ ἀστοχήσης εἰς τὴν σημασίαν. Πράγματι, μετὰ τὸν ὅσον ἀπετολμήθησαν ἀπὸ τὸν Κάιν πρῶτον ἁμαρτήματα εἶναι ὁ φόβος διὰ τὴν προτίμησιν τοῦ Ἀβελ (ἀπὸ τὸν Θεὸν κατὰ τὴν θυσίαν των).⁴⁷² Δεύτερον (εἶναι) ὁ δόλος μετὰ τὸν ὁποῖον ὠμίλησεν εἰς τὸν ἀδελφόν (του), ὅταν (τοῦ) εἶπεν: «Ἄς μεταθώμεν εἰς τὴν πεδιάδα».⁴⁷³ Τρίτον ὁ φόβος, ὁ ὁποῖος εἶναι συμπλήρωσις τοῦ κακοῦ. Τέταρτον τὸ ὅτι εἶναι φόβος ἀδελφοῦ, δηλαδὴ μεγαλύτερα ἐπέκτασις τοῦ κακοῦ (ἢ ἀδελφοκτονία). Πέμπτον τὸ ὅτι ὁ Κάιν εἶναι ὁ πρῶτος φονεὺς καὶ ἄφησε πονηρὸν παράδειγμα

470. Οἱ στ. 18—25 ἔχουν ὁμοιότητα θεολογικὴν ἔννοιαν. Ἐφ' ἑσὸν διὰ τοῦ αὐτοπροαίρετου ἁμαρτίας τοῦ ὁ ἀνθρώπος ἐξέπεσε τῆς ζωοποιῶς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐν καὶ μόνον ὑπελείπετο δι' αὐτόν: ὁ θάνατος ὡς τέλειος μὴ θένος, συμφώνως καὶ πρὸς τὸ ψαλμικόν: «ἀντανταίς (= θὰ πάρῃς ὀπίσω) τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκ λείψουσιν...» (Ψαλμ. 103, 29). Ἄλλ' ὁ Πανάγαθος Θεός, διότι μάλιστα ὁ ἀνθρώπος δὲν ὑπῆρξεν ὁ πρωταίτιος καὶ ἀφευρέτης τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ὑπατήθη ὑπὸ τοῦ Διαδόλου, «θέλει πάντας... σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας (ὁ ἁμαρτανικός) ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. 2, 4). Διὰ τοῦτο καὶ ὅρισε τὸ ν ἐπιγεῖον τὸ πον καὶ τὸ πον μετὰ νοῦ καὶ καὶ σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, χάριν τῶν ὁποίων καὶ μόνον παρατείνει τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος Του ἀφ' ἑτέρου. Οἰονόησις ἄλλο νόημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ γῆς, μὴ ἐκκινῶν ἐκ τούτου καὶ καταλῆγον εἰς τοῦτο, εἶναι κυριολεκτικῶς ἀνόητος!

471. Τὸ μέν. ῥῆμα ἐκδομαί (τινὰ) σημαίνει, ὅτι καὶ τὸ ἐνεργ., ἤτοι λαμβάνει ἐκδίκησιν, ἱκανοποιεῖται, ἀνταποδοῖται διὰ λογαριασμὸν κάποιου, τιμωρεῖ κάποιον διὰ λογαριασμὸν ἄλλου (βλ. καὶ στ. 55—58).

472. Γεν. 4, 4: «καὶ ἐπαΐθεν ὁ Θεός ἐπὶ Ἀβελ...».

473. Γεν. 4, 8.

εἰς τὸν (ἀνθρώπινον) βίον.⁴⁷⁴ "Εκ τὸν ἀδίκημα εἶ-
 ναι τὸ ὅτι προεξένησε πένθος εἰς τοὺς γονεῖς (τοῦ). "Εβδομον τὸ ὅτι ἐψεύσθη
 35 εἰς τὸν Θεόν. Διότι, ὅταν ἠρωτήθη (ἀπὸ τὸν Θεόν): «ποῦ
 εἶναι ὁ ἀδελφός σου "Αβελ;», ἀπήντησε: «δὲν γνωρίζω».⁴⁷⁵

"Επομένως ἑπτὰ ἦσαν τὰ ἀξιοποινα ἁμαρτήματα τὰ
 ὁποῖα ἐτερματίζοντο ὅταν ἐφονεύθη ὁ Κάιν. Διότι, ὅταν
 ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι «κατηραμένη θὰ εἶναι ἡ γῆ ἡ ὁποία
 ἤνοιξε διὰ νὰ δεχθῇ τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου»· καὶ (σύ)
 «θὰ εὐρίσκεσαι εἰς διαρκῆ ἀναστεναγμὸν καὶ τρόμον
 40 (περιπλανώμενος) ἐπάνω εἰς τὴν γῆν», ὁ Κάιν ἀπήντη-
 σεν: «ἐάν μὲ ἀπομακρύνῃς σήμερον ἀπὸ τὴν γῆν, τότε
 θὰ κρυθῶ ἀπὸ τό (φοβερόν) πρόσωπόν Σου, θὰ εὐρίσκω-
 μαι εἰς διαρκῆ ἀναστεναγμὸν καὶ τρόμον (περιπλανώμε-
 νος) ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ οἰοσθήποτε τυχὸν μὲ εὖρη θὰ
 μὲ φονεύσῃ». Εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀπαντᾷ ὁ Κύριος: «δὲν
 θὰ συμβῇ οὕτως. "Αλλ' οἰοσθήποτε φονεύσῃ τὸν Κάιν θὰ
 45 τερματίσῃ (καὶ καταπαύσῃ) ἑπτὰ ἀξιοποινα ἁμαρτήμα-
 τα».⁴⁷⁶ "Επειδὴ δηλαδὴ ἐνόμισεν ὁ Κάιν ὅτι ἦτο ὑποχεί-
 ριος εἰς τὸν καθέναν (νὰ τὸν φονεύσῃ), λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν
 εἶχε τὴν ἀσφάλειαν ἀπὸ τὴν γῆν [καθ' ὅτι ἡ γῆ θὰ ἦτο
 κατηραμένη ἐξ αἰτίας του] καὶ διότι εἶχε στερηθῇ ἀπὸ
 τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποῖος ὠργίσθη ἐναντίον του
 διὰ τὸν φόνον, ὥστε νὰ μὴ τοῦ ἀπομένῃ (πλέον) βοήθεια
 οὔτε ἀπὸ τὴν γῆν οὔτε ἀπὸ τὸν οὐρανόν, λέγει: «οἰοσθή-
 50 ποτε τυχὸν μὲ εὖρη θὰ μὲ φονεύσῃ».⁴⁷⁷ "Ὅμως ὁ (θεῖος)
 λόγος ἐλέγχει τὸ σφάλμα του καὶ λέγει: «δὲν θὰ συμ-
 βῇ οὕτω», δηλαδὴ δὲν θὰ φονευθῇς [διότι εἰς ὅσους θα-
 σανίζονται ὁ θάνατος εἶναι κέρδος, ἐπειδὴ φέρει τὴν ἀ-
 παλλαγὴν ἀπὸ τὰ λυπηρά]. Τούναντίον, θὰ παραμείνῃς
 εἰς τὴν ζωὴν, διὰ νὰ ἀντισταθμισθοῦν αἱ τιμωρίαι ἀναλό-
 γως πρὸς τὴν θαρύτητα τῶν ἁμαρτημάτων.⁴⁷⁸

474. Πρβλ. Σ. Σειρ. 44, 8 καὶ 16· Β' Μκκ. 6, 28 καὶ 31· Δ' Μκκ. 17, 23.

475. Γεν. 4, 9 κίε.

476. Γεν. 4, 15. Τὴν φράσιν: «ἑπτὰ ἐκδικήσιμα παραλάβει» ὁ ΠΧ μεταφράζει: «θὰ καταργήσῃ ἑπτὰ ἁνομήματα πρὸς ἐξιλέσθαι».

477. Ὁ λόγος οὗτος τοῦ Κάιν εἶναι ἡ «παροίνωσις» ψυχολογικῇ ἀ-
 λήθεια, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἔνοχος καὶ μάλιστα ὁ φονεὺς ὑποπεύδεται καὶ πιστεύει
 καὶ φοβεῖται ὅτι οἱ πάντες γνωρίζουν τὴν «ἁμαρτίαν» του καὶ θάναται νὰ
 τὸν τιμωρήσουν. Δι' αὐτὸ καὶ «οὐδέποτε ἠσυχάζει»! Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι πολλοὶ
 τοιοῦτοι ἔγνωστοι ἔνοχοι, καὶ μάλιστα φονεῖς, «προέβηκαν ἑαυτοὺς» ἐκ φα-
 νερῶν ἐκδηλώσεων τῶν τοιαύτης καχυποψίας καὶ φοβίας ἢ πάντως ἐκ τῶν
 ἀνηλεῶν καὶ ἀκκαταπλάστων τύψεων τῆς συνειδήσεώς των, τῆς ἐν ἡμῖν αὐτῆς
 φωνῆς τοῦ Θεοῦ!

478. Βλ. καὶ σημ. 470. "Εχομεν ἐδῶ ἐκ πρώτης ὁψευς μίαν «λατίνην»
 ἀντίληψιν περὶ τοῦ θανάτου. "Εν τούτοις καὶ ἡ θεολογικὴ ἔννοια αὐτοῦ εἶναι

55 Ἐπειδὴ ὁμως τὸ «ἐκδικούμενον» ἐκλαμβάνεται μὲ διπλὴν ἔννοιαν, ἀφ' ἑνὸς ὡς ἀμάρτημα διὰ τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται ἡ ἐκδίκησις (καὶ ἐξιλέωσις) καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς τρόπος τῆς τιμωρίας, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀποδίδεται ἡ ἐκδίκησις, ὥς ἴδωμεν ἐὰν ἐπεβλήθησαν ἐπτά τρόποι θασανιστηρίων εἰς τὸν δράστην τῆς πονηρίας.

4. Εἰς τὰ προηγούμενα λοιπὸν ἡ ἐρμηνεία μας ἀπηρίθμησεν ἐπτά ἀμαρτήματα τοῦ Κάιν. Τώρα δὲ θὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν εἶναι ἐπτά (ἐπίσης) ὅσα ἐπεβλήθησαν εἰς τιμωρίαν του. Καὶ πράγματι, λέγομεν ὁμοίως (ὅτι εἶναι ἐπτά, ἀρχίζοντες τὴν ἐξέτασιν) ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν τοῦ Κυρίου: «ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου, Ἄβελ;» Ταύτην δὲ ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης, ὅχι διότι ἤθελε νὰ μάθῃ (σχετικῶς), ἀλλὰ διὰ νὰ τοῦ δώσῃ 5 ἀφορμὴν μετανοίας, ὅπως φανερώνουν τὰ ἴδια (Του) τὰ λόγια. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος ἡρνήθη (ὅτι γνωρίζει), ἀμέσως τὸν ἤλεγξεν ὡς ἐξῆς: «ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου κραυγάζει εἰς Ἐμέ». Ὡστε τὸ (ἐρώτημα): «ποῦ εἶναι ὁ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου» ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς 10 ἐκεῖνον πρὸς συναίσθησιν τοῦ ἀμαρτήματός του καὶ δὲν παρεῖχεν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Θεὸν νὰ μάθῃ (σχετικῶς). Διότι, ἐὰν τυχὸν δὲν τὸν ἐπεσκέπτετο (καὶ ἡρώτα) ὁ Θεός, θὰ εἶχε (νὰ προβάλλῃ) τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἦτο ἐγκαταλελειμμένος καὶ δὲν ἔλαθε καμμίαν ἀφορμὴν μετανοίας. Ἀλλὰ τώρα (δι' αὐτό) παρουσιάσθη ὁ Ιατρός, διὰ νὰ καταφύγῃ ὁ ἀσθενὴς εἰς αὐτόν. Ἐκεῖνος ὁμως ὅχι μόνον κρύπτει τὴν πληγὴν, ἀλλὰ διαπράττει καὶ ἄλλο 15 ἐπὶ πλέον (ἀμάρτημα), καθ' ὅτι προσθέτει εἰς τὸν φόνον τὸ ψεῦδος (λέγων): «δὲν γνωρίζω. Μήπως ἐγὼ εἶμαι φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου;» Ἀπὸ τὸ σημεῖον λοιπὸν τοῦτο ἀπαριθμεῖ τὰς τιμωρίας.

«Κατηραμένη θὰ εἶναι ἡ γῆ ἐξ αἰτίας σου».⁴⁷⁹ (Αὐτὴ εἶναι) ἡ π ρ ὥ τ η τιμωρία. «Θὰ ἐργάζεσαι τὴν γῆν». Αὐτὴ εἶναι ἡ δ ε υ τ έ ρ α (τιμωρία). Διότι ἔχει συζευχθῇ μαζί του κάποια ἀνέκφραστος ἀνάγκη, ἡ ὁποία τὸν θιάζει πρὸς ἐργασίαν τῆς γῆς (τόσον), ὥστε 20 μῆτε, ἐνῶ θὰ τὸ θέλῃ, νὰ δύναται νὰ εὕρισκῃ ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ πάντοτε νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὰς ταλαιπωρίας του μὲ τὴν ἐχθράν του γῆν, τὴν ὁποίαν κατέστησε κατηραμένην (ὁ ἴδιος) εἰς θάρος του, ἀφοῦ τὴν ἐμόλυνε μὲ τὸ ἀδελφικὸν αἷμα. Λοιπὸν «θὰ ἐργάζεσαι τὴν γῆν». Φοβερά τι-

ὅτι οὗτος «ἐδόθη» πρὸς εὐεργεσίαν τοῦ ἀνθρώπου: πρὸς τερματισμὸν τῶν ἐπὶ γῆς θειῶν του, «ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον γένηται»· ἀλλὰ καὶ ὡς ὁ ἀποτελεσματικώτερος τ ρ ὁ π ο ς μ ε τ α ν ο ί α ς καὶ ἄρα σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

479. Γεν. 4, 11 κίε.

μωρία, δηλαδή ἡ συναναστροφή μὲ ὄσους (σέ) μισοῦν, νὰ ἔχῃς σύνοικον ἕνα ἐχθρόν (σου, καὶ μάλιστα) ἕνα
 25 ἐχθρόν παντοτινόν. «Θὰ ἐργάζεσαι τὴν γῆν», δηλαδή, ἐνῶ θὰ καταπονήσαι μὲ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας, οὐδέποτε θὰ εὕρῃς ἄνεσιν, οὔτε νύκτα οὔτε ἡμέραν θὰ ἀπαλλάσσεσαι ἀπὸ τοὺς κόπους, ἀλλὰ θὰ ἔχῃς καὶ ἀπὸ οἰονδήποτε ἀπεχθῆ δεσπότην σκληροτέραν τὴν ἀνέκφραστον ἀνάγκην νὰ σέ διεγείρῃ (συνεχῶς) πρὸς ἐργασίαν.⁴⁸⁰

«Καὶ δὲν θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ παρέχῃ (πρὸς χάριν
 30 σου) τὴν δύναμίν της». Δηλαδή καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ἀδιάκοπος ἐργασία εἶχεν (ὡς ἀποτελεσμα) κάποιον καρπόν, (ὅμως καί) μόνος ὁ κόπος δὲν εἶναι μικρὰ θάσσανος δι' ὅποιον συνεχῶς ἐντείνει τὰς δυνάμεις του καὶ κοπιᾷζει. Ἄλλ' ἄφου καὶ ἡ ἐργασία εἶναι ἀδιάκοπος καὶ ἡ ταλαιπωρία μὲ τὴν ἐργασίαν τῆς γῆς ἄκαρπος [διότι δὲν θὰ παρῆχε τὴν δύναμίν της], αὕτη εἶναι τ ρ ί τ η τιμωρία, δηλαδή ἡ ἀ κ α ρ π ί α τ ῶ ν κ ό π ω ν.

«Θὰ εὕρίσκεσαι εἰς κατάστασιν συνεχοῦς στεναγμοῦ καὶ τρόμου (περιπλανώμενος) ἐπάνω εἰς τὴν γῆν». Προσέθεσεν ἄ λ λ α ς δ ύ ο (τιμωρίας)⁴⁸¹ εἰς τὰς (προηγούμενας) τρεῖς, δηλαδή διαρκῇ σ τ ε ν α γ μ ό ν καὶ τ ρ ό μ ο ν τοῦ σώματος (τόσον), ὥστε τὰ μέλη του νὰ μὴ ἔχουν τὸν στηριγμὸν ἀπὸ τὴν (σωματικὴν) δύναμιν. Ἐπειδὴ δηλαδή ἔκαμε κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεως τοῦ σώματος, τοῦ ἀφῆρέθη ὁ τόνος (καὶ ἡ συνεκτικὴ δύναμις τῶν μελῶν), ὥστε νὰ τρικλίσῃ οὗτος καὶ νὰ καταπίπτῃ, ἀκόμη καὶ ἄρτον νὰ μὴ δύναται νὰ θάλλῃ εἰς τὸ στόμα του οὔτε ποτὸν νὰ πλησιάσῃ, καθ' ὅτι ἡ πονηρὰ χεὶρ του μετὰ τὴν ἀνοσίαν πράξιν δὲν τοῦ ἐπέτρεπε πλέον νὰ ἐξυπηρετῇται οὔτε εἰς τὰς ἀτομικὰς καὶ ἀπαραιτήτους ἀνάγκας τοῦ σώματος.

Ἄ λ λ η τ ι μ ω ρ ί α⁴⁸² (εἶναι ἐκεῖνη) τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος ὁ Κάιν ἀπεκάλυψεν, ὅταν εἶπεν: «εἰ ἐκθάλλεις με
 45 νῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου Σου κρυθῆσομαι». Τί σημαίνει τό: «ἐάν μὲ ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τὴν γῆν;» Σημαίνει: ἐάν μὲ χωρίσῃς ἀπὸ τὴν ὠφέλειαν ἣ

480. Αὕτη ἡ ἀνέκφρατος «ἄρρητος ἀνάγκη» τῆς ἐργασίας τῆς γῆς μετὰ τὴν πτώσιν διαφέρει οὐλοῦσθως τῆς πρὸ τῆς πτώσεως «φυλαχῆς καὶ ἐργασίας τοῦ Παραδείσου» (Γεν. 2, 15), τόσον ὥς πρὸς τὸν χαρακτήρα καὶ σκοπὸν αὐτῆς, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, τὸν «καρπὸν».

481. Τ ε τ ά ρ τ η: ὁ διαρκὴς στεναγμὸς καὶ π έ μ π τ η: ὁ τρόμος (τρεμούλα) τοῦ σώματος.

482. Ἐ κ τ η: ἡ ἀποξένωσις ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας, τῆς γῆς καὶ τῆς γῆτινς σαρκὸς, τῆς «ἐχθρᾶς φίλης», ὥς λέγει ὁ Ἄγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος. Ἄλλ' ἡ ἀποξένωσις «χωρισμὸς» ἔχει ἕν φρικτὸν τέλος-τέρμα, τὴν κόλασιν ὅλων τῶν κολάσεων, «τ ό ν ά π ό θ έ ο ο ὕ χ ω ρ ί σ μ ό ν»!

50 ὅποια προέρχεται ἀπὸ αὐτήν. Διότι δὲν ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλον τόπον, ἀλλ' ἀπεξενώνετο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὅποια εὐρίσκονται εἰς αὐτήν. «Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου Σου κρυθῆσομαι». (Αὕτῃ εἶναι) ἡ θαρυτάτη τιμωρία διὰ τοὺς σῶφρονας, δηλαδὴ ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὸν Θεόν! «Καὶ θὰ συμβῇ, λέγει, οἷοσδήποτε τυχὸν μὲ εὐρηθὰ μὲ φονεύσῃ», τὸ ὅποῖον εἰκάζει ἀπὸ τὴν συνέπειαν τῶν προηγουμένων. Ἐφ' ὅσον εἶμαι χωρισμένος ἀπὸ τὴν γῆν, ἐφ' ὅσον θὰ ἀποκρυβῶ ἀπὸ τὸ πρόσωπόν Σου, ἀπομένει νὰ φονευθῶ ἀπὸ οἷονδήποτε. Τί λοιπόν (ἀπήντησεν) ὁ Κύριος; «Δὲν θὰ συμβῇ οὕτω». Καὶ καθώρισεν ἕν σημεῖον δι' αὐτόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐθόμη τιμωρία, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ κρύπτεται κἂν ἡ τιμωρία, ἀλλὰ νὰ διακηρύττεται μὲ ἕν φανερόν σημεῖον, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τῶν ἀνοσίων ἔργων.⁴⁸³ Διότι πράγματι εἰς ὅποιον σκπέτεται ὀρθῶς ἡ (κατ)αίσχυνῃ εἶναι ἡ θαρυτάτη ἀπὸ τὰς τιμωρίας, καθὼς ἔχομεν διδοχθῇ καὶ περὶ τῆς (μελλούσης) Κρίσεως, ὅτι ἄλλοι θὰ ἀναστηθοῦν εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ ἄλλοι εἰς αἰσχύνην καὶ ὄνειδισμὸν αἰώνιον.⁴⁸⁴

(Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ρήσεως τοῦ Λάμεχ ἐν Γεν. 4, 23—24)

5. Σχετίζεται (ὁμως καὶ) ἐν ζήτημα συγγενὲς μὲ αὐτὸ (τὸ ὅποῖον ἐξητάσθῃ), ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἐλέχθη ἀπὸ τὸν Λάμεχ⁴⁸⁵ εἰς τὰς γυναῖκας⁴⁸⁶ (του), ὅτι: «ἐφόνευσά ἕνα ἄνδρα εἰς ἐκδίκησιν τραυματισμοῦ μου (ἀπὸ αὐτόν) καὶ ἕνα νεανίσκον εἰς ἐκδίκησιν μωλωπισμοῦ μου (ἀπὸ αὐτόν). Ἐφ' ὅσον ἀπεδόθη τιμωρία ἑπταπλασία ἀπὸ τὸν Κάιν, ἀπὸ τὸν Λάμεχ (θα ἀποδοθῇ) ἑβδομήκοντα φορὰς ἑπταπλασία».⁴⁸⁷ Μάλιστα νομίζουν μερικοὶ ὅτι ἀπὸ τὸν Λάμεχ ἐφονεύθη ὁ Κάιν καὶ ὅτι ἐπέζησεν οὗτος (ὁ Κάιν) μέχρι τὴν γενεάν ἐκείνην (τοῦ Λάμεχ), διὰ νὰ ἀποδώσῃ μακροτέραν τιμωρίαν. Ἄλλ' ὁμως δὲν εἶναι ἀληθὲς (τοῦτο). Διότι, ἀπὸ ὅσα διηγείται ὁ ἴδιος (ὁ Λάμεχ), φαίνεται ὅτι διέπραξε δύο φόνους: «Ἄδρα ἐφόνευσά καὶ νεανίσκον», τὸν μὲν ἄνδρα εἰς ἐκδίκησιν τραυμα-

483. Ἐθόμη: ἡ ἀποκάλυψις-φανέρωσις καὶ καταισχύνῃ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὁ θαυρασμὸς ἐνώπιον ἀνθρώπων καὶ Ἀγγέλων! «Ὅποια ὥρα τότε καὶ ἡμέρα φοβερά»!

484. Δαν. 12, 2. Πρβλ. καὶ Ματθ. 25, 46.

485. Περὶ αὐτοῦ βλ. Γεν. 4, 18—24 καὶ 5, 25—31. Ἦτο υἱὸς τοῦ Μαθουάλα καὶ πατὴρ τοῦ Νῶε, ἀπόγονος τοῦ Ἀδὰμ ἀπὸ πέμπτης γενεᾶς, ἀπέθανε δὲ πέντε ἔτη πρὸ τοῦ Κατακλυσμοῦ.

486. «Ὀνομα τῇ μιᾷ Ἀδὰ καὶ ὄνομα τῇ δευτέρᾳ Σελλά» (Γεν. 4, 19). Ἡ πρῶτη ἄρχὴ τῆς πολυγαμίας.

487. Γεν. 4, 23—24.

- τισμοῦ (μου ἀπὸ αὐτόν) καὶ τὸν νεανίσκον εἰς ἐκδίκη-
 10 σιν μωλωπισμοῦ (μου ἀπὸ αὐτόν). "Ἄλλο λοιπὸν εἶναι
 τὸ τραῦμα καὶ ἄλλο ὁ μώλωψ, καθὼς ἄλλο ἀνὴρ καὶ
 ἄλλο νεανίσκος.⁴⁸⁸

- «Καθ' ὅτι ἀπὸ τὸν Κάιν ἀπεδόθη τιμωρία ἑπταπλασία,
 ἐνῶ ἀπὸ τὸν Λάμεχ (θὰ ἀποδοθῇ) ἑβδομήκοντα φορὰς
 ἑπταπλασία». Τετρακοσίας καὶ ἑνεήκοντα τιμωρίας εἶ-
 ναι δίκαιον νὰ ὑποστῶ, ἐφ' ὅσον ἡ δίκαια ἀπόφασις τοῦ
 Θεοῦ διὰ τὸν Κάιν (ῥιξε) νὰ ἀποδώσῃ οὗτος ἑπτὰ τι-
 15 μωρίας. Διότι ἐκεῖνος μὲν, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἐδιδάχθη
 ἀπὸ ἄλλον τὸν φόνον, τοιουτοτρόπως δὲν εἶδε καὶ φονέα
 νὰ ὑφίσταται τιμωρίαν. Ἐγὼ ὁμως, μολονότι εἶχον ἐνώ-
 πιον μου τὸν στενάζοντα καὶ τρέμοντα (Κάιν) καὶ τὴν
 μεγάλην ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐσωφρονίσθην ἀπὸ τὸ πα-
 ράδειγμα (αὐτό). Διὰ τοῦτο εἶμαι ἄξιος νὰ ἀποδώσω τε-
 τρακοσίας ἑνεήκοντα τιμωρίας.⁴⁸⁹

- Ἐξ ἄλλου μερικοὶ ἐτράπησαν εἰς τὴν ἐξῆς ἐρμηνεί-
 20 αν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀσύμφωνος μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν
 διδασκαλίαν: ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Κάιν μέχρι τὸν Κατα-
 κλυσμὸν⁴⁹⁰ παρῆλθον ἑπτὰ γενεαὶ καὶ ἀμέσως (ἔπειτα)
 ἐπεβλήθη εἰς ὅλην τὴν γῆν τιμωρία, διότι εἶχεν ἐξαπλω-
 θῇ πολὺ ἡ ἁμαρτία. Τὸ δὲ ἁμάρτημα τοῦ Λάμεχ πρὸς θε-
 ραπείαν (του) δὲν χρειάζεται (ἀπλῶς) κατακλυσμὸν,
 25 ἀλλὰ τὸν "Ἰδιον «τὸν αἶροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κό-
 σμου».⁴⁹¹ Ἀπαρίθμησε λοιπὸν ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ μέχρι τὸν
 Χριστὸν τὰς γενεάς, συμφώνως μὲ τὴν γενεαλογίαν τοῦ
 Λουκᾶ, καὶ θὰ εὑρῇς ὅτι ὁ Κύριος ἐγεννήθη κατὰ τὴν
 ἐβδομηκοστὴν ἐβδόμην διαδοχὴν (τῶν γενεῶν).

- Αὐτὰ θεσπαιότατα ἐξητάσθησαν κατὰ τὴν δυνάμιν
 30 (μας), καίτοι πολλὰ ἀκόμη σημεῖα ἐπιδεκτικὰ ἐρμηνεί-
 ας ἀφέθησαν, διὰ νὰ μὴ ἐπεκτείνωμεν τὸν λόγον ἐξ ἀπὸ
 τὰ συνήθη ὅρια τῆς ἐπιστολῆς. "Ἀλλωστε ἀρκοῦν εἰς τὴν
 σύνεσίν σου καὶ τὰ μικρὰ (αὐτὰ) σπέρματα. Διότι λέγει
 (ὁ Σοφός): «δίδε εἰς τὸν σοφὸν ἀφορμὴν καὶ θὰ γίνῃ
 σοφώτερος»⁴⁹² καὶ «ὅταν ὁ σοφὸς ἀκούσῃ λόγον (ἀγα-
 θόν), θὰ τὸν ἐπαινέσῃ καὶ θὰ προσθέσῃ εἰς αὐτόν» (καὶ
 35 ὁ ἴδιος κάτι καλόν).⁴⁹³

488. Ὁ ἀνὴρ, ὡς ἰσχυρὸς, προσκίλασε τραυματισμὸν, ἐνῶ ὁ νεανίσκος ἀπλῶς μωλωπισμὸν.

489. Βλ. σημ. 466 καὶ 467.

490. Γεν. κεφ. 6 καὶ 7. Περὶ γενεῶν καὶ γενεαλογιῶν βλ. ΘΗΕ, τόμ. 4, σσ. 251—255.

491. Ἰωάν. 1, 29.

492. Παρμ. 9, 9. Ὁ λόγος περὶ ἐλέγχου, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον.

493. Σ. Σειρ. 21, 15. Τὸ πρωτότυπον ἔχει: «Λόγον σοφὸν εἶναι ἀκούσῃ

(Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς προφητείας τοῦ Θεοδόχου Συμεών)

6. "Όσον ἀφορᾷ τὰ λόγια τοῦ Συμεών πρὸς τὴν (Παρθένον) Μαρίαν δὲν περιέχουν τίποτε τὸ περίπλοκον καὶ σκοτεινόν.

«Εὐλόγησε γὰρ αὐτοὺς Συμεών καὶ εἶπε πρὸς Μαρίαν τὴν μητέρα Αὐτοῦ· ἰδοὺ Οὗτος κεῖται εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί».⁴⁹⁴

Περὶ τούτων ὁμοως τοῦτο (κυρίως εἰς σέ) ἐθαύμασα, τὸ πῶς δηλαδὴ παρέτρεξες τὰ προηγούμενα ὡς σαφῆ καὶ ἐν μόνον ἐζήτησες νὰ μάθης, τὸ «καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία». Ὅμως εἰς ἐμὲ δὲν φαίνεται ὀλιγώτερον ἄξιον ἀπορίας (πρῶτον) τὸ πῶς ὁ Ἰδιος «εἰς πῶσιν κεῖται καὶ ἀνάστασιν». Ἐπειτα τί σημαίνει «σημεῖον ἀντιλεγόμενον». Καὶ τρίτον πῶς τῆς Μαρίας «τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία».

7. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι «εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν» (σημαίνει) ὅχι ὅτι ἄλλοι (ἐξ αἰτίας Του) πίπτουν καὶ ἄλλοι ἀνίστανται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι ἐντός μας τὸ χειρότερον (κακόν) θὰ καταπίπτῃ καὶ θὰ ἀνίσταται τὸ καλλίτερον. Διότι ἀσφαλῶς ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου εἶναι καταλυτικὴ ἀφ' ἑνὸς τῶν σωματικῶν παθῶν καὶ διεγερτικὴ ἀφ' ἑτέρου τῶν ψυχικῶν ἰδιωμάτων. Παράδειγμα, ὅταν λέγῃ ὁ Παῦλος: «ἐνόςσω ἀσθενῶ, τότε εἶμαι δυνατός»⁴⁹⁵, ὁ ἴδιος εἶναι καὶ ἀσθενὴς καὶ δυνατός, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἶναι ἀσθενὴς μὲν ὡς πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ δυνατός ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα. Παρομοίως ὁ Κύριος οὐδόλως παρέχει εἰς ἄλλους μὲν τὰς ἀφορμὰς νὰ πίπτουν, εἰς ἄλλους δὲ νὰ ἀνίστανται. Ὅσοι δηλαδὴ πίπτουν εἶναι φανερόν ὅτι καταπίπτουν (ἀκόμη περισσότερον) ἀπὸ τὴν στάσιν (καὶ κατάστασιν) εἰς τὴν ὁποίαν κάποτε εὐρίσκοντο. Διότι οὐδέποτε ὁ ἄπιστος εὐρίσκετο εἰς ὀρθίαν στάσιν, ἐφ' ὅσον πάντοτε σύρεται κάτω μαζὶ μὲ τὸν ὄφιν [τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ].^{495α} Δὲν ἔχει συνεπῶς ἀπὸ ποῦ νὰ πέσῃ, διότι (ἤδη) ἔχει καταπέσει ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας (του).^{495β} Ὡστε πρώτη εὐεργε-

ἐπιστήμιον», ἐνθ' ὁ Μ. Β., κατ' ἐννοιαν: «λόγον δεξιόμενος σοφός».

494. Λουκ. 2, 34—35.

495. Β' Κορ. 12, 10.

495α. Κατὰ τοῦς κώδικας LC.

495β. Ἡ «ἀπιστία» δὲν εἶναι μόνον αἰτία, μέσον καὶ τρόπος πτώσεως,

- σία εἶναι αὐτή: ὅποιος ἐπιμένει νὰ εὕρεται εἰς τὴν ἁμαρτίαν νὰ καταπέση καὶ νὰ ἀποθάνῃ, ἔπειτα ὁμῶς νὰ
 15 ζῆσιν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς δικαιοσύνης καὶ νὰ ἀναστη-
 θῇ, καθεμίαν δὲ τῶν δωρεῶν αὐτῶν μᾶς χαρίζει ἡ πίστις
 εἰς τὸν Χριστόν. "Ας καταπίπτουν (λοιπὸν) τὰ χειρότε-
 ρα), διὰ νὰ λάθουν εὐκαιρίαν τὰ καλλίτερα νὰ ἀναστη-
 θοῦν. Ἐάν (δηλαδή) δὲν καταπέση ἡ πορνεία, δὲν ἀνί-
 σταται ἡ σωφροσύνη. Ἐάν δὲν συντριβῇ (ἐντός μας) τὸ ἄ-
 20 λογον στοιχείον,⁴⁹⁶ δὲν θὰ ἀνθήσῃ τὸ ἐντὸς ἡμῶν λογι-
 κόν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἐννοεῖται τὸ «εἰς πτώσιν καὶ
 ἀνάστασιν πολλῶν».

8. Ἐξ ἄλλου (λέγει): «εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον».
 «Σημεῖον» κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Γραφὴν γνωρίζομεν ὅτι λέ-
 γεται ὁ σταυρός. Οὕτω λέγει: ἐτοποθέτησεν ὁ Μωυσῆς
 τὸν ὄφιν ἐπάνω εἰς «σημεῖον»,⁴⁹⁷ δηλαδή εἰς σταυρόν.
 Εἶναι δὲ τὸ «σημεῖον» τοῦτο δηλωτικὸν κάποιου παραδό-
 5 ξου καὶ ἀοράτου πράγματος, τὸ ὁποῖον εἶναι μὲν ὄρα-
 τὸν ἀπὸ ὄλους, πλὴν ὁμῶς κατανοεῖται (μόνον) ἀπὸ ὅ-
 σους ἔχουν διορατικὸν νοῦν.⁴⁹⁸ Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν παύ-
 ουν νὰ ἀντιμάχωνται (μεταξύ των) περὶ τῆς Ἐνανθρω-
 πήσεως τοῦ Κυρίου καὶ νὰ λέγουν ἄλλοι μὲν ὅτι προσέ-
 λαθε σῶμα, ἄλλοι δὲ ὅτι ἡ ἔλευσίς Του ἐγίνε χωρίς σῶ-
 μα· ἐπίσης ἄλλοι μὲν ὅτι εἶχε σῶμα παθητόν, ἄλλοι δὲ
 10 ὅτι ἡ Ἐνανθρώπησίς Του ἐγίνε κατὰ κάποιον φαντα-
 στικὸν τρόπον· ἀκόμη ἄλλοι μὲν ὅτι εἶχε σῶμα γήινον,
 ἄλλοι δὲ ἐπουράνιον· καὶ τέλος ἄλλοι μὲν ὅτι ἔχει προαι-
 ώνιον ὕπαρξιν, ἄλλοι δὲ ὅτι ἔλαθε τὴν ἀρχὴν (τῆς ὑπάρ-
 ξεώς Του) ἀπὸ τὴν Μαρίαν, δι' αὐτό (θὰ εἶναι) «εἰς ση-
 μεῖον ἀντιλεγόμενον».⁴⁹⁹

ἀλλὰ καὶ τόπος — χῶρος ὁλισθηρός καὶ ἀδιέξοδος, ἄνευ τῆς ἀνωθεν βοη-
 θείας.

496. «Ἡ ἀλογία = τὸ σαρκικὸν καὶ ἐμπαθὲς φρόνημα. Πρβλ. καὶ συνα-
 ξαρχικὸν διστιχὸν Κυριακῆς Βαθῶν:

«Πῶλη καθίσας ὁ λόγος ταῖνας πόλιν,
 βροτοὺς ἐκζητεῖ λῶσαι τῆς ἀλογίας».

497. Ἀριθ. 21, 9.

498. Παρά τῶν ἐν τριῶν τὴν διάνοιαν.

499. Ὡς εἶναι φανερόν, διαγραμματικῶς ἀναφέρεται ἐνταῦθα ὁ Μ. Β.
 εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Χριστολογικὰς αἱρέσεις, εἰς
 τὰς ὁποίας ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ ἡ ἐπομένη 261 Ἐπιστολή. Περισσότερον
 ὁμῶς ἐννοοῦνται ἐνταῦθα ὁ Δοκητισμὸς, ὁ Σαβελλιανισμὸς καὶ ὁ Ἀπολινα-
 ρισμὸς, ἰδίᾳ, πρόδρομοι τοῦ Νεστοριανισμοῦ καὶ Μονοφυσιτισμοῦ. Ἡ ὁριστι-
 κὴ δογματικὴ διατύπωσις τοῦ Χριστολογικοῦ δόγματος ἐγένετο ὑπὸ τῶν
 Ἁγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων (Α', Γ', Δ', κυρίως, Ε' καὶ Σ'), πλὴν ὁμῶς
 αἱ δογματικαὶ διατυπώσεις τῶν τοῦ Μ. Β., ὅσον καὶ ἄλλων μεγάλων Πα-
 τέρων ἐχρησίμεισαν κατὰ πολὺ, ἐνίοτε μέλιστα ἐχρησιμοποιήθησαν αὐτοῦ-
 σαι ὑπὸ τῶν Ἁγίων Συνόδων, πρὸς τελικὴν διατύπωσιν τοῦ δόγματος.

9. «Ρομφαίαν» δὲ ὀνομάζει (ἡ Γραφή) τὸν λόγον ὁ ὁποῖος δοκιμάζει⁵⁰⁰ (τὸν ἄνθρωπον), ὁ ὁποῖος ἐρευνᾷ καὶ κρίνει τὰς (κρυφίας) σκέψεις του καὶ εἰσχωρεῖ καὶ ἀνατέμνει (καὶ αὐτὰ) τὰ διάφορα μέρη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος, τὰς ἀρθρώσεις καὶ τοὺς μυελούς (τῶν ὀστέων).⁵⁰¹ Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ τὰς ὥρας τοῦ Πάθους (τοῦ Κυρίου) κάθε ψυχὴ ὑπεβάλλετο τρόπον τινὰ εἰς κάποιαν κρίσιν ἀμφιβολίας, συμφώνως μὲ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὁ Ὁποῖος εἶπεν ὅτι «ὅλοι θὰ κλονισθῆτε ὡς πρὸς τὴν πίστιν σας εἰς Ἐμέ»,⁵⁰² (δι' αὐτό) προφητεύει ὁ Συμεὼν (τοῦτο) ἀκόμη καὶ διὰ τὴν ἰδίαν τὴν Μαρίαν. «Ὁταν δηλαδὴ θὰ ἴσασαι πλησίον τοῦ Σταυροῦ (τοῦ Υἱοῦ Σου) καὶ θὰ θλέπης⁵⁰³ ὅσα θὰ γίνωνται καὶ θὰ ἀκούῃς τὰς φωνὰς (εἰς θάρος Του), ἔπειτα ἀπὸ τὸν εὐαγγελισμόν τοῦ Γαβριήλ,⁵⁰⁴ ἔπειτα ἀπὸ τὴν μυστικὴν (καὶ ἀνέκφραστον) γνῶσιν τῆς θείας Συλλήψεως,⁵⁰⁵ ἔπειτα ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐπίδειξιν τῶν θαυμάτων, θὰ συμβῇ κάποιος σάλος ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν σου ψυχὴν. Διότι ἔπρεπεν ὁ Κύριος νὰ δοκιμάσῃ τὸν θάνατον χάριν τοῦ καθενὸς καὶ ἀφοῦ γίνῃ ἐξυλαστήριον θῦμα χάριν τοῦ κόσμου, νὰ δικαιώσῃ ὅλους μὲ τὸ Αἷμα Του.⁵⁰⁶ Καὶ σὲ τὴν ἰδίαν λοιπὸν, ἡ ὁποία ἐδιδάχθη ἄνωθεν (καὶ ἐξ ἀρχῆς) τὰ περὶ τοῦ Κυρίου, θὰ σὲ ἐγγίσῃ κάποια κρίσις ἀμφιβολίας, δηλαδὴ «ρομφαία». (Τέλος τό:) «ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἀπὸ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί» ὑποδηλοῖ ὅτι μετὰ τὸν σκανδαλισμόν, ὁ ὁποῖος ἔγινε λόγῳ τῆς Σταυρώσεως

500. Εἰς τὸ καίρι. «λόγος πειραστικός». Ἄλλ' ἡ ἐνοια δικαιολογεῖ ἴσως περισσότερο ὅχι: «ρομφαίαν» = πλατεῖαν μάχαιραν, «κάμην» ἢ εἶφος, ἀλλὰ τὸ ἱατρικὸν «νυστέρι», διὰ τοῦ ὁποίου τέμνονται καὶ ἀνατέμνονται μέλη, μῆς, νεῦρα, ἄρμιοι καὶ μυελοὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

501. Ἐβρ. 4, 12: «Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτερος (= κοπτερώτερος) ὑπὲρ πάσαν μάχαιραν διστομῶν καὶ διεικνομένους ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς (= ἱκανὸς νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ κρίνῃ) ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας».

502. Ματθ. 26, 31. Ἄλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ «κλονισμοῦ» τούτου καὶ ἐπὶ τῆς Παρθένου, ὥστε διὰ τῆς «ρομφαίας» νὰ δηλοῦνται ὁ «σκανδαλισμός» καὶ ὁ «σάλος» οὗτος καὶ ὅχι ὁ «πόνος» τῆς Μητρὸς, διότι δὲν στηρίζεται σαφῶς εἰς μαρτυρίαν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελιστῶν, ἴσως γίνεται «ποιητικὴ ἀδεία», ὅπως καὶ ὅσα οἱ ἱ. Ἐργαστὰς θέτουν εἰς στόμα τῆς Θεοτόκου εἰς τὰ Σταυροθεοτοκία Τροπάρια.

503. Ἰωάν. 19, 25—27: «Ἐιστήκεισαν δὲ παρὰ τῇ Σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ Αὐτοῦ... Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα...». Εἰς τὰ ἀναφερθέντα Σταυροθεοτοκία Τροπάρια παρουσιάζεται πάντοτε ἡ Θεοτόκος «παρὰ τῇ Σταυρῷ» «θλέπουσα» καὶ «λέγουσα» — «ἀτενίζουσα, δακρύουσα, δοῦσα, ὀλοβύζουσα, οἰκώζουσα... γοερῶς...» — κατὰ τὰς συνηθεστάρας ζωηρὰς λέξεις — ἐκφράσεις, πάλιν ὅμως ἴσως «ποιητικὴ ἀδεία», ἐφ' ὅσον τοιοῦτόν τι δὲν ἀναφέρουν οἱ ἱ. Εὐαγγελισταί.

504. Εἰς τὸ καίρι. «μαρτυρία», ἥτοι ἀγγελία, Λουκ. 1, 32—33.

505. Λουκ. 1, 35.

506. Πρὸς. Ἰωάν. 11, 50 καὶ Ρωμ. 5, 1, 9.

- τοῦ Χριστοῦ, τόσον εἰς τοὺς Μαθητάς, ὅσον καὶ εἰς τὴν
 Μαρίαν, θὰ ἐπηκολούθει μία ταχεῖα θεραπεία ἀπὸ τὸν
 20 Κύριον, ἡ ὁποία θὰ ἐστήριζε τὴν καρδίαν τῶν εἰς τὴν πί-
 στιν πρὸς Αὐτόν. Διότι παρομοίως εἶδομεν ὅτι καὶ ὁ Πέ-
 τρος μετὰ τὸν σκανδαλισμὸν νὰ κρατῇ σταθερώτε-
 ρον τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστόν. Ἀπεδείχθη λοιπὸν τὸ ἀν-
 θρώπινον ὡς σαθρόν, διὰ νὰ φανερωθῇ ἡ ἰσχυρά δύναμις
 25 τοῦ Κυρίου.⁵⁰⁷

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 261 (ΣΞΑ'—CCLXI)⁵⁰⁸ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΩΖΟΠΟΛΙΤΑΣ⁵⁰⁹

1. Ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν σας, ἀδελφοὶ τιμιώτα-
 τοι, τὴν ὁποίαν (μοῦ) ἀπεστείλατε σχετικῶς μὲ τὰ ζητή-
 ματά σας. (Δι' αὐτό) καὶ ἄφ' ἑνὸς ἠὺχαριστήσαμεν τὸν
 Κύριον, διότι μᾶς ἐκάμετε μετόχους τῶν φροντίδων σας
 πρὸς τακτοποίησιν ὧν σᾶς εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἄξια
 5 μελέτης. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως ἐστενάξαμεν, διότι ἐπληροφο-
 ρήθημεν ὅτι, ἐκτὸς τῆς ταραχῆς ἡ ὁποία προξενεῖται ἀπὸ
 τοὺς Ἀρειανοὺς εἰς τὰς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ τῆς συγ-
 χύσεως τὴν ὁποίαν ἐκείνοι ἔχουν δημιουργήσει ὡς πρὸς
 τὸ ζήτημα τῆς πίστεως, καὶ κάποια ἄλλη παραδοξολο-
 γία⁵¹⁰ παρουσιάσθη μεταξύ σας, ἡ ὁποία ἐμβάλλει εἰς
 πολλὴν ἀνησυχίαν τοὺς ἀδελφούς. Ὅπως δηλαδὴ μᾶς
 γράφετε, ὠρισμένοι ἄνθρωποι εἰσάγουν κάτι νέαν καὶ ἄ-
 γνωστα εἰς τὰς ἀκοάς τῶν πιστῶν (δόγματα, ἰσχυριζόμε-
 10 νοι ὅτι ταῦτα ἐξάγονται) δῆθεν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν
 τῶν Γραφῶν.

Γράφετε λοιπὸν ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ μεταξύ σας οἱ
 ὁποῖοι καταργοῦν τὴν σωτηριώδη Οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτοὺς, καθ'
 ὅτι ἀρνοῦνται τὴν χάριν τοῦ μεγάλου (τούτου) Μυστη-
 ρίου,⁵¹¹ «τὸ ὁποῖον, ἐνῶ ἐτηρήθη μυστικόν ἐπὶ αἰῶνας, ὁ-

507. Πρὸς Α' Κορ. 1, 25 καὶ 2, 5.

508. Ἐγγραφή περὶ τὸ 377. Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι δογματικὴ — χριστολογι-
 κοῦ περιεχομένου. Χαρακτηριστικὴ ἰδίᾳ ἡ § 2, περὶ «ἀδελφότητος καὶ
 καὶ «ἐκείνων τῶν παθόντων».

509. Ἐννοεῖται ἡ Σωζόπολις (ἡ Σωζόπολις καὶ κατὰ τὸν
 μεσαιῶνα Σουζόπολις) τῆς Πιστιδος, πλησίον τῆς μητροπόλεως
 τῆς Πιστιδος Ἀντισχείας (βλ. G.M.B.A., σ. 28, σημ. 63α, ἂν καὶ ἄλλοι τοποθε-
 τοῦν τὴν πόλιν εἰς τὴν Παμφυλίαν).

510. Εἰς τὸ καίρι. «κενοφωνία», κατὰ τοὺς Court., II. Ἀλλ' οἱ κώδι-
 κες L.C. ἔχουν γραφὴν «καὶ τὸ φωνεῖν», τὴν ὁποίαν καὶ προτι-
 μώμεν μετὰ τῶν Βενεθ., Defer. (Πρὸς καὶ κατωτέρω, στ. 10, τὴν φράσιν:
 «καὶ τὸ καὶ ἀνυψήθη»). Ἐπάρχει ἀκόμη καὶ ἡ γραφ. «κακοφωνία»
 (κώδ. B.M.).

511. Πρὸς Γαλ. 2, 21 Ἐφ. 3, 9 Ἀ' Τιμ. 3, 16.

- 15 μως ἐφανερώθη εἰς τὸν καιρὸν του». ⁵¹² (Τότε δηλαδή), ὅταν ὁ Κύριος, ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησεν ὅλα ὅσα ὑπῆρξαν συντελεστικά εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἰς τὸ τέλος (καὶ μαζί με ὅλα αὐτά) μᾶς ἐχάρισε τὴν Προσωπικὴν Του Παρουσίαν. ⁵¹³ Διότι ἀρχικῶς μὲν ὠφέλησε τὸ πλάσμα Του διὰ μέσου τῶν Πατριαρχῶν, τῶν ὁποίων οἱ θῆοι προεβλήθησαν ὡς ὑποδείγματα καὶ κανόνες εἰς ὅσους θὰ ἤθελον νὰ θαδίσουν εἰς τὰ ἴχνη τῶν ἁγίων (αὐτῶν ἀνδρῶν) καὶ με τὸν ἴδιον πρὸς ἐκείνους ζῆλον νὰ φθάσουν εἰς τὴν τελειότητα τῶν ἐναρέτων ἔργων. Ἐπειτα ἔδωκε πρὸς βοήθειαν (τοῦ πλάσματός Του) τὸν Νόμον, ⁵¹⁴ «τὸν ὁποῖον ὥρισε με τὴν μεσολάβησιν Ἀγγέλων διὰ χειρὸς τοῦ Μωυσέως». ⁵¹⁵ Ἐν συνεχείᾳ (ἀπέστειλε) Προφήτας διὰ νὰ προαναγγείλουν τὴν σωτηρίαν ἢ ὁποία ἔμελλε νὰ πραγματοποιηθῇ, ⁵¹⁶ Κριτὰς, Βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι (πάντες) ἐνήργησαν θαύματα διὰ χειρὸς μυστικῆς (καὶ ἀοράτου). Τέλος, μετὰ ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς, «εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας» ⁵¹⁷ «ἐφανερώθη ὁ Ἰδιος με σάρκα» ⁵¹⁸ (ἀνθρωπίνην), «ἀφοῦ ἐγεννήθη ἀπὸ Γυναικα καὶ ὑπήκουσεν εἰς τὸν Νόμον, διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ ὅσους ἦσαν δοῦλοι κάτω ἀπὸ τὸν Νόμον, διὰ νὰ λάθωμεν τὴν υἱοθεσίαν» ⁵¹⁹ (ἢ ὁποία μᾶς εἶχεν ὑποσχεθῇ).

2. Ἐὰν πράγματι λοιπὸν δὲν ἔγινεν ἡ Ἐνσαρκος Παρουσία τοῦ Κυρίου, (τότε) δὲν ἐπλήρωσεν ἀφ' ἐνὸς ὁ Λυτρωτὴς διὰ λογαριασμόν μας τὸ ἀντίτιμον (λύτρον) εἰς τὸν θάνατον, ^{519α} οὔτε ἐσταμάτησεν ἀφ' ἐτέρου τὴν βασιλείαν τοῦ θανάτου με τὴν Προσωπικὴν ἐπέμβασίν Του. Διότι, ἐὰν ἄλλο θεβαίως ἦτο ἐκεῖνο (τὸ σῶμα) τὸ ὁποῖον ἐξουσιάζετο ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ ἄλλο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσελήφθη ἀπὸ τὸν (ἐνανθρωπήσαντα) Κύριον, 5 (τότε) δὲν θὰ ἐσταμάτησεν ὁ θάνατος νὰ ἐκτελῇ τὸ ἔργον του, δὲν θὰ ἔγιναν ἰδικόν μας κέρδος τὰ Πάθη τοῦ Θεοφόρου Σώματος (τοῦ Κυρίου), δὲν θὰ ἐνέκρωσεν

512. Ρωμ. 16, 25 — 26· Τίτ. 1, 3.

513. Πρὸλ. Ἑβρ. 1, 1—2.

514. Ἡ φράσις: «νόμον ἔδωκε εἰς βοήθειαν» καὶ εἰς τὴν θ. Λειτουργίαν τοῦ Μ. Β. (Εὐχὴ Ἀναφορᾶς).

515. Γαλ. 3, 19.

516. Πρὸλ. 3, 18 καὶ 7, 52.

517. Ἑβρ. 1, 1.

518. Α' Τιμ. 3, 16.

519. Γαλ. 4, 4—5.

519α. Ὡς γνωστὸν, ἡ Ἁγία Γραφή δὲν εἶναι διεξοδική «σωτηριατικῆς» δογματικῆς διδασκαλίας, ἢ ὁποία ἐγένετο διὰ προφορικὸν κηρύγματος. Ἐπομένως ἡ τρόπος τινὰ «σωτηριατικῆς» καὶ συνολικῆς ἀγιογραφικῆς ἀποφίς ἐπί τινος ζητήματος πρέπει νὰ γίνεται διὰ συγκριτικῆς μελέτης. Ἐν προκειμένῳ, ὡς πρὸς τὸ μέγα ζήτημα τοῦ «τρόπου» σωτηρίας ἡμῶν διὰ τοῦ

- (Οὗτος) τὴν ἁμαρτίαν μὲ τὸ (ιδικόν Του) Σῶμα,⁵²⁰ δὲν ἐζωποιοῦντομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ ὅσοι ἀπεθάνομεν μαζί μὲ τὸν Ἀδάμ, δὲν ἀνεπλάσθη τὸ καταπεσμένον (γένος μας), δὲν ἀνωρθώθη τὸ συντετριμμένον, δὲν συνεδέθη (καὶ συν-
 10 ἐφιλιώθη) μὲ τὸν Θεὸν τὸ διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφως ἀπο-
 ξενωμένον.⁵²¹ Διότι ὅλα αὐτὰ καταργοῦνται ἀπὸ ὅσους λέγουν ὅτι ὁ Κύριος ἐνεφανίσθη ἔχων οὐράνιον σῶμα.⁵²²
- Ἀλλὰ (τότε) τί ἐχρειάζετο ἡ Ἁγία Παρθένος, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο τὸ Χριστοφόρον Σῶμα νὰ προσληφθῇ ἀπὸ
 15 τὸ φύραμα τοῦ Ἀδάμ;⁵²³ Ποίος ὅμως εἶναι τόσον παράτολ-
 μος, ὥστε τὴν ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἀποσιωπημένην (αἵρε-
 τικὴν) διδασκαλίαν τοῦ Οὐαλεντίνου⁵²⁴ πάλιν τώρα νὰ
 τὴν ἀνανεώνῃ μὲ σοφιστικούς λόγους καὶ μαρτυρίας δη-
 θεν ἀπὸ τὰς Γραφάς; Διότι θεθαίως δὲν εἶναι πρόσφατος
 αὐτὴ ἡ ἀσέβεια τοῦ Δοκητισμοῦ,⁵²⁵ ἀλλ' ἤρχισε (νὰ δι-

σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, ἔχομεν τὴν ἰδέαν — εἰκόνα τῶν «λ ὁ-
 τ ρ ω ν», ἡ ὁποία ὅμως, ἐνθ' εἶναι ἁγιογραφικὴ, δὲν εἶναι ἡ μόνη. Ὡς
 πρὸς τὸν ἀ ν τ ι π ρ ο σ ω π ε υ τ ι κ ὸ ν δηλαδὴ καὶ ἐξιλαστήριον
 χαρακτήρα τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Κυρίου διατυπώθησαν διάφοροι ἀπόψεις
 ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ θεολόγων μεταγενεστέρων
 (ὡς ὁ Ἀναεῖμος Καντοναρίας καὶ ὁ Νικόλαος Μεθώνης — «θεωρία ἱκανο-
 ποιήσεως». Βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τόμ. 2, Ἀθῆναι 1959, σ. 185
 καὶ). Ποία ὅμως εἶναι ἡ ἔννοια τῆς καταβολῆς «λότρου» ὑπὲρ τῆς σωτη-
 ρία μας βλ. ἔ. ἀ., σ. 179—183 καὶ Vladimir Lossky, Ἡ Μυστικὴ
 Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μετάφρ. ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, ὑπὸ Πρασο-
 τέρας Στέλλας Κ. Πλευράκη, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 175 καὶ.).

520. Πρὸς Ρωμ. 8, 3—4, καίτοι τόσον τὸ νόημα, ὅσον καὶ τὸ λεκτικόν
 τῶν στίχων τούτων εἶναι ἀμειψιστάμενα ὑπὸ τῆς Ἀγ. Γραφῆς.

521. Πρὸς Α' Κορ. 15, 22.

522. Πρὸς Ἐπιστ. 260, §8, 6—14.

523. Πρὸς τὴν χαρακτηριστικὴν φράσιν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θε-
 ολόγου: «τὸ ἀ π ρ ὅ σ λ η π τ ο ν καὶ ἀ θ ε ρ ᾶ π ε υ τ ο ν»
 (Ἐπιστ. 101, πρὸς Κλήμηντον, P.G. 37, 181) καὶ Αποστόλου Βαζαντίου: «ὁ-
 λὸν ἄνθρωπον, τὸν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς λογικῆς τε καὶ νοερῆς συγκλη-
 μένον, οὐσιωδῶς προσλαβόν (ὁ Λόγος), ἔλπει ἄνθρωπον τὴν σωτηρίαν εἰργάσα-
 το τῷ ὁμοίῳ τῷ ὁμοίῳ ἀνακαθαίρων» (Λόγος Β', Κατὰ Ἀφάρτοδοκῆτων,
 P. G. 86/1, 1325). Πρὸς καὶ Ἐπιστ. 232, § 1, 13—20 καὶ § 2, 1 καὶ.

524. Ὁ «γνωστικός» καὶ συνεπῶς «δοκιστής» κληρικὸς Οὐαλεντίνος
 (ἢ Βαλεντίνος, βλ. καὶ 5 MBA, σ. 44, σημ. 133) κατήχητο ἐξ Αἰγύπτου καὶ
 ἔρχετο κατὰ τὸν 2ον αἰ. Πλὴν τῶν ἄλλων σημείων τῆς διδασκαλικῆς του, τὸ
 ἐνδιαφέρον ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἀνθρωπολογία του. Ἐβίβασκε λοιπὸν ὅτι οἱ ἄν-
 θρωποι ἐδημιουργήθησαν ἐκ τοῦ κατωτέρου δημιουργοῦ Θεοῦ ἐξ ὕλης, ψυχῆς
 καὶ πνεύματος καὶ ἀναλόγως τῆς ἐπικρατήσεως εἰς αὐτοὺς τοῦ ἐνός ἐκ τῶν
 τριῶν στοιχείων τούτων εἶναι οἱ ἄνθρωποι ὁ λ ι κ ο ῖ, ὁπότε εἶναι ἀνα-
 πιδάκτοι σωτηρίας. φ υ χ ι κ ο ῖ, οἱ ὅποιοι διὰ μόνης τῆς πίστεως κα-
 τατάσσονται εἰς ἐνδιάμεσον τόπον μακροτήτος, μεταξὺ τοῦ «πληρώματος»
 καὶ τοῦ «ὀδρανθοῦ», καὶ π ν ε υ μ α τ ι κ ο ῖ, οἱ ὅποιοι καὶ μόνον διὰ
 τῆς «γνώσεως» γίνονται «γνωστικοί» καὶ φθάνουν εἰς τὸ «πλήρωμα». Ὡς
 πρὸς τὸν Κ. ἢ Ἱ. Χ. οἱ Γνωστικοὶ ἐπείρασθαι ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔφερε σῶμα
 ὁλικόν κατ' ἀλήθειαν, ἀλλὰ «κ α τ ᾶ ὁ ὁ κ η σ ι ν», ἐξ ὅ καὶ
 Δ ο κ η τ α ι ὀνομαζόντο, ἡ δὲ αἵρεσίς των Δ ο κ η τ ι σ μ ὸ ς ἢ
 Δ ὁ κ η σ ι ς.

525. Τοῦ Δ ο κ η τ ι σ μ ο ῦ τὴν περὶ Χριστοῦ ἀποφιν ἐπαρκῶς

- δάσκεται) πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἀπὸ τὸν ματαιόφρονα Οὐ-
 20 αλεντίνον. Οὗτος, ἀφοῦ ἀπέσπασεν ὀλίγας λέξεις ἀπὸ
 τὸν Ἀπόστολον (Παῦλον), κατεσκεύασε μόνος του τὸ
 δυσσεβές (τοῦτο) πλάσμα. Ἔλεγε δηλαδὴ ὅτι ὁ Κύριος
 ἔλαθεν (ἐνανθρωπήσας φαينوμενικῇν) «μορφῇν δούλου»⁵²⁶
 καὶ ὅχι τὸν ἴδιον τὸν δούλον (ἄνθρωπον)· καὶ ὅτι προσχη-
 ματικῶς (ὁ Κύριος) παρουσιάσθη, ἀλλ' ὅχι ὅτι ἔχει προσ-
 ληφθῇ ἀπὸ Αὐτὸν ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Συγγενῇ μὲ αὐτὰ
 φαίνονται νὰ λέγουν (οὗτοι), τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ
 25 θρηνῶμεν, διότι σὰς εἰσάγουν τὰς νεωτεριστικὰς (αὐτὰς)
 θλασφημίας.

(Περὶ ἀδιαθλήτων καὶ διαθλήτων
 παθῶν)

3. Ἐξ ἄλλου ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὰ ἀνθρώπινα πάθη
 εἰσχωροῦν εἰς τὴν Θεότητα⁵²⁷ οὐδόλως χαρακτηρίζει ἀν-
 θρώπους οἱ ὅποιοι διατηροῦν συνέπειαν εἰς τὰς σκέψεις
 των οὔτε ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι γνωρίζουν ὅτι ἄλλα εἶναι
 τὰ πάθη (γενικῶς οἰουδήποτε ὑλικοῦ) σώματος, ἄλλα
 τοῦ ἐμψύχου σώματος καὶ ἄλλα τῆς ψυχῆς ἡ ὁποία
 χρησιμοποιεῖ τὸ σῶμα. Γνώρισμα λοιπὸν τοῦ (ὕλικου)
 σώματος εἶναι τὸ ὅτι δύναται νὰ κόπτεται καὶ νὰ μειώ-
 5 νεται καὶ νὰ διαλύεται. Ἐξ ἄλλου τοῦ ἐμψύχου σώματος
 (γνώρισμα εἶναι) ὁ κόπος, ἡ ὀδύνη, ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ ἡ
 κυριαρχία τοῦ ὕπνου. Ἐνῶ τῆς ψυχῆς ἡ ὁποία χρησιμο-
 ποιεῖ τὸ σῶμα (γνώρισμα εἶναι) αἱ λύπαι, αἱ ἀνησυχίαι,
 αἱ φροντίδες καὶ τὰ παρόμοια. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα μὲν εἶναι
 φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖα εἰς τὸν ζῶντα ὀργανισμόν (τοῦ ἀν-
 θρώπου), ἄλλα δὲ προέρχονται ἀπὸ τὴν κακοήθη προαί-
 10 ρεσίν του καὶ παρεισάγονται (καὶ ἀναπτύσσονται) λό-
 γω τοῦ ἀπαιδεύτου καὶ ἀγυμνάστου διὰ τὴν ἀρετὴν θείου.
 Δι' αὐτὸ ὁ Κύριος φανερωδὲς παρουσιάζεται νὰ δέχεται ἄφ'

διαγράφει ἐνταῦθα ὁ Μ. Β., ὅστις ἔμμελ δὲν ἐννοεῖ τοὺς Γνωστικιστάς, ἀλλὰ τὸν Ἀπολινάριον (βλ. σημ. 261). Ὡς δὲ ἀνεφάρμεν καὶ εἰς τὴν σημ. 499, Δοκητισμὸς, Σαβελλιανισμὸς καὶ Ἀπολιναρισμὸς, ὡς καὶ πᾶσαι γενικῶς αἱ Χριστολογικαὶ κλίσεις, γεννήματα τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τῆς «ἀπίστου» φιλοσοφικῆς σκέψεως, συνδέονται μεταξὺ τῶν ὀργανικῶς. Ἐκ τούτων προήλθον ἐν συνεχείᾳ ὁ Μονοφυσισμὸς καὶ ὁ Μονοθελητισμὸς.

526. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 5—8. Τὴν περικοπήν παρηρμήνευσαν οἱ Γνωστικοί.

527. Σαφῶς τὸ θέμα τοῦτο ἀνεκινήθη ἀργότερον (6ος αἰ.) ὑπὸ τῶν Ἀποκρίσεων ἀπὸ τῆς Συλλήψεως καὶ Γενήσεως Αὐτοῦ ἀπηλλάχθη τῆς φθορᾶς καὶ ἐπομένως τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν ἢ τῶν λεγομένων «ἀδιαθέλων παθῶν» καὶ μόνον «κατ' οἰκονομίαν» καὶ «κατὰ χάριν» ἐφαίνετο ὑποκαθίμενον εἰς αὐτά. (βλ. Ἀρχιμ. Βασ. Κ. Σταφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἔκδ. Β', «Ἀστέρως», Ἀθήναι 1959, σ. 240). Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Μ. Β. ἐνταῦθα εἶναι χαρακτηριστικῇ.

- ἐνὸς τὰ φυσικὰ πάθη πρὸς ἐπιθεβαίωσιν τῆς ἀληθινῆς καὶ ὄχι κατὰ φαντασίαν Ἐνανθρωπήσεώς (Του), νὰ ἀπω-
θῇ δὲ ἄφ' ἐτέρου τὰ πάθη τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ τὴν
κακίαν καὶ μολύνουν τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς μας ὡς
15 ἀνάξια τῆς ἀμολύντου Θεότητος. Δι' αὐτὸ ἐλέχθη ὅτι
ἐγεννήθη «μὲ σῶμα τὸ ὁποῖον ὠμοίαζε μὲ σῶμα ἁμαρ-
τωλόν». ⁵²⁸ [Ὅχι δηλαδή μὲ (φαινομενικόν) ὁμοίωμα σώ-
ματος, ὅπως αὐτοὶ νομίζουν, ἀλλὰ μὲ (πραγματικόν)
σῶμα τὸ ὁποῖον ὠμοίαζεν (ἀπλῶς) μὲ σῶμα ἁμαρτω-
λόν]. ^{528α} Ἐπομένως λοιπὸν σῶμα μὲν προσέλαβε τὸ ἱ-
δικόν μας μαζὶ μὲ τὰ φυσικὰ τοῦ πάθη, «πλὴν ὅμως ἁμαρ-
τίαν οὐδόλως ἔπραξε». ⁵²⁹ Τοῦναντίον μάλιστα, ὅπως ἀ-
κριβῶς ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος διὰ μέσου τοῦ σώματος τοῦ
Ἀδάμ μετεβιβάσθη εἰς ἡμᾶς, κατεπόθη (καὶ ἐξηφανί-
20 σθη) ἀπὸ τὴν Θεότητα, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἁμαρτία
ἐξηφανίσθη ὁλοσχερῶς ἀπὸ τὴν δικαίωσιν ἢ ὁποῖα μᾶς
ἐχαρίσθη διὰ μέσου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥστε κατὰ τὴν
ἀνάστασιν νὰ λάβωμεν πάλιν τὸ σῶμα, ἀλλ' οὔτε ὑποκεί-
μενον (πλέον) εἰς τὸν θάνατον οὔτε ὑπόλογον δι' ἁμαρ-
τίας. ⁵³⁰

- Αὐταὶ εἶναι, ἀδελφοί, αἱ μυστηριώδεις διδασκαλίαι
τῆς Ἐκκλησίας, αὐταὶ εἶναι αἱ παραδόσεις τῶν Πατέρων.
25 (Δι' αὐτὸ καί) παραγγέλλομεν ἐντόνως εἰς κάθε ἀνθρω-
πον ὁ ὁποῖος εὐλαβεῖται τὸν Κύριον καὶ ἀναμένει τὴν
Κρίσιν τοῦ Θεοῦ «νὰ μὴ παρασύρεται ἀπὸ διαφορετικὰς
(καὶ ξένας) διδασκαλίας». ⁵³¹ Ἐάν κανεῖς διδάσκη δια-
φορετικὰς διδασκαλίας καὶ δὲν ἀκολουθῇ τοὺς ὑγιεῖς
λόγους ⁵³² τῆς πίστεως, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπωθῇ τὰ λόγια
τοῦ (Ἁγίου) Πνεύματος καὶ συνιστᾷ ὡς προτιμότεραν
τὴν ἰδικὴν τοῦ διδασκαλίαν ἀπὸ τὰ εὐαγγελικὰ διδάγμα-
30 τα, «νὰ ἀποφεύγετε ἓνα τοιοῦτον» (ἄνθρωπον). ⁵³³

Ἄλλ' εἴθε ὁ Κύριος νὰ ἐπιτρέψῃ κάποτε καὶ νὰ εὗρε-
θῶμεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ μεταξύ μας, ὥστε ὅσα μᾶς διέφυγον
κατὰ (τὴν παρούσαν) ἀνάπτυξιν, αὐτὰ νὰ τὰ συμπληρώ-
σωμεν μὲ τὴν συνομιλίαν μας. Διότι ὄντως ἀπὸ τὰ πολλὰ
(τὰ ὁποῖα εἰχομεν) σᾶς ἐγράψαμεν ὀλίγα, ἐπειδὴ δὲν
ἠθέλομεν νὰ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπιστολῆς. ^{533α}

528. Ρωμ. 8, 3: «ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας».

528α. Κατὰ τοὺς κώδικας LCP².

529. Α' Πέτρ. 2, 22.

530. Ρωμ., κεφ. 5 καὶ ἰδίᾳ στ. 12, 17, καὶ κεφ. 6ον. Εἰς τοὺς στίχ. 19—23 τῆς παρούσης § συμπληροῦνται κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ διαγραμ-
ματικὸν ἡ οὐσία τῆς Ὁρθοδόξου Χριστολογίας — σωτηριολογίας.

531. Ἐβρ. 13, 9.

532. Α' Τιμ. 6, 3.

533. Πράξ. 21, 25' καὶ Β' Τιμ. 4, 15.

533α. Ἐάν εἰς τὰς περιορισμένης ἐκτάσεως Ἐπιστολὰς τοῦ Μ. Β.

- 10 φε καὶ πληροφοροῦναι μας πῶς διάγει ἡ πλησίον σου ἀδελφότης καὶ ποῖοι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν σας ὑγιαίνουν (ὡς πρὸς τὴν πίστιν), ὥστε νὰ γνωρίζωμεν εἰς ποίους πρέπει νὰ γράφωμεν καὶ εἰς ποίους νὰ στηριζώμεθα.

- Ἐπειδὴ ὁμως ἔχω πληροφορίας ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ οἱ ὅποιοι παραχαράσσουν τὸ ὀρθὸν δόγμα περὶ τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου μὲ διεστραμμένας γνώμας (των), τοὺς παρακαλῶ διὰ μέσου τῆς ἀγάπης σου νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν παράλογον αὐτὴν ἀποψιν. Μᾶς ἔχει καταγγεληθῇ δηλαδὴ ὅτι μερικοὶ ἔχουν τὴν ἰδέαν ὅτι διῆθεν ὁ Ἰδιος ὁ Θεὸς μετετράπη εἰς σῶμα καὶ ὅχι ὅτι προσέλαθε διὰ μέσου τῆς (Παρθένου) Μαρίας τὸ φύρμα τοῦ Ἀδάμ, ἀλλ' ὁ Ἰδιος μὲ τὴν Θεότητά Του μετεβλήθη εἰς τὴν ὑλικὴν φύσιν.⁵³⁷

2. Βεβαίως, τὸν παραλογισμόν αὐτὸν εἶναι πάρα πολὺ εὐκόλουν νὰ τὸν ἐλέγξωμεν (καὶ ἀποδείξωμεν ὡς ψευδῆ). Ἐπειδὴ ὁμως ἐξ ἑαυτῆς εἶναι φανερά ἡ θλασφυσία αὐτῇ, νομίζω ὅτι εἰς ἐκείνον ὁ ὁποῖος εὐλαβεῖται τὸν Κύριον ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ ὑπόμνησις. Διότι, ἐὰν μετετράπη, ἀσφαλῶς καὶ θὰ ὑπέστη ἀλλοίωσιν. Ἀλλ' ἄπαγε καὶ νὰ λέγῃ καὶ νὰ σκέπτεται κανεὶς τοῦτο, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς εἶπεν: «Ἐγὼ ὑπάρχω (προαιωνίως) καὶ δὲν ἔχω ἀλλοιωθῆ»⁵³⁸. Ἀλλωστε πῶς θὰ ἐπῆρχετο εἰς ἡμᾶς ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς Ἐνανθρωπήσεως, ἐὰν τὸ σῶμα μας, καθὼς ἠνώθη μὲ τὴν Θεότητα, δὲν ἐγίνετο ἀνώτερον ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ θανάτου; Διότι⁵³⁹ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μετετράπη προφανῶς ἐδημιούργησεν ἰδικόν του σῶμα, τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ἔλαθεν ὑπόστασιν, ἀφοῦ ἐπαχύνθη (καὶ ὑλοποιήθη) ἡ θεία του φύσις. Πῶς ὁμως ἡ ἀσύλληπτος (καὶ ἀπειρος) Θεότης περιωρίσθη εἰς τὸν χῶρον τὸν ὁποῖον κατέχει ἕν μικρὸν σῶμα, ἐφ' ὅσον βεβαίως μετετράπη ὁλόκληρος ἡ φύσις⁵⁴⁰ τοῦ Μονογενοῦς (Υἱοῦ);

537. Πρβλ. τὰ τῆς § 2 τῆς προηγ. Ἐπιστ. 261.

538. Ματθα. 3, 5. Ὡς γνωστόν, τὸ «ἀσάγγχτον καὶ ἀτρέπτον» τῆς ἐνώσεως τῶν δύο τελείων φύσεων ἐν τῇ ἱ. Χριστῇ ἐδογματίσεν ἡ Ἀγία Δ' Οἰκουμ. Σύνοδος (451): «...Ἐνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν, Ἰῶν, Κύριον, Μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρίπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμῶς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἑνωσιν...» (ἐν Ἰων. Καρμίρη, Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα..., τόμ. Ι, ἐν Ἀθήναις 1952, σ. 165).

539. Τὸ χωρίον καθίσταται ἀσαφές, διότι ἀντὶ τῆς γραφῆς: «ὁ γὰρ τραπεῖς, οἱ κώδ. MLCP² ἔχουν: «Ο ὁ γὰρ...», τὴν ὁποίαν προτιμοῦν καὶ οἱ Βενεζ., Defer., IIΧ εἰς τὸ καίμενον, ἀλλ' ἔχει συνεπῶς καὶ εἰς τὴν μεταφράσιν.

540. Οὕτω καὶ εἰς τὸ καίμενον. Ἐννοεῖται δὲ ἡ θεία «φύσις» τοῦ Μονογενοῦς ἐν τῇ ἐνώσει τοῦ Προσώπου καὶ τῆς ἰδιαιτέρας ὑποστάσεως Αὐτοῦ, καθ' ἥμῃς τοῦλάχιστον, περιχωροῦσα ἐν αὐτῇ «πλοῦς» τὴν Θεότητα. Περὶ τούτων γενικῶς πρβλ. καὶ τὰ ὅσα ὁ Μ. Β. γράφει εἰς τὰς § § 2 καὶ 3 τῆς προηγουμένης Ἐπιστ. 261.

- Ἄλλὰ θεθαίως δὲν πιστεύω ὅτι οἰοσδήποτε ἔχει νοῦν καὶ διακατέχεται ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ (εἶναι δυνατόν) νὰ πάσῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν νόσον. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἔφθασεν ἔως ἐμὲ ἡ διάδοσις ὅτι μερικοὶ ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι μένουν μα-
 15 ζὶ με τὴν ἀγάπην σου εὐρίσκονται εἰς αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν τῶν λογισμῶν, ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ μὴ προσφέρω ἓνα ἀπλοῦν χαιρετισμόν, ἀλλὰ νὰ περιέχῃ ἡ ἐπιστολή μας κάτι σχετικόν, τὸ ὁποῖον θὰ δύναται καὶ νὰ οἰκοδομή-
 20 σῃ τὰς ψυχὰς ὧσων εὐλαβοῦνται τὸν Κύριον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν παρακαλοῦμεν ἅψ' ἐνὸς αἱ ἰδέαι αὐταὶ νὰ τύχουν ἐκκλησιαστικῆς διορθώσεως καὶ ἅψ' ἐτέρου νὰ ἀπέχετε ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνίαν με τοὺς αἰρετικούς, ἀφοῦ γνωρίζετε ὅτι ἡ εἰς αὐτὰ ἀδιαφορία μᾶς στερεῖ τὴν παρρησίαν ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ.⁵⁴¹

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 263 (ΣΞΓ' — CCLXIII)⁵⁴²ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΥΤΙΚΟΥΣ (ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ)⁵⁴³

1. Εἴθε ὁ Κύριος καὶ Θεὸς μας, εἰς τὸν Ὅποῖον ἔχο-
 μεν στηρίζει τὰς ἐλπίδας μας, νὰ δώσῃ εἰς τὸν καθένα
 σας τόσῃν χάριν, διὰ νὰ ἐπιτύχετε τὰ ἐλπιζόμενα (μέλ-
 λοντα ἀγαθὰ), ὅσῃν χαρὰν σεῖς οἱ ἴδιοι μᾶς ἐπληρώσατε
 τὰς καρδίας, τόσον με τὰς ἐπιστολάς τὰς ὁποίας μᾶς
 ἐστείλατε διὰ μέσου τῶν λίαν ἀγαπητῶν συμπρεσβυτέ-
 5 ρων μας,⁵⁴⁴ ὅσον καὶ με τὴν συμπάθειαν πρὸς τὰς θλί-
 ψεις μας, με τὴν ὁποίαν μᾶς εὐσπλαγχνίσθητε, καθ' ὅσον
 εἶσθε «ἐνδεδυμένοι σπλάγχχνα οἰκτιρμοῦ»,⁵⁴⁵ ὅπως μᾶς ἀ-
 νέφεραν οἱ προειρημένοι. Διότι πράγματι, μολονότι τὰ
 τραύματά μας παραμένουν τὰ ἴδια, ὅπωςδῆποτε ὁμῶς
 μᾶς προξενεῖ κάποιαν ἀνακούφισιν τὸ ὅτι ἔχομεν ἐτοι-
 10 μους τοὺς ἰατροὺς, οἱ ὅποιοι δύνανται, ἔψ' ὅσον εὗρουν
 τὴν εὐκαιρίαν, νὰ μᾶς ἐπιφέρουν ταχεῖαν θεραπείαν ἀπὸ
 τοὺς πόνους.⁵⁴⁶ Δι' αὐτὸ καὶ πάλιν σᾶς χαιρετίζομεν διὰ
 μέσου τῶν ἀγαπητῶν (συμπρεσβυτέρων) καὶ σᾶς παρα-
 καλοῦμεν, ἔψ' ὅσον θεθαίως ὁ Κύριος σᾶς δίδει ἐλευθε-

541. Φιλήμ., στ. 8.

542. Ἐγγραφή τοῦ 377, εἶναι δὲ ἡ τ ε λ ε υ τ α ῖ α Ἐπιστολὴ τοῦ Μ.Β. πρὸς Δυτικούς.

543. Παρὶ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Μ.Β. πρὸς Δυτικούς Ἐπισκόπους βλ. σῆμ. 206. (Ἀπέστειλεν ἐν ὅλῳ 7 Ἐπιστολάς, τὰς: 70, 90 — 92, 242, 243 καὶ τὴν παρούσαν).

544. Διωροθέου καὶ Σαγκλησίμου (βλ. σῆμ. 179 καὶ 180). Οἱ ἴδιοι εἶναι οἱ κομιστοὶ καὶ τῆς παρούσης (§ 1, 12 καὶ 5, 21).

545. Κολ. 3, 12.

546. Πολλὰκις ἄλλοτε ἔγραψεν ὅτι καὶ ἡ ἀπλὴ ἀνακούφωσις προκαλεῖ ἀνακούφισιν (βλ. σῆμ. 233).

15 ρίαν, ὥστε νὰ δύνασθε νὰ ἔρχεσθε ἕως ἡμᾶς, μὴ ἀποφύ-
γετε νὰ μᾶς ἐπισκεφθῆτε, καθ' ὅτι ἡ ἐπίσκεψις τῶν ἀσθε-
νῶν εἶναι μεγίστη ἐντολή.³⁴⁷ Ἐάν ὅμως ὁ ἀγαθὸς Θεὸς
καὶ σοφὸς κυβερνήτης τῆς ζωῆς μας τὴν χάριν αὐτὴν
μᾶς τὴν ἐπιφυλάσῃ δι' ἄλλοτε, πάντως γράψατέ μας ὅσα
ἀρμόζει νὰ γραφοῦν ἀπὸ σᾶς πρὸς παρηγορίαν ἀφ' ἑνὸς
τῶν θλιβομένων καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς ἀποκατάστασιν
ὅσων ἔχουν κατασυντριβῇ. Διότι πλέον ἔχουν πληθυνθῇ
20 τὰ συντρίμματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ ἔξ αιτίας τῶν
θλίψεως μας εἶναι μεγάλη, ἐνῶ δὲν προσδοκῶμεν ἀπὸ οὐ-
δαμοῦ ἀλλοῦ βοήθειαν, ἐὰν ὁ Κύριος δὲν μᾶς ἀποστείλῃ
τὴν θεραπείαν με σᾶς, οἱ ὅποιοι τὸν ὑπηρετεῖτε γνησίως

2. Λοιπόν, τὸ μὲν θρασὺ καὶ ἀναίσχυντον τμήμα τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν,⁵⁴³ ἀφοῦ φανερώς ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, παραμένει εἰς τὴν πλάνην του, ἀλλ' ὀλίγον μᾶς θλάπτει, διότι ἡ ἀσέβειά των εἶναι φανερά εἰς ὅλους.

5 καὶ ἐμφανίζουσιν ἐξωτερικόν (θίον) ἡμερον καὶ πρᾶον, ἐνῶ ἐσωτερικῶς κατασπαράσσουσιν ἀνηλεῶς τὰ πρόθата τοῦ Χριστοῦ, μάλιστα διότι ἔχουσιν ἀρχικῶς προέλθει ἀπὸ ἡμᾶς, εὐκόλως προξενοῦν θλάθην εἰς τοὺς ἀπλουστέ-
ρους, αὐτοὶ (κυρίως) εἶναι ἐπικίνδυνοι καὶ δύσκολοι εἰς τὸ νὰ προφυλαχθῇ κανεὶς ἀπὸ αὐτούς.⁵⁴⁹

10 Αὐτοί (ἀκριβῶς) ζητοῦμεν ἀπὸ τὴν τελειότητά σας
νὰ γνωστοποιηθοῦν δημοσίως εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας
τῆς Ἀνατολῆς, ὥστε ἡ, ἂν ὀρθοποδήσουν (εἰς τὴν ἀλή-
θειαν), νὰ ἀνήκουν εἰλικρινῶς μαζί μας, ἢ, ἐὰν παραμει-
νουν διεστραμμένοι, νὰ διατηροῦν μεταξύ των μόνον τὴν

547. «Μαγίστη» ὡς περιγεγραμμένη εἰς τὴν καθ' αὐτὴ «μαγίστην ἐντολήν» τῆς ἀγάπης, ὡς ἐν Ματθ. 25, 36^α ἔλ. καὶ Α' Θεσ. 5, 14: «ἀντάχαθε τῶν ἀσθενοῦντων». Ἐπίσης: Ματθ. 10, 8: «ἀσθενοῦντας θεραπεύετε».

Χαρακτηριστική ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Μοναχῶν καλλιέργεια
ἐκείνης τῆς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς ἀγάπης. Οὕτως ὁ Μ. Ἀντώνιος εἰς τὸν 2ον Κανόνα του ὠρίζαν: «Ἐξεγερμένοι πρὸς ἐπισκοπήσεως τοὺς παρ' ἡμῖν ἀσθε-
νεῖς» (ἐν Δημ. Ἀ. Πατράκιος, Οἱ Μοναχικοὶ Θεσμολογοὶ ἐν τῇ Ὁρθῳδ., Ἀνατ.
Ἑκκλησίᾳ, τόμ. πρώτος, ἐν Λειψίᾳ 1907, σ. 39). Συγκινητικώτατον δὲ εἶ-
ναι καὶ τὸ τοῦ Ἀββᾶ Ἀγάθωνος, ὅστις «ἔλεγεν» εἰ δυνατόν ἦν μοι εἶραι
καλεφόν (= λαμπρόν) καὶ θ ο υ ν α ι α θ ς θ ς τ ο ε μ ο υ α ω μ
α κ α ι λ α ε ε ι ν τ ο α θ τ ο ς , ἥ δ ε ι ω ς ε ι ζ χ ο ν .
αὐτὴ γὰρ ἔστιν ἡ τελευταία ἀγάπη! (Τοῦ Ἀββᾶ Ἀγάθωνος, Ἀπόφθεγμα
κς'. Τὸ Γερροντικόν, ἐπιμέλεια Η. Β. Πάσχου, ἑκδ. «Λοτέρος», Αθήναι
1961, σ. 142). Ὡς γνωστοὶν δέ, ὁ Μ. Β. διηγεῖται τοὺς ἀρρώστους εἰς τὰ
Νασσοκομεῖα του καὶ ἡ σ π α ς ε τ ο τ ο ς λ ε π ρ ο ς ! ('Αγ.
Γρηγ. Ναζ., Εἰς Μ. Β. Ἐπιστάσιον, λόγ. 43, § 3Γ').

548. Ἐννοεῖνται οἱ

548x. Mat9. 7, 13.
549. Θά ἐννοήσῃ τοὺς ἐν σωμασίν.

- θλάθην, χωρὶς νὰ δύνανται ἐξ αἰτίας τῆς ἀπροφυλάκτου ἐπικοινωνίας (μαζί των) νὰ μεταδίδουν τὴν ἀσθένειάν των εἰς ὄσους τοὺς πλησιάζουν. Εἶναι ὁμως ἀνάγκη νὰ
- 15 μνημονεύσωμεν αὐτοὺς ὀνομαστικῶς, ὥστε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι νὰ γνωρίσετε ποῖοι κάμνουν ταραχὰς μεταξύ μας, ἀλλὰ καὶ νὰ κάμετε τοῦτο φανερόν εἰς τὰς Ἐκκλησίας σας.⁵⁵⁰ Διότι ὁ ἰδικός μας⁵⁵¹ θεβαίως λόγος φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς ὑποπτος, ὅτι δῆθεν ἔνεκα μερικῶν προσωπικῶν διαφορῶν προτιμῶμεν νὰ δεικνύωμεν ἀπέναντί των στάσιν μικρόψυχον (καὶ φιλόνικον). Ἀντιθέτως σεῖς,
- 20 ὅσον μακρὰν ἀπὸ αὐτοὺς συμβαίνει νὰ κατοικήτε, τόσον περισσότερο εἰσθε ἀξιόπιστοι εἰς τὰ πλήθη, ἐκτός τοῦ ὅτι καὶ ἡ χάρις ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ σὰς βοηθεῖ εἰς τὴν φροντίδα χάριν ὅσων καταβάλλονται (ἀπὸ τὰς δοκιμασίας). Ἐάν μάλιστα καὶ ἐν συμφωνίᾳ πολλοὶ μαζί ἀποφασίσετε, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ μέγας ἀριθμὸς ὄσων (ἀπὸ
- 25 κοινου) θὰ ἔχουν ἀποφασίσει θὰ καταστήσῃ ἀναντίρρητον τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀποφάσεως.

3. Πρῶτος λοιπὸν ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι μᾶς προκαλοῦν πολλὴν λύπην εἶναι ὁ Εὐστάθιος ἀπὸ τὴν Σεβάστειαν τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας.⁵⁵² Οὗτος, ἀφοῦ παλαιότερον ἐμαθήτευσεν πλησίον τοῦ Ἀρείου, καὶ μάλιστα ὅταν (αὐτός) ἤκμαζεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἔπλασσε τὰς θλασφμίας (του) κατὰ τοῦ Μονογενοῦς (Υἱοῦ), ἦτο (ὁ
- 5 Εὐστάθιος) ἀκόλουθός του καὶ συγκατελέγετο μεταξύ τῶν πλεόν γησιῶν μαθητῶν του. Ἀλλ' ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ τὸν ἤλεγξεν ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος Καισαρείας Ἐρμογένης⁵⁵³ ἐπὶ κακοδοξίᾳ, ἔδωσεν (εἰς αὐτόν) ὁμολογίαν υἱοῦς (καὶ ὀρθοδόξου) πίστεως. Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἔλαθεν ἀπὸ αὐτόν ὁ Εὐστάθιος τὴν χειροτονίαν, μετὰ τὴν κοίμησίν του ἔσπευσεν
- 10 ἀμέσως εἰς τὸν Εὐσέβιον⁵⁵⁴ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὅποιος ἐξ Ἰσου καὶ οὗτος ἠσπάζετο τὸ δυσσεβὲς δόγμα τοῦ Ἀρείου. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ ἐκεῖ ἔνεκα ὠρισμένων αἰτιῶν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα, πάλιν ἀπελογήθη, πλὴν ὁμως ἀπέκρυπτε τὸ δυσσεβὲς (του) φρό-

550. Εἰς τὸ καίμ. «ὁμῶν», ἐνθ' οἱ κηθ. LC ἔχουν γραφὴν «ἡμῶν», ἡ ὁποία εἶναι πιθανή, ὡς σύμφωνος πρὸς τοὺς στίχ. 10—11.

551. Ἐννοεῖ μὲν τοὺς Ἀνατολικούς ἐπισκόπους, ἀλλ' ὡς «Βασιλειανούς» ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του θεωρουμένους καὶ διὰ τοῦτο «ὀπίστους» εἰς αὐτούς.

552. Βλ. περὶ τοῦτου ἰδίᾳ τὴν Ἐπιστ. 223 (6 MBA, σ. 120 κέξ., σσμ. 633) καὶ περὶ Σεβαστείᾳς σσμ. 140.

553. Προκάτοχος τοῦ Διανίου καὶ διάδοχος τοῦ Λαοντίου (βλ. 3 MBA, σ. 77, σσμ. 283 καὶ σσμ. 296 τοῦ παρόντος).

554. Πρόκειται περὶ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας, θεωρουμένου ὡς ψυχῆς τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ ἀπωτέρου συγγενοῦς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας,

- 15 νημα καὶ προέβαλλε κάποιαν ὀρθοδοξίαν τῶν λόγων. Ἄλ-
 λα καὶ ὅταν ἐπέτυχε τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, ὅπως τέλος
 πάντων τὸ ἐπέτυχεν, ἀμέσως ἔγραψε φανερώς ἀναθεμα-
 τισμὸν κατὰ τοῦ «ὁμοουσίου» εἰς τὴν σύνοδον ἢ ὁποία ἔ-
 γινεν ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὴν Ἀγκυραν.⁵⁵⁵ Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπίσης,
 20 ἀφοῦ μετέβη εἰς τὴν Σελεύκειαν,⁵⁵⁶ ἔγραψε μαζὶ με τοὺς
 ὁμόφρονάς του ὅσα γνωρίζουν οἱ πάντες, ἐνῶ εἰς τὴν
 Κωνσταντινούπολιν⁵⁵⁷ συνεφώνησε πάλιν με ὅσα προετα-
 θησαν ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς. Καὶ τοιουτοτρόπως, ἀφοῦ
 ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν (του) ἔνεκα τοῦ ὅτι εἶχε
 καὶ προηγουμένως καθαιρεθῇ εἰς τὴν Μελιτηνήν,⁵⁵⁸ ἐπε-
 νόησεν ὡς μέσον τῆς ἀποκαταστάσεώς του τὴν Ἐλευσί-
 (του) πλησίον σας. Ποῖα ὁμως εἶναι ἀκριβῶς ὅσα προέ-
 25 τεινεν εἰς αὐτὸν ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος Λιθέριος,
 καθὼς καὶ ποῖα ὅσα ὁ ἴδιος συνεφώνησεν ἀγνοοῦμεν,
 ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἔφερεν ἐπιστολὴν ἢ ὁποία τὸν ἀποκαθίστα.
 Ταύτην ἀφοῦ ἐπέδειξεν εἰς τὴν σύνοδον τῶν Τυάνων, ἀ-
 ποκατεστάθη εἰς τὴν θέσιν του.⁵⁵⁹

- Αὐτὸς (ἀκριβῶς) τώρα ἀναιρεῖ τὴν πίστιν ἐκείνην
 με τὴν ὁποίαν ἔγινε δεκτὸς καὶ συμμαχεῖ με ὄσους ἀνα-
 θεματίζουν τὸ «ὁμοούσιον» καὶ (συγχρόνως) εἶναι πρωτο-
 30 στάτης τῆς αἰρέσεως τῶν Πνευματομάχων.⁵⁶⁰ Ἐπειδὴ λοι-
 πὸν ἀπὸ ἐκεῖ⁵⁶¹ προήλθεν ἡ δύναμις του νὰ θλάπτῃ τὰς
 Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ διότι χρησιμοποιεῖ τὴν ἐλευθερίαν
 ἢ ὁποία τοῦ ἐδόθη ἀπὸ σᾶς διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν
 πολλῶν, εἶναι ἀνάγκη ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἔλθῃ καὶ ἡ διόρθωσις
 καὶ νὰ ἀνακοινωθῇ εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἀφ' ἑνὸς ποῖα εἴ-
 ναι τὰ σημεῖα θάσσει τῶν ὁποίων ἔγινε δεκτὸς καὶ ἀφ' ἑ-
 35 τέρου πῶς τώρα μετεβλήθη καὶ ἀκυρῶνει τὴν χάριν ἢ ὁ-
 ποία τοῦ ἐδόθη διὰ μέσου τῶν τότε Πατέρων.

4. Δεύτερος μετὰ ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ὁ Ἀπολινάριος,⁵⁶² ὁ
 ὁποῖος προκαλεῖ καὶ αὐτὸς ὄχι μικροτέρας λύπας εἰς

διὸ καὶ ἐδάπτισεν οὗτος τὸν Μ. Κωνσταντῖνον. Ἀπὸ τοῦ 339 ἕως τοῦ θανά-
 του τοῦ (342) ὑπῆρξεν ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως.

555. Τὸ 358 (βλ. σημ. 299).

556. Τὸ 359 (βλ. σημ. 300).

557. Τὸ 360 (βλ. σημ. 301). Τελικῶς θηλαζὴ ἐπακυρώθη ὑπὸ πάντων
 τῶ σὺμβολον τῆς Νίκης (359, ὁμοιοσησιανόν).

558. Εἰς σύνοδον τῆς Μελιτηνῆς τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας τὸ 358.

559. Περὶ τῆς μεταβάσεως εἰς Ρώμην (365—366), τῆς ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ
 πάπα Λιθερίου καὶ τῆς συνόδου τῶν Τυάνων (367) βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 147, σημ.
 767. Ματέβη τότε ὁ Εὐστάθιος εἰς Ρώμην μετὰ τὸν Σιλουανὸς Ταρσοῦ καὶ
 Θεοφίλου Κασταδάλλον (βλ. σημ. 260 καὶ 268), ἡμιαιρετικῶν φρονημάτων,
 καὶ ὑπέγραψαν τὸ Σὺμβολον τῆς Νικαίας, ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ ὁποίου, ὡς καὶ
 ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Λιθερίου, ἔγιναν ἀποδεκτοὶ ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν Τυάνων.

560. Πῶσι αἱ ἀρειανικαὶ μερίδες ἤσαν καὶ Πνευματομάχοι.

561. Ἀπὸ τὴν Ρώμην.

562. Περὶ τοῦ Ἀπολινάριου, ἐπισκόπου Λαοδικείας τῆς Συρίας, βλ.

- τάς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ χάρις εἰς τὴν συγγραφικὴν τοῦ εὐχέρειαν ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν τοῦ τὴν γλῶσσαν ἱκανὴν δι' οἰονδήποτε θέμα, ἐγέμισε μὲν τὴν Οἴκουμένην μὲ τὰ συγγράμματά τοῦ, διότι παρήκουσε τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Σοφοῦ, ὁ ὁποῖος λέγει: «ἀπόφυγε νὰ συγγράψῃς πολλὰ βιβλία»,⁵⁶³ πλὴν ὁμως λόγῳ τοῦ πλήθους (τῶν) εἰς πολλὰ ἔχει σφάλει. Διότι πῶς ἦτο δυνατόν «ἀπὸ τὴν πολυλογίαν νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀμαρτίαν»;⁵⁶⁴ Συμβαίνει λοιπὸν γενικῶς αἱ θεολογικαὶ τούτου (περὶ Θεοῦ) ἐρμηνεῖαι νὰ μὴ ἀναπτύσσωνται ἐπὶ τῇ θάσει ἀγιογραφικῶν ἀποδείξεων, ἀλλὰ μὲ ἀνθρώπινα ἐπιχειρήματα.⁵⁶⁵ Ἰδίως ὁμως οὗτος τὰ περὶ ἀναστάσεως ἔχει ἀναπτύξει κατὰ τρόπον μυθικὸν ἢ μᾶλλον κατὰ τρόπον ἰουδαϊκόν. Ὑποστηρίζει δηλαδὴ εἰς αὐτὰ ὅτι θὰ ἐπιστρέψωμεν πάλιν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Νόμου καὶ ὅτι πάλιν θὰ περιτμηθῶμεν καὶ θὰ ἀργῶμεν τὸ Σάββατον καὶ θὰ ἀποφεύγωμεν ὀρισμένους τροφὰς καὶ θὰ προσφέρωμεν (ὕλικας) θυσίας εἰς τὸν Θεόν καὶ θὰ προσκυνῶμεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ὅτι γενικῶς ἀπὸ Χριστιανοὶ θὰ γίνωμεν Ἰουδαῖοι. Ποῖον ὁμως ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἡδύνατο νὰ εἶναι περισσότερον καταγέλαστον ἢ μᾶλλον περισσότερον ξένον πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν; Ἐξ ἄλλου καὶ τὰ περὶ τῆς Ἐνανθρωπήσεως⁵⁶⁶ (τοῦ Υἱοῦ) τόσῃ ἀναστάτῳσιν προεκάλεσαν εἰς τοὺς ἀδελφούς, ὥστε ὀλίγοι (μόνον) ἀπὸ ὅσους τὰ ἀνέγνωσαν δαφυλάττουν τὴν ἀρχαίαν μορφήν τῆς εὐσεβείας, ἐνῶ οἱ περισσότεροι, οἱ ὁποῖοι ἐντυπωσιάζονται ἀπὸ τὰς καινοτομίας, ἐξετράπησαν εἰς συζητήσεις καὶ φιλοπεριέργους ἀνακαλύψεις τῶν ἀνωφελῶν αὐτῶν λόγων.
5. Ἐξ ἄλλου ὁ Παυλῖνος,⁵⁶⁷ ἐὰν θεθαίῳς ἔχῃ κάτι ἐπιλήψιμον ὡς πρὸς τὴν χειροτονίαν, δύνασθε μόνοι σας

4 MBA, σ. 51, σημ. 170 καὶ 6 MBA, σ. 128, σημ. 677, ὡς καὶ τὰς σημ. 261 καὶ 263 τοῦ παρόντος. Παράλληλα δὲ πρὸς τὰ ἀναγόμενα γράφει καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 265, § 2, 1 κ.ε. Κυριώτατα πάντων διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ ὁ Ἀπολινάριος προσέβαλε τὸ δόγμα τῆς ἀληθοῦς σωτηρίας ἡμῶν διὰ τῆς μὴ προσλήψεως ὑπὸ τοῦ Κυρίου, κατ' αὐτόν, πλήρους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἰπποκρίτην εἶπεν ὁ Κύριος δὲν προσέλαβεν ἐνανθρωπήσας λ ο γ ε κ η ν ψ ο χ η ν, ἀλλὰ ἄλογον (βλ. σημ. 566).

563. Ἐκκλ. 12, 12.

564. Παρμ. 10, 19.

565. Βλ. καὶ σημ. 525.

566. Βλ. κυρίως Ἐπιστ. 261 καὶ 262, ὡς καὶ σημ. 562.

567. Περὶ τοῦ Παυλίνου καὶ τοῦ Ἀντισοχαιανοῦ Σχίσματος ἐν γένει βλ. σημ. 449. Τόσον τὴν χειροτονίαν τοῦ, ὅσον καὶ τὴν ἀναγνώρισίν τοῦ ὑπὸ τῶν Λατικῶν ὁ Μ. Β. ἔκρινεν ὡς ἀντικανονικῶς γενομένης. Ἐνθ' ὁ Παυλῖνος ὑπογράφας «τὸν πρὸς τοῦς Ἀντισοχαῖς τόμον» τοῦ Μ. Ἀθανασίου φαίνεται ὁρθοδόξως φρονῶν, ὑπὸ τοῦ Μ. Β. θεωρεῖται ὑποπτος καὶ εἰς τὴν πίστιν τοῦ.

- νά ἀπαντήσετε. Ἡμᾶς πάντως λυπεῖ τὸ ὅτι (οὗτος) ἔχει συμπάθειαν πρὸς τὰς διδασκαλίας τοῦ Μαρκέλλου⁵⁶⁸ καὶ τοὺς ὁπαδοὺς ἐκείνου τοὺς δέχεται ἀδιακρίτως εἰς κοινωνίαν μαζί του. Ἀσφαλῶς ὁμως γνωρίζετε, ἀδελφοί τιμιώτατοι, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Μαρκέλλου περιέχει ἀνατροπὴν ὅλης τῆς ἐλπίδος μας (εἰς Χριστόν). Διότι οὕτε τὸν Υἱὸν παραδέχεται μὲ ἰδικήν του ὑπόστασιν, ἀλλ' ὅτι προεβλήθη (εἰς τὸν κόσμον) καὶ πάλιν ἐπέστρεψεν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν ὁποῖον προῆλθεν· οὔτε (ἐπίσης) ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Παράκλητος ὑπάρχει ὡς ἰδιαίτερα Ὑπόστασις. Ἐπομένως δὲν θὰ ἔσφαλλε κανεὶς, ἐὰν ἐχαρακτήριζε τὴν αἵρεσιν (του) ἀφ' ἑνὸς μὲν ξένην ἐντελῶς πρὸς τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐὰν τὴν ὠνόμαζεν ἀφ' ἑτέρου Ἰουδαϊσμόν παρηλλαγμένον.

- Περὶ αὐτῶν λοιπὸν ζητοῦμεν ἐπιμόνως νά γίνῃ προσεκτικὴ ἐξέτασις ἀπὸ σᾶς. Καὶ θὰ ἡδύνατο νά γίνῃ, ἐὰν (πρῶτον) κρίνετε ἄξιον νά γράψετε εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς τὰ ἐξῆς: ὅσοι παραχαράσσουν αὐτά (τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν), ἐφ' ὅσον θεθαίως διορθωθοῦν, νά γίνωνται δεκτοὶ εἰς κοινωνίαν (μαζί σας)· ἐφ' ὅσον ὁμως ἤθελον ἐπιμένει μὲ πεισμονὴν εἰς τὰς καινοτομίας (των), νά χωρίζεσθε ἀπὸ αὐτοὺς.

- Ἐξ ἄλλου τὸ ὅτι θεθαίως ἔπρεπεν ἡμεῖς (οἱ ἴδιοι), ἀφοῦ συνέλθωμεν μαζί μὲ τὴν ἰδικήν σας φρόνησιν, κατόπιν κοινῆς ἀποφάσεως νά καθορίσωμεν ἰδιαίτέρως περὶ τούτων, ἀσφαλῶς καὶ οἱ ἴδιοι δὲν τὸ ἀγνοοῦμεν. Ἐπειδὴ ὁμως αἱ περιστάσεις δὲν ἐπιτρέπουν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀναβολὴ εἶναι ἐπιζημία, καθ' ὅτι ἡ ἐκ μέρους των θλάθῃ ἔχει ριζώσει καλῶς, κατ' ἀνάγκην ἀπεστείλαμεν (εἰς σᾶς) τοὺς ἀδελφούς,⁵⁶⁹ ὥστε, ἀφοῦ προσωπικῶς σᾶς ἀναπτύξουν καὶ ὅσα διέφυγον ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιστολῆς, νά κινήσουν τὴν εὐλάβειάν σας εἰς τὸ νά προσφέρτε εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν ἢ ὁποῖα σᾶς ζητεῖται.

⁵⁶⁸ Περὶ τοῦ Μαρκέλλου, ἐπισκόπου Ἀγκύρας τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ Γαλατίας (+375), βλ. 3 MBA, σ. 52—53, σημ. 158 καὶ 159, 6 MBA, σ. 35, σημ. 99 καὶ Ἐπιστ. 265, § 3, 1 κἄξ.

⁵⁶⁹ Δωρόθεον καὶ Σαγκτήσιμον (βλ. σημ. 544).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 264 (ΣΞΔ'—CCLXIV)⁵⁷⁰

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΔΕΣΣΗΣ ΒΑΡΣΗΝ⁵⁷¹ ΕΥΡΙ-
ΣΚΟΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΕΞΟΡΙΑΝ⁵⁷²

Τὸν ἀληθῶς θεοφιλέστατον καὶ ἄξιον παντός σεβασμοῦ καὶ πάσης τιμῆς ἐπίσκοπον Βάρσην ὁ Βασίλειος χαιρετίζει ἐν Κυρίῳ.

- Ἐπειδὴ ἔρχονται πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου οἱ γνησιώτατοι ἀδελφοὶ ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα τοῦ Δομνίνου,⁵⁷³ εὐχαρίστως δραττόμεθα τῆς εὐκαιρίας νὰ σοὺ ἀποστείλωμεν ἐπιστολήν. Σὲ χαιρετίζομεν λοιπὸν διὰ μέσου αὐτῶν καὶ προσευχόμεθα εἰς τὸν Ἅγιον Θεὸν νὰ (μᾶς) διαφυλάξῃ εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν ἐπὶ τόσον (μόνον διάστημα), ἕως οὗ νὰ καταξιωθῶμεν νὰ σὲ ἴδωμεν καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ χαρίσματά σου. Νὰ εὐχεσαι μόνον, σὲ παρακαλῶ, ὥστε νὰ μὴ μᾶς παραδώσῃ ὁ Κύριος τελείως εἰς «τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ»,⁵⁷⁴ ἀλλὰ νὰ φυλάξῃ τὰς Ἐκκλησίας Του μέχρι τὴν ὥραν τῆς εἰρήνης, τὴν ὅποιαν Αὐτός, ὁ Δίκαιος Κριτὴς,⁵⁷⁵ γνωρίζει πότε θὰ τὴν χάρισῃ καὶ πάλιν. Διότι ἀσφαλῶς θὰ τὴν χάρισῃ καὶ πάλιν καὶ δὲν θὰ μᾶς ἐγκαταλείψῃ παντελῶς.⁵⁷⁶ Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας ὥρισε (ὡς ἀνταπόδοσιν) διὰ τὰς ἁμαρτίας των τὴν ἐβδομηκονταετίαν εἰς τὴν καταδίκην τῆς αἰχμαλωσίας,⁵⁷⁷ παρομοίως ἴσως καὶ ἡμᾶς ὁ Δυνατός (Θεός), ἀφοῦ μᾶς παραδῶσῃ ἐπὶ ὀρισμένον χρόνον (εἰς τιμωρίαν), κάποτε θὰ μᾶς ἀνακαλέσῃ καὶ θὰ μᾶς ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν ἀοχικὴν εἰρήνην, ἐκτὸς βεβαίως ἐὰν κάπως πλησιάζῃ ἡ ἀπο-

570. Ἐγράφη περὶ τὸ 377.

571. Ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐνταῦθα καὶ εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοίαν Ἐπιστ. 267. Ἦτο δὲ ὁ Βάρσης ἐπίσκοπος Ἐδέσσης, μητροπόλεως τῆς ρομ. ἐπαρχίας Ὀσροηνῆς, ἡ ὁποία ἀπετάλει τὸ ΒΔ. τμήμα τῆς Μεσοποταμίας, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Συρίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐχωρίζετο ὑπὸ τοῦ Εὐφράτου π.

572. Κατὰ τὸν Θεοδόρητον (Ἐκκλ. Ἰστ. 4, 16), ὁ ἐπίσκοπος Βάρσης ἐδιώχθη ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον τῆς Συρίας Ἀρὰ θ ο ν, πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς Φοινίκης, ὅπῃ καὶ εἰς Ὁξόρυγον τῆς Κάτω Αἰγύπτου. Ὁ ζωημὸς τῶν Ὀρθοδόξων ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἐσυνεχίζετο ὁρμή.

573. Ἀγνωστον ἄλλοθεν. Πρόκειται πάντως περὶ προσταμένον μὲλλον μοναστικῆς ἀδελφότητος, ἴσως τῆς ἰδίᾳς περιοχῆς, καὶ εὐρισκομένης εἰς ἐπισκοπικὴν μετὰ τοῦ Μ. Β. Ἀδελφοὶ τῆς ἀδελφότητος ταύτης ἦσαν οἱ διακομιστοὶ τῆς Ἐπιστολῆς, ἴσως δὲ καὶ τῆς Ἐπιστ. 267 (βλ. στ. 23).

574. Φιλίπ. 3, 18.

575. Β' Τιμ. 4, 8.

576. Ἰουδ. 7, 30. Βλ. καὶ σημ. 12.

577. Ἰερ. 25, 11—12. Ἡσὶ τοῦ «ἐπταδικῆς» ἀριθμοῦ 70 πρὸς. Ἐπιστ. 260, 3, 5—6 καὶ σημ. 465α καὶ 466.

στασία καὶ ὅσα συμβαίνουν τώρα εἶναι προοίμια τῆς ἐλευσεως τοῦ Ἀντιχρίστου.⁵⁷⁸ Ἐάν μάλιστα συμβαίῃ τοῦτο, προσεύχου ὥστε ὁ Ἀγαθός (Θεός) ἢ νά (μᾶς) παρραμέρῃ τὰς θλίψεις ἢ νά μᾶς διαφυλάξῃ ἀθλάθεις διὰ μέσου τῶν θλίψεων.

20 Ἀσπαζόμεθα διὰ μέσου σοῦ ὅλην τὴν συνοδίαν (τῶν ἀδελφῶν)⁵⁷⁹ ἢ ὅποια ἔχει καταξιωθῇ νά συζῇ μετὰ τὴν εὐλάβειάν σου, τὴν ὅποιαν χαιρετίζουν ὅλοι ὅσοι εὐρίσκονται μαζί μας. Εἶθε μετὰ τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου (Θεοῦ) νά διαφυλαχθῇς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ὑγιῆς, χαίρων
25 ἐν Κυρίῳ καὶ προσευχόμενος ὑπὲρ ἐμοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 265 (ΣΞΕ'—CCLXV)⁵⁸⁰

ΠΡΟΣ ΕΥΛΟΓΙΟΝ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΟΚΡΑΤΙΩΝΑ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΕΞΩΡΙΣΜΕΝΟΥΣ⁵⁸¹

1. Εἰς ὅλα ἀνακαλύπτομεν ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ (φιλάνθρωπος) οἰκονομία τοῦ Ἀγαθοῦ Θεοῦ εἰς τὰς Ἐκκλησίας Του, ὥστε ἀκόμη καὶ ὅσα φαίνονται ὅτι εἶναι λυπηρά καὶ ὅτι συμβαίνουν ὅχι ἐντελῶς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μας, καὶ αὐτὰ νά οἰκονομοῦνται (καὶ νά κατευθύνωνται) πρὸς ὠφέλειαν τῶν πολλῶν ἀπὸ τὴν ἀκατάληπτον σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ἀνεξερευνήτους ἀποφάσεις τῆς δικαιοσύνης Του.⁵⁸² Καὶ ἰδοὺ (παράδειγμα)· ἀφοῦ ἐπῆρεν ὁ Κύριος τὴν ἀγάπην σας ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Αἰγύπτου, σᾶς ὡδήγησε καὶ σᾶς ἐγκατέστησεν εἰς τὸ μέσον τῆς Παλαιστίνης, διὰ νά μιμηθῇτε (οὕτω) τοὺς παλαιούς

578. Β' Θεσ. 2, 3 καὶ Α' Ἰωάν. 2, 18. Ἡ ἀποστασία ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ θὰ σημάνῃ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἀντιχρίστου, ταῦτα δὲ πρὸ τῆς δευτέρης Παρουσίας τοῦ Χριστοῦ.

579. Δὲν ἐννοοῦνται μᾶλλον συναζώριστοι, ἀλλ' ἐπιτόπιοι μονάζοντες, πληρίον τῶν ὁποίων διέμενον ὁ Βάρσης.

580. Ἐγράφη τὸ 377.

581. Καὶ οἱ τρεῖς τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἀπαντῶντες, ἦσαν δὲ ἐξώριστοι εἰς Παλαιστίνην (1, 8). Καὶ τὰ τρία ὀνόματα ταῦτα μνημονεύει, πλην κεχωρισμένως, ὁ Μ. Ἀθανάσιος, δὲν δυνάμεθα ὅμως νά εἰπώμεν ἂν πρόκειται περὶ τῶν αὐτῶν, ἐκτὸς ἰσως τοῦ Ἀδελφοκρατίωνος, ταυτιζομένου μᾶλλον μετὰ τοῦ Ἀρποκρατίωνος καὶ μνημονευομένου ὡς ἐπισκόπου Βουδάστου (Αἰγύπτου, Μ. Ἀθαν. Ἀπολογητικὸς Β', 71, 3, ΒΕΠΕΣ, 31, σ. 107, 5).

Ὡς Αἰγύπτιοι οὗτοι ἐπικοινωνοῦν μετὰ τοῦ Παυλίνου Ἀντιοχείας, ἄρα καὶ μετὰ Μαρκελλιανῶν (βλ. σημ. 567 καὶ 568). Παρὰ ταῦτα εἶχον ὀρθόδοξα φρονήματα οἱ ἱερεῖς καὶ ἐδιώχθησαν δι' αὐτὰ καταφυγόντες εἰς Παλαιστίνην, ὅπου ἀνημερώθησαν περὶ τοῦ Ἀπολινარიῦ καὶ κατέκριναν αὐτόν, ὑποπεθεύοντο δὲ πλέον καὶ τὸν Παυλῖνον. Ταῦτα μαθὼν ὁ Μ. Β. γράφει πρὸς αὐτούς τὴν παρούσαν, τὴν ὁποίαν ἀποστέλλει διὰ τοῦ διακόνου Ἐλπίδιου (βλ. σημ. 584).

582. Ρωμ. 11, 33.

10 Ἰσραηλίτας, τοὺς ὁποίους μὲ τὴν αἰχμαλωσίαν ὠδήγη-
σεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἔσθησε μὲ τὴν πα-
ρουσίαν τῶν ἁγίων τὴν ἐκεῖ εἰδωλολατρίαν.⁵⁸³ Καὶ τῶρα
λοιπόν, καθὼς σκεπτόμεθα (τὴν περίπτωσιν σας), εὐρί-
σκομεν παρομοίως (νὰ συμβαίνει). Ὅτι δηλαδὴ ὁ Κύριος
διὰ τῆς προβολῆς ἐνώπιόν σας τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς εὐ-
σεβείας ἅφ' ἑνὸς ἠνοιξεν εἰς σᾶς μὲ τὴν ἐξορίαν τὸ στά-
διον τῶν μακαρίων ἀγωνισμάτων, ἐνῶ ἅφ' ἑτέρου ἐχάρι-
15 σεν εἰς ὅσους θὰ γνωρίζουν τὴν ἀγαθὴν σας προαίρεσιν
φανερά ὑποδείγματα διὰ τὴν σωτηρίαν των.

Ἀφοῦ λοιπόν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐπληροφορή-
θημεν διὰ τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεώς σας καὶ τὸ ἐνδια-
φέρον σας διὰ τοὺς ἀδελφούς, καθὼς καὶ ὅτι δὲν παρα-
μελεῖτε μὲ ἐπιπολαιότητα καὶ ἀδιαφορίαν τὰ εἰς ὅλους
ὠφέλιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν, ἀλλ' ὅτι προθυ-
μοποιεῖσθε νὰ πράττετε κάθε τι πρὸς οἰκοδομὴν τῶν
20 Ἐκκλησιῶν, ἐκρίναμεν ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ γίνωμεν κοι-
νωνοὶ (καὶ μέτοχοι) τῆς ἀγαθῆς μερίδος σας καὶ νὰ συν-
δέσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τὴν εὐλόθειάν σας διὰ μέ-
σου τῆς ἐπιστολῆς. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀπεστείλαμεν καὶ
τὸν λίαν ἀγαπητὸν υἱὸν μας Ἐλπίδιον,⁵⁸⁴ τὸν συνδιάκο-
νον, ὥστε ἅφ' ἑνὸς νὰ μεταφέρῃ τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἅφ'
25 ἑτέρου ὡς ἱκανὸς ὁ ἴδιος νὰ σᾶς ἀναφέρῃ ὅσα τυχόν
(μᾶς) διέφυγον εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιστολῆς.

2. Πάρα πολὺ μᾶς ἐνίσχυσε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐπι-
κοινωνίας μαζί σας ἡ πληροφορία περὶ τοῦ ζήλου σας
ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, ὅτι δηλαδὴ
οὔτε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν συγγραμμάτων οὔτε ἀπὸ τὴν
ποικιλίαν τῶν σοφισμάτων⁵⁸⁵ παρεσύρθη ἡ σταθερότης
τῆς καρδίας σας. Τοῦναντίον, ἅφ' ἑνὸς ἀνεγνωρίσατε ὅ-
σους καινοτομοῦν ἀντίθετα πρὸς τὰς ἀποστολικὰς διδα-
5 σκαλίας καὶ ἅφ' ἑτέρου δὲν ἠνέχθητε νὰ συγκρατήσετε
(καὶ ἀναχαιτίσετε ἀπλῶς) μὲ σιωπὴν τὴν θλάθην ἡ ὁ-
ποία γίνεται ἀπὸ αὐτοὺς. Διότι ὄντως συνηντήσαμεν με-
ταξὺ ὅλων ὅσοι εἶναι προσηλωμένοι εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ
Κυρίου πολλὴν λύπην διὰ τοὺς παντοειδεῖς νεωτερισμοὺς
τοῦ Ἀπολιναρίου Λαοδικεῖας, ὁ ὁποῖος ἐλύπησε (καί)
10 ἡμᾶς τόσον περισσότερον, ὅσον ἀρχικῶς ἐφαίνετο ὅτι ἀ-
νήκει εἰς ἡμᾶς (τοὺς ὀρθοδόξους). Καὶ πράγματι, τὸ νὰ
πάθῃ κανεὶς κάτι ἀπὸ ἑνα φανερόν ἐχθρόν, ἀκόμη καὶ
ὅταν εἶναι ὑπερβολικῶς ὀδυνηρόν, εἶναι κάπως ὑποφερ-

583. Δ' Βασι., κατ. 17 καὶ Ἦσ. 10, 5 κέξ.

584. Βλ. καὶ Ἐπιστ. 138, 1, 9. Ἦτο ἱκανὸς καὶ ἀφωσιωμένος συνερ-
γὸς τοῦ Μ. Β.

585. Τοῦ Ἀπολιναρίου (βλ. σημ. 562).

- τὸν εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος καταπονεῖται, καθὼς (ἄλλωστε) ἔχει γραφῇ: «Διότι, ἐάν ἤθελε μὲ ὑβρίσει ὁ ἐχθρὸς μου, θὰ τὸ ὑπέφερον».⁵⁸⁶ Τὸ νὰ ὑποστῇς ὁμῶς κάποιαν θλά-
 15 θην ἀπὸ ἑνα ὁμόφρονα καὶ ἰδικόν σου, τοῦτο εἶναι ἐντε-
 λῶς ἀνυπόφορον καὶ δὲν ἐπιδέχεται καμμίαν παρηγο-
 ρίαν.
- Πράγματι, ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἠλπίσαμεν ὅτι θὰ ἔχω-
 μεν συνυπερασπιστὴν τῆς ἀληθείας, αὐτὸν εὐρήκαμεν
 τώρα εἰς πολλὰ σημεῖα νὰ ἐμποδίζῃ ὅσους σώζονται (ἐν
 Χριστῷ), καθ' ὅτι τοὺς ἀναστατώνει τὸν νοῦν καὶ τοὺς
 ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν. Διότι καὶ ποῖον
 20 ἔργον δραστήριον καὶ παράτολμον δὲν διεπράχθη ἀπὸ
 αὐτόν; Ἐξ ἄλλου καὶ ποῖος λόγος νεωτεριστικὸς καὶ πα-
 ρακεκινδυνευμένος δὲν ἐπενοήθη ἀπὸ αὐτόν (πέρα τῆς
 παραδεδομένης διδασκαλίας); Δὲν διηρέθη ὅλη ἡ Ἐκ-
 κλησία ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της,⁵⁸⁷ ἀφοῦ μάλιστα ἐστάλη-
 σαν ἀπὸ αὐτὸν ἄνθρωποι εἰς τὰς Ἐκκλησίας αἱ ὁποῖαι
 διοικοῦνται ἀπὸ ὀρθοδόξους, διὰ νὰ τὰς σχίσουν καὶ νὰ
 ἐπιδιώξουν τὴν ἰδρυσιν ἰδικῆς τῶν παρασυναγωγῆς;⁵⁸⁸
 25 Δὲν περιγελάται τὸ «μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον»,⁵⁸⁹
 ἐφ' ὅσον οἱ ἐπίσκοποι κατήντησαν πλάνητες χωρὶς λαὸν
 καὶ κληρὸν καὶ περιφέρουν ἀπλῶς τὸ ὄνομα (τοῦ ἐπισκό-
 που), χωρὶς καὶ νὰ κατορθώνουν τίποτε διὰ τὴν πρόοδον
 τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας;⁵⁹⁰ Δὲν
 εἶναι οἱ περὶ τοῦ Θεοῦ λόγοι του πλήρεις ἀσεβῶν διδα-
 σκαλιῶν, ἐφ' ὅσον μὲ τὰ συγγράμματά του ἤδη ἀνενεώ-
 τη ἡ παλαιὰ ἀσεβῆς αἵρεσις τοῦ ματαιόφρονος Σαβελ-
 30 λίου;⁵⁹¹ Διότι, ἐάν ὅσα περιφέρουν οἱ Σεβαστινοὶ⁵⁹² δὲν
 ἔχουν πλασθῇ ἀπὸ ἐχθρούς, ἀλλ' εἶναι ἀληθινὰ συγγράμ-
 ματα τοῦ ἰδίου, (τότε ὁ Ἀπολινάριος ἐν σχέσει πρὸς τὸν
 Σαβέλλιον) δὲν ἀφῆκε καμμίαν ὑπερβολὴν ἀσεβείας (ἀ-
 διάπρακτον), ἀφοῦ λέγει τὸ ἴδιον πρόσωπον Πατέρα⁵⁹³ καὶ
 35 Υἱὸν καὶ τάνάπαλιν Υἱὸν καὶ Πατέρα καὶ ἄλλα (τοιαῦ-
 τα) σκοτεινὰ καὶ ἀσεβῆ λόγια, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς οὔτε κἂν
 εἰς τὰ ὧτα μας δὲν ἠνέχθημεν νὰ δεχθῶμεν, διότι ἐπιθυ-
 μοῦμεν (καὶ προσευχόμεθα) νὰ μὴ ἔχωμεν καμμίαν συμ-
 μετοχὴν πρὸς ὅσους ἐξεστόμισαν ἐκεῖνα τὰ λόγια.

586. Ψαλμ. 54, 13. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 266, 1, 12—20.

587. Πρβλ. Ματθ. 12, 25—26.

588. Γνωστὴ εἶναι ἡ «μαρίς» τοῦ Βιταλίου εἰς Ἀντιόχειαν, ἕλλη εἰς Βηρυτόν κ.ά.

589. Α' Τιμ. 3, 16.

590. Ἐφ. 5, 14—15 καὶ Φιλίπ. 1, 12.

591. Βλ. σημ. 119.

592. Οἱ περὶ τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείαν (βλ. σημ. 142 καὶ 140).

593. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 129, 1, 7—17.

- (Ἔπειτα) δὲν εἶναι συγκεχυμένον εἰς αὐτὸν τὸ δόγμα τῆς Ἐνανθρωπήσεως;⁵⁹⁴ Δὲν θεωρεῖται ἀμφίβολος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἢ σωτήριος Οἰκονομία τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐξ αἰτίας τῶν θολερῶν καὶ σκοτεινῶν του προβλημάτων περὶ τῆς Σαρκώσεως (τοῦ Λόγου); Ὅλα ὁμῶς αὐτὰ νὰ τὰ συγκεντρώσῃ κανεὶς καὶ νὰ τὰ ὑποβάλῃ εἰς ἔλεγχον χρειάζεται μακρὸν χρόνον καὶ λόγον. Ἐξ ἄλλου τὸ θέμα τῶν ἐπαγγελιῶν ποῖος τὸ ἐσκοτίσῃ καὶ τὸ ἐξηφάνισῃ τόσον, ὅσον ἡ ἰδική του μυθολογία; Διότι αὐτὸς τοῦλάχιστον τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, ἡ ὁποία ἐπιφύλασσεται εἰς ὅσους ἐζησαν συμφώνως πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ἐτόλμησε νὰ ἐξηγήσῃ τόσον εὐτελῶς καὶ χαμηλῶς,⁵⁹⁵ ὥστε νὰ μετατραπῇ (τὸ θέμα αὐτό) εἰς (ἀνοήτους) λόγους γραιῶν καὶ μύθους ἰουδαϊκοῦ.⁵⁹⁶ (Οὕτω) κηρύττει ἐξ ἀρχῆς ἀνανέωσιν τοῦ ναοῦ καὶ πιστὴν τήρησιν τῆς νομικῆς λατρείας καὶ πάλιν ἀρχιερέα συμβολικόν, ἔπειτα ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Ἀρχιερέα, καὶ θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν, ἔπειτα ἀπὸ «τὸν Ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐσήκωσε τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου»,⁵⁹⁷ καὶ εἰδικὰ θαπτίσματα, ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἐν Βάπτισμα,⁵⁹⁸ καὶ ὑγρὰν στάκτην (ὀλοκαυτωθείσης εἰς θυσίαν) δαμάλεως⁵⁹⁹ νὰ ραντίζῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία χάρις εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστὸν δὲν ἔχει «ρύπον ἢ ρυτίδα ἢ κάτι παρόμοιον».⁶⁰⁰ Ἐπίσης καθαρισμοὶ διὰ τὴν λέπραν,⁶⁰¹ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀπάθειαν τῆς ἀναστάσεως, καὶ προσφορὰ θυσίας δι' ὑποψίαν (ἀπιστίας γυναικός),⁶⁰² ὅταν πλέον οὔτε (οἱ ἄνδρες) νυμφεύονται οὔτε (αἱ γυναῖκες) ὑπανδρεύονται,⁶⁰³ «ἄρτοι προθέσεως»,⁶⁰⁴ ἔπειτα ἀπὸ τὸν οὐράνιον Ἄρτον,⁶⁰⁵ λύχνοι νὰ καίουν,⁶⁰⁶ ἔπειτα ἀπὸ τὸ Φῶς τὸ ἀληθινόν,⁶⁰⁷ καὶ γενικῶς, ἐφ' ὅσον ἤδη «ὁ νόμος τῶν ἐντολῶν ἐν εἵδει διαταγῶν (καὶ ἀφορισμῶν) ἔχει καταργηθῇ»,⁶⁰⁸ εἶναι

594. Βλ. Ἐπιστ. 261, 262, 265, § 4 καὶ σημ. 562.

595. Εἰς τὸ καὶ. «ταπεινῶς καὶ ἐρρημένως».

596. Α' Τιμ. 4, 7.

597. Ἰωάν. 1, 29.

598. Ἐφ. 4, 5.

599. Ἐβρ. 9, 13.

600. Ἐφ. 5, 27.

601. Μάρκ. 1, 41· Λευιτ. 14, 33 καὶ ἐξ. καὶ ἐξ. 49—53.

602. Ὠνομάζεται «θυσία ζηλοτυπίας» (Ἀριθμ. 5, 15. Πρβλ. λ. «ἐ-
γ γ ν ε ἰ α ς π ε ρ α» ἐν ΘΗΕ, τόμ. 1, στ. 286).

603. Ματθ. 22, 30.

604. Ματθ. 12, 4.

605. «Τὸν Ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ» (Ἰωάν. 6, 32).

606. Λουκ. 12, 35.

607. Ἰωάν. 1, 9.

608. Ἐφ. 2, 15.

60 φανερόν ὅτι ὡσαύτως ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ἐν εἵδει νομικῶν διαταγῶν θά ἀκυρωθῇ.

Ἔνεκα τούτων ἅψ' ἐνὸς ἐκάλυψεν αἰσχὺν καὶ ἐντροπὴ τὰ πρόσωπά μας⁶⁰⁹ καὶ ἅψ' ἐτέρου θαρεῖα λύπη ἐγένεμισε πλήρως τὰς καρδίας μας.⁶¹⁰ Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλοῦμεν, καθὼς εἴσθε ἐπιστήμονες ἰατροὶ καὶ ἔχετε μάθει μὲ τὴν πραότητα νὰ σωφρονίζετε ὅσους ἔχουν ἀντίθετα φρονήματα,⁶¹¹ νὰ προσπαθήσετε νὰ ἐπαναφέρετε αὐτὸν (τὸν Ἀπολιναρίου) εἰς τὴν εὐταξίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ τὸν πείσετε νὰ περιφρονήσῃ (καὶ ἐκταλαίψῃ) τὴν πολυλογίαν τῶν συγγραμμάτων [διότι ὡσαύτως ἐπεβουβούλωσε τὸν λόγον τῆς Παροιμίας, ὅτι δηλαδὴ «οὐκ εἵναι δυνατόν ἀπὸ τὴν πολυλογίαν νὰ ἀποφύγῃ κανεὶς τὴν ἁμαρτίαν»].⁶¹² Ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ ἀναπτύξετε μὲ ἀκρίθειαν τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδοξίας, ὥστε καὶ ἐκεῖνου ἡ διόρθωσις νὰ γίνῃ φανερά καὶ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς νὰ γίνῃ γνωστὴ ἡ μεταμέλειά του.

3. Ἐξ ἄλλου εἶναι κατάλληλος εὐκαιρία νὰ ὑπενθυμίσω εἰς τὴν εὐλαβειάν σας καὶ περὶ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μαρκέλλου,⁶¹³ ὥστε νὰ μὴ ἀποφασίσετε δι' αὐτοὺς τίποτε ἀπερισκέπτως μήτε εὐκόλως. Τοῦναντίον, ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τῶν ἀσεβῶν διδασκαλιῶν (του) ἐξῆλθεν οὗτος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, οἱ ὁπαδοὶ του εἶναι ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἀναθεματίσουν τὴν αἵρεσιν αὐτὴν καὶ τότε νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς κοινωνίαν. (Καὶ τοῦτο) διὰ νὰ γίνουν δεκτοὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς ὅσοι ἐνώνονται μαζί μας μὲ τὴν ἰδικὴν σας μεσολάθῃσιν, ἐπειδὴ τῶρα τοῦλάχιστον κατέλαβεν ὅχι μετρία λύπη τοὺς περισσοτέρους, ὅταν ἤκουσαν ὅτι, ὅταν ἦλθον (οἱ Μαρκελλιανοὶ οὗτοι) εἰς τὴν τιμιότητά σας, ἀμέσως τοὺς ἐδέχθητε καὶ τοὺς προσεφέρατε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Καὶ ὅμως τοῦλάχιστον σεῖς ἔπρεπε νὰ γνωρίζετε ὅτι μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δὲν εἴσθε μόνον εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ θεοβαίως ἔχετε πολλοὺς μὲ τὸ μέρος σας, οἱ ὅποιοι ὑπερασπίζονται τὴν Ὀρθοδοξίαν τῶν Πατέρων οἱ ὅποιοι εἰς τὴν Νίκαιαν οἰετύπωσαν τὸ εὐσεβὲς δόγμα τῆς πίστεως. Ἐπίσης καὶ οἱ Δυτικοὶ ὅλοι συμβαίνει νὰ εἶναι σύμφωνοι μὲ σᾶς καὶ μὲ ἡμᾶς,

609. Ψαλμ. 43, 16.

610. Ἰωάν. 16, 6.

611. Β' Τιμ. 2, 25.

612. Παρμ. 10, 19.

613. Περὶ τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκόρας, σαβαλλιανικῶν φρονημάτων, βλ. σημ. 586. Ἐνταῦθα ὁμοίως ὁ Μ. Β. ἐννοεῖ συγκεκριμένην ἀνέργειαν τῶν ἐν λόγῳ ἐπισκόπων ἀποδοχῆς—ἀναγνωρίσεως καὶ ἐκκλησιαστικῆς «κοινωνίας» μετὰ Μαρκελλιανῶν. Ὡς γνωστόν, Μαρκελλιανὸς ἐθεωρεῖτο, τοῦλάχιστον ὑπὸ τοῦ Μ. Β., καὶ ὁ Παυλῖνος Ἀντισχεῖας, μετὰ τοῦ ὁποῦ «ἐκονώνουν» ἐπίσης οἱ ἐν λόγῳ ἐπίσκοποι. (βλ. σημ. 449, 567, 568 καὶ 581).

ἀπὸ τοὺς ὁποίους μάλιστα ἔχομεν λάθει τὸ κείμενον (τοῦ Συμβόλου) τῆς Πίστεως, τὸ ὁποῖον κατέχομεν πλησίον μας καὶ ἀκολουθοῦμεν τὴν ὑγιᾶ των διδασκαλίαν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐνημερώνωνται καλῶς ὅλοι ὅσοι εἶναι ἡνωμένοι μαζί σας, ὥστε καὶ ὅ,τι γίνεται περισσότερον νὰ εἶναι σταθερὸν μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τῶν περισσότερων, ἀλ-

20 λὰ καὶ ἡ εἰρήνη νὰ μὴ διασπασθῇ μετὰ τὴν ἀποδοχὴν μερικῶν (εἰς κοινωνίαν), ἐνῶ ἄλλοι (ἐνεκα τούτου) ἀποχωρίζονται. Διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ σκεφθῆτε σοβαρῶς καὶ ἡρέμως διὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν ὅλας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Οἰκουμένης. Διότι δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἀξιέπαινος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀποφασίζει κάτι ταχέως, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὸ κάθε τι εἰς ὅλα κανονίζει σταθερῶς καὶ

25 ἀμετακινήτως, ὥστε καὶ εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον, ὅταν θὰ κρίνεται ἡ ἀπόφασίς (του), νὰ ἀποδεικνύεται δοκιμωτέρα (καὶ περισσότερον ἀποδεκτὴ). Αὐτὸς εἶναι εὐπρόσδεκτος (καὶ εὐάρεστος) εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους,⁶¹⁴ καθ' ὅτι «οἰκονομεῖ τοὺς λόγους του μετὰ κρίσιν»⁶¹⁵ (καὶ σύνεσιν).

Αὐτὰ (λοιπὸν), ὅσα μᾶς ἐπέτρεπεν ἡ διὰ μέσου τῆς ἐπιστολῆς ἐπικοινωνία, εἶχομεν νὰ εἴπωμεν εἰς τὴν εὐλάβει-

30 ᾶν σας. Εἶθε δὲ ὁ Κύριος νὰ δώσῃ καὶ νὰ εὐρεθῶμεν μαζί κάποτε ἐπὶ τὸ αὐτό, ὥστε, ἀφοῦ διευθετήσωμεν ὅλα πρὸς καταρτισμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ⁶¹⁶ μαζί σας, μαζί σας ἐπίσης νὰ λάβωμεν τὸν μισθὸν ὁ ὁποῖος ἔχει ἐτοιμασθῇ ἀπὸ τὸν Δίκαιον Κριτὴν διὰ «τοὺς πιστοὺς καὶ φρονίμους οἰκονόμους».⁶¹⁷ Ἦδη ὁμως τώρα κάμετέ μας

35 τὴν τιμὴν νὰ μᾶς ἀποστείλετε τοὺς ὅρους ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ὁποίων ἐδέχθητε τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Μαρκέλλου, ἐν γνῶσει τοῦ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ὥς πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς σας θὰ εἰσθε ἀπολύτως ἐξησφαλισμένοι, δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστεύεσθε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας μόνους, τόσον σοβαρὸν ζήτημα, ἀλλὰ πρέπει τόσον οἱ Δυτικοί, ὅσον καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς ἐπικοινωνίαν νὰ συμφω-

40 νήσουν ὥς πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν των.

614. Α' Τιμ. 2, 3 καὶ 5, 4.

615. Ψαλμ. 111, 5.

616. Πρβλ. Ἐφ. 4, 12.

617. Λουκ. 12, 42—44 καὶ Β' Τιμ. 4, 8.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 266 (ΣΞΣ'—CCLXVI)⁶¹⁸ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΕΤΡΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ⁶¹⁹

1. Καλῶς καὶ ὥς ἀρμόζει εἰς πνευματικὸν ἀδελφόν, ὁ ὁποῖος ἔχει διδαχθῇ τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην ἀπὸ τὸν Κύριον, μὲ κατηγορήσας, διότι δὲν σοῦ γνωστοποιούμεν ὅλα, εἴτε τὰ ἀσημαντά εἴτε τὰ σοβαρώτερα ἀπὸ τὰ ἐδῶ γεγονότα. Διότι πράγματι ἐπιβάλλεται καὶ εἰς σέ νὰ φροντίξης διὰ τὰ ζητήματά μας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ
- 5 τὰ ἀναφέρωμεν εἰς τὴν ἀγάπην σου. Μάθε ὅμως, τιμω-
 τaté μας καὶ λίαν ἀγαπητέ ἀδελφέ, ὅτι αἱ συνεχεῖς
 θλίψεις καὶ ὁ μέγας οὗτος σάλος, ὁ ὁποῖος τώρα σαλεύει
 τὰς Ἐκκλησίας, συντελοῦν ὥστε νὰ μὴ παραξενευόμε-
 θα ἀπὸ τίποτε ἐξ ὧων γίνονται. Ὅπως δηλαδὴ ὅσοι ἐρ-
 γάζονται εἰς τὰ σιδηρουργεῖα, λόγῳ τοῦ ὅτι συνεχῶς θο-
 ρυθοῦνται τὰ ὄτα των, συνηθίζουν τοὺς κρότους, τοιοῦτο-
- 10 ττρόπως καὶ ἡμεῖς, λόγῳ τῆς συχνότητος τῶν παραδόξων
 εἰδήσεων, ἐσυνηθίσαμεν πλέον νὰ ἔχωμεν ἀτάραχον καὶ
 ἀφοβον τὴν καρδίαν ἀπὸ τὰ παράλογα (συμβαίνοντα).
 Ὅσα λοιπὸν ἀφ' ἐνὸς δολιεύονται οἱ Ἀρειανοὶ ἀνέ-
 καθεν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, μολονότι εἶναι πολλὰ καὶ
- 15 μεγάλα καὶ διατυμπανισμένα εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην,
 παρὰ ταῦτα μᾶς εἶναι ὑποφερτά, λόγῳ τοῦ ὅτι γίνονται
 ἀπὸ φανεροῦς ἐχθροῦς καὶ πολεμίους τοῦ λόγου τῆς ἀλη-
 θείας. Μάλιστα τοὺς θαυμάζομεν, ὅταν δὲν κάμουν ὅ,τι
 συνηθίζουν καὶ ὄχι ὅταν τολμήσουν κάτι σοβαρὸν καὶ θρα-
 σὺ ἐναντίον τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως μᾶς
 λυποῦν καὶ μᾶς ταρασσούν ὅσα γίνονται ἀπὸ τοὺς ὁμοψύ-
 χους καὶ ὁμοδόξους.⁶²⁰ Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὰ ἀκόμη,
- 20 λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι πολλὰ καὶ συνεχῶς φθάνουν εἰς τὰ ὄ-
 τα μας, οὐδόλως καὶ αὐτὰ μᾶς φαίνονται παράδοξα. Διὰ
 τοῦτο οὔτε (ἡμεῖς οἱ ἴδιοι) συνεκινήθημεν δι' ὅσας ἀτα-

618. Ἐγράφη τέλη τοῦ 377 ἢ ἀρχῆς τοῦ 378.

619. Πρόκειται περὶ τοῦ Π ε τ ρ ο υ Β' (373—380), ἐκλεγέντος μάλιστα ὡς διαδόχου τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἐπὶ ζῶντος καὶ τῇ ὑποδείξει αὐτοῦ. Ἦτο φίλος καὶ συνεργὸς τοῦ Μ. Β., ὅστις ἀναφέρει τοῦτον εἰς τὴν πρὸς τὸν Μ. Ἀθανάσιον Ἐπιστ. 69, εἰς τὸν ἴδιον δὲ ἀπευθύνεται καὶ ἡ Ἐπιστ. 133. Τοῦτον διαδέχθη ὁ ἀδελφός του Τιμόθεος Α' (380—385). Ἀλλ' ἐνφ' εἰς τὴν Ἐπιστ. 133 ὁ Μ. Β. προτρέπει τὸν Πάτρον νὰ διαδεχθῇ τὸν μέγαν προκατόχον του εἰς τὸν μέγαν ἡγαιτικὸν τοῦ ρόλου, εἶναι προφανὲς καὶ ἐκ τῆς παρόσης Ἐπιστολῆς ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐκείνος ἐδιώκετο, τὸν πρῶτον λόγον, ὅχι θε-
 σπικότατα εἰς ἀξιώσεις πρωτοκαθεδρίας καὶ ὑπεροχῆς, ἀλλ' εἰς κόπον καὶ πό-
 νον καὶ μέριμναν ὑπὲρ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς
 Οἰκουμένης, εἶχεν ὁ Μ. Β.

620. Πρὸς Π. 264, 2, 11—16 (καὶ σημ. 586).

ξίας ἔγιναν τελευταίως⁶²¹ οὔτε τὰ ὦτα σου ἠνωχλήσαμεν, ἐπειδὴ ἀφ' ἐνὸς ἡμεθα θέβαιοι ὅτι μόνη τῆς ἡφύμῃ θὰ μεταφέρῃ τὰ γεγονότα, ἀφ' ἐτέρου διότι ἀνεμένοι
 25 μέν ἄλλους νὰ γίνουν ἀγγελιαφόροι τῶν λυπηρῶν (αὐτῶν γεγονότων), καὶ τέλος διότι δὲν ἐκρίναμεν ὅτι εἶναι λογικόν νὰ δυσαρεστούμεθα ἐξ αἰτίας παρομοίων ζητημάτων, ὥσάν ἀκριβῶς νὰ ἐλυπούμεθα διατὶ παρεθλέφθημεν.⁶²²

Ἐν τούτοις εἰς αὐτοὺς οἱ ὅποιοι διέπραξαν αὐτὰ ἐγράψαμεν τὰ πρέποντα⁶²³ καὶ τοὺς παρακαλοῦμεν, ἐπειδὴ
 30 συνέβη νὰ διχονοήσουν κάπως οἱ ἐκεῖ ἀδελφοί, νὰ μὴ ἀποχωρισθοῦν θεβαίως ἀπὸ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ νὰ περιμένουν νὰ γίνῃ ἡ (ἀνάλογος) ἀποκατάστασις ἀπὸ ὅσους δύνανται ἐκκλησιαστικῶς νὰ θεραπεύουν τὰ σφάλματα. Ὅταν μάλιστα τὸ ἴδιον ἔκαμες καὶ σύ, καλῶς καὶ κανονικῶς ἐνεργῶν, σὲ ἐπὶνέσαμεν καὶ ἠὺχαριστήσαμεν τὸν Κύριον, διότι συμβαίνει νὰ διατηρῆται εἰς σὲ κάποιον
 35 λείψανον τῆς παλαιᾶς εὐταξίας καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχασε τὴν δύναμιν τῆς μετὰ τὸν ἰδικόν μας διωγμόν. Διότι ἀσφαλῶς δὲν ἐδιώχθησαν μαζί μας καὶ οἱ Κανόνες.⁶²⁴

Ἐνῶ λοιπὸν πολλὰκις ἠνωχλήθην ἀπὸ τοὺς Γαλάτας,⁶²⁵ δὲν ἠδυνήθην ποτὲ νὰ τοὺς ἀπαντήσω, καθ' ὅτι ἀνέμενον τὰς ἰδικὰς σου ἀποφάσεις. Καὶ τώρα ὁμοῦ, ἔάν
 40 ὁ Κύριος ἐπιτρέψῃ καὶ θελήσουν νὰ μᾶς ἀναμείνουν, ἐλπίζομεν νὰ (ἐπανα)φέρωμεν τὸν λαὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ κατηγορούμεθα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ὅτι ἔχομεν προσχωρήσει εἰς τοὺς Μαρκελλιανούς, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐκείνοι νὰ γίνουν μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ἡ κακόφημος μομφή, ἡ ὁποία
 45 ἐξάφανισθῇ μετὰ τὴν ἰδικήν μας ἀποδοχὴν των καὶ νὰ μὴ

621. Ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τῶν Μαρκελλιανῶν (βλ. καὶ Ἐπιστ. 265, § 3, 1 κ.ε.ε.).

622. Εἰς τὸ καίρι. ἔχομεν α' πρόσωπον («ἡμεῖς»), ἐνῶ ὁ ΠΧ μεταφράζει εἰς 3': «...ὅτι ὁ ἀγανακτοῦσθε... ὅτι θὰ ἐστενοχωρεῖσθε διὰ τὸ ὅτι οἱ αὐτοὶ π α ρ ε β λ ε ψ α μ ε ν» («παρώφθημεν»). Τὸ «παρώφθημεν» ὁμοῦς εἶναι προφανῶς, ὡς παθητικόν, ὅχι μεταβατικόν. Τὴν σκέψιν τοῦ θηλαδῆ ὁ Μ. Β. διατυπώνει γενικῶς καὶ μόνον ὡς ὑπαινικτὸν ἐφαρμύζει εἰς τὸν Πάτρον.

623. Πρόκειται περὶ τῆς Ἐπιστ. 265 πρὸς τοὺς ἐξορίστους Αἰγυπτίους ἐπισκόπους Ἐλλόγιον, Ἀλέξανδρον καὶ Ἀελοφρατίωνα.

624. Ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὰ καὶ πάντοτε ἐπίκαιρα ταῦτα. Διότι ἡ Ἐκκλησία ὡς στρατευομένη πάντοτε θὰ ἀγωνίζεται καὶ ἰσως θιώκεται. Ἐπειδὴ ὁμοῦ αἱ πολλαὶ συγκυριαὶ καὶ «οἰκονομίαι» γίνονται κυρίως εἰς παρομοίας περιστάσεις ἀγώνων ἢ διωγμῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ κ α ν ο ν ι κ ἡ αὐτῆς τ ᾱ ξ ι ς πρέπει νὰ διαφυλάσσεται καὶ εἰς περιπτώσεις ἐκτροπῶν νὰ ἐπαναφέρεται ἐν ἰσχύϊ.

625. Γαλάται ἦσαν οἱ περισσότεροι Μαρκελλιανοί, ἐφ' ὅσων ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μάρκελλος ἦτο ἐπίσκοπος Ἀγχύρας.

45 καταισχυνθῶμεν (καὶ κατηγορηθῶμεν) ἡμεῖς ὅτι προσ-
εχωρήσαμεν εἰς αὐτούς.

2. Ἐξ ἄλλου μᾶς ἐλύπησεν ὁ ἀδελφὸς Δωρόθεος,⁶²⁶
διότι, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψες, δὲν συνωμίλησε καθ' ὅλα μὲ
φιλοφροσύνην⁶²⁷ καὶ πραότητα πρὸς τὴν κοσμιότητά σου.
Καὶ τοῦτο ἐπίσης τὸ καταλογίζω εἰς τὴν δυσκολίαν τῶν
περιστάσεων. Διότι φαινόμεθα ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν ἀμαρ-
τιῶν μας εἰς τίποτε δὲν πηγαίνομεν καλῶς, ἐφ' ὅσον θε-
θαίως (καί) οἱ πλέον σπουδαῖοι ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς δὲν
5 κατορθώνουν νὰ εἶναι εὐπροσήγοροι καὶ κατάλληλοι διὰ
τὰς ἀποστολάς, μὲ ἀποτελεσμα νὰ μὴ κάμνουν τὰ πάντα
συμφώνως μὲ τὴν γνώμην μας. Οὗτος (ὁ Δωρόθεος), ἀ-
φοῦ ἐπανήλθεν (ἀπὸ τὴν Ρώμην), μᾶς διηγήθη περὶ τῶν
συνομιλιῶν τοῦ σεβασμιωτάτου ἐπισκόπου Δαμάσου μὲ
τὴν τιμιότητά σου καὶ μᾶς ἐλύπει ἀναφέρων ὅτι συγκα-
τηριθμοῦντο (κατὰ τὰς συνομιλίας) μὲ τοὺς Ἀρειομανί-
10 τας καὶ οἱ θεοφιλέστατοι ἀδελφοί μας καὶ συλλειτουργοί
Μελέτιος⁶²⁸ καὶ Εὐσέβιος.⁶²⁹ (Ἀλλὰ) καὶ ἂν ἀκόμη
τίποτε ἄλλο δὲν ἐδείκνυε τὴν ὀρθοδοξίαν των, τοῦλάχισ-
τον ὁ (ἐναντίον των) πόλεμος ἐκ μέρους τῶν Ἀρειανῶν
ἀποτελεῖ ὅχι μικρὰν ἀπόδειξιν τοῦ ὀρθοῦ φρονήματός
(των) εἰς ὅσους σκέπτονται φρονίμως. Ἀλλωστε τὴν εὐ-
λάθειάν σου πρέπει νὰ συνδέῃ εἰς ἐνότητα ἀγάπης καὶ ἡ
15 (συμ)μετοχὴ εἰς τὰ παθήματα χάριν τοῦ Χριστοῦ. Πάν-
τως περὶ τοῦ ἐξῆς πρέπει νὰ εἴσαι πεπεισμένος, ὅντως τι-
μιώτατε, ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει κάποιος λόγος τῆς ὀρ-
θοδοξίας ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἐκηρύχθῃ μὲ κάθε παρρησίαν ἀ-
πὸ τοὺς ἄνδρας αὐτούς, μὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν καὶ ἀκρο-
ατὰς ἡμᾶς. Διότι ἡμεῖς τοῦλάχιστον οὔτε κἂν μίαν ὥραν
δὲν θὰ ἐσυνεχίζομεν νὰ δεχώμεθα τὴν ἐπικοινωνίαν μαζὶ
20 των, ἐὰν συνέβαινε νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι οὗτοι χωλαί-
νουν ὡς πρὸς τὴν πίστιν.⁶³⁰

Ὅμως, ἐὰν νομίζης, ἅς ἀφήσωμεν τὰ περασμένα
καὶ ἅς δώσωμεν εἰς τὰ μέλλοντα κάποιαν εἰρηνικὴν ἀρ-

626. Βλ. σημ. 544.

627. «Προσηγῶς»: φιλαφρόνως, εὐμεινῶς. Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης στάσεως τοῦ Δωρόθεου ὀφείλετο εἰς τὸ ὅτι ὁ Πάτρος συναμαρτίετο τὴν στάσιν τῶν Δου-
τικῶν εἰς τὸ ζήτημα τῆς μὴ ἀναγνωρίσεως τῶν Ἁγίων Μαλατίου Ἀντιοχείας
καὶ Εὐσεβίου Σαμσοάτων ὡς ὀρθῶς φιλαρεϊκῶν! Καὶ ἐλέπομεν μὲν ὁ Μ. Β. νὰ
ὁμιλῇ ἐνταῦθα «προσηγῶς» καὶ «πράως», ἀλλ' ἀντίθετα καὶ αὐτὸς φρονῶν εἰς
τοῦτο. Ὁ χαρακτηρισμὸς «Ἀρειομανίται» ἴσως εἶναι τοῦ ἰδίου τοῦ Πάτρου.

628. Βλ. 3 MBA, σ. 18, σημ. 10.

629. Βλ. 2 MBA, σ. 47, σημ. 11.

630. Ἦς γνωστὸν, καὶ οἱ δύο οὗτοι ἅγιοι ἄνδρες ὑπεστήριζον τὸ «ἁμωσύ-
σιον», χάριν τοῦ ὁποῖου καὶ εἶχον διωχθῇ. Ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ τὸ «ἁμωσύσιον»
ἐξαλείψαν σ α β ε λ ι α ν ι κ ω ε καὶ διὰ τοῦτο ὠνόμαζον σαβελ-
λιανιστὰς τοὺς Ὀρθόδοξους!

χὴν. Διότι ὅλοι χρειαζόμεθα ὁ εἰς τὸν ἄλλον, συμφώνως μὲ τὸν νόμον τῆς κοινωνίας τῶν μελῶν (τοῦ σώματος),⁶³¹ καὶ μάλιστα τῶρα, ὅτε αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἔχουν ἐστραμμένα τὰ βλέμματα εἰς σᾶς. Καὶ ἀσφαλῶς αὐταὶ 25 τὴν ἰδικὴν σας ὁμοφροσύνην (μαζί των) θὰ λάθουν ὡς μεσον πρὸς στηριγμὸν καὶ στερεώσιν των, ἐνῶ ἀντιθέτως, ἐὰν σᾶς ἀντιληφθοῦν ὅτι κάπως ὑποπτεύεσθε ὁ εἰς τὸν ἄλλον, θὰ παραλύσουν καὶ θὰ ἀφήσουν τὰς χεῖρας των νὰ πέσουν κάτω, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὰς ἐχθροὺς τῆς πίστεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 267 (ΣΞΖ'—CCLXVII)⁶³²

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΔΕΣΣΗΣ ΒΑΡΣΗΝ⁶³³

ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΕΞΟΡΙΑΝ

* Ἀπὸ τὴν πολλὴν διάθεσιν (ἀγάπης), τὴν ὁποῖαν ἔχω ἀπέναντι τῆς θεοσεθείας σου, ἐπεθύμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ ἔλθω πλησίον σου καὶ μόνος μου νὰ ἐναγκαλισθῶ τὴν ἀληθινὴν σου ἀγάπην καὶ νὰ δοξάσω τὸν Κύριον, ὁ Ὅποιος ἐμεγαλύνθη εἰς τὸν πρόσωπόν σου,⁶³⁴ ἀλλὰ καὶ κατέστησε τὸ τίμιον γῆρας σου περίλαμπρον μεταξύ ὄλων, ὅσοι 5 Τὸν εὐλαβοῦνται εἰς τὴν Οἰκουμένην. Ἐπειδὴ ὁμως ἀφ' ἑνὸς μὲ καταβάλλει θαρεῖα σωματικὴ ἀσθένεια καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ πιέζει ἀνέκφραστος μέριμνα διὰ τὰς Ἐκκλησίας,⁶³⁵ ὥστε νὰ μὴ ἐξουσιάζω τὸν ἑαυτὸν μου διὰ νὰ ταξιδεύω ὅπου θέλω καὶ νὰ συναντήσω ὅσους ἐπιθυμῶ,⁶³⁶ ἱκανοποιῶ τὸν πόθον, τὸν ὁποῖον ἔχω διὰ τὴν ἀπόλαυσιν 10 τῶν καλωσυνῶν σου, διὰ μέσου τῆς ἐπιστολῆς. (Δι' αὐτῆς) ἐπίσης παρακαλῶ τὴν ἀνυπέρθλητον εὐλάβειάν σου νὰ προσεύχεται χάριν ἐμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ ὁ Κύριος νὰ διέλθωμεν ἀπροσκόπτως τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας ἢ ὥρας τῆς προσκαίρου ἐδῶ διαμο-

631. Μεγαλειώδη ἀνάλυσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς ἰδέας ταύτης κάμνει ὁ Μ. Β. εἰς τὴν Ἐπιστ. 97 (πρὸς τὴν δουλὴν τῶν Τυάων, βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 112—113). Πρὸλ. Β' Κορ. 12, 12 καὶ.

632. Ἐγράφη τέλη τοῦ 377 ἢ ἀρχὰς τοῦ 378.

633. Πρὸς τὸν αὐτὸν καὶ ἡ Ἐπιστ. 264 (βλ. σημ. 571, 572 καὶ 573).

634. Φιλίπ. 1, 20. Πρὸλ. καὶ Ματθ. 5, 16.

635. Β' Κορ. 11, 28.

636. Μᾶλλον λόγῳ τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μαρίνης καὶ ἔχει τὸν περιορισμὸν τῶν κρατούντων. Πρὸλ. καὶ σημ. 241 καὶ 398.

- νῆς μας». ⁶³⁷ Εἴθε ἀκόμη νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ (ὁ Κύριος) νὰ ἴδωμεν τὴν εἰρήνην τῶν Ἑκκλησιῶν Του καὶ νὰ ἀκούσω-
 15 μεν τόσον διὰ τοὺς ἄλλους συλλειτουργοὺς σου καὶ συν-
 αθλητάς ὅσα προσευχόμεθα (καὶ ἐπιθυμοῦμεν), ὅσον καὶ
 δι' ἐσέ τὸν ἴδιον ὅσα νύκτα καὶ ἡμέραν οἱ λαοὶ τῆς δικαιο-
 οδοσίας σου ζητοῦν ἀπὸ τὸν Κύριον τῆς Δικαιοσύνης. ⁶³⁸
 Ἐξ ἄλλου μάθε ὅτι δὲν ἐγράψαμεν θεθαίως πολλά-
 κισ οὔτε ὁσάκις ἔπρεπε, πάντως ὅμως ἐγράψαμεν πρὸς
 20 τὴν θεοσέβειάν σου. Ἐπομένως ἴσως νὰ μὴ ἡδυνήθησαν
 νὰ διασώσουν τὰς προσαγορεύσεις μας οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὁ-
 ποῖοι ἦσαν ἐμπεπιστευμένοι τὸ ἔργον τῆς μεταφορᾶς τῶν
 ἐπιστολῶν. ⁶³⁹ Τώρα ὅμως, ἐφ' ὅσον ἐπετύχομεν ἰδικούς
 μας ἀνθρώπους νὰ ταξιδεύουν πρὸς τὴν τιμιότητά σου, ⁶⁴⁰
 ἀφ' ἑνὸς τοὺς παρεδώσαμεν εὐχαρίστως τὴν ἐπιστολήν
 25 καὶ ἀφ' ἑτέρου στέλλομεν μερικά (δῶρα), τὰ ὁποῖα κάμε
 μας τὴν χάριν νὰ τὰ δεχθῆς ἐκ μέρους τῆς ταπεινότητός
 μας χωρὶς ὑπερφάνειαν καὶ νὰ μᾶς εὐλογήσης, μιμού-
 μενος τὸν πατριάρχην Ἰσαάκ. ⁶⁴¹ Ἐξ ἄλλου, εἴτε διότι εἴ-
 μεθα ἀπησχολημένοι εἶτε διότι ἔχομεν θυσιζόμενον τὸν
 νοῦν εἰς τὸ πλῆθος τῶν φροντίδων, ἐὰν παρεβλέψαμεν
 κάποιο καθήκον, μὴ μᾶς τὸ καταλογίσης μήτε νὰ λυπη-
 30 θῇς, ἀλλὰ νὰ μιμηθῇς (καὶ νὰ δείξης) τὴν εἰς ὅλα τε-
 λειότητά σου, ὥστε καὶ ἡμεῖς νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ἀρε-
 τὴν σου, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι.

Εἴθε νὰ χαρισθῇς εἰς ἐμέ καὶ τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Θε-
 οῦ ὑγιῆς, χαίρων ἐν Κυρίῳ καὶ εὐχόμενος ὑπὲρ ἐμοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 268 (ΣΞΗ'—CCLXVIII) ⁶⁴²

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΝ

ΕΙΣ ΕΞΟΡΙΑΝ ⁶⁴³

Ἐφανέρωσε καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ Κύριος ὅτι δὲν
 θὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς Αὐτόν, ⁶⁴⁴ ἐφ' ὅ-

637. Πρὸς Α' Πέτρο. 1, 17.

638. Α' Θεο. 3, 10 καὶ Ψαλμ. 4, 2.

639. Καὶ πρὸς ἄλλους ὁ Μ. Β. διατυπώνει παράπονα ἀπολαΐας Ἑπι-
 στολῶν του, πρᾶγμα ἴσως ἐν μέρει φυσικόν, τόσον διὰ τὸ πλῆθος τῶν, ὅσον
 καὶ διὰ τὰς δυσκόλους περιστάσεις μεταφορᾶς τῶν, τότε ἰδίᾳ.

640. Βλ. σημ. 573.

641. Γεν. 27, 1 κἑξ. Τὰ δῶρα, ἀσφαλῶς τρόφιμα, δι' ἑνὸς ἐξορίστον
 καὶ μάλιστα γέροντα (στ. 4) ἦσαν χρησιμώτατα.

642. Ἐγράφη τὸ 378.

643. Περὶ τούτου βλ. 2 ΜΒΑ, σ. 47, σημ. 11. Ὡς γνωστόν, ἦτο ἐξορι-
 στος εἰς Θράκην, περιοχὴν ἐμπόλεμον τῶν Βυζαντινῶν μετὰ τῶν Γότθων.
 (Βλ. Σουκρ., Ἑκκλ., Ἰστ., 4, 24 καὶ 25).

644. Ψαλμ. 13, 10: «οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄβυσσον, οὐδὲ
 θώσεις τὸν δαῖμόν σου ἵνα ἐν διαφθοράν».

- σον με την μεγάλην και ισχυράν Χείρα Του περιεφύλαξε την ζωὴν τῆς ὁσιότητός σου.⁶⁴⁵ Μάλιστα θεωροῦμεν τοῦτο παρομοιον περιπου με τὸ γεγονὸς ὅτι παρέμεινεν εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους ἀβλαβῆς ὁ ἅγιος (προφήτης Ἰωνᾶς),⁶⁴⁶ καθὼς καὶ με τὸ ὅτι ἐζησαν ἀβλαβεῖς εἰς τὸ σφοδρὸν πυρ οἱ εὐλαβούμενοι τὸν Κύριον (ἱρεῖς Παΐδες),^{646α} ἐφ' ὅσον θεοβλαβῶς καὶ τὴν θεοσεβειάν σου διεφύλαξεν ἀκεραίαν, μολοντί ἀπὸ παντοῦ γύρω, καθὼς πληροφοροῦμαι, σᾶς ἐπλημμύρισεν ὁ πόλεμος. Καὶ εἴθε θεοβλαβῶς νὰ διαφυλάξῃ (καί) εἰς τὸ μέλλον ὁ Δυνατὸς Θεός (σέ) τὸ πολυποσητον θέαμα χάριν ἡμῶν, ἐὰν ἀκόμη ζῶμεν, ἢ τοῦλάχιστον χάριν των ἀλλων, οἱ ὅποιοι ἀναμένουν τὴν ἐπάνου σου οὕτως, ὥσαν τὴν ἰδικὴν των σωτηρίαν. Διότι εἰμαι πεπεισμένος ὅτι ὁ Φιλάνθρωπος θὰ ἐπιβλέψῃ εἰς τὰ δάκρυα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοὺς στεναγμοὺς με τοὺς οἰοιοὺς ὅλοι δι' ἐσε στενάζουν καὶ θὰ σέ διαφυλάξῃ εἰς τὴν ζωὴν μεχρις οὗ νὰ δώσῃ τὴν χάριν εἰς ὅσους ἴδὼν παρακαλοῦν νύκτα καὶ ἡμέραν.⁶⁴⁷
- 15 "Ὅσα λοιπὸν συνέθησαν εἰς σᾶς⁶⁴⁸ μεχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀγαπητοῦ ἀοελοῦ μας Λιβανίου,⁶⁴⁹ τοῦ συνδιακόνου, τὰ ἐμάθομεν ἐπαρκῶς ἀπὸ αὐτὸν κατὰ τὴν διέλευσιν του ἀπ' (ἐδῶ), ἐπισυμμεν ὅμως νὰ μάθωμεν ὅσα συνέθησαν ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν χρόνον (καὶ ἐξῆς). Διότι πληροφορούμεθα ὅτι συνέθησαν ἐν τῷ μεταξὺ μεγαλύτερα καὶ βαρύτερα δεινὰ εἰς τὴν περιοχὴν (ἐκείνην).⁶⁵⁰ Αὐτὰ θεοβλαβῶς (ἐπιθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν) τὸ ταχύτερον, ἐὰν τοῦτο εἶναι δυνατόν. Εἰ δὲ μὴ, εἴθε τοῦλάχιστον νὰ (τά) μάθωμεν μέσῳ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Παύλου,⁶⁵¹ τοῦ

645. Δευτ. 4, 34 κ.ά. καὶ Β' Ἑσθρ. 1, 10.

646. Ἰωνᾶ 2, 1—11.

646α. Δαν. 3, 20—50.

647. Α' Θεσ. 3, 10. Τὸ ἴδιον τοῦτο ἔτος ἐπανῆλθεν ὁ Ἅγιος Εὐσέβιος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του, τὰ Σαμσατά, ὅπου οἱ Σαμσαταῖς τὸν ἀνέμενον ἐπὶ πολλὴν καιρόν, μὴ υποκύψαντες νὰ δεχθῶν τοὺς ἀντ' αὐτοῦ ἀποσταλέντας Ἀρειανούς Εὐνόμιον καὶ Λούκιον.

648. Κάποιαν ἀσάφειαν προξενεῖ ἡ ἀπόδοσις καὶ ἡ θέσις τῶν λέξεων τῆς φράσεως: «τά... πεπραγμένα καθ' ἡμᾶς», ἐκτὸς ἂν ὀρθότερα εἶναι ἡ γραφὴ «καθ' ἡμῶν» (κῶδιξ C). Δυνατὴ εἶναι τὸσον ἡ τοπικὴ ἔννοια: «καθ' ἡμᾶς» = «περὶ ἡμᾶς», «περὶ τοὺς τόπους» (στ. 19—20), ὅσον καὶ ἡ τροπικὴ: «καθ' ἡμῶν» = «ἐνκνυτίον σας», ὡς μεταφράζει ὁ ΠΧ, καίτοι εἰς τὸ καίμεγόν του ἔχει «καθ' ἡμᾶς». Ἐξ ἄλλου δὲν ἀποκλείεται ἀντὶ τῆς θράκης νὰ ἐνοσθῇ καὶ τὰ Σαμσατά, καθ' ὅσον ἐκεῖ μὲν ὑπῆρχον οἱ Γότθοι, ἐνταῦθα δὲ οἱ ἐπίβουλοι Ἀρειανοί. Μᾶλλον ὅμως πρόκειται περὶ τῆς θράκης καὶ περὶ κινδύνου, ἂν μὴ ἐπιβουλή, κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου. (Πρβλ. καὶ στ. 7—8, 19 καὶ 23, ἀλλὰ καὶ σημ. 651).

649. Ἀγνωστος ἄλλοθεν, ἀσφαλῶς δὲ Σαμσαταῖς καὶ σύνθεσις μεταξὺ Σαμσατέων, Ἁγ. Εὐσέβιου καὶ Μ. Β.

650. Βλ. σημ. 648.

651. Βλ. σημ. 649. Πρεσβύτερος Παῦλος ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 256 (τίτλος). Ἄν πρόκειται περὶ τοῦτου, τότε πρόκειται καὶ περὶ διωγμοῦ

- συμπρεσθυτέρου, ὅπως εὐχόμεθα, ὅτι δηλαδή διαφυλάσσεται ἡ ζωὴ σας ἀθλαστῆς καὶ ἀκεραία. Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ἐπληροφορήθημεν ὅτι ὅλαι αἱ ὁδοὶ⁶⁵² ἔχουν γεμίσει ἀπὸ ληστὰς καὶ λιποτάκτας,⁶⁵³ ἐφοβήθημεν νὰ παραδώσωμεν κάτι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀδελφοῦ, μήπως καὶ τοῦ γίνωμεν ὑπαίτιοι θανάτου.⁶⁵⁴ Ἐὰν ὅμως δώσῃ ὁ Κύριος σχετικὴν γαλήνην, διότι ἔχομεν πληροφορίας περὶ διελεύσεως τοῦ στρατοῦ, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀποστείλωμεν καὶ κάποιον ἰδικόν μας, διὰ νὰ σὰς ἐπισκεφθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ μᾶς ἀναφέρῃ⁶⁵⁵ λεπτομερῶς τὰ ἰδικὰ σας.

εἰς Σαμόσατα, καθ' ὅτι οἱ παραλῆπται τῆς Ἐπιστ. 256 εὐρίσκοντο μᾶλλον εἰς τὴν Συρίαν ἢ πλησίον αὐτῆς.

652. Τοῦτο ἀναφέρει ὁ Μ. Β. καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 215, γραφεῖσκαν τὸ φθινόπωρον τοῦ 375, ἀλλὰ περὶ πολέμων καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα: «...ἐν τῷ χειμῶνι πανταλῶς ἐστὶν ἄπορος, τῆς μεταξύ χώρας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ὄρων πολέμων παπληρωμένης» (στ. 10—12. Βλ. 6 ΜΒΑ, σ. 84, σημ. 404).

653. Εἰς τὸ καίμ. «θησερτῶρων», desertor (desero=ἐγκαταλείπω...). Ἡ λ. ἐξελληνισμένη: θησερτωρ,—ωρος = ὁ λιποτάκτης, ὁ αὐτόματος, (Ἡ γεν. —ωρος, διότι τὸ ὄνομ. εἶναι λατινικόν: —or, —oris).

654. Δὲν ἐννοεῖ μᾶλλον ἐπιστολὴν, ὅσον χρήματα ἢ τρόφιμα (ὁ ὦ ρ. α' 62. Ἐπιστ. 267, 24—25 καὶ σημ. 641).

655. Ἀντὶ τῆς γραφ. «ἀγγέλλοντα» προτιμότερα ἦ: «ἀγγελοῦντα» (μετοχ. μέλλοντ., κωδ. V).

ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ

ΤΟΜΟΣ 7

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 231-268

Κείμενον: Y. Courtonne

Saint Basile, Lettres, τόμ. III, Paris 1966, σ. 36—138.
(Ἔκδ. «Les Belles Lettres»—Budé).

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΩΔΙΚΩΝ

Δι' ὧσους θὰ ἤθελον νὰ γνωρίζουν ἢ νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ κάτωθεν τοῦ κειμένου εὐρισκόμενον κριτικὸν ὑπόμνημα (apparat-
us) παραθέτομεν πίνακα τῶν κωδίκων - χειρογράφων μετ' ἐξηγή-
σεων. Τοῦτον εἶχομεν παραθέσει καὶ εἰς τὸν τόμ. 1MBA (σ. 40)
λόγου γενομένου περὶ χειρογράφου παραδόσεως.

V Vatopedinus 72, I *al.*

P Patmiacus 57, I' *al.*

B Baroccianus 121, IA' *al.*

M Marcianus 61, IA' *al.*

L Laurentianus Mediceus IV—14, IA' ἢ IB' *al.*

C Parisinus Coislinianus 237, IA' *al.*

Τὰ ἐξῆς τρία χειρόγραφα δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐπὶ τοῦ συνό-
λου τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἐπιστολῶν, ἀλλὰ δι' ὠρισμένας Ἐπιστολάς,
γίνεται δὲ ἐκάστοτε σχετικὴ μνεία:

P Parisinus Suppl. gr. 1020, IA' *al.*

Par. Parisinus gr. 967, IA' *al.*

C Parisinus Suppl. gr. 1021, II' *al.*

Ὅπου δὲ εἰς τὸ apparatus σημειοῦται Maur, ἐννοεῖται ἡ ἐκ-
δοσις τῶν Βενεδικτίνων Garnier—Maran (Mauristes).

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
 ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

CCXXXI

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὅλῳ γὰς εὐρίσκω τοῦ γράφειν πρὸς τὴν θεοσέδειάν σου
 τὰς ἀφορμάς, καὶ λυπεῖ με τοῦτο οὐ μικρῶς. Ὅμοιον γάρ,
 ὥσπερ ἂν εἴ καὶ ἐξὸν πολλάκις δρᾶν σε καὶ ἀπολαύειν σου,
 ὀλιγάκις ἐποιοῦν τοῦτο. Ἄλλ' οὐκ ἔξεστί μοι γράφειν, δι'
 ἵππορίαν τῶν ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένων· ἐπεὶ οὐδὲν 5

CCXXXI. — Titulus ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ Ἰκονίου Maur: τῷ
 αὐτῷ VPBLC τῷ αὐτῷ παραθετική καὶ περὶ τῶν καθ' ἑαυτοῦ διαβολῶν
 καὶ περὶ δοσίων καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ χάριν τῆς βίβλου τῆς περὶ τοῦ
 ἁγίου πνεύματος M.

ἐκώλυνεν οἶονεῖ ἐφημερίδα τοῦ ἔμοῦ βίου τὰ γράμματα εἶναι,
 τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπίπτοντα διαγγέλλων σου τῇ
 ἀγάπῃ. Ἐμοί τε γὰρ κουφισμὸν φέρει τὸ ἀνακοινοῦσθαί σοι
 τὰ καθ' ἡμᾶς· σέ τε οἶδα οὐδὲν οὕτω μεριμνῶντα ὥς τὰ
 ἡμέτερα. Ἀλλὰ νῦν Ἐλπίδιος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην 10
 ἐπειγόμενος, τοῦ ἀποδύσασθαι τὰς διαβολὰς τὰς ψευδῶς
 αὐτῷ παρά τινων ἐχθρῶν κατασκευασθείσας, ᾔτησεν ἡμᾶς
 τὴν ἐπιστολήν. Δι' ἧς καὶ προσφθεγγόμεθά σου τὴν εὐλά-
 βειαν καὶ συνιστῶμέν σοι τὸν ἄνδρα διὰ τε τὸ δίκαιον ἄξιον
 ὄντα τῆς παρά σοῦ προστασίας καὶ δι' ἡμᾶς· οἱ εἰ καὶ 15
 μηδὲν ἄλλο ἔχομεν αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ
 ἐποιήσατο γραμμάτων ἡμετέρων γενέσθαι διάκονος, τοιοῦτον
 τε ἔχε ἐν τοῖς οἰκείοις καὶ ἡμῶν μέμνησο, καὶ ὑπὲρ τῆς
 Ἐκκλησίας εὐχου. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ μὲν θεοφιλέστατος
 ἀδελφὸς ἡμῶν ὑπερόριός ἐστι τὰς ὀχλήσεις μὴ φέρων τῶν 20
 ἀναισχύντων. Δόαρα δὲ χειμάζεται, τοῦ κήτους τοῦ πολυ-
 σάρκου τὰ ἐκεῖ συνταράσσοντος. Ἡμῖν δὲ οἱ ἐχθροὶ τὰς
 ἐπιβουλὰς ἐπὶ τοῦ Στρατοπέδου τυρεύουσιν, ὥς ὁ τῶν εἰδό-
 των λόγος· ἡ δὲ χεὶρ τοῦ Κυρίου τέως ἐστὶ μεθ' ἡμῶν. Μόνον
 εὐχου μὴ ἐγκαταλειφθῆναι ἡμᾶς εἰς τέλος. Καὶ γὰρ καὶ ὁ 25
 ἀδελφὸς διάγει ἄνετος, καὶ Δόαρα τὸν παλαιὸν ἀπέλαβε μου-
 λιώνα, πλεον δὲ ἔχει οὐδέν· καὶ τὰς βουλὰς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν
 διασκεδάσει Κύριος. Πάντων μέντοι καὶ τῶν παρόντων καὶ
 τῶν προσδοκωμένων λυπηρῶν λύσις ἡμῖν τὸ σέ θεάσασθαι.
 Ὡστε ἐὰν γένηται σοὶ ποτε δυνατόν, ἕως ἔτι ἐσμέν ὑπὲρ 30
 γῆς, καταξίωσον ἡμᾶς ἰδεῖν. Τὸ περὶ τοῦ Πνεύματος
 βιβλίον γέγραπται μὲν ἡμῖν καὶ ἐξείργασται, ὥς αὐτὸς
 οἶδας. Ἀποστεῖλαι δὲ ἐν χάρτῃ γεγραμμένον ἐκώλυσάν με
 οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοὶ εἰπόντες παρά τῆς εὐγενείας σου
 ἐντολὰς ἔχειν ἐν σωματικῷ γράψαι. Ἰν' οὖν μὴ τι δόξωμεν 35

7 διαγγέλλων: διαγγέλλειν BC || 8 σοι: σου M || 13 ἧς: οὗ
 VBMC || 14-15 ordo ὄντα ἄξιον M || 16 αὐτῷ: αὐτό L || 18 ἡμῶν
 om. P || 28 διασκεδάσει: -σοι C.

ὑπεναντίον ποιεῖν τῷ προστάγματί σου, ἐπέσχομεν νῦν,
ἀποστελοῦμεν δὲ μικρὸν ὕστερον, μόνον ἐάν τις ἐπιτη-
δεῖ του διακομίζοντος ἐπιτύχωμεν. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυ-
μος ὑπερευχόμενος τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ ἡμῶν χαρισθείης μοι
καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ Ἁγίου φιλανθρωπία. 40

CCXXXII

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Πᾶσα ἡμέρα γράμματα ἔχουσα τῆς θεοσεβείας σου ἑορτὴ
ἡμῖν ἐστὶ καὶ ἑορτῶν ἡ μεγίστη. Ὅταν δὲ καὶ σύμβολα ἐπι-
φέρηται ἑορτῆς, τί ἄλλο χρὴ ὀνομάζειν ἢ οὐχὶ ἑορτὴν ἑορ-
τῶν, ὥσπερ ὁ παλαιὸς νόμος σάββατα σαββάτων προσαγο-
ρεῦειν εἰώθει; Εὐχαριστοῦμεν οὖν τῷ Κυρίῳ, μαθόντες ὅτι 5
καὶ ἔρρωσαι τῷ σώματι καὶ εἰρηνευοῦσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς
σωτηρίου οἰκονομίας τὴν ἀνάμνησιν ἐτέλεσας. Ἡμᾶς δὲ
θόρυβοί τινες διετάραξαν· οὐ μὴν ἔξω κατηφείας διηγάγο-
μεν τῷ τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν πεφυγαδευμένον
εἶναι. Ἀλλ' ὑπὲρ μὲν ἐκείνου προσεύχου, ἵνα δώῃ αὐτῷ ὁ 10
Θεὸς ποτε ἐπιθεῖν τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν τῶν αἵρετικῶν
δειμάτων τὰ τραύματα ἰαθεῖσαν, ἡμᾶς δὲ καταξίωσον λίαν
ἐπισκέψασθαι, ἕως ἔτι ἐσμέν ἐπὶ γῆς. Ποίησον ἔργον σαυτῷ
μὲν ἀκόλουθον, ἡμῖν δὲ εὐχῆς ἅξιον τῆς μεγίστης. Θαυμά-
σαι δὲ ἐστὶ καὶ τὴν διάνοιαν τῶν εὐλογιῶν, ὅτι δι' αἰνιγμά- 15
των ἠὲ ἡμῖν γήρας ἰσχυρόν. Ἐδειξας γάρ ὅτι διὰ μὲν
τῶν λαμπηνῶν πρὸς τοὺς νυκτερινοὺς διεγείρεις καμάτους,
διὰ δὲ τῶν τραγημάτων τὸ πᾶσι τοῖς μέρεσι τετονῶσθαι

39 ὑπερευχόμενος: εὐχόμενος C.

CCXXXII. — Exstat tantum in VLC. Titulus ἀμφιλοχίῳ
ἐπισκόπῳ ἰκονίου Maur: τῷ αὐτῷ VLC.

8 διετάραξαν: ἐτάραξαν V || 8-9 διηγάγομεν: διήγομεν V διαγαγό-
μενοι L || 12 ordo λίαν καταξίωσον LC.

κατεγγυῶ. Οὐ γὰρ ἔμοιγε καθ' ἡλικίαν τὸ τρώγειν, πάλαι
 τῶν δδόντων ἔκ τε τοῦ χρόνου καὶ ἔκ τῆς ἀρρωστίας ἔκτε- 20
 τριμμένων. Πρὸς μὲν οὖν τὰ ἐπερωτηθέντα γεγόνασί τινες
 ἐν τῇ ὑπομνηστικῇ ἀποκρίσεις οἷας ἐμοὶ δυνατόν ἦν καὶ
 ὥς ὁ καιρὸς ἐδίδου.

CCXXXIII

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΕΡΩΤΗΣΑΝΤΙ

1 Οἶδα καὶ αὐτὸς ἀκούσας τούτου, καὶ γνωρίζω τῶν
 ἀνθρώπων τὴν κατασκευὴν. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα;
 Ὅτι καλὸν μὲν ὁ νοὺς καὶ ἐν τούτῳ ἔχομεν τὸ κατ' εἰκόνα
 τοῦ κτίσαντος, καὶ καλὸν τοῦ νοῦ ἡ ἐνέργεια, καὶ ὅτι, ἀεικί- 5
 νητος ὢν οὗτος, πολλάκις μὲν φαντασιοῦται περὶ τῶν οὐκ
 ὄντων ὡς ὄντων, πολλάκις δὲ εὐθυβόλως ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν
 φέρεται. Ἄλλ' ἐπειδὴ τούτῳ διτταὶ δυνάμεις παραπεφύ-
 κασι κατὰ τε τὴν ἡμετέραν τῶν εἰς Θεὸν πεπιστευκότων
 ὑπόληψιν, ἡ μὲν πονηρὰ ἡ τῶν δαιμόνων πρὸς τὴν ἰδίαν
 ἀποστασίαν ἡμᾶς συνεφελκομένη, ἡ δὲ θειότερα καὶ ἀγαθὴ 10
 πρὸς τὴν Θεοῦ ὁμοίωσιν ἡμᾶς ἀνάγουσα, ὅταν μὲν ἐφ'
 ἑαυτοῦ μένῃ ὁ νοὺς, μικρὰ καθορᾷ καὶ τὰ ἑαυτῷ σύμμετρα,
 ὅταν δὲ τοῖς ἀπατῶσιν ἑαυτὸν ἐπιδῷ ἀφανίσας τὸ οἰκτεῖον
 κριτήριον, φαντασίαις σύνεστιν ἀλλοκότοις. Τότε καὶ τὸ
 ξύλον οὐχὶ ξύλον εἶναι νομίζει, ἀλλὰ Θεόν, καὶ χρυσὸν οὐχὶ 15
 χρήματα εἶναι κρίνει, ἀλλὰ σεβάσματα. Ἐάν δὲ πρὸς τὴν
 θειότεραν ἀπονεύσῃ μερίδα καὶ τὰς τοῦ Πνεύματος ὑποδέ-

23 ἐδίδου : ἀνεδίδου L ἐνεδίδου C.

CCXXXIII. — Titulus ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ ἐρωτήσαντι : ἀμφι-
 λοχίῳ ἐπισκόπῳ ἐρωτήσαντι τίς ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια M τῷ αὐτῷ ἐρωτή-
 σαντι : L τῷ αὐτῷ ἀμφιλοχίῳ ἐρωτήσαντι C.

1 7 τούτῳ : τοῦτο B || 8 κατὰ : κατὰ γε M^a || τε om. C || 9 ἡ
 τῶν : τῶν LC || 11 ἐφ' : ἀφ' C || 12 ἑαυτῷ : ἐν ἑαυτῷ C || 17 τὰς :
 τὰ M.

ζηται χάριτας, τότε γίνεται τῶν θειοτέρων καταληπτικός, ὅσον αὐτοῦ τῇ φύσει σύμμετρον. Τρεῖς οὖν εἰσιν οἷονεὶ βίων καταστάσεις, καὶ ἰσάριθμοι τούτοις αἱ τοῦ νοῦ ἡμῶν ἐνέρ- 20 γειαι. Ἡ γὰρ πονηρὰ ἡμῶν τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ πονηρὰ ἡμῶν δηλονότι τὰ τοῦ νοῦ κινήματα· οἷον μοιχεῖαι, κλοπαί, εἰδωλολατρ εἶαι, συκοφαντίαι, ἔριδες, θυμοί, ἐριβεῖαι, φυσιώ- σεις, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σαρκὸς ὁ ἀπόστολος Παῦ- λος ἀπηριθμήσατο. Ἡ μέση τίς ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἡ ἐνέργεια, 25 οὔτε κατεγνωσμένον τι ἔχουσα οὔτε ἐπαινέτον· ὥς ἡ τῶν βαναύσων τούτων τεχνῶν ἀνάληψις ἣς δὴ καὶ μέσας προσ- αγορεύομεν, οὐδὲν τῷ ἑαυτῶν λόγῳ πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν ἀποκλινούσας. Ποία γὰρ κακία κυβερνητικῆς ἢ ἰατρικῆς; Οὐ μέντοιγε οὐδὲ ἀρεταὶ αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ἐκ τῆς 30 τῶν κεχρημένων προαιρέσεως πρὸς τὴν τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντικειμένων ἀποκλίνουσι μοῖραν. Ὁ μέντοι τῇ θεότητι τοῦ Πνεύματος ἀνακραθεὶς νοῦς, οὗτος ἤδη τῶν μεγάλων ἐστὶ θεωρημάτων ἐποπτικός καὶ καθορᾷ τὰ θεῖα κάλλη, τοσοῦτον μέντοι ὅσον ἡ χάρις ἐνδίδωσι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ὑπο- 35 δέχεται.

2 Ὡστε ἀφέντες ἐκείνας τὰς διαλεκτικὰς ἐρωτήσεις, μὴ κακεντρεχῶς, ἀλλ' εὐλαβῶς ἐξεταζέτωσαν τὴν ἀλήθειαν. Δέδοται ἡμῖν τὸ τοῦ νοῦ κριτήριον εἰς τὴν τῆς ἀληθείας σύνεσιν. Ἔστι δὲ ἡ αὐτοαλήθεια ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὡστε προηγουμένον ἐστὶ τῷ νῷ τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιγινώσκειν· 5 ἐπιγινώσκειν δὲ οὕτως ὥς δυνατόν γνωρίζεσθαι τὸν ἀπειρομεγέθη ὑπὸ τοῦ μικροτάτου. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ὀφθαλμοὶ εἰς κατανόησιν τῶν ὁρατῶν εἰσι τεταγμένοι, ἤδη πάντα τὰ ὁρατὰ ὑπὸ τὴν ὄψιν ἄγεται. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ ἐν μιᾷ βροπῇ καθορᾶται, ἀλλὰ φαντασία μὲν ὅψεως 10 ἡμᾶς περιστάται, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν πολλὰ, ἵνα μὴ

23 εἰδωλολατρεῖται: -ρία: V || 24 ὁ: καὶ ὁ P² || 35 ἐνδίδωσι: εἰδωσι L.

2 4 σύνεσιν: σύνθεσιν M || 5 τόν: αὐτόν L || 6 δυνατόν: ἀδύνατον L || 9-10 ordo ἐν μιᾷ τοῦ οὐρανοῦ M || 10 ὅψεως: ὅψεων L.

πάντα εἶπω, ἔστιν ἐν αὐτῷ τὰ ἀγνοούμενα· ἀστέρων φύσις, 15
 μεγέθη τούτων, διαστήματα, κινήσεις, συνδρομαί, ἀποστά-
 σεις, αἱ λοιπαὶ σχέσεις, αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ στερεώματος, τὸ
 βάθος τὸ ἀπὸ τῆς κοίλης περιφερείας ἐπὶ τὴν κυρτὴν ἐπι- 15
 φάνειαν. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἂν εἰποίμεν ἀόρατον εἶναι τὸν
 οὐρανὸν διὰ τὰ ἀγνοούμενα, ἀλλ' ὁρατὸν διὰ τὴν μετρίαν
 αὐτοῦ κατανόησιν. Οὕτω δὴ καὶ περὶ Θεοῦ. Εἰ μὲν βεβλαμ-
 μένος ἐστὶν ὑπὸ δαιμόνων ὁ νοῦς, εἰδωλολατρήσει ἢ πρὸς
 ἄλλο τι εἶδος ἀσεβείας παρατραπήσεται. Εἰ δὲ τῇ τοῦ 20
 Πνεύματος ἑαυτὸν ἐπιδέδωκε βοηθείᾳ, τὴν ἀλήθειαν γνωρί-
 σει καὶ Θεὸν ἐπιγνώσεται. Ἐπιγνώσεται δέ, ὡς ὁ Ἀπόστο-
 λος εἶπεν, ἐκ μέρους· ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα ζῳῇ, τελεώτερον·
 « Ὅταν γὰρ ἔλθῃ τὸ τελειότερον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθή- 25
 σεται ». Ὡστε καὶ καλὸν τοῦ νοῦ τὸ κριτήριον καὶ πρὸς 25
 εὐχρηστον τέλος, τὴν Θεοῦ κατανόησιν, δεδομένον, ἐνερ-
 γοῦν μέντοι τοσοῦτον ὅσον αὐτῷ χωρητόν.

CCXXXIV

ΤΩ ΑΥΤΩ ΠΡΟΣ ΑΛΛΟ ΕΡΩΤΗΜΑ

1 Ὁ οἶδας σέβεις, ἢ δ ἀγνοεῖς; Ἐὰν ἀποκρινώμεθα ὅτι
 δ οἶδαμεν τοῦτο προσκυνούμεν, ταχεῖα παρ' αὐτῶν ἡ ἀπάν-
 τησις· τί ἡ οὐσία τοῦ προσκυνουμένου; Ἐὰν δὲ ἀγνοεῖν

12 τὰ om. L || φύσις: φύσεις LC || 16 εἰποίμεν: -μι M || 17 ὁρα-
 τόν: ὁρατὸν εἶναι B || διὰ τὴν μετρίαν: τὸν τριάν B || 21-22 γνωρί-
 σεις: -ση M || 24 τελειότερον: τέλειον LC || 24-25 καταργηθήσεται
 etiam L²: καταργήσεται L || 26 θεοῦ: τοῦ θεοῦ C.

CCXXXIV. — Titulus τῷ αὐτῷ πρὸς ἄλλο ἐρώτημα: τῷ αὐτῷ
 κατὰ προτάσεως ἀρειανικῆς ἐχούσης οὕτως· ὁ οἶδας σέβεις ἢ δ
 ἀγνοεῖς M.

1 1 δ ἀγνοεῖς: ἀγνοεῖς VB || ἀποκρινώμεθα: -νόμεθα B || 1-2 ὅτι δ:
 ὁ LC || 3 τί: τίς CP².

ὁμολογήσωμεν τὴν οὐσίαν, πάλιν ἡμῖν περιτρέψαντες λέγου-
 σιν ὅτι οὐκοῦν ὃ οὐκ οἶδατε προσκυνεῖτε. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν 5
 ὅτι τὸ εἰδέναι πολύσημον. Καὶ γὰρ τὴν μεγαλειότητα τοῦ
 Θεοῦ εἰδέναι λέγομεν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ
 τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν ἣ ἐπιμελεῖται ἡμῶν καὶ
 τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Ὡστε
 ἐπηρεαστική ἡ ἐρώτησις. Οὐ γὰρ ὃ τὴν οὐσίαν μὴ φάσκων 10
 εἰδέναι ὁμολόγησε τὸν Θεὸν μὴ ἐπίστασθαι, ἐκ πολλῶν ὧν
 ἀπηριθμησάμεθα συναγομένης ἡμῖν τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας.
 Ἄλλ' ἀπλοῦς, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτοῦ ἀπα-
 ριθμῆσῃ γνωστὸν τῆς οὐσίας ἐστὶ. Τοῦτο δὲ σόφισμά ἐστι 15
 μυρίας τὰς ἀτοπίας ἔχον. Τοσοῦτων τῶν ἀπηριθμημένων
 ὄντων, πότερον ταῦτα πάντα μιᾶς οὐσίας δνόμετα; Καὶ
 ἰσοδυναμεῖ ἀλλήλοις τὸ φοβερὸν αὐτοῦ καὶ τὸ φιλόανθρωπον
 καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν καὶ τὸ
 ἀνταποδοτικόν, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ προνοητικόν, ἣ καὶ
 ὅπερ ἂν τούτων εἴπωμεν, τὴν οὐσίαν δηλοῦμεν; Εἴπερ γὰρ 20
 τοῦτο λέγουσι, μὴ ἐρωτάτωσαν εἰ τὴν οὐσίαν οἶδαμεν τοῦ
 Θεοῦ, ἀλλὰ πυκνθανέσθωσαν ἡμῶν εἰ φοβερὸν οἶδαμεν τὸν
 Θεὸν ἢ εἰ δίκαιον ἢ εἰ φιλόανθρωπον; Ταῦτα ὁμολογοῦμεν
 εἰδέναι. Εἰ δὲ ἄλλο τι λέγουσι τὴν οὐσίαν, μὴ παραλογιζέ-
 σθωσαν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀπλότητος. Αὐτοὶ γὰρ ὁμολόγησαν 25
 ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι τὴν τε οὐσίαν καὶ τῶν ἀπηριθμημένων
 ἕκαστον. Ἄλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή.
 Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν
 Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑπὸ σπινθέρ-
 μεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, 30
 ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος.

5 δ: δ τι L || 6 ὅτι om. M || πολύσημον: δηλονότι πολύσημον
 M || 10-11 ordo εἰδέναι μὴ φάσκων C || 15 μυρίας: μαρτυρίας PBL
 || τοσοῦτων: τοσοῦτον PB || 18-19 καὶ τὸ προνοητικόν loc. post
 δημιουργικόν M || τὸ προγνωστικόν: καὶ τὸ προγνωστικόν M || τὸ
 μεγαλεῖον: καὶ τὸ μεγαλεῖον M || 20 ἂν: ἐὰν BM || 22 εἰ: ἢ M ||
 25 ἡμᾶς: ἡμῖν B || 28 μὲν om. LC.

2 Ἄλλ' εἰ τὴν οὐσίαν, φησὶν, ἀγνοεῖς, αὐτὸν ἀγνοεῖς. Σὺ δὲ ἀντίστρεψον· ὅτι, εἰ τὴν οὐσίαν λέγεις εἰδέναι, αὐτὸν οὐκ ἐπίστασαι. Οὐτε γὰρ ὁ λυσσόδηκτος βλέπων τὸν κύνα ἐν τῇ φιάλῃ πλεῖον ὀρθῶν ὑγιαίνοντων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐλεεινός, ὅτι οἶται βλέπειν ἃ μὴ ὀρθῶν. Μὴ οὖν θαυμάσης 5 τοῦτον τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ τῆς παρανοίας αὐτὸν ἐλεεινὸν κρίνον. Γίνωσκε τοίνυν ὅτι παιζόντων ἐστὶν ἡ φωνή· εἰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀγνοεῖς, ὃ μὴ γινώσκεις σέβεις. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ἔστιν οἶδα, τί δὲ ἡ οὐσία ὑπὲρ διάνοιαν τίθεμαι. Πῶς οὖν σφύζομαι; Διὰ τῆς πίστεως. Πίστις δὲ αὐτάρκης 10 εἰδέναι ὅτι ἐστὶν ὁ Θεός, οὐχὶ τί ἐστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. Εἰδησις ἄρα τῆς βείας οὐσίας ἢ αἴσθησις αὐτοῦ τῆς ἀκαταληψίας, καὶ σεπτὸν οὐ τὸ καταληφθὲν τίς ἡ οὐσία, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἡ οὐσία.

3 Καὶ ἀντερωτάσθωσαν οὕτω. Θεὸν οὐδεὶς εἶωρακε πώποτε· ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὃς ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, οὗτος ἐξηγήσατο. Τί ἐξηγήσατο τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής; Τὴν οὐσίαν ἢ τὴν δύναμιν; Εἰ τὴν δύναμιν, ὅσον ἐξηγήσατο ἡμῖν, τοσοῦτον γνωρίζομεν. Εἰ τὴν οὐσίαν, εἶπέ, ποῦ 5 εἶπεν αὐτοῦ τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν; Ἀβραάμ πότε προσεκύνησεν; Οὐχ ὅτε ἐπίστευσε; Πότε δὲ ἐπίστευσεν; Οὐχ ὅτε ἐκλήθη; Ποῦ οὖν ἐνταυθα ἡ κατάληψις αὐτῷ ἐμαρτυρήθη παρὰ τῆς Γραφῆς; Οἱ μαθηταὶ δὲ αὐτὸν πότε προσεκύνησαν; Οὐχ ὅτε τὴν κτίσιν αὐτῷ εἶδον ὑποτεταγμένην; 10 Ἀπὸ γὰρ θαλάσσης καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἢ γνῶσις, ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἢ προσκύνησις. Πιστεύεις ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; « Πιστεύω, Κύριε, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ ». Οὕτως ἡ μὲν προσκύνησις τῇ πίστει ἀκολου- 15

2 2 εἰ : εἰς B || 8 σέβεις : σέβης M || 11 ὁ om. BLC || 14 καταληφθὲν : -λειφθὲν L.

3 1 εἶωρακε : εἶώρακε P || 3-5 τί ἐξηγήσατο ... ἐξηγήσατο om. B || 7 ὅτε : ὅτι B || 8 ὅτε : ὅτι B || ordo αὐτῷ ἢ κατάληψις C || 9 τῆς γραφῆς : τῇ γραφῇ L.

θεῖ, ἡ δὲ πίστις ἀπὸ δυνάμεως βεβαιοῦται. Εἰ δὲ λέγεις τὸν πιστεύοντα καὶ γινώσκειν, ἅφ' ὧν πιστεύει ἀπὸ τούτων καὶ γινώσκει· ἢ καὶ ἀνάπαλιν ἅφ' ὧν γινώσκει ἀπὸ τούτων καὶ πιστεύει. Γινώσκομεν δὲ ἐκ τῆς δυνάμεως τὸν Θεόν. Ὡστε πιστεύομεν μὲν τῷ γνωσθέντι, προσκυνούμεν δὲ τῷ πιστευ- 20
θέντι.

CCXXXV

ΤΩ ΑΥΤΩ ΠΡΟΣ ΑΛΛΟ ΕΡΩΤΗΜΑ

1 Τί πρότερον, ἡ γνῶσις ἢ ἡ πίστις; Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι καθόλου μὲν ἐπὶ τῶν μαθημάτων πίστις γνώσεως προηγείται· ἐπὶ δὲ τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, κἂν λέγῃ τις προκατάρχειν τὴν γνῶσιν τῆς πίστεως, οὐ διαφερόμεθα (γνῶσιν μέντοι τὴν τῇ ἀνθρωπίνῃ καταλήψει σύμμετρον). Ἐπὶ μὲν 5
γάρ τῶν μαθημάτων πιστεῦσαι δεῖ πρῶτον ὅτι ἄλφα λέγεται καί, μαθόντα τοὺς χαρακτηῖρας καὶ τὴν ἐκφώνησιν, ὕστερον λαβεῖν καὶ τὴν ἀκριβῆ κατανόησιν τῆς δυνάμεως τοῦ στοιχείου. Ἐν δὲ τῇ περὶ Θεοῦ πίστει ἡγεῖται μὲν ἡ ἔννοια ἢ περὶ τοῦ ὅτι ἔστι Θεός, ταύτην δὲ ἐκ τῶν δημιουργημάτων 10
συνάγομεν. Σοφὸν γάρ καὶ δυνατόν καὶ ἀγαθὸν καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ ἀόρατα ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως νοοῦντες ἐπιγινώσκομεν. Οὕτω δὲ καὶ Δεσπότην ἑαυτῶν αὐτὸν καταδεχόμεθα. Ἐπειδὴ γάρ παντὸς μὲν τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ Θεός, μέρος δὲ κόσμου ἡμεῖς, καὶ ἡμῶν ἄρα δημιουργὸς ὁ 15
Θεός. Ταύτῃ τῇ γνώσει ἢ πίστις ἀκολουθεῖ καὶ τοιαύτῃ πίστει ἢ προσκύνησις.

19 γινώσκομεν: καὶ γινώσκομεν M || 20 πιστευθῆντι: πιστεύοντι BL.

CCXXXV. — In titulo ἐρώτημα: ἐρώτημα ὅτι πίστεως ἡγεῖται γνῶσις ἐπὶ θεοῦ καὶ ὅτι πολὺσημος ἡ γνῶσις M.

1 2 μαθημάτων: μαθητῶν C || 16 ταύτη: ταύτῃ δὲ M || 16-17 καὶ τοιαύτῃ πίστει: καίτοι αὕτῃ πίστις L.

2 Νῦν δὲ ἐπειδὴ πολύσημόν ἐστι τὸ τῆς γνώσεως ὄνομα, οἱ καταπαίζοντες τῶν ἀκεραιωτέρων καὶ ὁμοίως ἐνεπιδιδέ-
κνύμενοι τοῖς παραδόξοις, ὥς οἱ ἐν τοῖς θεάτροις ἐν ταῖς
πάντων ὄψεσι τὰς ψήφους κλέπτοντες, τῇ ἐρωτήσει τοῦ
καθόλου τὸ πᾶν συναρπάζουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς γνώ- 5
σεως ὄνομα ἐπὶ πολὺ διαβαίνει, καὶ γνωστόν τί ἐστι τὸ μὲν
κατὰ ἀριθμόν, τὸ δὲ κατὰ μέγεθος, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν, τὸ
δὲ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως, τὸ δὲ κατὰ τὸν χρόνον
τῆς γεννήσεως, τὸ δὲ κατ' οὐσίαν, οὗτοι ἐν ἐρωτήματι τὸ
ὅλον παραλαμβάνοντες, ἐὰν μὲν λάβωσιν ἡμᾶς ὁμολογοῦντας 10
ὅτι γινώσκουμεν, ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς τῆς οὐσίας τὴν εἴδησιν·
ἐὰν δὲ ἴδωσιν ἡμᾶς εὐλαβουμένους πρὸς τὴν ἀπόφασιν,
περιτρέπουσιν ἡμῖν τῆς ἀσεβείας τὸ δνειδος. Ἄλλ' ἡμεῖς
εἰδέναι μὲν ὁμολογοῦμεν τὸ γνωστόν τοῦ Θεοῦ, εἰδέναι δέ τι
πάλιν δ' ἐκφεύγει ἡμῶν τὴν κατάληψιν. Ὡς οὖν ἐὰν με 15
ἐρωτήσης εἰ οἶδα τί ἐστὶν ἄμμος κἂν ἀποκρίνωμαι ὅτι
ἐπίσταμαι, συκοφαντήσεις προδήλως, ἐὰν εὐθύς καὶ τὸν
ἀριθμὸν αὐτῆς ἀπαιτήσης, διότι ἡ μὲν πρώτη σου ἐρώ-
τησις πρὸς τὸ εἶδος ἔφερε τῆς ἄμμου, ἡ δὲ δευτέρα
συκοφαντία περὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς περιετράπη. Ὅμοιόν 20
ἐστὶ τοῦτο τὸ σόφισμα τῷ λέγοντι· « Οἶδας Τιμόθεον;
Οὐκοῦν, ἐὰν οἶδας Τιμόθεον, οἶδας αὐτοῦ καὶ τὴν φύσιν·
ἀλλὰ μὴν ὁμολόγησας εἰδέναι Τιμόθεον· ἀπόδος τοίνυν
ἡμῖν τὸν λόγον τῆς Τιμοθέου φύσεως. Ἐγὼ δὲ καὶ οἶδα
Τιμόθεον, καὶ οὐκ οἶδα· οὐ μὴν κατὰ ταῦτόν καὶ ἐν τῷ 25
αὐτῷ. Οὐ γὰρ καθ' ὃ οἶδα, κατὰ τοῦτο καὶ οὐκ οἶδα· ἀλλὰ
κατ' ἄλλο μὲν οἶδα, κατ' ἄλλο δὲ ἀγνοῶ. Οἶδα μὲν γὰρ αὐτὸν
κατὰ τὸν χαρακτηῖρα καὶ τὰ λοιπὰ ἰδιώματα, ἀγνοῶ δὲ αὐτοῦ
τὴν οὐσίαν. Ἐπεὶ καὶ ἑμαυτὸν οὕτω τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ

2 2-3 ἐνεπιδεικνύμενοι: ἐπιδεικνύμενοι LC || 6 πολὺ: πολλὰ V^a ||
τί om. LC || 8 τὸν τρόπον: τρόπον L || 9 ἐν: ἐνὶ M || 18-20 ἀπαι-
τήσης ... αὐτῆς om. L || 22 οὐκοῦν ... τιμόθεον om. L || ordo
τιμόθεον οἶδας M || 25 κατὰ ταῦτόν: κατ' αὐτόν M || 26 καθ' ὃ:
καθὼ L.

οἶδα καὶ ἀγνοῶ. Οἶδα μὲν γὰρ ἑμαυτὸν ὅστις εἰμὶ, οὐκ οἶδα 30
δὲ καθὼς τὴν οὐσίαν μου ἀγνοῶ.

3 Ἐπεὶ ἐξηγησάσθωσαν ἡμῖν πῶς εἶπεν ὁ Παῦλος ὅτι·
« Νῦν μὲν ἐκ μέρους γινώσκουμεν ». *Αρα ἐκ μέρους τὴν
οὐσίαν αὐτοῦ γινώσκουμεν, οἶονεῖ μέρη τῆς οὐσίας αὐτοῦ
γινώσκουμεν; *Ἄλλ' ἄτοπον, ἀμερῆς γάρ ὁ Θεός. *Ἄλλ' ὅλην
αὐτὴν γινώσκουμεν; Πῶς οὖν « Ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ 5
μέρους καταργηθήσεται »; Οἱ δὲ εἰδωολάτραι τί ἐγκαλοῦν-
ται; Οὐχ ὅτι γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὥς Θεὸν ἐδόξασαν;
Ἡ Γαλάται δὲ οἱ ἀνόητοι ὑπὸ τοῦ Παύλου διὰ τί ὀνειδι-
ζονται λέγοντος· « Νυνὶ δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσ-
θέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενή 10
καὶ πτωχὰ στοιχεῖα; » Γνωστὸς δὲ πῶς ἦν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ
Θεός; *Αρα ἐπειδὴ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἡ οὐσία ἦτις τότε ἦν
ἐπεγνώσθη; « Ἐγὼ, φησί, βοῦς τὸν κτησάμενον αὐτόν. »
Δηλονότι ὁ βοῦς καθ' ὑμᾶς ἔγνω τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου.
Καὶ « Ὅνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ ». Ἐγὼ οὖν καὶ 15
ὁ ὄνος τῆς φάτνης τὴν οὐσίαν. « Ἰσραὴλ δὲ με, φησὶν, οὐκ
ἔγνω. » Τοῦτο ἐγκαλεῖται καθ' ὑμᾶς Ἰσραὴλ ὅτι τὴν οὐσίαν
ἦτις ποτὲ ἔστι τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπέγνω. « Ἐκχεόν, φησί, τὴν
δργήν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γινώσκοντά σε », τουτέστι τὰ
τὴν οὐσίαν σου μὴ κατελιηφότα. Ἀλλὰ πολλαχῶς ἡ γνῶσις, 20
ὥς ἔφαμεν. Ἡ τε γὰρ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς σύνεσις καὶ ἡ
τῶν θαυμασίων αὐτοῦ κατανόησις καὶ ἡ τήρησις τῶν ἐντο-
λῶν καὶ ἡ οἰκείωσις ἡ πρὸς αὐτόν. Οἱ δὲ πάντα ταῦτα
παρῳσάμενοι ἐπὶ ἔν σημαινόμενον τὴν γνῶσιν ἔλκουσι, τὴν
θεωρίαν αὐτῆς τοῦ Θεοῦ τῆς οὐσίας. « Θῆσεις, φησὶν, 25
ἀπέναντι τῶν μαρτυρίων, ὅθεν γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖθεν. »

30 ἑμαυτὸν: αὐτόν M.

3 3-4 οἶονεῖ ... γινώσκουμεν om. BL || 4-5 ἀλλ' ἄτοπον ... γινώσκο-
μεν om. L || 8 ἡ: οἱ L² || δὲ οἱ om. C || ordo διὰ τί ὑπὸ τοῦ
παύλου L || 9 θεόν: τὸν θεόν P || 10 θεοῦ: τοῦ θεοῦ LC || 13 ordo
βοῦς φησι M || αὐτόν: αὐτὴν BML || 14 ordo ἔγνω καθ' ὑμᾶς C ||
23 ordo ταῦτα πάντα C || 25 αὐτῆς: αὐτὴν PL.

*Αρα τὸ γνωσθήσομαι ἀντὶ τοῦ τὴν οὐσίαν μου ἐμφανίσω;
 « Ἐγὼ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. » *Αρα οὖν τῶν μὲν ἑαυ-
 τοῦ τὴν οὐσίαν ἔγνων, τῶν δὲ ἀπειθούντων ἀγνοεῖ τὴν
 οὐσίαν; « Ἐγὼ Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. » *Αρα τὴν 30
 οὐσίαν αὐτῆς ἐγνώρισε; Καὶ περὶ τῆς Ῥεβέκκας· « Παρ-
 θένος, φησὶν, ἀνὴρ οὐκ ἔγνων αὐτήν. » Καί· « Πῶς ἔσται
 τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; » *Αρα Ῥεβέκκας μὲν τὴν
 οὐσίαν οὐδεὶς ἐπέγνων; Μαρία δὲ τοῦτό φησιν· ὅτι οὐδενὸς 35
 ἀνδρὸς ἐνόησα τὴν οὐσίαν; Ἡ τὸ ἔγνων ἐπὶ τῶν γαμικῶν
 συμπλοκῶν ἔθος τῇ Γραφῇ ὀνομάζειν; Καὶ τὸ γνωσθήσεσθαι
 τὸν Θεὸν ἀπὸ τοῦ ἱλαστηρίου τουτέστιν ἐμφανισθήσεσθαι
 τοῖς λατρεύουσι. Καὶ τὸ « Ἐγὼ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ »
 τουτέστιν ἐδέξατο αὐτοὺς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων εἰς τὴν
 πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν.

CCXXXVI

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

1 Ἐζητημένον ἤδη παρὰ πολλοῖς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν
 περὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὴν
 ἡμέραν τοῦ τέλους καὶ τὴν ὥραν, καὶ μάλιστα συνεχῶς
 προβαλλόμενον παρὰ τῶν Ἀνομοίων, ἐπὶ καθαιρέσει τῆς
 δόξης τοῦ Μονογενοῦς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν 5
 ἀνομοίου καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν ὑφέσεως, ὥς οὐ δυναμένου
 οὔτε τὴν αὐτὴν ἔχειν φύσιν οὔτε ἐν ὁμοιότητι μιᾷ νοεῖσ-
 θαι τοῦ μὴ πάντα εἰδότος πρὸς τὸν ἐμπεριλαβόντα τὴν
 εἴδησιν τῶν ὅλων τῇ προγνωστικῇ ἑαυτοῦ καὶ ἐπιβλητικῇ
 τῶν μελλόντων δυνάμει· τοῦτο νῦν παρὰ τῆς σῆς συνέσεως 10
 ἡμῖν ὥς καινὸν προεβλήθη. Ἄ τοίνυν ἐκ παιδὸς παρὰ τῶν

31 τῆς om. C || 32 ἔσται· ἐστι L || 37 τὸν ... ἐμφανισθήσεσθαι
 om. C.

CCXXXVI. — Titulus ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ· τῷ αὐτῷ LC.

1 10 τοῦτο· τοῦτο δὲ L || συνέσεως om. L.

πατέρων ἠκούσαμεν καὶ διὰ τὴν πρὸς τὰ καλὰ φιλίαν ἀβασανίστως παρεδεξάμεθα, ταῦτα εἰπεῖν ἔχομεν, τῶν μὲν χριστομάχων τὴν ἀναισχυντίαν οὐ διαλύοντα (τίς γάρ ἂν καὶ φανείη λόγος τῆς ὁρμῆς αὐτῶν ἰσχυρότερος;), τοῖς δὲ 15 ἀγαπῶσι τὸν Κύριον καὶ τῆς ἐκ τοῦ λόγου ἀποκρίσεως ἰσχυροτέραν τὴν ἐκ πίστεως πρόληψιν κεκτημένοις ἀρκοῦσαν ἴσως παρεχόμενα τὴν πληροφορίαν. Τὸ οὐδεὶς καθολικὸν μὲν εἶναι δοκεῖ ῥῆμα, ὥς μηδὲ ἐν πρόσωπον διὰ τῆς φωνῆς ταύτης ὑπεξηρῆσθαι. Ἔστι δὲ οὐχ οὕτω παρὰ τῇ 20 Γραφῇ ἀναφερόμενον, ὥς τετηρήκαμεν ἐπὶ τοῦ «Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός.» Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἑαυτὸν ἔξω τιθεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως ὁ Υἱὸς ταῦτα λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ πρῶτον ἀγαθὸν ὁ Πατήρ, τῷ οὐδεὶς, συνεπακουομένου τοῦ πρῶτος, εἰρῆσθαι πιστεύομεν· καὶ τὸ «Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱόν, 25 εἰ μὴ ὁ Πατήρ.» Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἄγνοϊαν τοῦ Πνεύματος κατηγορεῖ, ἀλλὰ πρῶτον τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν τὴν γνῶσιν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μαρτυρεῖ. Οὕτω καὶ τὸ «Οὐδεὶς οἶδε» τὴν πρώτην εἰδήσιν τῶν τε ὄντων καὶ τῶν ἔσομένων ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγοντος καὶ διὰ πάντων τὴν πρώτην αἰτίαν τοῖς 30 ἀνθρώποις ὑποδεικνύοντος εἰρῆσθαι νομίζομεν. Ἐπεὶ πῶς ἡ ταῖς λοιπαῖς μαρτυρίαις τῆς Γραφῆς ἀκολουθεῖ τὸ ῥητόν, ἡ ταῖς κοιναῖς ἡμῶν ἐννοαῖς συμβαίνειν δύναται τῶν πεπι- στευκότων εἰκόνα εἶναι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν Μονογενῆ, εἰκόνα δὲ οὐ χαρακτηρὸς σωματικοῦ, ἀλλ' αὐτῆς τῆς θεό- 35 τητος καὶ τῶν ἐπισοουμένων τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ μεγαλείων, εἰκόνα δυνάμεως, εἰκόνα σοφίας, καθὼς εἴρηται Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία; Μέρος δὲ δηλονότι τῆς σο-

16 ἀποκρίσεως: ἀποδείξεως P² || 17 πίστεως: τῆς πίστεως LC || 18 τό: ὅτι τό LC || 20 ταύτης om. L || ὑπεξηρῆσθαι: ὑπεξαίρεισθαι LC || 21 τοῦ: τό BL τῷ C || 22 ordo ἔξω ἑαυτὸν LC || 24 πρῶτον: τὸ πρῶτον LC || τῷ οὐδεὶς: τὸ οὐδεὶς BLCM² || συνεπακουομένου: συναπακουομένου LC || 25 πρῶτος: πρῶτου PL²C || εἰρῆσθαι: τὸ δεύτερον εἰρῆσθαι LCM² || 27 πρῶτον: πρῶτον LC || 31 ὑποδεικνύοντος: -όντος LC || ἡ: εἰ V || 35 δὲ om. P.

φίας ἢ γινώσκεις, ἦν οὐκ ἐξείκονίζεις πᾶσαν, εἴπερ τινῶν ἀπολείπεται. Πῶς δὲ καὶ ὁ Πατὴρ, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας 40 ἐποίησε, τούτῳ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν αἰώνων, τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν, οὐκ ἔδειξεν; Ἡ πῶς ὁ τῶν ὧλων ποιητὴς τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων τῆς γνώσεως ἀπολείπεται; Ὁ δὲ λέγων, πλησίον τοῦ τέλους, 45 τάδε καὶ τάδε ἐν τῷ οὐρανῷ σημεῖα καὶ τοῖς κατὰ γῆν χωρίοις φανήσεσθαι, πῶς αὐτὸ τὸ τέλος ἀγνοεῖ; Ἐν οἷς γὰρ λέγει «Οὕτω τὸ τέλος» οὐχ ὥς ἀμφιβάλλων, ἀλλ' ὥς εἰδῶς διορίζεται. Ἐπειτα μέντοι εὐγνωμόνως σκοποῦντι πολλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους ὁ Κύριος διαλέγεται· τὸ γὰρ «Δός μοι πιεῖν» φωνὴ ἐστὶ τὴν σωματικὴν χρεῖαν 50 ἐκπληροῦσα. Καίτοι ὁ αἰτῶν οὐχὶ σὰρξ ἦν ἄψυχος, ἀλλὰ θεότης σαρκὶ ἐμψύχῳ κεχρημένη. Οὕτω τοίνυν τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὸν προκόπτοντα παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώποις σοφία καὶ χάριτι λαμβάνων τις οὐκ ἔξω τῆς εὐσεβοῦς ἐνεχθήσεται διανοίας. 55

2 Τῆς σῆς δ' ἂν εἴη φιλοπονίας ἐκθέσθαι τὰς εὐαγγελικάς βῆσεις καὶ συγκρίναι ἀλλήλαις τὴν τε Ματθαίου καὶ Μάρκου. Οὗτοι γὰρ μόνοι συνενεχθέντες περὶ τὸν τόπον τοῦτον ἀλλήλοις φαίνονται. Ἡ μὲν οὖν τοῦ Ματθαίου λέξις οὕτως ἔχει· «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν, 5 οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ὁ μόνος.» Ἡ δὲ τοῦ Μάρκου· «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ.» Τί τοίνυν ἐστὶν ἐν τούτοις ἐπισημῆνασθαι ἄξιον;

41 τούτῳ: τοῦτο M || 42 ἡ om. B || 44 πλησίον: τῷ πλησίον L || 45 τῷ: τε LC || τοῖς: ἐν τοῖς LC || γῆν: τὴν γῆν LC || 48 εὐγνωμόνως: τῷ εὐγνωμόνως V || 49 διαλέγεται: διαλέγεσθαι τοῖς ἀνθρώποις LC || 49-50 τὸ γὰρ: οἶον τὸ LC || 50 ἐστι: ἐστὶ τοῦ κυρίου LCP² || τὴν om. LC || 52 τοίνυν: καὶ νῦν LC || 53 τόν: τὸν οἰκονομικῶς πάντα καταδεχόμενον καὶ LCP² || σοφία: καὶ σοφία B.

2 1 φιλοπονίας etiam C²: φιλοσοφίας C || 3 μάρκου: τὴν μάρκου LC || 5 ordo τῆς ἡμέρας δὲ M || ἐκείνης: ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας LCP² || 6-8 τῶν οὐρανῶν ... ἄγγελοι οἱ om. C || 8 οἱ ἐν: ἐν M.

Ὅτι δὲ μὲν Ματθαῖος οὐδὲν εἶπε περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἀγνώ- 10
 σίας, δοκεῖ δὲ τῷ Μάρκῳ συμφέρεσθαι κατὰ τὴν ἔννοιαν ἐκ
 τοῦ φάναι « Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος. » Ἡμεῖς δὲ ἡγοῦμεθα τὸ
 μόνος πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ἀντιδιαστολὴν εἰρησθαι, τὸν
 δὲ Υἱὸν μὴ συμπαραλαμβάνεσθαι τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις κατὰ
 τὴν ἄγνοιαν. Ἀψευδὴς γάρ ὁ εἰπὼν ὅτι « Πάντα ὅσα ἔχει 15
 ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἔστιν. » Ἐν δὲ ὧν ἔχει καὶ ἡ γνῶσις ἔστι τῆς
 ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. Παρασιωπήσας τοίνυν, ὡς
 δμολογοῦμενον τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐν τῇ λέξει τοῦ Ματ-
 θαίου ὁ Κύριος τοὺς ἀγγέλους εἶπεν ἀγνοεῖν, εἰδέναι δὲ τὸν
 Πατέρα μόνον, τὴν τοῦ Πατρὸς γνῶσιν κατὰ τὸ σιωπῶμε- 20
 νον καὶ ἑαυτοῦ εἶναι λέγων, διὰ τὸ καὶ ἐν ἄλλοις εἰρηκέναι·
 « Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, καὶ γὰρ γινώσκω τὸν Πατέρα. »
 Εἰ δὲ γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ὅλον δι' ὅλου, ὥστε καὶ
 τὴν ἐναποκειμένην αὐτῷ σοφίαν πᾶσαν ἐπίστασθαι, κατὰ
 τὸ ἴσον μέτρον καὶ ἐπιγνωσθήσεται παρὰ τοῦ Υἱοῦ δηλονότι 25
 μετὰ πάσης τῆς ἐνυπαρχούσης αὐτῷ σοφίας καὶ τῆς προ-
 γνώσεως τῶν μελλόντων. Ταύτης μὲν οὖν ἀξιούμεν τῆς
 παραμυθίας τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενον· « Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ
 μόνος. » Τὸ δὲ Μάρκου, ἐπειδὴ φανερώς δοκεῖ καὶ τὸν Υἱὸν
 ἀπομερίζειν τῆς γνώσεως, οὕτω νοοῦμεν ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, 30
 οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ
 Πατὴρ· τουτέστιν ἡ αἰτία τοῦ εἰδέναι τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ
 Πατρὸς. Καὶ ἀβίαστός ἔστι τῷ εὐγνωμόνως ἀκούοντι ἡ
 ἐξήγησις αὕτη, ἐπειδὴ οὐ πρόσκειται τὸ μόνος, ὡς καὶ παρὰ
 τῷ Ματθαίῳ. Ἔστιν οὖν ὁ νοῦς ὁ παρὰ Μάρκῳ τοιοῦτος· 35
 περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἢ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι
 τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· ἐκ γὰρ
 τοῦ Πατρὸς αὐτῷ ὑπῆρχε δεδομένη ἡ γνῶσις. Τοῦτο δὲ
 εὐφημότατόν ἐστι καὶ θεοπρεπὲς περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγειν, ὅτι

20 πατέρα: υἱὸν P² || 21 ἑαυτοῦ: τὸ ἑαυτοῦ C || τὸ καὶ etiam P²:
 τὸ P || 24 αὐτῷ: ἐν αὐτῷ M || 26 πάσης om. C add. C² || 31 οὔτε:
 οὐδὲ LC || οὐδ' ἂν: οὐδὲ LC || 34 καὶ om. L || 35 μάρκῳ: τῷ
 μάρκῳ MLC || 36 ἡμέρας: ἡμέρας ἐκείνης LC || οὔτε: οὐδὲ LC.

οὐπὲρ ἔστιν ὁμοούσιος, ἔξ αὐτοῦ καὶ τὸ γινώσκειν ἔχει καὶ 40
τὸ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ δόξῃ τῇ πρεπούσῃ αὐτοῦ τῇ θεότητι
θεωρεῖσθαι.

3 Περὶ δὲ τοῦ Ἰεχονίου δὲν ἐκκήρυκτον ἀπὸ τῆς Ἰου-
δαίας γῆς γεγενῆσθαι φησιν ὁ προφήτης Ἰερεμίας εἰπὼν·
« Ἦτιμώθη Ἰεχονίας ὥς σκευὸς οὗ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ χρεῖα,
καὶ ὅτι ἀπερρίφη αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ
ἀναστῇ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου 5
Δαβὶδ, ἄρχων ἐν τῷ Ἰουδα. » Σαφὴς καὶ ἀπλοὺς ἔστιν ὁ λό-
γος. Καθαίρεθείσης γάρ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Ναβουχοδο-
νόσορ λέλυτο μὲν τὰ βασιλεία, οὐκέτι δὲ πατρικαὶ διαδοχαὶ
τῶν ἡγεμονιῶν ἦσαν, ὥσπερ καὶ τὸ πρότερον, ἀλλὰ τότε
μὲν ἔξ ἀρχῆς ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας διηγόν οἱ ἀπόγονοι τοῦ 10
Δαβὶδ. Ἐπανελθόντες δὲ οἱ περὶ τὸν Σαλαθιῆλ καὶ Ζοροβά-
βελ δημοτικώτερον καθηγοῦντο τοῦ λαοῦ, τῆς ἀρχῆς λοιπὸν
ἐπὶ τὴν Ἱερωσύνην μεταπεσοῦσης διὰ τὸ ἀναμιγῆναι τὴν
Ἱερατικὴν καὶ βασιλικὴν φυλὴν. Ὅθεν ὁ Κύριος καὶ βασιλεὺς
ἔστι καὶ ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ οὐκ ἐξέλιπε μὲν 15
ἡ βασιλικὴ φυλὴ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὐ μὴν
ἔτι ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου τοῦ Δαβὶδ τὸ σπέρμα Ἰεχονίου.
Θρόνος γὰρ δηλονότι λέγεται τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Πάντως
δὲ τῆς ἱστορίας μέμνησαι, ὅτι ὑπόφορος μὲν ἦν τῷ Δαβὶδ
πᾶσα ἡ Ἰουδαία καὶ ἡ Ἰδουμαία χώρα καὶ ἡ Μωαβίτις καὶ 20
τῆς Συρίας ὅσα τε πρόσχωρα καὶ τὰ πορρωτέρω μέχρι τῆς
Μέσης τῶν ποταμῶν, καὶ καθ' ἕτερον μέρος ἕως ποταμοῦ
Αἰγύπτου. Εἰ οὖν οὐδεὶς ἐφάνη ἐπὶ τοσούτου ἀξιώματος,
τῶν μετὰ ταῦτα, πῶς οὐκ ἀληθὴς ὁ τοῦ προφήτου λόγος,

41 δόξη etiam C²: γνῶσις C.

3 6 ordo ἀπλοῦς καὶ σαφής LC || 7-8 ναβουχοδονόσορ: τοῦ ναβου-
χοδονόσορ LC || 9 ἡγεμονιῶν: -νειῶν PM || τὸ om. LC || 14 βασι-
λικὴν: τὴν βασιλικὴν LC || 15 posterius καὶ om. P || ἐξέλιπε:
ἐξίλειπε PB || 17 ordo τοῦ θρόνου LC || Ἰεχονίου: τοῦ Ἰεχονίου
LCP² || 19 μέμνησαι: μεμνήσθαι B || 20 ἡ Ἰουδαία: Ἰουδαία M ||
20 ἡ Ἰδουμαία: Ἰδουμαία M || 22 ἕτερον: ἐκότερον LCP².

ὅτι οὐκ ἔτι καθιεῖται ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ ἐκ τοῦ σπέρ- 25
 ματος Ἰεχονίου· Οὐδείς γάρ φαίνεται τῆς ἀξίας ταύτης
 ἐπιλημμένος ἐξ αὐτοῦ. Οὐ μέντοι ἐξέλιπεν ἡ τοῦ Ἰούδα
 φυλὴ ἕως οὗ ἦλθεν, ᾧ ἀπέκειτο, ὅς οὐδὲ αὐτὸς ἐκαθέσθῃ
 ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ θρόνου, μεταπεσούσης λοιπὸν τῆς
 Ἰουδαϊκῆς βασιλείας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀσκαλωνίτου Ἀντι- 30
 πάτρου Ἡρώδην καὶ τοὺς ἐκείνου παῖδας, οἱ εἰς τέσσαρας
 ἀρχάς κατενείμαντο τὴν Ἰουδαίαν, ἡγεμονεύοντος μὲν
 Πιλάτου, τὸ δὲ σύμπαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς κράτος ἔχον-
 τος Τιβερίου. Ἀλλὰ θρόνον λέγει Δαβὶδ, ἐφ' ὃν ὁ Κύριος
 ἐκάθισε, τὴν ἀκαθαίρετον βασιλείαν. « Αὐτὸς γάρ ἐστι προσ- 35
 δοκία ἔθνων », οὐχὶ τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῆς οἰκουμένης.
 « Ἔσται γάρ, φησὶν, ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ καὶ ὁ ἀνιστάμενος
 ἄρχειν ἔθνων ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιουσι. Τέθεικα γάρ σε εἰς
 διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνων. Καὶ θήσομαι, φησὶν, εἰς
 τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον 40
 αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. » Οὕτως οὖν καὶ ἱερεὺς
 διέμεινεν, εἰ καὶ μὴ τὰ σκηπτρα τῆς Ἰουδαίας παρέλαβε,
 καὶ βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ
 Ἰακώβ ἐβεβαιώθη· « Καὶ ἐνευλογηθήσονται τῷ σπέρματι
 αὐτοῦ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς », καὶ πάντα τὰ ἔθνη μακα- 45
 ριοῦσι τὸν Χριστόν.

4 Τοῖς δὲ κομψοῖς Ἐγκρατίταις πρὸς τὸ σεμνὸν αὐτῶν
 πρόβλημα, διὰ τί καὶ ἡμεῖς οὐχὶ πάντα ἐσθίομεν, ἐκείνο
 λεγέσθω ὅτι καὶ τὰ περιττώματα ἡμῶν βδελυσσόμεθα. Κατὰ
 μὲν γὰρ τὴν ἀξίαν λάχανα χόρτου ἡμῖν ἐστὶ τὰ κρέα, κατὰ
 δὲ τὴν τῶν συμφερόντων διάκρισιν, ὡς καὶ ἐν λαχάνοις τὸ 5
 βλαβερὸν τοῦ καταλλήλου χωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς
 κρέασι τοῦ χρησίμου τὸ βλαβερὸν διακρίνομεν, ἐπεὶ λάχανόν

27 ἐξέλιπεν: ἐξέλειπεν PB || 31 ἐκείνου: -νων L || 40 τὸ: καὶ
 τὸ L || 41 καὶ ἱερεὺς: ἱερεὺς P || 43 βασιλεὺς: ὁ βασιλεὺς L ||
 ἡ om. P add. P² || 44 ἐνευλογηθήσονται: εὐλογηθήσονται C ||
 44-45 τῷ σπέρματι αὐτοῦ: ἐν αὐτῷ L ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ C.

4 7 λάχανόν: τοὶ λάχανόν LCP².

ἐστι καὶ τὸ κώνειον, ὥσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ γύπειον· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὕοσκύαμον φάγοι ἂν τις νοὺν ἔχων, οὔτε κυνὸς ἄψαιτο μὴ μεγάλης ἀνάγκης κατεπειγούσης, ὥς ὅγε 10 φαγὼν οὐκ ἠνόμησεν.

5 Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας καθ' εἰμαρμένην διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα μὴ παρ' ἡμῶν ζήτηι λόγους, ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις τῆς ῥητορικῆς ἀκίσιν αὐτοὺς κατατίτρωσκε· μακρότερον γάρ ἐστι τὸ πρόβλημα τῆς παρούσης μοι ἀσθενείας. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι ἀνανεύσεως οὐκ οἶδα τί 5 ἐπηλθέ σοι ἐρωτήσαι, εἴπερ ἐδέξω τὴν κατάδυσιν τὸν τύπον τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐκπληροῦν. Βαπτισθῆναι γὰρ τρισσάκις ἀδύνατον μὴ ἀναδύντα τσσαυτάκις. Τὸν δὲ φάγον παροξυτονοῦμεν ἡμεῖς.

6 Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον, οἷον ὥς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸν δεῖνα ἀνθρωπον. Διὰ τοῦτο οὐσίαν μὲν μίαν ἐπὶ τῆς θεότητος ὁμολογοῦμεν, ὥστε τὸν τοῦ εἶναι λόγον μὴ διαφόρως ἀποδιδόναι· ὑπόστασιν δὲ ἰδιάζουσιν, ἵν' 5 ἀσύγχυτος ἡμῖν καὶ τετρανωμένη ἡ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος ἔννοια ἐνυπάρχη. Μὴ γὰρ νοοῦντων ἡμῶν τοὺς ἀφώρισμένους περὶ ἕκαστον χαρακτήρας, οἷον πατρότητα καὶ υἰότητα καὶ ἁγιασμόν, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι ὁμολογούντων Θεόν, ἀμήχανον ὕγιως τὸν 10 λόγον τῆς πίστεως ἀποδίδοσθαι. Χρὴ οὖν τῷ κοινῷ τὸ ἰδιάζον προστιθέντας, οὕτω τὴν πίστιν ὁμολογεῖν· κοινὸν ἢ θεότης, ἴδιον ἢ πατρότης· συνάπτοντας λέγειν· πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα. Καὶ πάλιν ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ ὁμολογίᾳ τὸ παραπλήσιον ποιεῖν, τῷ κοινῷ συνάπτειν τὸ ἴδιον καὶ λέγειν· 15 εἰς Θεὸν Υἱόν. Ὅμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἀγίου κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐκφωνήσεως τὴν προφορὰν σχημα-

10 μὴ· εἰ μὴ L.

5 1 λέγοντας etiam V²P²: ἔχοντας VPBM || 4 μοι· μου PLC || 8 ἀδύνατον· -τα B || τσσαυτάκις etiam C²: τρισάκις L τσαάκις C.

·6 7 ἐνυπάρχη· ὑπάρχη L || 13 συνάπτοντας· συνάπτοντας δὲ C.

τίζοντας λέγειν· πιστεύω καὶ εἰς τὸ θεῖον Πνεῦμα τὸ Ἅγιον·
 ὥστε δι' ὅλου καὶ τὴν ἐνότητα σφύζεσθαι ἐν τῇ τῆς μίας
 θεότητος ὁμολογίᾳ, καὶ τὸ τῶν προσώπων ἰδιάζον ὁμολο- 20
 γεῖσθαι ἐν τῷ ἀφορισμῷ τῶν περὶ ἕκαστον νοουμένων
 ἰδιωμάτων. Οἱ δὲ ταῦτόν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν
 ἀναγκάζονται πρόσωπα μόνον ὁμολογεῖν διάφορα, καὶ ἐν
 τῷ περιστάσθαι λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις εὐρίσκονται μὴ
 φεύγοντες τὸ τοῦ Σαβελλίου κακόν, ὃς καὶ αὐτὸς πολλαχοῦ 25
 συγγέων τὴν ἔννοιαν ἐπιχειρεῖ διαιρεῖν τὰ πρόσωπα, τὴν
 αὐτὴν ὑπόστασιν λέγων πρὸς τὴν ἐκάστοτε παρεμπύπτου-
 σαν χρεῖαν μετασχηματίζεσθαι.

7 Καὶ περὶ ὧν ἡρώτησας, πῶς τὰ μέσα καὶ τὰ²διάφορα
 περὶ ἡμᾶς οἰκονομεῖται, εἴτε συντυχία τινὶ αὐτομάτῳ, εἴτε
 ἐπὶ δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ἐκεῖνό φαμεν ὅτι ὑγίεια καὶ
 νόσος, πλοῦτος καὶ πενία, δόξα καὶ ἀτιμία, καθὼ μὲν οὐ
 ποιεῖ τοὺς ἔχοντας ἀγαθοὺς οὐκ ἔστι τῶν κατὰ φύσιν 5
 ἀγαθῶν, καθὼ δὲ εὐροίαν τινα παρέχεται τῷ βίῳ αἰρετώτερᾳ
 ἔστι τῶν ἐναντίων τὰ προηγούμενα καὶ ἔχει τινὰ ἀξίαν
 λεγόμενα. Ταῦτα μέντοι τοῖς μὲν οἰκονομίας ἔνεκεν δίδεται
 παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰωβ καὶ τοῖς τοιού-
 τοις. Τοῖς δὲ φαυλοτέροις πρόκλησις τοῦ βελτιωθῆναι κατὰ 10
 τὸν τρόπον, ὡς ὅγε μετὰ τοσαύτην παρὰ Θεοῦ δεξιῶσιν
 ἐπιμένων τῇ ἀδικίᾳ ἀναντιρρήτως ἑαυτὸν ὑπόδικον τῇ
 κατακρίσει καθίστησιν. Ὁ μέντοι δίκαιος οὔτε παρόντος
 ἐπιστρέφεται τοῦ πλούτου οὔτε μὴ παρόντα ἐπιζητεῖ· οὐ
 γὰρ ἀπολαυστικός ἐστι τῶν δεδομένων, ἀλλ' οἰκονομικός. 15

21 ἀφορισμῷ: ἀφορισμῶν L | 27-28 παρεμπύπτουσαν: παρα-
 πίπτουσαν L.C.

7 1 ordo τὰ καὶ L | διάφορα: ἀδιάφορα P² | 2 εἴτε ... αὐτομάτῳ
 om. V | 2-3 εἴτε ἐπὶ: εἴτε LC | 3 δικαίᾳ: τῇ δικαίᾳ LCP² | ordo
 προνοίᾳ τοῦ θεοῦ L | ὑγίεια: ὑγίεια BM.LC | 6 τῷ: ἡμῶν τῷ L.C.
 9 τοῦ θεοῦ: θεοῦ M.LC | καὶ τῷ Ἰωβ om. C | Ἰωβ: Ἰακώβ BL
 10 πρόκλησις: παράκλησις C | τοῦ: ἐστὶ τοῦ L.C. | 15 ἀπολαυστικός:
 ἀπολαυτικός B | δεδομένων: δομένων C.

Οὐδεις δὲ τῶν νοὺν ἐχόντων ἐπιτρέχει τῇ ἀσχολίᾳ τῆς τῶν
 ἄλλοτρίων διανομῆς, ἐὰν μὴ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἀποβλέπη
 δόξαν, οἱ θαυμάζουσι καὶ ζηλοῦσι τοὺς ἐν ἐξουσίᾳ τινὶ
 καθεστῶτας. Τὴν δὲ νόσον ὡς ἄβλησιν οἱ δίκαιοι δέχονται,
 μεγάλους ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ ἀναμένοντες τοὺς στεφάνους. 20
 "Ἄλλον δέ τινα ἐφιστᾶν τῇ διοικήσει τούτων οὐκ ἀπεμφαίνον,
 ἀλλ' ἀσεβές.

CCXXXVII

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1 Ἐγὼ καὶ διὰ τοῦ βικαρίου τῆς Θράκης ἐπέστειλα τῇ
 θεοσεβείᾳ σου, καὶ διὰ τινος πραιποσίτου τῶν κατὰ Φιλιπ-
 πούπολιν θησαυρῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπὶ τὴν Θράκην
 διαβαίνοντος ἔγραψα ἐτέρας ἐπιστολάς, καὶ παρεκάλεσα
 αὐτὸν ἀνελεσθαι, ὅταν ἀπαίρῃ. Ἄλλ' οὔτε ὁ βικάριος ὑπε- 5
 δέξατο ἡμῶν τὰ γράμματα. Περιοδεούντων γάρ ἡμῶν τὴν
 παροικίαν, ἐπιστὰς τῇ πόλει ἐσπέρας, ὄρθρου βαθέος πάλιν
 ἀπήλασεν, ὥστε τοὺς οἰκονόμους λαθεῖν τῆς ἐκκλησίας τὴν
 τοῦ ἀνδρὸς ἐπιδημίαν καὶ εὖτω μῆναι παρ' ἡμῖν τὰ γράμ-
 ματα. Ὁ δὲ πραιπόσιτος, τάχα ἀβουλῆτου τινὸς αὐτὸν 10
 περιστάσεως κατασχούσης, ἐξώρμησε μῆτε τὰς ἐπιστολάς
 ἀνελόμενος μῆτε ἡμᾶς θεασάμενος. Ἄλλου δὲ οὐδενὸς ἦν
 ἐπιτυχεῖν· ὅθεν ἐμείναμεν λυπούμενοι, ὅτι μῆτε ἐπιστέλ-
 λειν ἡμῖν ἔξεστι μῆτε δέχεσθαι παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας

16 prius τῶν: τόν BM || 20 ordo τοὺς στεφάνους ἀναμένοντες
 LC || 21 τούτων: τοῦτον L || ἀπεμφαίνον: ἀπεμφαίνον μόνον LCP² ||
 22 ἀλλ': ἀλλὰ καὶ LCP².

CCXXXVII. — Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ σαμοσάτων Maur: τῷ
 αὐτῷ εὐσεβίῳ VPB τῷ αὐτῷ ἐν ἐξορίᾳ ὄντι περ τοῦ μὴ ἐπιστέλλειν
 ἀπολογία καὶ περὶ βικαρίου τινὸς ὡμοτάτου πάνδεινα κατὰ τῶν ὀρθο-
 δόξων τολμήσαντα M τῷ αὐτῷ LC.

1 3 ἐκ: ἐπὶ C || 4 ἐτέρας: καὶ ἐτέρας L || ἐτέρας ἐπιστολάς om.
 C || 7 βραθίος: βραθίως PM || 13 λυπούμενοι: λοιπούμενοι B.

γράμματα. Καίτοι ἐβουλόμην, εἴ μοι ἦν δυνατόν, τὰ ἐφ' 15
ἐκάστης ἡμέρας συμπύπτοντα ἡμῖν διαγγέλλειν σοι. Οὕτω
γάρ πολλά καὶ παράδοξά ἐστι τὰ πράγματα, ὥστε ἱστορίας
ἐφημερίδος χρῆζειν, ἣν καὶ συνέταξα, εἴ ἴσθι, εἰ μὴ τῇ
συνεχείᾳ τῶν προσπιπτόντων τοὺς λογισμοὺς εἶχον τῶν
προκειμένων ἐκκρουομένους.

20

2 Ἐπεδήμησεν ἡμῖν βικάριος, τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον
τῶν ἡμετέρων κακῶν· ἄνθρωπος, εἰ μὲν καὶ αἰρετικὸς τὸ
φρόνημα οὐκ ἐπίσταμαι (οἶμαι γὰρ αὐτὸν παντὸς ἀπειρον
εἶναι λόγου καὶ μηδὲ ἔχειν τινὰ σπουδὴν μηδὲ μελέτην
περὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν ἄλλοις γὰρ αὐτὸν ὁρῶ τῇ ψυχῇ καὶ τῇ 5
σαρκὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐνασχολούμενον), πλὴν ἀλλὰ
φιλαίρετικός καὶ οὐ πλέον ἐκείνους φίλων ἢ πρὸς ἡμᾶς
ἀπεχθὼς ἔχων. Συνεκρότησε μὲν γὰρ σύνοδον ἀθετούντων
ἐν μέσῳ τῷ χειμῶνι ἐπὶ τῆς Γαλατίας· καὶ ἐξέβαλε μὲν τὸν
Ὑψιν, ἀντικατέστησε δὲ τὸν Ἐκδίκιον. Ἀγώγιμον δὲ προσ- 10
έταξε γενέσθαι τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν ὑπὸ ἐνὸς ἀνθρώπου
καὶ τούτου ἀσήμου, αἰτιαθέντα. Εἴτα μικρὸν ἀσχοληθεὶς
περὶ τὸ στρατόπεδον πάλιν ἡμῖν ἐπῆλθε θυμοῦ καὶ φόνου
πνέων, καὶ πάντας μὲν μὴ φωνῇ τοὺς ἱερατικούς τῆς ἐν
Καισαρείᾳ Ἐκκλησίας παρέδωκε τῇ Βουλῇ. Ἐν δὲ Σεβα- 15
στείᾳ ἐκαθέσθη πολλὰς ἡμέρας φυλοκρινῶν, καὶ τοὺς μὲν
ἡμῖν κοινωνοῦντας βουλευτάς ὀνομάζων καὶ καταδικάζων
τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν δημοσίων, τοὺς δὲ τῷ Εὐσταθίῳ προσκει-
μένους ταῖς μεγίσταις τιμαῖς περιέπων. Πάλιν σύνοδον
περὶ Νύσσαν Γαλατῶν καὶ Ποντικῶν συγκροτηθῆναι προσέ- 20
ταξεν. Οἱ δὲ ὑπήκουσαν καὶ συνδραμόντες ἔπεμψάν τινα
ταῖς Ἐκκλησίαις, ὃν οὐκ ἂν ἐλοίμην ἐγὼ εἰπεῖν ὁποῖος,
εἰκάζειν δὲ ἔξεστι τῇ σὴ φρονήσει ποταπὸν εἶκός εἶναι τὸν

15 καίτοι: καίτοιγε PLC || 17 ὥστε: ὥστε καὶ C.

2 3 παντός om. L || 5 τῇ ψυχῇ: καὶ τῇ ψυχῇ M || 13 φόνου: εὐθόου C || 15-16 σιδαστεία: τῇ σιδαστείᾳ M || 16 φυλοκρινῶν etiam L²: ἐυλοκρινῶν L || 20 νύσσαν: νύσσην BMLP² || γαλατῶν: τῶν γαλατῶν C || γαλατῶν: γαλατικῶν L || 21 ἔπεμψάν: ἐπέπεμψάν VP.

τοιαύταις προαιρέσεσιν ἀνθρώπων ὑπηρετούμενον. Καὶ νῦν
 ὅτε ταῦτα ἐπέστελλον, τὸ αὐτὸ τοῦτο σύνταγμα ἐπὶ τὴν 25
 Σεβάστειαν ὤρμησε, τῷ τε Εὐσταθίῳ συναφθῆναι καὶ μετ'
 αὐτοῦ τὰ τῶν Νικοπολιτῶν καταστρέψασθαι· ὁ γὰρ μακά-
 ριος Θεόδοτος κεκοίμηται. Καὶ τέως μὲν τὰς πρώτας τοῦ
 βικαρίου προσβολὰς γενναίως καὶ καρτερῶς ἀπεκρούσαντο.
 Πείθειν γὰρ αὐτοὺς ἐπειρᾶτο δέξασθαι τὸν Εὐστάθιον καὶ 30
 δι' αὐτοῦ λαβεῖν τὸν ἐπίσκοπον. Ὡς δὲ εἶδεν αὐτοὺς ἐκόν-
 τας οὐκ ἐνδιδόντας, νῦν πειρᾶται βιαιοτέρᾳ χειρὶ ἐγκατα-
 στησαι τὸν διδόμενον. Ὑποβρυλεῖται δὲ τις καὶ συνόδου
 προσδοκία, καθ' ἣν προαιροῦνται καλέσαντες ἡμᾶς ἢ λαβεῖν
 κοινωνοὺς ἢ χρήσασθαι τῇ συνηθείᾳ. Τὰ μὲν οὖν τῶν Ἐκκλη- 35
 σίων τοιαῦτα. Ἐγὼ δὲ αὐτὸς ὅπως διάκειμαι κατὰ τὸ σῶμα
 σιωπᾶν ἡγοῦμαι βέλτιον εἶναι ἢ γράφειν, διότι τὰ μὲν
 ἀληθῆ λέγων λυπήσω, ψεύσασθαι δὲ οὐκ ἀνέχομαι.

CCXXXVIII

ΝΙΚΟΠΟΛΙΤΑΙΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ

Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, καὶ οὐδὲν
 ἔσχον καινότερον τῶν ἐγνωσμένων ἤδη παρ' αὐτῶν διδαχ-
 θῆναι. Καὶ γὰρ ἔφθασεν ἡ φήμη εἰς πᾶσαν τὴν περιοικίδα,
 τοῦ παρ' ὑμῖν καταπεσόντος τὴν αἰσχύνην περιαγγέλλουσα,
 ὃς ἐπιθυμίᾳ δόξης κενῆς τὴν αἰσχίστην ἑαυτῷ συνήγαγεν 5

29 βικαρίου : μακαρίου L || ἀπεκρούσαντο : -σαντο M || 33 ὑποβρυ-
 λεῖται : -λλεῖται M || 36 αὐτός om. V add. V².

CCXXXVIII. — In titulo πρεσβύτεροις : πρεσβύτεροις περὶ τοῦ
 παρ' αὐτοῖς ἐκπεσόντος καὶ παράκλησις εἰς τὸ γενναίως φέρειν τοὺς
 πειρασμούς M.

3 φήμη : μνήμη M || 4 περιαγγέλλουσα : περιαγγέλουσα (sic) B
 διαγγέλλουσα L διαγγέλουσα (sic) C.

ἀτιμίαν καὶ εὐρέθη τῶν μὲν ἐπὶ τῇ πίστει μισθὸν διὰ τὴν
 φιλαυτίαν ἐκπεσόν, αὐτὸ δὲ τὸ δύστηνον δοξάριον, οὗ
 ἐπιθυμήσας ἐπράβη τῇ ἀσεβείᾳ, οὐκ ἔχων διὰ τὸ δίκαιον
 μῖσος τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον. Ἀλλὰ ἐκεῖνος μὲν τοῦ
 παντὸς ἑαυτοῦ βίου ἐναργέστατον ἐξήνεγκε δεῖγμα ἐκ τῆς 10
 νῦν προαιρέσεως, ὅτι οὐδέποτε ἔζη ἐπ' ἐλπίδι τῶν ἀποκει-
 μένων ἡμῖν ἐπαγγελιῶν παρὰ τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ εἴ τι αὐτῷ
 ἐπραγματεύετο τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ῥήματα πίστεως καὶ
 πλάσμα εὐλαθείας, πάντα πρὸς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων
 ἀπάτην ἐπετηδεύετο. Ὑμᾶς δὲ τί καταπονεῖ τὸ συμβάν; Τί 15
 χεῖρους ἑαυτῶν γεγόνατε παρὰ τοῦτο; Ἐλείψεν εἰς ἐκ τοῦ
 πληρώματος ὑμῶν· εἰ δὲ καὶ συναπῆλθέ που ἄλλος εἰς ἡ
 δεύτερος, ἐλεεινοὶ τοῦ πτώματος οὗτοι, ὑμῶν δὲ τὸ σῶμα
 ὁλόκληρόν ἐστι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀχρειω-
 θέν ἀπερρῦη καὶ οὐκ ἐκολοβώθη τὸ μένον. Εἰ δὲ ἀνιῇ ὑμᾶς 20
 ὅτι τῶν τοίχων ἐξεβλήθητε, ἀλλ' ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ
 οὐρανοῦ αὐλισθήσεσθε καὶ ὁ ἄγγελος ὁ τῆς Ἐκκλησίας
 ἔφορος συναπῆλθεν ὑμῖν. Ὡστε κενοῖς τοῖς οἴκοις ἐγκατα-
 κλίνονται καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐκ τῆς διασπορᾶς τοῦ λαοῦ
 βαρὺ ἑαυτοῖς τὸ κρίμα κατασκευάζοντες. Εἰ δὲ τις καὶ 25
 κόπος ἐστὶν ἐν τῷ πράγματι, πέπεισμαι τῷ Κυρίῳ μὴ εἰς
 κενὸν ὑμῖν ἀποβήσεσθαι τοῦτο. Ὡστε ὅσῳ ἂν ἐν πλείοσι
 πειρατηρίοις γένησθε, τοσούτῳ πολυτελέστερον τὸν παρὰ
 τοῦ δικαίου Κριτοῦ μισθὸν ἀναμένετε. Μήτε οὖν δυσφορεῖτε
 τοῖς παροῦσι μήτε ἀποκάμνετε τῇ ἐλπίδι. Ἔτι γὰρ μικρὸν 30
 ὅσον ὅσον, ἥξει πρὸς ὑμᾶς ὁ ἀντιλαμβανόμενος ὑμῶν καὶ
 οὐ χρονιεῖ.

6 τῶν ... μισθῶν etiam C²: τὸν ... μισθόν LC || 7 οὗ: ὁ L ||
 9-10 ordo παντὸς τοῦ LC || 12 αὐτῷ: ἐαυτῷ LC || 14 πλάσμα:
 πλάσματα LC || 17 εἰ δὲ om. LC || 20 ἀπερρῦη: ὑπερρῦη B ἀπερρῦει
 M || 23 κενοῖς: κεινοῖς L || 23-24 ἐγκατακλίνονται: ἐγκατακρίνονται
 VBMC || 27 ἐν: ἐπὶ LC || 28 τὸν om. LC || 31 ὅσον ὅσον etiam
 I.²: ὅτον L || 32 χρονιεῖ: χρονίσει LC.

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1 Ἐδωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν καὶ νῦν διὰ τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀντιόχου τοῦ σύμπρεσβυτέρου προσφθέγξασθαι σου τὴν δσιότητα, καὶ σέ μὲν παρακαλέσαι τὰ συνήθη ποιεῖν, προσεύχασθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἑαυτοῖς δὲ εὐρεῖν τινα τῆς μακρᾶς ἀπολείψεως παραμυθίαν ἐκ τῆς 5 διὰ τοῦ γράμματος δμιλίας. Προσευχόμενος δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ μέγιστον, παρακαλοῦμεν, αἵτει παρὰ τοῦ Κυρίου, βυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, οἱ τοσοῦτον κατεκράτησαν τῶν λαῶν ὥστε οὐδὲν ἕτερον νῦν ἢ τὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀλώσεως ἡμᾶς ἐνικονίζεσθαι πράγματα. 10 Ὅσφ γὰρ ἐπὶ τὸ ἀσθενέστερον ὑπορρέουσιν αἱ Ἐκκλησίαι, τοσοῦτῳ ἐπακμάζουσι τῶν ἀνθρώπων αἱ φιλαρχίαι. Καὶ εἰς δυστήνους ἀνθρώπους οἰκοτρίβων οἰκότριδας περιέστη νῦν τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, οὐδενὸς αἵρουμένου ἀντεισάγειν ἑαυτὸν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ ἢ τῶν ἀπειγνωσμένων, 15 ὅποιοι εἰσιν οἱ νῦν ἐπιπεμφθέντες παρ' Ἀνυσίου τοῦ θρέμματος Εὐιππίου καὶ Ἐκδικίου τοῦ Παρνασσηνοῦ, ὃν κακὸν ἑαυτῷ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐφόδιον ἐναφήκε ταῖς Ἐκκλησίαις ὁ καταστήσας. Οὗτοι νῦν ἐξήλασαν μὲν τῆς Νύσσης τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν καὶ ἀντεισήγαγον ἄνδρα, μᾶλλον δὲ 20 ἀνδράποδον, ὀλίγων ὁβολῶν ἄξιον, τὴν δὲ τῆς πίστεως διαφθοράν ἐφάμιλλον τοῖς καταστήσασι. Δοάροις δὲ τῇ

CCXXXIX. — Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ σαμοσάτων Maur: εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ VPBM τῷ αὐτῷ L τῷ αὐτῷ εὐσεβίῳ C.

1 5 μακρᾶς: μακρὰν VBLC || 7 αἵτει: αἵτειν LC || 12 τοσοῦτῳ: τοσοῦτον V || 13 οἰκοτρίβων οἰκότριδας etiam P²: οἰκότριδας P || περιέστη etiam M²: περίεστι MLC || 17 παρνασσηνοῦ: παρνασσηνοῦ VPM παρνασινοῦ B || 19 νύσσης etiam V²: νύσσης VPBMC.

κώμη φθορὸν ἀνθρώπων, ὄρφανῶν οἰκέτην, ἀποδράντα μὲν τοὺς ἑαυτοῦ δεσπότης, διὰ δὲ κολακείας ἀθέου γυναιίου, ἡ πρότερον μὲν Γεωργίῳ ἐκέχρητο πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα, νῦν δὲ τοῦτον ἔσχε διάδοχον ἐκείνου, ἔπεμψαν τὸ ἐλεεινὸν τῆς ἐπισκοπῆς καθυβρίζοντες ὄνομα. Τὰ δὲ Νικοπολιτῶν τίς ἂν πρὸς ἀξίαν δδύραιτο, τοῦ ἀθλίου Φρόντωνος πρότερον μὲν δῆθεν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας συνηγορίαν σχηματιζομένου, τελευταῖον δὲ αἰσχροῦς προδόντος καὶ τὴν πίστιν καὶ ἑαυτὸν καὶ μισθὸν τῆς προδοσίας λαβόντος ὄνομα ἀτιμίας; Ἐδέξατο μὲν γάρ παρ' αὐτῶν ἐπισκοπῆς ἀξίωμα, ὥς οἶεται, γέγονε δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι κοινὸν βδέλυγμα πάσης τῆς Ἀρμενίας. Πλὴν ὅτι οὔτε αὐτοῖς ἀτόλμητόν τι οὔτε ἀποροῦσι τῶν ἀξίων αὐτοῖς συνεργῶν. Τὰ δὲ λοιπὰ τῆς Συρίας ἔμεινον ἡμῶν καὶ οἶδε καὶ διηγήσεται ὁ ἀδελφός Ἀντίοχος.

2 Τοῖς δὲ ἐκ τῆς Δύσεως αὐτὸς προενέτυχες διηγησάμενον πάντα τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου, ᾧ ποταπὰς χρῆ δοῦναι πάλιν ἐπιστολάς ἀπιόντι; Ἴσως γὰρ κοινωνήσῃ τῆς δδοῦ τῷ καλῷ Σαγκτησίμῳ, πολλὴν ἔχοντι σπουδὴν καὶ περιόντι τὴν Ἀνατολὴν καὶ παρ' ἐκάστου τῶν ἐπισήμων ὑπογραφάς καὶ ἐπιστολάς κομιζομένῳ. Τίνα οὖν δεῖ ἐπιστεῖλαι δι' αὐτῶν ἢ τοῖς ἐπιστέλλουσι πῶς συνθέσθαι αὐτὸς μὲν ἀπορῶ· ἂν δὲ εὕρῃς ἐν τάχει τοὺς πρὸς ἡμᾶς ἀφικνουμένους, καταξίωσον ἡμῖν γνωρίσαι. Ἐμοὶ μὲν γάρ τὸ τοῦ Διομήδους ἐπέρχεται λέγειν· « Μὴ ὄφελος λίσσεσθαι, διότι, φησὶν, ἀγῆνωρ ἐστὶν ὁ ἀνὴρ. » Τῷ ὄντι γὰρ θεραπευόμενα τὰ ὑπερήφανα ἦθῃ ἑαυτῶν ὑπεροπτικώτερα γίνεσθαι πέφυκε. Καὶ

23 ὄρφανῶν: -νόν M || 28 ἀξίαν: ἄξιον V || 29-30 σχηματιζομένου: κατασχηματιζομένου M || 32 ἐπισκοπῆς: ἐπισκοπῆσαι B || 34 αὐτοῖς: ἑαυτοῖς LC || 36 ἀδελφός: ἀδελφός ἡμῶν P.

2 4 σαγκτησίμῳ: σαγκτισίμῳ VPBM | περιόντι: περιόντι M || 7 ἐπιστέλλουσι: συνεπιστέλλουσι L || 10 λῖγειν: λῖγειν οὐκ ὄφελος λίσσεσθαι πλείονα (sic) ὁ δ' ἀγῆνωρ ἐστὶν καὶ ἄλλος M || ὄφελος: ὄφειλες (sic) B || 11-12 τὰ ὑπερήφανα ἦθῃ: τὰ ἦθῃ τὰ ὑπερήφανα M.

γάρ ἂν μὲν ἱλασθῇ ὁ Κύριος ἡμῖν, ποίας ἑτέρας προσθή-
 κης δεόμεθα; Ἐάν δὲ ἐπιμείνῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ποία βοή-
 θεια ἡμῖν τῆς Δυτικῆς ὁφρύος; Οἱ τὸ ἀληθές οὔτε ἴσασιν 15
 οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται, ψευδέσι δὲ ὑπονοίαις προειλημμένοι
 ἐκεῖνα ποιοῦσι νῦν αὖ πρότερον ἐπὶ Μαρκέλλῳ· πρὸς μὲν
 τοὺς τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς ἀπαγγέλλοντας φιλονεικήσαντες,
 τὴν δὲ αἵρεσιν δι' ἑαυτῶν βεβαιώσαντες. Ἐγὼ μὲν γάρ
 αὐτός, ἄνευ τοῦ κοινοῦ σχήματος, ἐβουλόμην αὐτῶν ἐπι- 20
 στεῖλαι τῷ κορυφαίῳ· περὶ μὲν τῶν ἐκκλησιαστικῶν οὐδέν,
 εἰ μὴ ὅσον παραινίσασθαι ὅτι οὔτε ἴσασιν τῶν παρ' ἡμῖν τὴν
 ἀλήθειαν οὔτε τὴν ὁδὸν δι' ἧς ἂν μανθάνοιεν καταδέχονται,
 καθόλου δὲ περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν πειρασμῶν ταπει-
 νωθεῖσιν ἐπιτιθεσθαι μηδὲ ἀξίωμα κρίνειν ὑπερηφανίαν, 25
 ἀμάρτημα καὶ μόνον ἄρκουν ἔχθραν ποιῆσαι εἰς Θεόν.

CCXL

ΝΙΚΟΠΟΛΙΤΑΙΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ

1 Καὶ ἐπιστείλαντες ἡμῖν καλῶς ἐποιήσατε καὶ διὰ
 τοιούτου ἀνδρὸς ἐπιστείλαντες, ὃς καὶ ἄνευ γραμμάτων
 ἐξήρκεσεν ἂν ἡμῖν τὴν τε ἐπὶ ταῖς φροντίσι παραμυθίαν
 ἱκανὴν παρασχεῖν καὶ διδασκαλίαν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων
 ποιήσασθαι. Πολλὰ γάρ ἦν αὖ ἐπεζητοῦμεν παρὰ τοῦ σαφέ = 5

13 μὲν om. M || 19 τὴν δὲ ... βεβαιώσαντες om. V add. V² ||
 23 μανθάνοιεν: μάθοιεν C.

CCXL. — Titulus νικοπολίταις πρεσβυτέροις: νικοπολίταις πρεσβυ-
 τέροις ὥστε μὴ δυσφορεῖν τοῖς βιαίως καὶ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν
 ἀκολουθίαν γινομένοις μήτε δὲ εἰς κοινωνίαν τῶν τοῦ χριστοῦ
 ἐχθρῶν προσληφθῆναι ἢ ἐπιβολὴν τῆς χειρὸς αὐτῶν δεῖξασθαι M τοῖς
 αὐτοῖς L.

1 2 τοιούτου etiam C²: τοῦ τοιούτου L τούτου C || 5 ἐπεζητοῦμεν:
 ἐπιζ- MLC.

ὅτατα ἐπισταμένου μαθεῖν, διὰ τὸ τὰς φήμας πεπλανημένως
 πρὸς ἡμᾶς διαβαίνειν, ἀ πάντα εὐσταθῶς καὶ ἐμπείρως
 διηγήσατο ἡμῖν ὁ ποθεινότατος καὶ τιμιώτατος ἀδελφὸς
 ἡμῶν Θεοδόσιος ὁ συμπρεσβύτερος. Ἄ τοίνυν ἑαυτοῖς συμ- 10
 βουλευόμεν, ταῦτα καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν γρά-
 φομεν· ὅτι πολλοῖς συνέβη ταῦτα ἀ καὶ ὑμῖν, καὶ οὐ κατὰ
 τὸν παρόντα καιρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρελθόντι
 χρόνῳ μυρία τῶν τοιούτων τὰ ὑποδείγματα· τὰ μὲν ἐγγρά-
 φως αἱ ἱστορίαι καταλελοίπασι, τὰ δὲ τῇ ἀγράφῳ μνήμῃ
 παρὰ τῶν εἰδόντων διεδεξάμεθα, ὅτι καὶ κατὰ ἄνδρα ἕκα- 15
 στον καὶ κατὰ πόλεις πειρασμοὶ περιέσχον ὑπὲρ τοῦ ὀνόμα-
 τος τοῦ Κυρίου τοὺς εἰς αὐτὸν ἠλπικότας. Ἄλλ' ὅμως
 παρήλθε πάντα καὶ οὐδὲν τῶν σκυθρωπῶν θάνατον ἔσχε τὸ
 λυπηρόν. Ὡς αἱ χάλαζαι καὶ οἱ χεῖμαρροι καὶ ὅσα τῶν
 κακῶν αὐτοσχέδια τὰ μὲν μαλακὰ ῥαδίως ἔβλαψε καὶ 20
 διελυμήνατο, τοῖς δὲ ἀντιτύποις περιτυχόντα ἔπαθέ τι
 μᾶλλον ἢ ἔδρασεν· οὕτω καὶ οἱ λάθροι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας
 πειρασμοὶ κινηθέντες ἀσθενέστεροι τοῦ στερεώματος τῆς
 εἰς Χριστὸν πίστεως διεδείχθησαν. Ὡς οὖν παρήλθε τῆς
 χαλάζης τὸ νέφος καὶ παρερρύη τὴν χαράδραν ὁ χεῖμαρρος 25
 (τὸ μὲν γὰρ εἰς αἰθρίαν διελύθη, ὁ δὲ ἐνηφανίσθη τῷ βυθῷ
 ξηρὰν καὶ ἀνικμον τὴν ὁδὸν δι' ἧς ἔρρῃ καταλιπών)· οὕτω
 καὶ τὰ νῦν ἡμᾶς χειμάζοντα μικρὸν ὕστερον οὐκ ἔσται.
 Μόνον ἔαν καταδεξώμεθα μὴ τὸ παρὸν ὄραν, ἀλλὰ τοῖς
 μικρὸν πορρωτέρω ταῖς ἐλπίσιν ἐνατενίζειν. 30

2 Εἴτε οὖν βαρὺς ὁ πειρασμός, ἀδελφοί, ὑπομείνωμεν
 τὰ ἐπίπονα. Οὐδεὶς γὰρ μὴ πληγείς ἐν ἀγῶσι μηδὲ κονισά-
 μενος στεφανοῦται. Εἴτε κοῦφα ταῦτα τοῦ διαβόλου τὰ

6 πεπλανημένως: πεπλανημένας L || 7 ἀ om. LC || 9 ἀ: δ L ||
 9-10 συμβουλευόμεν: βουλευόμεν L || 12 καιρόν: βίον LC || 13 τὰ
 ὑποδείγματα: ὑποδείγματα L || 20 μαλακὰ: μάλα καὶ C || 24
 παρήλθε: ἂν παρήλθε V².

2 1 ὑπομείνωμεν: -νομεν P.

παίγνια καὶ οἱ ἐπιπεμφθέντες ἡμῖν δχληροὶ μέν, διότι
 τοιούτου εἶσιν ὑπηρεταί, εὐκαταφρόνητοι δέ, ὅτι τῇ πονηρίᾳ 5
 αὐτῶν ὁ Θεὸς ἀδυναμίαν συνήψε, φυλαξώμεθα τὴν κατάγνω-
 σιν ὥς ἐπὶ μικροῖς παθήμασι μεγάλα ὀδυρόμενοι. Ἐν γάρ
 ἔστιν ὀδύνης ἄξιον, ἢ αὐτοῦ ἐκείνου ἀπώλεια τοῦ, τῆς
 προσκαιροῦ ἔνεκεν δόξης (εἴπερ οὖν δόξαν χρὴ λέγειν τὸ
 δημοσίᾳ ἀσχημονεῖν), τῆς αἰωνίας τῶν δικαίων τιμῆς ἕαυ- 10
 τὸν ἀποστερήσαντος. Τέκνα ὁμολογητῶν καὶ τέκνα μαρτύ-
 ρων ἔστε τῶν μέχρις αἵματος ἀντικαταστάτων πρὸς τὴν
 ἁμαρτίαν. Τοῖς οἰκειοῖς ἕκαστος χρησάσθω ὑποδείγμασι
 πρὸς τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἔνστασιν. Οὐδεὶς ὑμῶν πλη-
 γαῖς κατεξάνθη, οὐδενὸς οἶκος ἐδημεύθη· οὐ τὴν ὑπερορίαν 15
 φκήσαμεν, οὐ δεσμωτήριον ἐγνωρίσαμεν. Τί πεπόνθαμεν
 δεινόν; Εἰ μὴ τάχα τοῦτο λυπηρὸν ὅτι μηδὲν πεπόνθαμεν
 μηδὲ ἐνομίσθημεν ἄξιοι τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Εἰ
 δὲ ὅτι ὁ δεῖνα τὸν οἶκον κατέχει τῆς προσευχῆς, ὑμεῖς δὲ
 ἐν τῷ ὑπαίθρῳ προσκυνεῖτε τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς Δεσπότην, 20
 τοῦτο ὑμᾶς ἀνὴρ, ἐνθυμήθητε ὅτι οἱ μὲν ἔνδεκα μαθηταὶ ἐν
 τῷ ὑπερφῶφ ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι, οἱ δὲ σταυρώσαντες τὸν
 Κύριον ἐν τῷ περιβοήτῳ ναβὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν λατρείαν ἐπλή-
 ρουν. Ἰούδας γάρ τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τοῦ μετ' αἰσχύνης
 ζῆν προτιμήσας ἔδειξε τάχα τῶν νῦν ἀπερυθριασάντων 25
 πρὸς πᾶσαν ἀνθρώπων κατάγνωσιν καὶ διὰ τοῦτο ἀναιδῶς
 πρὸς τὰ αἰσχρὰ διακειμένων ἑαυτὸν αἰρετώτερον.

3 Μόνον μὴ ἐξαπατηθῆτε ταῖς ψευδολογίαις αὐτῶν
 ἐπαγγελλομένων ὀρθότητα πίστεως. Χριστέμποροι γάρ οἱ
 τοιοῦτοι καὶ οὐ χριστιανοί, τὸ ἀεὶ αὐτοῖς κατὰ τὸν βίον
 τοῦτον λυσitelοῦν τοῦ κατ' ἀλήθειαν ζῆν προτιμῶντες. Ὅτε

5 τοιούτου: τοιοῦτοι L τούτου C || 8 ordo ἐκείνου αὐτοῦ M ||
 12 ἐστὶ etiam B^a: ἔσται B || 14 τῆς om. M || 15 ἐδημεύθη:
 ἀδημοσιεύθη L || 16 οὐ δεσμωτήριον ἐγνωρίσαμεν om. P add. P^a ||
 18 ὑπὲρ om. LC || 19 ordo κατέχει τὸν οἶκον P || 24 αἰσχύνης:
 -τὴν L.

3 3 οὐ: οὐχί M || ἀεὶ om. M || 4 τοῦτον om. PM,

ἐνόμισαν κτᾶσθαι τὴν κενὴν ταύτην ἀρχήν, προσέθεντο τοῖς 5
ἐχθροῖς τοῦ Χριστοῦ· ὅτε εἶδον τοὺς λαοὺς ἀγριαίνοντας,
σχηματίζονται πάλιν τὴν ὁρθότητα. Οὐκ οἶδα ἐπίσκοπον
μηδὲ ἀριθμήσαιμι ἐν ἱερεῦσι Χριστοῦ τὸν παρὰ τῶν βεβήλων
χειρῶν ἐπὶ καταλύσει τῆς πίστεως εἰς προστασίαν προβε-
βλημένον. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐμὴ κρίσις. Ὑμεῖς δὲ εἴ τινα ἔχετε 10
μεθ' ἡμῶν μερίδα, ταῦτά ἡμῖν φρονήσετε δηλονότι· εἰ δὲ ἐφ'
ἑαυτῶν βουλευέσθε, τῆς ἰδίας γνώμης ἕκαστός ἐστι κύριος,
ἡμεῖς ἀθῆοι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου. Ταῦτα δὲ ἔγραψα οὐχ
ὁμῖν ἀπιστῶν, ἀλλὰ τό τινων ἀμφίβολον στηρίζων ἐκ τοῦ
γνωρίσαι τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ὥς μὴ προσληφθῆναί τινας 15
εἰς κοινωνίαν μηδὲ τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐπιβολὴν δεξαμένους,
μετὰ ταῦτα εἰρήνης γενομένης, βιάζεσθαι ἑαυτοὺς ἐναριθ-
μεῖν τῷ ἱερατικῷ πληρώματι. Πάντα τὸν κληρὸν τὸν τε
κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς παροικίας, μετὰ παντὸς
τοῦ λαοῦ τοῦ φοβουμένου τὸν Κύριον, ἀσπαζόμεθα διὰ σοῦ. 20

CCXLI

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Οὐχ ὥστε πλείους ποιῆσαι τὰς ἀθυμίας, τῶν δυσχερῶν
πολλάκις ἐν τοῖς πρὸς τὴν τιμιότητά σου γράμμασιν οὐ
φειδόμεθα, ἀλλ' ὥστε ἑαυτοῖς τέ τινα παραμυθίαν δοῦναι

9 χειρῶν: ἐχθρῶν M || 9-10 προβεβλημένον etiam M²: -νων M ||
10 ἔχετε: ἔχεται P || 11 ταῦτά: τὰ αὐτὰ LC || φρονήσετε etiam M²:
-ται M || ἐφ': ἀφ' LC || 12 βουλευέσθε etiam B²: -θα: B || ordo
κύριός ἐστιν LC || 15 προσληφθῆναί: προλ- MLC || 16 τῆς om. L ||
17 γενομένης: γινομένης VP.

CCXLI. — Titulus εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ σαμοσάτων Maur: τῷ
αὐτῷ VPBML τῷ αὐτῷ εὐσεβίῳ C.

3 ἑαυτοῖς: αὐτοῖς LC || τε om. M || ordo τινὰ ἑαυτοῖς M.

διὰ τῶν στεναγμῶν, οἳ πεφύκασί πως τὸ ἐν τῷ βάθει
 ἀλγεινὸν διαφορεῖν, ὅταν γίνωνται, καὶ τὴν σὴν μεγαλόνοιαν 5
 πρὸς ἐκτενεστέραν τὴν ὑπὲρ τῶν Ἑκκλησιῶν εὐχὴν παρορ-
 μῆσαι. Ἐπεὶ καὶ Μωσῆς ηὔχετο μὲν αἰὲς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ
 δηλονότι, ὅτε μέντοι πρὸς τὸν Ἀμαλήκ ἀγὼν αὐτῷ συνεισ-
 τήκει, οὐ καθῆκε τὰς χεῖρας ἐξ ἔω μέχρις ἐσπέρας, ἀλλ' ἡ
 ἑκτασίς τῶν χειρῶν τοῦ ἁγίου τῷ τέλει τῆς μάχης συναπηρ- 10
 τίζετο.

CCXLII

ΤΟΙΣ ΔΥΤΙΚΟΙΣ

1 Θεοῦ τοῦ ἁγίου τὴν ἐκ πάσης θλίψεως διέξοδον τοῖς
 ἐλπίζουσιν ἐπ' αὐτὸν ὑποσχομένου, εἰ καὶ ἐν μέσῳ πελάγει
 κακῶν ἀπελήφθημεν καὶ τρικυμίαις ταῖς παρὰ τῶν πνευ-
 μάτων τῆς πονηρίας ἐγειρομέναις ἡμῖν βασανιζόμεθα, ὅμως
 ἀντέχομεν ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι ἡμᾶς Χριστῷ καὶ οὐ παρελύ- 5
 σαμεν τὸν τόνον τῆς ὑπὲρ τῶν Ἑκκλησιῶν σπουδῆς, οὐδὲ
 ὥσπερ ἐν χειμῶνι τοῦ κλύδωνος ὑπερέχοντος ἀπογνόντες
 τῆς σωτηρίας τὴν διάλυσιν ἀναμένομεν, ἀλλ' ἔτι ἐχόμεθα
 τῆς ἐνδεχομένης ἡμῖν σπουδῆς, εἰδότες ὅτι καὶ ὁ καταπο- 10
 θεὶς ὑπὸ τοῦ κήτους, διὰ τὸ μὴ ἀπογνῶναι ἑαυτοῦ, ἀλλὰ
 βοηῆσαι πρὸς Κύριον, τῆς σωτηρίας κατηξιώθη. Οὕτω δὴ
 καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔσχατον ἤκοντες τῶν κακῶν τῆς εἰς Θεὸν

5 διαφορεῖν: διαφέρειν L || 7 μωσῆς: μωουσῆς M || 8 ὅτε: ὅτι B ||
 8-9 συνειστήκει: συνεστήκει V.

CCXLII. — In titulo δυτικοῖς: δυτικοῖς ἐπισκόποις ὥστε συνά-
 ρασθαι ταῖς ἐκκλησίαις ἀνατολῆς καμνούσαις τῷ ἀρειανικῷ διωγμῷ M.

1 2 ἐπ': εἰς B || 3 ἀπελήφθημεν: ἀπελείφθημεν LC || ταῖς: τῆς
 L || 4 ἐγειρομέναις: ἐπεγειρομέναις BLC || 6-9 οὐδὲ ... σπουδῆς
 om. B || 7 ὑπερέχοντος: ὑπερσχόντος LC || 11 βοηῆσαι: βοησας L ||
 δὴ: οὐ L.

ἐλπίδος οὐκ ἀφιέμεθα, ἀλλὰ πανταχόθεν αὐτοῦ περισκο-
 πούμεθα τὴν βοήθειαν. Ὅθεν καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀπεβλέψαμεν
 νῦν, τιμιώτατοι ἡμῖν ἀδελφοί, οὓς πολλάκις μὲν ἐν καιρῷ 15
 τῶν θλίψεων ἐπιφανήσεσθαι ἡμῖν προσεδοκήσαμεν· ἀποπε-
 σόντες δὲ τῆς ἐλπίδος εἵπομεν πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἡμεῖς ὅτι
 « Ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρχεν, καὶ παρακα-
 λούντας, καὶ οὐχ εὔρον ». Τοιαῦτα γὰρ ἡμῶν τὰ παθήματα
 ὥς καὶ τῶν περάτων ἐφικέσθαι τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, 20
 καί, εἴπερ πάσχοντος μέλους ἐνὸς συμπάσχει πάντα τὰ
 μέλη, ἔπρεπε δῆπου καὶ ἡμῖν ἐν πολλῷ χρόνῳ πεπονηκόσι
 συνδιατεθῆναι τὴν εὐσπλαγχνίαν ὑμῶν. Οὐ γὰρ ἢ τῶν
 τόπων ἐγγύτης, ἀλλ' ἢ κατὰ πνεῦμα συνάφεια ἐμποιεῖν πέ-
 φυκε τὴν οἰκείωσιν ἣν ἡμῖν εἶναι πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν 25
 πεπιστεύκαμεν.

2 Τί δῆποτε οὖν οὐ γράμμα παρακλήσεως, οὐκ ἀδελφῶν
 ἐπίσκεψις, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὀφειλομένων ἡμῖν παρὰ τοῦ
 θεσμοῦ τῆς ἀγάπης γεγένηται; Τρισκαιδέκατον γὰρ ἔτος
 ἐστὶν ἀφ' οὗ ὁ αἰρετικὸς ἡμῖν πόλεμος ἐπανέστη, ἐν ᾧ 5
 πλείους γεγόνασι ταῖς Ἐκκλησίαις αἱ θλίψεις τῶν μνημο-
 νευομένων ἀφ' οὗ τοῦ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καταγγέλλεται.
 Ὡν τὰ καθ' ἕκαστον διηγείσθαι ὑμῖν παραιτούμεθα, μή
 ποτε τὸ τοῦ λόγου ἡμῶν ἀσθενές τὴν ἐνάργειαν τῶν κακῶν
 ὑπεκλύσῃ· καὶ ἅμα οὐδὲ ἡγούμεθα ὑμᾶς διδασκαλίας προσ-
 δεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων πάλαι τῇ φήμῃ δεδι- 10
 δαγμένους. Κεφάλαιον δὲ τοῦ κακοῦ· οἱ λαοὶ τοὺς τῶν
 προσευχῶν καταλιπόντες οἴκους ἐν ταῖς ἐρήμοις συνάγον-
 ται. Θέαμα ἐλεεινόν· γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ γέροντες καὶ

13 ἀφιέμεθα: ἀριστάμεθα V³ || αὐτοῦ: αὐτό L || 15 ἡμῖν om. M ||
 16 τῶν θλίψεων: τῆς θλίψεως LC || 18 ὑπῆρχεν: ὑπῆρξε VLC ||
 20 ἡμᾶς: ὑμᾶς L || 21 συμπάσχει: πάσχει C.

2 3 γὰρ om. P add. P² || 7 ἕκαστον: -τα LC || διηγείσθαι:
 διηγῆσασθαι LC || 8 ἐνάργειαν: ἐνέργειαν L || 9 οὐδὲ: οὐδὲν LC ||
 12 ἐρήμοις: ἐρημίαις LC.

οἱ ἄλλως ἀσθενεῖς ἐν ὕμνοις λαθροτάτοις καὶ νιφετοῖς καὶ
ἀνέμοις καὶ παγετῷ τοῦ χειμῶνος, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν θέρει 15
ὑπὸ τὴν φλόγα τὴν τοῦ ἡλίου, ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ταλαιπω-
ροῦντες. Καὶ ταῦτα πάσχουσι διὰ τὸ τῆς πονηρᾶς ζύμης
Ἀρείου γενέσθαι μὴ καταδέχεσθαι.

3 Πῶς ἂν ὑμῖν ταῦτα λόγος ἐναργῶς παραστήσειεν, εἰ
μὴ αὐτὴ ἡ πείρα καὶ ἡ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν θέα κινήσειεν
ὑμᾶς πρὸς συμπάθειαν; Ὡστε παρακαλοῦμεν ὑμᾶς νῦν γοῦν
χεῖρα ὀρέξαι ταῖς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις εἰς γόνυ
κλιθείσαις ἤδη, καὶ ἀποστεῖλαι τινὰς τοὺς τῶν μισθῶν 5
ὑπομιμνήσκοντας τῶν ἀποκειμένων ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ τῶν
ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ὁ συνήθης
λόγος ἐνεργεῖν πέφυκεν ὅσον ἡ ξένη φωνὴ ἐμποιεῖν τὴν πα-
ράκλησιν, καὶ ταῦτα παρὰ ἀνδρῶν γινομένη ἐπὶ τοῖς καλλί- 10
στοις τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι γνωριζομένων, ὁποῖους ὑμᾶς ἡ
φήμη πᾶσιν ἀνθρώποις περιαγγέλλει, ἀτρώτους κατὰ τὴν
πίστιν διαμείναντας, ἄσυλον τὴν ἀποστολικὴν παρακατα-
θήκην διαφυλάξαντας. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα,
ἀλλ' ἔσχομέν τινὰς ἐπιθυμίᾳ δόξης καὶ τῇ μάλιστα κατα- 15
στρεφούσῃ χριστιανῶν ψυχὰς φυσιώσει καταθαρσήσαντάς
τινῶν καινοτομίας ῥημάτων, ὅθεν αἱ Ἐκκλησίαι, σαθρω-
θεῖσαι, ὥσπερ ἄγγεῖα ἀραιωθέντα τὴν αἰρετικὴν διαφθορὰν
εἰσρυσῆσαν ἐδέξαντο. Ἀλλ' ὑμεῖς, ὦ ἀγαπητοὶ ἡμῖν καὶ
περιπόθητοι, γένεσθε τῶν μὲν τραυματιῶν ἰατροί, τῶν δὲ 20
ὕγιαινόντων παιδοτρίβαι· τὸ μὲν νενοσηκὸς ὑγιαζόντες, τὸ
δὲ ὑγιαῖνον ἀλείφοντες εἰς εὐσέβειαν.

14 ἄλλως: ἄλλοι LC || νιφετοῖς: ἐν νιφετοῖς P || 16 τὴν τοῦ: τοῦ
LC || 17 τὸ om. B || 18 καταδέχεσθαι: καταδεχόμενοι L.

3 1 ordo λόγος ταῦτα LC || εἰ: ἐὰν LC || 3 prius ὑμᾶς: ἡμᾶς C ||
6 ἐπὶ: ἐν LC || 8 ξένη om. L || 9 γινομένη: γινομένη πανταχοῦ LC ||
9-10 ἐπὶ τοῖς καλλίστοις om. L || 15 καταθαρσήσαντάς: κατα-
θαρσάντας LC || 17 διαφθορὰν: φθορὰν M || 18-19 ordo καὶ
περιπόθητοι ἡμῖν LC || 19 γένεσθε etiam B^a: γενέσθαι B || τραυμα-
τιῶν: τραυμάτων I || 20 ὑγιαζόντες: ὑγιαίνοντες C || 20-21 παιδο-
τρίβαι ... ὑγιαῖνον om. L || 21 εἰς: πρὸς LC.

CCXLIH

ΠΡΟΣ ΙΤΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΣΥΓΧΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

1 Τοῖς ὡς ἀληθῶς θεοφιλεστάτοις καὶ ποθεινοτάτοις
ἀδελφοῖς καὶ ὁμοψύχοις συλλειτουργοῖς, τοῖς κατὰ τὴν
Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν ἐπισκόποις, Βασίλειος ἐπίσκοπος
Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
Χριστὸς σῶμα ἑαυτοῦ καταδεξάμενος ὀνομάσαι τὴν πάσαν 5
τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς καθ' ἓνα ἡμῶν ἀλλήλων
ἀποδείξας μέλη, ἔδωκε καὶ ἡμῖν πᾶσι πρὸς πάντας ἔχειν
οἰκειῶς κατὰ τὴν τῶν μελῶν συμφωνίαν. Διόπερ εἰ καὶ πλεῖ-
στον ἀλλήλων διωρίσμεθα ταῖς οἰκήσεσιν, ἀλλὰ τῷ γε λόγῳ
τῆς συναφείας ἐγγὺς ἀλλήλων ἔσμεν. Ἐπεὶ οὖν οὐ δύναται 10
ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶν εἰπεῖν· «Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω», πάντως
οὐδὲ ὑμεῖς ἀνέξεσθε ἀποποιήσασθαι ἡμᾶς, ἀλλὰ τοσοῦτον
συμπαθήσετε ἡμῶν ταῖς θλίψεσιν αἷς παρεδόθημεν διὰ τὰς
ἁμαρτίας ἡμῶν, ὅσον καὶ ἡμεῖς συγχαίρομεν ὑμῖν δοξαζο-
μένοις ἐν τῇ εἰρήνῃ ᾗ ἐχαρίσατο ὑμῖν ὁ Κύριος. Ἦδη μὲν 15
οὖν καὶ ἄλλοτε ἐπεβοησάμεθα τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰς
ἀντίληψιν ἡμῶν καὶ συμπάθειαν, ἀλλὰ πάντως διὰ τὸ μὴ
ἀναπληρωθῆναι τὴν ἐκδίκησιν ἡμῶν οὐ συνεχωρήθητε δια-
ναστήναι πρὸς τὴν ἀντίληψιν. Ἐπιζητοῦμεν γὰρ μάλιστα
μὲν καὶ αὐτῷ τῷ κρατοῦντι τῆς καθ' ὑμᾶς ἀρχομένης φα- 20

CCXLIII. — Titulus πρὸς Ἰταλοὺς καὶ γάλλους ἐπισκόπους περὶ
τῆς καταστάσεως καὶ συγχύσεως τῶν ἐκκλησιῶν : τοῖς αὐτοῖς VPBM.

1 1-4 τοῖς ... καππαδοκίας om. LC || 6 ἀλλήλων : ἀπ' ἀλλήλων
L || 12 ἀποποιήσασθαι om. P add. P² || 15 ὑμῖν etiam L² : ἡμῖν
MLC || 17 ἡμῶν om. M || 18 ἡμῶν om. LC || 19 ἀντίληψιν : ἀντί-
ληψιν ἡμῶν LC || ἐπιζητοῦμεν : ἐπέζ- LC || 20 ἀρχομένης : οἰκου-
μένης LCP².

νεράν γενέσθαι διὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας τὴν ἡμετέραν σύγχυσιν· εἰ δὲ τοῦτο δύσκολον, ἀλλ' ἐλθεῖν τινας παρ' ὑμῶν εἰς ἐπίσκεψιν καὶ παραμυθίαν τῶν θλιβομένων, ἵν' ὀφθαλμοῖς ὑποβάλωσι τὰ πάθη τῆς Ἀνατολῆς ἅπερ ἀκοαῖς ἀδύνατον παραδέξασθαι τῷ μηδένα λόγον εὐρίσκεσθαι ἐναργῶς 25 παριστῶντα ὑμῖν τὰ ἡμέτερα.

2 Διωγμὸς κατέειληφεν ἡμᾶς, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, καὶ διωγμῶν ὁ βαρύτερος. Διώκονται γὰρ ποιμένες, ἵνα διασκορπισθῶσι τὰ ποίμνια. Καὶ τὸ βαρύτερον, ὅτι οἱ μὲν κακούμενοι ἐν πληροφορίᾳ μαρτυρίου τὰ πάθη δέχονται, οἱ δὲ λαοὶ οὐκ ἐν μαρτύρων τάξει τοὺς ἀθλητὰς θεραπεύουσι διὰ 5 τὸ Χριστιανῶν ὄνομα τοῖς διώκουσι περικεῖσθαι. Ἐν ἔστιν ἐγκλημα νῦν σφοδρῶς ἐκδικούμενον, ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν πατρικῶν παραδόσεων. Διὰ τοῦτο ἀπελάνονται μὲν τῶν πατρίδων οἱ εὐσεβεῖς, πρὸς δὲ τὰς ἐρημίας μετοικίζονται. Οὐ πολὺὰ παρὰ τοῖς κριταῖς τῆς ἀδικίας αἰδέσιμος, οὐκ 10 ἄσκησις εὐσεβείας, οὐ πολιτεία κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ νεότητος εἰς γῆρας διανυσθεῖσα. Ἀλλὰ κακοῦργος μὲν οὐδεὶς ἄνευ ἐλέγχων καταδικάζεται, ἐπίσκοποι δὲ ὑπὸ μόνης συκοφαντίας ἐάλωσαν καὶ μηδεμιᾶς ἀποδείξεως τοῖς ἐγκλήμασιν ἐπενεχθείσης ταῖς τιμωρίαις ἐκδίδονται. Τινὲς δὲ οὔτε 15 ἔγνωσαν κατηγοροῦς οὔτε εἶδον δικαστήρια οὔτε ἐσυκοφαντήθησαν τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἄωρὶ τῶν νυκτῶν βιαίως ἀναρπασθέντες εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐφυγαδεύθησαν ταῖς ἐκ τῆς ἐρημίας κακοπαθίαις παραδοθέντες εἰς θάνατον. Τὰ δὲ τούτοις ἐπόμενα γνῶριμα παντί, καὶ ἡμεῖς σιωπήσωμεν· 20 φυγαὶ πρεσβυτέρων, φυγαὶ διακόνων, παντὸς τοῦ κλήρου λεηλασία. Ἀνάγκη γὰρ ἡ προσκυνησαὶ τῇ εἰκόνι ἢ τῇ

22 ἀλλ' ἐλθεῖν: ἀνελθεῖν P || 25 τῷ: καὶ τῷ L || 26 ἡμέτερα: ὑμέτερα B.

2 3 ὅτι: ὅτι οὔτε LC || μὲν om. LC || 4-5 οἱ δὲ λαοὶ οὐκ: οὔτε οἱ λαοὶ LC || 6 χριστιανῶν: -νόν M || 10 παρὰ om. LC || 13 ὑπὸ: ἀπὸ LC || 16 ἔγνωσαν: ἐγνώρισαν LC || 17-18 ἀναρπασθέντες: συναρ- M || 19 κακοπαθίαις: -θείαις VML || 21 παντός: καὶ παντός LC.

πονηρῇ φλογὶ τῶν μαστίγων παραδοθῆναι. Στεναγμὸς λαῶν,
 δάκρυον διηνεκὲς καὶ κατ' οἴκους καὶ δημοσίᾳ, πάντων πρὸς
 ἀλλήλους ὀδυρομένων & πάσχουσιν. Οὐδείς γὰρ οὕτω λίθινος 25
 τὴν καρδίαν ὥστε πατρὸς στερηθεὶς πρᾶως φέρειν τὴν ὀρ-
 φανίαν. Ἦχος θρηνοῦντων ἐν πόλει, ἦχος ἐν ἀγροῖς, ἐν
 ὁδοῖς, ἐν ἐρημίαις. Μία φωνὴ ἔλεεινὴ πάντων τὰ σκυθρωπὰ
 φθεγγομένων. Ἐξήρται χαρὰ καὶ εὐφροσύνη πνευματικῇ.
 Εἰς πένθος ἐστράφησαν ἡμῶν αἱ ἑορταί, οἴκοι προσευχῶν 30
 ἀπεκλείσθησαν, ἀργὰ τὰ θυσιαστήρια τῆς πνευματικῆς
 λατρείας. Οὐκέτι σύλλογοι Χριστιανῶν, οὐκέτι διδασκάλων
 προεδρίαι, οὐ διδάγματα σωτήρια, οὐ πανηγύρεις, οὐχ ὕμνο-
 δαὶ νυκτεριναί, οὐ τὸ μακάριον ἐκεῖνο τῶν ψυχῶν ἀγαλ-
 λαμα δ' ἐπὶ ταῖς συνάξεσι καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῶν πνευματικῶν 35
 χαρισμάτων ταῖς ψυχαῖς ἐγγίνεται τῶν πιστευόντων εἰς
 Κύριον. Ἡμῖν πρέπει λέγειν ὅτι· «Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ
 τούτῳ ἄρχων οὔτε προφήτης οὔτε ἡγούμενος οὔτε προσφορά
 οὔτε θυμίαμα, οὐ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιον Κυρίου καὶ
 εὐρεῖν ἔλεος».

40

3 Ταῦτα εἰδόσιν ἐπιστέλλομεν, διότι οὐδὲν μέρος ἐστὶ
 τῆς οἰκουμένης δ' τὰς ἡμετέρας λοιπὸν ἠγνόησε συμφοράς.
 Ὡστε οὐ διδασκαλίας ἕνεκεν τοὺς λόγους τούτους ἡμᾶς
 ποιεῖσθαι νομίζειν προσήκεν οὐδὲ τοῦ ὑπομνησαι ὑμῶν
 τὴν ἐμμέλειαν. Οἶδαμεν γὰρ ὅτι οὐκ ἂν ποτε ἐπιλάβησθε 5
 ἡμῶν, οὐ μᾶλλον γε ἢ ἡ μήτηρ τῶν ἐκγόνων τῆς κοιλίας
 αὐτῆς. Ἀλλ' ἐπεὶ ὡς περ οἱ ὀδύνη τινὲ κατεχόμενοι διὰ τῶν
 στεναγμῶν κουφίζειν πῶς τὰς ἀληθόνας πεφύκασι, τοῦτο
 καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, οἷον ἀποσκευαζόμεθα τῆς λύπης τὸ

23 στεναγμὸς: -μοί LC || 28 μία φωνή: μιᾶ φωνῇ L || ἔλεεινῇ:
 -νὰ LC || πάντων: ἀπάντων LC || τὰ: καὶ LC || 35 ὁ ἐπὶ: τὸ ἐπὶ
 LC || 36 ἐγγίνεται: ἐγγινόμενον LC.

3 1-2 ordo τῆς οἰκουμένης ἐστὶ M | 3-4 ordo ποιεῖσθαι: ἡμᾶς
 LC || 4 τοῦ: τὸ L τῷ C || 5 ἐπιλάβησθε: -θοῖσθε LC | 6 ἡμῶν:
 ὑμῶν C || ἡ om. LC || ἐκγόνων: ἐκκλησιῶν I || τῆς om. L | 7 ὡς περ
 om. LC | ὀδύνη: περιουδονία LC | 8 τὰς om. V.

βάρος, δι' ὧν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην τὰς πολυειδεῖς 10
 ἡμῶν συμφορὰς διαγγέλλομεν, εἴ πως ἂν σφοδρότερον εἰς
 τὰς ὑπὲρ ἡμῶν προσευχὰς κινηθέντες δυσωπήσητε τὸν
 Κύριον διαλλαγῆναι ἡμῖν. Εἰ μὲν οὖν αἱ θλίψεις ἦσαν μόναι
 αἱ καταπονοῦσαι ἡμᾶς, κἂν συνεβουλευσάμεν ἑαυτοῖς τὴν
 ἡσυχίαν ἄγειν καὶ χαίρειν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ παθήμασιν, 15
 ἐπειδὴ «Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν
 μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθήσεσθαι εἰς ἡμᾶς». Νῦν δὲ
 φοβούμεθα μή ποτε ἀξανάμενον τὸ κακόν, ὥσπερ τις
 φλὸξ διὰ τῆς καιομένης ὕλης βαδίζουσα, ἐπειδὴν κατανα-
 λώσῃ τὰ πλησίον, ἄψηται καὶ τῶν πόρρω. Ἐπινέμεται γάρ 20
 τὸ κακόν τῆς αἰρέσεως, καὶ δέος ἐστὶ μὴ τὰς ἡμετέρας
 Ἐκκλησίας καταφαγοῦσα ἔρψῃ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὸ ὑγιαῖνον
 μέρος τῆς καθ' ὑμᾶς παροικίας. Τάχα μὲν οὖν διὰ τὸ παρ'
 ἡμῖν πλεονάσαι τὴν ἁμαρτίαν πρῶτοι παρεδόθημεν εἰς
 κατὰ βρωμα τοῖς ὁμοφάγοις ὁδοῦσι τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ. 25
 Τάχα δέ, ὃ καὶ μᾶλλον ἐστὶν εἰκάσαι, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Εὐαγγέ-
 λιον τῆς βασιλείας ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τόπων ἀρξάμενον
 εἰς πᾶσαν ἐξῆλθε τὴν οἰκουμένην, διὰ τοῦτο ὁ κοινὸς τῶν
 ψυχῶν ἡμῶν ἐχθρὸς τὰ τῆς ἀποστασίας ῥήματα, ἀπὸ τῶν
 αὐτῶν τόπων τὴν ἀρχὴν λαβόντα, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην 30
 διαδοθῆναι φιλονεικεῖ. Ἐφ' οὗς γὰρ ἔλαμψεν ὁ φωτισμὸς
 τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ τούτους ἔλθειν καὶ τὸ τῆς
 ἀσεβείας σκότος ἐπινοεῖ.

4 Ὑμέτερα οὖν λογίσασθε τὰ πάθη ἡμῶν ὥς γνήσιοι
 μαθηταὶ τοῦ Κυρίου. Οὐχ ὑπὲρ χρημάτων, οὐχ ὑπὲρ δόξης,
 οὐχ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς τῶν προσκαίρων πολεμούμεθα, ἀλλ'
 ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ κτήματος, τοῦ πατρικοῦ θησαυροῦ τῆς ὑγίαι-
 νούσης πίστεως ἐστήκαμεν ἀγωνιζόμενοι. Συναλήψατε 5
 ἡμῖν, ὡ φίλαδελφοί, ὅτι ἀποκέκλεισται μὲν παρ' ἡμῖν τῶν

11 διαγγέλλομεν: ἐξαγγ- LC || 12 δυσωπήσητε: -ήσετε L || 14 κἂν:
 καὶ L || 21-22 καὶ ... ἐκκλησίας om. P || 25 κατὰ βρωμα: κατὰ βρωσιν
 LC || χριστοῦ: θεοῦ LC || 29 ῥήματα: σπέρματα LC.

4 3 πολεμούμεθα: καταπολεμούμεθα LC || 4 posterius τοῦ om. C.

εὐσεβοῦντων τὰ στόματα, ἡνοίγη δὲ πᾶσα θρασεῖα καὶ
 βλάσφημος γλῶσσα τῶν λαλούντων κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν.
 Οἱ στῦλοι καὶ τὸ ἑδραῖωμα τῆς ἀληθείας ἐν διασπορᾷ· ἡμεῖς,
 οἱ διὰ σμικρότητα παροφθέντες, ἀπαρρησίαστοι. Ἀγωνιά- 10
 σατε ὑπὲρ τῶν λαῶν, καὶ μὴ τὸ καθ' ἑαυτοὺς σκοπεῖτε μόνον
 ὅτι ἐν λιμέσιν ἐδδίοις ὀρμίζεσθε, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος
 πᾶσαν ὑμῖν σκέπην χαρίζομένης ἀπὸ τῆς ζάλης τῶν
 πνευμάτων τῆς πονηρίας. Ἀλλὰ καὶ ταῖς χειμαζομέναις 15
 τῶν Ἐκκλησιῶν χεῖρα ὀρέξατε, μήποτε ἐγκαταλειφθεῖσαι
 παντελὲς ὑπομείνωσι τῆς πίστεως τὸ ναυάγιον. Στενάξατε
 ἐφ' ἡμῖν ὅτι ὁ Μονογενὴς βλάσφημεῖται καὶ ὁ ἀντιλέγων
 οὐκ ἔστι. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀθετεῖται, καὶ ὁ δυνάμενος
 ἐλέγχειν ἀποδιώκεται. Πολυθεία κεκράτηκε. Μέγας Θεὸς 20
 παρ' αὐτοῖς καὶ μικρός. Ὁ Υἱὸς οὐχὶ φύσεως ὄνομα, ἀλλὰ
 τιμῆς τινος εἶναι προσηγορία νενόμισται· τὸ Πνεῦμα τὸ
 Ἅγιον οὐ συμπληρωτικὸν εἶναι τῆς Ἁγίας Τριάδος οὐδὲ
 κοινωνὸν τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως, ἀλλ' ἐν τι τῶν
 ἐκ τῆς κτίσεως, εἰκὴ καὶ ὥς ἔτυχε, Πατρὶ καὶ Υἱῷ προσε-
 ρῖφθαι. Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ καὶ τοῖς βλεφάροις 25
 μου πηγὴν δακρύων; Καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν ἡμέρας πολλὰς,
 τὸν ταῖς πονηραῖς ταύταις διδασκαλίαις πρὸς τὴν ἀπώλειαν
 συνωθούμενον. Παρασύρονται τῶν ἀκεραιτέρων αἱ ἀκραί·
 εἰς συνήθειαν λοιπὸν ἦλθον τῆς αἰρετικῆς δυσσεβείας.
 Συνεκτρέφεται τὰ νήπια τῆς Ἐκκλησίας τοῖς λόγοις τῆς 30
 ἀσεβείας. Τί γὰρ καὶ ποιήσωσι; Βαπτίσματα παρ' ἐκείνων,
 προπομπαὶ τῶν ἐξοδευνόντων, ἐπισκέψεις τῶν ἀσθενούντων,

7 ἡνοίγη: ἡνοικται L ἡνοικται C || 8 τοῦ om. L || ordo κατὰ τοῦ
 θεοῦ λαλούντων M || θεοῦ: δικαίου B || 9 ἡμεῖς: ὑμεῖς δὲ L ἡμεῖς
 δὲ C || 11 σκοπεῖτε: σκοπῆτε L || 13 χαρίζομένης: χαρισαμένης LC ||
 15 μήποτε etiam P²: μήτε P || 16 παντελὲς: παντελῶς C || ὑπομεί-
 νωσι: ἀπο- C || τό om. LC || 19 ἀποδιώκεται: -τε L || 20 ὁ υἱός
 om. B || ὁ υἱός: υἱός LC || 23-24 ἀλλ' ... κτίσεως om. P add. P² ||
 ἐκ om. M || κτίσεως: κτήσεως M || 25 βλεφάροις: ὀφθαλμοῖς LC ||
 27 τὸν om. C add. C² || 31 ποιήσωσι: -σουσι VC || ἐκείνων:
 -νοῖς LC.

παράκλησις τῶν λυπουμενων, βοήθεια τῶν καταπονουμενων, ἀντιλήψεις παντοδαπαί, μυστηρίων κοινωνίαι· ἃ πάντα δι' ἐκείνων ἐπιτελούμενα σύνδεσμος γίνεται τοῖς λαοῖς τῆς 35
πρὸς αὐτοὺς ὁμονοίας· ὥστε μικροῦ χρόνου προελθόντος, μὴδ' εἰ γένοιτό τις ἄδεια, ἐλπίδα λοιπὸν εἶναι τοὺς ὑπὸ τῆς
χρονίας ἀπάτης κατασχεθέντας πάλιν πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν
τῆς ἀληθείας ἀνακληθῆναι.

5 Τούτων ἕνεκεν πολλοὺς ἡμᾶς ἔχρην συνδραμεῖν πρὸς
τὴν ὑμετέραν σεμνότητα καὶ ἕκαστον τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων
ἐξηγητὴν γενέσθαι. Νῦν δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο δεῖγμα γενέσθω
ὑμῖν τῆς κακοπαθίας ἐν ᾗ διάγομεν, ὅτι οὐδ' ἀποδημίας
ἔσμεν κύριοι. Εἰ γάρ τις καὶ πρὸς τὸ βραχύτατον τῆς Ἑκ- 5
κλησίας ἑαυτοῦ ἀποσταίῃ, ἐκδότους ἀφήσει τοὺς λαοὺς τοῖς
ἐφεδρεύουσιν. Ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἕνα ἀπεστείλαμεν
ἀντὶ πολλῶν, τὸν εὐλαθέστατον καὶ ἀγαπητὸν ἡμῶν ἀδελφὸν
Δωρόθεον τὸν συμπρεσβύτερον· ὃς καὶ ὅσα διαπέφευγεν 10
ἡμῶν τὰ γράμματα τῇ παρ' ἑαυτοῦ διηγῆσαι δυνατός ἐστιν
ἀναπληρῶσαι, παρηκολουθηκὼς πᾶσι μετὰ ἀκριβείας καὶ ζη-
λωτῆς ὑπάρχων τῆς ὁρθῆς πίστεως. Ὅν προσδεξάμενοι ἐν
εἰρήνῃ διὰ ταχέων ἀποπέμψασθε ἀγαθὰ ἡμῖν εὐαγγέλια φέ-
ροντα τῆς σπουδῆς ὑμῶν ἣν ἔχετε πρὸς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι
τῆς ἀδελφότητος. 15

CCXLIV

ΠΑΤΡΟΦΙΛΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΙΓΕΑΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

1 Ἐνέτυχόν σου τοῖς γράμμασιν ἃ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν
Στρατηγίου τοῦ συμπρεσβυτέρου ἀπέστειλας καὶ ἐνέτυχον

33 παράκλησις: -σεις LC || βοήθεια: -ιαι LC || 36 αὐτοὺς: αὐτοῖς
M || 39 ἀνακληθῆναι: ἐλθεῖν ἢ ἀνακληθῆναι: M.

5 2 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ L || 4 κακοπαθίας: -θείας VMLC || 12 ὅν: ᾧ
L || 13 ἀποπέμψασθε: ἡμῖν ἀποπέμψασθε LC.

CCXLIV. — In titulo αἰγείας: αἰγείαις V αἰγαίαις L αἰγαῖς
CV² || ἐκκλησίας om. VPBM.

ἡδέως. Πῶς γάρ οὐκ ἔμελλον καὶ παρὰ ἀνδρὸς συνετοῦ γε-
 γραμμένοις καὶ παρὰ καρδίας τὴν πρὸς πάντας ἀγάπην ἐκ
 τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου κατορθοῦν δεδιδραγμένης; Καὶ σχεδὸν 5
 ἐγνώρισα τῆς ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ σιωπῆς τὴν αἰτίαν.
 Ἀποροῦντι γάρ ἐφ' ἑκείνους καὶ ἐκθαμβουμένῳ· εἰ Βασίλειος
 ἐκεῖνος, ὁ τοιῶσδε δουλεύσας ἐκ παιδὸς τῷ δεῖνι, ὁ τάδε
 ποιήσας ἐπὶ τῶν καιρῶν τῶνδε καὶ τάδε, ὁ τὸν πρὸς μυρίους
 πόλεμον τῆς πρὸς τὸν ἕνα θεραπείας ἔνεκεν καταδεξάμενος, 10
 οὗτος νῦν ἕτερος γέγονεν ἐξ ἑτέρου καὶ πόλεμον ἀντὶ τῆς
 ἀγάπης ἀνήρηται, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπέστειλας ἱκανῶς τῆς
 ψυχῆς τὴν ἐκπληξιν ἐν τῇ παραλόγῳ τῶν πραγμάτων μετα-
 βολῇ ἐνδεικνύμενος. Καὶ εἴ τι ἡμῶν καὶ καθήψω, οὐκ ἔδε-
 ξάμην τοῦτο δυσκόλως. Οὐ γάρ οὕτως εἰμι ἀνουθέτητος ὥς 15
 πρὸς τὰς ἀγαπητικὰς ἐπιπλήξεις τῶν ἀδελφῶν δυσχεραί-
 νειν. Τοσοῦτον γάρ ἀπέχω τοῖς ἐπεσταλμένοις ἄχθεσθαι
 ὥστε μικροῦ καὶ ἐγέλασα ἐπ' αὐτοῖς· εἰ τοσούτων ὄντων καὶ
 τηλικούτων ἢ ἡμῖν ἐδόκει τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλίαν πρότε-
 ρον βεβαιοῦν, αὐτὸς ἐπὶ μικροῖς τοῖς μέχρι σοῦ φθάσασι 20
 τηλικαύτην ἔγραφες τὴν ἐκπληξιν πεπονθῆναι. Ἄρ' οὖν
 καὶ σὺ τὸ τῶν πολλῶν πέπονθας, οἱ καταλιπόντες τῶν πραγ-
 μάτων τὴν φύσιν ἐξετάζειν τοῖς ἀνθρώποις προσέχουσι
 περὶ ὧν οἱ λόγοι καὶ γίνονται οὐ τῆς ἀληθείας ἐξετασταί,
 ἀλλὰ τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων δοκιμασταί, ἐπιλαθόμε- 25
 νοι τῆς παραινέσεως ὅτι «Ἐπιγινώσκειν πρόσωπον ἐν κρί-
 σει οὐ καλόν».

2 Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ Θεὸς πρόσωπον ἀνθρώπου οὐ λαμ-
 βάνει, ἦν πρὸς τὸ μέγα δικαστήριον ἀπολογίαν παρεσκεύασα,
 ταύτην καὶ σοὶ γνωρίσαι οὐ παραιτήσομαι. Ὅτι οὐδὲν παρ'

1 4 τὴν: τῆς C || 4-5 κατορθοῦν loc. ante ex LC || 6 χρόνῳ om.
 M || 7 ἐκθαμβουμένῳ: θαμβουμένῳ P || 9 μυρίους: τοὺς μυρίους LC ||
 10 καταδεξάμενος: καταδεξάμενος ἀγῶνα L || 14 καὶ καθήψω: καθήψω
 M || 21 ἔγραφες: ἔγραψας L || 23 ordo ἐξετάζειν τὴν φύσιν LC
 24 οὐ: οὐχὶ LC.

2 1 ἀνθρώπου: ἐν κρίσει ἀνθρώπου C.

ἡμῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς οὔτε μικρὸν οὔτε μείζον γέγονε τῆς δια-
 στάσεως αἰτίον· ἀλλ' ἄνθρωποι μισοῦντες ἡμᾶς, δι' ἃς ἴσασιν 5
 προφάσεις αὐτοὶ (οὐ γὰρ ἔμὲ χρὴ λέγειν περὶ αὐτῶν οὐδέν),
 συνεχεῖς ἐποιοῦντο τὰς διαβολάς. Καὶ ἀπαξ μὲν ταύτας
 καὶ δις ἀπιδυσάμεθα· ὥς δὲ ἀπέραντον ἦν τὸ πρᾶγμα καὶ
 οὐδὲν ὄφελος τῆς συνεχοῦς ἀπολογίας, ἡμῶν μὲν μακρὰν
 ἀπωκισμένων, τῶν δὲ ψευδολόγων ἐγγύθεν ἐχόντων ταῖς 10
 καθ' ἡμῶν τιτρώσκειν διαβολαῖς καρδίαν εὐκαταγώνιστον
 καὶ οὐ δεδιδαγμένην τὴν ἑτέραν τῶν ἀκοῶν ἀκεραίαν φυλάτ-
 τειν τῷ μὴ παρόντι, τῶν Νικοπολιτῶν ἀπαιτούντων τινὰ
 πληροφορίαν πίστεως, ὃ πάντως οὐδὲ ὑμεῖς ἠγνοήσατε,
 ἔδοξεν ἡμῖν τὴν διακονίαν τοῦ γράμματος ὑποδέξασθαι. 15
 Ἐλογισάμεθα γὰρ δύο κατορθώσεις ἐν ταύτῳ· τοὺς τε Νικο-
 πολίτας πείσειν μὴ κακῶς φρονεῖν περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν
 διαβαλλόντων ἡμᾶς ἐμφράξειν τὰ στόματα, τῆς κατὰ τὴν
 πίστιν συμφωνίας τὰς ἐκατέρωθεν συκοφαντίας ἀποκλειού-
 σης. Καὶ δὴ καὶ συγγέγραπτο μὲν ἡ πίστις, προσηνέχθη δὲ 20
 παρ' ἡμῶν, ὑπεγράφη δέ. Ὡς ὑπεγράφη, καὶ χωρίον ἀπε-
 δείχθη συνόδου δευτέρας καὶ καιρὸς ἕτερος, ὥστε καὶ τοὺς
 κατὰ τὴν παροικίαν ἀδελφούς ἡμῶν συνελθόντας ἐνωθῆναι
 ἀλλήλοις καὶ γνησίαν καὶ ἁδόλον τοῦ λοιποῦ εἶναι τὴν κοι-
 νωνίαν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀπηντήσαμεν κατὰ τὴν προθεσμίαν 25
 καὶ οἱ σὺν ἡμῖν ἀδελφοί, οἱ μὲν παρήσαν, οἱ δὲ ἐπέρρεον,
 παῖδοι πάντες καὶ πρόθυμοι ὥς ἐπὶ εἰρήνην τρέχοντες·
 καὶ γράμματα παρ' ἡμῶν καὶ ἡμεροδρόμοι σημαίνοντες
 ὅτι πάρεσμεν· καὶ γὰρ ἡμέτερον ἦν τὸ χωρίον τὸ ἀποδεδειγ-
 μένον εἰς ὑποδοχὴν τῶν συντρεχόντων. Ὡς δὲ ἐκ τοῦ ἑτέρου 30
 μέρους οὐδεὶς, οὔτε προτρέχων οὔτε εὐαγγελιζόμενος τὴν
 παρουσίαν τῶν προσδοκωμένων, οἱ δὲ παρ' ἡμῶν ἀποστα-
 λέντες ἐπανήλθον κατ' ἡμέραν πολλὴν καὶ γογγυσμὸν τῶν ἐκεῖ

7 ταύτας: ταῦτα L || 12 ἀκοῶν: ἀκουῶν B || 12-13 φυλάττειν:
 -σεῖν LC || 16 κατορθώσεις: κατορθώσεις L || 20 προσηνέχθη: προη-
 L || 21-22 ἀπεδείχθη: ὑπε- LC || 31 οὐδεὶς: οὐδεὶς ἦν PL.

διηγούμενοι, ὡς καινῆς πίστεως παρ' ἡμῶν καταγγελθείσης·
καὶ ἐλέγοντο διορίζεσθαι ἢ μὴν μὴ ἐπιτρέψειν τῷ ἐπισκό- 35
πῳ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς διαβῆναι· ἦλθε δέ τις καὶ γράμμα
φέρων ἡμῖν ἀφωσιωμένον καὶ οὐδεμίαν ἔχον μνήμην τῶν ἐξ
ἀρχῆς συγκειμένων· καὶ ὁ πάσης δέ μοι αἰδοῦς καὶ τιμῆς
ἄξιος ἀδελφὸς Θεόφιλος, ἓνα τῶν ἑαυτῷ συνόντων ἀπο-
στείλας, ἐδήλωσέ τινα αἰ ἐνόμισε καὶ αὐτῷ ἐπιβάλλοντα εἶναι 40
εἰπεῖν καὶ ἡμῖν ἀκοῦσαι πρέποντα. Ἐπιστεῖλαι γὰρ οὐκ
ἠξίωσεν οὐ τὸν ἐκ τῶν γραμμάτων ἔλεγχον ὑφορώμενος το-
σοῦτον ὅσον φροντίζων τοῦ μὴ εἰς ἀνάγκην ἔλθειν προσει-
πεῖν ἡμᾶς ὡς ἐπισκόπους, πλήν γε δὴ ὅτι σφοδρὰ ἦν τὰ
ῥήματα καὶ ἀπὸ καρδίας ἐκθερμανθείσης ἐξενεχθέντα. 45
Ἐπὶ τούτοις διελύθημεν κατησχυμμένοι καὶ συμπεπτωκότες
τῇ γνώμῃ, οὐκ ἔχοντες ὅ τι τοῖς ἐρωτῶσιν ἀποκρινώμεθα.
Χρόνος δὲ οὐ πολὺς ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἀποδημία μέχρι Κιλι-
κων, κάκειθεν ἐπάνοδος καὶ γράμματα εὐθὺς ἀπαγόρευσιν
ἔχοντα τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας. 50

3 Ἡ δὲ αἰτία τῆς ἀπορρήξεως ὅτι Ἀπολιναρίῳ, φησὶν,
ἐπεστείλαμεν καὶ τὸν συμπρεσβύτερον ἡμῶν Διόδωρον ἔχο-
μεν κοινωνικόν. Ἐγὼ δὲ Ἀπολινάριον μὲν ἐχθρὸν οὐδέποτε
ἠγησάμην, ἀλλ' ἔστιν ἐφ' οἷς καὶ αἰδοῦμαι τὸν ἄνδρα· οὐ μὴν
οὕτως ἑμαυτὸν τῷ ἀνθρώπῳ συνῆψα ὡς τὰ ἐκείνου ἐγκλή- 5
ματα αὐτὸς ὑποδέχεσθαι, ὅπου γε ἔχω τινὰ καὶ αὐτὸς
ἐγκαλεῖν αὐτῷ ἐντυχὼν τισι τῶν συνταγμάτων αὐτοῦ. Οὐ
μὴν περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἢ αἰτήσας αὐτὸν οἶδα
βιβλίον ἢ ἀποσταλὲν ὑποδεξάμενος. Ἀλλὰ πολυφωνότατον
μὲν αὐτὸν ἀκούω πάντων συγγραφῶν γεγενῆσθαι, δλίγοις 10

34 καταγγελθείσης: ἐπαγγ- B || 35 ἢ μὴν: ἡμῖν L || ἐπιτρέψειν:
ἐπιτρέπειν M || 39 ἓνα: ἵνα B || ἑαυτῷ: αὐτῷ C || 40 αὐτῷ: ἑαυτῷ
LC || ἐπιβάλλοντα: -τα: C || 44 δὴ: δεῖ M || 47 ἀποκρινώμεθα: -νού-
μεθα LCP² || 49 ἀπαγόρευσιν: ἀπαγορεύουσιν B.

3 2 καί: καί ὅτι: L || συμπρεσβύτερον: πρεσβύτερον C || ἡμῶν
om. L || 2-3 ἔχομεν: ἔχωμεν M || 5 ὡς: ὥστε LCP² || 8 αὐτόν
om. L.

δὲ ἐντετυχηκέναι τῶν συνταγμάτων αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ σχολή μοί ἐστὶ τὰ τοιαῦτα διερευνᾶσθαι, καὶ ἅμα δυσχερὲς τίς εἴμι πρὸς τὴν τῶν νεωτέρων παραδοχὴν, ᾧ γε τὸ σῶμα οὐδὲ τῇ ἀναγνώσει τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν φιλοπόνως καὶ καθ' ὃν ἔδει τρόπον συγχωρεῖ παραμένειν. Τί οὖν πρὸς ἐμὲ 15 τοῦτο, εἴ τις συνέγραψέ τι μὴ ἀρέσκον τῷ δεῖνι; Καίτοι εἰ δεῖ ἄλλον τὰς ὑπὲρ ἄλλου εὐθύνας ὑπέχειν, ὃ ἐμοὶ ἐγκαλῶν ὑπὲρ Ἀπολιναρίου ἀπολογείσθω ἡμῖν ὑπὲρ Ἀρείου τοῦ ἰδίου διδασκάλου καὶ ὑπὲρ Ἀετίου τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ μαθητοῦ. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐδιδάχθημέν τι οὐδὲ ἐμαθητεύθημεν τῷ 20 ἀνδρὶ οὗ τὰ ἐγκλήματα ἡμῖν περιτρέπουσι. Διόδωρον δὲ ὡς θρέμμα τοῦ μακαρίου Σιλουανοῦ τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑπεδεξάμεθα, νῦν δὲ καὶ ἀγαπῶμεν καὶ περιέπομεν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τοῦ λόγου χάριν δι' ἧς πολλοὶ τῶν ἐντυχανόντων βελτίους γίνονται. 25

4 Ἐπὶ τούτοις τοῖς γράμμασι διατεθείς, ὥς εἰκὸς ἦν, καὶ ἐκπλαγείς πρὸς τὴν οὕτω παράλογον καὶ ἀθρόαν μεταβολὴν οὐδὲ ἀντιφθέξασθαι ἠδυνήθην. Συνδέδετο μὲν γάρ μοι ἡ καρδία, παρεῖτο δὲ ἡ γλῶσσα, νεναρκήκει δὲ ἡ χεὶρ, καὶ ἔπαθον πάθος ψυχῆς ἀγεννοῦς (εἰρήσεται γὰρ τάληθές, 5 πλὴν ἀλλὰ συγγνώμης ἄξιον)· μικροῦ καὶ εἰς μισανθρωπίαν ἐξέπεσον καὶ πᾶν μοι ἦθος ὑποπτον ἐνομίσθη καὶ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώπου φύσει τὸ τῆς ἀγάπης καλόν, ἀλλὰ ῥήμα εἶναι εὐπρόσωπον καλλωπισμόν τινα παρέχον τοῖς κεκρημένοις, οὐ μὴν ἐνυπάρχειν κατ' ἀλήθειαν καρδίᾳ ἀνθρώπου τὴν διὰ 10 θεοσιν ταύτην. Εἰ γάρ ὁ δοκῶν ἐκ παιδὸς εἰς γῆρας βαθὺ

11 ἐντετυχηκέναι: ἐντετύχηκα LC || 15 ἔδει: δεῖ LC || 16 μὴ: τὸ μὴ L τὸ μὴδὲ C || 17 ordo ὑπὲρ ἄλλου τὰς LC || 18 ἀπολογείσθω: ἀπολογησάσθω LC || ἰδίου: ἰδίου ἑαυτοῦ L || 18-19 τοῦ ... αἰετίου om. C || 20 οὐδὲ ... οὐδὲ: οὔτε ... οὔτε LC || 23 prius καὶ om. LC || διὰ τὴν προσοῦσαν ... συντεταγμένῳ διότι [pag. 79, lin. 30] deest in P e mutilatione manuscripti.

4 3 ἠδυνήθην: ἐδ- V² || συνδέδετο: συνεδέδετο C || μὲν om. LC || 4 ἡ καρδία om. L || 5 τάληθές: τὸ ἀληθές LC || 6 πλὴν om. L || 7 ἐξέπεσον: -σεν B || 10 ἐνυπάρχειν: ἐνυπάρχον γε L.

ἐπιμέλειαν ἑαυτοῦ πεποιθῆσθαι ἐκ τοιούτων προφάσεων οὕτω
 βῆδῳ ἐξηγγιώθη, μηδὲν τῶν ἡμετέρων ὑπολογισάμενος
 μηδὲ τὴν ἐν τῷ παρελθόντι πείραν τῆς οὕτως εὐτελοῦς δια-
 βολῆς κυριωτέραν θέμενος, ἀλλ', οἷον τις πῶλος ἀδάμαστος 15
 οὕτω φέρειν καλῶς τὸν ἀναβάτην δεδιδαγμένος, ἐκ μικρᾶς
 ὑποψίας ἀνεχαίτισε καὶ ἀπεσείσατο καὶ χαμαὶ ἔρριψεν οἷς
 πρότερον ἐπηγάλλετο, τί χρή περὶ τῶν ἄλλων ὑπονοεῖν, πρὸς
 οὓς οὔτε ἡμῖν τοσαυτὰ τῆς φιλίας ἐστὶν ἐνέχυρα οὔτε παρ'
 αὐτῶν τοιαύτη τῆς τῶν τρόπων ἐπιμελείας ἐπίδειξις; Ταῦτα 20
 κατ' ἑμαυτὸν ἀνελίσσων ἐν τῇ ψυχῇ καὶ συνεχῶς στρέφων ἐν
 τῇ καρδίᾳ, μᾶλλον δὲ ἀναστρεφόμενος ὑπ' αὐτῶν τὴν καρδίαν,
 οὕτω δακνόντων με καὶ ἀμυσσόντων διὰ τῆς μνήμης, οὐδὲν
 ἐκείνοις ἀπεκρινάμην τοῖς γράμμασιν, οὐχ ὑπεροψία σιωπή-
 σας (μὴ τοῦτο οἰηθῆς, ἀδελφέ· οὐ γὰρ ἀνθρώποις ἀπολο- 25
 γούμεθα, ἀλλὰ κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν),
 ἀπορίᾳ δὲ καὶ ἀμηχανίᾳ καὶ τῷ μὴ ἔχειν εἰπεῖν τι τῆς
 λύτης ἄξιον.

5 Ἔως ἐν τούτοις ἦμεν, ἐπικατέλαβεν ἡμᾶς ἕτερα γράμ-
 ματα πρὸς Δαζίζαν τινὰ γεγραμμένα δῆθεν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ
 πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπεσταλμένα, ὥς δηλοῖ αὐτῶν ἡ οὕτως
 δεξιὰ διάδοσις ὥς ἐν δλίγαις ἡμέραις ἐν παντὶ μὲν τῷ
 Πόντῳ κατασπαρῆναι καὶ τὴν Γαλατίαν ἐπιδραμεῖν. Φασὶ 5
 δὲ τινες ὅτι καὶ Βιθυνοὺς διεξελθόντες οἱ τῶν ἀγαθῶν
 τούτων ἄγγελοι μέχρις αὐτοῦ ἔφθασαν Ἑλλησπόντου. Τίνα
 δὲ ἦν τὰ καθ' ἡμῶν πρὸς Δαζίζαν ἐπεσταλμένα πάντως
 μὲν οἶδας. Οὐ γὰρ οὕτω σε μακρὰν τῆς ἑαυτῶν φιλίας τί-
 θενται ὥστε σε μόνον ἀγέραςτον τῆς τιμῆς ἐκείνης καταλι- 10
 πεῖν. Εἰ δὲ οὐκ ἦλθεν εἰς σέ τὰ γράμματα, ἀλλ' ἐγὼ σοι
 ἀποστέλλω. Ἐν οἷς εὐρήσεις ἡμᾶς κατηγορουμένους δόλον

13 ὑπολογισάμενος: ὑπολογησάμενος C || 19 τῆς: τις V || ordo
 ἐστὶ τοσαῦτα τῆς φιλίας LC || 20 τῆς: τις BM || 23 ἀμυσσόντων:
 νυσσόντων LC || 26 τοῦ om. L || 27 ἀπορίᾳ ... ἀμηχανίᾳ ... τῷ:
 -ρία ... -νία ... τὸ ML || εἰπεῖν om. L.

5 3 πᾶσιν: ἀπασιν LC || 4 posterius in om. L || 11 σοι: σε L.

καὶ ῥαδιουργίαν, φθορὰν Ἐκκλησιῶν καὶ ψυχῶν ἀπώλειαν, καὶ τὸ πάντων, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, ἀληθέστατον, ὅτι ἐγκάθετον ἐκείνην τὴν προβολὴν τῆς πίστεως ἐποίησάμεθα 15 οὐ Νικοπολίταις διακονούμενοι, ἀλλ' αὐτοὶ λαβεῖν δολερῶς ὁμολογίαν ἐπινοήσαντες. Τούτων μὲν οὖν κριτὴς Κύριος. Καὶ γὰρ τίς ἂν γένοιτο τῶν ἐν καρδίᾳ λογισμῶν ἐναργῆς ἀπόδειξις; Ἐκεῖνο δὲ αὐτῶν ἐθαύμασα, εἰ ὅτι μὲν τῷ παρ' ἡμῶν ἐπιδοθέντι βιβλίῳ ὑπέγραψαν, τοσαύτην κέχρηται 20 διαστάσει ὥστε καὶ ὄντα καὶ μὴ ὄντα εἰς τὴν τῶν ἐγκαλούντων αὐτοῖς πληροφορίαν συμφύρειν· ὅτι δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔγγραφος αὐτῶν ὁμολογία τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἀπόκειται, τοῦτο οὐκ ἐννοοῦσιν, οὐδὲ ὅτι διὰ τῆς ἑαυτῶν χειρὸς ἐπέδωκαν τῇ ἐν Τυάνοις συνόδῳ τὸ ἀπὸ τῆς Ῥώμης βιβλίον, 25 παρ' ἡμῖν κατὰκειται, τὴν αὐτὴν ταύτην πίστιν ἔχον. Καὶ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν δημηγορίας ἐπελάβοντο, ἣν, εἰς τὸ μέσον καταστάντες τότε, ὠδύροντο μὲν τὴν ἀπάτην δι' ἧς ὑπήχθησαν συνθέσθαι τῷ τόμῳ τῷ παρὰ τοῦ συστήματος Εὐδοξίου συντεταγμένῳ· διότι ταύτην ἐπενόησαν τοῦ σφάλματος ἐκείνου 30 ἀπολογίαν, τό, ἀπελθόντας εἰς Ῥώμην, ἐκείθεν λαβεῖν τὴν τῶν Πατέρων πίστιν, ἵνα ἦν ἐποίησαν βλάβην ταῖς Ἐκκλησίαις τῇ πρὸς τὸ κακὸν συνθήκῃ, ταύτην ἐπανορθώσονται τῇ ἐπεισαγωγῇ τοῦ βελτίονος. Ἄλλ' οἱ τὰς μακροτάτας ἀποδημίας ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑποστάντες καὶ τὰ σοφὰ 35 ταῦτα δημηγορήσαντες νῦν λοιδοροῦνται ἡμᾶς ὡς δολίως πορευομένους καὶ ἐν σχήματι ἀγάπης τὰ τῶν ἐπιβουλεύόντων ποιοῦντας. Δηλοῖ δὲ καὶ τὰ νῦν περιφερόμενα κατεγνώκεναι αὐτοὺς τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως. Εἶδον γὰρ Κύζικον καὶ μετ' ἄλλης πίστεως ἐπανήλθον. 40

13 ἐκκλησιῶν: -ίας C || 14 ἀληθέστατον: -τερον C || 21 διαστάσει: διατάσει B || 25 τῆς om. LC || 27 τὸ om. LC || 28 οὐδὲ τότε καταστάντες LC || ὠδύροντο: ὠδύραντο LC || 32 ἐποίησαν: ἐποιήσαμεν C || 33-34 ἐπανορθώσονται: -σονται BMLC || 35-36 καὶ ..., δημηγορήσαντες om, P add, P² || 36 λοιδοροῦνται: -τες M₁

6 Καὶ τί τὸ ἐν τοῖς ῥήμασιν εὑμετάθετον λέγω, πολλῶ
 μείζονας ἔξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῆς ἐπὶ τάναντία
 περιτροπῆς ἔχων τὰς ἀποδείξεις; Οἱ γὰρ πεντακοσίων
 ἐπισκόπων δόγματι κατ' αὐτῶν ἐξενεχθέντι μὴ εἴξαντες
 5 μὴδὲ καταδεξάμενοι τῆς οἰκονομίας τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπο-
 στήναι, τοσούτων εἰς τὴν τῆς καθαιρέσεως αὐτῶν γνώμην
 συμφωνησάντων, διότι, φησὶν, οὐκ ἦσαν Πνεύματος Ἁγίου
 μέτοχοι οὐδὲ Θεοῦ χάριτι τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομοῦντες,
 ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ δυναστείᾳ κατ' ἐπιθυμίαν δόξης κενῆς τὰς
 10 προστασίας ἀρπάσαντες οὗτοι νῦν τοὺς παρ' ἐκείνων χειρο-
 τονηθέντας ὡς ἐπισκόπους δέχονται. Οὗς ἐρώτησον ἀντ'
 ἑμοῦ, εἰ καὶ τῶν ἀνθρώπων πάντων καταφρονοῦσιν ὡς οὗτ'
 ὀφθαλμοὺς ἔχόντων οὗτ' ὧτα οὔτε καρδίαν αἰσθητικὴν, ὅσον
 γοῦν δύνασθαι συνιδεῖν τῶν γινομένων τὸ ἀνακόλουθον, ἐν
 15 τῇ ἑαυτῶν καρδίᾳ τίνα διάνοιαν ἔχουσι; Πῶς δύνανται δύο
 εἶναι ἐπίσκοποι, ὃ τε καθηρημένος παρὰ Εὐδιπίου καὶ ὁ
 παρὰ τοῦ αὐτοῦ κεχειροτονημένος; Τῆς γὰρ αὐτῆς χειρὸς
 ἔργον ἀμφοτέρω. Ὅς εἰ μὴ εἶχε τὴν δεδομένην τῷ Ἱερεμίᾳ
 χάριν, κατασκάπτειν καὶ ἀνοικοδομεῖν, ἐκριζοῦν καὶ κατα-
 φυτεύειν, οὗτ' ἂν ἐξερρίζωσε τοῦτον οὗτ' ἂν ἐκείνον 20
 ἐφύτευσεν. Εἰ δὲ τὸ ἕτερον αὐτῷ δίδως, συγχωρήσεις αὐτῷ
 καὶ τὸ ἕτερον. Ἀλλ' εἰς ὁ σκοπός, ὡς ἔοικε, τὸ ἑαυτῶν
 ζητεῖν πανταχοῦ, καὶ φίλον μὲν ἡγεῖσθαι τὸν ταῖς ἐπιθυ-
 μίαις αὐτῶν συνεργοῦντα, πολέμιον δὲ κρίνειν καὶ μηδεμιᾶς
 κατ' αὐτοῦ διαβολῆς φείδεσθαι τὸν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν 25
 ἀνθιστάμενον.

7 Οἶαι γὰρ αὐτῶν καὶ αἱ νῦν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας
 οἰκονομίαι; Φρικταὶ μὲν διὰ τὴν τῶν ποιούντων εὐκόλιαν,

6 2 τάναντία : τὰ ἐναντία BLC || 3 ἔχων : ἔχον LC || 6 τοσούτων :
 τοσοῦτον M || 8 θεοῦ om. L || 9 κατ' ἐπιθυμίαν : καὶ ἐπιθυμία LC ||
 14 γινομένων : γενομένων LC || ἀνακόλουθον : ἀκόλουθον L || 16 παρὰ :
 ὑπὸ LC || ὁ om. M || 17 τοῦ αὐτοῦ : τούτου L || 18-19 ordo χάριν
 τῷ Ἱερεμίᾳ C || 22 ὁ om. PC || ἑαυτῶν : ἑαυτῶν M || 24-25 συνεργ-
 οῦντα ... αὐτῶν om. B || 25 ordo φείδεσθαι διαβολῆς LC.

7 1 αἱ om. L.

ἐλθεῖναι δὲ διὰ τὴν τῶν πασχόντων ἀναισθησίαν. Εὐιππίου τέκνα καὶ Εὐιππίου ἔκγονα, διὰ πρεσβείας ἀξιοπιστοῦ ἐκ τῆς ὑπερορίας μετακληθέντες εἰς τὴν Σεβάστειαν, ἐπιστεύθησαν τὸν λαόν. Παρέλαβον τὸ θυσιαστήριον, ζύμη 5 ἐγένοντο τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας. Παρ' ὧν ἡμεῖς μὲν ὡς ὁμοουσιασται διωκόμεθα· Εὐστάθιος δέ, ὁ βαστάσας ἐν τῷ χάρτῃ ἀπὸ Ῥώμης μέχρι Τυάνων τὸ ὁμοούσιον, οὗτος νῦν αὐτοῖς ἀνακέκρται, εἰ καὶ ὅτι παραδεχθῆναι εἰς τὴν 10 πολυπόθητον αὐτῶν κοινωνίαν οὐκ ἠδυνήθη, ἡ φοβηθέντων τὸ πλῆθος τῶν κατ' αὐτοῦ συμφωνησάντων, ἡ αἰδεσθέντων τὸ ἀξιοπίστον. Τίνες γάρ ἦσαν οἱ συνειλεγμένοι καὶ πῶς μὲν χειροτονηθεὶς ἕκαστος, ἀπὸ ποίου δὲ τοῦ ἐξ ἀρχῆς Βίου ἐπὶ ταύτην παρελθὼν τὴν δυναστείαν νῦν, ἐγὼ μὲν μὴ ποτε 15 οὕτω σχολάσαιμι ὥστε τὰ ἐκείνων ἐκδιηγέσθαι. Ἐμαθον γάρ προσεύχεσθαι «Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων». Αὐτὸς δὲ ἐρευνήσας μαθήσῃ· κἄν σε διαφύγῃ, τὸν Κριτὴν πάντως οὐ λήσεται.

8 Ὁ μέντοι πέπονθα πάθος οὐ παραιτήσομαι καὶ πρὸς τὴν σὴν ἐξειπεῖν ἀγάπην, ὅτι πέρυσιν ἀσθενήσας πυρετῷ βαρυτάτῳ καὶ ἐγγίσας σχεδὸν μέχρις αὐτῶν τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, εἴτα ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀνακληθεὶς, δυσχερῶς εἶχον πρὸς τὴν ἐπάνοδον λογιζόμενος εἰς οἷα 5 ἔρχομαι πάλιν κακά· καὶ κατ' ἐμαυτὸν ἐσκόπουν τί ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ ἐν τῷ βάθει τῆς σοφίας ἀποκείμενον τοῦ Θεοῦ, δι' ὃ ἐμοὶ πάλιν τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ἡμέραι συνεχωρήθησαν. Ἐπειδὴ δὲ ἔγνω ταῦτα, ἐλογισάμην ὅτι ἐβουλήθη ἡμᾶς ὁ Κύριος ἰδεῖν παυσάμενας τοῦ σάλου τὰς Ἐκκλησίας, δν 10 ἔπαθον πρὸ τούτου ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τῶν διὰ τὴν περιπεπτα-

4 καὶ om. P || ἔκγονα : ἔγγονα LC || 7 ἐκεῖ om. M || 8 διωκόμεθα : δοκούμεθα L || 8-9 ordo ἀπὸ Ῥώμης ἐν τῷ χάρτῃ LC || 15 παρελθόν : παρῆλθε LC || 16 τὰ ἐκείνων : τὰς ἐκείνων πράξεις LC.

8 3 βαρυτάτῳ : λαβροτάτῳ LC || σχεδὸν om. L || 5 τὴν om. P || 6 ordo πάλιν ἔρχομαι LC || 8 ἐμοὶ : μοι L || 9 ἐβουλήθη : ἡδ- LC || 10 ὅν : ὃ L || 11 τῶν om. B.

σμένην αὐτοῖς σεμνότητα πάντα πιστευομένων. Ἡ καὶ
τάχα τονῶσαί μου τὴν ψυχὴν καὶ νηπτικωτέραν πρὸς γε τὸ
ἐφεξῆς καταστήσαι ὁ Κύριος ἐβουλήθη, ὥς μὴ προσέχειν
ἀνθρώποις, ἀλλὰ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καταρτίζε- 15
σθαι, αἱ οὔτε καιροῖς οὔτε περιστάσεσιν ἀνθρωπίνων πρα-
γμάτων συµμεταβάλλονται, ἀλλ' αἱ αὐταὶ διαμένουσιν, ὥς
προηνέχθησαν ἀπὸ τοῦ ἄψευδους καὶ μακαρίου στόματος
οὕτω διαιωνίζουσαι.

9 Ἀνθρώποι δὲ ταῖς νεφέλαις ἑοίκασιν, πρὸς τὰς τῶν
πνευμάτων μεταβολὰς ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος τοῦ ἀέρος
ἐµφερομέναις· καὶ µάλιστα δὴ οὗτοι περὶ ὧν ὁ λόγος πολυ-
τροπώτατοι τῶν εἰς ἡµτέραν πείραν ἡκόντων ἐφάνησαν. Εἰ
µὲν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τοῦ βίου πράγματα, εἵποιεν ἂν οἱ συµβε- 5
βιωκότες· ὁ δ' οὖν ἔμοι ἐφάνη, τὸ περὶ τὴν πίστιν αὐτῶν εὐµε-
τάθετον, οὐκ οἶδα µέχρι τοῦ νῦν ἐν ἄλλοις, οὔτε αὐτὸς ἱστο-
ρήσας οὔτε ἀκούσας ἑτέρων. Ἀρεῖω κατηκολούθουν τὸ ἐξ
ἀρχῆς· μετέθεντο πρὸς Ἑρµογένην τὸν κατὰ διάµετρον
ἐχθρὸν ὄντα τῆς Ἀρείου κακοδοξίας, ὥς δηλοῖ αὐτὴ ἡ πίστις 10
ἢ κατὰ Νίκαιαν παρ' ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἐκφωνηθεῖσα ἐξ
ἀρχῆς. Ἐκοιμήθη Ἑρµογένης, καὶ πάλιν μετέστησαν πρὸς
Εὐσέβιον, ἀνδρα κορυφαῖον τοῦ κατὰ Ἀρεῖον κύκλου, ὥς οἱ
πειραθέντες φασίν. Ἐκεῖθεν ἐκπιεσόντες, δι' αἷς δὴποτε
αἰτίας, πάλιν ἀνέδραμον εἰς τὴν πατρίδα καὶ πάλιν τὸ 15
Ἀρειανὸν ὑπέκρυπτον φρόνημα. Παρελθόντες εἰς τὴν
ἐπισκοπὴν, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παραλείπω, ὅσας ἐξέθεντο
πίστεις; Ἐπ' Ἀγκύρας ἄλλην, ἑτέραν ἐν Σελευκείᾳ, ἐν
Κωνσταντινουπόλει, τὴν πολυθρύλητον, ἐν Λαµψάκῃ ἑτέραν,

12-13 καὶ τάχα: τάχα L || 14 ἐβουλήθη: ἡβ- L.

9 2 ordo τοῦ ἀέρος μέρος BC || 6 ὁ: εἰ B || 7 οὔτε: οὐδὲ VPM ||
8 τό: τῷ B || 9 ἐρµογένην: -νη P -νει M || 10 ἐχθρὸν om. L ||
15 εἰς: πρὸς BC || τό: τῶν B || 16 ἀρειανόν: -νῶν BLC || ὑπέκρυπτον:
ὑπεκρύπτοντο L || φρόνημα: τό φρόνημα BC || 17 παραλείπω: -λίπω
VC || 18 ἑτέραν add. ante ἐν κωνσταντινουπόλει BLC || 19 πολυθρύ-
λητον: -λλήτον B.

μετὰ ταῦτα τὴν ἐν Νίκῃ τῆς Θράκης, νῦν πάλιν τὴν ἀπὸ 20
 Κυζίκου, ἣς τὰ μὲν ἄλλα οὐκ ἐπίσταμαι, τοσοῦτον δὲ ἀκούω
 ὅτι τὸ δμοοῦσιον κατασιγάσαντες, τὸ κατ' οὐσίαν ὁμοιον
 νῦν περιφέρουσι καὶ τὰς εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημίας
 μετ' Εὐνομίου συγγράφουσι. Τοῦτων δὲ τῶν πίστεων ὡς
 ἀπηριθμησάμην, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι πρὸς ἀλλήλας ἔχουσιν 25
 ἐναντίως, ἀλλ' οὖν τὸ εὐμετάβολον τοῦ τρόπου ὁμοίως συνι-
 στῶσι διὰ τὸ μηδέποτε αὐτοὺς ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐστάναι
 ῥημάτων. Ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ μυρίων ἑτέρων ἀποσιωπηθέν-
 των. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς ὑμᾶς διέβησαν νῦν, ἀξιολομεν 30
 ἀντιγράψαι διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς (λέγω δὴ τοῦ συμπρεσβυ-
 τέρου ἡμῶν Στρατηγίου), εἴτε ὁ αὐτὸς διέμεινας πρὸς
 ἡμᾶς, εἴτε καὶ ἡλλοιώθης ἀπὸ τῆς συντυχίας. Οὔτε γὰρ
 ἐκείνους εἰκὸς ἦν σιωπῆσαι, οὔτε αὐτὸν σέ, τὸν ἡμῖν τοιαῦτα
 γράψαντα, μὴ οὐχὶ καὶ πρὸς ἐκείνους τῇ παρρησίᾳ χρήσα- 35
 σθαι. Εἰ μὲν οὖν μένοις ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς κοινωνίᾳ, τοῦτο
 ἄριστον καὶ εὐχῆς τῆς ἀνωτάτω ἄξιον. Εἰ δὲ σε πρὸς
 ἑαυτοὺς μετέθηκαν, λυπηρὸν μὲν. Πῶς γὰρ οὐ; Ἀδελφοῦ
 τοιοῦτου χωρισμός. Πλὴν εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τὸ γοῦν φέρειν
 τὰς τοιαύτας ζημίας παρ' αὐτῶν ἐκείνων ἱκανῶς ἐγγυμνά- 40
 σθημεν.

CCXLV

ΘΕΟΦΙΛΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

Πάλαι δεξάμενος τὰ παρὰ τῆς ἀγάπης σου γράμματα
 ἀνέμενον διὰ γνησίου προσώπου ἀντεπιστεῖλαι, ἵνα καὶ ὅσα
 τὴν ἐπιστολὴν διαφύγῃ ὁ διάκονος τῶν γραμμάτων ἀναπλη-

20-21 ἀπὸ κυζίκου: ἐν κυζίκῳ BLC || 22 κατασιγάσαντες: -γῆσαντες
 BC || 23 περιφέρουσι: ἐπιφ- BLC || τὸ ἄγιον πνεῦμα: τὸ πνεῦμα τὸ
 ἅγιον BLC || 27 αὐτοὺς: ἑαυτοὺς L || 29 ὑμᾶς: ἡμᾶς B || 30 δὴ: δὲ
 BLC || 31 πρὸς: εἰς BC || 33 ἦν om. L || 35 μένοις: μένεις BC ||
 37 ἑαυτοὺς: αὐτοὺς C || οὐ: οὐκ VB.

CCXLV. — In titulo ἐπισκόπῳ: ἐπισκόπῳ ἀπολογία VPBM.

1 ἀγάπης σου: σῆς ἀγάπης LC || 3 γραμμάτων: πραγμάτων B.

ρώση. Ἐπεὶ οὖν παρεγένετο ἡμῖν ὁ ποθεινότατος καὶ
 εὐλαβέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν Στρατήγιος, αὐτῷ ἐνόμισα 5
 δίκαιον εἶναι χρήσασθαι διακόνῳ, τῷ καὶ εἰδότει τὴν ἡμετέ-
 ραν γνώμην καὶ δυναμένῳ γνησίως τε ἅμα καὶ εὐλαβῶς δια-
 κομίσαι τὰ παρ' ἡμῶν. Γίνωσκε τοίνυν, ποθεινότατε ἡμῖν
 καὶ τιμιώτατε, πολλοῦ ἀξίαν τίθεσθαι ἡμᾶς τὴν πρὸς σὲ
 ἀγάπην, ἥς, ἔνεκα μὲν τῆς κατὰ ψυχὴν διαθέσεως, οὐδεμίαν 10
 ἡμέραν ἀπολειφθεῖσιν ἑαυτοῖς συνεγνώκαμεν, εἰ καὶ ὅτι
 πολλὰ καὶ μεγάλα λύπης εὐλόγου γεγόνασιν ἀφορμαί. Ἄλλ'
 οὖν ἐκρίναμεν τοῦτο, ὥσπερ ἐν τρυτάνῃ, τὰ χρηστότερα τοῖς
 ἀηδεστέροις ἀντιτιθέντες τῇ τῶν ἀμεινόνων βροτῇ προσθέ-
 σθαι τὴν γνώμην. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πράγματα ἡλλοιώθη παρ' ὧν 15
 ἤκιστα ἔχρην τοῦτο γενέσθαι, συγγίνωσκε καὶ ἡμῖν οὐχὶ τὴν
 γνώμην ἀλλοιωθεῖσιν, ἀλλὰ τὴν τάξιν μεταθεμένοις. Μᾶλλον
 δὲ ἡμεῖς μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μενουμένῃ τάξεως, ἕτεροι δὲ
 εἰσιν οἱ συνεχῶς μετατιθέμενοι, νῦν δὲ καὶ φανερώς πρὸς
 τοὺς ἐναντίους αὐτομολοῦντες· ὧν ὅσου ἀξίαν ἐτιθέμεθα 20
 τὴν κοινωνίαν, ἕως ἦσαν ἐπὶ τῆς ὑγιαίνουσας μερίδος, οὐδὲ
 αὐτοὺς ἀγνοεῖς. Νῦν δὲ εἰ μήτε ἐκείνοις συνεπόμεθα καὶ
 τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας αὐτοῖς ἐκκλίνομεν, συγγνώμης ἂν
 δικαίως τύχοιμεν μηδὲν προτιμότερον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς
 ἑαυτῶν ἀσφαλείας τιθέμενοι. 25

CCXLVI

ΝΙΚΟΠΟΛΙΤΑΙΣ

Ὅταν ἴδω καὶ τὸ κακὸν εὐδοούμενον καὶ τὴν ὑμετέραν
 εὐλάβειαν κεκμηκυῖαν καὶ ἀπαγορεύουσαν πρὸς τὸ συνεχές

7-8 διακομίσαι: διακονῆσαι LC || 11 ἡμέραν: ὥραν LC || 15 τὴν
 γνώμην: τῇ γνώμῃ L || 16 γενέσθαι: γίνεσθαι C || 18 μενούμεν:
 μένομεν V^a || 20 ὅσου: ὅσους M || ἐτιθέμεθα: ἐπιτιθέμεθα B || 21 ἕως:
 ἕως ἂν C || 24 δικαίως: δικαίως LC || ἀληθείας καὶ τῆς om. L ||
 25 ἑαυτῶν: οἰκείας ἑαυτῶν LC.

CCXLVI. — Titulus νικοπολίταις Maur: τοῖς αὐτοῖς VPBML
 τοῖς αὐτοῖς νικοπολίταις C.

τῶν ἐπιηρειῶν, ἀθυμίας πληροῦμαι. Ὅταν δὲ πάλιν τὴν
 μεγάλην χεῖρα τοῦ Θεοῦ ἐννοήσω καὶ ὅτι οἶδεν ἀνορθοῦν
 τοὺς κατερραγμένους καὶ ἀγαπᾶν δικαίους, συντρίβειν δὲ 5
 ὑπερηφάνους καὶ καθαιρεῖν ἀπὸ θρόνων δυνάστας, πάλιν
 μεταβαλὼν κουφότερος γίνομαι ταῖς ἐλπίσι καὶ οἶδα ὅτι διὰ
 τῶν προσευχῶν ὑμῶν ταχεῖαν δείξει ἡμῖν ὁ Κύριος τὴν
 γαλήνην. Μόνον μὴ ἀποκάμητε προσευχόμενοι, ἀλλ' ὦν
 λόγοις ἔστε διδάσκαλοι, τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος καιροῦ 10
 ἔργῳ πᾶσιν ἐναργῇ σπουδάσατε προσθεῖναι τὰ ὑποδείγματα.

CCXLVII

ΝΙΚΟΠΟΛΙΤΑΙΣ

Ὅτε ἐνέτυχον τοῖς γράμμασιν ὑμῶν τῆς δσιότητος, ὅσον
 ἐστέναξα καὶ ὠδυράμην ὅτι καὶ ταῦτα τὰ κακὰ ταῖς ἑμαυ-
 τοῦ ἀκοαῖς ὑπεδεξάμην, πληγὰς μὲν καὶ ὕβρεις εἰς ὑμᾶς
 αὐτοὺς, πόρθησιν δὲ οἴκων καὶ ἐρήμωσιν πόλεως καὶ πα- 5
 τρίδος ὅλης ἀνατροπὴν, διωγμὸν Ἐκκλησίας καὶ φυγὴν ἱε-
 ρέων, ἐπανάστασιν λύκων καὶ ποιμνίων διασποράν. Ἄλλ'
 ἐπειδὴ ἐπαυσάμην τοῦ στεναγμοῦ καὶ τῶν δακρύων, πρὸς
 τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Δεσπότην ἀποβλέψας, οἶδα καὶ πέ-
 πεισμαι, ὃ καὶ ὑμᾶς γινώσκειν βούλομαι, ὅτι ταχεῖα ἔσται
 ἡ ἀντίληψις καὶ οὐκ εἰς τέλος ἔστιν ἡ ἐγκατάλειψις. Ὁ 10
 μὲν γὰρ πεπόνθαμεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν πεπόνθαμεν,
 τὴν δὲ αὐτοῦ βοήθειαν διὰ τὴν περὶ τὰς Ἐκκλησίας ἑαυτοῦ
 ἀγάπην καὶ εὐσπλαγχνίαν ὁ φιλόανθρωπος ἐπιδείξεται. Οὐ
 μέντοι παρελίπομεν καὶ παρόντες τοὺς ἐν δυνάμει καθικε-

5 δὲ: τε LC || 8 ἡμῖν: ὑμῖν LP² || 11 προσθεῖναι: προθεῖναι P².
 CCXLVII. — Titulus νικοπολίταις: τοῖς νικοπολίταις LC.

1 ordo τῆς δσιότητος ὑμῶν LCP² || 8 τοῖς om. LC || 10 καὶ
 οὐκ ... ἐγκατάλειψις om. B || ἐστὶν: ἔσται LCP² || 14 παρελίπομεν:
 παρελείπομεν PB || καὶ παρόντες om. L.

τεύοντες καὶ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς 15
ἐπιστέλλοντες ἐπισχεθῆναι τῆς ὀργῆς τὸν λυσσῶντα. Καὶ
οἶμαι παρὰ πολλῶν ἤξειν αὐτῷ κατὰγνωσιν, ἔαν μὴ ἄρα ὁ
καιρὸς θορύβου πεπληρωμένος μηδεμίαν δὲ σχολὴν περὶ
ταῦτα τοῖς ἐπὶ τῶν πραγμάτων.

CCXLVIII

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὅταν μὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν ἐπιθυμίαν ἀπιδώ-
μεν, ἀχθόμεθα τοσοῦτον διωκισμένοι τῆς εὐλαθείας σου·
ὅταν δὲ πρὸς τὸ εἰρηνικὸν τῆς σαυτοῦ διαγωγῆς, εὐχαρι-
στούμεν τῷ Κυρίῳ, τῷ ἐξελομένῳ τὴν εὐλαθειάν σου ἀπὸ τοῦ
ἐμπρησμοῦ τούτου ὃς πλεον ἐπενείματα τὴν καθ' ἡμᾶς πιά- 5
ροικίαν. Ἔδωκε γάρ ἡμῖν κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν ὁ Δικαιοκρίτης
ἄγγελον Σατάν ἱκανῶς ἡμᾶς κατακονδυλίζοντα καὶ σφοδρῶς
μὲν ἐκδικοῦντα τὴν αἵρεσιν, μέχρι τοσοῦτου δὲ τὸν πρὸς
ἡμᾶς ἐξαγαγόντα πόλεμον ὥστε μηδὲ αἵματος φείσασθαι
τῶν εἰς Θεὸν πεπιστευκότων. Πάντως γὰρ οὐκ ἔλαθέ σου 10
τὴν ἀγάπην ὅτι Ἀσκληπίος τις διὰ τὸ μὴ ἐλέσθαι τὴν πρὸς
τὸν Δωὴκ κοινωνίαν τυπτόμενος παρ' αὐτῶν ταῖς πληγαῖς
ἐναπέθανεν, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν πληγῶν εἰς τὴν ζωὴν
μετετέθη. Ἀκόλουθα δὲ ἐκείνῳ πάντα οὐοῦ γίνεσθαι τὰ
λοιπά· διωγμοὺς πρεσβυτέρων καὶ διδασκάλων, τὰ ἄλλα ὅσα 15
ἂν ποιήσειαν ἄνθρωποι τῇ ἐκ τῆς ἀρχῆς δυναστείᾳ πρὸς τὸ
ἑαυτῶν βούλημα κεχρημένοι. Ἀλλὰ τούτων μὲν τὴν λύσιν
ἡμῖν ὁ Κύριος ταῖς σαῖς εὐχαῖς δώσει καὶ τὴν ὑπομονήν,
ὥστε βαστάσαι ἡμᾶς τὸ βάρος τῶν πειρασμῶν ἀξίως τῆς

18 θορύβου: -δων LC.

CCXLVIII. — Exstat tantum in LC. Titulus ἀμφιλογίῳ ἐπισ-
κόπῳ ἱκονίου Maur: τῷ αὐτῷ LC.

4 ἐξελομένῳ Maur: ἐξελαμένῳ L ἐξελομένῳ C || 17 βούλημα:
βούλευμα L.

ἐπ' αὐτὸν ἐλπίδος. Αὐτὸς δὲ καταξίου καὶ ἐπιστέλλειν 20
 ἡμῖν συνεχῶς περὶ τῶν κατὰ σεαυτὸν, κἂν εὕρης τινὰ τὸν
 πιστῶς σοι δυνάμενον διακομίσαι τὸ πονηθὲν ἡμῖν βιβλίον,
 καταξίωσον μεταστείλασθαι, ἵνα τῇ σῇ ἐπικρίσει θαρρή-
 σαντες καὶ εἰς ἄλλων χεῖρας αὐτὸ διαπεμφώμεθα. Ἐρρω-
 μένος, εὐθυμος τῷ Κυρίῳ, ὑπερευχόμενος χαρισθείης μοι 25
 καὶ τῇ τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ Ἁγίου.

CCXLIX

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΕΠΙ ΑΝΔΡΙ ΕΥΛΑΒΕΙ

Συγχαίρω τῷ ἀδελφῷ τῷδε καὶ τῶν ἐνταῦθα θορύβων
 ἀπαλλασσομένῳ καὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν καταλαμβάνοντι.
 Ἀγαθὸν γάρ αὐτῷ ἐφόδιον πρὸς τὸν ἐφεξῆς αἰῶνα τὴν
 μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον ἀγαθὴν διαγωγὴν ἐξελέ-
 ξατο. Ὅν καὶ παρατιθέμεθά σου τῇ τιμιότητι καὶ παρακαλῶ 5
 δι' αὐτοῦ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς ἐλεεινῆς ἡμῶν ζωῆς, ἵνα
 βυσθέντες τῶν πειρασμῶν τούτων ἀρξώμεθα δουλεύειν τῷ
 Κυρίῳ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον.

CCL

ΠΑΤΡΟΦΙΛΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΙΓΩΝ

Ὅψε μὲν ἔδεξάμην τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις γράμμασιν
 ἀποκρίσεις· ἔδεξάμην δ' οὖν ὁμῶς διὰ τοῦ ποθεινοτάτου
 Στρατηγίου, καὶ ηὐχαρίστησα τῷ Κυρίῳ ὅτι διαμένεις ὁ

24 αὐτό: αὐτῷ C || 26 χάριτι τοῦ ἁγίου om. L.

CCXLIX. — Exstat tantum in VLC. In titulo ἀνεπίγραφος
 om. V.

CCL. — Non exstat in B. Titulus πατροφίλῳ ἐπισκόπῳ αἰγῶν
 [αἰγίων M]: πατροφίλῳ ἐπισκόπῳ P τῷ αὐτῷ L τῷ αὐτῷ πατροφίλῳ
 ἐπισκόπῳ C.

2 ὁμῶς om. C || 3 ηὐχαρίστησα: εὐ- MV².

αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπῃ. Ἡ δὲ νῦν κατηξίωσας περὶ
 τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐπιστεῖλαι ἀπόδειξιν ἔχει τῆς ἀγαθῆς 5
 σου προαιρέσεως, ὅτι φρονεῖς τὰ δέοντα καὶ συμβουλευεῖς
 ἡμῖν τὰ λυσιτελεῖ. Πλήν ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν ὁρῶ μακρόν μοι
 τὸν λόγον γινόμενον, εἰ μέλλοιμι πρὸς ἕκαστον τῶν ἐπεσταλ-
 μένων παρὰ τῆς σῆς συνέσεως ἀποκρίνεσθαι, τοσοῦτον 10
 λέγω ὅτι τὸ τῆς εἰρήνης καλόν, εἰ μὲν ἐν τῷ ὀνόματι τῆς
 εἰρήνης περιγράφεται μόνῳ, καταγέλαστόν ἐστι τὸν δεῖνα
 καὶ τὸν δεῖνα ἐκλεγομένους τούτοις μόνον μεταδιδόναι τοῦ
 εἰρηναίου, ἐτέρους δὲ μυρίους ἀποκλείειν τῆς πρὸς τὸ
 καλὸν κοινωνίας. Εἰ δὲ ἡ πρὸς τοὺς βλαβεροὺς συμφωνία 15
 ἐν εἰρήνῃ προσχῆματι τὰ τῶν πολεμίων τοὺς προσδεχο-
 μένους ἐργάζεται, σκόπησον τίνες· εἰσὶν οἷς ἀνέμιξαν
 ἑαυτοὺς οἱ τὸ ἄδικον μῖσος ἐμίσησαν ἡμᾶς, ἀλλ' οἱ τῆς
 μερίδος τῶν ἀκοινωνήτων ἡμῖν· οὐδὲ γὰρ δέομαι νῦν ὀνο-
 μασθῆναι μεμνησθαι. Οὗτοι καὶ ἐκλήθησαν παρ' αὐτῶν εἰς τὴν 20
 Σεβάστειαν καὶ παρέλαβον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐλειτούργη-
 σαν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ ἰδίου ἄρτου παντὶ μετέ-
 δωκαν τῷ λαῷ, ἐπίσκοποι κηρυσσόμενοι παρὰ τῷ ἐκεῖ
 κλήρῳ καὶ διὰ πάσης τῆς χώρας ὡς ἄγιοι παρ' αὐτῶν καὶ
 κοινωνικοὶ παραπεμπόμενοι. Ὡν εἰ χρή ἐλέσθαι τὴν μερίδα, 25
 καταγέλαστόν ἐστιν ἐκ τῶν δυνύχων ἄρχεσθαι καὶ μὴ αὐταῖς
 αὐτῶν ταῖς κεφαλαῖς προσδιαλέγεσθαι. Εἰ μὲν οὖν οὐδένα
 δεῖ καθόλου αἵρετικὸν νομίζειν οὐδὲ ἐκτρέπεσθαι, ἀντὶ
 τίνος, εἰπέ μοι, σεαυτὸν ἀφορίζεις σὺ καὶ ὑποστέλλῃ τὴν
 τινῶν κοινωνίαν; Εἰ δὲ εἰσὶ τινες φευκτοὶ κατὰ τὸν τῆς
 ἀκριβείας λόγον, εἰπάτωσαν ἡμῖν, οἱ πάντα ἀκριβεῖς, τῆς 30
 ποίας εἰσὶ μερίδος οὗς ἐκ τῆς Γαλιτίας πρὸς ἑαυτοὺς
 προσηγάγοντο. Ταῦτα εἰ μὲν ἄξια λύπης σοι καταφαίνεται,

7 μακρόν: μακρότερόν LC || 8-9 ἐπεσταλμένων: ἀπ- L || 13 εἰρη-
 ναίου: εἰρηνεύειν LCP² || 14 τοὺς om. L || 16 σκόπησον: σκόπει LC ||
 26 ordo οὐδένα οὖν M || 27 ἐκτρέπεσθαι: ἐντ- P || 28 ὑποστέλλῃ:
 -λλει M || 31 γαλιτίας om. M || 32 προσηγάγοντο: ἐπη- L,

τοῖς αἰτίοις τούτων λογίζου τὸν χωρισμόν· εἰ δὲ ἀδιάφορα κρίνεις, συγγνώσει ἡμῖν μὴ καταδεχομένοις τῆς ζύμης γενέσθαι τῶν ἑτεροδιδασκαλούντων. Ὡστε, εἰ δοκεῖ, τῶν 35 εὐπροσώπων ἐκείνων ἀφέμενος λόγων ἐν πάσῃ παρρησίᾳ ἔλεγχε τοὺς μὴ ὀρθοποδοῦντας πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου.

CCLI

ΕΥΑΙΣΗΝΟΙΣ

1 Εἰ καὶ πολὺ τὸ πλῆθος τῶν περιεχόντων ἡμᾶς πραγ-
μάτων καὶ φροντίσι μυρίαις συνέχεται ἡμῶν ἢ διάνοια,
ὅμως οὐδέποτε τῆς μνήμης ἡμῶν ἐξεβάλομεν τὴν περὶ τῆς
ὕμετέρας ἀγάπης μέριμναν, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
διαμεῖναι ὑμᾶς ἐν τῇ πίστει ἐν ἣ ἑστήκατε καὶ καυχᾶσθε ἐπ' 5
ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Τῷ ὄντι γὰρ δυσεύρετον λοιπὸν
καὶ πάνυ σπάνιον ἰδεῖν Ἐκκλησίαν εἰλικρινῆ μὴδὲν ἐκ τῆς
τῶν καιρῶν χαλεπότητος παραβλαβεῖσαν, ἀλλ' ἀκραίαν καὶ
ἄθραυστον τὴν ἀποστολικὴν διασφάζουσαν διδασκαλίαν, οἷαν
τὴν καθ' ὑμᾶς ἔδειξεν ἐν τοῖς παροῦσι καιροῖς ὁ ἀναδεικνύς 10
τοὺς καθ' ἐκάστην γενεάν ἀξιολογούς τῆς ἑαυτοῦ κλήσεως. Καὶ
ὁφείλει Κύριος ὑμῖν τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ τῆς ἁνῶ, ἀνθ' ὧν
τάς ψευδεῖς καθ' ἡμῶν διαβολὰς ἐπὶ τὰς τῶν ψευδολόγων
κεφαλὰς ἀπεπέμψασθε μὴ δόντες αὐτοῖς εἰσοδὸν ἐπὶ τὰς
καρδίας ὑμῶν. Καὶ οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ ὅτι ὁ μὲν 15

34 συγγνώσει: -ση VM σύγγνωθι: LCP² || καταδεχομένοις: -νης C ||
35 ἑτεροδιδασκαλούντων: -κούντων (sic) M || 36 ἐκείνων om. L.

CCLI. — Non exstat in B. Titulus εὐαισηνοῖς: τοῖς εὐαισηνοῖς L. τοῖς εὐαισηνοῖς γρ θυσianoῖς C.

1 3 ἐξεβάλομεν: -λλομεν LC || 5 καυχᾶσθε: -θαι M || 6 ordo λοιπὸν δυσεύρετον M || 8 τῶν καιρῶν: τοῦ καιροῦ VM || 12 ὁφείλει: δώσει M δοίη L.

σθός ὁμῶν πολλὸς ἐν τῇ πράξει ταύτῃ. *Ελογίσασθε γάρ τοῦτο σοφῶς παρ' ἑαυτοῖς, ὃ καὶ ἔστι κατ' ἀλήθειαν, ὅτι οἱ ἀνταποδόντες μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν καὶ μῖσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεώς μου τῆς εἰς αὐτοὺς διαβάλλουσί με νῦν ἐπ' ἐκείνους εἰς ᾧ αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐγγράφους ὁμολογίας 20 ἐκθέμενοι.

2 Καὶ οὐ μόνον εἰς ταύτην ἐνέπεσον τὴν ἐναντίωσιν ἴδια ἔγγραφα ἡμῖν ἀντὶ κατηγορίας προσφέροντες. ἀλλ' ὅτι καὶ παμψηφὶ παρὰ τῶν συνελθόντων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καθαιρεθέντες οὐκ ἐδέξαντο τὴν καθαίρεσιν αὐτῶν, σύνοδον ἀθετοῦντων προσαγορεύοντες καὶ μὴ κατα- 5 δεχόμενοι ἐπισκόπους αὐτοὺς λέγειν, ἵνα μὴ τὴν κατ' αὐτῶν ἐξενεχθεῖσαν ψηφον κυρώσωσι. Καὶ τὴν αἰτίαν προσετίθεσαν τοῦ μὴ εἶναι αὐτοὺς ἐπισκόπους, διότι αἰρέσεως, φησί, πονηρᾶς προεστήκασι. Ταῦτα δὲ ἐγένοντο πρὸ δέκα καὶ ἑπτὰ οὐχ ὄλων ἐτῶν. *Ἦσαν δὲ οἱ ἑξαρχοὶ τῶν καθε- 10 λόντων αὐτοὺς Εὐδόξιος, Εὐίππιος, Γεώργιος, *Ακάκιος καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἡμῖν ἀγνοουμένων. Οἱ δὲ νῦν κρατοῦντες τῶν *Εκκλησιῶν ἐκείνων εἰσὶ διάδοχοι· οἱ μὲν ἀντ' αὐτῶν χειροτονηθέντες, οἱ δὲ ὑπ' ἐκείνων αὐτῶν προαχθέντες.

3 Νῦν οὖν οἱ ἡμῖν τὴν κακοδοξίαν ἐγκαλοῦντες εἰπά-
 τωσαν ἡμῖν πῶς μὲν αἰρετικοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ὧν τὴν καθαί-
 ρεσιν οὐκ ἐδέξαντο, πῶς δὲ ὀρθόδοξοι οὗτοι οἱ παρ' ἐκείνων
 προαχθέντες καὶ τὸ αὐτὸ φρόνημα τοῖς πατράσιν αὐτῶν
 διασφύζοντες. Εἰ μὲν γάρ ὀρθόδοξος Εὐίππιος, πῶς οὐχὶ 5
 λαϊκὸς Εὐστάθιος, ὃ παρ' ἐκείνου καθηρημένος; Εἰ δὲ αἰρε-
 τικὸς ἐκεῖνος, πῶς κοινωνικὸς Εὐσταθίῳ νῦν, ὃ διὰ τῆς

16 ἐν: ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐν Μ ἐπὶ L ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ C ||
 16-17 ordo σοφῶς τοῦτο LC || 17-18 ἀνταποδόντες: ἀνταποδοῦντες
 LC || 18 ἀγαθῶν: καλῶν LC.

2 2 προσφέροντες: προφ- LC || 3 παμψηφί: -φει V || 9 ταῦτα:
 καὶ ταῦτα LC || ἐγένοντο: ἐγένετο LC || 10 καὶ οἱ. M || 12 ἡμῖν:
 ὑμῖν LC.

3 5 ὀρθόδοξος: ὀρθός VM || 7 εὐσταθίῳ: -ίου LC.

ἐκείνου χειρὸς προαχθεῖς; Ἄλλὰ παιδιαὶ αὗται κατὰ τῶν
 Ἑκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ παιζόμεναι πρὸς τὸ αὐτῶν συμφέρον,
 καὶ διαβάλλειν ἀνθρώπους καὶ πάλιν συνιστᾶν ἐπιχειροῦν- 10
 των. Τὰ Βασιλείδου τοῦ Παφλαγόνος θυσιαστήρια ἀνέ-
 τρεψε παριὼν τὴν Παφλαγονίαν Εὐστάθιος καὶ ἐπὶ ἰδίων
 τραπεζῶν ἐλειτούργει, καὶ νῦν ἰκέτης ἐστὶ Βασιλείδου
 ὥστε δεχθῆναι. Ἀφώρισεν Ἐλπίδιον τὸν εὐλαδέστατον
 ἀδελφὸν διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐν Ἀμασειᾷ συνάφειαν, καὶ νῦν 15
 ἰκέτης ἐστὶ τῶν Ἀμασέων ἐπιζητῶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν.
 Τὰ κατὰ Εὐπιππίου κηρύγματα καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ ἐπίστασθε
 ὅπως ἦν φρικτά, καὶ νῦν τοὺς τὰ ἐκείνου φρονοῦντας ἐπὶ
 ὀρθότητι ἀποσεμνύνει, μόνον ἂν εἰς τὴν τῆς ἀποκαταστά-
 σεως αὐτοῦ σπουδὴν συνεργήσωσιν. Ἡμεῖς δὲ διαβαλλόμεθα 20
 οὐκ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἀδικοῦμέν τι, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐνόμισεν
 εὐδοκίμησιν αὐτῷ φέρειν παρὰ τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ. Οὗς δὲ
 πέρυσιν ἐκ τῆς Γαλατίας μετεστειλαντο, ὥς δι' αὐτῶν
 δυνάμενοι τὴν παρρησίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπολαβεῖν, τοι-
 οῦτοὶ εἰσιν οἷους ἴσασι μὲν οἱ πρὸς ὀλίγον συγγεγονότες 25
 αὐτοῖς. Ἐμοὶ δὲ μὴ παράσχη ὁ Κύριος τοσαύτην σχολὴν
 ποτε ὥστε τὰς ἐκείνων πράξεις ἀπαριθμεῖσθαι. Πλὴν ἀλλ'
 ὑπὸ δορυφόροις τοῖς τιμιωτάτοις αὐτῷ καὶ συμμύσταις
 παραπεμφθέντες διεξῆλθον μὲν διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς χώρας
 τὰς τῶν ἐπισκόπων τιμὰς καὶ θεραπείας ἔχοντες. Εἰσὴ - 30
 ὄθησαν δὲ περιφανῶς εἰς τὴν πόλιν ἐκκλησιάσαντες μετὰ
 αὐθεντίας. Παρεδόθη γὰρ αὐτοῖς ὁ λαός, παρεδόθη τὸ θυ-
 σιαστήριον. Οἱ, ἐπεὶ μέχρι Νικοπόλεως προελθόντες οὐδὲν
 ἡδυνήθησαν ὧν ἐπηγγείλαντο διαπράξασθαι, πῶς ἐπανῆλθον

9 αὐτῶν: αὐτῶν LC || 11 βασιλείδου: -λίδου L || 13 βασιλείδου:
 -λίδου L || 14 ἀφώρισεν: -ιζεν VM || 14-15 ordo τὸν εὐλαδέστατον
 ἀδελφὸν ἐλπίδιον LC || 15 τοὺς om. M || ἀμασειᾷ: -σίᾳ L || 15-16
 καὶ ... συνάφειαν om. L || ἀμασέων: ἀμασαιῶν C || 22 δὲ: δὴ C ||
 25 οἱ: καὶ οἱ LC || 26 παράσχη: -χοι LC || 27 ἀπαριθμεῖσθαι: ἐπ-
 L || 28 αὐτῷ: αὐτῶν LCP² || 29 αὐτοῦ: αὐτῶν LCP² || 32 αὐ-
 θεντίας: -τείας LC || 33 ἐπεὶ: ἐπειδὴ LC || 34 ἡδυνήθησαν: ἰδ- LC.

καὶ πῶς ὤφθησαν κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἴσασιν οἱ παρόντες. 35
 Οὕτως αἰ πρὸς τὸ ἑαυτῶν συμφέρον πάντα ποιοῦντες
 φαίνονται. Εἰ δὲ λέγουσιν ὅτι μετενόησαν, δειξάτωσαν
 αὐτῶν ἔγγραφον τὴν μετάνοιαν καὶ ἀναθεματισμὸν τῆς ἐν
 Κωνσταντινουπόλει πίστεως καὶ χωρισμὸν τῶν αἵρετικῶν,
 καὶ μὴ ἐξαπατάτωσαν τοὺς ἀκεραιότερους. Καὶ τὰ μὲν 40
 ἐκείνων τοιαῦτα.

4 Ἡμεῖς δέ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μικροὶ μὲν καὶ ταπει-
 νοί, αἰ μέντοι οἱ αὐτοὶ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, οὐδέποτε ταῖς
 μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων συνδιετέθημεν. Πίστις παρ'
 ἡμῖν οὐκ ἄλλη μὲν ἐν Σελευκείᾳ, ἄλλη δὲ ἐν Κωνσταντινου-
 πόλει καὶ ἄλλη ἐν Ζήλοις καὶ ἐν Λαμψάκῳ ἄλλη καὶ ἐπὶ 5
 Ῥώμῃν ἑτέρα καὶ ἡ νῦν περιφερομένη διάφορος παρὰ τὰς
 προτέρας, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὕτη. Ὡς γὰρ παρελάβομεν ἀπὸ
 τοῦ Κυρίου, οὕτω βαπτίζομεθα· οὕτω πιστεύομεν ὡς βα-
 πτιζόμεθα· ὡς πιστεύομεν, οὕτω καὶ δοξολογοῦμεν· οὔτε
 χωρίζοντες Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οὔτε προ- 10
 τιθέντες Πατρὸς ἢ πρεσβύτερον εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα
 λέγοντες, ὡς αἱ τῶν βλασφημῶν γλῶσσαι κατασκευάζουσι.
 Τίς γὰρ οὕτω τολμηρὸς ὅς τὴν δεσποτικὴν παρωσάμενος
 νομοθεσίαν ἰδίαν τολμᾷ τοῖς δνόμασι τάξιν ἐπινοεῖν; Ἄλλ'
 οὔτε κτιστὸν λέγομεν τὸ Πνεῦμα τὸ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ 15
 τεταγμένον, οὔτε δουρικὸν τολμῶμεν εἰπεῖν τὸ ἡγεμονικόν.
 Καὶ ὑμᾶς παρακαλοῦμεν μεμνημένους τῆς τοῦ Κυρίου
 ἀπειλῆς, τοῦ εἰπόντος· « Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία
 ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
 βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν 20
 τῷ μέλλοντι » φυλάξατε ἑαυτοὺς τῶν βλαβερῶν κατὰ τοῦ

4 2 αἰὲ μέντοι οἱ αὐτοί: οἱ αὐτοὶ δὲ αἰὲ LC || 4 οὐκ: οὐχὶ LC ||
 μὲν om. L || ἐν σελευκείᾳ: ἡ ἐν σελευκείᾳ L || σελευκείᾳ: -κεία C ||
 6 ῥώμην: ῥώμης L || 7 αὐτή: αὐτὴ αἰὲ LC || ἀπὸ: παρὰ LC ||
 8 πιστεύομεν: -ωμεν P || 8-9 ordo ὡς βαπτίζομεθα οὕτω πιστεύομεν
 LC || ὡς: καὶ ὡς L || 11-12 ordo λέγοντες τὸ πνεῦμα L || 18 τοῦ
 εἰπόντος: εἰπόντος L.

Πνεύματος διδαγμάτων. Στήκετε ἐν τῇ πίστει, περιβλέψασθε εἰς τὴν οἰκουμένην καὶ ἴδετε ὅτι μικρόν ἐστι τοῦτο τὸ μέρος τὸ νενοσηκός· ἡ δὲ λοιπὴ πᾶσα Ἐκκλησία, ἡ ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα δεξαμένη τὸ Εὐαγγέλιον, ἐπὶ τῆς 25 ὑγιούς ἐστι ταύτης καὶ ἀδιαστρόφου διδασκαλίας. Ὡν καὶ ἡμεῖς εὐχόμεθα τῆς κοινωνίας μὴ ἐκπείσειν καὶ ὑμῖν συνευχόμεθα τὴν μερίδα λαβεῖν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῇ δικαίᾳ, ὅταν ἔλθῃ δοῦναι ἡμῖν ἑκάστω κατὰ τὴν προᾶξιν αὐτοῦ.

CCLII

ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ ΤΗΣ ΠΟΝΤΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ

Μαρτύρων τιμαὶ πᾶσι μὲν περισπούδαστοι τοῖς ἐπὶ Κύριον ἡλικκόσιν, ἐξαιρέτως δὲ ὑμῖν τοῖς ἀρετῆς ἀντιποισυμένοις οἱ διὰ τῆς πρὸς τοὺς εὐδοκίμους τῶν δμοδούλων διαθέσεως τὴν πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐνοίαν ἐπιδείκνυσθε, ἄλλως δὲ καὶ διὰ τὸ συγγενές τι ἔχειν τὸν ἐν ἀκριβείᾳ βίον πρὸς τοὺς διὰ καρτερίας τελειωθέντας. Ἐπεὶ οὖν 5 ἐπισημότατοι μαρτύρων Εὐψύχιος καὶ Δάμας καὶ ὁ περὶ αὐτοὺς χορὸς ὧν ἡ μνήμη δι' ἔτους παρὰ τῆς πόλεως ἡμῶν καὶ τῆς περιοικίδος δὲ πάσης τελεῖται, ὑπομιμνήσκει ὑμᾶς τὸν ἴδιον ἑαυτῆς κόσμον ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς ἡμετέρας 10 φωνῆς παρακαλοῦσα τὴν ἀρχαίαν ἀπολαβεῖν τῆς ἐπισκέψεως ὑμῶν συνήθειαν. Ὡς οὖν ἐργασίας μεγάλης προκειμένης ὑμῖν ἐν λαῷ ἐπιζητοῦντι τὴν παρ' ὑμῶν οἰκοδομὴν καὶ μισθῶν ἐν τῇ τιμῇ τῶν μαρτύρων ἀποκειμένων, δέξασθε ἡμῶν τὴν παράκλησιν καὶ ἐπινεύσατε πρὸς τὴν χάριν μικρῷ 15 πόνῳ μεγάλην ἡμῖν εὐεργεσίαν παρεχόμενοι.

29 ἡμῖν om. LC.

CCLII. — 1 μὲν om. L || 5 τὸν : πρὸς τὸν L || 6 πρὸς om. L || 9 δι' om. LC || 12-13 προκειμένης etiam P^a : προσκ- PM || 14 δέξασθε : -θαι C || 16 ἡμῖν : ὑμῖν C || παρεχόμενοι : -νην C.

ΤΟΙΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Τὴν μέριμναν ἣν ἔχετε ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ
 ἐν μέρει μὲν δι' ἀναπαύσει ὁ ποθεινότατος καὶ εὐλαθέστατος
 ἡμῶν ἀδελφὸς Σαγκτήσιμος ὁ συμπρεσβύτερος διηγησάμε-
 νος πάσης τῆς Δύσεως τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην τε καὶ διά-
 θεσιν· ἐν μέρει δὲ καὶ διαναστήσει καὶ πλεόν παροξυνεῖ, ὅσῃν 5
 σπουδὴν ἐπιζητεῖ τὰ παρόντα πράγματα ἐναργῶς ὑμῖν δι'
 ἑαυτοῦ παραστήσας. Καὶ γὰρ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστος, ὥσπερ
 ἐξ ἡμισείας, ἡμῖν ἀπήγγειλε καὶ τὰς γνώμας τῶν ἐκείσε
 ἀνδρῶν καὶ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων· αὐτὸς δέ,
 ἱκανὸς ὢν καὶ προαίρεσιν ἀνδρῶν καταμαθεῖν καὶ κατάστα- 10
 σιν πραγμάτων ἀκριβῶς διερευνήσασθαι, πάντα ὑμῖν ἔρει
 καὶ πρὸς πάντα χειραγωγήσει τὴν ἀγαθὴν σπουδὴν ὑμῶν.
 Ὡστε ἔχετε ὕλην πρέπουσαν τῇ τελείᾳ ὑμῶν προαιρέσει ἣν
 αἰεὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μερίμναις ἐδεί-
 ξατε.

CCLIV

ΠΕΛΑΓΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ ΣΥΡΙΑΣ

Παράσχοι ὁ Κύριός ποτε καὶ αὐτῷ μοι εἰς ὄψιν ἔλθειν τῇ
 ἀληθινῇ σου θεοσεβείᾳ, καὶ ὅσα ἐνελείπομεν τῷ γράμματι,
 ταῦτα ἀναπληρῶσαι ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ. Ὅψε γὰρ τοῦ γρά-

CCLIII. — In titulo τοῖς om. LC.

3 ordo ἀδελφὸς ἡμῶν LC || σαγκτήσιμος: σαγκτίσιμος VPM
 σαγκτίσιμος B σακτήσιμος L || ordo ὁ συμπρεσβύτερος σακτήσιμος
 [σαγκτήσιμος C] LC || 5 διαναστήσει etiam M²: διαστήσει P διανασ-
 τάσει B διαστήσει M || παροξυνεῖ: -νῃ V || 6 πράγματα: γράμματα L ||
 ὑμῖν: ἡμῖν L || 8 ordo ἀπήγγειλεν ἡμῖν L || 13 ἔχετε: ἔχειν LC.

CCLIV. — Non exstat in B.

1 αὐτῷ: αὐτό M ' 2 ἐνελείπομεν: ἐνελείπομεν VLC || τῷ om. LC
 3 τοῦ om. LC.

φειν ἡρξάμεθα καὶ πολλῆς ἡμῖν τῆς ἀπολογίας χρεία.
 Ἐπειδὴ δὲ πάρεστιν ὁ ποθεινότατος καὶ εὐλαβέστατος 5
 ἀδελφὸς Σαγκτήσιμος ὁ συμπρεσβύτερος, αὐτὸς πάντα διη-
 γήσεται σοι τὰ τε ἡμέτερα καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Δύσεως. Καὶ ἐπὶ
 ἐκείνοις μὲν εὐφρανεῖ· τὰς δὲ ἡμᾶς κατασχούσας ταραχὰς
 εἰπὼν ἴσως προσθήσει τινὰ λύπην καὶ φροντίδα τοῖς ἤδη
 ἐναποκειμένοις τῇ ἀγαθῇ σου καρδίᾳ. Οὐ μὴν ἄχρηστον τὸ 10
 λυπεῖσθαι ὑμᾶς τοὺς δυναμένους δυσωπεῖν τὸν Κύριον. Εἰς
 δέον γὰρ ἡμῖν ἀποθήσεται ἡ ὑμετέρα μέριμνα, καὶ οἶδα ὅτι
 τευξόμεθα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως ἔχοντες τὴν
 παρὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν συνεργίαν. Ἐὰν δὲ συνεύξῃ ἡμῖν
 ἀπαλλαγὴν τῶν φροντίδων καὶ προσθήκην τινὰ τῇ δυνάμει 15
 τοῦ σώματος ἡμῶν αἰτήσῃ, κατευοδώσει ἡμᾶς Κύριος πρὸς
 τὸ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῖν ἐκπληρωθῆναι καὶ εἰς ὅψιν ἔλθεῖν
 τῇ κοσμιότητί σου.

CCLV

ΒΙΤΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΚΑΡΡΩΝ

Εἴθε ἦν μοι δυνατόν καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιστέλλειν
 τῇ εὐλαθείᾳ σου. Ἄφ' οὗ γὰρ εἰς πείραν ἦλθον τῆς ἀγάπης
 σου, πολὺν ἔχω τὸν πόθον μάλιστα μὲν τοῦ συνδιαγεῖν σοι,
 εἰ δὲ μὴ, ἐπιστέλλειν γοῦν καὶ δέχεσθαι γράμματα, ἵνα ἔχω 5
 καὶ σημαίνειν τὰ κατ' ἐμαυτὸν καὶ μανθάνειν τὰ περὶ τῆς
 διαθέσεώς σου. Ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὅσα βουλόμεθα ὑπάρχει

4 πολλῆς: πολλή LC || ἡμῖν om. LC || 6 σαγκτήσιμος: σαγκτίσ-
 σιμος VPM σακτήσιμος L || ὁ συμπρεσβύτερος om. L || 7 τε om.
 LC || 13 παρὰ τοῦ θεοῦ: παρ' αὐτοῦ LC || 14 συνεργίαν etiam
 M²: συνέργειαν M || 16 ἡμᾶς: ἡμῖν LC || κύριος: ὁ κύριος LC ||
 17 τὸ om. L || ἐκπληρωθῆναι: πληρωθῆναι LC || 18 τῇ κοσμιότητί:
 κοσμιότητός L τῆς κοσμιότητός C.

CCLV. — In titulo βίτω: βίττω L || καρρῶν: καρῶν VLC.

5 prius καὶ om. LC || κατ' ἐμαυτὸν: καθ' ἐαυτὸν LC || 6 ὑπάρχει:
 -ειν B.

ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα ὁ Κύριος δίδωσι, ταῦτα ὀφείλομεν δέχεσθαι μετ' εὐχαριστίας· ἡὐχαριστήσαμεν τῷ ἁγίῳ Θεῷ παρασχο-
 μένῳ ἡμῖν ὑπόθεσιν γραμμάτων πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου
 τὴν ἄφιξιν τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ 10
 ἡμῶν Σαγκτησίμου τοῦ συμπρεσβυτέρου, ὃς πολὺν ὑποστάς
 ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ τὸν κόπον πάντα διηγῆσεται σοι μετ' ἀκρι-
 βείας ὅσα κατέλαβεν ἐν τῇ Δύσει. Ὑπὲρ ὧν καὶ εὐχαριστεῖν
 ὀφείλομεν τῷ Κυρίῳ καὶ προσκυνεῖν αὐτόν, ἵνα ὃς καὶ ἡμῖν
 τὴν αὐτὴν εἰρήνην καὶ ἀπολάβωμεν ἀλλήλους μετ' ἐλευθε- 15
 ρίας. Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἔσπασαι παρ'
 ἡμῶν.

CCLVI

ΤΟΙΣ ΠΟΘΕΙΝΟΤΑΤΟΙΣ ΚΑΙ ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΟΙΣ
 ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΣΥΜΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ΑΚΑΚΙΩ
 ΑΕΤΙΩ ΠΑΥΛΩ ΚΑΙ ΣΙΛΟΥΑΝΩ ΚΑΙ ΣΙΛΟΥΪΝΩ
 ΚΑΙ ΛΟΥΚΙΩ ΔΙΑΚΟΝΟΙΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙΣ
 ΜΟΝΑΖΟΥΣΙΝ ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
 ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

Ἐγὼ ἀκούσας τὸν βαρὺν ἐκείνον διωγμὸν ἐπαναστάντα
 ὑμῖν, καὶ ὅτι εὐθέως μετὰ τὸ Πάσχα οἱ εἰς κρίσεις καὶ
 μάχας νηστεύσαντες ἐπελθόντες ὑμῶν ταῖς σκηναῖς πυρὶ
 παρέδωκαν τοὺς πόνους ὑμῶν, ὑμῖν μὲν τὴν ἐν οὐρανοῖς
 οἰκίαν τὴν ἀχειροποίητον εὐτρεπίζοντες, ἑαυτοῖς δὲ τὸ πῦρ 5
 θησαυρίζοντες ᾧ εἰς τὴν καθ' ὑμῶν ἐχρήσαντο βλάβην,
 ἔστέναξα μὲν ἐπὶ τῷ συμβάντι οὐχ ὑμῖν συναλγῶν, ἀδελφοί,

8 ἡὐχαριστήσαμεν: εὐ- V² || 11 σαγκτησίμου: σαγκτισίμου VPBM
 || 12 κόπον: κίνδυνον LC || 13 καὶ om. MLC || 14 αὐτόν: αὐτῷ
 LC || 16 παρ': περὶ L.

CCLVI. — In titulo αετίῳ ... ἀδελφοῖς: καὶ τοῖς λοιποῖς L ||
 σιλουάνῃ: σιλουϊανῷ C || καὶ σιλουίνῳ om. M.

3 νηστεύσαντες: νηστεύοντες L || 6 ᾧ: ὁ L || 7 ἔστέναξα: ἔστενον L.

μή γένοιτο, ἀλλὰ τοῖς οὕτω καταβαπτισθεῖσιν ὑπὸ τῆς
κακίας ὥστε μέχρι τοσούτου ἑαυτῶν τὴν πονηρίαν ἐκτείνειν.
Προσεδόκησα δὲ εὐθέως ἐφ' ἐτοίμην καταφυγὴν, τὴν ἡμετέ- 10
ραν ταπείνωσιν, πάντας ὑμᾶς δραμεῖσθαι· καὶ ἐν ἐλπίδι
εἶχον ὅτι δώσει μοι ὁ Κύριος ἀνάπνευσιν τῶν συνεχῶν ὀδυ-
νῶν ἐν τῷ περιπτύξασθαι ὑμᾶς, καὶ, τὸν καλὸν ἰδῶτα δν
ὑπὲρ τῆς ἀληθείας στάζετε τῷ ἀργῷ τούτῳ ἑμαυτοῦ σώματι
ὑποδεξάμενος, ἔξειν τινὰ κοινωνίαν τῶν ἀποκειμένων ὑμῖν 15
ἁθλῶν παρὰ τοῦ Κριτοῦ τῆς ἀληθείας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο
μὲν οὐδ' εἰς ἔννοιαν ὑμῖν ἦλθεν οὐδὲ προσεδοκήσατέ τινα
ἀνάπαυσιν ἔξειν παρ' ἡμῶν, ἐπεθύμουν ὑποθέσεις γοῦν
εὐρίσκειν συνεχεῖς τῶν πρὸς ὑμᾶς γραμμάτων, ἵν' ὥσπερ οἱ
τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποφθεγγόμενοι καὶ αὐτός τινα ὑμῖν διὰ 20
γραμμάτων εἰς προτροπὴν τῆς ἀγαθῆς ὑμῶν ἀθλήσεως
ἐνεδόησα. Ἐγένετο δὲ ἡμῖν οὐδὲ τοῦτο ῥάδιον διὰ δύο προ-
φάσεις· μίαν μὲν ὅτι οὐκ ἤδειμεν ὅπου διάγετε, ἑτέραν δὲ
ὅτι οὐδὲ πολλοὶ εἰσιν οἱ παρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἀπαίροντες.
Ἄλλὰ νῦν ὁ Κύριος ἤγαγεν ἡμῖν τὸν ποθεινότατον καὶ εὐλα- 25
βέστατον ἀδελφὸν Σαγκτήσιμον τὸν συμπρεσβύτερον, δι' οὗ
καὶ προσφθεγγόμεθα ὑμῶν τὴν ἀγάπην καὶ παρακαλοῦμεν
προσεύχεσθαι ὑμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν χαίροντας καὶ ἀγαλλιωμέ-
νους ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὥς
ἔχοντας παρρησίαν πρὸς τὸν Κύριον μὴ ἀνεῖναι νυκτὸς καὶ 30
ἡμέρας βοῶντας πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ παύσασθαι μὲν τὸν
σάλον τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦτον, ἀποδοθῆναι δὲ τοῖς λαοῖς
τούς ποιμένας, ἐπανελθεῖν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ οἰκεῖον

8 καταβαπτισθεῖσιν: βαπτισθεῖσιν L || 9 ἑαυτῶν τὴν πονηρίαν: τὴν πονηρίαν αὐτῶν LC || 11 δραμεῖσθαι: διαδραμεῖσθαι P || 12 ὁ om. LC || ἀνάπνευσιν: ἀνάπαυσιν BL || 12-13 ὀδυνῶν: ὀδυρμῶν M || 13 ἐν τῷ: ἐκ τοῦ LC || 14 στάζετε: κάμνετε L || ἑμαυτοῦ om. LC || 17 οὐδ': οὔτε LC || ὑμῖν: ὑμῶν L || 21 προτροπὴν: προκοπὴν L || 22 ἐνεδόησα: ἐμδοήσω V³ || 23 ἡδεῖμεν: ἡδεν μὲν M || 26 σαγκτήσιμον: σαγκτίσιμον VPBM σακτήσιμον L || συμπρεσβύτερον: πρεσβύτερον C || 27 prius καὶ om. LC || 28 προσεύχεσθαι: καὶ προσεύχεσθαι M || ὑπὲρ: καὶ ὑπὲρ LC || 32 τοῦτον: τούτων LC.

αὐτῆς ἀξίωμα. Πέπεισμαι γάρ ὅτι, ἐὰν εὐρεθῇ φωνὴ δυσω-
ποῖσα τὸν ἀγαθὸν Θεόν, οὐκ εἰς μακρὰν ποιήσῃ τὰ ἐλέη 35
αὐτοῦ, ἀλλὰ παρέξει ἡμῖν λοιπὸν σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν
ἐκθασιν, τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ
ἀδελφότητα ἀσπάσασθε ἐξ ἡμῶν.

CCLVII

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΟΝΑΖΟΝΤΑΣ
ΚΑΤΑΠΟΝΗΘΕΝΤΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

1 Ἄ κατ' ἐμαυτὸν ἐφθεγξάμην ἀκούσας περὶ τοῦ πει-
ρασμοῦ τοῦ ἐπαχθέντος ὑμῖν παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ,
ταῦτα καὶ διὰ γράμματος ἀπαγγεῖλαι πρὸς ὑμᾶς καλῶς
ἔχειν ἐνόμισα, ὅτι ἐν καιρῷ νομιζομένῳ εἰρηνεύεσθαι ἐκτῆ-
σασθε ἑαυτοῖς μακαρισμὸν τὸν ὑπὲρ τῶν διωκομένων ἕνεκεν 5
τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀποκείμενον. Οὐ γάρ ἐπειδὴ
ὄνομα προσηνὲς καὶ ἡπιον περὶκεῖται τοῖς τὰ πονηρὰ ἐργα-
ζομένοις, τούτου ἕνεκεν καὶ τὰ πράγματα νομίζειν χρή μὴ
πολεμίων εἶναι. Χαλεπώτερον γάρ κρίνω ἐγὼ τὸν παρὰ τῶν
δμοφύλων πόλεμον, διότι τοὺς μὲν προκεκηρυγμένους 10
ἐχθροὺς καὶ φυλάξασθαι ῥάδιον, τοῖς δὲ ἀναμειγμένοις
ἡμῖν ἀνάγκη ἐκδότους εἶναι πρὸς πᾶσαν βλάβην· ὃ καὶ
ὁμεῖς πεπόνθατε. Ἐδιώχθησαν μὲν γάρ καὶ οἱ πατέρες
ὑμῶν, ἀλλὰ παρὰ τῶν εἰδωλολατρούντων· καὶ διηρπάγη

35 θεόν om. LC || θεόν: κύριον M || 37 δύνασθαι: δύνασθαι ἡμᾶς
LC || 38 ἐξ: παρ' L.

CCLVII. — In titulo πρὸς τοὺς μονάζοντας καταπονηθέντας:
μονάζουσι καταπονηθεῖσιν LC || ἀρειανῶν: ἀρειανῶν εὐθαλεστάτη
[εὐσταθεστάτη C] πρὸς ὑπομονὴν παράκλησις καὶ σύγκρισις τοῦ τε ἀπὸ
εἰδωλολατρῶν καὶ τοῦ ἀπὸ αἰρετικῶν ἐπαγομένου διωγμοῦ καὶ ὅτι οὐ
πλήθει ὀριστεῖον τὴν σωτηρίαν LC.

1 2 ὑμῖν: ἡμῖν C || θεοῦ: κυρίου C || 4-5 ἐκτῆσασθε: ἐκτίσασθε
C || 14 ὑμῶν: ἡμῶν BLC || εἰδωλολατρούντων: εἰδωλολατρευτῶν
(sic) L || καὶ: ὃ καὶ L.

αὐτῶν ὁ βίος καὶ οἶκοι ἀνετράπησαν καὶ αὐτοὶ ἐφυγαδεύ- 15
 θησαν παρὰ τῶν φανερώς πολεμούντων ἡμῖν διὰ τὸ ὄνομα
 τοῦ Χριστοῦ. Οἱ δὲ νῦν ἀναφανέντες διδάκται μισοῦσι μὲν
 ἡμᾶς οὐδὲν ἡττον ἢ ἐκεῖνοι, εἰς δὲ τὴν τῶν πολλῶν ἀπάτην
 τὸ τοῦ Χριστοῦ προβάλλονται ὄνομα, ἵνα μὴδὲ τὴν ἐκ τῆς
 ὁμολογίας παραμυθίαν ἔχωσιν οἱ διωκόμενοι, τῶν πολλῶν 20
 καὶ ἀκεραιτέρων ἀδικεῖσθαι μὲν ἡμᾶς ὁμολογούντων, εἰς
 μαρτύριον δὲ ἡμῖν τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας θάνατον μὴ λογι-
 ζομένων. Διόπερ ἐγὼ πέπεισμαι μείζονα ἡμῖν ἢ τοῖς τότε
 μαρτυροῦσι παρὰ τοῦ δικαίου Κριτοῦ μισθὸν ἀποκεῖσθαι,
 εἴπερ ἐκεῖνοι καὶ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀποδοχὴν ὁμολο- 25
 γουμένην εἶχον καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθὸν ἐξεδέχοντο,
 καὶ ἡμῖν δὲ ἐπ' ἴσοις τοῖς κατορθώμασι αἱ παρὰ τῶν λαῶν
 τιμαὶ οὐχ ὑπάρχουσιν· ὥστε εἰκὸς πολυπλασίονα ἀποκεῖσθαι
 ἐν τῷ μέλλοντι αἰδῶνι τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πόνων τὴν
 ἀντιμισθίαν. 30

2 Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψε-
 σιν, ἀλλ' ἀνανεοῦσθαι τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καὶ καθ' ἡμέραν
 προστιθέναι τῇ σπουδῇ, εἰδότες ὅτι ἐν ὑμῖν ὀφείλει τὸ λεί-
 ψανον τῆς εὐσεβείας σωθῆναι, ὃ ἐλθὼν ὁ Κύριος εὐρήσει
 ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ εἴτε ἀπεδιώχθησαν ἐπίσκοποι τῶν Ἐκκλη- 5
 σιδων, τοῦτο ὑμᾶς μὴ σαλευέτω· εἴτε προδόται ἐξ αὐτῶν
 ἐφύησαν τῶν κληρικῶν, μὴδὲ τοῦτο τὴν πεποίθησιν ὑμῶν
 τὴν εἰς Θεὸν σαθρούτω. Οὐ γὰρ τὰ ὀνόματά ἐστι τὰ
 σφύζοντα ἡμᾶς, ἀλλ' αἱ προαιρέσεις καὶ ἡ ἀληθινὴ περὶ τὸν
 κτίσαντα ἡμᾶς ἀγάπη. Ἐνθυμήθητε ὅτι καὶ ἐν τῇ κατὰ τοῦ 10
 Κυρίου ἡμῶν ἐπιβουλῇ ἀρχιερεῖς μὲν καὶ γραμματεῖς καὶ
 πρεσβύτεροι τὸν δόλον συνεσκευάσαντο, ὀλίγοι δὲ τῶν ἐκ
 τοῦ λαοῦ εὐρίσκοντο οἱ γνησίως τὸν λόγον καταδεχόμενοι,

18 οὐδὲν: μηδὲν LC || 23 ἢ om. L || 24 παρὰ: τὸν παρὰ LC ||
 25 εἴπερ: ἡπερ L || 27 καὶ om. P^a || δὲ om. C || ἴσοις: ἴσης LC ||
 28 οὐχ om. L || πολυπλασίονα: -σιον L.

2 2 θεόν: τὸν θεόν LC || 3 εἰδότες: -τας LC || 4 σωθῆναι: ἄς
 σωθῆναι P.

καὶ ὅτι οὐ τὸ πληθὸς ἐστὶ τὸ σωζόμενον, ἀλλ' οἱ ἐκλεκτοὶ
 τοῦ Θεοῦ. Ὡστε μηδέποτε ὑμᾶς πτοεῖτω λαοὺ πολυοχλία, 15
 οἱ ὥσπερ ὕδωρ θαλάσσης ὑπὸ πνευμάτων μεταφερόμενοι.
 Ἐάν γάρ καὶ εἰς σωθῇ ὥσπερ Ἀὼτ ἐν Σοδόμοις, μένειν
 ὀφείλει ἐπὶ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἀμετακίνητον ἔχων τὴν ἐν
 Χριστῷ ἐλπίδα, διότι οὐκ ἐγκαταλείψει Κύριος τοὺς δούλους
 αὐτοῦ. Πάσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἀσπάσασθε ἐξ 20
 ἑμοῦ· προσεύχεσθε γνησίως ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τῆς ἐλευ-
 νῆς.

CCLVIII

ΕΠΙΦΑΝΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

1 Τὸ πάλαι προσδοκηθὲν ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου προρρή-
 σεως, νῦν δὲ λοιπὸν τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων βεβαιούμενον,
 ὅτι «Διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγήσεται ἡ ἀγάπη
 τῶν πολλῶν», ἤδη κεκρατημένον παρ' ἡμῖν, ἔδοξε λύειν τὰ
 γράμματα τῆς τιμιότητός σου κομισθέντα. Ὅντως γὰρ 5
 ἀγάπης ἔνδειγμα οὐ τὸ τυχόν πρῶτον μὲν μνησθῆναι ἡμῶν
 τῶν οὕτω μικρῶν καὶ μηδενὸς ἀξίων, ἔπειτα καὶ ἀδελφούς
 ἀποστεῖλαι εἰς ἐπίσκεψιν ἡμετέραν πρέποντας εἶναι διακό-
 νους εἰρηνικῶν γραμμάτων. Οὐδὲν γὰρ τούτου σπανιώτερον
 θέαμα, πάντων πρὸς πάντας λοιπὸν ὑπόπτως διακειμένων. 10
 Οὐδαμοῦ γὰρ εὐσπλαγχνία, οὐδαμοῦ συμπάθεια, οὐδαμοῦ
 δάκρυον ἀδελφικὸν ἐπ' ἀδελφῷ κάμνοντι. Οὐ διωγμοὶ ὑπὲρ

14 τὸ σωζόμενον: τῶν σωζομένων C² || 15 πτοεῖτω: ποιεῖτω C ||
 17 εἰς σωθῇ: ἐσώθη L.

CCLVIII. — In titulo ἐπισκόπῳ: ἐπισκόπῳ περὶ τῆς τοῦ καιροῦ
 δυσκολίας καὶ ὅτι χρὴ συμβιβάζει τοὺς ἐν τῷ ἐλαίῳ ἀδελφούς καὶ
 πόθεν τῇ κατὰ ἀντίθεσιν ἐκκλησίᾳ μείζον ὁ πόλεμος καὶ μαρτυρίαι
 ὑπὲρ μελετίου τοῦ ταύτης προῖδρου καὶ τί τὸ ἔθνος τῶν μαγουσαίων
 καὶ ἀποδέχεται αὐτὸν τρεῖς τὰς ὑποστάσεις τῆς ἀγίας τριάδος πρε-
 βύοντα M.

1 7 μικρῶν: σμικρῶν VM || 11-12 οὐδαμοῦ δάκρυον: οὐ δάκρυον LC.

της ἀληθείας, οὐκ Ἐκκλησίαι στενάζουσαι πανδημεί, οὐχ ὁ πολὺς οὗτος τῶν περιεχόντων ἡμᾶς δυσχερῶν κατάλογος κινεῖν δύναται ἡμᾶς πρὸς τὴν ὑπὲρ ἀλλήλων μέριμναν. 15 Ἀλλὰ τοῖς πτώμασιν ἐναλλόμεθα, τὰ τραύματα ἐπιξαίνομεν, τὰς παρὰ τῶν αἵρετικῶν ἐπηρείας οἱ δοκοῦντες τῷ αὐτῷ κοινωνεῖν φρονήματι ἐπιτείνομεν, καὶ οἱ ἐν τοῖς καιριωτάτοις ἔχοντες συμφωνίαν ἐνὶ γέ τινι πάντως διεστήκασιν ἀπ' ἀλλήλων. Πῶς οὖν μὴ θαυμάσωμεν τὸν ἐν τοιού- 20 τοις πράγμασι καθαρὰν καὶ ἄδολον τὴν πρὸς τοὺς πλησίον ἀγάπην ἐπιδεικνύμενον, καὶ διὰ τοσαύτης θαλάσσης καὶ ἡπείρου τῆς χωριζούσης ἡμᾶς σωματικῶς τὴν ἐνδεχομένην ἐπιμέλειαν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν χαριζόμενον;

2 Ἐθαύμασα δέ σου κάκεῖνο ὅτι καὶ τὴν ἐν τῷ Ἐλαιῶνι τῶν ἀδελφῶν διάστασιν λυπηρῶς ἐδέξω καὶ βούλει τινὰ αὐτοῖς γενέσθαι πρὸς ἀλλήλους συμβιβασμόν. Καὶ ὅτι σε οὐδὲ τὰ παρευρεθέντα ὑπὸ τινων καὶ ταραχὰς ἐμποιήσαντα τῇ ἀδελφότητι παρέλαθεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις μέρι- 5 μναν ἀνεδέξω, καὶ ταῦτα ἀπεδεξάμην. Ἐκεῖνο δὲ οὐκέτι τῆς σῆς ἐνόμισα εἶναι συνέσεως ἄξιον, τὸ ἡμῖν τὴν περὶ τῶν τηλικούτων διόρθωσιν ἐπιτρέπειν, ἀνθρώποις οὔτε χάριτι Θεοῦ ἀγομένοις διὰ τὸ ἁμαρτίαις συζῆν, οὔτε τινὰ κεκτημένοις περὶ τοὺς λόγους δύναμιν διὰ τὸ τῶν μὲν 10 ματαίων ἀγαπητῶς ἀποστῆναι, τῶν δὲ τῆς ἀληθείας δογματῶν μήπω τὴν προσήκουσαν ἔξιν ἀναλαβεῖν. Ἐπεστεῖλαμεν οὖν ἤδη τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν τοῖς κατὰ τὸν Ἐλαιῶνα, Παλλαδίῳ τῷ ἡμετέρῳ καὶ Ἰννοκεντίῳ τῷ Ἱταλῷ, πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν ἡμῖν ἐπεσταλμένα, ὅτι οὐδὲν 15

19 πάντως: πάντας V || 19-20 ordo διεστήκασι πάντως LC || 20 θαυμάσωμεν: -σομεν VC.

2 1 ἐλαιῶνι etiam P^a: ἐλεῶνι P || 3 ordo γενέσθαι αὐτοῖς C || 5 παρέλαθεν: οὐ παρέλαθεν C || 7 τὴν om. L || 9 συζῆν: συζῆν B || 10 κεκτημένοις: -νους M || μὲν om. M || 11 ἀγαπητῶς: ἀγαπητικῶς C || 12 ἔξιν: ἔξειν B || 14 Ἰννοκεντίῳ: Ἰννοκεντίῳ MLC || 15 αὐτῶν: αὐτῷ M.

δυνάμεθα τῇ κατὰ Νίκαιαν πίστει προστιθέναι ἡμεῖς, οὐδὲ
 τὸ βραχύτατον, πλὴν τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δοξολο-
 γίας, διὰ τὸ ἐν παραδρομῇ τοὺς Πατέρας ἡμῶν τούτου τοῦ
 μέρους ἐπιμνησθῆναι· οὕτω τοῦ κατ' αὐτὸ ζητήματος τότε
 κεινημένου. Τὰ δὲ προσυφαινόμενα τῇ πίστει ἐκείνῃ δὲ - 20
 ἅμα περὶ τῆς τοῦ Κυρίου Ἐνανθρωπήσεως, ὡς βαθύτερα
 τῆς ἡμετέρας καταλήψεως οὔτε ἐβασανίσαμεν οὔτε παρε-
 δεξάμεθα, εἰδότες ὅτι, ἐπειδὴν τὴν ἀπλότητα τῆς πίστεως
 ἅπαξ παρακινήσωμεν, οὔτε τι πέρας τῶν λόγων εὐρήσομεν
 αἰ τῆς ἀντιλογίας εἰς τὸ πλεῖον ἡμᾶς προαγούσης, καὶ τὰς 25
 ψυχὰς τῶν ἀκεραιότερων παραταράξομεν τῇ παρεισαγωγῇ
 τῶν ξενιζόντων.

3 Τὴν δὲ κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίαν (λέγω δὴ τὴν τῷ
 αὐτῷ φρονήματι συμβαίνουσαν) ὁφείη ποτὲ ὁ Κύριος ἰδεῖν
 αὐτὴν ἡνωμένην. Κινδυνεύει γὰρ αὕτη μάλιστα δεδεχθαι
 τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἐχθροῦ μνησικακοῦντος αὐτῇ διὰ τὸ
 πρῶτον τοῖς ἐκεῖ τὴν τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν ἐμπολι- 5
 τεύσασθαι. Καὶ τέτμηται μὲν ἡ αἵρεσις πρὸς τὴν ὀρθοδο-
 ξίαν, τέτμηται δὲ καὶ αὕτη πρὸς ἑαυτὴν ἡ ὀρθότης. Ἡμεῖς
 δέ, ἐπειδὴ καὶ ὁ πρῶτος παρρησιασάμενος ὑπὲρ τῆς ἀλη-
 θείας καὶ τὸν καλὸν ἐκείνον διαβλήσας ἀγωνά ἐπὶ τῶν
 καιρῶν Κωνσταντίου ὁ αἰδεσιμώτατος Μελέτιος ἐστὶν ὁ 10
 ἐπίσκοπος, καὶ ἔσχεν αὐτὸν ἡ ἐμὴ Ἐκκλησία κοινωνικὸν
 ὑπεραγαπήσασα αὐτὸν διὰ τὴν καρτεράν ἐκείνην καὶ ἀνέν-
 δοτον ἔνστασιν, καὶ ἔχομεν αὐτὸν κοινωνικὸν μέχρι τοῦ νῦν
 τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ ἔξομέν γε, ἐὰν ὁ Θεὸς θέλῃ. Ἐπεὶ
 καὶ ὁ μακαριώτατος Πάπας Ἀθανάσιος, ἐπιστάς ἀπὸ Ἀλε- 15
 ξανδρείας, πάνυ ἐδούλετο αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν
 καταπραχθῆναι, ἀλλὰ κακίαι συμβούλων εἰς ἕτερον καιρὸν

20 κεινημένου: κινουμένου C || 25 προαγούσης etiam P^a: προσα-
 γούσης P || 26 παραταράξομεν: παρατάξομεν M ταραξομεν CM³.

3 3 δεδιγχαί: διγχεσθαί B || 10 μελέτιος: μελίτιος VB || 12 ὑπερα-
 γαπήσασα: -ήσας M || 13 καὶ ἔχομεν: ἔχομεν LC || 16 ἐδούλετο:
 ἤ%- LC.

ὑπερετέθη αὐτῶν ἡ συνάφεια· ὥς οὐκ ὄφειλε. Τῶν δὲ τελευ-
 ταίων ἐπεισελθόντων οὐδενὸς οὐδέπω τὴν κοινωνίαν προση-
 κάμεθα, οὐκ ἐκείνους κρίνοντες ἀναξίους, ἀλλὰ μηδὲν ἔχον- 20
 τες τούτου καταγινώσκειν. Καίτοι πολλὰ μὲν ἠκούσαμεν
 περὶ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' οὐ προσηκάμεθα, διὰ τὸ μὴ ἀντικα-
 ταστῆναι τοῖς κατηγόροις τοὺς ἐγκαλουμένους κατὰ τὸ
 γεγραμμένον, ὅτι « Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον,
 ἐὰν μὴ πρῶτον αὐτοῦ ἀκούσῃ καὶ γινῶ τί ποιεῖ ». Ὡστε 25
 οὕτω δυνάμεθα αὐτοῖς ἐπιστέλλειν, τιμιώτατε ἀδελφέ, οὔτε
 ἀναγκάζεσθαι εἰς τοῦτο ὀφείλομεν. Πρέπον δ' ἂν εἴῃ τῇ
 εἰρηνικῇ σου προθέσει μὴ τὸ μὲν συνάπτειν, τὸ δὲ διασπᾶν,
 ἀλλὰ τῇ προϋπαρχούσῃ ἐνώσει τὰ κεχωρισμένα προσάγειν.
 Ὡστε πρῶτον μὲν εὖξαι, ἔπειτα καί, ὅση δύναμις, παρα- 30
 κάλεσον ῥίψαντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ψυχῶν τὸ φιλότιμον καὶ
 ὑπὲρ τοῦ ἀποδοῦναι τὴν ἰσχὺν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ καθελεῖν
 τὸ φρύαγμα τῶν ἐχθρῶν συμβῆναι αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους.
 Ἰκανῶς δὲ μου κἀκεῖνο τὴν ψυχὴν παρεκάλεσε, τὸ προστε-
 θέν παρὰ τῆς σῆς ἀκριβείας τοῖς λοιποῖς καλῶς καὶ ἀκρι- 35
 βῶς θεολογηθεῖσι· τὸ τρεῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς ὑποστάσεις
 ὁμολογεῖν. Ὡστε τοῦτο καὶ οἱ κατὰ Ἀντιόχειαν ἀδελφοὶ
 διδασκέσθωσαν παρὰ σοῦ, πάντως δὲ που καὶ ἐδιδάχθησαν.
 Οὐ γάρ ἂν εἴλου δηλονότι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν μὴ
 τοῦτο αὐτῶν μάλιστα τὸ μέρος ἀσφαλίσάμενος. 40

4 Τὸ δὲ τῶν Μαγουσαίων ἔθνος (ἔπερ διὰ τῆς ἐτέρας
 ἐπιστολῆς σηῶναι ἡμᾶς κατηξιῶσας) πολὺ ἐστὶ παρ' ἡμῖν
 κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν χώραν διεσπαρμένον, ἀποίκων τὸ
 παλαιὸν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας ἡμῖν ἐπεισαχθέντων. Οἳ ἔβησιν
 ἰδιάζουσι κέχρηται ἄμικτοι ὄντες πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώ- 5

18-19 τελευταῖον etiam P²: -αίων PM || 20-22 οὐκ ... προσηκά-
 μεθα om. L || 24 ἡμῶν: ὑμῶν L || 27 ὀφείλομεν: ὀφείλωμεν L ||
 39 εἴλου: εἴλω PL || 40 τοῦτο αὐτῶν: τοῦ ἄφ' αὐτῶν (sic) B.

4 1 μαγουσαίων: -σέων L || 2 σηῶναι: σηῶναι LC || ἡμᾶς nos:
 ἡμῖν VPBMLC || 4 παλαιόν: πάλαι C.

πους· λόγῳ δὲ πρὸς αὐτοὺς κεχρησθαι, καθὼ εἰσιν ἐζωγρη-
 μένοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, παντελῶς
 ἐστὶν ἀδύνατον. Οὐτε γάρ βιβλία ἐστὶ παρ' αὐτοῖς οὔτε
 διδάσκαλοι δογμάτων, ἀλλὰ ἔθει ἀλόγῳ συντρέφονται παῖς
 παρὰ πατρὸς διαδεχόμενοι τὴν ἀσέβειαν. Ἐκτὸς δὴ τούτων 10
 ἃ ὑπὸ πάντων ὁρᾶται, τὴν ζωοθυσίαν παραιτοῦνται ὥς
 μίασμα δι' ἄλλοτριῶν χειρῶν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν· ζωα
 κατασφάζοντες· γάμοις ἐπιμαίνονται παρανόμοις καὶ τὸ
 πῦρ ἡγοῦνται Θεὸν καὶ εἴ τι τοιοῦτον. Τὰς δὲ ἐκ τοῦ
 Ἀβραάμ γενεαλογίας οὐδεὶς ἡμῖν, μέχρι τοῦ παρόντος, τῶν 15
 μάγων ἐμυθολόγησεν, ἀλλὰ Ζαρνοβάν τινα ἑαυτοῖς ἀρχηγὸν
 τοῦ γένους ἐπιφημίζουσι. Διόπερ οὐδὲν ἔχω πλέον ἐπι-
 στέλλειν ὑπὲρ αὐτῶν τῇ τιμιότητί σου.

CCLIX

ΠΑΛΛΑΔΙΩ ΚΑΙ INNOKENTIΩ ΜΟΝΑΖΟΥΣΙΝ

Ἐγὼ πόσον μὲν ὑμᾶς ἀγαπῶ εἰκάζειν ὀφείλετε ἐξ ὧν
 ἡμᾶς αὐτοὶ ἀγαπάτε. Καὶ εἰρήνης μὲν ἐπεθύμησα ἀεὶ γενέ-
 σθαι βραβευτής, ἀποτυγχάνων δὲ λυποῦμαι μὲν. Πῶς γάρ οὔ;
 Οὐ μὴν δὲ ἐχθραίνειν δύναμαί τισι τούτου γε ἔνεκεν εἰδὼς
 ὅτι πάλαι ἀφ' ἡμῶν ἦρθη τὸ τῆς εἰρήνης καλόν. Εἰ δὲ παρ' 5
 ἄλλοις ἢ αἰτία τῆς διαστάσεως, παράσχοι Κύριος παύσασθαι
 τοὺς τὰς διχοστασίας ποιοῦντας. Οὐ μέντοι οὐδὲ ἐπιζητῶ
 συνεχῇ ὑμῶν τὴν ἐπιδημίαν. Ὡστε τούτου ἔνεκεν μὴ ἀπολο-
 γεῖσθέ μοι. Οἶδα γάρ ὅτι ἄνδρες τὸν πεπονημένον προελόμε-

6 πρὸς αὐτοὺς om. L || καθό: καθ' ὅσον LC || 8 ἐστὶ: ἢ τι B ||
 13 κατασφάζοντες: κατασφάττοντες LC || 17 ἔχω: εἶχον LC.

CCLIX. — In titulo παλλαδίω: παλαδίω M || Ἰννοκεντίω:
 Ἰννοκεντίω VM || Ἰννοκεντίω: Ἰννοκεντίω πρεσβυτέροις C.

2 ordo αὐτοὶ ἡμᾶς LC || 4 δὲ om. LC || 8-9 μὴ ἀπολογεῖσθέ:
 μὴδὲ ἀπολογεῖσθαι LC.

νοι βίον καὶ αἰ διὰ τῶν χειρῶν ἑαυτοῖς τὰ ἀναγκαῖα συμπορι- 10
ζόμενοι πολλὸν ἀποδημεῖν χρόνον τῶν ἰδίων οὐ δύνανται.
Ἄλλ', ὅπου περ ἂν ἦτε, μέμνησθε ἡμῶν καὶ προσεύχεσθε,
ἵνα αὐτοὶ γοῦν πρὸς ἑαυτοὺς εἰρήνην ἔχωμεν καὶ πρὸς τὸν
Θεὸν μηδεμιᾶς τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν ταραχῆς ἐνοικουσης.

CCLX

ΟΠΤΙΜΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

1 Καὶ ἄλλως ἡδέως ὁρῶν τοὺς ἀγαθοὺς παῖδας διὰ τε
τὸ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν τῶν ἡθῶν εὐσταθὲς καὶ διὰ τὸ πρὸς
τὴν σὴν εὐλάβειαν οἰκεῖον ἀφ' οὗ τι καὶ μέγα προσδοκᾶν
ἐστὶν ἐπ' αὐτοῖς, ἐπειδὴ μετὰ γραμμάτων σὼν εἶδον αὐτοὺς
προσιόντας μοι, ἐδιπλασίασα τὸ ἐπ' αὐτοῖς φίλτρον. Ὅτε 5
δὲ ἀνέγνων τὴν ἐπιστολὴν καὶ εἶδον ἐν αὐτῇ ὁμοῦ μὲν τὸ
περὶ τὰς Ἐκκλησίας προνοητικὸν τῆς σῆς διαθέσεως, ὁμοῦ
δὲ τὸ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν ἐπιμελές,
ἠὺχαρίστησα τῷ Κυρίῳ καὶ ἠὺξάμην τὰ ἀγαθὰ τοῖς τὰ τοι-
αῦτα ἡμῖν διακομίζουσι γράμματα καὶ πρό γε αὐτῶν αὐτῷ 10
τῷ γράψαντι ἡμῖν.

2 Ἐπεζήτησας τὸ πολυθρόλητον ἐκεῖνο καὶ παρὰ πᾶσιν
ἄνω καὶ κάτω περιφερόμενον βῆτόν, τίνα τὴν λύσιν ἔχει τὸ
« Πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάιν ἐπτά ἐκδικούμενα παραλύσει ».

12 προσεύχεσθε : προσεύχεσθε ὑπὲρ ἡμῶν LCP³ || 13 καὶ om. LC.
CCLX. — Titulus ὁπτίμω ἐπισκόπῳ : πρὸς ὀπτιμον ἐπίσκοπον
περὶ τοῦ πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάιν ἐπτά ἐκδικούμενα παραλύσει καὶ εἰς
τὸ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται βρομαία VPBM.

1 1 ἄλλως : ἄλλως μὲν LM³ || 4 ἐστὶν om. L || μετὰ : καὶ μετὰ
LC || 9 ἠὺχαρίστησα : εὐ- MLCV³ || ἠὺξάμην : ἐπηυξάμην L, ἐπευξά-
μην C || 10 ordo διακομίζουσιν ἡμῖν M.

2 1 πολυθρόλητον : -λλητον P || 2 περιφερόμενον : φερόμενον M ||
τὴν om. C || ἔχει : ἔσχεν L.

Διὰ δὲ τούτου τέως μὲν αὐτὸς σεαυτὸν συνέστησας τὸ
 Τιμοθέου, ὃ παρέδωκεν Παῦλος αὐτῷ, ἀκριβῶς φυλάττοντα 5
 (δηλὸς γάρ εἰ προσέχων τῇ ἀναγνώσει)· ἔπειτα καὶ ἡμᾶς
 τοὺς γέροντας καὶ νεναρκηκότας ἤδη καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ
 ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος καὶ τῷ πλήθει τῶν θλίψεων αἱ πολλαὶ
 νῦν περὶ ἡμᾶς κινήθῃσαι ἐβάρησαν ἡμῶν τὴν ζωὴν, ὥμως
 διανέστησας καὶ ζέων τῷ πνεύματι κατεψυγμένους ἡμᾶς, 10
 ὥς τὰ φωλεύοντα τῶν ζώων, εἰς ἐργάτοισιν μετρίαν καὶ
 ζωτικὴν ἐνέργειαν ἐπανήγαγες. Ἔστι δ' οὖν τὸ ῥητὸν καὶ
 ἀπλῶς οὕτω νοηθῆναι δυνάμενον καὶ ποικίλον ὑποδέξασθαι
 λόγον. Ἡ μὲν οὖν ἀπλουστέρα καὶ παντὶ δυναμένη ἐκ τοῦ
 προχείρου παραστῆναι διάνοια αὕτη ἐστίν, ὅτι δεῖ τὸν Κάιν 15
 ἐπταπλασίονα δοῦναι τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτεν. Οὐ
 γάρ ἐστι δικαίου κριτοῦ ἴσας πρὸς ἴσας ὀρίζειν τὰς ἀντα-
 ποδόσεις, ἀλλ' ἀνάγκη τὸν κατάρξαντα κακοῦ μετὰ προσθή-
 κης ἀποτίσαι τὰ ὀφειλόμενα, εἰ μέλλοι αὐτός τε βελτίων
 ταῖς τιμωρίαις γενήσεσθαι καὶ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέ- 20
 ρους ποιεῖν τῷ ὑποδείγματι. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ τέτακται
 ἐπτάκις ἀποπληρῶσαι τὴν δίκην τῶν ἡμαρτημένων τὸν
 Κάιν, παραλύσει, φησί, τοῦτο τὸ ὑπὸ τῆς θείας κρίσεως
 ἐπ' αὐτῷ δεδογμένον ὃ ἀποκτείνας αὐτόν. Οὗτός ἐστιν ὁ
 νοὺς ὃ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἡμῖν προσ- 25
 πίπτων.

3 Ἐπειδὴ δὲ ἐρευνᾶν πέφυκε τὰ βάθη τῶν φιλοπονωτέ-
 ρων ἢ διάνοια, ἐπιζητεῖ τὸ δίκαιον πῶς ἐν τῷ ἐπτάκις

4 ordo τούτου δὲ LC || τὸ: τῷ B τὸ τοῦ LC || 5 τιμοθέου: τιμο-
 θέου ποιῶν LCP^a || παῦλος: ὁ παῦλος LC || ordo αὐτῷ ὁ παῦλος
 LC || φυλάττοντα: φυλάσσοντα LC || 6-7 ἡμᾶς τοὺς et reliqua usque
 ad finem epistolae desunt in P ex mutilatione || 9 ἐβάρησαν:
 ἐδάρυναν LC || 12 ἐπανήγαγες: ἐπανάγεις LC || δ' οὖν: δι LC ||
 13 ordo δυνάμενον νοηθῆναι M || ὑποδέξασθαι: ἐπιδέξασθαι L ἐπι-
 δεῖξασθαι C || 14 οὖν om. C || 16 ἐπταπλασίονα: ἐπταπλάσιον C ||
 δοῦναι: ἀποδοῦναι LC || 17-18 ἀνταποδόσεις: ἀντιδόσεις LC || 19
 μέλλοι: μέλοι C || 21 ποιεῖν: ποιήσιν LC || 23 παραλύσει: παρα-
 κλήσει L.

ἀποπληροῦνται καὶ τί τὰ ἐκδικούμενα, πότερον τὰ ἁμαρτη-
 θέντα ἑπτὰ ἐστὶν ἢ ἓν μὲν τὸ ἁμάρτημα, ἑπτὰ δὲ ἐπὶ τῷ
 ἐνὶ αἰ' κολάσεις; Ἄει μὲν οὖν ἡ Γραφή τὸν τῆς ἀφέσεως 5
 τῶν ἁμαρτημάτων ἀριθμὸν ἐν τοῖς ἑπτὰ περιορίζει. « Ποσά-
 κισ γάρ, φησὶν, ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμέ ὁ ἀδελφός καὶ ἀφήσω
 αὐτῷ (Ὁ Πέτρος ἐστὶ λέγων τῷ Κυρίῳ); Ἔως ἑπτάκις; »
 Εἴτα ἀπόκρισις τοῦ Κυρίου· « Οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις,
 ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ». Οὐ γάρ ἐπ' ἄλλον ἀριθμὸν 10
 μετέβη ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὸν ἑπτὰ πολυπλασιάσας ἐν αὐτῷ
 τὸν ὅρον ἔθετο τῆς ἀφέσεως. Καὶ δι' ἑπτὰ μὲν ἑτῶν ὁ
 Ἑβραῖος ἀπελύετο τῆς δουλείας. Ἑπτὰ δὲ ἑβδομάδες ἑτῶν
 τὸν ὀνομαστὸν ἰωδηλαῖον ἐποιοῦν ἐν τοῖς πάλαι, ἐν ᾧ ἑσαβ-
 θάτιζε μὲν ἡ γῆ, χρεῶν δὲ ἦσαν ἀποκοπαί, δουλείας ἀπαλ- 15
 λαγὴ καὶ οἶονεὶ νέος ἄνωθεν καθίστατο βίος, ἐν τῷ ἑβδομα-
 τικῷ ἀριθμῷ τοῦ παλαιοῦ τρόπον τινὰ τὴν συντέλειαν
 δεχομένου. Ταῦτα δὲ τύποι τοῦ αἵματος τούτου ὃς διὰ τῶν
 ἑπτὰ ἡμερῶν ἀνακυκλούμενος ἡμᾶς παρατρέχει, ἐν ᾧ γίνον-
 ται αἱ τῶν μετριωτέρων ἁμαρτημάτων ἐκτίσεις, κατὰ τὴν 20
 φιλόανθρωπον ἐπιμέλειαν τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότη, ὥς μὴ τῷ
 ἀπεράντῳ αἵωνι παραδοθῆναι ἡμᾶς εἰς κόλασιν. Τὸ μὲν οὖν
 ἑπτάκις διὰ τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον συγγένειαν, ὥς
 τῶν φιλοκόσμων ἀνθρώπων ἀπ' αὐτῶν ὀφειλόντων μάλιστα
 ζημιοῦσθαι ὧν ἕνεκεν εἴλοντο πονηρεύεσθαι. Ἐκδικούμενα 25
 δέ, εἴτε τὰ παρὰ τῷ Κάιν ἡμαρτημένα λέγοις, εὐρήσεις
 ἑπτὰ· εἴτε τὰ παρὰ τοῦ κριτοῦ ἐπ' αὐτῷ ὀρισθέντα, καὶ
 οὕτως οὐκ ἀποτεύξει τῆς ἐννοίας. Ἐν μὲν οὖν τοῖς παρὰ
 τοῦ Κάιν τετολμημένοις πρῶτον ἁμάρτημα φθόνος ἐπὶ τῇ
 προτιμήσει τοῦ Ἀβελ· δεύτερον δόλος μεθ' οὗ διελέχθη τῷ 30

3 3 ἀποπληροῦνται: -οῦνται B πληροῦται L || 4 ἐστὶν: εἰσιν M ||
 5 αἱ om. LC || 7 γάρ om. LC || ἀδελφός: ἀδελφός μου LC ||
 11 αὐτῷ: ἐαυτῷ B || 22 ἀπεράντων: -τα V || 25 εἴλοντο: εἴλαντο L ||
 26 τῷ: τοῦ LC || 27 ἐπ' om. LC || ὀρισθέντα: ἐπαχθέντα LC ||
 28 οὐκ om. C || ἀποτεύξει: -ξη VLC || 29 τῇ om. L || 30 διελέχθη:
 διελέγχθη (sic) C.

ἀδελφῷ εἰπών· « Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον »· τρίτον φόνος, προσθήκη τοῦ κακοῦ· τέταρτον ὅτι καὶ ἀδελφοῦ φόνος, μείζων ἢ ἐπίτασις· πέμπτον ὅτι καὶ πρῶτος φονεὺς ὁ Κάιν· πονηρὸν ὑπόδειγμα τῷ βίῳ καταλιπών· ἕκτον ἀδίκημα ὅτι γονεῦσι πένθος ἐνεποίησεν· ἑβδομον ὅτι Θεὸν ἐψεύσατο· 35 ἐρωτηθεὶς γάρ « Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; » εἶπεν· « Οὐκ οἶδα ». Ἑπτὰ οὖν τὰ ἐκδικούμενα παρελύετο ἐν τῷ ἀναιρεθῆναι τὸν Κάιν. Ἐπειδὴ γάρ εἶπεν ὁ Κύριος ὅτι « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ, ἣ ἔχανε δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου », καὶ « Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς », ὁ Κάιν φησίν· 40 « Εἰ ἐκβάλλεις με σήμερον ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι καὶ ἔσομαι στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶς ὁ εὗρισκων με ἀποκτενεῖ με ». Πρὸς δὴ τοῦτο ὁ Κύριός φησιν· « Οὐχ οὕτω· πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάιν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει ». Ἐπειδὴ γάρ ἐνόμισεν εὐάλωτος 45 εἶναι παντὶ ὁ Κάιν, διὰ τὸ τὴν ἐκ τῆς γῆς ἀσφάλειαν μὴ ἔχειν (ἐπικατάρατος γάρ ἡ γῆ ἀπ' αὐτοῦ) καὶ τῆς ἀπὸ Θεοῦ βοηθείας ἡρημῶσθαι, ὀργισθέντος αὐτῷ ἐπὶ τῷ φόνῳ, ὡς οὔτε ἀπὸ γῆς οὔτε ἀπ' οὐρανοῦ ἀντιλήψεως αὐτῷ λειπομένης· « Ἔσται, φησί, πᾶς ὁ εὗρισκων με ἀποκτενεῖ με ». 50 Ἐλέγχει αὐτοῦ τὸ σφάλμα ὁ λόγος λέγων· « Οὐχ οὕτω », τοутέστιν οὐκ ἀναιρεθήσῃ. Κέρδος γάρ τοῖς κολαζομένοις ὁ θάνατος ἀπαλλαγὴν φέρων τῶν λυπηρῶν. Ἀλλὰ παραταθήσῃ τῷ βίῳ, ἵνα κατ' ἀξίαν τῶν ἡμαρτημένων ἀντιμετρηθῇ τὰ κολαστήρια. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐκδικούμενον διχῶς νοεῖται, τό 55

32 τέταρτον om. VBM add. B³ δ' add. M³ || 33 πέμπτον om. VBM add. B² ε' add. M³ || 35 ἐνεποίησεν: ἐποίησεν MLC || 40 ἔσῃ: ἔσει B || 41 ordo ἀπὸ τῆς γῆς σήμερον LC || 46 ordo ὁ καὶ παντὶ L || ἐκ: ἐπὶ C || 48 ἡρημῶσθαι: ἡρήμωται LC || ὀργισθέντος: ὀργισθέντος B || αὐτῷ: αὐτοῦ M || 50 φησί: φασὶ L || 52 ἀναιρεθήσῃ: -σει B || 53 παραταθήσῃ: -σει B -θείσῃ M || 54 κατ': κατὰ τὴν LC || ἀντιμετρηθῇ: ἀντιμετρηθῇ σοι L ἀντιμετρηθήσῃ C || τὰ om. M.

τε ἁμαρτηθέν ἐφ' ᾧ ἡ ἐκδίκησις καὶ ὁ τρόπος τῆς κολάσεως δι' οὗ ἡ ἐκδίκησις, ἴδωμεν εἰ ἑπτὰ τρόποι βασανιστηρίων ἐπιηνέχθησαν τῷ πονηρευσαμένῳ.

4 Τὰ μὲν οὖν ἑπτὰ ἁμαρτήματα τοῦ Κάιν ἐν τοῖς κατό-
πιν ὁ λόγος ἀπηριθμήσατο. Νῦν δὲ ζητοῦμεν εἰ ἑπτὰ ἐστὶν
αὐτῷ τὰ εἰς κόλασιν ἐπαγόμενα, καὶ φαμέν οὕτως, μετὰ
τὴν πεῦσιν τοῦ Κυρίου· « Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; » ἦν
οὐχὶ μαθεῖν βουλόμενος, ἀλλὰ μετανοίας αὐτῷ ἀφορμὴν 5
παρεχόμενος, ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης προσήγαγεν, ὡς
δηλοῖ αὐτὰ τὰ ῥήματα. Ἀρνησαμένου γὰρ αὐτοῦ ταχὺν
ποιεῖται τὸν ἐλεγχον εἰπὼν· « Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ
σου βοᾷ πρὸς με ». Ὡστε τὸ « Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; »
ἐκείνῳ ἀφορμὴν ἐδίδου τῆς συναισθήσεως τοῦ ἡμαρτημένου, 10
οὗ τῷ Θεῷ ἐγίνετο διδασκαλίας πρόξενον. Εἰ γὰρ μὴ ἔτυχεν
ἐπισκοπῆς Θεοῦ, εἶχεν ἂν πρόφασιν ὡς ἐγκαταλελειμμένος
καὶ οὐδεμίαν λαβὼν ἀφορμὴν εἰς μετάνοιαν. Νῦν δὲ ἐπε-
φάνη ὁ ἱατρός, ἵνα προσφύγῃ αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν. Ὁ δὲ οὐ
μόνον κρύπτει τὸ ἔλκος, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προσεξεργάζεται 15
τῷ φόνῳ τὸ ψεῦδος ἐπισυνάπτων· « Οὐκ οἶδα. Μὴ φύλαξ
εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐγώ; » Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀπαριθμεῖ
τάς τιμωρίας. « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἀπὸ σοῦ ». Μία κόλα-
σις. « Ἐργά· τὴν γῆν ». Δευτέρα αὕτη. Ἀνάγκη γάρ τις
ἄρρητος αὐτῷ συνέζευκτο πρὸς τὸ ἔργον τῆς γῆς αὐτὸν 20
κατεπείγουσα, ὥστε μηδὲ βουλομένῳ ἐξεῖναι ἀναπαύεσθαι,

56-57 καὶ ὁ ... ἐκδίκησις om. B || 57 ἴδωμεν : εἶδομεν M || 58 ἐπι-
νήχθησαν : ἐπήχθησαν LC.

4 3 ordo τὰ εἰς κόλασιν αὐτῷ LC || 3-4 ἐπαγόμενα ... πεῦσιν om.
B add. B² || 4 σου : τοῦ ἐστίν LC || ἦν om. LC || 6 φιλάνθρωπος :
φιλάνθρωπεύόμενος M || ordo δεσπότης φιλάνθρωπεύόμενος M || 9
ἄβελ om. LC || 10 ordo ἀφορμὴν ἐκείνῳ C || 11 ἐγίνετο : ἐγένετο C ||
12 ἐγκαταλελειμμένος : -ον M || 13-14 ἐπεφάνη : ἐπεφάνη αὐτῷ LC ||
15 κρύπτει : οὐ κρύπτει LC || προσεξεργάζεται : προσεργάζεται L ||
17 ordo τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ LC || ἀπαριθμεῖ : ἀριθμεῖ LC || 18
τάς : τὰ τῆς C || 20 ἄρρητος : ἄρρηκτος L || 21 βουλομένῳ : βουλο-
μένῳ αὐτῷ LC.

ἀλλ' αἶε αὐτὸν προσταλαιπωρεῖσθαι τῇ ἐχθρῷ αὐτοῦ γῇ ἣν
 ἐπικατάρατον ἑαυτῷ ἐποίησε μίανας ἀδελφικῷ αἵματι.
 « Ἐργῷ οὖν τὴν γῆν ». Δεινὴ τιμωρία· ἡ μετὰ τῶν μισούν-
 των διαγωγὴ, σύνοικον ἔχειν πολέμιον, ἄπαυστον ἐχθρόν. 25
 « Ἐργῷ τὴν γῆν », τουτέστι, κατατεινόμενος τοῖς ἔργοις
 τοῖς γεηπονικοῖς οὐδένα χρόνον ἀνήσεις, οὔτε νυκτὸς οὔτε
 ἡμέρας ἐκλυόμενος ἐκ τῶν πόνων, ἀλλὰ δεσπότης τινὸς
 πικροῦ χαλεπωτέραν ἔχων τὴν ἄρρητον ἀνάγκην ἐπὶ τὰ
 ἔργα σε διεγείρουσιν. « Καὶ οὐ προσθήσει δοῦναι τὴν ἰσχύν 30
 αὐτῆς ». Καίτοι εἰ καὶ τὸ τῆς ἐργασίας ἄπαυστον εἶχέ τινα
 καρπὸν, αὐτὸς ὁ πόνος οὐ μετρία βάσανος τῷ αἶε κατατει-
 νομένῳ καὶ κοπιῶντι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐργασία ἄπαυστος καὶ
 ἄκαρπος ἡ περὶ γῆν ταλαιπωρία (οὐ γὰρ ἐδίδου τὴν ἰσχύν),
 τρίτη αὕτη ἐστὶ τιμωρία, ἡ ἀκαρπία τῶν πόνων. « Στένων 35
 καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς ». Δύο προσέθηκεν ἄλλας ταῖς
 τρισὶ στεναγμὸν διηνεκὴ καὶ τρόμον τοῦ σώματος, τὸν ἐκ
 τῆς ἰσχύος στηριγμὸν τῶν μελῶν οὐκ ἐχόντων. Ἐπειδὴ γάρ
 κακῶς ἐχρήσατο τῇ δυνάμει τοῦ σώματος, ὑφηρέθη αὐτοῦ ὁ
 τόνος, ὥστε κλονεῖσθαι αὐτὸν καὶ κατασεῖσθαι, οὔτε ἄρτον 40
 βραδίως δυνάμενον προσφέρειν τῷ στόματι οὔτε ποτὸν προσ-
 κομίζειν, τῆς πονηρᾶς χειρὸς μετὰ τὴν ἀνοσίαν πράξιν
 οὐδὲ ταῖς ἰδίαις καὶ ἀναγκαίαις τοῦ σώματος χρεαίαις λοιπὸν
 ὑπηρετεῖσθαι συγχωρουμένης. Ἄλλη τιμωρία ἦν αὐτὸς ἀπε-
 κάλυψεν ὁ Κáιν' εἰπὼν· « Εἰ ἐκβάλλεις με νῦν ἀπὸ τῆς γῆς, 45
 καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθήσομαι ». Τί ἐστι τό· « Εἰ
 ἐκβάλλεις με ἀπὸ τῆς γῆς »; Τουτέστιν εἰ χωρίζεις με τῆς

22 αἶε: ἴδει L || ordo προσταλαιπωρεῖσθαι αὐτὸν LC || αὐτοῦ:
 ἑαυτοῦ LC || 23 ἑαυτῷ: αὐτὸς ἐκ τοῦ LC || μίανας: μίανας αὐτὴν
 LC || 25 ἐχθρόν: ἔχειν τὸ μῖσος LC || 27 γεηπονικοῖς: γεωπ- L ||
 28 ἐκ om. L || 29 ἄρρητον: ἄρρηκτον L || 31 καὶ om. L || εἶχέ:
 ἔχει B || 32 τῷ: ἣν τῷ LC || 34 γῆν: τὴν γῆν LC || 36 ἔση: ἔσει
 B || 41 ordo προσφέρειν δυνάμενον βραδίως LC || 43 καὶ ἀναγκαίαις
 om. M || τοῦ σώματος om. M || ordo χρεαίαις τοῦ σώματος LC ||
 44 ὑπηρετεῖσθαι: τήσασθαι LC || 46-47 καὶ ... γῆς om. L || 47 pos-
 terius τῆς om. B.

ἀπ' αὐτῆς ὠφελείας. Οὐ γὰρ μετετίθετο ἐφ' ἕτερον τόπον, ἀλλ' ἡλλοτριούτο τῶν ἐπ' αὐτῆς καλῶν. « Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθῆσομαι ». Ἡ βαρυτάτη κόλασις τοῖς σωφρο- 50 νοῦσιν, ὃ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός. « Καὶ ἔσται, φησί, πᾶς ὃ ἐδρίσκων με ἀποκτενεῖ με ». Εἰκάζει ἐκ τοῦ ἀκολούθου τῶν προαγόντων. Εἰ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκβέβλημαι, εἰ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθῆσομαι, λείπεται ἀπὸ παντὸς ἀναιρεῖσθαι. Τί οὖν ὁ Κύριος; « Οὐχ οὕτως ». Ἀλλ' ἔθετο σημεῖον ἐπ' 55 αὐτόν. Ἐβδόμη αὕτη τιμωρία, τὸ μὴδὲ κρύπτεσθαι τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ σημεῖον προδήλῳ πᾶσι προκεκηρύχθαι ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῶν ἀνοσίων ἔργων δημιουργός. Καὶ γὰρ ὀρθῶς λογιζομένῳ βαρυτάτη κολάσεων ἢ αἰσχύνῃ, ἣν καὶ περὶ τῆς Κρίσεως μεμαθήκαμεν, ὅτι οὗτοι ἀναστήσονται εἰς 60 ζωὴν αἰώνιον καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην καὶ ὀνειδισμόν αἰώνιον.

5 Ἀκολουθεῖ τούτῳ ζήτημα συγγενές, τὸ παρὰ τοῦ Λάμεχ ταῖς γυναῖξιν εἰρημένον· « Ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπά μοι· ὅτι ἐπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Κάιν, ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά ». Καὶ νομίζουσιν τινες ὑπὸ τοῦ Λάμεχ ἀνηρῆσθαι τὸν Κάιν, ὥς 5 μέχρι τῆς γενεᾶς ἐκείνης διαρκέσαντος αὐτοῦ ἐπὶ τῷ μακροτέραν δοῦναι τὴν τιμωρίαν. Ἔστι δὲ οὐκ ἀληθές. Δύο γὰρ φαίνεται φόνους πεποιηκώς, ἐξ ὧν αὐτὸς διηγεῖται. « Ἄνδρα ἀπέκτεινα καὶ νεανίσκον » τὸν ἄνδρα εἰς τραῦμα καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα. Ἄλλο οὖν τραῦμα καὶ ἄλλο μώλωψ. Καὶ 10 ἄλλο ἀνὴρ καὶ ἄλλο νεανίσκος. « Ὅτι ἐκ Κάιν ἐκδεδίκηται ἐπτάκις, ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά ». Τετρακοσίας

48 αὐτῆς: αὐτοῦ C || ὠφελείας: -λίας B || 49 ἐπ': ἀπ' LC || 50-51 σωφρονοῦσιν: εὐφρονοῦσιν LC || 51 ἔσται: ἔστι L || 53 προαγόντων: πραγμάτων M προαγόντων L || 56 τὸ: τοῦ LC || 58 γὰρ om. LC || 59 ὀρθῶς: τῷ ὀρθῶς VLC || 61 ὀνειδισμόν: εἰς ὀνειδισμόν V.

5 2 ἀπέκτεινα: ἀπέκτεινα καὶ νεανίσκον τὸν ἄνδρα VM || 2-3 εἰς τραῦμα om. B || 3 τραῦμα: τραῦμα ἐμοὶ LC || νεανίσκον: νεανίσκον τὸν ἄνδρα εἰς τραῦμα καὶ νεανίσκον B || ὅτι: ὅτι εἰ L || 6 τῷ: τὸ L || 8 διηγείται: διηγέσθαι L || 11 ὅτι: ὅτι εἰ LC.

καὶ ἐνενήκοντα τιμωρίας ὑποσχεῖν εἰμι δίκαιος, εἴπερ δικαία
 ἡ τοῦ Θεοῦ κρίσις ἐπὶ τῷ Καὶν, ὥστε ἑπτὰ αὐτὸν παρα-
 σχεῖν τὰς κολάσεις. Ὁ μὲν γὰρ ὥσπερ οὐκ ἔμαθε παρ' ἄλλου 15
 τὸ φονεῦν οὕτως οὐδὲ εἶδε τιμωρίαν ὑπέχοντα φονευτήν.
 Ἐγὼ δὲ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὸν στένοντα καὶ τρέμοντα καὶ
 τὸ μέγεθος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐσωφρονίσθη τῷ ὑπο-
 δείγματι. Ὅθεν ἄξιός εἰμι τετρακοσίας καὶ ἐνενήκοντα
 δοῦναι κολάσεις. Ἐνιοὶ δὲ πρὸς τοιοῦτον ὥρμησαν λόγον 20
 οὐκ ἀπάδοντα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος· ὅτι ἀπὸ τοῦ
 Καὶν ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἑπτὰ παρεληλύθασι γενεαί, καὶ
 εὐθέως ἐπήχθη πάσῃ τῇ γῇ τιμωρία διὰ τὸ πολλὴν γενέσθαι
 χύσιν τῆς ἁμαρτίας. Τὸ δὲ ἁμάρτημα τοῦ Λάμεχ οὐ κατα-
 κλυσμοῦ δεῖται πρὸς θεραπείαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἵροντος 25
 τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἀρίθμησον τοίνυν ἀπὸ Ἀδάμ
 μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ τὰς γενεάς καὶ εὐρήσεις,
 κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν, τῇ ἐβδομηκοστῇ καὶ ἐβδόμῃ
 διαδοχῇ γεγεννημένον τὸν Κύριον.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰς δύναμιν ἐξητάσθη πολλῶν τῶν ἐνό- 30
 των ἐξετασθῆναι παρεθέντων, ἵνα μὴ ἔξω τοῦ μέτρου τῆς
 ἐπιστολῆς τὸν λόγον προαγάγωμεν· ἄρκει δὲ τῇ συνέσει σου
 καὶ τὰ βραχέα σπέρματα. « Δίδου γάρ, φησί, τῷ σοφῷ ἀφορ-
 μὴν καὶ σοφώτερος ἔσται », καὶ « Λόγον δεξάμενος σοφὸς
 αἰνέσει αὐτὸν καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει ». 35

6 Τὰ δὲ τοῦ Συμεὼν ῥήματα πρὸς τὴν Μαρίαν οὐδὲν
 ἔχει ποικίλον οὐδὲ βαθύ. « Εὐλόγησε γάρ αὐτοὺς Συμεὼν
 καὶ εἶπε πρὸς Μαρίαν τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ἰδοὺ οὗτος κεῖ-
 ται εἰς πτωσὶν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς
 σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Καὶ σοὶ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύ- 5
 σεται βροφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν
 διαλογισμοί. » Ἐν οἷς ἐκεῖνο ἐθαύμασα πῶς τὰ προάγοντα

14 ἡ τοῦ θεοῦ κρίσις: ἡπερ δικαία L || ordo κρίσις τοῦ θεοῦ C ||
 16 οὕτως: οὗτος L || οὐδὲ: οὔτε LC || 20 δὲ: δέ τινες LC || 23 εὐθέως
 om. LC || τιμωρία: ἡ τιμωρία LC || γενέσθαι: ἰγγενέσθαι I.C ||
 33 τῷ om. VLC.

ὥς σαφῆ παρελθὼν ἐν τοῦτο ἐπεζήτησας τὸ « Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία ». Καίτοι ἐμοὶ οὐχ ἦττον φαίνεται ἔμπορον πῶς ὁ αὐτὸς εἰς πτῶσιν κεῖται καὶ 10 ἀνάστασιν καὶ τί τὸ σημεῖον τὸ ἀντιλεγόμενον, καὶ τρίτον, πῶς τῆς Μαρίας τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.

7 Ἐγοῦμαι τοίνυν εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν εἶναι τὸν Κύριον οὐκ ἄλλων πιπτόντων καὶ ἄλλων ἀνισταμένων, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν χείρονος καταπίπτοντος καὶ τοῦ βελτίονος διανισταμένου. Καθαιρετικὴ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν παθῶν ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου ἐπιφάνεια, διεγερτικὴ δὲ τῶν 5 τῆς ψυχῆς ιδιωμάτων. Ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Παῦλος· « Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι », ὁ αὐτὸς καὶ ἀσθενεῖ καὶ δύναται, ἀλλ' ἀσθενεῖ μὲν τῇ σαρκί, δυνατὸς δὲ ἐστὶ τῷ πνεύματι. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος οὐχὶ τοῖς μὲν τοῦ πίπτειν τὰς ἀφορμὰς παρέχει, τοῖς δὲ τοῦ ἀνίστασθαι. Οἱ γὰρ 10 πίπτοντες ἀπὸ τῆς στάσεως ἐν ἣ ποτε ἦσαν καταπίπτουσι δηλονότι. Οὐδέποτε δὲ εἰστῆκει ὁ ἄπιστος ἀεὶ χαμαὶ συρόμενος μετὰ τοῦ ὄψεως. Οὐκ ἔχει οὖν ὅθεν πέσῃ διὰ τὸ καταβεβληθῆαι τῇ ἀπιστίᾳ. Ὡς πρώτη εὐεργεσία· τὸν στήκοντα τῇ ἁμαρτίᾳ πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν, εἶτα ζῆσαι τῇ 15 δικαιοσύνῃ καὶ ἀναστῆναι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐκάτερον ἡμῖν χαριζομένης. Πιπτέτω τὰ χείρονα, ἵνα λάβῃ καιρὸν τὰ βελτίω εἰς τὴν ἀνάστασιν. Ἐάν μὴ πέσῃ ἡ πορνεία, ἡ σωφροσύνη οὐκ ἀνίσταται. Ἐάν μὴ ἡ ἀλογία συντριβῇ, τὸ λογικὸν τὸ ἐν ἡμῖν οὐκ ἀνθήσει. Οὕτως οὖν « Εἰς 20 πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ».

6 10 κεῖται om. B.

7 3 αὐτοῦ om. LC || 5 κυρίου : χριστοῦ LC || 6 ὁ παῦλος : παῦλος LC || 9-10 πίπτειν ... τοῦ om. B add. B^a || 12 εἰ om. M || ordo δὲ ὅτι : οὐδέποτε LC || εἰστῆκει : στήκει LC || 13 ὄψεως : ὅψεως ᾧ συνέπεται LC || 14 καταβεβληθῆαι : προκαταβεβληθῆαι LC || ὥς : ὥστε LC || 15-16 τῇ δικαιοσύνῃ : δικαιοσύνη LC || 16 ἀναστῆναι : -ῆσαι B || πίστεως : γνώσεως LC || 18 βελτίω : βελτίονα LC || εἰς : πρὸς LC || 19 ἡ ἀλογία : ἀλογία L || 20 λογικόν : λογιστικόν LC || τὸ ἐν : ἐν I.C.

8 « Εἰς δὲ σημεῖον ἀντιλεγόμενον ». Κυρίως σημεῖον ἔγνωμεν παρὰ τῇ Γραφῇ τὸν σταυρὸν εἰρημένον. Ἐβηκε γάρ Μωσῆς, φησί, τὸν ὄφιν ἐπὶ σημείου, τουτέστιν ἐπὶ σταυροῦ, 8 σημεῖόν ἐστι παραδόξου τινὸς καὶ ἀφανοῦς πράγματος ἐνδεικτικόν, ὁρώμενον μὲν παρ' αὐτῶν, νοού- 5 μενον δὲ παρὰ τῶν ἐντρεχόντων τὴν διάνοιαν. Ἐπεὶ οὖν οὐ παύονται ζυγομαχοῦντες περὶ τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου, οἱ μὲν ἀνειληφέναι σῶμα, οἱ δὲ ἀσώματος αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι διορίζομενοι, καὶ οἱ μὲν παθητὸν ἐσχηκέναι τὸ σῶμα, οἱ δὲ φαντασίᾳ τινὶ τὴν διὰ σώματος 10 οἰκονομίαν πληροῦν, καὶ ἄλλοι χοϊκόν, ἄλλοι δὲ ἐπουράνιον σῶμα, καὶ οἱ μὲν προαιώνιον τὴν ὑπαρξιν, οἱ δὲ ἀπὸ Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι, διὰ τοῦτο « Εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον ».

9 Ῥομφαίαν δὲ λέγει τὸν λόγον τὸν πειραστικόν, τὸν κριτικὸν τῶν ἐνθυμήσεων, τὸν διικνούμενον ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν. Ἐπειδὴ τοίνυν πᾶσα ψυχὴ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάθους οἶονε διακρίσει τινὶ ὑπεβάλλετο, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν εἰπόντος ὅτι· 5 « Πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί », προφητεύει ὁ Συμεὼν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς Μαρίας ὅτι· « Παρεστῶσα τῷ σταυρῷ καὶ βλέπουσα τὰ γινόμενα καὶ ἀκούουσα τῶν φωνῶν, μετὰ τὴν τοῦ Γαβριὴλ μαρτυρίαν, μετὰ τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν τῆς θείας συλλήψεως, μετὰ τὴν μεγάλην τῶν θαυμάτων 10 ἐπίδειξιν, γενήσεται τις καὶ περὶ τὴν σὴν ψυχὴν σάλος. Ἐδεῖ γάρ τὸν Κύριον ὑπὲρ παντὸς γεύσασθαι θανάτου καὶ ἱλαστήριον γενόμενον τοῦ κόσμου πάντας δικαιῶσαι ἐν τῷ

8 3 ordo φησι μωσῆς MLC || 4 8 : ἢ LC || ἐστι : ἐστι τὸ LC || 5 αὐτῶν : τῶν ἀπλουστέρων LC || 8 ἀνειληφέναι : ἀνηλειφέναι C || 11 καὶ ἄλλοι : καὶ ἄλλοι B ἄλλοι LC.

9 3 prius καὶ : τε καὶ LC || πνεύματος : σώματος LC || μυελῶν nos : μυελῶν καὶ κριτικὸν ἐνθυμήσεων VBMLC || 9 τοῦ om. B || 11 γενήσεται : γενήσεται φησί LC || 13 γενόμενον : γινόμενον L.

αὐτοῦ αἷματι. Καὶ σοὺ οὖν αὐτῆς, τῆς ἄνωθεν δεδιδραγμένης
τὰ περὶ τοῦ Κυρίου, ἄψεται τις διάκρισις, τουτέστι 15
ῥομφαία ».

« Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἀπὸ πολλῶν καρδιῶν διαλο-
γισμοὶ » αἰνίττεται ὅτι μετὰ τὸν σκανδαλισμόν, τὸν ἐπὶ τῷ
σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ γενόμενον, τοῖς τε μαθηταῖς καὶ αὐτῇ
τῇ Μαρίας ταχεῖά τις ἴασις ἐπακολουθήσει παρὰ τοῦ Κυρίου 20
βεβαιόσασα αὐτῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν.
Οὕτω γὰρ εἶδομεν καὶ Πέτρον μετὰ τὸ σκανδαλισθῆναι
βεβαιώτερον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀντισχόμενον. Τὸ
ἀνθρώπινον οὖν σαθρὸν διηλέγχθη, ἵνα τὸ ἰσχυρὸν τοῦ
Κυρίου δευχθῇ. 25

CCLXI

ΤΟΙΣ ΕΝ ΣΩΖΟΠΟΛΕΙ

1 Ἐνέτυχον τοῖς γράμμασιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι,
ἃ περὶ τῶν καθ' ὑμᾶς πραγμάτων ἐπεστείλατε. Καὶ ὅτι μὲν
ἡμᾶς κοινωνοὺς φροντίδων παρελάβετε εἰς τὴν τῶν ἀναγ-
καίων ὑμῖν καὶ σπουδῆς ἀξίων ἐπιμέλειαν, ἡὐχαριστήσαμεν
τῷ Κυρίῳ. Ἐστενάξαμεν δὲ ἀκούσαντες ὅτι, πρὸς τῇ παρὰ 5
τῶν Ἀρειανῶν ἐπαγομένη ταραχῇ ταῖς Ἐκκλησίαις καὶ τῇ
συγχύσει ἣν ἐκεῖνοι περὶ τὸν τῆς πίστεως λόγον πεποίηνται,
ἔτι καὶ ἄλλη τις ὑμῖν ἀνεφάνη κενοφωνία εἰς πολλὴν
ἀδημονίαν ἐμβάλλουσα τὴν ἀδελφότητα, ὥς ἐπεστείλατε
ἡμῖν, ἀνθρώπων καινὰ καὶ ἀσυνήθη ταῖς ἀκοαῖς τῶν πιστῶν 10
ὥς ἐκ τῆς τῶν Γραφῶν διδασκαλίας δῆθεν παρεισαγόντων.

14 ordo αἵματι αὐτοῦ C || 16 ῥομφαία: ἡ ῥομφαία LC || 17 ἂν
om. LC || 18 αἰνίττεται: αἰνίσσεται LC || 21 αὐτόν: αὐτῷ MC
αὐτὴν L || 25 δευχθῇ: διαδευχθῇ LC.

CCLXI. — 1 3 παρὲλθέτε: παραλαμβάνετε LC || 4 ἡὐχαριστή-
σαμεν: εὐ- M || 8 ἔτι... κενοφωνία om. V || κενοφωνία: κακοφω-
νία BM καινοφωνία LC.

Ἐγράφετε δὲ εἶναι τινὰς παρ' ὑμῖν τοὺς λύοντας τὴν
 σωτήριον οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσον
 τὸ ἐπ' αὐτοῖς, ἀθετοῦντας τοῦ μεγάλου μυστηρίου τὴν
 χάριν, τοῦ σεσιγημένου μὲν ἀπὸ τῶν αἰώνων, φανερωθέντος 15
 δὲ καιροῖς ἰδίοις, ὅτε ὁ Κύριος πάντα διεξελθὼν τὰ εἰς
 ἐπιμέλειαν ἦκοντα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ πᾶσι τὴν
 οἰκείαν ἐχαρίσατο ἡμῖν ἐπιδημίαν. Ὡφέλησε γὰρ τὸ ἑαυτοῦ
 πλάσμα πρῶτον μὲν διὰ πατριαρχῶν ὧν οἱ βίοι ὑποδείγματα
 καὶ κανόνες προετέθησαν τοῖς βουλομένοις ἀκολουθεῖν τοῖς 20
 ἔχουσιν τῶν ἁγίων καὶ κατὰ τὸν ὅμοιον ἐκείνοις ζῆλον
 φθάσαι πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων τελείωσιν. Εἴτα νόμον
 ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, δι' ἀγγέλων αὐτὸν διαταξάμενος ἐν
 χειρὶ Μωσέως· εἴτα προφήτας προκαταγγέλλοντας τὴν
 μέλλουσαν ἔσεσθαι σωτηρίαν, κριτὰς, βασιλεῖς, δικαίους, 25
 ποιοῦντας δυνάμεις ἐν χειρὶ κρυφαίᾳ. Μετὰ πάντας τού-
 τους ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν αὐτὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί,
 « Γενόμενος ἐκ γυναικὸς, γενόμενος ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς
 ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν ».

2 Εἰ τοίνυν μὴ γέγονε τοῦ Κυρίου ἡ ἐν σαρκὶ ἐπιδημία,
 οὐκ ἔδωκε μὲν ὁ λυτρωτὴς τὸ ὑπὲρ ἡμῶν τίμημα τῷ θανάτῳ,
 οὐ διέκοψε δὲ τοῦ θανάτου τὴν βασιλείαν δι' ἑαυτοῦ. Εἰ
 γὰρ ἄλλο μὲν ἦν τὸ βασιλευόμενον ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἄλλο 5
 δὲ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου προσληφθέν, οὐκ ἂν μὲν ἐπαύσατο
 τὸ ἑαυτοῦ ἐνεργῶν ὁ θάνατος, οὐκ ἂν δὲ ἡμέτερον κέρδος
 ἐγένετο τῆς θεοφόρου σαρκὸς τὰ πάθη, οὐκ ἀπέκτεινε δὲ
 τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, οὐκ ἐζωοποιήθημεν ἐν τῷ Χριστῷ
 οἱ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθανόντες, οὐκ ἀνεπλάσθη τὸ διαπεπτω-

12 δὲ: γὰρ LC || 14 ἀθετοῦντας: καὶ ἀθετοῦντας LC || 16 ὅτε
 om. L || 21 καὶ om. M || 24 μωσέως: μωϋσέως MC || 27 ἐσχά-
 των: -τω B || 28 prius γενόμενος: γεννώμενος MV² || ἵνα τοὺς:
 τοὺς C || τοὺς om. B || 29 νόμον: νόμων B.

2 1 ἐν σαρκί: ἔνσαρκος LC || ordo ἐν σαρκὶ ἢ M || 3 ordo τὴν τοῦ
 θανάτου LC || 5 προσληφθέν: προλ- M || 6 τὸ ἑαυτοῦ: τὰ ἑαυτοῦ LC ||
 7 τῆς θεοφόρου σαρκὸς: τῆς σαρκὸς τῆς θεοφόρου LC || 9 ἀποθανόντες:
 ἀποθνήσκοντες LC.

κός, οὐκ ἀνωρθώθη τὸ κατερραγμένον, οὐ προσφκειώθη τῷ 10
 Θεῷ τὸ διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ ὕφους ἀλλοτριωθέν. Ταῦτα γὰρ
 πάντα ἀναιρεῖται παρὰ τῶν οὐράνιων σῶμα λεγόντων ἔχοντα
 τὸν Κύριον παραγεγενῆσθαι. Τίς δὲ χρεῖα τῆς Ἀγίας Παρ-
 θένου, εἰ μὴ ἐκ τοῦ φυράματος τοῦ Ἀδάμ ἐμελλεν ἢ χρισ-
 τοφόρος σὰρξ προσλαμβάνεσθαι; Ἀλλὰ τίς οὕτω τολμηρὸς 15
 ὥστε τὸ πάλαι σιωπηθὲν Οὐαλεντίνου δόγμα νῦν πάλιν διὰ
 σοφιστικῶν ῥημάτων καὶ τῆς ἐκ τῶν Γραφῶν δῆθεν μαρτυ-
 ρίας ἀνανεοῦσθαι; Οὐ γὰρ νεώτερον τοῦτο τῆς δοκίσεως τὸ
 ἀσέδημα, ἀλλὰ πάλαι ἀπὸ τοῦ ματαιόφρονος ἀρξάμενον
 Οὐαλεντίνου δὲ ὀλίγας τοῦ Ἀποστόλου λέξεις ἀποσπαρά- 20
 ξας τὸ δυσσεβὲς ἑαυτῷ κατεσκεύασε πλάσμα μορφὴν λέγων
 δούλου καὶ οὐχὶ αὐτὸν τὸν δοῦλον ἀνειληφέναι καὶ ἐν σχή-
 ματι λέγων τὸν Κύριον γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐχὶ αὐτὸν τὸν
 ἄνθρωπον παρ' αὐτοῦ προσειληφθαι. Τούτοις ἐοίκασι συγ-
 γενῇ φθέγγεσθαι· τούτοις ἀποδύρεσθαι προσήκει τὰς νεωτέ- 25
 ρας ὑμῖν ἐπεισάγουσι βλασφημίας.

3 Τὸ δὲ ἐπ' αὐτὴν λέγειν τὴν θεότητα τὰ ἀνθρώπων
 διαβαίνειν πάθῃ οὐδαμῶς σφζόντων ἐστὶ τὸ ἐν διανοίαις
 ἀκόλουθον οὔτε εἰδόντων ὅτι ἄλλα σαρκὸς πάθῃ καὶ ἄλλα
 σαρκὸς ἐμψύχου καὶ ἄλλα ψυχῆς σώματι κεχρημένης.
 Σαρκὸς μὲν οὖν ἴδιον τὸ τέμνεσθαι καὶ μειοῦσθαι καὶ διαλύ- 5
 εσθαι, καὶ πάλιν σαρκὸς ἐμψύχου τὸ κοποῦσθαι καὶ ὀδυ-
 νᾶσθαι καὶ πεινῆν καὶ διψῆν καὶ ὑπνῷ κρατεῖσθαι, ψυχῆς δὲ

14-15 χριστοφόρος: θεοφόρος LC || 16 νῦν: νῦν μὲν C || διὰ om.
 B || 17-18 ordo μαρτυρίας δῆθεν LC || 21 ἑαυτῷ: ἑαυτοῦ V ||
 21-22 ordo δούλου λέγων LC || 23 ἀλλ' om. C || 25 τούτοις: τούτοις
 οὓς P οὗτοι οὓς LCP^a || ἀποδύρεσθαι: συναποδύρεσθαι VBM ἀποδύ-
 ρασθε L ἀποδύρασθαι C || προσήκει: πρὸς ἡμᾶς L || τὰς: τοὺς V ||
 25-26 νεωτέρας: νεωτερικᾶς LCP^a || 26 ἐπεισάγουσι: -οντας VC
 ἐπεισάγειν L || βλασφημίας: ταραχάς LC || ordo ταραχᾶς ἐπεισάγειν
 [-οντας C] LC.

3 1 ἀνθρώπων: τῶν ἀνθρώπων B τοῦ ἀνθρώπου LC || 4 σαρκὸς
 ἐμψύχου καὶ ἄλλα om. L.

σώματι κεχρημένης λύπαι καὶ ἀδημονίαι καὶ φροντίδες καὶ
 ὅσα τοιαῦτα. Ὡν τὰ μὲν φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖα τῷ ζῳῷ, τὰ
 δὲ ἐκ προαιρέσεως μοχθηρᾶς, διὰ τὸ ἀνάγων τοῦ βίου καὶ 10
 πρὸς ἀρετὴν ἀγύμναστον, ἐπεισαγόμενα. Ὅθεν φαίνεται ὁ
 Κύριος τὰ μὲν φυσικὰ πάθη παραδεχόμενος εἰς βεβαίωσιν
 τῆς ἀληθινῆς καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνανθρωπήσεως, τὰ
 δὲ ἀπὸ κακίας πάθη ὅσα τὸ καθαρὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπιρ-
 ρυπαίνει, ταῦτα ὡς ἀνάξια τῆς ἀχράντου θεότητος ἀπώσά- 15
 μενος. Διὰ τοῦτο εἴρηται ἐν ὁμοιώματι γεγενῆσθαι σαρκὸς
 ἁμαρτίας. Ὡστε σάρκα μὲν τὴν ἡμετέραν ἀνέλαβε μετὰ
 τῶν φυσικῶν αὐτῆς παθῶν, ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἐποίησεν.
 Ἄλλ' ὥσπερ ὁ θάνατος ὁ ἐν τῇ σαρκὶ διὰ τοῦ Ἀδάμ εἰς
 ἡμᾶς παραπεμφθεὶς κατεπόθη ὑπὸ τῆς θεότητος, οὕτω καὶ 20
 ἡ ἁμαρτία ἐξαναλώθη ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τῆς ἐν Χριστῷ
 Ἰησοῦ, ὥστε ἡμᾶς ἐν τῇ ἀναστάσει ἀπολαβεῖν τὴν σάρκα
 μήτε ὑπόδικον θανάτῳ μήτε ὑπεύθυνον ἁμαρτίᾳ. Ταῦτά
 ἔστιν, ἀδελφοί, τὰ τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια, αὐταὶ τῶν
 Πατέρων αἱ παραδόσεις. Διαμαρτυρόμεθα παντὶ ἀνθρώπῳ 25
 φοβουμένῳ τὸν Κύριον καὶ κρίσιν Θεοῦ ἀναμένοντι διδαχαῖς
 ποικίλαις μὴ παραφέρεσθαι. Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ
 προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τῆς πίστεως, ἀλλὰ παρωθού-
 μενος τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια τὴν οἰκίαν διδασκαλίαν
 προτιμωτέραν ποιεῖται τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων, φυλάσ- 30
 σεσθε τὸν τοιοῦτον. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ εἰς ταῦτόν
 ἡμᾶς ἀλλήλοις ἔλθειν ποτε, ὥστε ὅσα τὸν λόγον ἡμῶν
 διέφυγε ταῦτα διὰ τῆς συντυχίας ἀναπληρῶσαι. Καὶ γὰρ

12 παραδεχόμενος: παραδεξάμενος LC || 17 ἁμαρτίας: ἁμαρτίας
 οὐ γὰρ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ὡς τούτοις δοκεῖ ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι
 σαρκὸς ἁμαρτίας LCP² || 21 ἐξαναλώθη: ἐξανηλώθη LC || 25 αἱ om.
 M || 26 θεοῦ: θεῶ L || ἀναμένοντι: διαναμίνοντι M || 27 παραφέ-
 ρεσθαι: περιφ- C || 29-30 τὴν ... ποιεῖται om. C || προτιμωτέραν:
 κυρωτέραν LC || 32 ἔλθειν: συνελθεῖν LCP² || 33 τῆς: τῆς κατ'
 ὀφθαλμούς LCP².

ὀλίγα ἐκ πολλῶν ὑμῖν ἐπεστείλαμεν οὐ βουλόμενοι ἕξω
γενέσθαι τοῦ μέτρου τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἅμα πεπεισμέ- 35
νοι ὅτι τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον ἑξαρκεῖ καὶ ἡ
δι' ὀλίγων ὑπόμνησις.

CCLXII

ΟΥΡΒΙΚΙΩ ΜΟΝΑΖΟΝΤΙ

1 Καλῶς ἐποίησας ἐπιστείλας ἡμῖν· ἔδειξας γάρ οὐ
μικρὸν τὸν καρπὸν τῆς ἀγάπης, καὶ συνεχῶς ποιεῖ τοῦτο.
Μὴ μέντοι νομίσης ἀπολογίας σοι δεῖν, ὅταν ἡμῖν ἐπιστέλ-
λῃς. Γνωρίζομεν γάρ ἑαυτούς καὶ οἴδαμεν ὅτι παντὶ 5
ἀνθρώπῳ πρὸς πάντας ὁμοτιμία ἔστι κατὰ τὴν φύσιν· ὑπερ-
οχαι δὲ ἐν ἡμῖν οὐ κατὰ γένος οὐδὲ κατὰ περιουσίαν χρη-
μάτων οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ σώματος κατασκευήν, ἀλλὰ κατὰ
τὴν ὑπεροχὴν τοῦ φόβου τοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Ὡστε τί
κωλύει σε πλεῖον φοβούμενον τὸν Δεσπότην μείζονα ἡμῶν 10
εἶναι κατ' αὐτὸ τοῦτο; Συνεχῶς οὖν ἡμῖν ἐπίστελλε καὶ
γνώριζε πῶς ἡ περὶ σέ ἀδελφότης, τίνες τῶν τῆς Ἐκκλη-
σίας τῆς καθ' ὑμᾶς ὑγιαίνουσιν, ἵνα εἰδῶμεν οἷς χρή γρά-
φειν καὶ τίσιν ἐπαναπαύεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀκούω τινὰς εἶναι
τοὺς τὸ εὐθὲς περὶ τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου δόγμα

34 ἐκ : ἀπὸ LC || 36 καὶ om. C || ἡ etiam M^a : εἰ
M.

CCLXII. — Titulus οὐρβικίῳ μονάζοντι Maur: πρὸς τὸν
αὐτόν ὅτι οὐκ ἐτράπη εἰς σῶμα ὁ θεὸς λόγος ἀλλ' ἤνωσεν
ἑαυτῷ τὸ τοῦ ἀδὰμ φύραμα VPBM τῷ αὐτῷ L τῷ αὐτῷ μονά-
ζοντι C.

1 1 ordo ἡμῖν ἐπιστείλας M || 1-2 οὐ μικρὸν om. L || 5 ὁμοτιμία :
ὁμοτιμίας ἰσοτης LC || 9 πλεῖον : πλεῖον ἡμῶν L || 11 τίνες : καὶ τίνες
LCP² || 13 δὲ : δὲ, I..

ἐν διαστροφῶσις ὑπολήψει παραχαράσσοντας, παρακαλῶ 15
αὐτοὺς διὰ τῆς σῆς ἀγάπης ἀποσχέσθαι τῆς ἀτόπου ἐκεί-
νης ἐννοίας ἣν ἔχειν τινὲς ἡμῖν καταγγέλλονται, ὥς αὐτοῦ
τοῦ Θεοῦ εἰς σάρκα τραπέντος καὶ οὐχὶ προσλαβόντος διὰ
τῆς Μαρίας τὸ τοῦ Ἀδάμ φύραμα, ἀλλ' αὐτοῦ τῇ οἰκείᾳ
θεότητι εἰς τὴν ὑλικὴν φύσιν μεταβληθέντος. 20

2 Τοῦτο δὲ τὸ ἄτοπον ἐλέγξει καὶ πάνυ βᾶδιον. Ἀλλ' 2
ἐπειδὴ αὐτόθεν ἔχει τὸ ἐναργὲς ἢ βλασφημία, νομίζω τῷ
φοβουμένῳ τὸν Κύριον ἀρκεῖν καὶ μόνῃ τὴν ὑπόμνησιν. Εἰ
γὰρ ἐτράπη, καὶ ἡλλοιώθη. Τοῦτο δὲ ἀπειρὴ καὶ λέγειν καὶ
ἐννοεῖν τοῦ Θεοῦ εἰπόντος· «Ἐγὼ εἰμι καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι». 5
Ἐπειτα πῶς εἰς ἡμᾶς διέβη ἢ τῆς Ἐνανθρωπήσεως ὠφέ-
λεια, εἰ μὴ τὸ ἡμέτερον σῶμα τῇ θεότητι συναφθὲν κρεῖττον
ἐγένετο τῆς τοῦ θανάτου ἐπικρατείας; Ὁ γὰρ τραπεῖς
οἰκεῖον ὑπεστήσατο σῶμα ὅπερ παχυνθείσης αὐτῷ τῆς
θεικῆς φύσεως ὑπέστη. Πῶς δὲ ἡ ἀπερίληπτος θεότης εἰς 10
μικροῦ σώματος ὄγκον περιεγράφη, εἴπερ ἐτράπη πᾶσα ἡ
τοῦ Μονογενοῦς φύσις; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδένα ἡγοῦμαι
νοῦν ἔχοντα καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ κεκτημένον πάσχειν
τὸ ἀρρώστημα. Ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν εἰς ἐμὲ ἡ φήμη ὅτι τινὲς
τῶν μετὰ τῆς ἀγάπης σου ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ταύτῃ τῶν λογί- 15
σμων εἰσιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην μὴ ψιλὴν πορίσασθαι τὴν
πρόσρησιν, ἀλλὰ τι ἔχειν τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν τοιοῦτον ὃ
δύναται καὶ οἰκοδομῆσαι τὰς ψυχὰς τῶν φοβουμένων τὸν
Κύριον. Ταῦτα οὖν παρακαλοῦμεν διορθώσεώς τε τυχεῖν
ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς πρὸς τοὺς αἰρετικούς κοινωνίας 20
ὑμᾶς ἀπέχεσθαι, εἰδότες ὅτι τὸ ἐν τούτοις ἀδιαφορεῖν τὴν
ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ παρρησίαν ἡμῶν ἀφαιρεῖται.

15-16 παρακαλῶ αὐτοὺς: οὕς παρακαλῶ L || 18 εἰς: πρὸς L ||
σάρκα: τὴν σάρκα L || 19 τῆς: τῆς ἀγίας LC.

2 1 τὸ om. M || 8 ὁ: οὗ MLCP² || 14 ἡ om. LC || 16 πορίσασ-
θαι: ποιήσασθαι LCP² || 17 ordo ἔχειν τι LC || 19 ταῦτα: ταῦτά τε
LC || τι om. MLC || 21 ἀδιαφορεῖν: ἀδιάφορον L.

CCLXIII

ΤΟΙΣ ΔΥΤΙΚΟΙΣ

1 Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐφ' ὃν ἠλπίσαμεν, τοσαύτην
 ὑμῶν ἐκάστῳ παράσχοι χάριν εἰς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς προκει-
 μένης ἐλπίδος, ὅσης αὐτοὶ χαρᾶς τὰς καρδίας ἡμῶν ἐνε-
 πλήσατε ἕκ τε τῶν γραμμάτων α' ἐπιστείλατε ἡμῖν διὰ τῶν
 ποθεινοτάτων συμπρεσβυτέρων ἡμῶν καὶ ἐκ τῆς συμπαθείας 5
 τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν, ἣν συνεπαθήσατε ἡμῖν ὡς ἐνδευ-
 μένοι σπλάγχχνα οἰκτιρμοῦ, καθὼς ἀπήγγειλαν ἡμῖν οἱ
 προειρημένοι. Καὶ γὰρ εἰ καὶ τὰ τραύματα ἡμῶν ὅμοια
 διαμένει, ἀλλ' οὖν φέρει τινὰ ἡμῖν βραστώνην τὸ ἐτοιμούς
 ἔχειν τοὺς ἰατροὺς δυναμένους, εἰ καιροῦ λάβοντο, ταχεῖαν 10
 ἐπαγαγεῖν τῶν ἀλγημάτων τὴν ἴασιν. Διὸ καὶ πάλιν ὑμᾶς
 διὰ τῶν ἀγαπητῶν προσφθεγγόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν, εἰ
 μὲν δίδωσιν ὑμῖν ὁ Κύριος ἄδειαν τοῦ ὡς ἡμᾶς πορεύεσθαι,
 μὴ ὀκνησαι ἡμῶν τὴν ἐπίσκεψιν· ἐντολῆς γὰρ ἔστι τῆς
 μεγίστης ἡ τῶν ἀσθενούντων ἐπίσκεψις. Εἰ δὲ ὁ ἀγαθὸς 15
 Θεὸς καὶ σοφὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν οἰκονόμος τὴν χάριν ταύ-
 την εἰς ἕτερον καιρὸν ταμιεύεται, ἀλλ' ἐπιστείλατε ἡμῖν
 ὅσα παρ' ὑμῶν πρέπει γραφῆναι εἰς παράκλησιν μὲν
 τῶν θλιβομένων, διόρθωσιν δὲ τῶν συντετριμμένων. Πολλὰ
 γὰρ ἤδη τὰ συντρίμματα τῆς Ἐκκλησίας γέγονε, καὶ πολλὰ 20

CCLXIII. — Non exstat in B. Titulus τοῖς δυτικοῖς: τοῖς δυτι-
 κοῖς ἐπισκόποις περὶ εὐσταθίου τοῦ σεβασταίου καὶ ἀπολιναρίου καὶ
 παυλίνου καὶ τῆς ἐκάστου τούτων αἵρέσεως M || οὐκ ἀπεστάλη δὲ add.
 post titulum VPM.

1 1 ὃν: ᾧ LC || 2 παράσχοι: -χη LC || 3-4 ἐνεπλήσατε: ἐπλήσατε
 L || 7 οἰκτιρμοῦ: -μῶν M || 9 ἡμῖν om. LC || ἐτοιμούς: ἐτοιμῶς
 LC || 10 εἰ: εἰ καὶ M || 12 προσφθεγγόμεθα: καὶ προσφθεγγόμεθα
 LCP² || 13 τοῦ: τοῦ L || ὡς: πρὸς LC || πορεύεσθαι: ἀφικέσθαι LC ||
 17 ταμιεύεται: ταμιεύεται: M.

ἡμῖν ἐπ' αὐτοῖς ἡ θλίψις καὶ προσδοκία βοηθείας ἐτέρωθεν οὐδαμῶθεν, ἐὰν μὴ ὁ Κύριος δι' ὑμῶν τῶν γνησιῶς δουλευόντων αὐτῷ ἐξαποστείλῃ τὴν ἴασιν.

2 Τὸ μὲν οὖν ἰταμόν καὶ ἀναίσχυντον τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν φανερώς ἀπορραγὲν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας μένει ἐπὶ τῆς ἰδίας πλάνης καὶ ὀλίγα ἡμᾶς λυμαίνεται διὰ τὸ πᾶσι πρόδηλον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν εἶναι. Οἱ δὲ τὴν 5 δορὰν τοῦ προβάτου περιβεβλημένοι καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἡμερον προβαλλόμενοι καὶ πραεῖαν, ἔνδοθεν δὲ σπαρασσόντες ἀφειδῶς τὰ Χριστοῦ ποιμνία καὶ διὰ τὸ ἐξ ἡμῶν ὠρμησθαι εὐκόλως ἐμβάλλοντες βλάβην τοῖς ἀπλουστέροις, οὗτοι εἰσιν οἱ χαλεποὶ καὶ δυσφύλακτοι. Οὓς ἀξιούμεν 10 παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀκριβείας πρὸς πάσας τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίας δημοσιευθῆναι, ἵνα ἡ ὀρθοδοξία σπαρασσόντες γνησιῶς ᾧσιν σὺν ἡμῖν, ἢ μένοντες ἐπὶ τῆς διαστροφῆς ἐν ἑαυτοῖς μόνοις τὴν βλάβην ἔχωσι μὴ δυνάμενοι ἐκ τῆς ἀφυλάκτου κοινωνίας τῆς ἰδίας νόσου μεταδιδόναι τοῖς 15 πλησιάζουσιν. Ἀνάγκη δὲ τούτων ὀνομαστὶ μνησθῆναι, ἵνα καὶ αὐτοὶ γνωρίσῃτε τοὺς τὰς ταραχὰς παρ' ἡμῖν ἐργαζομένους καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις ὑμῶν φανερόν καταστήσῃτε. Ὁ μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν λόγος ὑποπτὸς ἐστὶ τοῖς πολλοῖς ὡς τάχα διὰ τινὰς ἰδιωτικὰς φιλονεικίας τὴν μικροψυχίαν 20 πρὸς αὐτοὺς ἐλομένων. Ὑμεῖς δὲ ὅσον μακρὰν αὐτῶν ἀπωκισμένοι τυγχάνετε, τοσούτῳ πλέον παρὰ τοῖς λαοῖς τὸ ἀξιόπιστον ἔχετε, πρὸς τῷ καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριν συναίρεσθαι ὑμῖν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων ἐπιμέλειαν. Ἐὰν δὲ καὶ συμφώνως πλείονες ὁμοῦ τὰ αὐτὰ

21 ἡμῖν etiam P²: ἡμῶν P.

2 1 οὖν om. LC || 4 ordo εἶναι τὴν ἀσέβειαν LC || 7 χριστοῦ: τοῦ χριστοῦ LC || 8 ὠρμησθαι: ὀρμίσθαι L || βλάβην: τὴν βλάβην LC || 11 ἵνα ἡ: ἵνα M || 13 ἑαυτοῖς: αὐτοῖς LC || 14 μεταδιδόναι: μεταδοῦναι LC || 16 τὰς om. L || 17 ὑμῶν: ἡμῶν LC || 18 τοῖς πολλοῖς om. LC || 20 ὅσον: ὅσῳ L || αὐτῶν: αὐτοῖς LC || 22 πρὸς τῷ: πρὸς τὸ PC πρὸς L || παρὰ om. LC || 23 συναίρεσθαι: συναρασθαι M συναϊρεῖσθαι LC || 24 ordo ὁμοῦ πλείονες C.

δογματίσητε, δηλον ὅτι τὸ πλῆθος τῶν δογματισάντων 25
ἀναντίρρητον πᾶσι τὴν παραδοχὴν κατασκευάσει τοῦ δό-
γματος.

3 Ἔστι τοίνυν εἰς τῶν πολλῶν ἡμῖν κατασκευαζόντων
λύπην, Εὐστάθιος δ' ἐκ τῆς Σεβαστείας τῆς κατὰ τὴν
μικρὰν Ἀρμενίαν, ὃς πάλαι μαθητευθεὶς τῷ Ἀρείῳ, καὶ
ὅτε ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τὰς πονηράς κατὰ τοῦ
Μονογενοῦς συνθεὶς βλασφημίας ἀκολουθῶν ἐκείνῳ καὶ 5
τοῖς γνησιωτάτοις αὐτοῦ τῶν μαθητῶν ἐναριθμούμενος,
ἐπειδὴ ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, τῷ μακαριωτάτῳ ἐπισ-
κόπῳ Ἑρμογένει τῷ Καισαρείας κρίνοντι αὐτὸν ἐπὶ τῇ
κακοδοξίᾳ ὁμολογίαν ἔδωκε πίστεως ὕγιον. Καὶ οὕτω τὴν
χειροτονίαν ὑπ' αὐτοῦ δεξάμενος Εὐστάθιος μετὰ τὴν 10
ἐκείνου κοίμησιν εὐθὺς πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως Εὐσέβιον ἔδραμεν, οὐδενὸς ἔλαττον καὶ αὐτὸν τὸ δυσ-
σεβὲς δόγμα τοῦ Ἀρείου πρεσβεύοντα. Εἴτα ἐκεῖθεν δι' ὃς
δήποτε αἰτίας ἀπελαθεὶς ἐλθὼν τοῖς ἐπὶ τῆς πατρίδος
ἀπελογήσατο πάλιν· τὸ μὲν δυσσεβὲς ἐπικρυπτόμενος φρό- 15
νημα, ῥημάτων δέ τινα ὀρθότητα προβαλλόμενος. Καὶ τυχὼν
τῆς ἐπισκοπῆς, ὥς ἔτυχεν, εὐθὺς φαίνεται γράψας ἀναθε-
ματισμὸν τοῦ ὁμοουσίου ἐν τῷ κατὰ Ἀγκύραν γενομένῳ
αὐτοῖς συλλόγῳ. Κάκειθεν ἐπὶ τὴν Σελεύκειαν ἐλθὼν ἔγραψε
μετὰ τῶν ἑαυτοῦ ὁμοδόξων & πάντες ἴσασιν. Ἐν δὲ τῇ 20
Κωνσταντινουπόλει συνέθετο πάλιν τοῖς ἀπὸ τῶν αἵρετικῶν
προταθείσι. Καὶ οὕτως ἀπελαθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς διὰ τὸ ἐν
τῇ Μελιτηνῇ προκαθηρῆσθαι ὁδὸν ἑαυτῷ τῆς ἀποκαταστά-

3 1 κατασκευαζόντων: παρασ- LC || 2 τῆς κατὰ: κατὰ LC ||
3 καὶ om. LC || 5 συνθεὶς: συντιθεὶς LCP² || 6 ἐναριθμούμενος:
ἀριθμούμενος M || 7-8 ἐπισκόπῳ om. L || 10 ὑπ' αὐτοῦ: τοῦ L ||
δεξάμενος εὐστάθιος: εὐσταθ (sic) δεξάμενος L δεξάμενος C || 11-12
ἐπὶ τῆς κωνσταντινουπόλεως: ἐν κωνσταντινουπόλει L || 13 δι' ἧς:
διὰ οἷας LC || 14 ἐλθὼν: ἐπελθὼν L || 15 ἀπελογήσατο: ἀπελογί-
σατο M || 19 ἔγραψε: δίδρακε LC || 19-20 ordo μετὰ τῶν ἑαυτοῦ
ὁμοδόξων δίδρακεν LC || 22 ἀπελαθεὶς: ἀπελασθεὶς MC || 23 μελι-
τηνῇ: μελιτινῇ MC || προκαθηρῆσθαι: προκαθαίρεισθαι L.

σεως ἐπενόησε τὴν ὡς ὑμᾶς ἄφιξιν. Καὶ τίνα μὲν ἐστὶν αὐτῷ
προετάρθῃ αὐτῷ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Λιβε- 25
ρίου, τίνα δὲ αὐτὸς συνέθετο ἀγνοοῦμεν, πλὴν ὅτι ἐπιστο-
λὴν ἐκόμισεν ἀποκαθιστῶσαν αὐτόν, ἣν ἐπιδείξας τῇ κατὰ
Τύανα συνόδῳ ἀποκατέστη τῷ τόπῳ. Οὗτος νῦν πορθεῖ τὴν
πίστιν ἐκείνην ἐφ' ἣ ἐδέχθη καὶ τοῖς ἀναθεματίζουσι τὸ
ῥημούσιον σύνεστι καὶ πρωτοστάτης ἐστὶ τῆς τῶν Πνευμα- 30
τομάχων αἵρέσεως. Ἐπεὶ οὖν αὐτόθεν γέγονεν αὐτῷ ἡ
δύναμις τοῦ ἀδικεῖν τὰς Ἐκκλησίας καὶ τῇ παρ' ὑμῶν δεδο-
μένη αὐτῷ παρρησίᾳ κέχρηται εἰς καταστροφὴν τῶν πολλῶν,
ἀνάγκη αὐτόθεν ἔλθειν καὶ τὴν διόρθωσιν καὶ ἐπισταλῆναι
ταῖς Ἐκκλησίαις τίνα μὲν ἐστὶν ἐφ' οἷς ἐδέχθη, πῶς δὲ 35
νῦν μεταβληθεὶς ἀκυροῖ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ διὰ
τῶν τότε Πατέρων.

4 Δεύτερος μετ' αὐτόν ἐστὶν Ἀπολινάριος οὗ μικρὰ καὶ
αὐτὸς τὰς Ἐκκλησίας παραλυπῶν. Τῇ γὰρ τοῦ γράφειν
εὐκολίᾳ πρὸς πᾶσαν ὑπόθεσιν ἔχων ἄρκοῦσαν αὐτῷ τὴν
γλῶσσαν, ἐνέπλησε μὲν τῶν ἑαυτοῦ συνταγμάτων τὴν
οἰκουμένην παρακούσας τοῦ ἐγκλήματος τοῦ λέγοντος ὅτι· 5
«Φύλαξαι ποιῆσαι βιβλία πολλά»· ἐν δὲ τῷ πλήθει δηλονότι
πολλὰ καὶ ἡμάρτηται. Πῶς γὰρ δυνατόν ἐκ πολυλογίας
ἐκφυγεῖν ἁμαρτίαν; Ἔστι μὲν οὖν αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς θεολο-
γίας οὐκ ἐκ γραφικῶν ἀποδείξεων, ἀλλ' ἐξ ἀνθρωπίνων
ἀφορμῶν τὴν κατασκευὴν ἔχοντα. Ἔστι δὲ αὐτῷ καὶ τὰ 10
περὶ ἀναστάσεως μυθικῶς συγκείμενα, μᾶλλον δὲ Ἰουδαί-
κῶς, ἐν οἷς φησι πάλιν ἡμᾶς πρὸς τὴν νομικὴν ὑποστρέφειν
λατρείαν καὶ πάλιν ἡμᾶς περιτμηθῆσθαι καὶ σαββατίζειν

28 τύαναν: τύανα VLC || οὗτος: οὗ L || 29 τοῖς om. L || 30
σύνεστι: συνέστη L || 31 ordo αὐτῷ γέγονεν C || 36 τὴν χάριν
om. M.

4 1 μικρὰ: μικρῶς LC || 4 γλῶσσαν: γλῶτταν M || 8 ordo αὐτοῦ
οὖν M || 10-11 ordo καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως αὐτῷ M || 11-12
συγκείμενα μᾶλλον δὲ Ἰουδαϊκῶς om. V || 12 πρὸς: εἰς LC || ὑποστρέ-
φειν: ἀποστ- LC || ordo ἀποστρέφειν εἰς τὴν νομικὴν LC.

καὶ βρωμάτων ἀπέχεσθαι καὶ θυσίας προσοίσειν Θεῷ καὶ
 προσκυνήσειν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τοῦ ναοῦ καὶ ὅλως ἀπὸ 15
 Χριστιανῶν Ἰουδαίους γενήσεσθαι. *Ὡν τί ἂν γένοιτο κατα-
 γελαστότερον, μᾶλλον δὲ ἄλλοτριώτερον τοῦ εὐαγγελικοῦ
 δόγματος; Εἴτα καὶ τὰ περὶ Σαρκώσεως τοσαύτην ἐποίησε
 τῇ ἀδελφότητι τὴν ταραχὴν ὥστε ὀλίγοι λοιπὸν τῶν ἐντε- 20
 τυχηκότων τὸν ἀρχαῖον τῆς εὐσεβείας διασώζουσι χαρακτη-
 ρα· οἱ δὲ πολλοὶ ταῖς καινοτομίαις προσέχοντες ἐξετράπη-
 σαν εἰς ζητήσεις καὶ φιλονείκους ἐφευρέσεις τῶν ἀνωφελῶν
 τούτων ῥημάτων.

5 Ὁ μέντοι Παῦλινος εἰ μὲν τι καὶ περὶ τὴν χειροτονίαν
 ἐπιλήψιμον ἔχει αὐτοὶ ἂν εἴποιτε. Ἡμᾶς δὲ λυπεῖ τοῖς
 Μαρκέλλου προσπεπονθὼς δόγμασι καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας
 αὐτῷ ἀδιακρίτως εἰς τὴν κοινωνίαν ἑαυτοῦ προσιέμενος.
 Οἴδατε δέ, ἀδελφοί τιμιώτατοι, ὅτι πάσης ἡμῶν τῆς ἐλπίδος 5
 ἀθέτησιν ἔχει τὸ Μαρκέλλου δόγμα, οὔτε Υἱὸν ἐν ἰδίᾳ ὑπο-
 στάσει ὁμολογοῦν, ἀλλὰ προενεχθέντα καὶ πάλιν ὑποστρέ-
 ψαντα εἰς τὸν θέν προήλθεν, οὔτε τὸν Παράκλητον ἰδίως
 ὑφεστηκέναι συγχωροῦν, ὥστε οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι Χριστια-
 νισμοῦ μὲν παντελῶς ἄλλοτρίαν ἀποφαίνων τὴν αἵρεσιν, 10
 Ἰουδαϊσμὸν δὲ παρεφθαρμένον αὐτὴν προσαγορεύων. Τού-
 των τὴν ἐπιμέλειαν γενέσθαι παρ' ὑμῶν ἐπιζητούμεν.
 Γένοιτο δ' ἂν, εἰ ἐπιστεῖλαι καταξιώσητε πάσαις ταῖς κατὰ
 τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις, τοὺς ταῦτα παραχαράσσοντας,
 εἰ μὲν διορθοῖντο, εἶναι κοινωνικούς· εἰ δὲ ἐπιμένειν 15
 φιλονείκως βούλονται ταῖς καινοτομίαις, χωρίζεσθαι ἀπ'
 αὐτῶν. Καὶ ὅτι μὲν ἔδει ἡμᾶς συνεδρεύοντας μετὰ τῆς
 ὑμετέρας φρονήσεως ἐν κοινῇ σκέψει τὰ περὶ τούτων διαλα-

14 προσοίσειν: προσάγειν M προσφέρειν LC || 16 γενήσεσθαι: γενέσθαι LC || 19 τῇ ἀδελφότητι: τὴν ἀδελφότητα L || τὴν om. LC || 22 ἐφευρέσεις: ἐφευρήσεις L.

5 2 ἐπιλήψιμον: ἐπιλείψιμον MP² || 3 προσπεπονθὼς: προπεπονθὼς C || 10 μὲν om. LC || 13 καταξιώσητε: -σετε V || 15 κοινωνικούς: κοινωνούς C.

βείν οὐδὲ αὐτοὶ ἄγνοοιμεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ καιρὸς οὐκ ἐνδίδωσι καὶ τὸ ἀναβάλλεσθαι βλαβερὸν τῆς ἀπ' αὐτῶν 20 βλάβης ἐρριζωμένης, ἀναγκαίως ἀπεστείλαμεν τοὺς ἀδελφούς, ἵνα ὅσα καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος διδασκαλίαν παρέλαθε, ταῦτα παρ' ἑαυτῶν ἀναδιδάξαντες κινήσωσιν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν παρασχέσθαι τὴν ἐπιζητουμένην βοήθειαν ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις. 25

CCLXIV

ΒΑΡΣΗ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΕΔΕΣΣΗΣ
ΕΝ ΕΞΟΡΙΑ ΟΝΤΙ

Τῷ ὡς ἀληθῶς θεοφιλεστάτῳ καὶ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἀξίῳ ἐπισκόπῳ Βάρσῃ Βασίλειος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐρχομένων τῶν γνησιωτάτων ἀδελφῶν τῶν περὶ Δομνίνου πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου, ἡδέως τὴν ἀφορμὴν τῶν γραμμάτων ἐδεξάμεθα καὶ προσαγορεύομέν σε δι' αὐτῶν εὐχόμενοι τῷ 5 ἁγίῳ Θεῷ μέχρι τοσούτου φυλαχθῆναι τῇ ζωῇ ταύτῃ, μέχρις οὗ καταξιωθῶμεν ἰδεῖν σε καὶ ἀπολαύσαι τῶν ἐν σοὶ χαρισμάτων. Μόνον εὐχου, παρακαλῶ, ἵνα ὁ Κύριος μὴ παραδῷ ἡμᾶς εἰς τέλος τοῖς ἐχθροῖς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ φυλάξῃ τὰς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ 10 καιροῦ τῆς εἰρήνης ἣν αὐτὸς οἶδεν ὁ δίκαιος Κριτῆς πότε ἀποδώσει. Ἀποδώσει γάρ καὶ οὐκ ἐγκαταλείψει ἡμᾶς εἰς τὸ παντελές. Ἄλλ' ὥσπερ τοῖς Ἰσραηλίταις τὴν ἑβδομηκονταετίαν ὥρισεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων εἰς τὴν τῆς αἰχμαλω-

20 ἀναβάλλεσθαι: ἀναβαλέσθαι LC || 22 ordo καὶ ὅσα LC || 23 κινήσωσιν: ὠμεν C || 24 ordo τὴν ὑμῶν M || παρασχέσθαι: εἰς τὸ παρασχέσθαι LCP³ || ἐπιζητουμένην: ἐπὶ τοῦ ζητουμένου C.

CCLXIV. — In titulo ἐν ἐξορίᾳ ὄντι: ὄντι ἐν ἐξορίᾳ πρόσρρησις ἀγαπητικὴ καὶ αἵτησις εὐχῶν M.

6 τοσούτου: τοσούτον V || 7 ἐν om. L || 8 κύριος: θεός M || 9 παραδῶ: δῶ L || 10 φυλάξῃ: -ξει L || ἑαυτοῦ om. C add. C².

σίας καταδίκην, οὕτω τάχα καὶ ἡμᾶς ὁ Δυνατὸς χρόνῳ 15
 τινὶ ὀρισμένῳ παραδοὺς ἀνακαλέσεται ποτε καὶ ἀποκατα-
 τήσει εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰρήνην, εἰ μὴ ἄρα ἐγγὺς πού ἐστιν
 ἡ ἀποστασία καὶ τὰ νῦν γινόμενα προοίμιά ἐστι τῆς
 εἰσόδου τοῦ Ἀντιχρίστου. Ὅπερ δὲ ἐὰν ᾖ, προσεύχου ἵνα
 ἡ τὰς θλίψεις παρενέγκῃ ἡ ἡμᾶς ἀπταίστους διὰ τῶν 20
 θλίψεων ὁ Ἄγαθος διασώσῃται. Πᾶσαν τὴν συνοδίαν τὴν
 καταξιωθείσαν συνεῖναι τῇ εὐλαβείᾳ σου ἀσπαζόμεθα διὰ
 σοῦ. Τὴν σὴν εὐλάβειαν οἱ σὺν ἡμῖν πάντες προσαγορεύου-
 σιν. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμος ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός
 μου διαφυλαχθείης τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ 25
 Ἁγίου.

CCLXV

ΕΥΛΟΓΙΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ ΑΔΕΛΦΟΚΡΑΤΙΩΝΙ
 ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙΣ ΕΞΟΡΙΣΘΕΙΣΙΝ

1 Μεγάλην ἐν πᾶσιν εὐρίσκομεν τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ τὴν
 περὶ τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῦ οἰκονομίαν, ὥστε καὶ τὰ δοκοῦντα
 εἶναι σκυθρωπά καὶ μὴ πάντῃ κατὰ βούλησιν ἀπαντῶντα
 καὶ ταῦτα ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πολλῶν οἰκονομεῖσθαι ἐν τῇ
 δυσθεωρήτῳ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ καὶ τοῖς ἀνεξιχνιάστοις αὐτοῦ 5
 κρίμασιν τῆς δικαιοσύνης. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὴν ὑμετέραν
 ἀγάπην ἐκ τῶν κατ' Αἴγυπτον τόπων ἀναστήσας ὁ Κύριος
 εἰς μέσσην ἀγαγὼν τὴν Παλαιστίνην ἰδρύσατο, κατὰ μίμησιν
 τοῦ πάλαι Ἰσραὴλ ὃν διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἀγαγὼν εἰς τὴν

19 τοῦ: τῆς τοῦ M || 20 παρενέγκῃ: -καὶ M || 25 διαφυλαχθείης: φυλαχθείης VBLC || 25-26 τοῦ ἁγίου: τῇ αὐτοῦ B αὐτοῦ LC.

CCLXV. — Titulus εὐλογίῳ ἀλεξάνδρῳ ἀδελφοκρατίωνι [ἀλφοκρα-
 τίωνι B ἀδελφοκρατίῳ M] ἐπισκόποις αἰγυπτίοις [om. B] ἐξορισθεῖσιν:
 εὐλογίῳ καὶ ἀλεξάνδρῳ καὶ ἀρποκρατίωνι ἐπισκόποις αἰγύπτου ἐξορι-
 σθεῖσιν LC.

1 2 αὐτοῦ: αὐτοῦ LC || 3 καὶ μὴ: μὴ B || 6 ordo τῆς δικαιο-
 σύνης κρίμασιν M.

Ἀσσυρίων γῆν ἔσβεσε τὴν ἐκεῖ εἰδωλολατρῶν διὰ τῆς τῶν 10
 ἀγίων ἐπιδημίας. Καὶ νῦν τοίνυν οὕτως εὐρίσκομεν λογιζό-
 μενοι ὅτι τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλον ὑμῖν προβαλλόμενος
 ὁ Κύριος ὑμῖν μὲν διὰ τῆς ἐξορίας στάδιον ἤνοιξε τῶν
 μακαρίων ἀγωνισμάτων, τοῖς δὲ περιτυγχάνουσιν ὑμῶν τῇ 15
 ἀγαθῇ προαιρέσει ἐναργῆ τὰ πρὸς σωτηρίαν ὑποδείγματα
 ἐχαρίσατο. Ἐπεὶ οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐμάθομεν ὑμῶν
 τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως, ἐμάθομεν τὸ περὶ τὴν ἀδελφό-
 τητα ἐπιμελὲς καὶ ὅτι οὐ παρέργως οὐδὲ ἡμελημένως
 παρέρχεσθε τὰ κοινωφελῆ καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν,
 ἀλλ' εἴ τι πρὸς οἰκοδομὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνεργεῖν προαι- 20
 ρεῖσθε, δίκαιον ἐνομίσαμεν κοινωνοὶ γενέσθαι τῆς ἀγαθῆς
 μερίδος ὑμῶν καὶ συνάψαι ἑαυτοὺς διὰ τοῦ γράμματος τῇ
 ὑμετέρᾳ εὐλαθείᾳ. Οὐπερ ἕνεκα ἀπεστείλαμεν καὶ τὸν
 ποθεινότατον υἱὸν ἡμῶν Ἐλπίδιον τὸν συνδιάκονον ὁμοῦ
 μὲν τὴν ἐπιστολὴν διακομίζοντα, ὁμοῦ δὲ καὶ παρ' ἑαυτοῦ 25
 δυνάμενον ἀναγγεῖλαι ὑμῖν ὅσα τὴν ἐκ τοῦ γράμματος
 διαπέφευγε διδασκαλίαν.

2 Μάλιστα δὲ ἡμᾶς ἐπέρρωσε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς
 συναφείας ὑμῶν ἡ ἀκοή τοῦ περὶ τὴν ὀρθότητα ζήλου τῆς
 εὐσεβείας ὑμῶν, ὅτι οὔτε πλήθει συνταγμάτων οὔτε ποικιλίᾳ
 σοφισμάτων παρηνέχθη ὑμῶν τὸ στερρόν τῆς καρδίας, ἀλλ'
 ἐπέγνωτε μὲν τοὺς κατὰ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων καινο- 5
 τομοῦντας, σιωπῇ δὲ κατασχεῖν τὴν ἐνεργουμένην παρ'
 αὐτῶν βλάβην οὐ κατεδέξασθε. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι πολλὴν
 εὖρομεν λύπην παρὰ πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις τῆς τοῦ Κυρίου

10 εἰδωλολατρεῖαν: -ρίαν VC || 12 ὅτι: ὅτι ὁ LC || ὑμῖν: ὑμῶν
 LC || ordo ὑμῶν ἄθλον LC || 13 ὁ κύριος: κύριος C || ὁ κύριος om.
 L || 17 ἐμάθομεν: ἐμάθομεν δὲ LCP^a || τὸ om. L || 18 οὐδὲ: οὔτε
 L || 19 παρέρχεσθε: παρέχεσθε BL παρέσχεσθε C || 21 ἐνομίσαμεν:
 ἐλογισάμεθα LC || 23 ἀπεστείλαμεν: ἀπέστειλα L || 24 ἐλπιδιον τὸν
 συνδιάκονον: καὶ συνδιάκονον ἐλπίδιον LC || 26 ἀναγγεῖλαι: ἀπαγ-
 γεῖλαι LC || 27 διαπέφευγε: ἐκφύγη LC.

2 3 εὐσεβείας: εὐλαθείας L || 8 παρὰ πᾶσι: παρ' ἀπασι B.

εἰρήνης ἐπὶ ταῖς νεωτεροποιαῖς ταῖς παντοδαπαῖς Ἀπολι-
 ναρίου τοῦ Λαοδικέως, δς τοσούτῳ πλεόν ἐλύπησεν ἡμᾶς 10
 ὥσφ ἔδοξεν εἶναι ἐξ ἡμῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς. Τὸ μὲν γάρ παρὰ
 φανεροῦ πολεμίου παθεῖν τι, κἂν ὑπερβάλλῃ τῷ ἀλγεινῷ,
 φορητόν πῶς ἐστὶ τῷ καταπονουμένῳ, καθὼς γέγραπται·
 «Ὅτι εἰ ἐχθρὸς ὠνειδισέ με, ὑπήνεγκα ἄν». Τὸ δὲ παρ' 15
 ὁμοψύχου καὶ οἰκείου βλάβης τινὸς πειραθῆναι, τοῦτο δύσ-
 φορον παντελῶς καὶ οὐδεμίαν ἔχον παραμυθίαν. Ὅν γάρ
 προσεδοκήσαμεν συνασπιστὴν ἔξειν τῆς ἀληθείας, τοῦτον
 εὖρομεν νῦν ἐν πολλοῖς ἐμποδίζοντα τοῖς σωζομένοις ἐκ
 τοῦ περιέλειν αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ ἀποσπᾶν τῆς εὐθύτητος
 τῶν δογμάτων. Τί γάρ ἐν ἔργοις παρ' αὐτοῦ θερμὸν καὶ 20
 τολμηρὸν οὐκ ἐπράχθη; Τί δὲ ἐν λόγοις οὐ παρεπενόηθη
 νεώτερον καὶ ἐπικεκινδυνευμένον; Οὐ πᾶσα μὲν Ἐκκλησία
 ἐφ' ἑαυτὴν ἐμερίσθη, μάλιστα δὲ ταῖς παρὰ τῶν ὀρθοδόξων
 κυβερνωμέναις ἐπιτεμφθέντων παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ σχίσαι 25
 καὶ ἰδίαν παρασυναγωγὴν ἐκδικῆσαι; Οὐχὶ γελᾶται τὸ μέγα
 τῆς εὐσεβείας μυστήριον ὥς ἄνευ λαοῦ καὶ κλήρου ἐπισκό-
 πων περιερχομένων, ὄνομα ψιλὸν περιφερόντων, οὐδὲν δὲ
 κατορθούντων εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας;
 Οὐχὶ οἱ περὶ Θεοῦ λόγοι παρ' αὐτῷ πλήρεις εἰσὶν ἀσεβῶν
 δογμάτων, τῆς παλαιᾶς ἀσεβείας τοῦ ματαιόφρονος Σαβελ- 30
 λίου δι' αὐτοῦ νῦν ἀνανεωθείσης τοῖς συντάγμασιν; Εἰ γάρ
 ἂ περιφέρουσιν οἱ Σεβαστηνοὶ μὴ συμπέπλασται παρ' ἐχ-
 θρῶν, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν αὐτοῦ εἰσι συγγραφαί, οὐδεμίαν

10-11 τοσούτῳ ... ὥσφ: τοσούτον ... ὅσον L τοσούτον ... ὥσφ C ||
 11 prius ἐξ om. L || παρὰ om. B || 12 φανεροῦ: τοῦ φανεροῦ L ||
 ὑπερβάλλῃ: -ἀλη C || τῷ ἀλγεινῷ: τὸ ἀλγεινόν C || 14 ἐχθρὸς: ὁ
 ἐχθρὸς BMC || 17 ἔξειν: ἔλιν C || 20-21 ordo τολμηρὸν καὶ θερμὸν
 LC || 21 παρεπενόηθη: παρεκινούθη I. || 23 ἑαυτὴν: ἑαυτῆς C || δὲ
 om. L || παρὰ: ἀπὸ L ὑπὸ C || 25 ἰδίαν: ἰδίαν τινὰ LC || γελᾶται:
 γελᾶται μὲν LC || 26 λαοῦ: λαῶν LC || 27 ὄνομα: καὶ ὄνομα LCP²
 || 28 τῆς: τῆς εἰρήνης καὶ M τῆς εἰρήνης L || σωτηρίας om. L ||
 29 Θεοῦ: τοῦ Θεοῦ LC || ordo πλήρεις παρ' αὐτῷ LC || 31 τοῖς: ἐν
 τοῖς LC.

εἰς ἀσεβειαν ὑπερβολὴν καταλέλοιπε τὸν αὐτὸν Πατέρα
λέγων καὶ Υἱὸν καὶ πάλιν Υἱὸν καὶ Πατέρα καὶ ἄλλα σκοτεινὰ 35
ἀσεβῆ ῥήματα & ἡμεῖς οὐδὲ ταῖς ἀκοαῖς ἡμῶν κατεδεξάμεθα
παραδέξασθαι εὐχόμενοι μηδεμίαν ἔχειν μερίδα πρὸς τοὺς
ἐκεῖνα τὰ ῥήματα φθεγξαμένους. Οὐχὶ συγκέχυται παρ'
αὐτῷ ὁ τῆς Ἐνανθρωπήσεως λόγος; Οὐκ ἀμφίβολος γέγονε
τοῖς πολλοῖς ἡ σωτήριος τοῦ Κυρίου ἡμῶν οἰκονομία ἐκ τῶν 40
θολερῶν αὐτοῦ καὶ σκοτεινῶν περὶ σαρκώσεως ζητημάτων;
Ἄ πάντα συναγαγεῖν καὶ εἰς ἔλεγχον καταστήσαι μακροῦ
καὶ χρόνου καὶ λόγου δεῖται. Τὸν δὲ τῶν ἐπαγγελιῶν τόπον
τίς οὕτως ἡμαύρωσε καὶ ἠφάνισεν ὥς ἡ τούτου μυθολογία;
Ὅς γε τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην τοῖς πολιτευ- 45
σαμένοις κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ οὕτω ταπεινῶς
καὶ ἐρριμμένως ἐτόλμησεν ἐξηγήσασθαι ὥστε εἰς γραῶδεις
λόγους καὶ ἰουδαϊκοὺς μύθους ἐκτραπῆναι. Ἄνωθεν ἐπαγγέλ-
λεται τοῦ ναοῦ τὴν ἀνανέωσιν καὶ τῆς νομικῆς λατρείας τὴν
παρατήρησιν καὶ πάλιν ἀρχιερεᾶ τυπικὸν μετὰ τὸν ἀληθινόν 50
ἀρχιερεᾶ καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μετὰ τὸν ἁμὸν τοῦ
Θεοῦ τὸν ἄραντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ βαπτίσματα
μερικὰ μετὰ τὸ ἕν βάπτισμα καὶ σποδὸν δαμάλεως βαντί-
ζουσιν τὴν Ἐκκλησίαν τὴν οὐκ ἔχουσιν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν
πίστεως σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, καὶ καθαρισμοὶ 55
λέπρας μετὰ τὴν ἀπάθειαν τῆς ἀναστάσεως, καὶ ζηλοτυπίας
προσφορά, ὅτε οὔτε γαμοῖσιν οὔτε γαμίσκονται, ἄρτοι
προθέσεως μετὰ τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λύχνοι
καιόμενοι μετὰ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, καὶ ὅλως, εἰ νῦν ὁ νόμος

35 πάλιν υἱὸν καὶ πατέρα: πατέρα B πνεῦμα LC || σκοτεινὰ: σκόπει (sic) τινὰ L τινὰ C || 36 ἀσεβῆ: καὶ ἀσεβῆ P² || 37 παραδέξασθαι: -θε M || ordo μερίδα ἔχειν LC || 44 ordo ἠφάνισε καὶ ἡμαύρωσεν LC || μυθολογία: μυθοποιία LC || 45-46 πολιτευσάμενοις: πολιτευσόμενοις C || 48 ordo μύθος καὶ λόγους ἰουδαϊκοὺς LC || ἄνωθεν: καὶ ἄνωθεν L || 48-49 ἐπαγγέλλεται: -εσθαι: L || 51 ἁμαρτιῶν: τῶν ἁμαρτιῶν L || 52 ἄραντα: αἵροντα LC || 55 καθαρισμοί: -όν LCP² || 58 τὸν ἐκ: ἐκ B.

τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατήργηται, ὁλόν ὅτι τότε τὰ 60
 δόγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς νόμικοῖς ἐντάλμασιν ἀκυρωθή-
 σεται. Ἐπὶ τούτοις αἰσχύνῃ μὲν καὶ ἐντροπῇ ἐκάλυψεν
 ἡμῶν τὰ πρόσωπα, λύπη δὲ βαρεῖα πεπιλήρωκεν ἡμῶν τὰς
 καρδίας. Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὡς ἐπιστήμονας ἱατροὺς
 καὶ δεδιδαγμένους ἐν τῇ πραύτητι παιδεύειν τοὺς ἀντι- 65
 διατιθεμένους, πειραθῆναι αὐτὸν ἐπαναγαγεῖν πρὸς τὴν
 εὐταξίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ πείσαι αὐτὸν καταφρονῆσαι
 τῆς πολυφωνίας τῶν συνταγμάτων (ἐβεβαίωσε γὰρ τὸν τῆς
 Παροιμίας λόγον ὅτι· « Οὐκ ἔστιν ἐκ πολυλογίας ἐκφυγεῖν
 ἁμαρτίαν »), στενῶς δὲ αὐτῷ προβάλλειν τὰ τῆς ὀρθοδοξίας 70
 δόγματα, ἵνα κἀκείνου ἢ ἐπανόρθωσις φανερά γένηται καὶ
 τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ γνωρισθῇ ἡ μεταμέλεια.

3 Εὐλογον δὲ καὶ περὶ τῶν κατὰ Μάρκελλον ὑπομνησ-
 θῆναι ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, ἵνα μὴδὲν ἀπερισκέπτως μὴδ'
 εὐκόλως τυπώσῃτε περὶ αὐτῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ δογμάτων
 ἕνεκεν ἀσεβῶν ἐξήλθε τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνος, τοὺς ἐπο- 5
 μένους αὐτῷ ἀναγκαῖον ἀναθεματίσαντας ἐκείνην τὴν
 αἵρεσιν οὕτω δεκτοὺς γενέσθαι τῇ κοινωνίᾳ, ἵν' οἱ ἡμῖν
 συναπτόμενοι δι' ὑμῶν παρὰ πάσης δεχθῶσι τῆς ἀδελφό-
 τητος, ἐπεὶ νῦν γε οὐ μετρία μετέσχε λύπη τοὺς πολλοὺς
 ἀκούσαντας ὅτι παραγενομένους πρὸς τὴν ὑμετέραν τιμιό-
 τητα καὶ πρόσήκασθε καὶ κοινωνίας αὐτοῖς ἐκκλησιαστικῆς 10
 μετεδώκατε. Καίτοιγε εἰδέναι ὑμᾶς ἔχρην ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ
 χάριτι οὔτε κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μόνοι ἐστέ, ἀλλὰ καὶ

60 τῶν ἐντολῶν om. L || κατήργηται: οὐ κατήργηται LC || τότε:
 οὕτε τότε LC || 61-62 ἀκυρωθῆσεται: -σονται LC || 65 τῇ πραύτητι:
 πραύτητι LC || 69 ἐκφυγεῖν: διαφ- C || 69-70 ordo ἁμαρτίαν
 ἐκφυγεῖν [διαφ- C] LC || 70 στενῶς: στερεῶς BLCP².

3 1-2 ὑπομνησθῆναι: ὑπομνήσαι LC || 2 ordo τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν
 MLC || 3 ordo περὶ αὐτῶν τυπώσῃτε LC || 5-6 ordo τὴν αἵρεσιν
 ἐκείνην M || 8 νῦν: οὖν L || μετέσχε: ἔσχε V κατίσχε LCP² || ordo
 λύπη κατίσχε LC.

πολλοὺς ἔχετε τῆς ἑαυτῶν μερίδος, οἱ τὴν τῶν Πατέρων
ἐκδικοῦσιν ὀρθοδοξίαν τῶν κατὰ Νίκαιαν τὸ εὐσεβὲς δόγμα
τῆς πίστεως ἐκθεμένων, καὶ οἱ τῆς Δύσεως πάντες σύμ- 15
φωνοὶ ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν τυγχάνουσιν, ὧν δεξάμενοι τῆς
πίστεως τὸν τόμον ἔχομεν παρ' ἑαυτοῖς ἐπόμενοι αὐτῶν τῇ
ὕγει διδασκαλίᾳ. Ἔδει οὖν πάντας πληροφορεῖσθαι τοὺς
ἐν τῇ αὐτῇ συναφείᾳ τυγχάνοντας ὑμῖν, ἵνα καὶ τὸ γινόμενον
μᾶλλον ἐβεβαιώθῃ ἐν τῇ τῶν πολλῶν συγκαταθέσει καὶ ἡ 20
εἰρήνη μὴ διέσπαστο ἐν τῇ τινων προσλήψει ἐτέρων
ἀφισταμένων. Οὕτως ἦν πρέπον βουλευέσασθαι ἡμᾶς στιβα-
ρῶς καὶ πράως περὶ πραγμάτων πάσαις ταῖς κατὰ τὴν
οἰκουμένην Ἐκκλησίαις διαφερόντων. Οὐ γὰρ ὁ ταχύ τι
δογματίσας ἐπαινετός, ἀλλ' ὁ παγίως καὶ ἀσαλεύτως ἕκαστα 25
κανονίσας ὥστε καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ἐξεταζομέ-
νην τὴν γνώμην δοκιμωτέραν φαίνεσθαι, οὗτος ἀπόδεκτος
καὶ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὡς «οἰκονομῶν τοὺς λόγους
αὐτοῦ ἐν κρίσει». Ταῦτα, ὅσα ἐδίδου ἡμῖν ἢ διὰ τοῦ γράμ-
ματος ὁμιλία, προσεφθεγξάμεθα ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν. 30
Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ εἰς ταῦτόν ἡμᾶς ἀλλήλοις
γενέσθαι ποτέ, ἵνα πάντα πρὸς καταρτισμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν
τοῦ Θεοῦ μεθ' ὑμῶν οἰκονομήσαντες μεθ' ὑμῶν δεξώμεθα
τὸν μισθὸν τὸν ἡτοιμασμένον παρὰ τοῦ δικαίου Κριτοῦ τοῖς
πιστοῖς καὶ φρονίμοις οἰκονόμοις. Τέως δὲ νῦν καταξιώ- 35
σατε ἡμῖν ἀποστεῖλαι τὰς προτάσεις ἐφ' αἷς ἐδέξασθε τοὺς
Μαρκέλλου, ἐκεῖνο εἰδότες ὅτι, κἂν πάνυ τὸ καθ' ἑαυτοὺς

14 νίκαιαν: τὴν νίκαιαν L || 16-17 ordo τὸν τόμον τῆς πίστεως
LC || 18 ὕγει: ὕγαινούση LC || ἔδει: δεῖ L || 19 τὸ γινόμενον:
τὸ γενόμενον V τὰ γινόμενα LC || 20 ἐβεβαιώθη: βεβαιώθη L ||
πολλῶν: πλειόνων L πλειόνων C || ἡ om. C || 21 διέσπαστο: διεσπᾶτο
PC διασπᾶται L || προσλήψει: προλήψει L || 22 οὕτως: οὕτως οὖν
LC || βουλευέσασθαι: βουλευέσθαι L || ἡμᾶς: ὑμᾶς LP² || 28 ἀνθρώ-
ποις: παρὰ ἀνθρώποις L || 29 ταῦτα: τοῦθ' B || 31 ἀλλήλοις: ἀλλή-
λους P || 32 γενέσθαι: γεγενέσθαι V || 35 ordo φρονίμοις καὶ πιστοῖς
LC || 36 αἱ: οἱ M || ἐδέξασθε: -έμεθα L || τοὺς om. L || 37 ἐκεῖνο:
-νοῦ B.

ἀσφαλίσησθε, μόνοις ἑαυτοῖς ἐπιτρέψαι πρᾶγμα τοσοούτον οὐκ ὀφείλετε, ἀλλὰ χρή καὶ τοὺς ἐν τῇ Δύσει καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κοινωνικοὺς συμψήφους αὐτῶν τῇ 40 ἀποκαταστάσει γενέσθαι.

CCLXVI

ΠΕΤΡΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

1 Καλῶς μου καθήψω καὶ πρεπόντως πνευματικῷ ἀδελφῷ ἀληθινῇ ἀγάπῃ παρὰ τοῦ Κυρίου δεδιδαγμένῳ, ὅτι σοὶ μὴ πάντα καὶ μικρά καὶ μείζω φανερά ποιοῦμεν τῶν τῇδε. Καὶ γὰρ ἐπιβάλλει καὶ σοὶ φροντίζειν τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ἡμῖν τῇ σῇ ἀγάπῃ ἀναφέρειν τὰ ἡμέτερα. Ἀλλὰ γίνωσκε, 5 τιμιώτατε ἡμῖν καὶ ποθεινότατε ἀδελφέ, ὅτι τὸ συνεχές τῶν θλίψεων καὶ ὁ πολὺς οὗτος κλόνος ὁ νῦν σαλεύων τὰς Ἐκκλησίας πρὸς οὐδὲν ἡμᾶς ξενίζεσθαι τῶν γινομένων ποιεῖ. Ὡς γὰρ οἱ ἐν τοῖς χαλκείοις τὰς ἀκοάς κατακτυπούμενοι ἐν μελέτῃ εἰσὶ τῶν ψόφων, οὕτως ἡμεῖς τῇ πυκ- 10 νότητι τῶν ἀτόπων ἀγγελιῶν εἰθίσθημεν λοιπὸν ἀτάραχον ἔχειν καὶ ἀπτόητον τὴν καρδίαν πρὸς τὰ παράλογα. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἔκπαλαι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας σκευωρούμενα, εἰ καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ κατὰ πάσαν διαβεβημένα τὴν οἰκουμένην, ἀλλ' οὖν φορητὰ ἡμῖν ἔστι 1!

38 ἀσφαλίσησθε : ἡσφαλίσασθε L || μόνοις : μόνοι B || 40 αὐτῶν : αὐτοῦς L.

CCLXVI. — Titulus πέτρῳ ἐπισκόπῳ ἀλεξανδρείας Maur : τῷ αὐτῷ VPBLC τῷ αὐτῷ ἀπολογία καθαφάμενον διότι μὴ ἐσήμανεν αὐτῷ τὰ κινούμενα καὶ ὅτι εἴπερ ἀνάσχοιντο αὐτοῦ οἱ κατὰ μάρκελλον ἐνοῦνται πρὸς αὐτὸν καὶ μαρτυρία τῆς ὀρθοδοξίας μελετίου καὶ εὐσεβίου τῶν ἐπισκόπων M.

1 1 πνευματικῷ : τῷ πνευματικῷ L || 6 ἡμῖν καὶ ποθεινότατε : καὶ ποθεινότατε ἡμῶν L καὶ ποθεινότατε ἡμῖν C || 7 ὁ πολὺς : πολὺς C || 10 ἡμεῖς : καὶ ἡμεῖς L || 11 εἰθίσθημεν : εἰθισμένοι L || 13 ἔκπαλαι : ἐκ παλαιοῦ LC || τῆς : τὴν τῆς C || 15 διαβεβημένα : βεβημένα LC.

διὰ τὸ παρὰ φανερῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας γίνεσθαι· οὐς ὅταν μὴ ποιήσωσι τὰ συνήθη, θαυμάζομεν, οὐχ ὅταν μέγα τι καὶ νεανικὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας τολμήσωσι. Λυπεῖ δὲ ἡμᾶς καὶ ταρασσει τὰ παρὰ τῶν ὁμοψύχων καὶ ὁμοδόξων γινόμενα. Ἄλλ' ὁμως καὶ ταῦτα, 20 διὰ τὸ πολλὰ εἶναι καὶ συνεχῶς ἐμπίπτειν ἡμῶν ταῖς ἀκοαῖς, οὐδὲ ταῦτα παράδοξα καταφαίνεται. Ὅθεν οὔτε ἐκινήθημεν ἐπὶ τοῖς πρῶην γινομένοις ἀτάκτως οὔτε τὰς σὰς διωχλήσαμεν ἀκοάς, τοῦτο μὲν εἰδότες ὅτι αὐτομάτως φήμη διακομίσαι τὰ πεπραγμένα, τοῦτο δὲ ἀναμένοντες ἑτέρους 25 ἀγγέλους τῶν λυπηρῶν γενέσθαι, ἔπειτα οὔτε κρίναντες εὐλογον εἶναι ἡμᾶς ἀγανακτεῖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὥσπερ δυσχεραίνοντας διὰ τί παρώφθημεν. Αὐτοῖς μέντοι τοῖς ταῦτα ποιήσασιν ἐπεστείλαμεν τὰ πρέποντα παρακαλοῦντες αὐτούς, ἐπειδὴ τινα διχόνοιαν ἔπαθον οἱ ἐκεῖ ἀδελφοί, τῆς 30 μὲν ἀγάπης μὴ ἀποστήναι, τὴν δὲ διόρθωσιν ἀναμένειν παρὰ τῶν δυναμένων ἐκκλησιαστικῶς ἰατρεύειν τὰ πταίσματα. Ὅπερ ἐπειδὴ ἐποίησας καλῶς καὶ προσηκόντως κινηθεὶς, ἐπηνέσαμέν σε καὶ εὐχαριστήσαμεν τῷ Κυρίῳ ὅτι ἔστι τι λείψανον τῆς παλαιᾶς εὐταξίας σωζόμενον παρὰ σοὶ καὶ ἡ 35 Ἐκκλησία τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν οὐκ ἀπώλεσεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ διωγμῷ. Οὐ γὰρ μεθ' ἡμῶν ἐδιώχθησαν καὶ οἱ κανόνες. Πολλάκις οὖν ὀχληθεὶς παρὰ τῶν Γαλατῶν οὐδέποτε ἡδυνήθην αὐτοῖς ἀποκρίνασθαι ἀναμένων τὰς ὑμετέρας ἐπικρίσεις. Καὶ νῦν, ἐὰν ὁ Κύριος δῶ καὶ θελήσωσιν ἀνασχέσθαι ἡμῶν, 40 ἐλπίζομεν τὸν λαὸν προσάξειν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥς μὴ αὐτοῦς ἡμᾶς ὀνειδίζεσθαι Μαρκελλιανοῖς προσκεχωρηκέναι, ἀλλ' ἐκείνους μέλη γενέσθαι τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὥστε τὸν πονηρὸν ψόγον τὸν κατασκευασθέντα ἐκ

21 ἡμῶν om. C || 22 καταφαίνεται: καταφαινομένοις B || 22-23 ὅθεν ... γινομένοις om. B || 24-25 ordo φήμη διακομίσαι αὐτομάτως C || 26 κρίναντες: κρίνοντες C || 28 δυσχεραίνοντας etiam B²: -τες B || μέντοι: μὲν C || 30 ἐκεῖ: κειῖθι C || 34 εὐχαριστήσαμεν: ἡύ- LC || τι om. LC.

τῆς αἰρέσεως ἐναφανισθῆναι τῇ ἡμετέρᾳ προσλήψει καὶ μὴ 45
ἡμᾶς καταισχυθῆναι ὥς προσθεμένους αὐτοῖς.

2 Ἐλύπησε δὲ ἡμᾶς ὁ ἀδελφὸς Δωρόθεος, ὡς αὐτὸς
ἐπέστεilas, μὴ πάντα προσηνῶς μηδὲ πρᾶως διαλεχθεὶς τῇ
κοσμιότητι σου. Καὶ τοῦτο τῇ τῶν καιρῶν λογίζομαι δυσκο-
λίᾳ. Ἐοίκαμεν γάρ εἰς μηδὲν εὐοδοῦσθαι ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν
ἡμῶν, εἴπερ οἱ σπουδαιότατοι τῶν ἀδελφῶν οὐχ εὐρίσκονται 5
προσηνεῖς οὐδὲ εὐθετοὶ ταῖς διακονίαις τῷ μὴ πάντα κατὰ
γνώμην ἡμετέραν ἐπιτελεῖν. Ὅς ἐπανελθὼν διηγήσατο ἡμῖν
τὰς ἐπὶ τοῦ σεμνοτάτου ἐπισκόπου Δαμάσου πρὸς τὴν σὴν
τιμιότητα γενομένης αὐτῷ διαλέξεις καὶ ἐλύπει ἡμᾶς λέγων
τοῖς Ἀρειομανίταις συγκαταριθμεῖσθαι τοὺς θεοφιλεστάτους 10
ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς συλλειτουργοὺς Μελέτιον καὶ Εὐσέ-
βιον. Ὡν εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο συνίστη τὴν ὀρθοδοξίαν, ὁ γοῦν
παρὰ τῶν Ἀρειανῶν πόλεμος ἀπόδειξιν ἔχει ὀρθότητος οὐκ
ὀλίγην τοῖς εὐγνωμόνως λογιζομένοις. Τὴν δὲ σὴν εὐλάβειαν
συνάπτειν αὐτοῖς εἰς ἀγάπην ὀφείλει καὶ ἡ κοινωνία τῶν 15
ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Ἐκεῖνο δὲ πέπεισο, ὡς ἀληθῶς
τιμιώτατε, ὅτι οὐκ ἔστι τι βῆμα ὀρθοδοξίας ὃ μὴ μετὰ
πάσης παρρησίας παρὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐκηρύχθη ὑπὸ
Θεοῦ μάρτυρι καὶ ἀκρ-αταῖς ἡμῖν. Οἱ οὐδ' ἂν πρὸς ὥραν
αὐτῶν ἐπεδεξάμεθα τὴν συναφειαν, εἰ σκάζοντας αὐτοὺς 20
περὶ τὴν πίστιν εὕρομεν. Ἀλλά, εἰ δοκεῖ, τὰ παρελθόντα
ἰάσωμεν, τοῖς δὲ ἐφεξῆς ἀρχὴν τινα δώμεν εἰρηνικὴν.
Χρῆζομεν γάρ ἀλλήλων πάντες κατὰ τὴν τῶν μελῶν κοινω-
νίαν, καὶ μάλιστα νῦν ὅτε αἱ τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίαι
πρὸς ὑμᾶς ἀποδλέπουσι. καὶ τὴν μὲν ὑμετέραν δμόνοιαν 25

45 καὶ om. L || 46 προσθεμένους: προθ- L.

2 3 λογίζομαι: -μεθα LC || 7 ἐπιτελεῖν: ἐπιστέλλειν L || 10 συγκα-
ταριθμεῖσθαι: συγκατηριθμῆσθαι C || 11 συλλειτουργοὺς: συν (sic) L ||
μελέτιον: μελίτιον B || 12 εἰ καὶ etiam L²: καὶ εἰ L || 20 αὐτῶν:
αὐτὸν C || ἐπεδεξάμεθα: ἐδεξάμεθα LC || 21 περὶ: καὶ περὶ LC ||
22 ἰάσωμεν: ἰάσομεν C || 25 ὑμετέραν: ἡμετέραν C || ordo ὑμετέραν
μὲν M.

ἀφορμὴν εἰς στηριγμὸν καὶ βεβαιότητα λήψονται· ἐὰν δὲ αἰσθωνται ὅμᾳς ἐν ὑποψίᾳ τινὶ πρὸς ἀλλήλους εἶναι, ἐκλυθήσονται καὶ παρήσουσιν ἑαυτῶν τὰς χεῖρας πρὸς τὸ μὴ ἀντερεῖν τοῖς πολεμίοις τῆς πίστεως.

CCLXVII

ΒΑΡΣΗ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΕΔΕΣΣΗΣ
ΕΝ ΕΞΟΡΙᾷ ΟΝΤΙ

Ἐγὼ τῆς διαθέσεως μὲν ἔνεκεν ἧς ἔχω περὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν ἐπεθύμουν αὐτὸς παραγενέσθαι καὶ δι' ἑμαυτοῦ περιπτύξασθαι σου τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην καὶ δοξάσαι τὸν Κύριον τὸν ἐν σοὶ μεγαλυνθέντα καὶ τὸ τίμιόν σου γῆρας περιφανές καταστήσαντα πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκουμένῃ φοβουμένοις 5 αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀσθένεια τοῦ σώματος βαρεῖα καταπονεῖ με καὶ φροντίς Ἐκκλησιῶν ἐπίκειται μοι ἀμύθητος καὶ οὐκ εἰμι ἑμαυτοῦ κύριος πρὸς τὸ ἀποδημεῖν ὅπου βούλομαι καὶ συντυγχάνειν οἷς ἐπιθυμῶ, διὰ τοῦ γράμματος ἀναπαύω τὸν πόθον δὲ ἔχω ἐπὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐν σοὶ καλῶν καὶ 10 παρακαλῶ τὴν ἀνυπέρβλητόν σου εὐλάβειαν εὐχεσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ὁ Κύριος δῶ ἡμῖν ἀπροσκόπως παρελθεῖν τὰς λειπομένας ἡμέρας ἢ ὥρας τῆς παρεπιδημίας ἡμῶν· παράσχοι δὲ ἡμῖν καὶ ἰδεῖν τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτοῦ καὶ ἀκοῦσαι περὶ τε τῶν λοιπῶν συλλει- 15 τουργῶν σου καὶ τῶν συναθλητῶν αἱ εὐχόμεθα καὶ περὶ σοῦ αὐτοῦ αἱ νυκτὸς καὶ ἡμέρας οἱ ὑπὸ σέ λαοὶ ζητοῦσι παρὰ

28 ἑαυτῶν: αὐτῶν LC || 29 ἀντερεῖν: ἀνταίρειν LP² ἀνταιρεῖν C.
CCLXVII. — Non exstat in B. Titulus βάρση ἐπισκόπῳ ἐδέσσης
ἐν ἐξορίᾳ ὄντι Maur: τῷ αὐτῷ βάρση VPC τῷ αὐτῷ ὁμοίᾳ M τῷ
αὐτῷ L.

4 μεγαλυνθέντα: μεγαλυθέντα V || 13 λειπομένας: λυπουμένας
VMLC || 16 συναθλητῶν: ἀθλητῶν C || 17 νυκτὸς: καὶ νυκτὸς M.

τοῦ Κυρίου τῆς δικαιοσύνης. Γίνωσκε δὲ ὅτι πολλάκις μὲν οὐκ ἐπεστείλαμεν οὐδὲ δσάκις ὀφειλόμενον ἦν, ἐπεστείλαμεν δὲ ὁμῶς τῇ θεοσεβείᾳ σου. Καὶ τάχα οὐκ ἠδυνήθησαν δια- 20 σῶσαι τὰς προσηγορίας ἡμῶν οἱ πιστευθέντες τὴν διακονίαν τῶν γραμμάτων ἀδελφοί. Ἀλλὰ νῦν, ἐπειδὴ ἐπετύχομεν ἡμετέρων τῶν ὁδοιπορούντων πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα, καὶ τὰ γράμματα αὐτοῖς ἐνεχειρίσαμεν προθύμως καὶ ἐστείλα- 25 μέν τινα & καταξίωσον ὑποδέξασθαι παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως ἀνυπερηφάνως καὶ εὐλογησai ἡμᾶς κατὰ μίμησιν τοῦ πατριάρχου Ἰσαάκ. Εἰ δέ τι, καὶ ὥς ἀσχολούμενοι καὶ ὑπὸ πλήθους φροντίδων τὸν νοῦν βεβαπτισμένον ἔχοντες, παρείδομεν τῶν πρεπόντων, μὴ λογίσῃ ἡμῖν μηδὲ λυπηθῇς, ἀλλὰ μίμησαι τὴν σεαυτοῦ ἐν πᾶσι τελειότητα, 30 ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀπολαύσωμέν σου τῆς ἀρετῆς ὥς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες. Ἐρρωμένος, εὐθυμὸς ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου, χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ.

CCLXVIII

ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΝ ΕΞΟΡΙᾳ ΟΝΤΙ

Ἐδειξε καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ Κύριος ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψει τοὺς δσίους αὐτοῦ τῇ μεγάλῃ καὶ κραταιᾷ χειρὶ αὐτοῦ περισκε- πάσας τὴν ζωὴν τῆς δσιότητός σου. Σχεδὸν γάρ παραπλή- σιον τοῦτο τιθέμεθα τῷ ἐν κοιλίᾳ κήτους ἀπαθῇ διαμεῖναι τὸν ἅγιον καὶ ἐν πυρὶ λάβρῳ ἀβλαβῶς διαιτᾶσθαι τοὺς 5

19 posterius ἐπεστείλαμεν: ἀπ- C || 20 ἠδυνήθησαν: ἐδ- V² || 20-21 διασῶσαι: σῶσαι M || 24 τὰ om. P || 24-25 ἐστείλαμέν: ἐπεστείλαμέν LC || 25 ὑποδέξασθαι: δέξασθαι L.

CCLXVIII. — Titulus εὐσεβίῳ ἐν ἐξορίᾳ ὄντι Maur: τῷ αὐτῷ ἐν ἐξορίᾳ [ὄντι add. LC] VPBMLC.

1 ἡμῶν: ὑμῶν VBM || ἐγκαταλείψει etiam L²: -λείπει || LCP² || 2 ordo αὐτοῦ καὶ κραταιᾷ χειρὶ LC || 4 τὸ: τῷ VLCM².

φοβούμενους τὸν Κύριον, ὅπου γε καὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν
 πανταχόθεν ὑμῖν, ὥς ἀκούω, τοῦ πολέμου περιχυθέντος
 σῶον διεφύλαξε. Καὶ φυλάξειέ γε πρὸς τὸ ἐξῆς ὁ δυνατὸς
 Θεὸς ἡμῖν, ἐὰν ἔτι ζῶμεν, τὸ πολύευκτον θέαμα, ἢ τοῖς
 γοῦν ἄλλοις οἷ τὴν σὴν ἐπάνοδον οὕτως ἀναμένουσιν ὥς
 οἰκειὰν ἑαυτῶν σωτηρίαν. Πέπεισμαι γάρ ὅτι τοῖς δάκρυσιν
 τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοῖς στεναγμοῖς οἷς ἐπὶ σοὶ πάντες
 στενάζουσι προσσχὼν ὁ φιλόανθρωπος διαφυλάξει σε τῷ
 βίῳ, ἕως ἂν δῶ τὴν χάριν τοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας δεομένοις
 αὐτοῦ. Τὰ μὲν οὖν μέχρι τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἀγαπητοῦ
 ἀδελφοῦ ἡμῶν Λιβανίου τοῦ συνδιακόνου πεπραγμένα καθ'
 ὑμᾶς δι' αὐτοῦ κατὰ τὴν πάροδον ἱκανῶς ἐδιδάχθημεν, τὰ
 δὲ ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου δεόμεθα μαθεῖν. Μείζονα γάρ ἐν
 τῷ μεταξὺ καὶ χαλεπώτερα ἀκούομεν γεγενῆσθαι πάθη περὶ
 τοὺς τόπους· ἅπερ, ἐὰν μὲν ᾖ δυνατόν, καὶ θάττον, εἰ δὲ
 μή, διὰ γοῦν τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Παύλου τοῦ συμ-
 πρεσβυτέρου ἐπανιόντος μάθοιμεν, ὥς εὐχόμεθα, ὅτι ἀβλα-
 βῆς καὶ ἀνεπηρέαστος ὑμῶν φυλάττεται ἡ ζωή. Διὰ δὲ τὸ
 ἀκοῦσαι πάντα ληστών καὶ δησερτῶν πεπληρωθῆναι τὰ τῆς
 ὁδοῦ ἐφοδῆθαι μὲν τι εἰς χεῖρας ἐμβαλεῖν τοῦ ἀδελφοῦ, μὴ
 καὶ αὐτῷ παραίτιοι θανάτου γενώμεθα. Ἐὰν δὲ δῶ ὁ
 Κύριος μετρίαν γαλήνην, ὥς ἀκούομεν τοῦ στρατοπέδου
 τὴν πάροδον, σπουδάσομεν καὶ τῶν ἡμετέρων ἐκπέμψαι
 τινά, τὸν καὶ ἐπισκεψόμενον καὶ ἕκαστα ἡμῖν τῶν παρ'
 ὑμῖν ἀγγέλλοντα.

30

8 σῶον: ἀβλαβῆ LCP² || ἐξῆς: ἐξεξῆς LC || 9 θεός om. VBM ||
 ἡμῖν: ὑμῖν L || 10 ἄλλοις: λαοῖς LP² || 12 οἷς: οὖς VBMLC ||
 13 προσσχὼν: προσχὼν BM || διαφυλάξει: φυλάξει C || 14 τοῖς:
 τῆς B || 17 ὑμᾶς: ὑμῶν C || 19 ἀκούομεν: ἀκούωμεν B || 20 καὶ
 om. C || 23 ὑμῶν: ἡμῶν M || φυλάττεται: διαφυλάττεται P || τὸ:
 τοῦ L || 24 πάντα ... πεπληρωθῆναι: ὅτι πάντα ... πεπληρώται C ||
 δησερτῶν: δυσερτῶν L δισεκτόρων C δησαρτόρων P² || 27 ἀκού-
 ομεν: ἀκούωμεν B || 28 σπουδάσομεν: -σωμεν ML || 30 ἀγγέλλοντα:
 ἀγγελιοῦντα V ἀναγγέλλοντα C.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ 27 — ΑΘΗΝΑΙ

ΤΗΛ. 971 - 3969.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

ΠΛΑΤ. ΟΜΟΝΟΙΑΣ 9 ΚΑΙ ΠΑΤΗΣΙΩΝ 5

ΑΘΗΝΑΙ (101) — ΤΗΛ 543 - 400.